عیزەدین ئیبن ئەسیر

تەواوی مێژوو

بەرگی هەشتەم

وەرگێڕانی

زاهیر محەمەد ڕەشید

پێداچوونەوەی

پرۆفیسۆری یاریدەدەر د.یاسین سەردەشتی

منتدى إقراء الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com
للكتب (كوردى ,عربي ,فارسي)

تەواوی مێژوو

نوسینی: ئیبن ئەسیر

وەرگێڕانی: زاهیر محەمەد رەشید

بەرگی هەشتەم

چاپی یەکەم

سلێمانی

٢٠١٠

پێڕست

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و شانزەیەمی کۆچی ((٧٣٤ زایینی))

لەم ساڵەدا معاویە کوڕی عەبدولمەلیك لەهاویندا لەسەرزەمینی ڕۆم شەڕی کرد. هەروەها لەم ساڵەدا تاعوون باڵی بەسەر عێراق و شامدا کێشا و لەواست بەشێوەیەکی مەترسیدارتر دەرکەوت.

لەسەر کار لابردنی جونەید و مەرگی ئەو فەرمانداری عاسم لەخوراسان

لەم ساڵەدا هوشام کوڕی عەبدولمەلیك، جونەید کوڕی عەبدولرەحمانی موڕی لەفەرمانڕەوای خوراسان لابرد و عاسم کوڕی عەبدوالله کوڕی یەزیدی هیلالی لەجێگەی ئەودانا.

هۆکاری ئەم کارە ئەوەبوو کەجونەید لەگەڵ فاتیمە کچی یەزید کوڕی موهەلیب پەیوەندی هاسەرگیری بەست. هوشام لەم کارە توڕە و جونەیدی لەفەرمانڕەوایی خوراسان دوورخستەوە. سکی جونەید ئاوی کردبوو، هوشام بەعاسمی وت: ئەگەر ئەوت بەنیوە گیانی بینی، گیانی بگرە. عاسم کاتێك گەیشت کەجونەید مردبوو. دوژمنایەتی دێرینە لەنێوان ئەم دووانە بوونی بوو. عومارە کوڕی حورەیمی گرت کەکاربەدەستی جونەید و کوڕە مامی بوو. عاسم ئەو و هەموو کاربەدەستانی جونەیدی ئەشکەنجە کرد.

جونەید لەشاری مەرو مرد. کەسێکی بەخشەر و شاعیرەکان وەسفیان دەکرد و جونەید زێر و زیوی لەناو ئەواندا دەبەخشییەوە. بەڵام نەیدەتوانی لەشەڕەکاندا سەرکەوتن بەدەست بێنێت.

سەرکێشی حارس کوڕی سورەیج لەخوراسان

لەم ساڵەدا حارس کوڕی سورەیج شۆڕشی کرد و ڕووی کردە فاریاب. عاسم کوڕی عەبدوالله چەندین کەسی بۆ لای ئەو ڕەوانە کرد کە لەناو ئەوان موقاتیل کوڕی حەییانی ئەبتی و حەتاب کوڕی موحرەزی سولەمی دەبینران. ئەم دووانە بەهاوڕێکانی خۆیانیان وت: تەنیا کاتێك ئەمانمان پێ ببەخشێت، چاومان بەحارس دەکەوێت. خەڵکان

رازی نەبوون و حارس ئەوانی گرت و زیندانی کردن وپیاوێکی بۆ پاسەوانی کردنی ئەوان دانا. ئەوان پیاوەکەیان گرت و بەستیانەوە و لەزیندان هاتنەدەر. سوار بوون و ڕۆشتنە لای عاسم. فەرمانی پێدان و ڕۆشتنە سەر تەختی وتاردان و خراپەی حارسیان هێنایە سەرزمان و سەرکۆنەیان کرد و خراپەکاری و پەیمان شکێنی ئەویان بیری خەڵکان خستەوە. حارس جل وبەرگی ڕەشی پۆشیبوو، بانگەشەی گەڕانەوە بۆ نووسرای خواوەند و شێوازی پێغەمبەری دەکرد. لەفاریابەوە بەرەو بەلّخ بەرێکەوت کەنەسر کوڕی سەیار فەرمانڕەوایەی ئەو شارە و توجەیبی کوڕی زوبەیعەی موڕی هاوکاری دەکرد. ئەم دووانە هاوڕێ لەگەڵ دەهەزار پیاوی شەڕکەر ڕووبەڕوی حارس بوونەوە کەسەرکردایەتی چوار هەزار پیاوی شەڕکەری دەکرد. خەڵکانی بەلّخ شکستیان خوارد و حارس شوێنیان کەوت و ڕۆشتە ناو شارەکە. نەسر لەشارەکە ڕۆشتەدەر و حارس فەرمانیدا شوێنی نەکەون. پیاوێك لەبنەماڵەی عەبدوالله کوڕی خازمی کردە فەرمانداری ئەو شارە و بەرەو جوزجان بەرێکەوت و دەستی بەسەردا گرت. هەروەها دەستی بەسەر شارەکانی تاڵەقان و مەروروددا گرت.

کاتێك ڕۆشتە جوزجان، لەگەڵ هاوەڵانی خۆی راوێژی کرد تا هێرش بکەنە سەر کام شارە. وتیان: مەرو پێگە و پایتەختی خوراسانە و سوارکار و شەڕکەرانی فراوانی لێکۆبۆتەوە. تەنانەت ئەگەر کۆیلەکانی خۆیان بۆ شەڕی تۆ ڕەوانە بکەن، دادی خۆیان لەتۆ وەردەگرن. بمێنەرەوە و ئەگەر هێرشیان کردە سەرتۆ، شەڕیان لەگەڵ بکە و ئەگەر مانەوە، ڕێگە مەدە پێداویستییەکانی ژیانیان پێبگات. وتی: ئەمە پەسەند ناکەم. بەرەو مەرو بەرێکەوت. فرەزانەکانی مەرو ووتیان: ئەگەر بگاتە نەیشابوور، ئێمەیش لەناو دەبات و ئەگەر هێرش بکاتە سەرئێمە، خۆی لەناو دەچێت.

عاسمیان ئاگادار کردەوە کەخەڵکانی مەرو نامەیان بۆ حارس نووسیوە. وتی: ئەی خەڵکانی مەرو، ئێوە نامەتان بۆ حارس نووسیوە بەلاّم ئەگەر مەبەستی هێرش کردنە سەر شارەکەی ئێوە بکات، ناچار دەبن لەشارەکە بڕۆنەدەر. من بەرەو نەیشابوور بەرێدەکەوم و نامە بۆ سەروەری باوەڕداران دەنێرم تا بەسوپایەکی دەهەزار کەسی لەخەڵکانی شام، هاوکاریم بکات. موجەشەر کوڕی موزاحیم پێی وت: ئەگەر لەگەڵ تۆ لەسەر بنەمای ((جیابوونەوە)) و ((ئازادی)) پەیمان ببەستن کە لەشەڕدا هاوکاری و

چاکەخوازی تۆبن، خۆت لەوان دوور مەخەرەوە.

دەڵێن: حارس هاورێ لەگەڵ شەست هەزار پیاوی شەڕکەر مەبەستی هێرش کردنە سەر مەروی کرد. سوارەکانی ئەزد و تەمیم هاورێیەتیان دەکرد و لەناو ئەوان: محەممەد کوڕی موسەنا، حەماد کوڕی عامری حیمانی، داوودی ئەعسەر، بیشر کوڕی ئونەیفی ریاحی و لەسنوردارەکان، سنورداری جوزجان و فاریاب و پاشای تاڵەقان و فەرمانداری مەرورود و هاوتاکانیان. عاسم لەگەڵ خەڵکانی مەرو و کەسانی دیکە بەرێکەوت. لەشکرگەی دروست و پردەکانی خاپوور کرد. هاوەڵانی حارس هاتن و سەر لەنوێ، پردەکانیان نۆژەن کردەوە. محەممەد کوڕی موسەنا فەراهیدی لەگەڵ دوو هەزار شەڕکەری ئەزدی پەیوەستی عاسم بوو و رووی کردە خەڵکانی ئەزد و حەماد کوڕی عامری حیمانی ڕۆشتە لای حارس و رووی کردە منالەکانی تەمیم. حارس وعاسم رووبەروی یەك بوونەوە. فەرماندەی باڵی راستی سوپاکەی حارس، وابز کوڕی عەبدوالله کوڕی زەرارەی تەغلەبی بوو. شەڕێکی قورسیان کرد و سوپاکەی حارس شکستیان خوارد و هەڵاتن. زۆربەی هەڵاتووان لەروبارەکانی مەرو و مەهین روود خنکان. فەرمانداری شارەکان بۆ شارەکانی خۆیان گەڕانەوە و خازم کوڕی عەبدوالله لەناودا خنکا ((کەهاورێیەتی حارسی دەکرد)). سوپاکەی حارس بەسەختی کوشتار کران. حارس دۆڵی مەروی بڕی و لای خانەقای مەسیحیەکانی ئەیوان، خێوەتی هەڵدا و عاسم دەستی لێهەڵگرت. نزیکەی سێ هەزار کەس لەدەروی عاسم کۆبوونەوە.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا هوشام، عوبەیدالله کوڕی حەبحابی موسڵی لەفەرمانداری میسر لابرد و وەك کارگوزاری خۆی لەئەفریقیە دەستنیشانی کرد. عوبەیدالله بەرەو ئەو دیارە بەرێکەوت. هەروەها لەم ساڵەدا حەبحاب سوپایەکی بۆ سیسیل ڕەوانە کرد. کەشتیەکانی رۆم روبەروویان بوونەوە و شەڕێکی گەورەیان دەستپێکرد. رۆمییەکان شکستیان خوارد. ئەوان دەستەیەك لەموسوڵمانانیان ئەسیر کردبوو. کوڕی عەبدولمەلیك کوڕی زیاد لەناو ئەواندا دەبینرا و تا ساڵی سەد و بیست و یەك/ ٧٣٩ زایینی ئەسیری رۆمەکان بوو.

هەروەها لەم ساڵەدا حەبحاب سوپایەکی بۆ سوس و پانتاییەکانی سودان ڕەوانە کرد.

سوپاکەی تالآنیان دەسکەوت و چەندین سەرکەوتنیان بەدەست هێنا و گەڕانەوە.

لەم ساڵەدا عەبدوڵلە کوڕی حەبحاب کوڕی عەتییە کوڕی حەجاجی قەیسی وەك فەرمانداری ئاندۆلۆس دەستنیشان کرا و لەشەوالی ئەم ساڵە، نۆڤەمبەری ٧٣٤ زایینی بەرەو ئەو دیارە بەڕێکەوت. عەبدولمەلیك کوڕی قەتەن لەسەر کار لابرا. ئەو هەموو ساڵێك لەڕێگەی خوادا شەڕی دەکرد. ئەو بوو دەستی بەسەر گالیسیا و چەندین ناوچەی دیکەدا گرت. دەستەیەك دەڵێن: بەمشێوە نەبوو بەڵکو عەبدوڵلە کوڕی حەبحاب لەساڵی ١١٧/ ٧٣٥ زایینی وەك فەرمانڕەوای ئەفریقیە دەستنیشان کرا. گێڕانەوەکان سەبارەت بەو لەو ساڵەدا باس دەکەین چوونکە راستتر بەرچاو دەکەوێت.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و حەفدەی کۆچی ((٧٣٥ زایینی))

لەم ساڵەدا معاویە کوڕی هوشام لەقۆڵی چەپەوە شەڕی هاوینەی کرد و سلێمان کوڕی عەبدولمەلیك لەقۆڵی ڕاستەوە، لەجەزیرەوە بەڕێکەوت و سوپاکەی خۆی بۆ سووچ و کەنارەکانی ڕۆم ڕەوانە کرد. لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی مەروان فەرمانداری ئەرمەنستان دوو سوپای بۆ شەڕ ڕەوانە کرد کەیەکێك لەم دوو سوپایە، دەستی بەسەر سێ قەلا لەناوچەی لان دا گرت و ئەوی دیکەیان هێرشی کردە سەر تومان پاشا و خەڵکەکەی لەسەر بنەمای ئاشتی تەسلیم بوون.

لەسەر کارلابردنی عاسم لەفەرمانداری خوراسانو هاتنە سەرکاری ئەسەد کوڕی عەبدواللە

لەم ساڵەدا، هوشام کوڕی عەبدولمەلیك، عاسم کوڕی عەبدوالڵەی لەفەرمانڕەوایەتی کردنی خوراسان دوورخستەوە و فەرمانداری ئەو شارەی بەخالید کوڕی عەبدواللە قەسری سپارد. ئەو براکەی خۆی ئەسەد کوڕی عەبدوالڵەی وەك جێگری خۆی دەستنیشان کرد.

هۆکاری ئەم کارە ئەوە بوو کەعاسم نامەی بۆ هوشام نووسی: دوای سلاو، ((پێشەنگ درۆ لەگەڵ خەڵکەکەی خۆی ناکات)) کاروبارەکانی خوراسان سەقامگیر نابێت مەگەر ئەوەی فەرمانڕەوایەتی کردنی ئەو شارە بەفەرمانڕەوای عێراق بسپێرن تا هۆکارەکان وپێداویستیە پێویستەکان لەرێگەیەکی نزیکەوە بێنن چوونکە سەروەری باوەڕداران لەم شارەوە دوورە و هاوکارییەکانی درەنگ دەگات. هوشام خوراسانی پەیوەستی فەرمانڕەوایەتی خالید کوڕی عەبدوالڵەی قەسری کرد و فەرمانی پێدا: براکەت ڕەوانە بکە تا وێرانی و گەندەڵییەکانی ئەو شارە سامان بدات. عاسمیان ئاگادار کردەوە کەئەسەد لەزووترین کاتدا دەگات. ئەو محەممەد کوڕی مالکی هەمەدانی وەك فەرماندەی پێشەنگەکانی خۆی دەستنیشان کردبوو. عاسم لەگەڵ حارس کوڕی سورەیج ئاشتی کرد و پەیمانێکیان لەناو خۆیاندا نوسی. بەپێی ئەم پەیمانە، حارس دەتوانێت بۆ هەرکام

لەشارەکانی خوراسان، بڕوات و هەر دووکیان نامە بۆ هوشام بنووسن و پێشنیاری گەڕانەوە بۆ نووسرای خواوەند و شێوازی پێغەمبەری پێبکەن و ئەگەر رازی نەبوو، بۆ شەڕ کردن لەگەڵ ئەو، ببنە هاوپەیمان. دەستەیەك لەگەورەکان، ژێر نامەکەیان مۆرکرد بەڵام یەحیا کوڕی حوزەین کوڕی مونزەر مۆری نەکرد، وتی: ئەمە سەرپێچی کردن لەفەرمانی سەروەری باوەڕدارانە. نامەکە، بەمشێوەیە بەها و گرنگی خۆی لەدەستدا.

عاسم لەگوندێك لەبەرزاییەکانی مەرو بوو. حارس کوڕی سورەیج هێرشی کردەسەر. رووبەرووی یەك بوونەوە و شەڕێکی قورسیان کرد. حارس شکستی خوارد و ژمارەیەکی زۆر لەسوپاکەی ئەسیر کران کەعەبدوڵڵە کوڕی عەمرۆ مازنی لەخەڵکانی مەرو، یەکێك بوو لەوان. عاسم ئەسیرەکانی کوشت. ئەسپەکەی حارسیان بەتیر بریندار کردبوو. حارس تیری لەجەستەی ئەو بێزمانە، دەرهێنا و بەردەوام نەقیزەی تێدەوشاند تا ئازارەکەی لەبیر بباتەوە. پیاوێکی خەڵکی شام هێرشی کردەسەر و کاتێك لێی نزیك کەوتەوە، حارس جڵەوی ئەسپەکەی سووڕاند و هێرشی کردە سەر پیاوەکە. پیاوی شامی پێی وت: بۆ رێزگرتن لەئیسلام سوێندت دەدەم خوێنم نەرێژیت! حارس پێی وت: لەئەسپەکەت دابەزە. لەئەسپەکەی دابەزی و حارس سواری بوو. پیاوێك لەقەیس لەمبارەوە وتی:

تولت قریش لذة القیس و اتقت — بنا کل فج من خراسان اغبرا

فلیت قریشا اصبحوا ذات لیلة — یعومون فی لج من البحر اخضرا

یانی: قوڕەیشیەکان روویان کردە رابواردن و کامەرانی و ئێمەیان لەهەر رێگەیەکی سەخت و دوژار و پڕ تەپ و تۆز بۆ بەرگری کردن لەخۆیان ناچار کرد. خۆزگە قورەیشیەکان یەك شەو، دەکەوتنە ناو گێژاوێکی خرۆشان لەدەریایەکی سەوز لەناو تۆفان.

خەڵکانی شام یەحیا کوڕی حوزەینیان بەکەسێکی گەورە لەقەڵەمدا لەبەر ئەوەی بۆ بێ بەها کردنی نامەکە، هەوڵیدا بوو. لەنامەیەکدا باسی رووداوەکان و شکست خواردنی حارسیان نووسی و بەمحەممەد کوڕی موسلیمی عەنبەری ڕەوانەیان کرد. ئەو لەرەی یای بەیەهەق چاوی بەئەسەد کوڕی عەبدوڵڵە کەوت. نامەی بۆ خالیدی برای نووسی و بەدرۆ واینیشاندا کەخۆی حارسی شکستداوە. لەکارەکەی یەحیایش ئاگاداری کردەوە. خالید دەهەزار دیناری پاداشت بۆ یەحیا ڕەوانە کرد و سەد جل و بەرگی گرانبایی پێبەخشی.

فەرمانڕەوایەتی عاسم کەمتر لەیەك ساڵی خایاند. ئەسەد ئەوی خستە زیندان و لێپرسینەوەی لەگەڵ کرد و خوازیاری سەد هەزار درەم بوو. وتی: تۆ بەختەوەر نەبوویت. ئەسەد، عومارە کوڕی حورەیم و کارگوزارەکانی جونەیدی ئازاد کرد.

کاتێك ئەسەد هات، تەنیا مەرو و نەیشابوور لەژێر دەستی عاسمدا نەبوو. حارس لەمەروورود و خالید کوڕی عەبدوڵڵای هیجری لەئامول و هاوپەیمانی حارس بوو. ئەسەد لەوە ترسا کەئەگەر مەبەستی هێرش کردن سەر حارس لەمەروورود بکات، هیجری لەئامولەوە پێشڕەوی دەستپێبکات و ئەگەر هێرش بکاتە سەر هیجری، حارس لەمەروورودەوە، هێرشی بکاتەسەر. سەرئەنجام بڕیاریدا عەبدولڕەحمان کوڕی نوعەیم لەگەڵ خەڵکانی کوفە و شام بۆ هێرش کردنە سەر حارس ڕەوانەی مەروورود بکات و خۆی هێرش بکاتە سەر هیجری لەئامول و خەڵکەکەی لەگەڵ خۆی ببات. کاتێك گەیشتە ئامول، سوپای ئامول بەسەرکردایەتی زیادی قورەشی موالی حەیانی نەبتی وەك سەرکردەی سوارەکان، ڕووبەڕوی بوویەوە بەڵام شکستی خوارد و بۆ ناو شارەکە پاشەکشێیان کرد. ئەسەد گەمارۆی خستە سەر ئەوان و کەشکەنجیرەکانی بۆ دانان. سەرکردەی ئەوان هیجری یەکێك لەهاوەڵانی حارس بوو. خەڵك خوازیاری ئەمان بەخشین بوون. ئەسەد کەسی بۆ لای ئەوان ڕەوانە کرد و وتی: چیتان دەوێت؟ وتیان: نووسرای خواوەند و شێوەی پێغەمبەر(د.خ) و ئەوەی خەڵکی ئامول لەتاوانی گوناحەکەی ئێمە، سزا نەدەن. ئەسەد رازی بوو و یەحیا کوڕی نوعەیم کوڕی هوبەیرەی شەیبانی وەك فەرمانڕەوای ئەوان دەسنیشان و بەرەو بەڵخ بەڕێکەوت. ئاگاداریان کردەوە کەخەڵکی بەڵخ لەگەڵ سلێمان کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی خازم بەیعەتیان کردووە. بەڕێکەوت تا گەیشتە ئەو شارە. سوار کەشتی ولەوێوە بەرەو تێرمێز بەڕێکەوت و بینی حارس گەمارۆی خستۆتەسەر و سەنانی ئەعرابی لەوێیە. ئەسەد لەمبەری ڕووبارەکە دابەزی بەڵام نەیتوانی بپەڕێتەوە و نەیتوانی هاوکاری ئەوان بکات. خەڵکانی تێرمێز هاتنەدەر و لەگەڵ حارس شەڕیان کرد. حارس پاشەکشێی کرد و گەڕایەوە. ئەو شەڕکەرانی لەسەر ڕێگەکەی ئەوان دانابوو. خەڵکانی تێرمێز شوێنی کەوتن. نەسر کوڕی سەیار لەگەڵ ئەسەد سەیری ئەم دیمەنەیان دەکرد. ڕووی گرژ کرد و زانی حارس بۆسەی بۆ ئەوان ناوەتەوە. ئەسەد گومانی کرد بۆیە ڕووی گرژ کردەوە چوونکە بەزەیی

بەحارسدا هاتۆتەوە لەکاتی پاشەکشێ کردن. مەبەستی ئەوەی کرد سەرکۆنەی ئەسر بکات کە لەناکاو ئەوانەی بۆسەیان دانابوو، هێرشیان کردە سەر خەڵکان و شکستیان پێهێنان.

ئەسەد بەرەو بووخارا بەرێکەوت و خەڵکی تێرمێز هێرشیان کردەسەر حارس و شکستیان پێهێنا و دەستەیەك لەشارەزایان و فرەزانانیان کوشت کەعێکرەمە و باوکی فاتیمە لەناو ئەواندا بوون. ئەسەد بەردو سەمەرقەند بەرێکەوت و لەم شارە تێپەڕی و بەرەو زەم ڕۆشت. کاتێك گەیشتە زەم، کەسی بۆ لای هەیسەمی شەیبانی (لەهاوەڵانی حارس کە لەناو یەکێك لەقەڵاکاندا بوو)) ڕەوانە کرد و پێی وت: ئێوە فەرمانڕەواکانتان بۆ کارە نەشیاو و قێزەونەکان سەرکۆنە دەکەن بەڵام دیل گرتن و دەست درێژی کردن بۆ داوێنی پاکی ژنان و زاڵبوونی بتپەرستان، نەگەشتە ئەو رادەی کە لەسەمەرقەند روویدا. من خوازیاری سەمەرقەندم و پەیمان و ئەمانی خوایی بەتۆ دەبەخشم و بەڵێن دەدەم هیچ زیانێکت بەرنەکەوێت. تۆ و هاوەڵانت ئەمانتان پێدەبەخشرێت. ئەگەر بەداواکاریەکەم رازی نەبیت، پەیمانی خوایی لەئەستۆی مندا بێت کەتەنانەت ئەگەر یەك تیر بهاوێژیت، چیتر بەهیش شێوەیەك ئەمانت پێنەبەخشم و ئەگەر هەزار ئەمانت پێببەخشم، هیچ کات پێبەندی بەڵێنەکەم نەبم. ئەو لەسەر بەخشینی ئەمانی ئەسەد خۆی تەسلیم کرد و هاورێ لەگەڵ ئەو بەرەو سەمەرقەند بەرێکەوت و لەوەرەغسەرا تێپەڕی کەئاوی سەرمەقەند لەوێوە ڕەوانە. دۆڵەکەی بەست و زیانی ئەوی لەشارەکە دوورکردەوە و دواتر بۆ بەڵخ گەڕایەوە.

دەستەیەك دەڵێن: داستانی ئەسەد و هاوەڵانی حارس لەساڵی ١١٨/ ٧٣٦ زایینیدا روویداوە.

بەسەرهاتی بانگەشەکەران بۆ بەنی عەباس

دەڵێن: لەم ساڵەدا، ئەسەد کوڕی عەبدوالله دەستەیەك دەستەیەك لەبانگەشەکەرانی عەباسی گرت و چەند کەسێك لەوانی کوشت و گووێ و لوت و پێ و دەستی دەستەیەکی دیکەی بڕییەوە و دەستەیەکی دیکەی خستە زیندانەوە. لەناو ئەسیرەکان، ئەم کەسانە دەبینران: سلێمان کوڕی کەسیر، مالیك کوڕی هەیسەم، موسا کوڕی کەعب، لاهیز کوڕی

قورەیز، خالید کوڕی ئیبراهیم و تەڵحە کوڕی زورەیق. ئەوانیان هێنا و پێی وتن: ئەی خراپەکارانن مەگەر خواوەند نەیفەرموە: خواوەند لەرابردوو خۆش بوو و هەرکەس بۆ سەر خراپەکاری بگەڕێتەوە، خواوەند تۆڵەی لێدەستێنێت ((مائدە ٥/ ٩٥)) سلێمان وتی: سوێندە بەخوا ئێمە بەو شێوەن کەشاعیر دەڵێت:

لو بغير الماء حلقي شرق   كنت كالغصان بالماء اعتصاری

یانی: ئەگەر جگە لەئاو، شتێك لەقوڕگم گیر بکات، گیرانی قورگم، بەئاو چارەسەر دەکرد.

سوێند بەخوا، بێ گومان ناحەز و نەیارەکان لەسەر دەستی تۆ لەناوچوون! ئێمە خەڵکانێك لەخەڵکەکەی تۆین. خەڵکانی موزەر لەبەر ئەوە بەپێچەوانەوە داستانەکەیان بۆ تۆ گێڕاوتەوە چوونکە ئێمە سەختگیرترینی خەڵکان لەسەر قوتەیبە کوڕی موسلیم بوون. ئەوان دەخوازن تۆڵەیان خۆیان بستێننەوە ((نەك چاکەخوازی بۆ تۆ) ئەوانی ڕەوانەی زیندان و بە عەبدولرەحمان کوڕی نوعەیمی وت: بۆچونی تۆچییە؟ وتی: بەباشی دەزانم، ئەوان بەبنەماڵەکانیان ببەخشیت و زیندانییەکانی ئەوان ئازاد بکەیت تا سپاست بکەن و خۆیان بەقەرزاری تۆ بزانن. وتی: ئەو کارە ناکەم. دواتر خەڵکانی یەمانی ئازاد کرد چوونکە خۆی لەوان بوو. هەروەها ئەوانی لەهۆزی ڕەبیعە بوون، ئازاد کران لەبەر ئەویە هاوپەیمانی خەڵکانی یەمەن بوون. مەبەستی کوشتنی موزەریەکانی کرد. موسا کوڕی کەعبی بانگ کرد و جڵەوی کەری لەدەمیدا و رایکێشا بەشێوەیەك دانەکانی شکان و لووت و روخساری بریندار و خوێناوی بوو و پێستەکەی داماڵرا. لاهیز کوڕی قورەیزی بانگ کرد کەوتی: ئەمە ئایینی ڕاستی و دروستی نییە ئەو کارە لەگەڵ ئێمە و خەڵکانی ڕەبیعە و یەمەن، ئازاد دەکەیت. سێسەد قامچی لێدا. حەسەن کوڕی زەیدی ئەسەدی لەبەرەژوەندی ئەو شایەتیدا کەخۆی و هاوەڵانی بێ تاوانن. ئەوانی ئازاد و دەستی لێهەلگرتن.

فەرمانداری عوبەیدالله کوڕی حە بحاب لەئاندۆلۆس و ئەفریقییە

لەم ساڵەدا هوشام کوڕی عەبدولمەلیك، عوبەیدالله کوڕی حەبحابی وەك فەرمانداری ئاندۆلۆس و ئەفریقییە دەستینشان کرد و فەرمانی پێدا بەرەو ئەو دیارە بەرێکەوێت.

عوبەیداللە فەرمانداری میسر بوو. کوڕەکەی وەك فەرمانڕەوای میسر دەستنیشان و بەرەو ئەفریقییە بەڕێکەوت و عوقبە کوڕی حەجاجی لەفەرمانڕەوای ئاندۆلۆس دوورخستەوە و کوڕەکەی خۆی، ئیسماعیل کوڕی عوبەیداللە کوڕی حەبحابی کردە فەرمانڕەوای تەنجە((تانژە)). حەبیب کوڕی ئەبی عوبەیدە کوڕی عوقبە کوڕی نافعی بۆ شەڕ لەرۆژئاوا رەوانە و خۆی رۆشتە ناو ئەفریقییە. تا سەرزەمینی سودان و سوس پێشڕەوی کرد و رووبەرووی هەرکەس بوویەوە، سەرکەوتنی بەدەستهێنا. تالآنی و ئەسیری زۆری کۆکردەوە و خەڵکانی مەغریب ترسی ئەویان کەوتە دڵەوە. لەناو ئەسیرەکانی بەربەر، دووکچیان دۆزییەوە کەهەر کامیان تەنیا یەك مەمکی هەبوو. تەندروست و سەرکەوتوو گەڕایەوە بۆ شوێنەکەی خۆی.

لەساڵی ١١٧/ ٧٣٥ زایینی، سوپایەکی لەرێگەی دەریاوە بۆ دورگەی ئەردانییە رەوانە کرد. شەرکەرانی دەستیان بەسەر چەندین ناوچەدا گرت و تالآنیان کۆکردەوە و گەڕانەوە. لەساڵی ١٢٢/ ٧٤٠ زایینی سوپاکەی بۆ دوورگەی سیسل ڕەوانە کرد بەسەرکردایەتی کوڕەکەی عەبدولرەحمان کوڕی حەبیب. کاتێك لەو سەرزەمینە دابەزی، عەبدولرەحمانی لەگەڵ سوپایەك بۆ شەڕ ڕەوانە کرد. لەگەڵ هەر کەسێك شەڕیان کرد، شکستیان پێهێنان. عەبدولرەحمان لەهەموو شەڕەکانی سەرکەوتنی بەدەست هێنا. سەرکەوتنەکانی بەردایەك گەورە بوون هاوشێوەیان نەبینراوە. سەرئەنجام لەشاری سارگوسا ((سەرقوسە)) دابەزی کەگەورەترین دورگەی سیسیلە. دانیشتوانی دوورگە شەڕیان لەگەڵ کرد و شکستیان خوارد. عەبدولرەحمان گەمارۆی خستە سەریان و لەسەر بنەمای وەرگرتنی باج پەیمانی ئاشتی لەگەڵ بەستن و تەندروست بۆ لای باوکی گەڕایەوە.

شۆڕشی مەیسەرەی خارجی ((خەواریجی))

حەبیب مەبەستی ئەوەی کرد لەسیسیل بمێنێتەوە تا دەست بەسەر هەموو ناوچەکانی ئەو سەرزەمینەدا بگرێت. بەلآم نامەی حەبحابی پێگەیشت کەفەرمانی گەڕانەوە بۆ ئەفریقییەی تیا نووسرا بوو.

هۆکارەکەی ئەوە بوو کوڕەکەی ئیسماعیل کوڕی عەبدوالله کوڕی حەبحابی وەك

فەرمانداری تانزە دەستنیشان کرد و عومەر کوڕی عەبدوواللەی موورادی کردە هاوڕێی ئەو. ئەو، کردارێکی خراپی گرتەبەر و سنوورەکانی بەزاند و هەوڵیدا لەبەربەرە موسوڵمانەکان یەك لەسەر پێنج وەربگرێت چوونکە باوەڕی وابوو ئەوان سەرچاوەی داهاتی موسوڵمانان و سەرچاوەی رۆژی وبەختەوەری ئەوانن. ئەمە کارێك بوو پێشتر هیچ کام لەفەرمانڕەواکان، بیریان لێنەکردبوویەوە. کاتێك بەربەرەکان لەهاتنی حەبیب کوڕی عوبەیدە بۆ سیسیل ئاگادار بوونەوە و زانیان سوپایەکی گەورە هاوڕێیەتی دەکات، چاوی تەماحیان بڕییەوە ئەو ناوچەیە و پەیمانەکەی خۆیان لەگەڵ کوڕی حەبحابدا شکاند و پێشنیاری شەڕکردنیان بەناباوەڕان و موسوڵماناندا. گرفتاری و گێژاوێکی گەورە دروست بوو. ئەو بەربەرانەی لەتانزە بوون، سەرتا مەیسەرەی ئاوکێشیان وەك سەرکردەی خۆیان دەستنیشان کرد و دوای ئەو مەدغووی. ((ئەگەری هەیە مەدغوی نازناوی مەیسرە بێت لەبەر رستەی خوارەوە)) ئەو پیاوێك لەخەواریج و صوفری (دەستەیەك لەخەواریج) و کارەکەی ئاوکێشان بوو. عومەر کوڕی عەبدوالله شەڕی لەگەڵ کردن. بەربەرەکان ئەویان کوشت و دەستیان بەسەر تانزەدا گرت و وەك خەلیفە بەیعەتیان بەمەیسرەدا. ئەویان وەك سەروەری باوەڕداران ناو برد. سوپاکەی لەبەربەرییەکان فراوان و دەسەڵات و هێزی لەپانتاییەکانی تانزە زیادی کرد.

لەم کاتەدا لەئەفریقییە، داروودەستەیەك دەرکەوتن کەوتاری خەواریجیان ئاشکرا کرد. کوڕی حەبحاب کەسی بۆ لای حەبیب رەوانە کرد کە لەسیسیل بوو. ئەوی بانگ کرد تا بۆ شەڕی مەیسەرەی ئاوکێش ڕەوانە ببێت چوونکە دەسەڵاتی فراوان ببوو. حەبیب بۆ ئەفریقییە گەڕایەوە.

کوڕی حەبحاب، خالید کوڕی حەبیبی بەسوپایەك بۆ شەڕی مەیسەرە رەوانە کرد. کاتێك حەبیب کوڕی باوکی عوبەیدە گەیشت، ئەوی بەدوای ئەودا ڕەوانە کرد. خالید و مەیسەرە لەپانتاییەکانی تانزە روبەرووی یەك بوونەوە و شەڕێکی قورسیان خستەگەڕ کەهاوشێوەکەی نەبینراوە و نەبیستراوە. مەیسەرە بۆ تانزە گەڕایەوە. بەربەرییەکان ئەم کارەی ئەویان بەناپەسەند زانی. ئەویان وەك خەلیفەی خۆیان هەڵبژاردبوو. ئەویان کوشت و خەلافەتیان بەخالید کوڕی حومەیدی زەناتی سپارد. خالید کوڕی حومەید و بەربەرەکان لەگەڵ خالید کوڕی حەبیب و سوپای شام، شەڕێکی قورسیان دەستپێکرد.

عەرەبەکان خۆڕاگریان کرد بەڵام کەوتنە بۆسەیەکی بەربەرەکانەوە و شکستیان خوارد. بۆ خالید گران و دژوار بوو لەسەر دەستی بەربەرەکان شکستی خواردبێت لەبەر ئەمە خۆڕاگریان کردە پیشە تا ئەوەی هەموویان کوژران.

لەم شەڕەدا، پاسەوانان و پاڵەوانەکانی عەرەب کوشتار کران. خەڵك شەڕەکەیان بەشەڕی گەورەکان ناوبرد و شارەکان ئاژاوەیان تیا دروست بوو. ئاندۆلۆسیەکان لەم هەواڵە ئاگادار بوونەوە و هێرشیان کردە سەر فەرمانڕەواکەی خۆیان، عوقبە کوڕی حەجاج و لەسەر کار لایانبرد و عەبدولمەلیك کوڕی قەتەنیان وەك فەرمانڕەوای خۆیان دەستنیشان کرد. کارەکان بۆ کوڕی حەبحاب ئاڵۆز بوو. ئەم هەواڵانە بە عەبدولمەلیك کوڕی مەروان گەیشت و وتی: بێ گومان تۆڵەی عەرەبەکان دەستێنمەوە و سوپایەك ڕەوانە دەکەم کەسەرەتاکەی لەوێ بێت و کۆتاییەکەی لای خۆم. نامەی بۆ کوڕی حەبحاب نووسی و ئەوی گەڕاندەوە. هوشام لەجیاتی ئەو کولسوم کوڕی عەییازی قوشەیری هاوڕێ لەگەڵ سوپایەکی گەورە ڕەوانە کرد. نامەی بۆ شارەکانی سەر ڕێگەی سوپاکە نووسی و فەرمانی بەشەرکەرندا پەیوەستی سوپاکەی ببن. سوپاکە گەیشتە ئەفریقییە. فەرماندەی پێشەنگەکان، بەلج کوڕی بشر بوو. لەقیروان دابەزی و لەسەر بنەمای خۆپەسەندی و ستەمکاری ڕووبەرووی خەڵکەکەی بوویەوە. هەوڵیدا سوپاکەی لەناو ماڵەکانی ئەوان جێگە بکاتەوە. خەڵکی قیروان نامەیان بۆ حەبیب کوڕی باوکی عوبەیدە ((کە لەتەلمسان شەڕی لەگەڵ بەربەرەکان دەکرد)) نووسی و سکالایان لەبەلج و کولسوم کرد. حەبیب نامەی بۆ کولسوم نووسی: ئەگەر بەلج فلانە و فیسارە کاری ئەنجامداوە، لەو شارە کۆچ بکەن وەگەرنە جڵەوی ئەسپەکانم بۆ لای ئێوە دەسووڕێنم.

کولسوم داوای بەخشینی کرد و بۆ لای حەبیب بەرێکەوت. فەرماندەی پێشەنگەکانی بەلج کوڕی بشر بوو. ئەو جوێنی بەحەبیبدا و بەکەسێکی سووك، لەقەڵەمیدا. مشتومڕ لەنێوان ئەوان بەرز بوویەوە بەڵام دواتر ئاشتیان کرد و بۆ شەڕ لەگەڵ بەربەرەکان هاوپەیمان بوون. حەبیب بەوانی وت: پیادەکان لەبەرابەر پیادەکانی ئەوان جێگیر بکەن و سوارەکان لەبەرابەر سوارەکان. بەڵام ڕازی نەبوون. کولسوم لەگەڵ سوارەکانی خۆی بەرێکەوت و پیادەکانی بەربەر هێرشیان کردەسەر و شکستیان پێهێنا. ئەو تێکشکاو بۆ لای حەبیب گەڕایەوە. خەڵك ئەم کارەیان بەلاوازی وەسف کرد. شەڕ دەستی پێکرد.

سوارەکانی بەربەرِ بڵاوەیان لێکرد بەڵام پیادەکانیان خۆراگریان کرد. ژمارەی بەربەرەکان فراوانتر بوو. کولسوم کوری عەییاز و حەبیب کوری باوکی عوبەیدە و گەورەکانی عەرەب لەم شەرەدا کوژران. عەرەبەکان شکستیان خوارد و بڵاوەیان لێکرد. دەستەیەکیان بۆ قیروان گەرانەوە.

شۆرشی عوکاشی خاریجی

کاتێك عەرەبەکان بەدوای ئەم شەرە، سست و لاواز بوون. پیاوێك بەناوی عوکاشە کوری ئەییووب فەزاری لەشاری گابس دەرکەوت. ئەو سەرکردەی خەواریجی سوفری ئایین بوو. سوپایەك لەقیروانەوە بۆ شەرِی ئەو بەرێکەوت. شەرێکی قورسیان خستەگەرِ و سوپاکەی قیروان شکستی خوارد. سوپایەکی دیکە بۆ شەرِی ئەوان بەرێکەوت. عوکاشە دوای شەرێکی قورس شکستی خوارد و ژمارەیەکی زۆر لەشوێنکەوتەکانی کوشتار کران. عوکاشە پەنای بۆ سەرزەمینی رەمل برد.

کاتێك هەواڵی کوژرانی کولسوم بەهوشام کوری عەبدولمەلیك گەیشت، حەنزەلە کوری سەفوانی کەلبی، وەك فەرمانرەوای ئەفریقییە دەستنیشان کرد کە لەمانگی رەبیعی الثانی، ١٢٤ فەوریەی ٧٤٢ زایینی گەیشتە ئەو دیارە. ئەوەندە لەقیروان نەمایەوە کەعوکاشە هاورێ لەگەڵ سوپایەکی گەورە لەخەڵکانی بەربەرِ هێرشی کردەسەر. لەکاتی شکستەکەی پێشووی، دووبارە ئەوانی کۆکردبوویەوە تا تۆڵەی خۆیان بستێننەوە. عەبدولواحید کوری یەزیدی هەواری مودغەمی کەپیاوێکی خاریجی و سوفری ئایین بوو، هاوکاری کرد و سوپایەکی گەورەی لەدەوری ئەو کۆکردەوە. ئەم دووانە لەیەك جیابوونەوە تا لەقیروان لەدوو قۆڵەوە پەیوەستی یەك ببن. کاتێك عوکاشە نزیك کەوتەوە، حەنزەلە هێرشی کردەسەر. لەنێوان ئەوان شەرێکی قورس دەستی پێکرد و عوکاشە شکستی خوارد. ژمارەیەکی زۆر لەبەربەرییەکان کوشتار کران کەهیچ کەس نەیتوانی بەتەواوی ژمارەی کوژراوەکان بزانێت. حەنزەلە لەترسی عەبدولواحید بۆ قیروان گەرایەوە و سوپایەکی گەورەی بۆ شەرِی ئەو رەوانە کرد کەژمارەکەی، چل هەزار پیاوی شەرکەر بوو. کاتێك لەیەك نزیك بوونەوە، جۆیان دەستنەکەوت دەرخواردی چوارپێکانی خۆیانی بدەن و لەبەر ئەمە گەنمیان دەرخوارددان. بەیانی ئەو رۆژە روبەرووی عەبدولواحید بوونەوە و

شەڕیان دەستپێکرد. بەڵام شکستیان خوارد و بۆ قیروان گەڕانەوە. چوارپێکانیان لەبەر خواردنی گەنم لەناوچوون.

کاتێك گەیشتنە قیروان، بینیان بیست هەزار ئەسپیان لەدەستداوە. عەبدولواحید بەزێکەوت و لەسی میلی قیروان لەشوێنێك بەناوی ((بتەکان)) دابەزی. سێسەد هەزار پیاوی شەڕکەر، هاورێیەتیان دەکرد. حەنزەلە هەموو دانیشتوانی قیروانی کۆکردەوە و لەناو ئەوان سامان و کەرەستەکانی شەڕی دابەش کرد و بەمشێوەیە ژمارەی سوپاکەی فراوان کرد. کاتێك خەواریج و عەبدولواحید نزیك کەوتنەوە، حەنزەلە لەقیروان رووبەروویان بوویەوە. هەردوو سوپا بۆ شەڕ ریزیان بەست و زاناکانی دین، لەناو شەڕکەرانی قیروان دەستیان بەوتارخوێندنەوە کرد و بۆ شەڕ، هانیاندان. شەڕ لەگەڵ خەواریجیان بەکارێکی گەورە و پیرۆز لەقەڵەمدا و بیریان خستنەوە بەچ شێوەیەك ژن و منداڵەکان ئەسیر و دەیانکەنە کۆیلە و پیاوەکان کوشتار دەکەن. خەڵك، کالآنی شمشێرەکانی خۆیانیان شکاند و ژنەکان هاتن وبۆ شەڕێکی بوێرانە هانیاندان. خەڵك کەوتنە جموجۆڵ و هێرشێکی سەراپاگیریان دەستپێکرد. هەر دوو سوپا خۆڕاگری کرد و شەڕ سات لەدوای سات بەرەو دژواری دەڕۆشت. خواوەند، خەواریج و بەربەرەکانی شکستدا و هاوکاری عەرەبەکانی کرد. کوژراوەکان لەناو سوپاکەی خەواریج فراوان بوون. سوپاکەی قیروان شوێنیان کەوتن و بەکوشتار کردنیانەوە سەرقاڵ بوون و نەیانزانی عەبدولواحید کوژراوە تا ئەوەی سەری ئەویان بردە لای حەنزەلە. خەڵك سەری کوڕنوشیان خستە سەرخاك و سپاسی خوایان کرد.

دەڵێن: لەپانتاییەکانی مەغریب، زیاتر لەم ژمارە کوژراو نەبینراوە. حەنزەلە فەرمانیدا، کوژراوەکان بژمێرن بەڵام لەم کارەدا ناتەوان بوون. کوژراوەکانیان بەقامیش نیشانە دەکرد. سەد و هەشتا هەزار کوژراویان بژارد. عوکاشە لەگەڵ دەستەیەکی دیکە، لەشوێنێکی دی ئەسیر و بۆ لای حەنزەلە ڕەوانە کرا. حەنزەلە فەرمانی سەربڕینی ئەوی دەرکرد و هەواڵی سەرکەوتنەکەی خۆی بۆ هوشام نووسی. لەیس کوڕی سەعد دەیوت: تا ئێستا، جگە <<<لەشەڕی بەدر، شەڕێکی بەدژواری ئەم شەڕەم نەبینی و نەبیست.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا معاویە کوڕی هوشام، لەقۆڵی چەپەوە بۆ شەڕی هاوینە بەڕێکەوت و سلێمان کوڕی هوشام لای جەزیرەوە شەڕی کرد. ئەو شەڕکەرانی خۆی لەسەرزەمینی ڕۆم بلاو کردەوە.

لەم ساڵەدا خالید کوڕی عەبدولمەلیك لەگەڵ خەڵکان ئایینی حەجی ئەنجامدا. فەرمانداری مەککە و مەدینە و تایف، محەممەد کوڕی هوشام کوڕی ئیسماعیلی مەخزومی و فەرمانڕەوای ئەرمەنستان و ئازەربایەجان، مەروان کوڕی محەممەد.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا کۆچی دواییان کرد: فاتیمە کچی حەسەن کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالب، سەکینە کچی حسین کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالب، عەبدولرەحمان کوڕی هورموزی شەل لەئەسکەندەریە، کوڕی باوکی مولەیکە کەناوەکەی عەبدواللە کوڕی عوبەیداللە کوڕی باوکی مولەیکەیە، باوکی رەجای عوتاردی، باوکی شاکر مەسلەمە کوڕی هوشام کوڕی عەبدولمەلیك، مەیمون کوڕی میهرانی فەقیە کەدەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ١١٨/ ٧٣٦ زایینی کۆچی کرد، نافیع موالی کوڕی عومەر کەدەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ١٢٠/ ٧٣٨ زایینی، مرد. ئەبووبەکر محەممەد کوڕی عەمرۆ کوڕی حەزم کەدەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ١٢٠/ ٧٣٨ زایینی یا ١٢٦/ ٧٤٤ زایینی یا ١٣٠/ ٧٤٨ زایینی مرد. عایشە کچی سەعد کوڕی ئەبی وەقاس، سەعید کوڕی یەسار، قتادە کوڕی دیعامەی بەسری کەکوێر بوو و لەساڵی ٦٠/ ٦٨٠ چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و هەژدەی کۆچی ((٧٣٦ زایینی))

لەم ساڵەدا معاویە کوڕی هوشام کوڕی عەبدولمەلیك و براکەی سلێمان کوڕی هوشام، بەمەبەستی شەڕ کردن ڕۆشتنە ناو سەرزەمینی ڕۆمیەکان.

بانگەوازی بەنی عەباس (و خیداشی خورەمی)

لەم ساڵەدا، بووکەیر کوڕی ماهان، عەمار کوڕی یەزیدی وەك ڕێبەری شوێنکەوتەکانی بەنی عەباس بۆ خوراسان ڕەوانە کرد. ئەو لەمەرو مایەوە و ناوی خۆی گۆڕی و بەخیداش خۆی ناساند و پێشنیاری شوێنکەوتنی محەممەد کوڕی عەلی بەخەڵکان دەکرد. خەڵك لەدەروی کۆبوونەوە و ملکەچی و گوێرایەڵی خۆیان نیشاندا. بەڵام ئەو بانگەوازەکەی خۆی گۆڕی و ئایینی خوڕەمی ئاشکرا کرد و خەڵکی بۆ شوێنکەوتنی ئەو ئایینە هاندا. چێژ وەرگرتن لەژنانی یەکتری بۆ شوێنکەوتەکانی ڕەوا کرد. پێی وتن: نوێژ و ڕۆژوو لەئارادا نییە و پێویست ناکات حەج بکەن. ڕۆژو بریتییە لەوەی ناوی ڕێبەر نەهێننە سەرزمان. نوێژ یانی ئەوەی لەخواوەند بۆ سەرکەوتنی ڕێبەرەکەیان بپارێنەوە و حەج ئەوەیە لەدەوری ماڵەکەی ئەو کۆببنەوە. لێکدانەوەی بۆ ئەم ئایەی قورئان دەکرد کەخواوەند دەفەرمێت: لەسەر خواپەرستان و ئەو کەسانەی کرداری چاکە دەگرنەبەر، هیچ کەمتەرخەمییەك لەبزێوی ئەواندا نییە لەسەر ئەو بنەمای کەخۆپارێز بن و باوەڕ بەخوا و کارەچاکەکان ئەنجام بدەن. ((مائدە/٥/٩٣)). خیداش پیاوێکی خۆپارێز و لەکوفە ژیانی بەسەر دەبرد. دواتر باوەڕی بەئیسلام هێنا و بۆ خوراسان کۆچی کرد.

لەو کەسانەی بەوتەکانی ڕازی و شوێنیکەوتن، مالیك کوڕی هەیسەم و حەریش کوڕی سولەیمی ئەعجەمی و کەسانی دیکە بوون. بەوانی وت: محەممەد کوڕی عەلی بۆ ئەم کارانە فەرمانی پێداوە.

ئەم هەواڵە بەئەسەد کوڕی عەبدواللە گەیشت و ئەوی دەستگیر کرد. خیداش بەتوندی قسەی لەگەڵ ئەسەد کرد. ئەسەد، زمانی بڕی و چاوەکانی کوێر کرد. وتی: سپاس بۆ خوا کە لەبەرژەوەندی عومەر و ئەبووبەکر تۆڵەی لەتۆ سەندەوە! فەرمانی

کوشتنی بەیەحیا کوڕی نوعەیمی شەیبانیدا و لەئامول، لەداریاندا. هەروەها (جەزور) کۆیلەی موهاجیر کوڕی دارەی زەبییان بردە لای ئەسەد کە لەسەر کەنارەکانی روبار کوشتیان.

بەسەرهاتی حارس و هاوەڵانی

لەم ساڵەدا ئەسەد لەبەڵخ دابەزی و جودەیعی کرمانی بۆ ئەو قەڵایەی بنەماڵەی حارس و هاوەڵانی لەوێ ژیانیان بەسەر دەبرد، ڕەوانە کرد. ناوی قەڵاکە تەبووشکان و یەکێك بوو لەشارەکانی تەخارستانی سەروو. مناڵەکانی بەرزیانی تەغلەبی زاواکانی حارس لەو شارەدا نیشتەجێ بوون. کرمانی گەمارۆی خستە سەرئەوان و دەستی بەسەر قەڵاکەدا گرت. مناڵەکانی بەرزی کوشتار کرد و هەموو خەڵکەکەی لەعەرەبەکان و موالیەکان و ژن و مناڵەکان ئەسیر کرد و ئەوانی کردە کۆیلە و بەزیاد کردنی بەها (حەراج) ئەوانی لەبەڵخ فرۆشت. لەم کاتەدا چوارسەد و پەنجا کەس لەهاوەڵانی حارس، دژی ئەو شۆڕشیان کرد کەسەرکردەکەیان جەریر کوڕی مەیمونی دادیار بوو. حارس بەوانی وت: ئەگەر بەناچاری دەبێت لەمن جیا ببنەوە، بۆ خۆتان داوای ئەمان بکەن چوونکە من شایەتم و ئەوان، ئەمانتان پێدەبەخشن. ئەگەر پێش ئەمە، لێرە بڕۆم، ئەمان بەئێوە نادەن. وتیان: تۆ لێرە بڕۆ وئێمە بەخۆمان بسپێرە. کەسیان ڕەوانە کرد و خوازیاری ئەمان بوون. ئەسەدیان ئاگادار کردەوە کەئەم خەڵکە ئاو و خواردنیان نییە. ئەوجودەیعی کرمانی هاورێ لەگەڵ شەش هەزار کەس ڕەوانە کرد و گەمارۆی خستە سەر قەڵاکەی ئەوان. خەڵك گرفتاری برسیەتی و تینویەتی بوون و مەبەستی ئەومیان کرد لەسەر فەرمانی ئەو تەسلیم ببن بەو مەرجەی دەستدریژی نەکرێتە سەر ژن و مناڵەکان. رازی بوو. ئەوان لەسەر فەرمانی ئەسەد تەسلیم بوون. ئەسەد کرمانی ڕەوانە کرد و فەرمانیدا پەنجا کەس لەگەورەکانی ئەوان بباتە لای ئەو کەیەکیان موهاجیر کوڕی مەیمون بوو. کرمانی ئەوانی ڕەوانە کرد، ئەسەدی نامەی بۆ نووسی و فەرمانی پێدا پاشماوەکان بۆ سێ دەستە دابەش بکات: یەك لەسەر سێی ئەوان بکوژێت و دەست و یەك لەسەر سێی ئەوان ببڕێتەوە و پێی یەك لەسەر سێی دیکەیان ببڕێت. کرمانی ئەو کارەی کرد و سامانەکانی ئەوانی تالان و فرۆشتی. ئەسەد شاری بەڵخی کردە پایتەختی خۆی و

دیوانی بۆ ئەو شارە گواستەوە. دواتر بۆ شەڕی تەخارستان و پانتاییەکانی حەبووە بەرێکەوت و تالانی و ئەسیری زۆری دەستکەوت.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا، هوشام، خالید کوڕی عەبدولمەلیك کوڕی حارس کوڕی حەکەمی لەفەرمانڕەوایەتی مەدینە لابرد و محەممەد کوڕی هوشام کوڕی ئیسماعیلی لەجێگەی ئەودانا.

مەروان کوڕی محەممەد کوڕی مەروان لەئەرمەنستانەوە بەمەبەستی شەڕ کردن بەرێکەوت و لەسێ دەروازەوە، ڕۆشتە ناو شاری وەرنیس. وەرنیس لەبەرابەر هێرشەکەی ئەو بۆ لای خەزەر هەلات و لەقەلاکەی خۆی، سەنگەری گرت. مەروان گەمارۆی خستەسەر و کەشنکەجیرەکانیان هەڵبەست. وەرنیس کوژرا. یەکێك لەکەسەکانی خۆی ئەوی کوشت و سەرەکەی بۆ مەروان ڕەوانە کرد. مەروان، سەری وەرنیسی لەپێش چاوی خەڵکان بەرم بەرز کردەوە. خەڵك، بەناچاری لەسەر فەرمانی ئەو تەسلیم بوون. شەڕکەرانیان کوشت و ژن و منالەکانیان کردە کۆیلە.

لەم ساڵەدا، عەلی کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی عەباس کۆچی دوایی کرد. مەرگی ئەو لەحومەیمە لەسەرزەمینی شام روویدا. ٧٧ یا ٧٨ساڵ ژیا. دەڵێن: لەشەوێك چاوی بەدنیا هەڵهێنا کەعەلی کوڕی ئەبی تالیب کۆچی دوایی کرد و لەبەر ئەمە باوکی ناوینا عەلی. وتی: ئەوم بەناوی خۆشەویستترین کەسی خۆمەوە ناونا. نازناوی ئەو نازناوی عەلی کوڕی ئەبی تالبە و بەباوکی حەسەن ناویان دەبرد. کاتێك باوکی حەسەن عەلی، ڕۆشتە لای عەبدولمەلیك کوڕی مەروان، ڕێزی لێگرت و لای تەختەکەی، لەتەنیشت خۆی دایینیشاند و پرسیاری نازناوەکەی کرد. وتی: باوکی حەسەن، عەلیم. عەبدولمەلیك کوڕی مەروان وتی: هەرگیز نابێت لەناو سوپاکەی من، ئەم ناو و نازەناوە بەکەسێك ببڕێت. پرسی: کوڕت هەیە؟ وتی: بەڵێ، محەممەد. وتی: کەواتە تۆ باوکی محەممەدیت.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی هوشام کوڕی ئیسماعیل، فەرمانداری مەدینە ئاینی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. خالید کوڕی عەبدولمەلیك فەرمانداری مەدینە و عێراق و سەراسەری ڕۆژهەلات لەژێر فەرمانی خالیدی قەسریدا بوو. کارگوزاری خالید

لەخوراسان، براکەی ئەسەد کوڕی عەبدوڵلای قەسری بوو و کارگوزارەکەی لەبەسرە بیلال کوڕی ئەبی بەردە و محەممەد کوڕی مەروان فەرمانڕەوایەتی ئەرمەنستانی دەکرد.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: عوبادە کوڕی نوسەی سەرکردەی دادیاری ئەردەن، عەمرۆ کوڕی شوعەیب کوڕی محەممەد کوڕی عەبدوڵلا کوڕی عەمرۆ کوڕی عەباس کەلەتایف چاوی لەجیهان بەست. باوکی سەخرە جامع کوڕی شەداد، باوکی عەشابەی عامری و عەبدولرەحمان کوڕی سەلیت.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و نۆزدەی کۆچی ((٧٣٧ زایینی))

کوژرانی خاقان

کاتێك ئەسەد گەیشتە خوتەل، کوڕی سایجی نامەی بۆ خاقان نووسی کە لەنەواکیس بوو. لەگەیشتنی ئەسەد بۆ خوتەل ئاگاداری کردەوە و پێی ڕاگەیاند کە، سوپاکەی لەوشارەدا بلاّو کردۆتەوە. کاتێك نامەکەی بەدەست گەیشت، فەرمانی خۆ ئامادە کردنی بەخەڵکەکەیدا و بەرێکەوت. کوڕی سایجی کاتێك لەهاتنی خاقان ئاگادار بوویەوە، نامەی بۆ ئەسەد نووسی: لەخوتەل بڕۆدەر چوونکە سێبەری خاقان کەوتۆتە سەرسەرت. ئەسەد، جوێنی بەنێردراوەکەدا و وتەکانی بەراست نەزانی.

کوڕی سایجی پەیامی بۆ نارد: درۆم نەکرد. خۆم نامەم بۆ نووسی و ئاگادارم کردەوە کەتۆ هێرشت کردۆتە سەر ئەم پانتاییە و سوپاکەت بلاّو کردۆتەوە. ئەمە بۆ ئەو دەرفەتە. من داوای هاوکاریم کردووە. ئەگەر لەئێستادا ڕووبەڕوی تۆببێتەوە، سەرکەوتن بەدەست دێنێت و عەرەبەکان تا ئەو کاتەی زیندوویم، بەدوژمنی خۆیانم دەزانن. خاقان بەسەر منیشدا زاڵدەبێت و دەڵێت: عەرەبەکانم لەوڵاتەکەی تۆ دەرپەڕاند و پاشایەتیم بۆ تۆ گەڕاندەوە.

ئەسەد زانی کەکوڕی سایجی ڕاست دەکات. فەرمانیدا و باروبنەکەنیان بارکرد. ئیبراهیم کوڕی عاسمی عەقیلی بۆ ئەو کارە ڕاسپارد و پیرو پەککەوتەکانی لەگەڵ ئەو، ڕەوانە کرد. چەغانیەکان و چەغان خودان هاورێیەتیان کردن و ئەسەد لەخوتەلەوە مەبەستی ڕۆشتن بۆ کێوی خوێی کرد (جبل الملح). بڕیاریدا لەروبار بپەڕێتەوە. ئیبراهیم کوڕی عاسم، هاورێ لەگەڵ ئەسیرەکان و کەل و پەلەکان لەروبارە پەڕیبوونەوە. ئەسەد لەکەناری روبارەکە دابەزی و ئەو ڕۆژەی بەسەر برد. کاتێك بەیانی داهاتن لەتەنکاوێکی ئاوەکە پەڕییەوە و خەڵك بەدوای ئەودا پەڕینەوە. خاقان بەوان گەیشتەوە وئەوانەی هێشتا دەرفەتی پەڕینەوەیان پێنەبڕابوو، کوشتار کران. کەرەستەکانی شەڕ، لەدەستی خەڵکانی ئەزد و تەمیمدا بوو. شەڕیان لەگەڵ خاقان کرد و دواتر بەپاشەکشێ ناچار بوون.

خاقان دابەزی و موسوڵمانەکان گومانیان کرد لەرووبارەکە ناپەڕێتەوە. کاتێک خاقان رووبارەکەی بینی، فەرمانی بەتورکەکاندا بپەڕنەوە وئەوان لەرووبارەکە پەڕینەوە. موسوڵمانان هێرشیان کردە سەر لەشکرگەکەی ئەوان. تورکەکان ئەوەی بینیان، هەڵیانگرت. کۆیلەکان گورز بەدەست هێرشیان کردنە سەر و ناچار بەپاشەکشێ بوون. ئەسەد و موسوڵمانەکان شەویان بەئامادە کردنی خۆیان بەسەر برد و کاتێک بەیانی داهات، بینیان خاقان لەوێ نەماوە. لەگەڵ هاوەڵانی راوێژی کرد. وتیان: ئاسودەیی و ئارامی باڵی بەسەرماندا کێشاوە. وتی: ئەمە ئاسوودەی نییە، گرفتارییەکی گەورەیە. خاقان دوێ شەو هێرشی کردەسەرمان و زیانی پێگەیاندین. ئەوەی ئەمرۆ بۆتە هۆی ئەوەی لێرەنەمێنێت، ئەوەیە کەدەستەیەک لەئەسیرەکان ئەویان لەشوێنی کەل و پەلەکانمان ئاگادار کردۆتەوە و خاقان بەمەبەستی بەدەستهێنانی ئەوشتانە، ئێرەی بەجێهێشتوە.

ئەسەد بەرێکەوت وپێشەنگەکانی رەوانە کرد. کاتێک شەو داهات، لەگەڵ خەڵکان راوێژی کرد کەدابەزێت یا درێژە بەرێگەکەی بدات. وتیان: ئاسوودەی باڵی بەسەردا کێشاوین. لەناوچوونی سامانەکان لەبەرابەر تەندروستی خوراسانییەکان و رزگاری ئێمە، بەهایەکی ئەوتۆی نییە. نەسر کوڕی سەیار سەری داخستبوو. ئەسەد وتی: بۆ بێدەنگیت؟ وتی: فەرماندار، دوو رێگەت هەیە، هەرکامیان هەڵبژێرێت، لەبەرژەوەندی تۆ، کۆتایی پێدێت. ئەگەر درێژە بەم رێگایە بدەیت و هاوکاری ئەو کەسانە دەکەیت کەهاورێی ساز و بەرگ و کەرەستە و کەل و پەلەکانی تۆن و رزگاریان دەکەیت، ئەگەر کاتێک دەگەیتە لای ئەوان کە کوشتار کرابێتن، رێگەیەکەت بڕیوە کەبەناچاری دەبێت بیبڕیت. بۆچونەکەی پەسەند کرد و درێژەی بەرێگەکەدا. ئەسەد، سەعیدی گەورە، موالی باهیلەی بانگ کرد. سەعید، یەکێک بوو لەسوارکاران و شەڕکەرانی خوتەل. بەودا نامەیەکی بۆ ئیبراهیم نووسی و فەرمانی خۆ ئامادە کردنی پێدا. لەهێرشەکەی خاقان ئاگاداری کردەوە: پەیامیدا: ئەگەر تۆ گیان ببەخشیت و من ئەسپ لەتۆ درێغ بکەم، بێ گومان کەسێک دوور لەبەها ئەخلاقیەکانم. ئەسپەکەی پێدا و بەرێکەوت.

کاتێک لەتورکەکان نزیک کەوتەوە و بینی مەبەستی هێرش کردنە سەر کەل و پەلەکانیان هەیە، پێشەنگەکانی ئەوان مەبەستی گرتنی ئەویان کرد. بەڵام سوار زەبووب

بوو و تورکەکان نەیانتوانی بیگرن. ئەو نامەکەی ئەسەدی بەئیبراهیم گەیاند. خاقان هێرشی کردە سەر کەل و پەل و باروبنەکە. ئیبراهیم سەنگەری هەڵکەند. خاقان کاتێك گەیشتە لای ئەوان کە لەسەر سەنگەرەکان وەستابوون. فەرمانی شەڕ کردنی بەسەغدیەکاندا بەلاّم موسوڵمانەکان شکستیان پێهێنان. خاقان ڕۆشتە سەر تەپۆڵکەیەك و سەیری ئەم لاولای کرد تا شوێنێکی گونجاو دەستنیشان و لەوێوە هێرشیان بکاتەسەر. کاتێك بەتەپۆڵکەکەدا سەرکەوت، لەپشتی سوپاکەوە دورگەیەکی بینی کە لەشوێنێکیدا ئاوەکەی کەم بوو. یەکێك لەفەرماندە تورکەکانی بانگ کرد و فەرمانی پێدا تورکەکان لەسەرەوەی سوپای موسوڵمانەکان لەئاوەکە بپەڕنەوە و خۆیان بەدوورگەکە بگەیەنێن تا لەپشتەوە هێرش بکەنە سەر سوپای موسوڵمانان و سەرەتا هێرش بکەنە سەر عەجەمەکان و چەغانییەکان. بەوانی وت: ئەگەر هێرش بکەنە سەر ئێوە، ئێمە لێرەوە هێرشیان دەکەینە سەر. ئەو کارەیان کرد و لەشوێنی عەجەمەکانەوە ڕەوانە بوون و چەغان خوداه و هەموو شەڕکەرانی ئەویان کوشتار و سامانەکانیان تالاّن کردن. هەروەها ڕۆشتە ناو لەشکرەکەی ئیبراهیم و تالاّنی کرد. موسوڵمانەکان لەسەنگەرەکان دوورکەوتنەوە و لەشوێنێکدا کۆبوونەوە و دڵنیا بوون لەمەرگ نزیك بوونەتەوە. لەناکاو بینیان تەپ و تۆز لەئاسمان بەرز بۆتەوە. ئەسەد بوو کەهاورێ لەگەڵ سوپاکەی بۆ هاوکاری ئەوان هاتبوو. تورکەکان لەبەرابەر هێرشەکەی ئەسەد، بۆ سەر تەپۆڵکەکەی خاقان، سەنگەرەکانیان گواستەوە. ئیبراهیم سەریسوڕما، بۆچی لەناکاو تورکەکان دەستیان لەشەڕ کردن هەڵگرت لەکاتێکدا سەرکەوتنیان بەدەست هێنابوو و هەموو سامانەکانیان تالاّن کردبوو. چاوەڕوانی هاوکاری ئەسەدی نەدەکرد. بەخێرای بۆ لای ئیبراهیم ئەسپی غاردا و ڕۆشتە سەر ئەو تەپۆڵەکەی خاقان وەستابوو. خاقان پەنای بۆ داوێنی کێوەکە برد. ئەوانەی سامانەکانیان تالاّنکردبوو، ڕوبەڕوی ئەسەد بوونەوە و ژمارەیەکی فراوان لەوان کوشتار کران.

خاقان لەگەڵ ئەسیر و وشترە بارقورسەکان و کچە کردار شیرینەکانی خۆی ڕێگەی دەبڕی و فەرمانی بەیەکێك لەهاوەڵانی حارسدا جار بدات: تۆ چاوی تەماحت بڕیوەتە ئەوبەری ڕووبار. دەتوانی لەخوتەل کەسەرزەمینی باوك و پێشینانی منە، چاو بپۆشیت. ئەسەد وتی: ئەگەری هەیە خواوەند تۆڵە لەتۆ بستێنێتەوە.

ئەسەد بەرەو بەلْخ بەڕێکەوت و لەشوێنێکی سەرسەوز دابەزی تا زستان داهات. خەڵکانی بەسەر ماڵەکاندا دابەش و جێگیری کردن و خۆی ڕۆشتە ناو شارەکە. حارس کوڕی سورەیج لەپانتاییەکانی تەخارستان پەیوەستی خاقان بوو. کاتێك زستان لەنیوە، نزیك کەوتەوە، خاقان هات. ئەو کاتەی ئەسەد هاتبووەدەر، ئەو ڕۆشتبوویە تەخارستان و لەحەبوویە مابوویەوە. بەلاّم لەنێستادا هێرشی کردە سەر جوزجان و دەستی بەپەلامار و داگیرکاری کرد.

هۆکاری هاتنەکەی ئەوە بوو: حارس ئاگاداری کردەوە کەچیتر ئەسەد ناتوانێت پشت ڕاست بکاتەوە چوونکە سوپایەکی ئەوتۆی لەگەڵدا نەماوە. خاقان لەجەزیرە دابەزی. ئەم هەواڵە بەئەسەد گەیشت کەخاقان ڕۆشتۆتە ناو جەزیرە. فەرمانیدا لەشارەکەدا ئاگرێکی بڵێسەدار بکەنەوە. خەڵك لەگوندەکانەوە ڕوویان لەوێ کرد. ئەسەد شەوی کردە ڕۆژ و نوێژی جەژنی (قوربانی) خوێند. وتارێکی بۆ خەڵك خوێندەوە و وتی: دوژمنی خواوەند (حارس) ئەم ستەمکارە سەرکێشەی بۆ ئێرە ڕێنوێنی کردووە تا ڕوناکی خواوەند بکوژێنێتەوە و ئایینەکەی خواوەند بگۆڕێت بەلاّم خواوەند، ڕیسوا و لاوازی دەکات. دوژمنانی ئێوە ئەو بەلاّیان بەسەر سامان و گیانی ئێوەدا هێنا کەئاگادارن لێی. ئەگەر خوا مەبەستی ئەوە بکات سەرکەوتنتان پێببەخشێت، کەم بوونی ژمارەتان زیانتان لێنادات و فروانی بوونی ژمارەی سوپاکەی ئەوان، سوودیان پێناگەیەنێت. لەخوا بپاڕێنەوە و بزانن نزیکترین کاتی بەندەکان لەگەڵ پەروەردگار، ئەو کاتەیە کەسەری کوڕنوش دادەنەوێنێت. من کوڕنوش دەبەم و سەر لەخاك دەسووم. ئێوەیش ئەوکارە بکەن و بەگیان و دڵ لەخواوەند بپاڕێنەوە. ئەو کارەیان کرد و کاتێك سەریان بەرز کردەوە، گومانیان نەدەکرد کەخواوەند سەرکەوتنیان پێدەبەخشێت. ئەسەد هاتەخوار و قوربانی کرد و سەبارەت بەشەڕ کردن لەگەڵ خاقان ڕاوێژی لەگەڵ خەڵکان کرد. دەستەیەك وتیان: پارێزگاری لەشاری بەلْخ بکە و بۆ خالید و خەلیفە نامە بنووسە و داوای هاوکاریان لێبکە. دەستەیەکی دیکە وتیان: بەرەو زەم بەڕێکەوە و پێش خاقان بڕۆ ناو شاری مەرو. دەستەیەکی دیکە وتیان: ڕووبەڕوویان ببەرەوە. ئەسەد ئەم بۆچونەی پەسەند کرد چوونکە مەبەستی ئەوەی کردبوو شەڕ لەگەڵ ئەوان تاقیبکاتەوە. هاوڕێ لەگەڵ حەوت هەزار پیاوی شەڕکەر لەخەڵکانی خوراسان و شام هاتەدەر و کرمانی کوڕی

عەلی وەك جێگری خۆی لەبەڵخ دەستنیشان کرد و فەرمانی پێدا رێگە نەدات کەس لەشارەکە بڕواتەدەر، تەنانەت ئەگەر تورکەکان دەروازەکانیش بگرن. لەسەر یەکێك لەدەروازەکانی بەڵخ دابەزی و دوو رکعەت نوێژی خوێند. نوێژی درێژ کردەوە. کاتێك تەواو بوو، وتی: سوێند بەپەروەردگاری کەعبە، بەئیرادەی خواوەند، سەرکەوتنتان بەدەست هێناوە. کاتێك لەپردی عەتا تێپەڕی، دابەزی تا پاشماوەی سوپاکەی پەیوەستی ببن. بەڵام دواتر فەرمانی بەرێکەوتنیدا و وتی: پێویستمان بەوان نییە.

بەرێکەوت. فەرماندەی پێشەنگەکانی ((سێسەد پیاوی شەڕکەر))) سالم کوڕی مەنسوری بەجەلی بوو. ئەوان روبەروی سێسەد شەڕکەری تورك ((پێشەنگەکانی خاقان)) بوونەوە. فەرماندەی ئەوان وحەوت کەسی دیکەیان ئەسیر کرد و ئەوانیتر هەڵاتن. ئەویان بردە لای ئەسەد و پیاوی تورك دەستی بەگریان و پاڕانەوە کرد. وتی: بۆ دەگرییت؟ وتی: بۆ خۆم ناگریم بەڵکوە بۆ لەناوچونی خاقان دەگریم چوونکە ئەو سوپاکەی تا مەرو بلاَوە پێکردووە.

ئەسەد بەرێکەوت تا لەشاری جوزجان نزیك کەوتەوە و لەدوو فەرسەخی خاقان دابەزی. خاقان شارەکەی تالاَن کردبوو. کاتێك بەرەبەیان نزیك بوویەوە، دوو سوپا توانیان یەکتر ببینن. خاقان بەحارس کوڕی سورەیحی وت: پێت وتم ئەسەد لەشوێنەکەی خۆی ناجووڵێت بەڵام ئێستا هاورێ لەگەڵ ئەم سوپایە هاتووە. ئەی ئەمە کێیە؟ وتی: ئەوە محەممەد کوڕی موسەنایە و ئەومیش ئاڵاکەیەتی.

خاقان پێشەنگەکانی ڕەوانە کرد و وتی: بڕوانن و بزانن وشترانی تەخت و پاشایەتی دەبینن. گەڕانەوە و وتیان: بینیمان. وتی: ئەسەد هاتووە.

ئەسەد بەئەندازەی مەودای تیرێك ئەسپی غاردا. سالم کوڕی جوناح چاوی پێیکەوت و وتی: فەرماندار، مزدەت لێ بێت کەسەرکەوتنتان بەدەست هێناوە. ژمارەی ئەوان ناگاتە چوار هەزار پیاوی شەڕکەر و بەفەرمانی خواوەند خاقان لەناو دەچێت. ئەسەد سوپاکەی خۆی ئامادە کرد و خاقانیش بەهەمان شێوە. کاتێك رووبەرووی یەك بوونەوە، حارس و هاورێکانی لەخەڵکانی سەغد و کەسانیتر هێرشیان دەستپێکرد. ئەوان لەقۆڵی راستی سوپاکەی خاقاندا جێگیر بوون و هێرشیان کردە سەر باڵی چەپی سوپاکەی ئەسەد. شکستیان بەسوپاکەی ئەسەد هێنا و تا خێوەتەکەی ئەسەد کەس بەرگری نەکرد.

شەڕکەرانی باڵی چەپی سوپاکەی ئەسەد، لەخەڵکانی جوزجان و ئەزد و تەمیم هێرشیان دەستپێکرد و حارس و هاوەڵانی پاشەکشێیان کرد و هەڵاتن. تورکەکان بەگشتی هەڵاتن و موسوڵمانان شوێنیان کەوتن. تورکەکان لەو دەشتە پان و بەرینەدا بڵاو بوونەوە و ئاوڕیان نەدایەوە. خەڵکان تا سێ فەرسەخ شوێنیان کەوتن و هەرچەندە توانیان کوشتاریان کرد تا گەیشتنە مەڕوماڵاتەکانی خۆیان. سەد و پەنجا هەزار سەرِ مەڕ و ژمارەیەکی فراوان چوارپێ و مەڕوماڵاتی دیکەیان دەستکەوت.

خاقان ڕێگەی کێوی گرتەبەر. حارسی تێکشکاو کەهەڵاتبوو، پارێزگاری لێدەکرد. جوزجانی بەعوسمان کوڕی عەبدوڵڵا کوڕی شێخەیری وت: من لەوڵات و سەرزەمینی خۆم و ڕێگەکانی شارەزاترم، ئایا فەرمانەکانم جێبەجێ دەکەیت بۆ ئەوەی خاقان لەناو ببەین؟ وتی: بەڵێ. ئەم دووانە ڕێگەیەکیان گرتەبەر و لەگەڵ هاوەڵانی خۆیان بەرێکەوتن تا لەخاقان نزیك کەوتنەوە و هێرشیان کردەسەر. ئەو شکستی خوارد و هەڵات. موسوڵمانان لەشکرگەی تورکەکانیان تاڵان کردو سامانەکانیان لەگەڵ خۆیان هێنا. لەناو لەشکرگەکەی خاقان، ژنانی عەرەب و موالیەکان و ژنانی تورکیان بینی. مایینەکەی خاقان لەقوڕ چەقی. حارس کوڕی سورەیح پارێزگاری لێدەکرد و خەڵکان نەیاندەزانی خاقانە. پیاوێکی خەساو هاوڕێیەتی خاقانی دەکرد. مەبەستی کرد ژنەکەی خاقان ڕزگار بکات تا نەبێتە ئەسیری موسوڵمانان. موسوڵمانان پێشی کەوتنەوە. پیاوی خەساو ژنەکەی کوشت و ئەوان موسوڵمانە گرفتارەکانی دەستی خاقانیان ڕزگار کرد.

ئەسەد تا مەرو ڕود شوێن سوارەکانی تورك کەوت کەخاقان بۆ داگیرکاری ڕەوانەی کردبوون. هەر کەسێکی گرت، کوشتی و تەنیا دەستەیەکی کەم ڕزگاریان بوو. ئەسەد بۆ بەڵخ گەڕایەوە. بیشر کرمانی لەگەڵ شەڕکەراندا بوو. شەڕکەرانی موسوڵمان یەك یەك یا دوو دوو تورکەکانیان ئەسیر دەکرد.

خاقان ڕووی کردە تەخارستان و لای حەبوویەی خەزلەجی مایەوە و لەوێوە بۆ وڵاتەکەی خۆی گەڕایەوە. کاتێك گەیشتە ئەشروسەنە، خەرابگەرە، باوکی خاناگەژە، پێشوازی لێکرد. ئەو باوەگەوڕێی کاووس باوکی ئەفشین بوو. بەهەموو تواناکانی خۆی، هاوکاری خاقانی کرد. ئەم دووانە لەیەك دوور بوون بەڵام ئەو دەیویست بەشێوەیەك پارێزگاری لەخاقان بکات و پێگەی خۆی بەرزبکاتەوە. خاقان ڕۆشتە وڵاتەکەی خۆی و بۆ

شەڕی موسوڵمانان و گەمارۆ خستنە سەر سەمەرقەند خۆی ئامادە کرد. حارس و هاوەڵانی سوار پێنج هەزار مایین کرد. ڕۆژێك خاقان لەسەر خواستێکی گران لەگەڵ کورسوڵ تاوڵەی کرد. ئەم دوو هاوشەڕە هاتنەدەر. کورسول لەدەستی خاقانیدا و شکاندی. خۆی بەدوور گرت و سوپایەکی کۆکردەوە و بیستی کەخاقان سوێندی خواردوە دەستی ئەو دەشکێنێت. بەشێوەیەك، لەشوێنێك، لەسەر ڕێگەی خاقان دانیشت و کوشتی. تورکەکان بلاّویان لێکرد و ئەویان بەتەنیا بەجێهێشت. چەند پیاوێکی تورك گەڕانەوە و بەخاکیان سپارد. تورکەکان دەستیان بەتالاّن کردن و کوشتاری یەك کرد. لەم کاتەدا خەڵکانی سەغد هیوادارن بوون بۆ ولاّتەکەی خۆیان بگەڕێنەوە.

ئەسەد کەسێکی مژدەبەخشی بۆ دەرباری هوشام کوڕی عەبدولمەلیك ڕەوانە کرد و ئاگاداری کردەوە کەخوا سەرکەوتنی پێبەخشیوە و خاقانی کوشتووە. هوشام وتارەکەی ئەوی بەڕاست نەزانی و بەدەرگاوانەکەی خۆی، ڕەبیعی، وت: ئەم پیاوە بەڕاستگۆ نازانم، بڕۆ مژدەی پێبدە و بزانە چی دەڵێت. ئەو کارەی کرد. نێردراو هەمانی بەدەرگاوان وت کەبەهوشامی ڕاگەیاندبوو. ئەسەد کەسێکی دیکەی ڕەوانە کرد کە لەبەردەم کۆشکەکەی هوشام وەستا و تەکبیری وت: هوشام وەلاّمی تەکبیرەکەی دایەوە. کاتێك گەیشتە لای هوشام، مژدەی سەرکەوتنی پێبەخشی. هوشام سەری کوڕنوشی دانەواند و سپاسی خواوەندی کرد. خەڵکانی قەیس ڕژدیان بەئەسەد دەبرد و بەهوشامیان وت: نامە بنووسە و موقاتیل کوڕی حەییانی نەبتی بانگ بکەرەوە. هوشام نامەی نووسی و ئەسد ئەوی بۆ لای هوشام ڕەوانە کرد. کاتێك ڕۆشتە لای، لەهەموو ڕووداوەکانی پێشوو ئاگاداری کردەوە. هوشام وتی: چ نیازێکت هەیە؟ وتی: یەزید کوڕی موهەلیب، سەد هەزار درەمی بەناڕەوا لەباوکم وەرگرتووە، لێی وەربگرە و بۆ منی بگەڕێنەرەوە. هوشام نامەی بۆ ئەسەد نووسی و فەرمانی ئەو کارەی پێدا. ئەسەد پارەکەی بۆ موقاتیل گەڕاندەوە. موقاتل، ئەو برە پارەی لەسەر بنەمای نووسراوی خواوەند، لەناو میراتبەرانی حەییاندا دابەش کرد.

باوکی هیندی سەبارەت بەم ڕووداوە، دەڵێت:

ابا منذر رمت الامور و قستها و ساءلت عنها کاالحریص المساوم

فما کان ذورای من الناس قسته برأیك الا مثل رأی البهائم

ابا منذر لولا مسيرك لم يكن عراق ولا انقادت ملوك الاعاجم
ولا حج بيت الله من حج راكيبا و لا عمر البطحاء بعد المواسم
وكم من فتيا بين سان و جزة كسير الايادى من ملوك قماقم
تركت بالرض الجوزجان تزوره سباع و عقبان لحز الغلاصم
وذى شوقة فيه من السيف خبطة به رمق ملتى لجوم الحوائم
فمن هارب منا و من دائن لنا اسير يقاسيى مبهمات الاداهم
فدتك نفوس من تميم و عامر و من مضر الحمراء عند المآزم
هم اطمعوا خاقان فينا اصبحت حلائيبه ترجو خلو المغانم

یانی: ئەی باوکی مونزەر، لەسەر بنەمای راستی مەبەستی کارەکانت کرد و هاوشێوەی تەماحکارێکی مامڵەچی، هەموو جۆرە پرسیارێکت لەو بارە پرسی. هیچ فرەزانێك لەخەڵکان نەبوو، خۆت بەو هەڵسەنگێنیت مەگەر ئەوەی لەبەرابەر تۆ هاوشێوەی چوارپێکان دەرکەوت. ئەی باوکی مونزەر، ئەگەر هەوڵ و تێکۆشینەکانی تۆ نەدەبوو، نەعێراق دەمایەوە و نەپاشاکانی ئێران ملکەچ دەبوون. ئەو کەسەی مەبەستی سەردانی ماڵی خواوەندی دەکرد، نەیدەتوانی، سوار لەسەر ئەسپ بڕواتە مەککە و نەدەیتوانی لەدوایی ئایینەکانی حەج، بەمەبەستی بەتحاء جل و بەرگی عەمرە بپۆشێت. چەندە کوژراوی زۆر لە(سان، یەکێك لەگوندەکانی بەڵخ) و جەزە کەوتنە سەرزەوی و چەند زۆر پاشای بەخشندە، دەستەکانیان تێکشکا و لەم جیهانە کورت بوویەوە. ئەوانت لەدەشتە پان و بەرینەکان جوزجان لەسەرزەمینێك بەجێهێشت کەوەحشی و لاشخۆر و کەمتیارەکان، سەرقاڵی خواردنی گۆشتی قوڕگیانن. چەندە زۆرن ئەو خەڵکە ژێردەستانەی تامی گەستنی تێغی بێ ئامانیان چێشت و نیوە گیانێکیان بۆ مایەوە کە بوو بەخواردنی کەمتیار و لاشخۆرەکان. یەکێك پشتی کردە ئێمە و هەڵات و یەکیتر قەرزار و گرفتاری بەدبەختییەکان. گیانی عەمرۆ و تەمیم قوربانی تۆبن هاورێ لەگەڵ موزەرییە سورباوەکان کەدەتوانن لەگێژاوەکان فریات کەون. ئەوان بوون خاقانیان تەماحداری ئێمە کرد و ئێستاکە چوارپێ تیژپێکانی، چاوەڕوانی خاڵی بوونەوەی بەدەست هێنراوەکانیەتی.

کوڕی سایجی کەئەسەدی لەهاتنی خاقان ئاگادار کردەوە، جێگری سەبل بوو کەلەکاتی

مردنی، ئەوی وەك جێگری خۆی دەستنیشان و پێشنیاری سێ کاری پێکرد. وتبووی: هاوشێوەی من سەرکێشی و دەستدرێژی مەکەرە سەر خەڵکانی خوتەل چوونکە من پاشام بەلام تۆنا بەڵکو یەکێکیت لەوان. وتبووی: بەدوای حەنیشدا بگەرێ و بیهێنە بۆ شارەکەی خۆت چوونکە دوای من ئەو پاشایە. حەنیش بۆ چین هەلاتبوو. هەروەها وتبووی: لەگەڵ عەرەبەکان شەرمەکەن و بەهەر شێوەیەك دەتوانن، پارێزگاری و بەرگریان لێبکەن. کوری سایجی وتبووی: ئەوەی کەدەڵێیت: دەستدرێژی مەکەرە سەر ئەوان و حەنیش بگەرێنەرەوە، بۆچوونێکی راستە وچاکەخوازی من بوویت کەپێشنیاری ئەو کارانەت پێکردم. بەلام ئەوەی کەوتت: شەر لەگەڵ عەرەبەکان مەکەن، چۆن بەم وتەیە رازی ببم لەکاتێکدا خۆت پێشتر شەرت لەگەڵ ئەوان تاقی کردۆتەوە؟ سەبل وتبووی: هێزی خۆم و هێزی ئێوەم بەراوەرد کرد و بینیم ناتوانن هێز و دەسەلاتی من بەدەست بێنن. منیش هەرجار کەشەرم لەگەڵ ئەوان کرد، بێزار و پەرێشان بووم و لەدەست ئەوان هەلاتم. ئێوە ئەگەر شەریان لەگەڵ بکەن، لەناو دەچن. بەهۆی ئەم پێشنیارانەوە بوو کوری سایجی شەر کردن لەگەڵ عەرەبەکانی پەسەند نەدەکرد.

کوژرانی بەیـان و موغەیرە کوری سەعید

لەم ساڵەدا بەییان و موغەیرە کوری سەعید و شەش کەسی دیکە، یاخی بوون و سەرپێچی کردنی فەرمانەکانیان دەستپێکرد. ئەوانیان بەنەوجەوانان ناو دەبرد. موغەیرە جادووگەر بوو و دەیوت: ئەگەر بمەوێت عاد و سەموود و چەندین نەوە لەنێوان ئەوان زیندوو بکەمەوە، دەتوانم. خالید کوری عەبدوالله‌ی قەسریان ئاگادار کردەوە کەئەوان لەپشت کوفەوە شۆرشیان دەستپێکردووە ((لەم کاتەدا سەرقاڵی وتار خوێندنەوە بوو)) وتی: ئاوم بۆ بێنن. یەحیا کوری نەوفل لەمبارەوە دەڵێت:

اخالد لا جزاك الله خيرا　　　و اير في حر امك من امير

و كنت لدى المغيرة عبد سوء　　　تبوول من المخافة للزئير

و قلت لما اصابك اطعمونى　　　شرابا ثم بلت على السرير

لا علاج ثمانية و شيخ　　　كبير السن ليس بذى نصير

یانی: ئەی خالید، خوا پاداشتی چاکەت نەداتەوە، ئەگەر تۆ فەرمانداری، کێر بەقوزی

دایکت. تۆ فەرمانداریێکی خراپیت. تۆ لەبەرابەر موغەیرە کۆیلەیەکی ریسوا بوویت کە لەترسی نەڕەی شێر، خۆتت پیس کرد. لەزیانی ئەو بەلای بەسەرتۆدا هات، وتت: ئاوم بۆ بێنن. دواتر لەسەر تەخت گمیزت کرد بەخۆتا. لەترسی هەشت پیاوی گەردن کێش و پیرە پیاوێکی پەککەوتە کەهیچ پشتیوانێکی نییە.

خالید کەسی رەوانە کرد و ئەوانیان هێنا. فەرمانیدا و تەختەکەیان بردە شوێنێك لەدەرەوەی مزگەوت. فەرمانیدا ونەوتیان هێنا و ئەوانیان خستە ناو ئاگرەوە و سوتاندنی. کەسی بۆ لای مالکی جەرمی ڕەوانە کرد و پرسیاری لێکرد. ئەو راستیەکانی بەخالید وت و ئازادی کرد.

ئەندێشە و وتارەکانی موغەیرە

ئەندێشەکەی ئەوە بوو: خواوەند جەستەی هاوشێوەی جەستەی مرۆڤەکانی هەیە. دەیوت: خواوەند لەپیاوێك دەچێت تاجی لەسەر کردبێت. ژمارەی ئەندامەکانی ئەو بەئەندازە پیتەکانی ئالفابێتە و ئەو شتانە دەڵێت کەخۆی نایانهێنێتە سەرزمان. دوورە خواوەند لەم هەڵیت و پڵیتانە. دەیوت: کاتێك خواوەند مەبەستی ئەوەی کرد ئافرێنراوەکانی بئافرێنێت، ناوی گەورەی خۆی هێنایە سەرزمان کەهەڵفڕی و لەسەر تاجەکەی نیشتەوە. دواتر بەپەنجەی خۆی، کاری بەندەکانی بەچاك و خراپ لەبەری دەستیا نووسی. کاتێك گوناحەکانی بینی، عارەق بەروخساریدا هاتەخوار. لەعارەقی ئەو دوو دەریا دروست بوو: یەکیان سوێر و تاریك و ئەوی دیکەیان شیرین و ڕۆشن. دواتر سەری دانەوند و لەدەریای ڕوانی. سێبەری خۆی بینی و بەرێکەوت تا بیگرێت بەلام سێبەر پەڕی و خواوەند گرتی و هەر دووچاوی سێبەرەکەی هەڵکەند و لەناوی برد و لەدوو چاوی، خۆر و ئاسمانێکی دیکەی ئافراند و لەدەریای سوێر ناباوەڕان و لەدەریای شیرین باوەڕدارانی ئافراند. ئەو عەلی بەخواوەند دەزانی و ئەبووبەکر و عومەر و هاوەڵانی دیکەی پێغەمبەری بەناباوەڕ لەقەڵەمدەدا مەگەر ئەو کەسانەی شوێنکەوتەی عەلی بوون. دەیوت: پێغەمبەران هیچ ناسازگاری و جیاوازییەکیان لەئایینەکانی خۆیاندا نییە. دەیوت: خواردنەوەی ئاوی فورات و هەر سەرچاوەیەکی دیکە کەپیسایی تێبرژێت، ناڕەوایە. ئەو دەڕۆشتە گۆڕستان و لەگەڵ مردووەکان قسەی دەکرد و ئەوسا پەیکەرەکان

هاوشێوەی کوللە دەردەکەوتن.

موغەیرە ڕۆشتەی لای ئیمام باقر و پێی وت: شایەتی بدە کەتۆ زانستی نهێنیەکان و نادیارەکانت هەیە تا هەموو عێراق بکەمە شوێنکەوتەی تۆ. ئیمام باقر ئەوی سەرکۆنە کرد و لەخۆی دوور خستەوە. ڕۆشتە لای جەعفەر کوڕی محەممەد کوڕی سادق و قسەکانی دووبارە کردەوە. جەعفەر وتی: لەم هەڵێت و پڵێتانە، پەنا بۆ خواوەند دەبەم! شەعبی بەموغەیرەی دەوت: ئیمام چی کرد؟ دەیوت: گاڵتەی پێدەکەیت؟ دەیوت: نا گاڵتە بەتۆ دەکەم.

بەلام لەوتەکانیدا، باوەڕی بەخوایەتی حەسەن و حسێن و دوای ئەوان محەممەد کوڕی حەنیفە بوو، دوای ئەو، کوڕەکەی باوکی هاشم کوڕی محەممەد. بەسووڕانی گیان لەناو جەستەکان، ((تەناسوخ) باوەڕی بوو. دەیوت: روخساری پەروەردگاری تۆ دەمێنێتەوە کە خاوەن شکۆ و بەرێزە ((رحمان/ ٢٧/٥٥)) خواوەند لەوەی ستەمکاران و نەزانەکان دەیهێنە سەرزمان، گەورەترە. ئەو خۆی وەك پێغەمبەر ناساند و وتی: مەبەستی خوای گەورە لەم ئایە منم: ئەم گێڕانەوەیەکی ئاشکرا بۆ خەڵکانە ((ال عمران/ ٣/ ١٨٣).

بەسەرهاتی خەواریج

لەم ساڵەدا بۆهلوول کوڕی بێشر ناسراو بەکوسارە، لەموسڵ لەخەڵکی شەیبان، شۆڕشی دەستپێکرد.

دەڵێن: هۆکاری شۆڕشەکەی ئەوەبوو کەکۆیلەکەی خۆی ڕەوانە کرد تا بایی یەك درەم سرکەی بۆ بکرێت. ئەو شەرابی پاکی بۆ هێنا. فەرمووی دەیگەڕێنێتەوە و درەمەکانی وەردەگرێتەوە.. شەراب فرۆش رازی نەبوو. بۆهلوول ڕۆشتە لای فەرمانڕەوای گوندەکە لەخەڵکی سواد و قسەی لەگەڵ کرد. فەرمانڕەوا وتی: شەرابی تاڵ لەوتارە شیرینەکەی تۆ باشترە. بۆ حەج بەرێکەوت و مەبەستی شۆڕشی لەسەردا پەروەردە کرد. لەمەککە لەگەڵ ئەو کەسانی هاوڕێی کۆبوویەوە. یەکێك لەگوندەکانی موسڵیان وەك شوێنی کۆبوونەوەی خۆیان دەستنیشان کرد. ژمارەیان چل پیاوی شەڕکەر بوو. لەو گوندە کۆبوونەوە. بۆهلوولیان وەك سەرکردەی خۆیان هەڵبژارد و کارەکەی خۆیان لەخەڵکان شاردەوە. لای

هەر کام لەکارگوزاران تێپەڕین، پێیان وت لەلایەن هوشام کوڕی عەبدولمەلیکەوە بۆ ئەنجامدانی کارێك هاتوون. بەم بیانووە چواریێکانی تایبەت بەپەیك و نامەبردنیان لەوان وەردەگرت. کاتێك گەیشتنە ئەو گوندەی کۆیلەکەی شەرابی لەوێ کڕیبوو، بۆهلوول وتی: لەم فەرماندارەوە دەست پێدەکەین و دەیکوژین. هاوەڵانی وتیان: ئێمە دەمانەوێت خالید بکوژین، ئەگەر لێرەوە دەستپێبکەین، کارەکەمان ئاشکرا دەبێت و خالید خۆی دەپارێزێت و کەسانی دیکەیش بەهەمان شێوە. سوێندت دەدەین بەخوا ئەو مەکوژە چوونکە دەستمان بەخالید ناگات. ئەوە کەمزگەوتەکان وێران و کەنیسەکان ئاوەدان دەکاتەوە و ئاگرپەرستەکان پێش موسوڵمانان دەخات و ژنانی موسوڵمان دەکاتە هاوسەری کەسە ئەمان بەخشراوەکان. ئەگەری هەیە بتوانین ئەو بکوژین و خواوەند زیانی ئەو لەخەڵکان دوور بخاتەوە. بۆهلوول وتی: سوێندە بەخوا، ئەوەی لەسەر من پێویستە، پشتگوێی ناخەم و هیوادارم بتوانم ئەم پیاوە و خالید بکوژم. ئەوی کوشت و خەڵکان ئاگادار بوونەوە و زانیان کەئەوان خەواریجن. هەڵاتن. پەیکەکان گەیشتنە لای خالید و ئاگاداریان کردەوە بەڵام نەیانزانی کێ ڕێبەرایەتی ئەوان دەکات.

خالید لەواستەوە بەرێکەوت و هاتە حیرە. سوپایەك لەخەڵکانی شام لەوێ بوون کە بۆ هاوکاری کردنی کارگوزاری هیند هاتبوون. خالید فەرمانی شەڕ لەگەڵ خەواریجی پێدان و وتی: هەرکەس یەك کەس لەوان بکوژێت، بەخششەکانی زیاد دەکەم و لەڕۆشتن بۆ هیند دەیبەخشم. ئەوان بۆ شەڕی خەواریج ئەسپیان غاردا. سەرکردەکەیان لەمتاڵەکانی قین بوو. لەگەڵ شەشسەد کەس بەرێکەوت و خالید دووسەد کەس لەپاسەوانەکانی خۆی پەیوەستی ئەو کرد. لەسەر کەنارەکانی فورات چاویان بەیەککەوت. قینی بەپاسەوانەکانی وت: هاوڕێیەتی ئێمە مەکەن. ((دەیویست سەرکەوتنەکە تایبەت بەخۆی و سوپاکەی بێت)). بۆهلوول هێرشی کردەسەر قینی و ڕمێکی لێدا و جەستەی لەت لەت و جیهانی لەو پاك کردەوە. خەڵکانی شام و پاسەوانەکان کوشتار کران و بۆهلوول و سوپاکەی، شوێنیان کەوتن تا بۆ ناو کوفە پاشەکێیان پێکردن.

خەڵکانی شام سوار ئەسپە تیژپێکان بوون. هەڵاتن و خۆیان ڕزگار کرد. بەڵام پاسەوانەکانی کوفە، کەوتنە بەردەستی و کاتێك خۆیان بەگرفتار بینی، وتیان: لەخوا بترسە چوونکە کەسانێکی ژێردەستە و سەرکوت کراوی بێ دەرەتانین. بۆهلوول بەڕم

دەیکێشا بەسەریاندا و دەیوت: ڕابکەن، ڕابکەن. کیسەیەکی زێری لەناو کەل و پەلەکانی ڤینی بینی و هەڵیگرت.

شەش کەس لەکوفە دەژیان کەبۆچوونیان هاوشێوەی بۆهلوول بوو. مەبەستی پەیوەست بوون بەویان کرد. بەلآم لەسەریفین کوژران. بۆهلوول کیسە زێرەکەی دەرهێنا و وتی: کێ ئەوانی کوشت تا ئەم کیسە زێرەی پێببەخشم. وتیان ئێمە ئەو کاردمان کردووە چوونکە گومانیان دەکرد لەنێردراوانی خالیدە. بۆهلوول بەدێهاتیەکانی وت: ڕاست دەکەن؟ وتیان: بەڵێ. ئەوانی کوشت و کاری بەدێهاتییەکان نەبوو.

خالیدیان ئاگادار کردەوە کەلەشکرەکەی لەبەرابەر خەواریج شکستیان خواردوە و خەواریج لەسەریفین کوشتاریان خستۆتەگەر. ئەفسەری شەیبانی لەمناڵەکانی حەوەشب کوڕی یەزید کوڕی ڕوەیمی ڕەوانە کرد کە لەنێوان موسڵ و کوفە ڕوبەرووی یەك بوونەوە. کارگوزاری موسڵ، نامەی بۆ هوشام کوڕی عەبدولەلیك نووسی و ئاگاداری کردەوە و داوای هاوکاری کرد. هوشام نووسی: کوسارە کوڕی بێشر بۆ شەڕی ئەوان ڕەوانە بکە. هوشام ئەوی تەنیا بەبۆهلوول دەناسی. کارگوزار وتی: ئاژاوەچییەکە، کوسارە کوڕی بێشر ناسراو بە بۆهلوولە. بۆهلوول بەهاوەلآنی وت: سوێند بەخوا ناتوانین زادەی ئەم ژنە مەسیحیە ((خالید)) بکوژین. بۆ بەدوای ئەو کەسەدا نەگەڕێین کەتاجی خستەسەر. بەرێکەوت و مەبەستی کوشتنی هوشامی لەشام کرد. کارگوزارانی هوشام ترسان لەوەی ڕێگە بدەن بۆهلوول لەسەرزەمینەکەیانەوە تێپەڕێت. خالید سوپایەکی لەعێراقەوە ڕەوانە کرد. کارگوزاری جەزیرە لەشکرێك و هوشامیش سوپایەکی لەشامەوە نارد. لەخانەقایەك لەنێوان موسڵ و جەزیرە کۆبوونەوە. بۆهلوول ڕووی کردە ئەوان. دەستەیەك دەڵێن: لەکوحەیل، لەنزیکی موسڵ ڕووبەرووی یەك بوونەوە. بۆهلوول لەخانەقاکە دابەزی و حەفتا پیاو هاورێیەتیان دەکرد. هێرشی کردەسەر ئەوان و دەستەیەکی لەوان کوشت و سەراسەری ئەو ڕۆژەی بەشەڕ کردن بەسەر برد. ژمارەی سوپاکەی ئەوان بیست هەزار کەس بوو. بریندار و کوژراو لەناو ئەوان زیادی کرد. بۆهلوول و هاورێکانی دابەزین و چوارپێکانی خۆیان کوشت و شەڕێکی قورسیان دەستپێکرد. ژمارەیەکی زۆر لەهاوەلآنی بۆهلول کوژران. بۆهلوول زەربەیەکی بەرکەوت و کەوتە سەرزەوی. هاوەلآنی پێیان وت: کەسێك وەك ڕێبەری ئێمە دەستنیشان بکە. وتی:

ئەی خەڵکینە، دیعامە شەیبانی سەروەری باوەڕدانە و ئەگەر ئەویش مرد، یەشکری ڕێبەری ئێوەیە. بۆهلوول هەمان شەو مرد. کاتێك بەیانی داهات، دیعامە ئەوانی بەجێهێشت و هەڵات. زوحاك کوڕی قەیس سەبارەت بەمەرگی بۆهلول دەڵێت:

بدلت بعد ابی بشر و صحبته	قوما علی من الاحزاب اعوانا
کانهم لم یکونوا من صحابتنا	و لم یکونوا لنا بالامس خلانا
یا عین اذری دموعا منك تهتانا	و ابکی لنا صحبة بانوا و اخوانا
خلوا لنا ظاهر الدنیا و باطنا	و اصبحوا فی حنان الخلد جیرانا

یانی: لەجیاتی باوکی بیشر و هاونشینی کردنی ئەو، پیاوێکیان لەدەستەیەکی خراپەکار هێنایە لای من کە لەگەڵ یەك بۆ زیان گەیاندن بەمن یەکیان گرت. وەك بڵێی ئەوان دوێنێ، هاوڕێم نەبوون و پێرێ بەبرای من لەقەڵەم نەدەدران. ئەی چاو، فەرمێسکی بەردەوام ببارێنە و بۆ ئەو هاوڕێ و برایانە بگری کەدوێنێ لەئێمە جیابوونەوە و درێژەیان بەڕێگەی خۆیاندا. ناوەوە ودەرەوەی ئەم جیهانەیان بەئێمە سپارد و خۆیان لەبەهەشتی هەمیشەیی نیشتەجێ بوون.

کاتێك بۆهلوول کوژرا، عەمرۆ یەشکری ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە و زۆری نەخایاند، ئەویشان کوشت و لەناویان برد.

شۆڕشی بەختەری

بەختەری کەناوی خواوەندی خۆڵەمێشە ((ناونیشانەکەی ئەوە بوو)) لەگەڵ شەست پیاوی شەڕکەر دژی خالید شۆڕشی دەستپێکرد. خالید، سیمت کوڕی موسلیمی بەجلی لەگەڵ چوارهەزار شەڕکەر، بۆ شەڕی ئەو ڕەوانە کرد کە لەپانتاییەکانی فورات ڕووبەرووی یەك بوونەوە و خەواریج شکستیان خوارد و کۆیلە و بێ سەروپێکان ئەوانیان بەردباران و کوشتار کرد.

شۆڕشی سەختیانی

دواتر وەزیری سەختیانی لەگەڵ چەند کەس لەحیرە ئاڵای شۆڕشی هەڵکرد. لەهەر گوندێك کەتێدەپەڕی، دەیسوتاند و هەرکەسێکی دەبینی، سەری دەبڕی. دەستی بەسەر

ئەو سەرزەمینە وگەنجینەکانیدا گرت. خالید سوپایەکی بۆ شەڕی ئەو ڕەوانە کرد کەهەموو هاورێکانیان کوشتار کرد. خۆی بریندار و بردیانە لای خالید. سەرەتا ئامۆژگاری خالیدی کرد. خالید وتەکانی ئەوی پەسەند و دەستی لەکوشتنی ئەو هەلگرت و ئەوی خستە زیندانەوە. شەوانە ئەوی لەزیندان دەردەهێنا و گفتوگۆی لەگەڵ دەکرد. ئەم هەواڵەیان بەهوشام راگەیاند و وتیان: پیاوێکی حەروری کردۆتە هاودەمی خۆی کەخەڵکانی کوشتووە و چەندین گوندی سوتانووە و سامانی خەڵکانی تاڵان کردووە. هوشام تووڕە بوو و نامەی بۆ نووسی و فەرمانی کوشتنی ئەوی پێدا. خالید دەیوت: من ئەو بەبەهادارتر لەکوشتن دەزانم. کوشتنی ئەوی دواخست. هوشام بۆ دووەمین جار نامەی بۆ نووسی و سەرکۆنەی کرد و فەرمانی کوشتن و سوتاندنی سەختیانی دەرکرد. ئەویان لەگەڵ چەند کەسێکی دیکە سوتاند و ئاگریان تێبەردان. تا کاتی گیاندان قورئانی دەخوێندەوە. لەدوایین ساتەکان ئەم ئایەی خوێندەوە: بڵێ ئاگری جەهەننەم سوتێنەرترە، ئەگەر ئاگادار بن لێی ((توبە/٩/٨١)).

شۆڕشی سەحاری کوڕی شەبیب

لەم ساڵەدا سەحاری کوڕی شەبیب کوڕی یەزید لەپانتاییەکانی حوبەل ئاڵای شۆڕشی هەڵکرد. ئەو ڕۆشتبووە لای خالید و پرسیاری نوێژەکانی ئەوی کردبوو. خالید وتبووی: کوڕی شەبیب کاری بەنوێژی من چییە؟ سەحاری بەرێکەوت. خالید پەشیمان بوویەوە و ترسا ئاژاوەیەك بنێتەوە و لەناوی ببات. بەدوایدا گەڕا بەڵام سەحاری نەگەڕایەوە. بەرەو حوبەل بەرێکەوت کەچەند کەس لەبنەماڵەی تیم لات کوڕی سەعلەبە لەوێ ژیانیان بەسەر دەبرد. لەچۆنیەتی بارودۆخ ئەوانی ئاگادار کردەوە. وتیان: لەم زادەی ژنی مەسیحیە چاوەڕوانی چیت؟ باشتر بوو بەشمشێر دەرۆشتیتە سەردانی و دەتکوشت. وتی: سوێند بەخوا مەبەستی پرسیار کردنم لەنوێژی ئەو نەبوو بەڵکو دەمویست دەستم پێی بگات و من بەنائاشنا بزانێت و دواتر ئەو لەتاوانی خوێنی فلان کەس بکوژم. ئەم فلان کەسە لەشەڕکەرانی سوفرا ئایین بوو کەخالید ئەوی بەدەم ئەشکەنجەوە کوشتبوو. کوڕی شەبیب پێشنیاری شۆڕشی پێکردن. سی و چەند کەس شوێنی کەوتن و هاورێ لەگەڵ ئەو بەرێکەوتن. ئەم هەواڵە بەخالید گەیشت، وتی: لەمە دەترسام. خالید سوپایەکی بۆ

ڕووبەڕووبوونەوەی ئەو ڕەوانە کرد. ئەویان لەپانتاییەکانی مونازێر گرت. کوڕی شەبیب شەڕێکی قورسی لەگەڵ ئەوان کرد و دواتر خۆی و هەموو هاوڕێکانی کوژران.

شەڕی ئەسەد لەگەڵ خوتەلان

لەم ساڵەدا ئەسەد بۆ شەڕی خوتەلان بەڕێکەوت. موسعەب کوڕی عەمرۆ خوزاعی بۆ ئەو سەرزەمینە ڕەوانە کرد. موسعەب بەڕێکەوت و لەنزیکی بەدر تەرخان دابەزی. بەدر تەرخان داوای ئەمانی کرد تا بڕواتە لای ئەسەد. موسعەب ئەمانی پێبەخشی وبۆ لای ئەسەد ڕەوانەی کرد. داوای لەئەسەد کرد بەهەزار هەزار درەم ڕازی ببێت. ئەسەد ڕازی نەبوو و وتی: تۆ ڕۆشتیتە ئەو سەرزەمینە و پیاوێکی نەناسراو بوویت، بەهەمان شێوە ئەو سەرزەمینە چۆڵ بکە. بەدر تەرخانیش وتی: تۆیش سوار لەسەر دە ئێستر هاتیتە ناو خوراسان و ئەگەر بڕۆیتەدەر، پێنسەد وشتر ناتوانن بار و بنە وکەل و پەلەکانی تۆ بگوازنەوە. گەنج بووم کاتێك ڕۆشتمە ناو خوتەلان، گەنجی بۆ من بگەڕێنەرەوە.

ئەسەد توڕە بوو وئەوی بۆلای موسعەب ڕەوانە کرد تا ڕێگەی پێبدات بڕواتە ناو قەلاّکەی خۆی. بەدر تەرخان لەگەڵ کۆیلەکەی ئەسەد گەیشتە لای موسعەب. سەلمە کوڕی عوبەیداللە لەموالیەکان ئەوی گرت و وتی: فەرماندار لەئازاد کردنی پەشیمان دەبێتەوە. ئەوی لای خۆی زیندانی کرد.

ئەسەد لەگەڵ خەڵکان هات و بەموجەشەر کوڕی موزاحیمی وت: چۆنیت؟. وتی: دوێنێ باشتر لەمرۆ بووم. بەدر تەرخان لەدەستی ئێمەدا بوو و پێشنیاری گرانبەهای بەئێمە کرد. فەرماندار، نەبەپێشنیارەکانی ڕازی بوو نەدەستی ئەوی بەستەوە، بەڵکو ئازادی کرد و فەرمانی پێدا بۆ ناو قەلاّکەی خۆی بگەڕێتەوە. لەمکاتەدا ئەسەد لەکردەکەی خۆی پەشیمان بوویەوە وکەسی بۆ لای موسعەب ڕەوانە کرد و پرسی: ئایا بەدرتەرخان گەڕاوەتەوە بۆ ناو قەلاّکەی خۆی یا نە؟ نێردراو هات و ئەوی لای سەلمە کوڕی عوبەیداللە بینی. ئەوی گرت و بردی بۆ لای ئەسەد کەفەرمانیدا و دەستیان بڕییەوە. ئەسەد وتی: چ کەسێك لەخاوەنەکانی خوێنی باوکی فودەیك، لێرەیە؟ باوکی فودەیك بەدەستی بەدرتەرخان کوژرا بوو. پیاوێکی ئەزدی هەستا و وتی: من. ئەسەد وتی: بیکوژە. ئەو کارەی کرد. ئەسەد دەستی بەسەر مەهین قەلاّدا گرت و قەلاّیەکی

بچوك مایەوە کەژنان و سامانەکەی بەدرتەرخان لەوێ بوو. ئەسەد نەیتوانی دەست بەسەر ئەو قەڵایەدا بگرێت. ئەو سوپاکەی خۆی لەناو دۆڵەکانی خوتەلان بڵاو کردەوە کەبەدەستی پڕ لەئەسیر و تاڵانییەکان گەڕانەوە. کەسان و بنەماڵەکەی بەدرتەرخان بۆ چین هەڵاتن.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا وەلید کوڕی قەعقاع لەسەرزەمینی رۆمییەکان شەڕی کرد.

باوکی شاکر مەسلەمە کوڕی هوشام کوڕی عەبدولەلیك، لەم ساڵەدا ئاینی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا و کوڕی شەهابی زوهری هاورێیەتی دەکرد. کارگوزاری مەدینە و مەککە و تایف، محەممەد کوڕی هوشامی مەخزومی بوو. عێراق و سەراسەری رۆژهەڵات لەژێردەستی خالید کوڕی عەبدواللەی قەسیریدا بوو و براکەی لەخوراسان فەرمانڕەوایەتی دەکرد. دەستەیەك دەڵێن: ئەسەد لەم ساڵەدا مردبوو و جەعفەر کوڕی حەنزەلەی بەهرانی لەجێگەی ئەو کاروبارەکانی رادەپەڕاند. دەستەیەك دەڵێن: ئەسەد لەساڵی ١٢٠/ ٧٣٨ زایینی لەناوچوو کە بەخواستی خواوەندی گەورە لەکاتی خۆیدا ئاماژەی پێدەدەین.

هەروەها لەم ساڵەدا مەروان کوڕی محەممەد لەئەرمەنستان شەڕی کرد و رۆشتە قولایی سەرزەمینەکانی لان و لەوێوە گەیشتە سەرزەمینی خەزەرەکان و لای بەڵەنجەر و سەمەندەر تێپەڕی و لەبەیزا دابەزی کەخاقان لەوێ ژیانی بەسەر دەبرد و لەبەرابەر مەروان هەڵات.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: حەبیب کوڕی باوکی سابت، عەبدولرەحمان کوڕی سەعید کوڕی یەربووعی مەخزومی، قەیس کوڕی سەعدی مەککی، سلێمان کوڕی موسا ئەشدەق و ئەیاس کوڕی مەسلەمەی ئەکوەع.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و بیستی کۆچی (٧٣٨ زایینی)

مردنی ئەسەد کوڕی عەبدوڵلا

لەم ساڵەدا، لەمانگی ڕەبیع الاول/ مارسی ٧٣٨ زایینی، ئەسەد کوڕی عەبدوڵلای قەسری لەشاری بەڵخ مرد.

هۆکاری مردنەکەی ئەوە بوو دومەڵێکی گەورە لەسکی هات و لەزیانەکەی نەخۆش کەوت. دواتر چاکبوویەوە. ڕۆژێك ڕۆشتەدەر وپێش خواردن، هەرمێیان بۆ هێنا. ئەوانی یەك یەك هەڵگرت و لەناو خەڵکدا دابەشی کرد. هەرمێیەکی هەڵگرت و بۆ ((خوراسان)) فەرمانداری هەراتی هاویشت. دومەڵەکەی دەمی کردەوە و لەناوچوو. جەعفەر کوڕی حەنزەلەی بەهرانی لەجیاتی ئەو هاتە سەرکار و بۆ ماوەی چوار مانگ فەرمانڕەوایەتی کرد و دواتر لەمانگی ڕەجەب/ ژوئیەی ٧٣٨ زایینی، فەرمانی فەرمانداری نەسر کوڕی سەیار گەیشت.

خوراسان، فەرمانداری هەرات، لەگەسە نزیکەکانی ئەسەد بوو. لەجەژنی مێهرگان، بەدیاری و خەڵاتی فراوان و گرانبایی ڕۆشتە لای ئەسەد کەهیچ کەس هاوشێوەی دیارییەکانی ئەوی نەهێنابوو. بەهای دیارییەکان هەزاران هەزار (؟) بوو. بەئەسەدی وت: ئێمەی ئێرانی بۆ ماوەی چوارسەد ساڵ بەختەوەرانە پاشایەتیمان کرد و لەرێگەی فرەزانی و بیرمەندی و خۆراگرییەوە ئەم پێگەیەمان بەدەست هێنا. خەڵکان لەناو ئێمە سێ دەستە بوون: پیاوێکی ڕووگەش و دەم بەبزە کەبۆ هەر شوێنێك دەڕۆشت، خواوەند دەرگاکانی ڕەحمەتی خۆی بۆ دەکردەوە، دوای ئەو لەپێگەدا، کەسێك دەهات کەجوامێرییەکەی لەبنەماڵەیەك، بەبەرزترین پلەی خۆی گەیشتبوو. هەرکەس بەمشێوە بێت، بەخێرهاتنی دەکەن و سڵاوی بۆ دەنێرن. سێیەم دەستە خەڵکانێکی بەخشندە و دڵفراوان بوون. هەرکەس بەمشێوەبێت، دەیانکردە ڕێبەری خۆیان و لەپێشی پێدەبەخشن. خواوەند کرداری ئەم سێ دەستەی لەتۆدا کۆکردۆتەوە و ئێمەکەس ناناسین لەتۆ بۆ کوێخایەتی شیاوتر بێت. تۆ پیاوێکی ڕێزدار و پارێزەری بنەماڵە و کەسانی نزیکی خۆتیت و لەناو ئەوان کەس ناتوانێت ستەم لەگەورە یا بچوکێك بکات. تۆ

لەدەشتە کاکی بەکاکییەکان باشترین کاروان سەراکانت دروست کرد. یەکێك لەپێ پیرۆزییەکانی تۆ ئەوە بوو کە، ڕووبەڕووی خاقان بوویتەوە لەکاتێکدا سەد هەزار پیاوی شمشێرودشێن و حارس کوڕی سورمیح هاوڕێیەتیان دەکرد. شکستت پێهێنا و بۆ هەڵاتن ناچارو سوپاکەیت کوشتار و لەشکرگەکەیت تاڵان کرد. بەخشندەیی و دڵفراوانی تۆ بەوشێوەیە کەئێمە نایزانین، زیاتر کام سامانە پەسەند دەکەیت: ئەوەی بەدەستی دێنیت یا ئەوەی لەدەستت دەڕوات، بەڵام تۆ ئەوەی لەدەستت دەڕوات، زیاتر پەسەند دەکەیت. ئەسەد پێکەنی و وتی: تۆ باشترین فەرمانداری ئێمەیت. هەموو دیارییەکانی لەناو هاوەڵانی خۆی دابەش کرد. کاتێك مرد، عەبدی لەپرسەی ئەودا ئەم هۆنراوەی هۆنییەوە:

نعی اسد بن عەبدوالله ناع — فریع القلب للملك المطاع

ببلخ وافق المقدار یسری — و ما لقضاء ربك من دفاع

فجودی عین بالعبرات سحا — الم یحزنك تفریق الجماع

یانی: کەسێك هەواڵی مەرگی ئەسەدی بۆ ئێمە هێنا. دڵ لەداغی مەرگی پاشای بەختەوەر ژانی گرت. لەبەڵخ فەرمانی خواوەند، پێش من کەوتەوە چوونکە بەرگری لەبەرابەر فەرمانی خواوەند ناگرێت. ئەی چاوی من، لەپرسەی ئەودا بارانی فرمێسك ببارێنە، ئایا پچڕانی دەستەکان، تۆی خەمبار نەکرد؟

ئەم قەسیدەیە چەندین بەیتی دوورودرێژە. کاتێك ئەسەد مرد، باوکی شاکر مەسلەمە کوڕی هوشام کوڕی عەبدولەلیك، بۆ خالیدی قەسری نووسی:

اراح من خالد فاهلکە — رب اراح العباد من اسد

اما ابووە فکان مۆتشبا — عبدا لئیما لاعبد فقد

بری الزنی و الصلیب و الخمر — و الخنزیر حلا و الغی کالرشد

و امە همها و بغیتها — هو الاماء العواهر الشرد

کافرة بالنبی مؤمنة — بقسها و الصلیب و العمد

یانی: خواوەند، ئێمە لەخالید ئاسوودە بکات، ئەو خوایەی زیانی ئەسەدی لەئێمە دوور کردەوە. باوکی پیاوێکی چەند ڕەگە بوو، کۆیلەیەکی کەم بەها بۆ کۆیلەکان بوو، تەنیا ئەمە و هیچیتر. بەخشینی بێ جێ، خاچ، شەراب و گۆشتی بەراز ڕەوا دەکات و

گومڕایی شان بەشانی رزگاری. کار و مەبەستی دایکی ئەوە بوو کەکەنیزە رووسپیەکان ئەنجامی دەدەن. باوەڕی بە پێغەمبەر(د.خ) نییە و بەقەشە و شۆرینی جەستە لەکاتی منالیدا ((تعمید)) و خاچ پەرەستی پێبەندە.

مەبەستی لە(عمد)) هەمان معمودیە یە. کاتێك خالید نامەکەی خوێندەوە، وتی: ئەی بەندەکانی خوا، فریام کەون! کێ بینیویەتی پیاوێك بۆ مەرگی براکەی بەمشێوەیە دڵنەوایی بکەن؟ لەنێوان خالید و باوکی شاکر دوژمنایەتی لەئارادابوو. هۆکارەکەی ئەوەبوو کەهوشام مەبەستی ئەوەی کرد کوڕەکەی باوکی شاکر (مەسلەمە) وەك خەلیفە دەستنیشان بکات.

کومەیت وتی:

ان الخلافة كائن اوتادها   بعد الوليد الى ابن ام حكيم

یانی: بزمارەکانی خێوەتی خەلافەت، دوای وەلید، لەسەر خێوەتەکەی کوڕی دایکی حەکیم دادەکوترێت.

مەبەستی باوکی شاکر بوو کەدایکی ناوی دایکی حەکیمە. ئەم هۆنراوە بەگوێی خالید گەیشت، وتی: من بەهەر خەلیفەیەك نازناوەکەی باوکی شاکر بێت، ناباوەڕم. باوکی شاکر ئەمەی بیست و ڕقی خالیدی لەدڵ گرت.

کارەکانی شوێنکەوتەکانی بەنی عەباس لەخوراسان

(لەسەر کار لابردنی خیداشی خورەمی)

لەم ساڵەدا شوێنکەوتەکانی بەنی عەباس لەخوراسان، سلێمان کوڕی کەسیریان بۆ لای محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس ڕەوانە کرد تا لەبارودۆخی خۆیان ئاگاداری بکەنەوە.

هۆکاری ئەم کارە ئەوەبوو کەمحەممەد چیتر نامەی بۆ ئەوان نەدەنارد. لەبەر ئەوەی شوێن خیداش کەوتن کەئاماژەمان پێدا و ئەوان هەواڵی درۆیینەیان بۆ محەممەد ڕەوانە دەکرد. کاتێك نێردراوان و نامەکانی ئەو، درەنگ کەوتن، سلێمانیان ڕەوانە کرد تا لەچۆنیەتی باروۆخ ئاگادار ببێتەوە. سلێمان ڕۆشتە لای محەممەد و محەممەد لەبەر شوێنکەوتنی خیداش بەتوندی هەڵس وکەوتی لەگەڵ کرد. سلێمانی بەنامەیەکی

سەرمۆرکراو بۆ خوراسان گەڕاندەوە. مۆرەکەیان کردەوە و بینیان تەنیا نووسراوە: بەناوی خواوەندی بەخشندەی مێهرەبان. ئەم کارەیان بەلاوە گرنگ بوو و زانیان کردارەکانی خیداش بۆتە هۆی نارەزامەندی ئەو. محەممەد کوڕی عەلی بەدوای گەڕانەوەی سلێمان کوڕی کەسیر، بووکەیر کوڕی ماهانی بۆ لای ئەوان ڕەوانە کرد و نامەیەکی نووسی و ئاگاداری کردنەوە کەخیداش درۆزنە. بەراستگۆی نەزانن و ریسوایی بکەن. بووکەیر بۆ لای محەممەد گەڕایەوە کەبەودا چەندین داردەستی کانزایی، بۆ ڕەوانە کردن، هەندێکیان مسین بوون. بووکەیر، گەورەکان و شوێنکەوتەکانی کۆکردەوە و بەهەرکام، داردەستێکیدا. زانیان کرداریان لەگەڵ مەبەستەکەی ئەو ناسازگارە. تۆبەیان کرد و دەستیان لەکارە سەرکۆنەکراوەکانی ·خۆیان هەڵگرت.

لەسەر کار لابردنی خالید کوڕی عەبدوڵلای قەسری و فەرمانداری یوسف کوڕی عومەری سەقەفی

لەم ساڵەدا هوشام کوڕی عەبدولمەلیک، خالیدی لەهەموو کار و ئەرکەکانی دوورخستەوە. سەبارەت بەهۆکاری لەسەر کار لابردنی خالید، بۆچوونەکان جیاوازن.

دەڵێن: باوکی موسەنا فروخ، سەرپەرەستی زەوی و بێستان و مەڕوماڵاتەکەی هوشام لەپانتاییەکانی روباری ئەنار ژیانی بەسەر دەبرد. بوونی ئەو بۆ خالید دژوار بوو. لەبەر ئەمە خالید بەحەییانی نەبتی وت: برۆ ·لای هوشام و بەخششەکانی فروخ زیاد بکە. حەییان ئەو کارەی کرد و سەرپەرەستی سامانەکانی هوشامی گرتەدەست. بەلأم بوونی حەییان بۆ خالید لەفروخ دژوارتر بوو. دەستی بەڕەنجاندنی ئەو کرد. حەییان بەردەوام دەیوت: مەمرەنجێنە چوونکە دەستپەروەردەی خۆتم. بەلأم خالید لەسەر ڕەنجاندنی ئەو بەردەوام بوو. کاتێك ڕۆشتە لای ئەو، زەوییە کشتوکاڵیەکانی هوشامی وێران کرد و دواتر ڕۆشتە سەردانی هوشام و وتی: خالید زەویە کشتوکاڵیەکانی تۆی لەناو بردووە. هوشام کەسی ڕەوانە کرد تا لێپرسینەوە لەم کارە بکات. حەییان بەنۆکەرێك لەنۆکەرەکانی خۆی وت: ئەگەر قسەیەك بکەیت بەو شێوەی کەدڵخوازی منە و هوشام بیبیستێتەوە، هەزار دینارت پێدەبەخشم. وتی: دینارەکان بێنە و هەرچیت پێخۆش بێت، دەیهێنمە سەرزمان. هەزار دیناری پێبەخشی و پێی وت: مناڵێك لەمناڵەکانی هوشام بگرییێنە و کاتێك دەستی

بەگریان کرد، بەسەریدا بقیژێنە: بێدەنگ بە! نۆکەر ئەو کارەی کرد و هوشام بیستی و لەحەییان سەبارەت بەداهاتی خالید پرسیاری کرد. حەییان وتی: سیانزە هەزار هەزارە. ئەم کارە بۆ هوشام ناپەسەند و دژوار بوو.

دەستەیەك دەڵێن: داهاتەکەی بیست هەزار بوو. ئەو چەندین روباری لەعێراق هەڵکەند کەبریتی بوون لە: روباری خالید، باجەری، تارمانا، خوجەستە، (پیرۆز) گشتی، شاری شاپوور و ئاشتی. چەندین جار لەویان بیست کەدەیوت: من ستەم لێکراوم، هیچ لەژێر پێمدا نییە مەگەر ئەوەی هی خۆمە. مەبەستی ئەوە بوو کەعومەر کوڕی خەتاب یەك لەسەر چواری سوادی تایبەت کردووە بە بووجەیلە.

عوریان کوڕی هەیسەم و بیلال کوڕی ئەبی بووردە رێنوێنیان کرد تا سامانەکانی خۆی بەهوشام پێشنیار بکات تا ئەوەی دەخوازێت، هەڵیبگرێت. ئەوسا ئەم دووانە بەڵێن دەدەن رەزامەندی هوشامی بۆ بەدەست بێنن چوونکە بیستبوویان کەهوشام لێی نارازی و تورەیە. خالید رازی نەبوو و وەڵامی ئەم دووانەی نەدایەوە. دەڵێن: هوشامیان ئاگادار کردەوە کەخالید بەکوڕەکەی خۆی وتووە: تۆ کەمتر لەمەسلەمە کوڕی هوشام نیت.

دووبارە پیاوێك لەبنەماڵەی عەمرۆ کوڕی سەعید کوڕی عاص لەیەکێك لەکۆبوونەوەکان رۆشتە لای خالید. خالید بەتوندی قسەی لەگەڵ کرد. ئەو نامەی بۆ هوشام نووسی و لەدەست خالید، سکاڵای کرد. هوشام نامەی بۆ خالید نووسی و سەرکۆنەی کرد و جوێنی پێدا و فەرمانی پێدا بەپێ بڕواتە دەرگای ئەو پیاوە و دڵنەوایی بکاتەوە چوونکە مانەوە یا لەسەر کارلابرانی تۆ، بەدەستی ئەوە. خالید هەندێ کات ناوی هوشامی دەهێنایە سەرزمان و بەزادەی ژنی نەزان ناوی دەبرد. خالید لەسەر تەختی وتاردان، دادەنیشت و دەیوت: ئێوە گومان دەکەن من بەهای شتەکانم زیاد کردووە، نفرین و نەحلەتی خواوەند، لەو کەسە بێت کەئەو کارەی کردووە.

هوشام نامەی بۆ نووسی و وتی: دانەوێڵە نەفرۆشیت تا ئەو کاتەی دانەوێڵەی سەروەری باوەڕداران کۆتایی پێدێت. بەهای پەیمانەیەك دانەوێڵە بۆ چەندین دردەم بەرز بوویەوە. خالید بەکوڕەکەی دەوت: کاتێك سەروەری باوەڕداران نیازی بەتۆ بێت، چۆن دەبیت!

ئەم وتانە بەهوشام دەگەیشت و دڵی ئەوی پیس کرد. دووبارە ئاگاداریان کردەوە کە:

ئەو فەرمانداری عیراق تایبەت بەئیمپراتۆری ئومەوییەکان دەزانێت و ریسوای دەکات. هوشام نامەی بۆ نووسی و وتی: ئەی زادەی دایکی خالید، بیستومە دەڵێیت، فەرمانداری عێراق، هۆکارێك نییە بۆ سەرفەرازی تۆ، ئەی زادەی ژنی بۆگەن! چۆن فەرمانداری عێراق نابێتە هۆکاری سەرفەرازی تۆ لەگەڵ ئەوەی لەخەڵکانی کەم بەها و ریسواییت. سوێند بەخوا، گومان دەکەم، کاتێك یەکەم منالّ لەقورەیشیەکان بێتە لای تۆ، دەستەکانت بەملتەوە دەبەستێتەوە.

بەردەوام ئەم هەواڵانە بەهوشام دەگەیشت و زیاتر دەبووە هۆی تورە بوون و بێزار بوونی. بریاریدا لەسەر کار لایبات. ئەم بریارەی لەدڵی خۆیدا هێشتەوە و نامەی بۆ یوسف کوڕی عومەری سەقەفی (فەرمانداری یەمەن)) نووسی کەلەگەڵ چەند کەسێك لەهاورێکانی خۆی بڕواتە عێراق چوونکە ئەوی وەك فەرمانڕەوای ئەو ناوچەیە دەستنیشان کردووە. یوسف بەرەو کوفە بەرێکەوت و لەنزیك ئەو شارە دابەزی تا رەنج و شەکەتی رێگا لەجەستەی دەربکات. تارق جێگری خالید لەکوفە، کورەکەی خەتێنە کردبوو و زیاد لەسامان و داراییەکان و جل و بەرگە گرانباییەکان، هەزاران کەنیز و کۆیلەی وەك دیاری بۆ بردبوو. لەم کاتەدا کەسانێك لەعێراقیەکان لای یوسف تێپەڕین و لێیان پرسی: کێیت و چیت دەوێت؟ وتیان: مەبەستی شوێنێکمان هەیە. رۆشتنە لای تارق و ئاگاداریان کردەوە و فەرمانیان پێدا بیانکوژێت چوونکە لەخەواریجن. یوسف بۆ ناو ماڵەکانی سەقیف بەرێکەوت کەپێیان وت: کێیت؟ یوسف کاری ئەوانی بەنهێنی هێشتەوە و فەرمانی پێدان موزەریەکان لەوێ کۆبکەنەوە. کاتێك کۆبوونەوە، لەکاتی بەرەبەیان، رۆشتە ناو مزگەوت و فەرمانی بەبانگدەردا و نوێژی خوێند. چەند کەسێکی بەدوای خالید و تارق رەوانە کرد و ئەم دووانەی گرت. قازانەکان هێشتا دەکوڵان بۆ ئامادە کردنی نانی بەیانی.

دەستەیەك دەڵێن: کاتێك هوشام مەبەستی ئەوەی کرد یوسف کوڕی عومەر بکاتە فەرمانڕەوای عێراق، ئەم مەبەستەی لەدڵی خۆیدا هێشتەوە. جوندەب کۆیلەی یوسف نامەکەی بۆهوشام برد، خوێندیەوە و بەسالم کوڕی عەنبەسە سەرپەرستی دەبیرخانەی وت: بەنوێنەرایەتی من وەڵامی ئەم نامەیە بدەرەوە و نامەکە بێنە لای من. هوشام بەخەتی خۆی چەند دێرێکی بۆ یوسف نووسی و فەرمانی پێدا بەرەو عێراق

بەرێکەوێت. سالم نامەکەی نووسی و بردی بۆ هوشام. هوشام نامەکەی خۆی خستە ناو نامەکە و مۆری لێدا. دواتر نێردراوی یوسفی بانگ کرد. فەرمانیدا ئەشکەنجەی بکەن و جل و بەرگەکانی بدڕێنن. نامەکەی پێدا و بەرێکەوت. بەشیر کوڕی ئەبی تەڵحە کەجێگری سالم بوو، گومانی لا دروست بوو و وتی: ئەمە، فێڵە. ئەو یوسفی وەك فەرمانڕەوای عێراق دەستنیشان کردووە. بۆ عەییاز، جێگری سالم لەعێراق نامەی نووسی: بنەماڵەکەت جل و بەرگی چنراوی یەمەنیان بۆ ناردوویت. کاتێك بەدەستت گەیشت، لەبەری بکە و سپاسی خواوەند بکە وتارق ئاگادار بکەرەوە. عەییاز تارق کوڕی ئەبی زیادی لەناوەرۆکی نامەکە ئاگادار کردەوە.

بەشیر لەنامەکەی خۆی پەشیمان بوویەوە و بۆ عەییازی نووسی: کەسەکانت بۆچوونی خۆیان گۆڕیوە، بەباشیان زانی جل و بەرگەکان لای خۆیان بپارێزن. عەییاز نامەی دووەمی بردە لای، تارق. تارق ووتی: هەواڵی راست لەنامەی یەکەمدایە بەلأم بەشیر لەکردەکەی خۆی پەشیمان بۆتەوە و ترساوە ئەم کارە ئاشکرا ببێت.

تارق لەکوفەوە بۆ لای خالید بەرێکەوت کە لەواست دەژیا. داوودی بەریدی کەسەرپەرەستی پاسەوانەکان و دەبیرخانەی خالید بوو، ئەوی بینی و خالیدی ئاگادار کردەوە. مۆڵەتیان پێدا. کاتێك ئەوی بینی، وتی: بۆ بێ فەرمانی من هاتوویت؟ وتی: کارێك پێشهاتووە و گومانم لا دروست بووە. نامەم بۆ فەرماندار نووسی و بۆ مەرگی براکەی دڵنەواییم کرد، شیاو بوو بەپێ بڕۆمە لای. خالید دڵی بۆی سووتا و فەرمێسکی لەچاوان باراند. وتی: بۆ سەر کارەکەت بگەڕێرەوە. کاتێك داوود دوورکەوتەوە، لەهەواڵەکان ئاگاداری کردەوە. وتی: چارە چییە؟ وتی سواربە وبڕۆ لای سەروەری باوەڕداران و لەو هەوالأنەی بەرگوێ کەوتووە، داوای بەخشین و لێخۆش بوون بکە. وتی: بێ فەرمانی ئەو ئەم کارە ناکەم. وتی: من ڕەوانە بکە تا مۆڵەتی ئەو کارەت بۆ وەربگرم. وتی: ئەمەیش پەسەند ناکەم. وتی: بڕۆ لای سەروەری باوەڕداران و بەڵێنی پێبدە، ئەوەی لەم ساڵانەدا کەم هاتووە، بۆ ئەو دەگەڕێنیتەوە. من مۆڵەتی ئەو کارەت بۆ دێنم. وتی: ئەندازەکەی چەندە؟ وتی: سەد هەزار هەزار. وتی: لەکوێ بیهێنم؟ سوێند بەخوا دەهەزار هەزارم بۆ کۆ ناکرێتەوە. وتی: من و فلأنە کەس و فیسارە کەس بۆت کۆدەکەینەوە. وتی: کەسێکی ریسوام ئەگەر شتێك بەوان ببەخشم و دواتر لێیان وەربگرمەوە. وتی:

دەتپارێزین و بەسامانی خۆمان بەهێزت دەکەین و ئەوسا ژیانی جیهان سەر لەنوێ دەستپێدەکەینەوە. سەرچاوەی داراییەکان بۆ تۆ هەڵدەقوڵێت وبۆ ئێمە دەمێنێتەوە. ئەمە باشترە لەوەی کەسێك بێت و داوای ئەم سامانەمان لێبکات. سامانەکان لای خەڵکی کوفەیە کەساتەکان دەبژێرن. ئێمە دەکوژرێین و ئەوان سامانەکان دەخۆن. خالید رازی نەبوو. تارق ماڵئاوایی لێکرد و گریا و وتی: ئەم دوایین جارە لەم جیهانە چاومان بەیەك دەکەوێت. بۆ کوفە گەڕایەوە و خالید بۆ جەممە.

نێردراوی یوسف گەیشتە یەمەن و ڕۆشتە لای و وتی: سەروەری باوەڕداران تووڕەیە و ئەشکەنجەی دام و وەڵامی نامەکەی تۆی نەدایەوە. ئەمە نامەی سالم سەرپەرەستی دەبیرخانەیە.

نامەکەی وەرگرت و کاتێك خوێندیەوە، نامەکەی هوشامی بەدەستخەتی خۆی بینی کەئەوی وەك فەرمانداری عێراق دەستنیشان و فەرمانی گرتنی زادەی ژنی مەسیحی و کارگوزارەکانی ئەوی پێدابوو. هەروەها نووسیبووی ئەشکەنجەیان بکات تا دڵی ئارام و ئاسوودە ببێت یا ئەوان گیان بێتە سەر لێویان. ئەو رێنیشاندەرێکی هەڵبژارد و هەمان رۆژ بەرێکەوت. کوڕەکەی، سەڵتی وەك جێگری خۆی لەیەمەن دەستنیشان کرد. لەمانگی جەمادی الثانی/ ژوئەنی ٧٢٨ زایینی گەیشتە کوفە و لەنەجەف مایەوە و کۆیلەکەی خۆی، کیسانی ڕەوانە کرد و وتی: تارق بۆ لای من بێنە. ئەو سوار کۆپانی کەر بکە و ئەگەر نەهات، بەراکێشان تا ئێرە بیهێنە.

کیسان ڕۆشتە حیرە و عەبدولمەسیح سەروەری خەڵکەکەی لەگەڵ خۆی برد و ڕۆشتە لای تارق. پێی وت: یوسف هاتۆتە عێراق و داوای تۆ دەکات. تارق بەکیسانی وت: ئەگەر فەرماندار سامانی دەوێت، هەرچی بخوازێت، پێی دەدەم. ئەویان بۆ لای یوسف کوڕی عومەر برد و لەحیرە چاویان بەیەك کەوت. تا توانی ئەشکەنجەی کرد. دەڵێن، پێنسەد قامچی لێدا. ڕۆشتە ناو کوفە و عەتا کوڕی موقەدەمی بەدوای خالید، بۆ جەممە ڕەوانە کرد. نێردراو گەیشتە دەرگای خالید و وتی: ئەی باوکی هەیسەم، مۆڵەت بۆ من وەربگرە. دەرگاوان، ڕەنگ پەڕاو، ڕۆشتە لای خالید. خالید وتی: چی بووە؟ وتی: باشی ڕووی تێکردووین. خالید وتی: هیچ چاکیەك لەروخساری تۆدا نابینم. وتی: عەتا وتوویەتی لەباوکی هەیسەم بۆ من داوای مۆڵەت بکە. خالید وتی: مۆڵەتی پێبدە. عەتا هاتە ناو و

خالید وتی: هاواری لەدایکی کەتورەییەکەی ئاگرین لەئارادایە. ئەوی گرت و زیندانی کرد. ئەبان کوڕی وەلید و هاورێکانی بەنوێنەرایەتی لەو لەسەر بنەمای دانی نۆ هەزار هەزار، پەیمانی ئاشتیان نووسی. بەیوسفیان وت: ئەگەر رازی نەدەبوویت، دەتوانی سەد هەزار هەزار لەو وەربگریت. پەشیمان بوویەوە و وتی: زمانم وەك بارمتە دانا و باوەڕم نییە، بەڵام لەوتەکانی خۆم پەشیمان نابمەوە.

هاوەڵانی خالید ئاگاداریان کردەوە. وتی: هەڵەتان کرد. من دڵنیا نیم کەسامانەکە وەربگرێت و دواتر لەوتەکانی خۆی پەشیمان ببێتەوە، بگەڕێنەوە. گەڕانەوە و یوسفیان ئاگادار کردەوە کەخالید رازی نەبووە. وتی: گەڕانەوە؟ وتیان: بەڵێ. وتی: سوێند بەخوا بەدوو بەرابەر و چوار بەرابەری ئەوە رازی نابم. زیاتری وەرگرت. دەستەیەك دەڵێن: سەد هەزاری وەرگرت. یوسف کەسی بەدوای بیلال کوڕی ئەبی بووردە ڕەوانە کرد و ئەوی گرت. بیلال لەکوفە ماڵێکی کڕیبوو بەڵام هێشتا نەرۆشتبووە ناو ماڵەکە. یوسف ئەوی بەستەوە و بردیە ناو ماڵەکە. دواتر ئەو ماڵە بوو بەبەندیخانە. خالید بەردەوام بەخششی بەهاشمیەکان دەبەخشی و چاکەی لەگەڵ ئەوان دەکرد.

محەممەد کوڕی عەبدوالله کوڕی عەمرۆ کوڕی عوسمان کوڕی عەفان ڕۆشتە لای تا لەبەخششەکانی ئەو کەڵك وەربگرێت بەڵام بەمەبەستەکەی خۆی نەگەیشت. ئەم محەممەدە وتی: بەخششی ئەو تایبەتە بەهاشمیەکان نەك ئێمە جگە لەوەی تەنیا ئیهانە و جوێن بەعەلی کوڕی ئەبی تالب دەدات.

وتەکانی بەگوێی خالید گەیشت، وتی: ئەگەر دەخوازێت، نفرین و سەرکۆنەی عوسمانیش دەکەم.

لەگەڵ ئەمەیشدا، خالید، لەجوێندان و سەرکۆنەکردنی عەلی سنورەکانی دەبەزاند. دەڵێن: ئەم کارەی دەکرد تا نزیك بوونەوی لەهاشمیەکان بشارێتەوە و خۆی لەو خەڵکە نزیك بکاتەوە.

فەرمانداری خالید لەعێراق لەشوالی ١٠٥/ مارسی ٧٢٤ زایینی دەستی پێکرد و لەسەر کار لابرانی لەجەمادی الاول ١٢٠/ مەی ٧٣٨ زایینیدا بوو. کاتێك یوسف کاروبارەکانی عێراقی گرتەدەست، ئیسلام لاواز و کاروباری فەرمانڕەوایەتی کردن لەدەستی ئەمان بەخشراوەکاندا بوو. یەحیا کوڕی نەوفل لەمبارەوە دەڵێت:

اتانا و اهل الشرك اهل زكاتنا و حكامنا فيما نسر و نجهز

فلما اتانا يوسف الخير اشرقت له الارض حتى كل واد منور

و حتى راينا العدل غى الناس ظاهرا و ما كان من قبل العقيلى ظاهر

یانی: فەرماندارەکەمان یوسف کاتێك هاتە سەرکار، کەبتپەرستەکان سەرپەرەستی زەکات وەرگرتنی ئێمە بوون و وەك فەرمانڕەوای ئێمە لەهەموو کاروبارەکان حسێبیان بۆ دەکرا کەدەمیشارینەوە یا ئاشکرای دەکەین. کاتێك یوسفی ڕەوشت بەرز هات، زەوی لەو روناك بوویەوە و بارانی رەحمەت هەموو شوێنێکی گرتەوە. دادپەروەری لەناو خەڵکان دەرکەوت بەلاّم پێش پیاوی عەقیلی لەئارادا نەبوو.

ئەم قەسیدە چەندین بەیتی هەیە. دوای ئەوە وتی:

ارانا و الخليفة اذرمانا مع الاخلاص بالرجل الحديد

كاهل النار حين دعوا اغيثوا جميعا بالحميم و بالصديد

یانی: ئەو نیشانی ئێمەیدا و خەلیفە((کاتێك دەستی بۆ سەر ئێمە ئاوەڵا کرد)) پیاوی ئاسنینی بۆ سەرمان نارد. هاوشێوەی جەهەننەمیەکانن کاتێك هاوار دەکەن، ئاوی گەرم و چڵکی کولاّو لەقورگیان دێتەدەر.

لەیوسفدا زۆر کردارو عادەتی ناسازگار کۆببوونەوە. نوێژی درێژ دەکردەوە. بەردەوام لەمزگەوتا بوو، نۆکەر و کەسەکانی خۆی لەخەڵکان دوور دەخستەوە، وتاری نەرم بوو، عادەتی پەسەند کراو، بەردەوام نوێژ و پاڕانەوەی بەیانیانی بەجێدەهێنا و لەگەڵ کەس نەدەپەیفی تا نوێژی نیمەڕۆی دەخوێند. قورئانی دەخوێندەوە و لەدەرگای خوا دەپاڕایەوە. شارەزای کولتور و هۆنراوە عەرەبیەکان بوو. بەو پەڕی توندییەوە سزای دەدا. جلی تازەی دەکڕی و نینۆکی بەسەردا دەکێشا. ئەگەر نینۆکی لەپەت یا دەزوێك گیری دەکرد، خاوەن جلەکانی قامچی باران دەکرد و هەندێ کات دەستی دەبڕییەوە. پیاوێکی نەزان و ئەحمەق بوو. ڕۆژێك جلێیکان بۆ هێنا. بەدەبیرەکەی وت: سەبارەت بەم جلە چی دەڵێیت؟ دەبیر وتی: دەبووا، خانەکانی لەمە بچوکتر دەبوو. بەجۆلاّکەی وت: ئەی زادەی ژنی بۆگەن، راست دەکات. جۆلاّ وتی: ئێمە بۆ ئەم کارە شارەزاترین. یوسف بەدەبیرەکەی وت: ئەی زادەی ژنی بۆگەن، راست دەکات. دەبیر وتی: ئەم پیاوە لەساڵدا تەنیا دوو دەست جل ئامادە دەکات و من هەر ساڵەو سەدان دەست جل، دێتە بەردەستم.

یوسف بەجۆلاکەی وت: ئەی زادەی ژنی بۆگەن، راست دەکات. بەمشێوەیە ساتێك ئەمیان بەدرۆزن و ساتێك ئەوی دیکەیان بەدرۆزن ناو دەبرد تا ئەوەی خانەکانی جلەکەی بژارد وبینی لەلایەکی، یەك خانەی کەمە. لەبەر ئەمە، سەد قامچی لەجۆلاکەدا.

دەڵێن: یوسف مەبەستی سەفەری کرد. کەنیزەکانی خۆی کۆکردەوە و بەیەکێك لەوانی وت: لەگەڵ من دێیت؟ وتی: بەڵێ. وتی: ئەی بەدبەخت، ئەمە لەئارەزووی تۆ بۆ باوەشی پیاو، سەرچاوە دەگرێت. خزمەتکار، بیکوژە. بەیەکی دیکەی وت: تۆ چی دەڵێیت؟ وتی: لای منالەکانم دەمێنمەوە. وتی: ئەی بەدبەخت، لەگەڵ من نایێیت؟ بەسێیەمی وت: تۆ چی دەڵێیت؟ وتی: نازانم چی بڵێم، وتەی هەرکامیان بڵێم، لەسزای تۆ ئاسودە نابم. یوسف وتی: ئەی بۆگەن، مشتومڕ لەگەڵ من دەکەیت، دارێك بکێشە بەسەریا. لەهەموو کەنیزەکانی دا.

پیاوێك بوو قەڵەو و گۆشتن، جەستەیەکی نارێك و بالایەکی کورت، ریشێکی درێژ و زمانێك بەدوور لەزانست. جل و بەرگی درێژیان بۆ دەهێنا تا کورتی بکاتەوە و لەبەری بکات. ئەگەر کەسێك دەیوت: درێژە، لێی دەدا، ئەگەر دەیوت: تەواو نییە، مەگەر ئەوەی بەزۆر بیهێنینەوە یەك، شادمان دەبوو. جل و بەرگ یا قوماشی درێژیان بۆ هەڵدەبژارد وئەوەی دەیویست، هەڵیان دەگرت و وایان نیشاندەدا کەقوماشەکە کورت بووە بەلام ئەوان توانیویانە جلەکەی بۆ ئامادە بکەن. بەم کارە، شادمان دەبوو. لەمبارەوە چەندین داستانی دیکە لەو دەگێڕنەوە: یەك ئەوەی کە رۆژێك بەدەبیرەکەی وت: بۆ نەهاتوویت؟ وتی: ئازاری ددانم هەبوو. پیاوێکی گەرماوچی بانگ کرد و ددانەکەی بۆ کێشا و لەگەڵ ئەو ددانە، ددانێکی دیکەیشی دەرهێنا.

فەرمانداری نەسر کوڕی سەیاری کەنانی لەخوراسان

کاتێك ئەسەد کوڕی عەبدوللە، مرد، هوشام کوڕی عەبدولمەلیك، لەگەڵ عەبدولکەریم کوڕی سەلیتی حەنەفی کەشارەزای کاروباری خوراسان بوو، راوێژی کرد تا چ کەسێك وەك فەرمانڕەوای ئەو ناوچەیە دەستنیشان بکات. عەبدولکەریم ووتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، پیاوێك کەلەروانگەی دوورئەندێشی و بەهێزی دەتوانێت کاروبارەکانی خوراسان راپەڕێنێت، کرمانییە. هوشام پەسەندی نەکرد و وتی: ناوی

چییە؟ وتی: جودەیع کوڕی عەلی. هوشام ڕازی نەبوو و وتی: پێویستم بەو نییە. وتی: پیری بەئەزموون، یەحیا کوڕی نوعەیم کوڕی هوبەیرەی شەیبانیە. وتی خەڵکی ڕەبیعە ئەو کەسانە نین بتوانرێت بەهێزی ئەوان سنورەکان بەهێز و بپارێزین. عەبدولکەریم دەڵێت: بەخۆمم وت: یەمەن و ڕەبیعەی پەسەند نەکرد، کارەکان بەموزەریەکان دەسپێرم. وتم: عەقیل کوڕی مەعقەلی لەیسی ئەگەر لەهەڵەکەی ئەو چاوبپۆشیت. وتی: کامەیە؟ وتم: داوێن پاك نییە. وتی: پێویستم بەو نییە. وتم: مەنسور کوڕی ئەبی خەرقای سولەمی ئەگەر گرنگی بەمەترسیدار بوونی نەدەیت چوونکە پیاوێکی شوومە. وتی: کەسێکی دیکە دەستنیشان بکە. وتم: موجەشەر کوڕی موزاحیمی سولەمی چوونکە پیاوێکی بیرمەند و فرەزان و بووێرە و ئەندێشەیەکی ڕۆشنی هەیە هەرچەند هەندێ کات درۆ دەکات. وتی: درۆ پەسەندکراو نییە. وتیم: یەحیا کوڕی حوزەین. وتی: پێم نەوتی ناتوانین سنورەکان بەهێز و دەسەلاتی خەڵکانی ڕەبیعە بپارێزێن؟ دەڵێت: وتم: نەسر کوڕی سەیار. وتی: پیاوی ئەم کارە ئەوە. وتم: ئەگەر گرنگی بەشتێك نەدەیت چوونکە ئەو داوێن پاك و فرەزان و بیرمەندە. وتی: چییە؟ وتم: ژمارەی کەسەکان و بنەماڵەکەی لەوێ کەمە. وتی: بێ باوك! دەتەوێت ژمارەی کەسەکانی لەمن زیاتر بێت؟ من تەواوکەری بنەماڵەی ئەوم. فەرمانی ئەو کارەی نووسی و بەعەبدولکەریم ڕەوانەی کرد.

دەستەیەك دەڵێن: عوسمان کوڕی شێخەیریان پێ پێشنیار کرد و سەبارەت بەو وترا: پیاوێکی مەیخۆرە. یەحیا کوڕی حوزەینیان پێشنیار کرد و سەبارەت بەو وترا: بەردەوام گرفتاری سەرگەردانی دەبێت. قەتەن کوڕی قوتەیبەیان پێشنیار کرد و سەبارەت بەو وترا: پیاوێکی داغدارە و بەناچار تۆڵە دەستێنێتەوە. ئەوانی پەسەند نەکرد بەڵکو نەسر کوڕی سەیاری وەك فەرمانڕەوای خوراسان دەستنیشان کرد.

جەعفەر کوڕی حەنزەلە کەئەسەد لەکاتی مردن ئەوی وەك فەرمانڕەوای خوراسان دەستنیشان کرد، پێشنیاری بەنەسر کرد تا بیکاتە فەرمانڕەوای بووخارا. ئەو لەگەڵ بەختەری کوڕی موجاهید موالی بەنی شەیبان راوێژی کرد کەپێی وت: بەوە ڕازی مەبە ببیتە فەرمانڕەوای بووخارا چوونکە تۆ پیری موزەریەکانی لەخوراسان، بەم زوانە دەبیتە فەرمانڕەوای تەواوی خوراسان. کاتێك فەرمانی فەرمانڕەوایەتی خوراسانی

پێگەیشت، کەسی بۆ لای بەختەری ڕەوانە و ئەوی بۆ لای خۆی بانگ کرد. بەختەری بەهاوەڵانی خۆی وت: نەسر بۆتە فەرمانڕەوای خوراسان. کاتێك بەختەری ڕۆشتە وەك فەرمانداری سڵاوی بۆ نارد. نەسر پرسی: لەکوێوە زانیت؟ بەختەری وتی: پێشتر تۆ بۆ لای من دەهاتیت، کاتێك کەست نارد بەشوێن مندا، زانیم کەبوویتە فەرماندار.

کاتێك عەبدولکەریم فەرمانەکەی بۆ نەسر هێنا، دەهەزار درەمی وەك مژدانە پێبەخشی. موسلیم کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی موسلیمی کردە فەرمانڕەوای بەڵخ، وەساج کوڕی بووکەیر کوڕی وەساجی کردە فەرمانداری مەرورود، حارس کوڕی عەبدواللە کوڕی حەشرەجی کردە فەرمانداری هەرات، زیاد کوڕی عەبدولرەحمانی قوشەیری کردە فەرمانداری نەیشابوور، باوکی حەفص کوڕی عەلی کوڕی خەتەنەی کردە فەرمانداری خوارەزم و قەتەن کوڕی قوتەیبەی کردە فەرمانڕەوای سەغد. پیاوێك لەیەمانییەکان وتی: دەمارگیرییەکی لەو چەشنەم نەبینوە. وتی: بەڵێ. دەمارگیرییەکە ئەوە بوو کەچوار ساڵ فەرمانڕەوایەتی کرد و جگە لەخەڵکانی موزەری نەکردە فەرماندار و فەرمانڕەوا. خوراسان ئاوەدانییەکی بێ وێنەی بەخۆیەوە بینی و بەباشترین شێوە باج و خەراج کۆدەکرایەوە. سوار کوڕی ئەشعەر وتی:

اضحت خراسان بعد الخوف آمنة   من ظلم كل غشوم الحكم جبار

لما اتى يوسفا اخبار ما لقيت   اختار نصرا لها نصر بن سيار

یانی: خوراسان بەدوای ڕۆژگارێك لەترس و تۆقان، بەئاسوودەی و ئارامی گەیشت و لەفەرمانڕەوایی هەر ستەمکارێکی یاخی ئاسوودە بوو. کاتێك یوسفیان ئاگادار کردەوە کەخوراسان چی بەسەر هاتووە، جوامێری و هاریکاری نەسر کوڕی سەیاری هەڵبژارد.

نەسر فەرمانی فەرمانڕەوایەتی، لەمانگی ڕەجەبی ساڵی ١٢٠/ ژوئیەی ٧٣٨ زایینی بەدەستی گەیشت.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا، سلێمان کوڕی هوشام کوڕی عەبدولمەلیك، لەهاویندا شەڕ و دەستی بەسەر سەندرەدا گرت. هەروەها ئیسحاق کوڕی سەلەم ڕووبەڕووی تومان شا بوویەوە و قەڵاکانی وێران و ئەو سەرزەمینەی بەتەواوی لەناو برد.

محەممەد کوڕی هوشامی مەخزومی ئایینی حەجی لەم ساڵەدا ئەنجامدا یا سلێمان کوڕی هوشام کوڕی عەبدولمەلیك یا براکەی یەزید کوڕی هوشام. کارگوزاری مەککە و مەدینە و تایف، محەممەد کوڕی هوشامی مەخزومی بوو. فەرمانڕەوای عێراق و ڕۆژهەڵات یوسف کوڕی عومەر و لە خوراسان نەسر کوڕی سەیار فەرمانڕەوایەتی دەکرد کەهوشام فەرمانی پێدابوو نامە بۆ یوسف کوڕی عومەر بنووسێت ((دەستەیەك دەڵێن فەرمانڕەوا لەم ساڵەدا جەعفەر کوڕی حەنزەلە بوو)) لەبەسرە، کەسیر کوڕی عەبدوڵڵە سولەمی، کارگزاری یوسف، فەرمانڕەوایی دەکرد. سەرپەرەستی دامەزراوەی داد، عامر کوڕی عوبەیدە بوو. لەئەرمەنستان و ئازەربایەجان، مەروان کوڕی محەممەد فەرمانڕەوایەتی دەکرد. سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی کوفە، کوڕی شیبرەمە بوو.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: عاسم کوڕی عەمرۆ کوڕی قتادە، مەسلەمە کوڕی عەبدولمەلیك کوڕی مەروان کەدەستەیەك دەڵێن لەساڵی ١٢١/ ٧٣٩ زایینی مرد، قەیس کوڕی موسلیم، محەممەد کوڕی ئیبراهیم کوڕی حارسی تەمیمی، حەماد کوڕی سلێمانی فەقیە، واقد کوڕی عەمرۆ کوڕی سەعد کوڕی مەعاز، عەلی کوڕی مودەرەکی نەخەعی کوفی، قاسم کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی مەسعودی کوفی.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و بیست و یەکی کۆچی ((٧٣٩ زایینی))

لەم ساڵەدا مەسلەمە کوڕی هوشام، لەسەرزەمینی ڕۆم شەڕی کرد و دەستی بەسەر چەندین هەماری گەورەدا گرت کەبۆ کۆکردنەوەی دانەوێڵە دروست کرا بوون.

دەرکەوتنی زەید کوڕی عەلی کوڕی حسەین

دەڵێن: زەید کوڕی عەلی کوڕی حسەین لەم ساڵە یا لەساڵی ١٢٢/ ٧٤٠ زایینی کوژرا. لەئێستادا هۆکارەکانی ناسازگاری ئەو لەگەڵ هوشام و بەیعەتی ئەو لەگەڵ هوشام و چۆنیەتی کوژرانەکەی باس دەکەین.

سەبارەت بەهۆکاری ناسازگاری بۆچوون و گێڕانەوەکان جیاوازن. دەستەیەك دەڵێن: زەید کوڕی عەلی کوڕی حسەین و داوود کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله و محەممەد کوڕی عومەر کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالب، لەخوراسان ڕۆشتنە لای خالید کوڕی عەبدواللەی قەسری کەزێر و زیوی بەوان بەخشی و ئەوان بۆ مەدینە گەڕانەوە. کاتێك یوسف کوڕی عومەر هاتە سەر کار، ئەم هەواڵەی بۆ هوشام نووسی و بیری خستەوە کەخالید پارچە زەوییەکی لەمەدینە بەبەهای دەهەزار دینار لەکوڕی عەلی (زەید) کڕیوە بەلام دواتر پارچە زەویەکەی بۆ گەڕاندۆتەوە. هوشام نامەی بۆ کارگوزاری مەدینە نووسی تا ئەو کەسانە بۆ لای ئەو ڕەوانە بکات. ئەو کارەی کرد و هوشام سەبارەت بەوەرگرتنی زێر و زیو پرسیاری کرد. وتیان: زێر و زیویان وەرگرتووە و وتەکانی دیکەیان سەبارەت بەزەویەکە بەدرۆ لەقەڵەمدا و سوێندیان خوارد. هوشام ئەوانی بەراستگۆ زانی و فەرمانی پێدان بۆ عێراق بگەڕێندوە تا ڕووبەڕووی خالید بکرێنەوە. بەدڵخواز، یا نابەدڵ، بۆ ئەوێ بەرێکەوتن و دووبارە گەڕانەوە بۆ مەدینە. کاتێك گەیشتنە قادسیە، خەڵکانی کوفە نامەیان بۆ زەید کوڕی عەلی نووسی و ئەو بۆ لای ئەوان گەڕایەوە.

دەستەیەك دەڵێن: بەمشێوە نەبوو بەڵکو خالیدی قەسری داوایەکی بەرز کردەوە کەئەندازەیەك سامانی بەزەید و داوود کوڕی عەلی و چەند کەسێکی دیکە لەقورەیشیەکان سپاردووە. یوسف چۆنیەتی ئەو کارەی بۆ هوشام نووسی. هوشام ئەوانی

لەمەدینەوە بانگ کرد و بۆ لای یوسفی ناردن تا رووبەرووی خالیدیان بکاتەوە. ئەوان بەرێکەوتن. یوسف بەزەیدی وت: خالید گومان دەکات بڕێك سامانی بەتۆ سپاردووە. زەید وتی: ئەو کە لەسەر تەختی وتاردان ،جوێن بەباوکانی من دەدات، چۆن دەتوانێت سامان بەمن بسپێرێت؟ کەسی بۆ لای خالید ڕەوانە کرد و ئەویان بەجل و بەرگی ناو ماڵەوە هێنا، وتی: زەید حاشا لەوە دەکات کەتۆ سامانت بەو سپاردبێت. خالید سەیری زەید و یوسفی کرد و وتی: دەتەوێت بەو گوناحانەی من کە لەسەر شانی تۆیە، قورسایی گوناحی ئەم پیاوەیش بخەیتە سەر شانی خۆت. چۆن دەتوانم سامان بەو بسپێرم لەکاتێکدا لەسەر تەختی وتاردان بەردەوام سەرکۆنەی باوکانی ئەوم کردووە؟ لەخالیدیان پرسی: بۆ ئەو کارەت کرد؟ وتی: ئەشکەنجەی دام و لەژێر زەختی ئەشکەنجە ئەو وشانەم هێنایە سەرزمان. هیوادار بووم پێش هاتنی ئێوە خوا دەرگایەکم بەروودا بکاتەوە. گەڕانەوە.

دەستەیەك دەڵێن: یەزید کوڕی خالیدی قەسری بوو کەوتی بڕێك سامانی بەزەید سپاردووە.

کاتێك هوشام فەرمانی پێدان بڕۆنە لای یوسف لەعێراق، لەترسی یوسف، داوایان لێکرد بیانبەخشێ تا لەقامچییەکانی ستەمکاری ئەو پارێزراو بن. هوشام وتی: نامەی بۆ دەنووسم تا ئازاری ئێوە نەدات. ئەوانی بەزۆر بۆ لای یوسف ڕەوانە کرد.

یوسف ئەوان و یەزیدی روبەروی یەك دانیشاند. یەزید وتی: ئەوان لای من هیچ کەم و زیادێکیان نییە. یوسف وتی: گاڵتە بەمن دەکەیت یا سەروەری باوەڕداران؟ ئەوەندە ئەشکەنجەی کرد کەلەمردن نزیك بوویەوە. دواتر فەرمانیدا لەنۆکەرەکانیاندا و زەیدیان بەرەڵا کرد. سەرئەنجام سوێندیدان و ئازادی کردن. ئەوان گەڕانەوە بۆ مەدینە و زەید لەکوفە مایەوە. زەید، ئەو کاتەی هوشام، ئەوی بۆ لای یوسف ڕەوانە کردبوو، بەهوشامی وت: لەوە ئاسوودە نیم ئەگەر من بۆ لای یوسف ڕەوانە بکەیت، من و تۆ بەهیچ شێوەیەك نەتوانین بەزیندووی چاومان بەیەك بکەوێت (ئەو دەمکوژێت) وەڵامی دایەوە: بەناچاری وبێ چەند و چوون، دەبێت بڕۆیت. بەرێکەوتن.

دەستەیەك دەڵێن: هۆکارەکەی ئەوە بوو کەزەید لەسەر سەرپەرەستی کردنی میراتی عەلی کوڕی ئەبی تالب لەگەڵ کوڕە مامەکەی دژایەتییان هەبوو. زەید پشتیوانی لەمناڵەکانی حسەین دەکرد و جەعفەر لەمناڵەکانی حەسەن. ئەوان لای فەرماندار تا بنج

و بناوانی بابەتەکەیان توێکاری دەکرد و هەڵدەستان و هیچ شتێکیان نەدەگێڕایەوە.

کاتێك جەعفەر مرد، عەبدوالله کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن، دژایەتی کرد. ڕۆژێك داوەرییان بردە لای خالید کوڕی عەبدولمەلیك کوڕی حارس لەمەدینە. عەبدوالله بەشێوەیەکی ناشیرین لەگەڵ زەید قسەی کرد و وتی: ئەی زادەی ژنی سندی نەژاد، زەید پێکەنی و وتی: ئیسماعیل کوڕی ئیبراهیم، پێغەمبەری خوا کەنیزێکی بوو و لەگەڵ ئەمەیشدا، دوای مردنی خاوەنەکەی، لەماڵەوە مایەوە و چیتر هاوسەرگیری نەکرد. ئەم وتارە، تانەیەك بوو لەفاتیمە کچی حسەین و دایکی عەبدوالله، کەدوای مردنی باوکی عەبدوالله یانی حەسەن کوڕی حەسەن، شووی کردەوە. زەید لەوتەکەی خۆی پەشیمان بوویەوە و شەرمەزاری لای فاتیمە بوو چوونکە ئەم خاتونە، پووری بوو. زەید بۆ ڕۆژگارێك، شەرمی دەکرد سەردانی فاتیمە بکات تا ئەوەی ژنەکە خۆی پەیامی بۆ نارد: برازا بەرێزەکەم، باش دەزانم دایکت لای تۆ، هاوشێوەی دایکی عەبدوالله بۆ عەبدوالله بەرێزە. بەعەبدوالله‌ی وت: وتارێکی قێزەونت سەبارەت بەدایکی زەید هێنایە سەرزمان. سوێند بەخوا دایکی ئەو بۆ بنەماڵەکەی ئێمە، خاتونێکی بەرێز و پێ پیرۆز بوو. دەڵێت: پێی وتن کەخالید وتوویەتی بەیانی وەرن بۆلام، ئەگەر نەتوانم کۆتایی بەکێشەکەی ئێوە بێنم، خالید کوڕی عەبدولمەلیك نیم. ئەو شەوە شاری مدینە وەك قازان دەکوڵا. یەك دەیوت: زەید ئەم قسەی هێناوەتە سەرزمان و ئەوی دیکە: عەبدوالله ئەوەی باس کرد.

بۆ بەیانی، خالید لەمزگەوت دانیشت و خەڵك، کۆبوونەوە. دەستەیەك سەرکۆنەیان دەکرد و دەستەیەك خەمبار بوون. خالید ئەو دووانەی بانگ کرد و هیوادار بوو جوێن بەیەك بدەن تا ئابڕوویان بەتەواوی بچێت. عەبدوالله ویستی دەم بکاتەوە بەڵام زەید پێی وت: ئەی باوکی محەممەد، پەلە مەکە، هەموو کۆیلەکانی زەید ئازاد بن ئەگەر مەبەستی ئەوەی کردبێت داوەری بێنێتە لای خالید!

ڕووی کردە خالید و وتی: زادەکانی پێغەمبەری ڕێزدارت بۆ کارێك کۆکردۆتەوە کە نەئەبووبەکر ئەو کارەی دەکرد نەعومەر کوڕی خەتاب! خالید وتی: کەس نییە تا وەڵامی ئەم نەزانە بداتەوە؟ پیاوێك لەئەنسار لەبنەماڵەی عەمرۆ کوڕی حەزم دەستی بەقسە کردن کردە و وتی: ئەی زادەی باوکی توراب، زادەی حسەینی کەم ئاوز! ئایا فەرماندار هیچ مافێکی لەملی تۆدا نییە؟ زەید وتی: پیاوی قەحتانی، بێدەنگ بە چوونکە تۆ

بەشیاوی وەڵامدانەوە نابینم. قەحتانی وتی: بۆ وەڵامی من نادەیتەوە؟ سوێند بەخوا لەتۆ باشترم، باوکم لەباوکی تۆ باشتر و دایکم لەدایکی تۆ باشتر بوو. زەید پێکەنی و وتی: ئەی قورەیشیەکان، ئایینی پیرۆزی ئیسلام لەناوچوو و بنەماڵەکان نەژادی خۆیان لەدەستدا. سوێند بەخوا ئەگەری هەیە ئایینی خەڵکێك لەناو بچێت بەڵام نەژادیان دەمێنێتەوە. عەبدوالله کوڕی واقد کوڕی عەبدوالله کوڕی عەبدوالله کوڕی عومەر کوڕی خەتاب هەستا و وتی: پیاوی قەحتانی، درۆت کرد و سەرت دای لەبەرد. ئەو لەچاوی تۆ وەك ئاسمان لەچاوی زەویدایە، خۆی، باوکی، دایکی، نەژادی، بنەماڵەکەی، زۆری ئیهانەی پیاوی قەحتانی کرد.

ئەوسا مشتێك خۆڵی هەڵگرت و وتی: سوێند بەخوا چیتر بێزار بووین.

زەید بەرەو دەرباری هوشام کوڕی عەبدولمەلیك بەرێکەوت و ڕۆشتە شام. ویستی بڕواتە لای هوشام. بەڵام هوشام لەمۆڵەت بەخشین بەو خۆی بەدوور دەگرت. زەید بەردەوام نامەی دەنووسی و داوای دەکرد هوشام ببینێت و هوشام هەموو جارێك لەخوارەوەی نامەکەی دەینووسی: بۆ لای فەرماندارەکەت بگەڕێرەوە. زەیدیش دەیوت: سوێند بەخوا هیچ کات بۆ لای خالید ناگەڕێمەوە. دوای ماوەیەك چاوەڕوانی زۆر، سەرئەنجام ڕۆژێك مۆڵەتی پێدا و ڕۆشتە سەر شوێنێکی بەرز و فەرمانی بەیەکێك لەکۆیلەکانیدا بەشێوەیەکی زۆر نەرم و لەسەرخۆ کەزەید ئاگادار نەبێتەوە، بەدوای ئەودا بڕوات تا بزانێت زەید چی دەڵێت. زەید کەپیاوێکی گەورە بوو، ڕۆشتەسەر و بێزار بوو. لەسەر یەکێك لەقادرمەکان دانیشت و بیستڕا کەدەیوت: سوێند بەخوا کەس خوازیاری ئەم جیهانە نابێت مەگەر ئەوەی ریسوا ببێت. دواتر بۆ لای هوشام سەرکەوت. لەکاتی گفتوگۆ، سەبارەت بەشتێك، سوێندی بۆ هوشام خوارد. هوشام وتی: بەراستی نازانم. زەید وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، خواوەند پێگەی کەسێکی لەوە بەرزتر نەکردۆتەوە کەبەخواوەند رەزامەند و شادمان بێت. هوشام وتی: ئەی زەید، بیستومە ناوی خەلافەت دەهێنیتە سەر زمان و ئەو ئارەزوە لەسەردا پەروەردە دەکەیت بەڵام شیاوی ئەم پێگەیە نیت چوونکە دایکت کەنیزێك زیاتر نەبووە. زەید وتی: وەڵامت هەیە. هوشام وتی: قسە بکە. زەید وتی: کەس لای خواوەند پێگەی بەرزتر لە پێغەمبەر(د.خ) نییە چوونکە خۆی هەڵیبژارد و ڕەوانەی کرد. ئیسماعیل کوڕی کەنیزێك بوو و براکەی ئیسحاق کوڕی

ژنێکی ئازادە. خواوەند لەپێشی بەزادەی کەنیز بەخشی و لەپشتی ئەو باشترینی خەڵکانی ئافراند. کەسێك کەباوەگەوڕێی پێغەمبەر(د.خ) و باوکی عەلی ودایکی فاتیمەیە، ترسی نییە دایکی کێ بێت. هوشام پێی وت: بڕۆدەر. زەید وتی: دەڕۆم و تەنیا لەشوێنێك، دەژیم کەتۆ پەسەندی ناکەیت. سالم پێی وت: ئەی باوکی حسەین، ئەم داستانە لای کەس باس مەکە.

زەید ڕۆشتەدەر و بەرەو کوفە بەرێکەوت. محەممەد کوڕی عومەر کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالب، پێی وت: ئەی زەید، سوێندت دەدەم بەخوا، بۆ لای بنەماڵەکەت بگەڕێیتەوە و لەکوفە بڕۆیتەدەر. چوونکە کوفیەکان لەسەر پەیمانەکانی خۆیان نامێنن و رێز لەوتەکانی خۆیان ناگرن. زەید رازی نەبوو. پێی وت: ئێمەی بەئەسیری گرت و بێ گوناح، لەحیجازەوە ئێمەی ڕەوانەی شام کرد و دواتر بۆ جەزیرە و دواتر بۆ عێراق بۆ لای قەیسیانی سەقیف، تا گاڵتەمان پێبکات. دووبارە وتی:

بكرت تخوفنى الحتوف كاننى	اصبحت عن عرض الحياة بمعزل
فاجبتها ان المنية منهل	لابد ان اسقى بكأس المنهل
ان المنية لو تمثل مثلث	مثلى اذا نزلوا بضيق المنزل
فاقنى حياءك لا ابالك و اعلمى	انى امرو سأموت ان لم اقتل

یانی: نیگاری من دەستی بەترساندنی من لەمەرگ و کوژران کرد. وەك بڵێی من لەچارەنووسەکانی ژیان بەدوورم. وەڵامم دایەوە کەمەرگ شوێنی ئاو خواردنەوەی دیاریکراوی هەیە و من بەناچاری دەبێت قاپێك لەم ئاوە بخۆمەوە. ئەگەر روخساری خۆی نیشان بدات، بەرووی مندا دەردەکەوێت و بەرووی ئەو کاروانیانەی لەناچاریدا لەشوێنێکی تەنگ و تەسك دادەبەزن. شەرمی خۆت بشارەوە ((لەپرسەی باوکتا دانیشیت)) ئەوەیش باش بزانە کەپیاوێکم ئەگەر نەکوژرێم، بەناچار دەبێت بمرم و گیانم تەسلیم بکەم.

تۆ بەخوا دەسپێرم. لەگەڵ خواوەند پەیمان دەبەستم تا ئەو کاتەی یەك دەست بۆ بەیعەت کردن لەگەڵ ئومەوی و مەروانیەکان درێژ ببێت، باوەش بۆ ژیان ناکەمەوە و رێگەی مەرگ دەبڕم. لێی جیابوویەوە و بەرەو کوفە بەرێکەوت و لەوێ، بەشێوەیەکی نهێنی ژیانی دەستپێکرد و لەماڵەجۆراوجۆرەکان دەژیا. شیعیەکان بۆ لای ئەو هاتوچۆیان

دەکرد و دەستەیەك، بەیعەتیان لەگەڵ کرد. لەناو ئەوان: سەلە کوڕی کوهەیل، نەسر کوڕی خەزیمەی عەبسی، معاویە کوڕی ئیسحاق کوڕی زەید کوڕی حارسەی ئەنساری و کەسانێکی زۆر لەگەورەکانی کوفە. وتاری ئەو لەکاتی بەیعەت وەرگرتن بەمشێوەیە بوو: ئێمە پێشنیاری گەڕانەوە بۆ نووسراوی خواوەند و شێوازی پێغەمبەر(د.خ) وشەڕ لەگەڵ ستەمکاران و ڕێز گرتن لەهەژار و دەستکورتەکان و یارمەتیدانی نەداران و دابەش کردنی تالآنیەکانی شەڕ بەشێوەیەکی بەرابەر لەناو خەڵکان و گەڕاندنەوەی ئەو سامان و ماڵانەی بەزۆر دەستیان بەسەردا گیراوە و هاوکاری کردنی بنەماڵەی پێغەمبەرتان پێدەکەین. ئایا لەسەر ئەم بنەمایە بەیعەت دەکەن؟ ئەگەر دەیانوت: بەڵێ، دەستی دەخستە دەستی ئەوان و دەیوت: پەیمان و بەڵێنی خوا و پێغەمبەر(د.خ) لەئەستۆی ئێوەدا بێت کەبەئاشکرا و نهێنی چاکەخوازی من بن. ئەگەر دەیوت: بەڵێ. دەستی دەگووشی و دواتر دەیوت: ئەی خوایە، شایەت بە. پانزە هەزار یا چل هەزار کەس بەیعەتیان لەگەڵ کرد و فەرمانی خۆ ئامادە کردنی پێدان. ئەو کەسانەی دەیانویست ڕێز لەپەیمانەکەی خۆیان بگرن و بۆ شەڕ خۆیان ئامادە و ڕوو لەگۆڕەپانی شەڕ بکەن، بەدوای ئەودا دەگەڕان. لەم ڕێگەوە، کارەکەی ئەو لەناو خەڵکان دەنگیدایەوە.

ئەم گێڕانەوەیە، بەپێی وتاری کەسێکە گومان دەکات ئەو لەشامەوە بەشێوەیەکی نهێنی هاتە کوفە و خۆی لەخەڵکان بەدوور دەگرت. بەڵام بەپێی وتاری ئەو کەسەی گومان دەکات ئەو بۆ ڕووبەڕوو بوونەوە لەگەڵ خالیدی قەسری یا کوڕەکەی خالید ڕۆشتە لای یوسف، بەمشێوەیە دەستپێدەکات کە: زەید بەشێوەیەکی ئاشکرا لەکوفە مایەوە و داوود کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباسی لەگەڵدا بوو. شیعەکان بۆ لای ئەو هاتوچۆیان دەکرد و داوایان لێکرد بزوتنەوەکەی خۆی دەستپێبکات. پێیان وت: هیواداریین کەمەنسور (مەهدی ڕۆژگاری کۆتایی، سۆشیانس) تۆ بیت و ئەم ڕۆژگارە، ڕۆژگاری لەناوچوونی ئومەوییەکان بێت. ئەو لەکوفە مایەوە. یوسف کوڕی عومەر بەردەوام سەبارەت بەو پرسیاری دەکرد و پێی دەوترا: زەید لێرەیە.، کەسی بۆ لای ئەو ڕەوانە و بانگی دەکرد. زەید دەیوت: دێم. ئەوسا بەبیانوی نەخۆشی نەدەڕۆشت و تا ئەو کاتەی خواوەند، مەبەستی کرد، لەو شارەدا مایەوە.

یوسف کەسێکی بەدوای ئەودا نارد و داوای کرد بەزوترین کات بگاتە لای. زەید

بیانووی هێنایەوە کەسەرقاڵی کرینی ئەو کەل و پەلانەیە کەپێویستی پێیانە. دووبارە نێردراوێکی ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدا کوفە بەجێبێڵێت. زەید بیانوی هێنایەوە کەدەستەیەك لەکەسانی بنەماڵەی تەڵحە کوڕی عوبەیداللەی لەسەر پارچە زەویەك، بڕۆدتە بەردەم داوەر. یوسف پەیامی بۆ نارد: کەسێك وەك نوێنەری خۆت دیاری بکە و لەکوفە بڕۆ. کاتێك پێداگری یوسقی بینی، لەکوفە ڕۆشت و بەرەو قادسیە ملی ڕێگەی گرتەبەر.

دەستەیەك دەڵێن: بەرەو سەعلەبیە ڕۆشت. خەڵکانی کوفە شوێنی کەوتن و وتیان: ئێمە چل هەزار پیاوی شمشێر وەشێنین کەهیچ کات بەتەنیا جێت ناهێڵین و بەشمشێرەکانی خۆمان بەرگری و پارێزگاری لەتۆ دەکەین. خەڵکانی شام لێرە فراوان نین و بە خواستی خواوەند تەنیا یەك هۆز لەهۆزەکانی ئێمە، هەموو خەڵکانی شام لەناو دەبات. چەندین سوێندی گەورە و گرانیان بۆ خوارد. بەردەوام دەیوت: دەترسم ئەو بەڵایە بەسەر من بێنن کە بەسەر باوکانی مندا هێناتان. دووبارە سوێندیان بۆ خوارد. داوود کوڕی عەلی پێی وت: کوڕی مام، ئەمانە فریوت دەدەن مەگەر ئەوان نەبوون کەسانێکی بەرێزتر لەخۆتیان وەك عەلی کوڕی ئەبی تالب فریودا تا کوژرا؟ دوای ئەو حەسەنیان فریودا چوونکە سەرەتا بەیعەتیان لەگەڵ کرد و دواتر هێرشیان کردەسەر و عاباکەیان فڕاند و برینداریان کرد، مەگەر نەیانکرد؟ مەگەر ئەمانە نەبوون حسەینیان لەماڵەکەی خۆی ئاوارە کرد. نامەیان بۆ نووسی و بەڵێنیان پێدا و دواتر هێرشیان کردە سەر و تەسلیمی دوژمنیان کرد و بەمەیش نەوەستانەوە و کوشتیان. لەگەڵ ئەوان هاوکاری مەکە. خەڵکانی کوفە وتیان: ئەم پیاوە ((داوود کوڕی عەلی) نایەوێت تۆ سەرکەوتن بەدەست بێنیت چوونکە گومان دەکات خۆی و بنەماڵەکەی بۆ ئەم کارە شیاوترن. زەید بەداوودی وت: کەسێکی وەك معاویە ڕووبەڕوی عەلی بوویەوە کە لەفرت و فێڵ هاوشێوەی نەبینراوە و خەڵکانی شام پشتیوانیان لێدەکرد. حسەین کاتێك لەگەڵ یەزید شەڕی کرد کەجیهان باوەشی بۆ ئومەوییەکان کردبوویەوە. داوود وتی: دەترسم ئەگەر هاوڕێیەتی ئەوان بکەیت و بۆ کوفە بگەڕێیتەوە، کەس لەمان زیاتر خراپەخوازی تۆ نەبێت بەڵام لەگەڵ ئەمەیشدا خۆت باشتر دەزانی چی بکەیت و چی نەکەیت.

داوود بەرەو مەدینە و زەید بۆ کوفە گەڕایەوە. کاتێك زەید گەڕایەوە، سەلە کوڕی

کوهەیل ڕۆشتە لای و نزیك بوونی خۆی لەپێغەمبەر(د.خ) باس کرد و وتی: مافێکی گەورەت لەملی ئێمەدا هەیە. وتارێکی شیرینی هێنایە سەرزمان و دواتر وتی: سوێندت دەدەم بەخوا چەند کەس بەیعەتی لەگەڵ کردوویت؟ وتی: چل هەزار کەس. وتی: چەند کەس لەگەڵ حسەین کوڕی عەلی بەیعەتیان کرد؟ وتی: هەشتا هەزار کەس. وتی: چەند کەس لای ئەو مانەوە؟ وتی: سێسەد پیاوی شەڕکەر. وتیك سوێندت دەدەم بەخوا تۆ باشتریت یا حسەین کوڕی عەلی؟ وتی: حسەین کوڕی عەلی. وتی: ڕۆژگاری ئێستا باشترە یا ئەو سا؟ وتی: ئەوکات. وتی: مەگەر ئەوان خیانەتیان لەحسەین نەکرد؟ ئێستا چاوەڕوانی هاوکاری تۆ بکەن؟ وتی: بەیعەتیان لەگەڵ من کردووە و بەیعەتەکە لەئەستۆی من و ئەواندایە. وتی: ئایا ڕێگەم پێدەدەیت لەم شارە بڕۆمەدەر؟ دەترسم ڕوداوێکی ناخۆش بۆ تۆ ڕووبدات و نەتواتم خۆم بگرم. زەید مۆڵەتی پێدا و ئەو بەرەو یەمامە بەرێکەوت. پێشتر ئاماژەمان بەداستانی بەیعەتی سەلە دا.

عەبدوالله کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن نامەی بۆ زەید نووسی: دوای سڵاو، کوفیەکان بەئاشکرا خۆیان بەدۆست دەناسێن و بەنهێنی ئاژاوە دەنێنەوە و پێستی تۆ دادەماڵن. زمانیان پێش دەخەن و دڵیان لەگەڵ زمانیان نییە. ئەوان چەندین نامەیشیان بۆ من نووسی. بەڵام من گرنگیم بەوتەکانی ئەوان نەدا و پەیوەندی خۆم لەگەڵ ئەوان پچڕاند. لەبەر ئەوەی ئەوان بەریسوا و کەم بەها دەزانم و لێیان بێزارم. داستانی ئەوان هاوشێوەی ئەومیە کەعەلی کوڕی ئەبی تالب باسی دەکات و دەڵێت: ئەی خەڵکانی کوفە، ئەگەر ئێوە بەخۆتان بسپێرن، بۆ هەڵیت و پلیت و زمان درێژی پاڵەوانن بەڵام لەکاتی شەڕ تەمەڵ و لاواز. ئەگەر خەڵکان لەدەوری ڕێبەرێك کۆببنەوە، خراپەی ئەو دەهێننە سەرزمان و ئەگەر بتانبەنە گۆڕەپانی شەڕ، پاشەکشێ دەکەن و هەڵدێن و هاوشێوەی مشك دەخزێنە ناو کونەکانی خۆتان و دوای ئەوە لەگەڵ خەیاڵە خاودکانی خۆتان ژیان بەسەر دەبەن.

زەید گرنگی بەهیچ کام لەئامۆژگاریانە نەدا. بڕیاری مانەوەی لەکوفەدا و سەرقاڵی بەیعەت وەرگرتن لەخەڵکان بوو. لەم شارە، کچی یەعقوب کوڕی عەبدوالله‌ی سولەمی وەك هاوسەر هەڵبژارد هەروەها کچی عەبدوالله کوڕی ئەبی عەنبەسی ئەزدیش.

هۆکاری هاوسەرگیری لەگەڵ ئەو کچە ئەوە بوو کەدایکی دایکی عەمو و کچی سەڵت

لەشوێنکەوتەکانی بنەماڵەی پێغەمبەر(د.خ) بوو. ڕۆشتە لای زەید بۆ ئەوەی سڵاو و دروودی بۆ بنێرێت و بەزمانی خۆش دڵنەوایی بکاتەوە. ژنێکی جوان بوو بەڵام ساڵەکانی تەمەنی درێژ ببوویەوە هەرچەندە نیشانەکانی بەروخساریەوە دەرنەکەوتبوو. زەید خوازبێنی لێکرد. ئەو داوای بەخشینی کرد و وتی: تەمەنم درێژ بۆتەوە بەڵام کچێکم هەیە لەخۆم جوانتر و جەستەی لەبەفر سپیتر کەئەندامێکی رێك و دلرفێنی هەیە. زەید پێکەنی و هەمان سات ئەوی کردە هاوسەری خۆی. لەکوفەدا دەسوڕایەوە، هەندێ کات لای ئەم ژنە دەمایەوە و هەندێ کات لای ژنەکەی دیکەی. هەندێ لەکاتەکانی لەناو بەنی عەبەس بەسەر دەبرد و هەندێ کات لەناو بەنی تەغلەب و هەندێ کاتی لای کەسانی دیکە دەگوزەراند تا ئەوەی بزوتنەوەکەی خۆی دەستپێکرد.

شەڕەکانی نەسر کوڕی سەیار لەپشت رووبار((ماوەرئەلنەهر))

لەم ساڵەدا نەسر کوڕی سەیار دوو جار لەماوەرا ئەلنەهر شەڕی کرد. یەکیان لەلای دەروازەی (نو، تازە)وە بوو. لەبەڵخەوە بەرەو ئەو پانتاییە بەرێکەوت و دواتر بۆ مەرو گەڕایەوە. وتارێکی بۆ خەڵك خوێندەوە و ئاگاداری کردنەوە کەمەنسور کوڕی عومەر کوڕی ئەبی خەرقای بۆ وەرگرتنی سکاڵای خەڵکان دەستنیشان کردووە و باجی لەسەر ئەو کەسانە هەڵگرتووە کەباوەڕیان بەئیسلام هێناوە و قورسایی باجی خستۆتە ئەستۆی بتپەرستەکان. هەینیەك تێنەپەڕی کەسی هەزار موسوڵمان لەدەوری کۆبوونەوە کەباجی سەرانەیان دەدا. هەشتا هەزار بتپەرستیش لەسنورەکەی ئەودا بوون کەباجیان لەسەر هەڵگیرا بوو. قورسایی باجی خستە ئەستۆی ئەوان. دواتر کاروباری وەرگرتنی باجی رێکخست و هەموو کارێکی لەوادە و شوێنی خۆی ئەنجامدەدا. جارێکی دیکە بەمەبەستی شەڕ کردن رووی کردە وەرغسەر و سەمەرقەند و گەڕایەوە. جاری سێیەم بۆ شەڕی چاچ لەمەرو بەرێکەوت. کورسوڵ هاورێ لەگەڵ پانزە هەزار شەرکەر رێگەی پەڕینەوەی ئەوی لەچاچ بەست. حارس کوڕی سورەیج لەگەڵ ئەواندا بوو. کورسول لەگەڵ چل هەزار پیاوی شەرکەر پەڕییەوە و لەشەوێکی تاریك بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشی کردە سەر سوپاکە. نەسر، بووخارا خوداە و خەڵکی بووخارا و سەمەرقەند و کێش و نەسەف هاورێیەتیان دەکرد کەژمارەیان بیست هەزار شەرکەر بوو. نەسر هاواری کرد: کەس لەشوێنی خۆی نەجووڵێت، هەموان لەشوێنی خۆیان بمێننەوە. عاسم کوڕی عومەیر

سوپاسالاری خەڵکانی سەمەرقەند هاتەدەر و شەڕی لەگەڵ سوارە تورکەکان دەستپێکرد. هێرشی کردە سەر یەکێك لەوان و ئەسیری کرد و بینی یەکێك لەپاشاکانی ئەوانە کەچوار هەزار خێوەتی هەیە. ئەوی بردە لای نەسر. نەسر پرسی: کێیت؟ وتی: کورسوڵ. نەسر وتی: سپاس بۆ خوا کەدەستی منی بۆ سەر تۆ ئاوەڵا کرد. کورسوڵ وتی: لەکوشتنی پیردپیاوێکی بەتەمەن چاوەڕوانی چیت؟ چوار هەزار وشتر لەوشترەکانی تورکت پێدەدەم لەگەڵ هەزار مایین کەدەتوانی سوپاکەی خۆتی پێبەهێز بکەیت بەڵام دەبێت ئازادم بکەیت. نەسر لەگەڵ هاوەڵانی راوێژی کرد. وتیان: ئازادی بکە. پرسیاری تەمەنی ئەوی کرد. وتی: نازانم. وتی چەندجار شەڕت کردووە؟ وتی: حەفتا و دوو جار. وتی: ئایا لەشەڕی ((تینویەتی)) بەشداریت کردووە. وتی: بەڵێ. نەسر وتی: دوای ئەم هەموو شەڕانە، ئەگەر هەموو تیشکی هەتاو بەمن ببەخشیت، لەدەستی من رزگارت نابێت. بەعاسم کوڕی عومەیری سەعدی وت: هەستە و جل و بەرگ و کەرەستەکانی شەڕی ئەو بۆ خۆت هەڵبگرە. کورسوڵ وتی: چ کەسێك منی ئەسیر کرد؟ نەسر بەپێکەنینەوە وتی: یەزید کوڕی قرانی حەنزەلی. ئەوی بەدەست نیشاندا. کورسول وتی: ئەم پیاوە نەدەتوانێت قوونی خۆی بشوات نەدەتوانێت رێگە لەمیزی خۆی بگرێت، چۆن دەتوانێت من ئەسیر بکات؟ بڵێ چ کەسێك منی ئەسیر کردووە؟ وتی: عاسم کوڕی عومەیر. کورسوڵ وتی: ئێستا کەسوارەیەکی بوێر لەپاڵەوانە سوارکارەکان منی ئەسیر کردووە، هەست بەئازاری مەرگ ناکەم. نەسر ئەوی کوشت و لەکەناری روبار، هەڵیواسی.

عاسم کوڕی هورموز هەمان هەزار مەردە کە لەرۆژگاری قەحتەبە لەنەهاوەند کوژرا.

کاتێك کورسوڵ کوژرا، تورکەکان بیناکانی ئەویان وێران کرد و گوێی خۆیان بڕی و مووی خۆیان و کلکی ئەسپەکانیان کورت کردەوە. کاتێك نەسر مەبەستی گەڕانەوەی کرد، جەستەی ئەوی سوتاند تا ئێسقانەکانی هەڵنەگرنەوە و بەپیرۆزی نەزانن. ئەم کارە، لەکوژرانی ئەو، بۆ تورکەکان ناخۆشتر بوو. نەسر رووی کردە فەرغانە و هەزاران کەسی ئەسیر کرد.

یوسف کوڕی عومەر بۆ نەسری نووسی: هێرش بکەرە سەر ئەو پیاوەی کەکلکی خۆی لەچاچ درێژ کردووە، مەبەستی حارس کوڕی سورەیج بوو. ئەگەر بەسەر ئەواندا سەرکەوتیت، شارەکانیان وێران و ژن و منداڵەکانیان ئەسیربکە. ئاگادار بە لەخوێنی

موسوڵمانەکان مەلە نەکەیت. نەسر نامەکەی بۆ خەڵکان خوێندەوە و لەگەڵ ئەوان راوێژی کرد. یەحیا کوڕی حوزەین وتی: فەرمانی سەروەری باوەڕداران و فەرمانی سەروەری خۆت بەکار ببە. نەسر وتی: ئەی یەحیا، وتەی رۆژگاری عاسمت هێنایە سەرزمان، قاچت بەدەرباری خەلیفە کراوەتەوە و پێگەیەکی بەرزت بەدەست هێنا و بەخۆتت وت: گەدەبێت قسەیەکی لەو چەشنە بڵێمە سەرزمان، بەرێکەوە چوونکە تۆم کردە سەرکردەی پێشەنگەکانی خۆم. خەڵك یەحیایان سەرکۆنە کرد. یەحیا بەرەو چاچ بەرێکەوت و حارس هێرشی کردە سەریان و دوو گەردونەی ((تۆپ هاوێژی)) بۆ دانان و ئەخرەم و بەهادر تورك هێرشیان کردە سەرموسوڵمانەکان. ئەوانیان کوشت و سەری ئەوانیان بۆ ناو سوپای تورکەکان فرێدا. تورکەکان هاواریان کرد و خوازیاری ئاشتی بوون و بڵاوەیان لێکرد.

نەسر شەڕی لەگەڵ خەڵکانی چاچ کرد. پاشاکەیان بەئاشتی و دیاری پێشوازی لێکرد. نەسر پەیمانی لێوەرگرت تا حارس لەوڵاتەکەی دەربکات. پاشا ئەوی بۆ فاریاب دوورخستەوە. نەسر، نەیزەك کوڕی ساڵح موالی عەمرۆعاسی وەك فەرمانداری چاچ دەستنیشان کرد و بەرێکەوت تا لەقەبا، لەپانتاییەکانی فەرغانە دابەزی. خەڵکان هەواڵی هاتنی ئەویان بیست و هەرچی گیا و روەك بوو، ئاگریان تێبەردا و رێگەی گەیاندنی خۆراك و هۆکارەکانی ژیانیان پچڕاند. نەسر سوپاکەی رەوانە کرد تا هێرش بکەنە سەر ئەورەنگ زیب، پاشای فەرغانە. لەیەکێك لەقەڵاکان گەمارۆیان خستەسەر. موسوڵمانان لەوان بێ ئاگا بوون و ئەو بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشی کردە سەریان و چوارپێکانی ئەوانی بەتاڵانی برد. نەسر پیاوانێکی لەتەمیم بەسەرکردایەتی محەممەد کوڕی موسەنا بۆ هێرش کردنە سەر ئەوان رەوانە کرد. موسوڵمانان لەسەر رێگەی ئەوان بۆسەیان نایەوە. هێرشیان کردە سەر ئەوان و فەرماندەکەی ئەوانیان کوشت و کوڕی فەرماندەکە و کەسانی دیکەیان ئەسیر کرد. نەسر ئەوی کوشت و سلێمان کوڕی سوڵی بەپەیمانی ئاشتی بۆ لای پاشای فەرغانە رەوانە کرد. ئەویان بۆ ناو گەنجخانەکان نارد تا بیانبینێت. دواتر بۆ لای پاشای فەرغانە گەڕایەوە. پرسی: رێگەی نێوان ئێمە و خۆتت چۆن بینی؟ وتی: پڕ لەئاو و گیا. پاشای فەرغانە ئەم قسەی پێ ناخۆش بوو، وتی: لەکوێوە دەزانیت؟ سلێمان وتی: من لەغەرشتسان و خوتەل و تەبەرستان شەڕم کردووە، چۆن ئەمە نازانم؟

وتی: بینیت چەندە هۆکارەکانی ژیان و کەرەستەکانی شەڕمان کۆکردۆتەوە؟ وتی: خۆ ئامادە کردن و پاشەکەوت کردنێکی پەسەندە بەلام دەبێت بزانیت خاوەنی قەلا لەچەند شتێك ئاسوودە نییە: لەزیانی نزیکترین خەلکانی خۆی و بەهێزترینی ئەوان لەگیانی خۆی ئاسوودە نیە کەهێرشی بکاتە سەر و دەستی دۆستایەتی بۆ دوژمنەکەی درێژ بکات و بۆ گرتنەوەی شوێنەکەی ئەو هەوڵ بدات و بەم شێوەیە خۆی لەدوژمنەکەی نزیك بکاتەوە، یا ئەوەی پاشەکەوتەکەی کۆتایی پێدێت و بەناچاری دەبێت خۆی تەسلیمی دوژمنەکەی بکات یا گرفتاری بەلا و نەخۆشیەك دەبێت و لەزیانەکەی دەمرێت. پاشای فەرغانە ئەم وتاری پەسەند نەکرد. فەرمانی پێدا پەیمانی ئاشتیەکە، بێنێت. بەپەیمانەکە رازی بوو و دایکی لەگەڵ ئەودا ڕەوانە کرد کەهەموو کارەکان لەدەستی ئەودا بوو. ژنەکە ڕۆشتە لای نەسر. فەرمانی دانیشتنی پێدا و گفتوگۆیان دەست پێکرد. لەو قسانەی بەژنەکەی وت: هەر پاشایەك کەشەش خواستی گرانبایی نەبێت، پاشا نییە، وەزیرەکان کەباوەڕی پێیان هەبێت و نهێنیەکانی دڵی خۆی، لای ئەوان بدرکێنێت و راوێژیان لەگەڵ بکات، چێشتلێنەرێك کەکاتێك ئیشتایی خواردنی نەبوو، خواردنێکی بۆ ئامادە بکات تا ئیشتیایی ئەو ببزوێنێت، ژنێکی جوان تا کاتێك خەم دایدەگرێت، لەجوانی ئەو، خەمەکانی بڕەوێتەوە، قەلایەکی بەهێز تا لەکاتی مەترسیدا پەنای بۆ ببات و خۆی رزگار بکات. مەبەستی سەمەندێکی تیژ پێ بوو و شمشێرێك کەکاتێك لەکالان دەریکێشا، هیچ کات کول نەبێت و بەشێوەیەك پاشەکەوت بکات کەلەهەر شوێنێکی زەویدا بێت، بتوانێت بێ ترس بەپشت بەستن بەوان درێژە بەژیانی بدات.

تەمیم کوڕی نەسر لەگەڵ دەستەیەك هاتنە ناو. ژن پرسی: ئەمە کێیە؟ وتیان: جوامێری خوراسان، تەمیم کوڕی نەسر. ژن وتی: نەشکۆی گەورەکانی هەیە و نە شیرینی منالەکان. حەجاج کوڕی قوتەیبە هاتەژوور. ژن پرسی: ئەمە کێیە؟ وتیان: حەجاج کوڕی قوتەیبە. ژن سلاوی بۆ نارد و پرسیاری پێگە و پلەی ئەوی کرد و وتی: ئەی عەرەبەکان، ئێوە لەوەفاداری بەدوون، هاوکاری یەك ناکەن. قوتەیبە بوو ئەم ولاتە پان و بەرینەی بۆ ئێوە ئامادە کرد و ئێستا ئەمە کوڕی ئەوە و لەخوار خۆتانەوە جێگەی دەکەنەوە. شیاوە لەجێگەی فەرمانڕەوا دانیشێت و فەرمانڕەوا لەشوێنەکەی ئەودا بێت.

شەڕی مەروان کوڕی محەممەد

لەساڵی ١٢١/ ٧٣٩ زایینی، مەروان کوڕی محەممەد فەرمانڕەوای ئەرمەنستان بەمەبەستی شەڕ کردن لەقولایییەکانی ئەم سەرزەمینە پێشڕەوی کرد و گەیشتە قەڵای ((تەخت خانە)). خەڵکانی کوشتار و ئەسیر کرد. دواتر هێرشی کردە سەر قەڵایەکی دیکە و کوشتاری خستە گەڕ. هێرشی کردە سەر غومیك کەقەڵایەکە تەختی پاشا و ماڵەکەی لەوێ بوو. پاشا هەڵات و پەنای بۆ قەڵایەك برد کە بەخیزەج ناویان دەبرد. تەختی زێرین لەو قەڵایەدا بوو. مەروان هێرشی کردەسەر و لەهاوین و زستان شەڕی لەگەڵ کرد. پاشا لەسەر پێدانی ساڵانە هەزار سەر مەڕومالآت و پێدانی هەزار (مودی) (پێوانەیەك لەمیسر و شام بەرابەر لەگەڵ ١٩ صاع) ئاشتی لەگەڵ کرد. مەروان بەرێکەوت و هێرشی کردە سەر سەرزەمینی بەتران و لەگەڵ پاشاکەی پەیمانی ئاشتی بەست و دواتر ڕۆشتە سەرزەمینی تومان و لەگەڵ پاشاکەی ئاشتی کرد و دووبارە بەرێکەوت تا گەیشتە پانتاییەکانی حەمزین و شارەکانی ئەو دیارەی وێران و گەمارۆی خستە سەر قەڵایەك لەقەڵاکانی ئەوان و بەئاشتی کۆتاییان بەشەڕ هێنا و بەدووای ئەمە، هێرشی کردەسەر ناوچەکانی مەسدار و بەئاشتی دەستی بەسەردا گرت و ئەوسا، لەکیران دابەزی و تەبەر سەران و فیلان بەئاشتی پێشوازییان لێکرد. هەموو ئەم شارانە لەکەنارەکانی دەریا لەئەرمەنستان تا تەبەرستان جێگیر بوون.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا، مەسلەمە کوڕی هوشام لەگەڵ ڕۆمییەکان شەڕی کرد و دەستی بەسەر مەتاتیردا گرت. محەممەد کوڕی هوشام کوڕی ئیسماعیلی مەخزمی ئایینی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا کەفەرمانداری مەککە و مەدینە و تایف بوو. فەرمانڕەوای عێراق، یوسف کوڕی عومەر، لەخوراسان، نەسر کوڕی سەیار و لەئەرمەنستان و ئازەربایەجان، مەروان کوڕی محەممەد فەرمانڕەوایەتی دەکرد. سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی بەسرە، عامر کوڕی عوبەیدە و دامەزاروەی دادی کوفە، شیبرەمە بوو. هەروەها لەم ساڵەدا وەلید

کوڕی بووکەیر کارگوزاری موسڵ لەهەڵکەندی روبارێك کە بەم شارە کۆتایی دەهات، تەواو بوو. بۆ ئەم کارە لەسەرەتاوە تا کۆتایی هەشت هەزار درهەمی خەرج کرد. هەشت ئاشی لەدرێژی ڕێگەکە دروست کرد. هوشام داهاتی ئەم ئاشانەی بۆ پاك کردنەوە و نۆژەن کردنی روبارەکە، تەرخان کرد.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: سەلە کوڕی سوهەیل کەدەڵێن: لەساڵی ١٢٢/ ٧٤٠ زایینی مرد، عامر کوڕی عەبدوالله کوڕی زوبەیر کەدەڵێن: لەساڵی ١٢٢/ ٧٤٠ زایینی یا لەساڵی ١٢٤/ ٧٤٠ زایینی لەشام، مرد. محەممەد کوڕی یەحیا کوڕی حەییان لەتەمەنی ٧٤ ساڵی لەمەدینە، یەعقوب کوڕی عەبدوالله کوڕی ئەشەج کە لەشەڕ لەگەڵ رۆمیەکان کوژرا.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و بیست و دووی کۆچی ((٧٤٠ زایینی))

کوژرانی زەید کوڕی عەلی کوڕی حسەین کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالب

لەم ساڵەدا، زەید کوڕی عەلی کوڕی حسەین کوژرا. هۆکاری مانەوەی ئەو لەکوفە پێشتر باس کرا و ئاماژەمان بۆ چۆنیەتی بەیعەت وەرگرتنی ئەو کرد.

کاتێك فەرمانی دەستپێکردنی بزوتنەوەکەی بەهاوەڵانی خۆیدا و ئەو کەسانەی بەیعەتیان کردبوو، دەیانویست بەبەڵێنەکەیان ئەمەکدار بن، دەستیان بەخۆ ئامادە کردن کرد. سلێمان کوڕی سوراقەی بارقی ڕۆشتە لای یوسف کوڕی عومەر و ئەوی ئاگادار کردەوە. یوسف چەند کەسێکی بەدوای زەیدا ڕەوانە کرد بەڵام ئەویان نەدۆزییەوە. زەید لەگرتن ترسا، بەناچاری پەلەی کرد و پێش کاتی دیاریکراو لەگەڵ خەڵکانی کوفە، بزوتنەوەکەی دەست پێکرد. فەرمانداری کوفە لەم کاتەدا حەکەم کوڕی سەڵت و فەرماندەی پاسەوانەکانی عەمرۆ کوڕی عەبدولرەحمان لەقارە بوو. عوبەیدالله کوڕی عەباسی کیندی و چەندین کەس لەخەڵکانی شام هاورێیەتیان دەکرد. یوسف کوڕی عومەر لەحیرە دەژیا. کاتێك هاوەڵانی زەید کوڕی عەلی بینیان یوسف کوڕی عومەر لەکارەکانی زەید ئاگادار بۆتەوە و لەئێستادا بەشوێن ئەودا دەگەڕێت، دەستەیەك لەگەورەکانیان ڕۆشتنە لای زەید و وتیان: خواوەند لێت خۆش بێت، سەبارەت بەئەبووبەکر و عومەر چی دەڵێیت؟ دەیانویست زەید ئەم دووانە نفرین بکات تا خەڵك لێی دوور بکەونەوە یا جوێنی پێنەدات کەخۆی دەبووە هۆی بڵاوبوونەوەی ئەوان لەدەوری زەید. زەید وتی: خواوەند لەهەر دووکیان خۆش بێت و بەهەشت بکاتە جێگەیان. لەکەسانی بنەماڵەکەی خۆم کەسم نەبینیوە خراپەی ئەم دووانە بێنێتە سەر زمان، هەموویان بەچاکی وەسفیان کردوون. ڕاشکاوانەترین وەڵام کە بۆ پرسەکەی ئێوە، دەتوان بیدەمەوە ئەوەیە کە: ئێمە لەهەموو خەڵکان بۆ خەلافەت لەدوای پێغەمبەر(د.خ) شیاوتر بووین بەڵام ئێمەیان لەو کارە دوورخستەوە. ئەم کارە نەبووە هۆی ئاژاوەنانەوە و ناباوەڕی ئێمە. ئەوان هاتنە سەرتەخت و لەسەر بنەمای نووسراوی خواوەند و شێوازی پێغەمبەر(د.خ) هەڵس وکەوتیان کرد. وتیان: ئەگەر ئەوان ستەمیان لەتۆ نەکردووە،

خەلیفەکانی ئەمڕۆیش ستەمیان لەتۆ نەکردووە، بۆ داوا دەکەیت دژی ئەوان شەڕ بکەین؟ زەید وتی: ئەوان هاوشێوەی ئەبووبەکر و عومەر نین. ستەمکارن، هەم بۆمن هەم بۆ ئێوە. ئێمە پێشنیاری گەڕانەوە بۆ بنەماکانی ئایینی ئیسلام و شێوازی پێغەمبەریان پێدەکەین و دەمانەوێت ڕێز لەباوەڕە ئیسلامییەکان بگرن و داردە تاز و قێزدونەکان نەهێننە کایەوە. ئەگەر فەرمانەکان جێبەجێ بکەن، بەختەوەریتان پێدەبڕێت و ئەگەر نەیکەن، من باوەڕپێکراوی ئێوە نیم. ئەوان خۆیان بەدوور گرت و بەیعەتەکەی خۆیان خستە ژێر پێ و وتیان: ڕێبەری ئێمە مردووە. مەبەستیان محەممەد کوڕی باقر بوو کەماڵئاوای لەجیهانی کردبوو. ئەمڕۆ جەعفەری کوڕی پێشەوا و ڕێبەری ئێمەیە. زەید ئەوانی بەبڵاوەبووەکان ((لەجیاتی شوێنکەوتەکان)) ناوبرد کە بەعەرەبی پێیان دەوتریت رافزی. دەستەیەك گومان دەکەن، موغەیرە کوڕی سەعد ئەوانی بەرافزی ناو برد لەبەر ئەوەی لەدەوری ئەو بڵاوەیان لێکرد.

دەستەیەك پێش ڕۆشتن بۆ لای زەید، ڕۆشتنە لای جەعفەر کوڕی محەممەدی سادق و ئەویان لەبەیعەتی خۆیان لەگەڵ زەید ئاگادار کردەوە. وتی: بەیعەتی لەگەڵ بکەن چوونکە گەورە و ڕێزداری ئێمەیە. گەڕانەوە و ئەم قسەیان لای کەس باس نەکرد. زەید بەڵێنی بەشوێنکەوتەکانی خۆیدا بوو لەشەوی یەکی سەفەر/ ٦ ژانویەی ٧٤٠ زایینی بزوتنەوەکەیان دەستپێبکەن. یوسف کوڕی عومەر لەم کارە ئاگادار بوویەوە. کەسی بۆ لای حەکەم کوڕی سەڵت ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدا خەڵکی کوفە لەناو مزگەوت کۆبکاتەوە و لەوێ دەستبەسەریان بکات. حەکەم خەڵکی بردە ناو مزگەوتەکە و ڕێگەی هاتنەدەرەوەی لێگرتن. لەماڵی معاویە کوڕی ئیسحاق، بەدوای زەیددا دەگەڕان. ئەو شەوانە لەوێ ڕۆشت. قامیشیان ئاگر تێبەردا و هاواریان دەکرد: ئەی ڕزگار کەری خەڵکان. ئەوەندە هاواریان کرد تا بەرەبەیان هەڵات. کاتی بەرەبەیان، زەید، قاسمی توبەعی حەزرەمی لەگەڵ دوکەسی دیکە لەهاوەڵانی خۆی ڕەوانە کرد کەدروشمەکەی ئەوان بەهاواری بەرزی خۆیان ئاشکرا بکەن. ئەم دووانە گەیشتنە بیابانی عەبدقەیس و چاویان بەجەعفەر کوڕی عەباسی کێندی کەوت و هێرشیان کردە سەر خۆی و هاوەڵانی. ئەوەی لەگەڵ قاسمی توبەعیدا بوو، کوژرا و قاسم بریندار و ئەویان بردە لای حەکەم کوڕی سەڵت و سەریان بڕی. ئەم دووانە یەکەم کەس لەهاوەڵانی زەید بوون، کوژران.

حەکەم دەروازەکانی بازار و مزگەوتی لەسەر خەڵکان داخست.

حەکەم کوڕی سەڵت کەسی بۆ لای یوسف کوڕی عومەر لەحیرە ڕەوانە کرد و لەباس و خواسەکان ئاگاداری کردەوە. یوسف، جەعفەر کوڕی عەباسی کێندی ڕەوانە کرد تا هەواڵە ڕاستەکانی بۆ بێنێت. جەعفەر لەگەڵ پەنجا سوار بەرێکەوت تا گەیشتە دەشتی سالم. لەچۆنیەتی بارودۆخی پرسی و بۆ لای یوسف گەڕایەوە و هەواڵەکانی پێڕاگەیاند. ڕەییان کوڕی سەلەی ئەرانی لەگەڵ هەزار پیاوی شەڕکەر ڕەوانە کرد. سێسەد تیرهاوێژ لەپیادەکانی قیقانییە، هاورێیەتیان دەکرد.

زەید شەوی کردە ڕۆژ و هەموو ئەو کەسانەی لەو شەوەدا پەیوەستی بوون دوسەد و هەژدە کەس بوو. وتی: پەنا بەخوا! خەڵك لەکوێن؟ وتیان: لەمزگەوتی شار گەمارۆیان خراوەتە سەر. وتی: سوێند بەخوا ئەمە بۆ ئەو کەسانەی بەیعەتیان لەگەڵ ئێمە کردووە، بیانوێکی گونجاو نییە. نەسر کوڕی خەزیمەی عەبسی دەنگی ئەوی بیست و رووی تێکرد. لەرێگا چاوی بەعەمرۆ کوڕی عەبدولرەحمان سەرکردەی پاسەوانەکانی حەکەم کوڕی سەڵت لەگەڵ سوارەکانی لەجەهینە، کەوت. نەسر وهاوەڵانی هێرشیان کرد و عەمرۆ کوڕی عەبدولرەحمان کوژرا و سوپاکەی بڵاوەیان لێکرد. زەید بەرەو دەشتی سالم بەرێکەوت و گەیشتە دەشتی راوچییەکان کەپێنسەد کەس لەخەڵکانی شام لەوێ بوون. خۆی و هاوەڵانی هێرشیان کردە سەر خەڵکانی شام و شکستیان پێهێنان. زەید گەیشتە ماڵی ئەنس کوڕی عەمرۆ ئەزدی. ئەنس یەکێك بوو لەو کەسانەی بەیعەتی لەگەڵ زەید کرد بەڵام لەماڵەوە دانیشت. بانگی کرد و کەس وەڵامی نەدانەوە. زەید بانگی کرد بەڵام وەڵامی دەستنەکەوت. وتی: بۆ پاشەکشێتان کرد؟ بەمەبەستی خۆتان گەیشتن؟ خواوەند سزای کارەکانتان بداتەوە! دواتر زەید رووی کردە کەناسە و هێرشی کردە سەر سوپای خەڵکانی شام و شکستی پێهێنان. زەید لەگەڵ دوسەد پیاوی شەڕکەر بەرێکەوت و یوسف سەیری دەکرد. ئەگەر هێرشی دەکردەسەر، لەناوی دەبرد. ڕەییان و خەڵکانی شام لەکوفە بەدوای زەید و شوێنکەوتەکانی دەگەڕان. زەید رووی کردە نوێژگەی خالید و لەوێوە ڕۆشتە ناو کوفە. دەستەیەك لەهاوەڵانی روویان لەدەشتی موخەنەف کوڕی سەلیم کرد و لەوێ روبەرووی شامییەکان بوونەوە. شامییەکان یەکێك لەهاوەڵانی زەیدیان ئەسیر و یوسف کوڕی عومەر فەرمانی سەربڕینی ئەویدا.

کاتێك زەید زانی، چیتر خەڵکان هاوکاری ناکەن، وتی: ئەی نەسر کوڕی خەزیمە، دەترسم، ئەو کارەی لەگەڵ حسەین کردیان، لەگەڵ منیش بیکەن. نەسر وتی: من، سوێند بەخوا شان بەشانی تۆ شەڕ دەکەم تا گیان دەبەخشم. خەڵکان لەمزگەوتن. بۆ لای ئەوان بڕۆین. عوبەیدالله کوڕی عەباسی کەمەندی، لەبەر دەرگای عومەر کوڕی سەعد رووبەرویان بوویەوە و شەڕ دەستی پێکرد. عوبەیدالله و هاوەڵانی بلاوەیان لێکرد. زەید بەریکەوت تا گەیشتە مزگەوت. هاوەڵانی بەردەوام لەسەر بانەوە ئاڵاکانیان دەبردە ناو مزگەوتەکە و دەیانوت: ئەی خەڵکانی ناو مزگەوت، خۆتان لەریسوایی رزگار بکەن، پشت بکەنە جیهان و باوەش بۆ ئەو دنیا بکەنەوە، نێوە نە دینتان هەیە نا پاشاکانی ئەم جیهانەن! خەڵکانی شام ئەوانیان بەردباران کرد.

رەییان لەکاتی ئێوارێ بۆ حیرە گەڕایەوە و زەید و هاوەڵانی گەڕانەوە. کەسانێك لەخەڵکانی کوفە پەیوەستی بوون. زەید لە((رۆژی خانە)) دابەزی. رەییان کوڕی سەلمە هێرشی کردەسەرو لەو رۆژی خانە شەڕی لەگەڵ کرد. ژمارەیەکی فراوان لەخەڵکانی شام و کوفە بریندار بوون. سوپای شامییەکان لەئێوارێی رۆژی چوارشەممەن بەشێوەیەکی تێکشکاو، بۆ شوێنەکانی خۆیان گەڕانەوە.

بۆ بەیانی، یوسف کوڕی عومەر، عەباس کوڕی سەعیدی موزنی وەك سەرکردەی سوپای خەڵکانی شام دەستنیشان و بۆ شەڕی زەید ڕەوانەی کرد. لەرۆژی خانە رووبەرووی بوویەوە. زەید خۆڕاگری کرد. فەرماندەی باڵی چەپ و راستی سوپاکەی، معاویە کوڕی ئیسحاق کوڕی زەید کوڕی سابت و نەسر کوڕی خەزیمە بوون. شەڕێکی قورسیان دەستپێکرد و نابل کوڕی فەروەی عەبسی لەخەڵکان شم، هێرشی کردە سەر نەسر کوڕی خەزیمە و بەشمشێر لێیدا و رانی قرتاند. نەسر کەوتە سەرزەوی. نەسر، بەهەمان شێوە بەشمشێر لێیدا و ئەوی کوشت. زۆری نەخایاند نەسر مرد و شەڕ رووی لەدژواری کرد. هاوەڵانی عەباس شکستیان خوارد و نزیکەی حەفتا کەس لەوان کوژرا.

بۆ ئێوارێ، یوسف کوڕی عومەر، دووبارە ئەوانی بۆ شەڕ رێکخستەوە و بۆ شەڕی زەید، ڕەوانەی کردن. زەید و سوپاکەی هێرشیان کردنەسەر و تا سوێرەلان، پاشەکشێیان بەسوپای شامییەکان کرد. لەسوێرەلان، پەلاماریاندان و بۆ شوێنی مانەوەی مناڵەکانی سەلیم، دووریان خستنەوە. سوارەکانی سوپاکەی عەباس، نەیانتوانی لەبەرابەر سوارەکانی

زەید خۆڕاگری بکەن. عەباس کەسی بۆ لای یوسف ڕەوانە کرد و پێی وت: زوبین هاوێژەکان ڕەوانە بکە. یوسف، ئەوانی بۆ هاوکاری عەباس ڕەوانە و دەستیان بەتیرباران کردنی سوپاکەی زەید کرد. معاویە کوڕی ئیسحاقی ئەنساری بوێرانە لەبەردەم زەید شەڕی دەکرد تا کوژرا. زەید کوڕی عەلی و پاشماوەی سوپاکەی تا کاتی شەو خۆڕاگریان کرد. تیرێك بەر لای چەپی روخساری زەید کەوت و لەمێشکی چەقی. هاوەڵانی زەید گەڕانەوە و سوپاکەی شام گومانیان کرد تەنیا لەبەر شەو پاشەکشێیان کردووە. زەید لەیەکێك لەماڵەکانی ئەرحەب دابەزی و پزیشکیان هێنا. پزیشك، تیرەکەی دەرهێنا، زەید لەتاو ئازار هاواری دەکرد و کاتێك، تامی فریو و ئازاری چێشت، چاوی لەدنیا بەست. هاوەڵانی وتیان: چیبکەین و لەکوێ بەخاکی بسپێرین؟ یەکیان وتی: بیخەینە ناو روبار. یەکی دیکە وتی: سەری ببڕین و لاشەی بخەینە ناو کوژراوەکان. یەحیای کوڕی وتی: سوێند بەخوا بەڕەوای نازانم، سەگەکان گۆشتی باوکم بخۆن. یەکی دیکە وتی: لەچاڵێکدا بەخاکی دەسپێرین کەگڵی لێهەڵدەگرن و دواتر ئاو دەکەینە سەری. ئەو کارەیان کرد و کاتێك ئەویان بەخاك سپارد، ئاویان کردە سەر چاڵەکە. دەستەیەك دەڵێن: ئەویان لەرووباری یەعقوب بەخاك سپارد و دواتر، هاوەڵانی ئاویان کردە ژێر گۆڕەکەی. زەید کۆیلەیەکی بوو بەناوی سندی کەئەوی بینی و خەڵکانی ئاگادار کردەوە. خەڵك لەدەوری ئەو بڵاوەیان لێکرد. کوڕەکەی بەرەو کەربەلا بەرێکەوت و لەنەینەوا دابەزی. بوو بەمیوانی سابق کۆیلەی بیشر کوڕی عەبدولەلیك.

یوسف کوڕی عومەر بەدوای برینداراەکاندا گەڕا و ماڵی یەکی یەکی ئەوانی پشکنی. سندی کۆیلەکەی زەید، لەرۆژی هەینی، رێگەی گۆڕەکەی زەیدی نیشاندان. ئەویان لەگۆڕ دەرهێنا و سەری بڕی و بۆ یوسف کوڕی عومەریان ڕەوانە کرد. حەکەم کوڕی سەڵت سەرەکەی نارد. یوسف کوڕی عومەر فەرمانیدا و ئەویان لەکەناسە هەڵواسی. بەهەمان شێوە ئەو کارەی لەگەڵ سەری نەسر کوڕی خەزیمە و معاویە کوڕی ئیسحاق کرد و پاسەوانی بۆ دانان. دواتر سەری ئەوی بۆ هوشام لەشام ڕەوانە کرد. هوشام، سەری زەیدی لەدەروازەی دیمەشق هەڵواسی و دواتر بۆ مەدینەی نارد. جەستەکەی بەدارەوە بوو تا ئەو کاتەی هوشام کوڕی عەبدولەلیك مرد و وەلید هاتە سەرکار. وەلید فەرمانی داگرتن و سوتاندنی جەستەکەی دەرکرد. دەستەیەك دەڵێن: خەراش کوڕی حەوەشب کوڕی یەزیدی

شەیبانی فەرماندەی پاسەوانەکانی زەید بوو. ئەو بوو گۆڕەکەی هەڵدایەوە و جەستەکەی دەرهێنا و دواتر لەداریدا. سەییدی حەمەوی دەڵێت:

بت لیلا مسهدا	ساهر العین مقصدا
و لقد قلت قولة	و اطلت التلبدا
لعن الله حوشبا	و خراشا و مزیدا
و یزیدا فانه	کان اعتی و اعتدا
الف الف انف الـ	ـه و آذوا محمدا
شرکوا فی دم المطهـ	ـرقوانة زید تعندا
ثم عالوه فوق جذ	ع صریعا مجردا
یا خراش بن حوشب	انت اشقی الوری غدا

یانی: شەوێکی دژوارم بەسەر برد بێ ئەوەی بۆ یەك سات پێڵوەکانم لەگەڵ یەك مێهرەبان بن. چاوەکانم کراوە و ئازار لەقوڵایی گیانم. وتەیەکم هێنایە سەرزمان و بیرم کردەوە و تێرامام. خواوەند نفرینی حەوەشب و خێراش و مەزید و یەزید، چوونکە ستەمکار و یاخی بوون. هەزار جار نفرینیان لێ بێت بۆ هەمیشە. ئەوان شەڕیان لەگەڵ خوا کرد و محەممەدەیان ڕەنجاند. بۆ تۆڵەسەندنەوەی لەخواردنەوەی خوێنی پاکی زەید بوونە شەریك و دواتر خوێناوی و رووت جەستەی ئەویان هەڵواسی. ئەی خێراش کوڕی حەوەشب، تۆ بەدبەختترین خەڵکان لەرۆژی هەستانەوەیت.

داستانی کارەکان و شەڕی یەحیا کوڕی زەیدیان بەشێوەیەکی دیکەیش گێڕاوەتەوە. دەڵێن: کاتێك، زەید کوژرا، پیاوێك لەمناڵەکانی ئەسەد پێی وت: خەڵکانی خوراسان شوێنکەوتەی ئێوەن. باشترە بەرەو ئەو دیارە بەرێکەویت. وتی: چۆن دەتوانم؟ وتی: لەشوێنێك خۆت حەشار بدە تا بارودۆخ ئارام ببێتەوە و ئەوسا بەرەو خوراسان بەرێکەوە. شەوێك ئەوی لای خۆی هێشتەوە بەڵام دواتر ترسا و ڕۆشتە لای عەبدوڵەلیك کوڕی بیشر کوڕی مەروان و پێی وت: تۆ کەسێکی پەیوەندی خزمایەتیت لەگەڵ زەید هەیە و مافی لەملی تۆدایە. وتی: بەڵێ، لێخۆش بوون لەخۆپارێزی و خواپەرستییەوە نزیکترە. وتی: زەید کوژراوە بەڵام کوڕێکی دوای خۆی بەجێهێشتوە و هیچ تاوانێکی نییە. ئەگەر یوسف بەشوێنەکەی بزانێت، دەیگرێت و دەیکوژێت، ئایا لای خۆت

پارێزگاری لێدەکەیت؟ وتی: بەڵێ. یەحیا کوڕی زەید ڕۆشتە لای ئەو و لەماڵەکەی ئەودا مایەوە. کاتێك، بارودۆخ، هێور بوویەوە، لەگەڵ دەستەیەك لەشوێنکەوتەکانی خۆی وباوکی مەبەستی ڕۆشتن بۆ خوراسانی کرد. یوسف کوڕی عومەر دوای کوژرانی زەید تورە و وتی: ئەی خەڵکی عێراق، یەحیا کوڕی زەید لەناو پەردەی ژنەکانی ئێوە دەسوڕێتەوە بەهەمان شێوە کەباوکی دەسوڕایەوە. سوێند بەخوا ئەگەر بیبینم، گوونی دەردەهێنم بەهەمان شێوە کەئەو کاردم لەگەڵ باوکی کرد! ئەوانی ترساند و سەرکۆنەی کردن. چیتر کەس شوێن یەحیا نەکەوت.

کوژرانی بەتاڵ

لەم ساڵەدا بەتاڵ کوژرا. ناوی عەبدوالله باوکی حسەینی ئەنتاکییە. ئەو، هاوڕێ لەگەڵ دەستەیەك لەموسوڵمانان لەسەرزەمینی ڕۆم کوژرا. دەستەیەك دەڵێن: ئەم ڕووداوە لەساڵی ١٢٣/ ٧٤١ زایینی ڕوویدا. ئەو چەندین جار شەڕی لەگەڵ ڕۆمییەکان کرد و هێرشی کردە سەر شارەکانی ئەوان. ڕۆمییەکان بەردەوام لێی دەترسان.

دەگێڕنەوە: جارێك لەگەڵ هاوەڵانی خۆی ڕووی کرد ڕۆم و شەوانە ڕۆشتە ناو گوندێك. ژنێك بەمناڵە بچووکەکەی خۆی دەوت کەدەگریا: بێدەنگ بە وەگەرنە بەتاڵت بۆ بانگ دەکەم. دواتر مناڵەکەی بەرز کردەوە و وتی: بەتاڵ وەرە بۆی. بەتاڵ مناڵەکەی لەدەست گرت.

عەبدولەلیك ئەوی لەگەڵ کوڕەکەی خۆی بۆ ڕۆم ڕەوانە کرد. ئەوی کردە سەروەر و هەڵبژێردراوانی شام و جەزیرە و فەرمانی بەکوڕەکەیدا فەرماندەیی پێشەنگەکانی خۆی بەو بسپێرێت. پێی وت: بەتاڵ، پیاوێکی بوێر و دلێرە. مەسلەمە ئەوی کردە فەرماندەی دەهەزار سوارکاری شەڕکەر. ئەو لە نێوان مەسلەمە کوڕی عەبدولەلیك و ڕۆمییەکان، کاروباری تایبەت بەسنورەکانی رادەپەڕاند. جوتیار و بازرگانەکان بەئاسوودەی وبێ ترس هاتوچۆیان دەکرد. جارێك سوپای موسوڵمانان ڕۆشتنە ناو سەرزەمینی ڕۆم. کاتێك لەسنورەکان تێپەڕین و لەو دیارە نزیك کەوتنەوە، بەتاڵ بەتەنیایی پێشڕەوی کرد. سەوزەلانێکی بینی، دابەزی و سەوزەی خوارد. سکی ئاوسا و تووشی بەلەفیرە بوو. ترسا ئەم نەخۆشیەی لەناوی ببات. سوار بوو و بەهەمان شێوە پێشڕەوی کرد. دەترسا

لەئەسپەکەی دابەزێت لەبەر ئەوەی نەکا نەتوانێت دووبارە سوار ببێتەوە. لاوازی بەسەریدا زاڵ و دەستی کردە گەردنی ئەسپەکەی. بەرێکەوت و نەیزانی لەکوێیە و ئەسپەکەی ئەوی دەبرد. چاوی کردەوە و بینی لەخانەقایەکی مەسیحیدایە و ژنان دەوریان گرتووە. یەکێك لەوان لەئەسپەکەی هێنایە خوار و شۆردی. دەرمانێکی دەرخواردا و بووە هۆی وەستانی بەلەفیرەکەی. سێ ڕۆژ لەو خانەقایە مایەوە. دواتر بەتریقێك هاتە ناو خانەقاکە و خوازبێنی لەو ژنە کرد و لەهاتنی بەتاڵ ئاگادار بوویەوە. ژن ئەوی لەماڵێکدا شاردبوویەوە و پارێزگاری لێدەکرد. بەتریق خانەقاکەی بەجێهێشت و درێژەی بەرێگەی خۆیدا. بەتاڵ سەرکەوت و شوێن بەتریق کەوت و کوشتی. بۆ خانەقاکە گەڕایەوە و سەری بەتریقی خستە بەردەم پێی ژنەکان. ژنەکانی هەڵگرت و بۆ لەشکرگەی موسوڵمانان گەڕایەوە. فەرماندەی سوپاکە، ئەو ژنەی بەبەتاڵ بەخشی کەبووە دایکی منداڵەکانی بەتاڵ.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

دەڵێن: لەم ساڵەدا کولسوم کوڕی عەییازی قوشەیری کوژرا. کاتێك ئاژاوە لەناو بەربەرییەکان سەری هەڵدا، هوشام ئەوی لەگەڵ دەستەیەك بۆ ئەفریقییە ڕەوانە کرد. لەم ساڵەدا فەزل کوڕی ساڵح و محەممەد کوڕی ئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی عەلی چاوی بەدنیا هەڵهێنا. هەروەها لەم ساڵەدا یوسف کوڕی عومەر، کوڕی شیبرەمەی کردە فەرمانڕەوای سیستان و ئەو، محەممەد کوڕی عەبدوللە کوڕی باوکی لەیلی وەك سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی ئەو شارە هەڵبژارد.

محەممەد کوڕی هوشامی مەخزومی لەم ساڵەدا ئایینی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. فەرمانداری شارەکان هەمان کەسانی ساڵی پێش بوون. دەستەیەك دەڵێن: فەرمانداری موسڵ، باوکی قوحافە کوڕی برای وەلید کوڕی تەلیدی عەبسی بوو.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: ئەییاس کوڕی معاویە کوڕی قورە دادیاری بەسرە ناسراو بە زیرەکی و وشیاری بێ هاوتا. زەید کوڕی حارسی یامی، ئەبووبەکر کوڕی محەممەد کوڕی مەکندەر کوڕی عەبدوللە تیمی تیم قورەیش کەدەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ١٣٠/ ٧٤٨ زایینی یا ١٣١/ ٧٤٩ زایینی چاوی لەدنیا بەست. یەزید کوڕی عەبدوللە کوڕی قیست و یەعقوب کوڕی عەبدوللە کوڕی ئەشەج.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و بیست و سێی کۆچی ((٧٤١ زایینی))

ئاشتی نەسر کوڕی سەیار لەگەڵ خەڵکانی سەغد

لەم ساڵەدا نەسر کوڕی سەیار لەگەڵ خەڵکانی سەغد پەیمانی ئاشتی بەست.

هۆکاری ئەم کارە ئەوە بوو: کاتێك خاقان لەسەردەمی فەرمانڕەوایەتی ئەسەد کوژرا، تورکەکان دەستیان بەکوشتاری یەك و بلاوەیان لێکرد. لەبەر ئەمە سەغدییەکان چاوی تەماحیان بڕییە گەڕانەوە بۆ وڵات و دیاری خۆیان و دەستەیەك لەوان پەیوەستی چاچییەکان بوون. کاتێك نەسر کوڕی سەیار هاتەسەرکار، کەسانێکی بۆ لای ئەو ڕەوانە و پێشنیاری گەڕانەوە بۆ وڵاتەکەیانی پێکردن. داوای هەرچییان دەکرد، نەسر پێی ڕازی بوو. ئەوان خوازیاری ئەو مەرجانە بوون کەفەرمانڕەوای خوراسان پێیان ڕازی نەدەبوو. وەك ئەوەی ئەو کەسانەی لەئایینی ئیسلام هەڵدەگەڕێنەوە، سزا نەدرێن، کەس نەتوانێت وەك خاوەن قەرز ئەوان بباتە دادگا و ئەسیرە موسوڵمانەکان تەنیا بەفەرمانی دادیار و شایەتی شایەتەکان لەوان وەربگیرێتەوە. خەڵك بۆ ڕازی بوون بەم مەرجانە ڕەخنەیان لەنەسر کوڕی سەیار گرت و لەم بارەوە گفتوگۆیان کرد. نەسر وتی: ئەگەر هاوشێوەی من دەتانبینی ئەوان لەناو موسوڵمانەکان چۆن دەبنە هۆکاری شکۆداری، بۆ ئەم کارە، هیچ کات ڕەخنەتان لەمن نەدەگرت. سەبارەت بەم کارە نێردراوێکی بۆ لای عەبدولمەلیك کوڕی هوشام ڕەوانە کرد. عەبدولمەلیك کارەکەی ئەوی پشتڕاست کردەوە.

مردنی عوقبە کوڕی حەجاج و هاتنی بەلج بۆ ئاندۆلۆس

لەم ساڵەدا عوقبە کوڕی حەجاجی سەلوولی فەرمانداری ئاندۆلۆس مرد. دەستەیەك دەڵێن: بەمشێوە نەبوو بەڵکو خەڵکانی ئاندۆلۆس دژی ئەو ڕاپەڕین و ئەوویان لەسەر کار لابرد و عەبدولمەلیك کوڕی قەتەنیان هێنایە سەرکار. ئەم دووەمین جاری فەرمانداری ئەو بوو کە لەمانگی سەفەری ئەم ساڵە، ژانویەی ٧٤١ زایینی، جڵەوی کارەکانی گرتەدەست. بەربەرییەکان لەئەفریقییە ئەو کارانەیان ئەنجام دەدا کە لەکاتی باس کردنی ڕووداوەکانی ساڵی ١١٧/ ٧٣٥ زایینی، ئاماژەمان پێدا. ئەوان بەڵج کوڕی بیشر عەبسیان لەشارەکەی خۆی، دەورەدا تا ئەوەی بارودۆخیان لەخۆی و هاوەڵانی دژوار کرد. بازنەی گەمارۆکە سات بەسات زیاتر تەنگی پێهەڵدەچنین. ئەوان تا ئەم ساڵە خۆڕاگریان کرد. ئەو نێردراوێکی بۆ لای عەبدولمەلیك کوڕی قەتەن ڕەوانە و داوای کرد کەشتیەکانی

بۆ ڕەوانە بکات تا لەگەڵ خۆی و هاوەڵانی لەرێگەی دەریاوە بەرەو ئاندۆلۆس بڕوات. ئاماژەی بەگرفتارییەکانی خۆیدا بەشێوەیەك کەناچار بوون گۆشتی چوارپێکانی خۆیان بخۆن. عەبدولەلیك رازی نەبوو رێگەیان بدات بڕۆنە ناو ئاندۆلۆس. بەڵێنی پێدان هێزی پشتیوانیان بۆ ڕەوانە دەکات بەڵام بەڵێنەکەی خۆی نەبردە سەر.

بەربەرییەکان لەئاندۆلۆس بەهێز و عەبدولەلیك ناچار بوو بەڵج و هاورێکانی لەشارەکەی خۆی جێگە بکاتەوە. دەستەیەك دەڵێن: عەبدولەلیك لەگەڵ هاوەڵانی خۆی راوێژی کرد تا رێگە بدەن بەلج بێتە ناو شارەکەیان بەڵام ئەویان لەدەرئەنجامەکانی ئەم کارە ترساند. وتی: دەترسم، سەروەری باوەڕداران بڵێت: سوپاکەی منت بەرەو لەناوچوون برد. مۆڵەتی ئەو کارەی پێدان و پەیمانی لێوەرگرتن تەنیا یەك ساڵ لەئاندۆلۆس بمێننەوە و دواتر، بۆ ئەفریقییە بگەڕێنەوە. ئەوان رازی بوون و بارمتەیان لادانا.

کاتێك گەیشتنە ئاندۆلۆس، عەبدولەلیك و موسوڵمانەکان بینیان ئەوان چەندە گرفتاری برسییەتی و نەهامەتییەکانی رۆژگار بوون چوونکە رۆژگارێکی درێژ، گەمارۆیان لەسەر بوو. ئەوانیان پۆشاند و چاکەیان لەگەڵ کردن. هێرشیان کردە سەر دەستەیەك لەبەربەرییەکان و شەڕیان لەگەڵ تاقیکردنەوە و دەستی تالآن کردنییان بۆ سەر مەروماڵاتەکانی ئەوان درێژ کرد. بەمشێوەیە هاوکاری بەلج و هاورێکانی ئەویان کرد. بەلج و سوپاکەی ئەسپ و چوارپێی تایبەت بەسوارییان دەستکەوت.

عەبدولەلیك کوڕی قەتەن بۆ قەرتەبە گەڕایەوە و فەرمانی بەبەلج و هاورێکاندیا لەئاندۆلۆس بڕۆن. ئەوان رازی بوون و داوای کەشتیان کرد تا سواری بن بۆ ئەوەی ناچار نەبن لەرێگەی دوورگەی سەوزە بڕۆن و رووبەرووی بەربەرەکان ببنەوە کە لەهەموو قۆڵەکانەوە گەمارۆیان خستۆتە سەریان. عەبدولەلیك بەم داواکارییە رازی نەبوو، وتی: من تەنیا لەدورگە، کەشتیم هەیە. وتیان: ناگەڕێینەوە چوونکە گرفتاری بەربەرییەکان دەبین. بەو رێگەدا ناڕۆن ئەوانی لێن چوونکە دەترسین لەناو سەرزەمینەکانی خۆیان کوشتارمان بکەن. عەبدولەلیك پێداگری کرد تا بگەڕێنەوە. کاتێك بەمشێوەیان بینی، دژی ئەو راپەرین و شەڕیان لەگەڵ کرد. توانیان بەسەر ئەودا سەرکەوتن بەدەست بێنن و ئەویان لەکۆشکەکەی دەرپەڕاند. ئەم رووداوە لەسەرەتاکانی زی قەعدەی ئەم ساڵە، نیوەکانی سێپتامبەری ٧٤١ زایینی روویدا.

کاتێك بەلج، توانی سەرکەوتن بەسەر عەبدولەلیك بەدەست بێنێت، پێشنیاری کوشتنی ئەویان پێکرد. ئەویان لەماڵەکەی هێنایەدەر. لەبەر تەمەنی زۆر، هاوشێوەی جوجکە بوو. ئەوی کوشت و بەدارەوە هەڵیواسی و فەرمانداری ئاندۆلۆسی گرتەدەست. ساڵەکانی ژیانی عەبدولەلیك نەوەد ساڵ بوو. کورەکانی قەتەن و ئومەییە هەڵاتن. یەکێیان ڕۆشتە ماردە و ئەوی دیکەیان بۆ سارا گوسا. هەڵاتنی ئەم دووانە پێش کوژرانی باوکیان بوو. کاتێك باوکیان کوژرا، ئەو کارەیان کرد کەبەخواستی خوا، ئاماژەی پێدەدەین.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا یوسف کوڕی عومەر، حەکەم کوڕی سەڵتی لەگەڵ وەفدێك بەنوێنەرایەتی خۆی بۆ دەرباری هوشام ڕەوانە و داوای لێکرد حەکەم وەك فەرمانداری خوراسان دەستنیشان بکات. ئاماژەی بەتواناییەکان و کارە گەورەکانی ئەوی لەخوراسان بیر خستەوە. وتی: نەسر کوڕی سەیار پیاوێکی کاڵ و بێ ئەزموونە. هوشام کەسی بۆ میوانخانەکەی نارد و موقاتلی کوڕی سەعدی ئەزدی بانگ کرد. ئەو لەخوراسانەوە هاتبوو و سەد و پەنجا کەس لەتورکەکان هاوڕێیەتی ئەویان دەکرد. هوشام سەبارەت بەحەکەم کوڕی سەڵت پرسیاری لێکرد. دەیویست بزانێت لەخوراسان چی کردووە و چی ئەنجامداوە. موقاتیل کوڕی عەلی پێی وت: حەکەم بوو بەفەرمانداری گوندێك بەناوی فاریاب کەخەراجی ساڵانەکەی، حەفتا هەزار درەم بوو. حارس کوڕی سورەیج ئەوی ئەسیر کرد، گوێچکەی بادا و ئازادی کرد، پێی وت: لەوە ڕیسواتری، دەستم بەخوێنی تۆ پیس بکەم. هوشام، نەسر کوڕی سەیاری لەخوراسان لانەبرد.

لەم ساڵەدا، نەسر کوڕی سەیار، بۆ دووەم جار، ڕووی کردە فەرغانە. وەفدێکی بەنوێنەرایەتی خۆی بۆ عێراق نارد و سەرپەرەستی ئەوانی بەمەعن کوڕی ئەحمەری ئەمیری سپارد و پێی وتن بڕۆنە لای هوشام کوڕی عەبدولەلیك. ئەو لای یوسف کوڕی عومەری تێپەڕی. یوسف پێی وت: ئەی کوڕی ئەحمەر، کاری ئێوەی خەڵکانی قەیس گەیشتۆتە شوێنێك کەئەم پیاوە دەست بڕاوە، کاروبارەکان لەدەستی ئێوە دەردێنێت! وتی: بەم شێوەیە. یوسف فەرمانی پێدا لای هوشام خراپەی نەسر بێنێتە سەرزمان و کارە

ڤێزمونەکانی ئەوی بیر بخاتەوە. وتی: بەخششەکانی ئەو بەردەوام من و کەسانی بنەماڵەکەم دەگرێتەوە، چۆن بتوانم خراپەی ئەو باس بکەم؟ یوسف پێداگری کرد. مەعن کوڕی ئەحمەر وتی: ئاماژە بەکام کارە ڤێزمونەی بدەم؟ ئەزمونەکەی، فەرمانبەری، پاکی و سرشت پاکی یا ولآتداری؟ وتی: رەخنە لەپیری ئەو بگرە.

کاتێك رۆشتە لای هوشام، ئاماژەی بەسوپای خوراساندا و بەهێزی و گوێرایەڵی سوپاکەی وەسف کرد و وتی: هەموو شتێك باشە، جگە لەوەی سوپاکە، فەرماندەیەکی شیاوی نییە. هوشام وتی: هاوار لەتۆ! ئەی کەنانی (نەسر کوڕی سەیار) چی بەسەر هاتووە؟ وتی: بەهێز و فرەزانە بەڵام خەڵکان ناناسێت و دەنگی ئەوان نابیستێت تا ئەو کاتەی بەتەواوی لەو نزیك دەبنەوە. ئەگەری هەیە لەبەر پیری، هەست بەشتە بچوکەکان نەکات و ئەمە لەبەر ئەوەیە ساڵەکانی تەمەنی درێژ بۆتەوە. شەبیل کوڕی عەبدولرەحمانی مازنی پێی وت: سوێند بەخوا، درۆ دەکات. نەپیرە کەخڵەفاو بێت، نەگەنجە کە بۆ کارە گەنجانەکانی رەخنەی لێبگرن، بەڵکو پیاوێکی تەمەن ناوەند و بەئەزموونە کەپارێزگاری هەموو سنورەکانی خوراسان دەکات و پێش ئەوەی فەرمانڕەوایەتی بگرێتەدەست، بەشداری هەموو شەڕەکانی کردووە. هوشام هەستی کرد کەوتەکانی مەعن کوڕی ئەحمەر لەهەڵخراندنی یوسف کوڕی عومەر سەرچاوەی گرتووە. سەیری نەکرد.

مەعن بۆ لای یوسف گەڕایەوە. داوای لێکرد کورەکەی لەخوراسانەوە بۆ ئەو دیارە بگەڕێنێتەوە. ئەو کارەی کرد. مەعن کەسی نارد و بنەماڵەکەی خۆی گەڕاندەوە. کاتێك نەسر کوڕی سەیار رۆشتبووە خوراسان، مەعنی هەڵبژارد و پێگەی ئەوی بەرز کردەوە و دەستی ئەوی بۆ ئەنجامدانی کارەکان، ئاوەڵا کرد. کاتێك ئەم کارەی کرد، نەسر خەڵکانی قەیسی لەخۆی دوورخستەوە. ئەوان رۆشتنە لای و داوای لێخۆشبوونیان کرد.

لەم ساڵەدا هوشام کوڕی عەبدولەلیك ئاییی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. فەرمانداری شارەکان، هەمان کەسانی ساڵی پێش بوون.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: محەممەد کوڕی واسعی ئەزدی بەسری کەدەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ١٢٧/ ٧٤٥ زایینی مرد. سابتی بەنانی کەدەڵێن: لەساڵی ١٢٧/ ٧٤٥ زایینی و لەتەمەنی ٨٦ ساڵیدا مرد، سەعید کوڕی باوکی سەعیدی کیسانی موقەری کەدەڵێن: لەساڵی ١٢٥ یا ١٢٦/ ٧٤٣ یا ٧٤٤ زایینی مرد، مالك کوڕی دیناری خواپەرەست.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و بیست و چواری کۆچی ((٧٤٢ زایینی))

سەرەتای کاری ئەبوو موسلمی خوراسانی

خەڵکان سەبارەت بەبەسەرهاتی ئەبوو موسلیم بەشێوەیەکی جیاواز قسەیان کردووە. دەڵێن: پیاوێکی ئازادە بەناوی ئیبراهیم کوڕی عوسمان کوڕی بەشار کوڕی سەدووس کوڕی گودەرزە لەمناڵەکانی بووزرگمێهری فرمزان کەنازناوەکەی باوکی ئیسحاقە. لەئیسفەهان چاوی بەدنیا هەڵهێنا و لەکوفە گەورە بوو. باوکی سەرپەرەستی سامان و بنەماڵەکەی خۆی بە عیسا کوڕی موسای سەراج سپارد. عیسا لەتەمەنی حەوت ساڵی ئەوی بردە کوفە و کاتێك چاوی بەئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس کەوت، پێی وت: ناوی خۆت بگۆڕە چوونکە بەپێی ئەوەی لەنوسراوەکاندا خوێندوومە و بینیومە، کاروبارەکانی ئێمە تەنیا لەسەر دەستی تۆ سامان دەدرێت. ئەو ناوی خۆی بۆ ئەبوو موسلیم عەبدولرەحمان کوڕی موسلیم گۆڕی و درێژەی بەرێگەکەی خۆیدا. قژی پەرێشان و درێژ بوو. کۆپانی خستبووە سەر کەرێك و سواری ببوو. لەم کاتە نۆزدە ساڵ لەتەمەنی تێپەڕیبوو. ئیبراهیم، کچی عیمران کوڕی ئیسماعیلی تایی ناسراو بەناوی باوکی نەجمی وەك هاوسەری ئەو هەڵبژارد. کچ، لەگەڵ باوکی لەخوراسان دەژیا. ئەبوو موسلیم لەخوراسان لەگەڵی خەوت. ئەو کچەکەی خۆی کردە هاوسەری موحریز کوڕی ئیبراهیم و کچەکەی دیکەی بەناوی ئەسماء کردە هاوسەری فەهم کوڕی موحریز. ئەسماء مناڵی هێنایە دنیا بەلام فاتیمە مناڵی نەبوو. فاتیمە ئەو کەسەیە کە ((خورەم دینەکان)) باسی دەکەن.

سلێمان کوڕی کەسیر و مالك کوڕی هەیسەم و لاهیز کوڕی قورەیز و قەحتەبە کوڕی شەبیب لەخوراسانەوە بەمەبەستی ڕۆشتن بۆ مەککە بەرێکەوتن. ئەم ڕووداوە لەساڵی ١٢٤/ ٧٤٢ زایینی ڕوویدا. کاتێك ڕۆشتنە ناو کوفە، لەزیندان، سەردانی عاسم کوڕی یونسی عیجلیان کرد. ئەویان بەتاوانی هاندانی خەڵك بۆ شوێنکەوتنی بنەماڵەی عەباس زیندانی کردبوو. عیسا کوڕی مەعقەلی عیجلی و ئیدریس کوڕی مەعقەلی عیجلی لەگەڵ ئەو، زیندانی کران. ئیدریس، باوەگەورێی ئەبوو دولفی عیجلییە. یوسف کوڕی عومەر ئەم دووانەی لەگەڵ چەند کەسێك لەکارگوزارەکانی خالیدی قەسری زیندانی کردبوو. ئەبوو موسلیم کەپەیوەستی ئەم دووانە ببوو، خزمەتی ئەوانی دەکرد. ئەوان، نیشانەکانی گەورەییان لەئەبوو موسلیم بینی و وتیان: ئەم گەنجە کێیە و چ کارەیە؟ وتیان: کوڕێك

لەپیشەگەرانی زین دروست کەرە و خزمەتی ئێمە دەکات. ئەبوموسلیم قسەکانی ئەوان دەبیست و دەگریا. کاتێك ئەویان بینی، پێشنیاری باوەڕ و بۆچوونەکی خۆیانیان پێکرد. ئەبوموسلیم رازی بوو. دەستەیەك دەڵێن: ئەو لەیەکێك لەگوندەکانی عیجلی بەنی مەعقەل لەئیسفەهان یا لەشوێنێکی دیکە لەکوێستانەکان ژیانی بەسەر دەبرد. ناوی ئیبراهیم و نازناوەکەی حیکان بوو. ئیبراهیم بە عەبدولرەحمان ناوی برد و نازناوەکەی بۆ ئەبوموسلیم گۆڕی. ئەو لەگەڵ خاوەنەکەی خۆی، باوکی موسای زین دروستکەر، ژیانی بەسەر دەبرد. جڵەوەکانی کون دەکرد و پەتی تێهەڵدەکێشان و دەیدوورین و زینی دروست دەکرد. شارەزای خۆش کردنی پێستە و چەرم و زین دروست کردن بوو. زینەکانی بۆ ئیسفەهان، کوێستانەکان، جەزیرە، موسڵ، ئامەد، نەسیبین ، ئامەد و شوێنەکانی دیکە دەبرد و بازرگانی پێوە دەکردن.

عاسم کوڕی یونسی عیجلی، ئیدریس کوڕی مەعقەلی عیجلی و عیسا کوڕی مەعقەل، زیندانی بوون. ئەبوو موسلیم خزمەتی ئەوانی دەکرد. سلێمان کوڕی کەسیر و لاهیز کوڕی قورەیز و قەحتەبە کوڕی شەبیب ڕۆشتنە کوفە بۆ لای عاسم و چاویان بەئەبوو موسلیم کەوت. ئەویان لەگەڵ خۆیان برد و ئەبوو موسای زین فرۆش، بەودا، نامەیەکی بۆ ئیبراهیمی سەرکردەی عەباسیەکان نووسی. لەمەککە چاویان بەو کەوت. ئەبوموسلیمی بۆ خۆی هەڵگرت و خزمەتی ئەوی دەکرد.

دواتر ئەم کەسانە جارێکی دیکە ڕۆشتنە لای ئیبراهیم و داوای پیاوێکیان کرد تا لەگەڵ ئەوان بڕواتە خوراسان.

ئەمە، ڕەچەڵەکی بنەماڵەی ئەبوو موسلیم لەسەر بنەمای گێڕانەوەی ئەو کەسانەیە کەگومان دەکەن ئەو ئازادە بوو و کاتێك دەسەلات وپێگەی بەرز بوویەوە، بانگەشەی ئەوەی کرد کەکوڕی سەلیت کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباسە. داستانی سەلیت کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس بەمشێوەیە: ئەو کەنیزێکی بوو ((کەنیزێکی عەجەم بەلام پەروەردەکراو لەناو عەرەبەکان))، زەردپێست. جارێك لەگەڵ ئەو نزیکی کرد بەلام کەنیزەکە دووگیان نەبوو. بۆ ماوەیەك لەکەنیزەکەی نزیك نەکەوتەوە. ژنەکەی ئەمەی بەدەرفەت زانی و لەگەڵ یەکێك لەکۆیلەکانی مەدینە پەیوەندی هاوسەرگیری بەست. کۆیلەکە نزیکی لەگەڵ کرد و ژنەکە، دووگیان و کوڕێکی هێنایە دنیا. عەبدوالله کوڕی عەباس سزایدا و کوڕەکەی کردە کۆیلە و ناوی نا سەلیت. کوڕەکە، چالاك و وردبین و وشیار و خزمەتی کوڕی عەباسی دەکرد. ئەو

لای وەلید کوڕی عەبدولمەلیك پێگەیەکی بەرزی بوو. بانگەشەی ئەوەی کرد کەکوڕی عەبدوالله کوڕی عەباسە. ئەوی کردە ناو کاروبارەکانی وەلیدەوە چوونکە ڕق و کینەی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباسی لەدڵدا بوو. بڕیاریدا عەلی بۆ داوەری ببات. سەلیت ئەوی بردە لای دادیاری شارەکە و چەندین شایەتی ئامادە کرد کە عەبدوالله کوڕی عەباس، دانی بەوەدا ناوە کە سەلیت کوڕی ئەوە. شایەتەکان، شایەتییان دا و دادیار کەخوازیاری ڕەزامەندی وەلید بوو، فەرمانی خوای خستە ژێر پێ و ڕەچەڵەکی ئەوی پشتراست کردەوە.

سەلیت، لەسەر میرات، لەگەڵ عەلی کوڕی عەبدوالله دژایەتی کرد و عەل ئازاری زۆری لەدەستی ئەو بینی. پیاوێك لەمناڵەکانی ئەبوو ڕافیع هاوڕێیەتی عەلی دەکردو بە ((عمر الدن)) ناویان دەبرد. ڕۆژێك عومەر الدن بەعەلی وت: دڵنیابە سەلیت دەکوژم و تۆ لەدەستی ئەو ئاسوودە دەکەم. عەلی ڕێگەی ئەم کارەی لێگرت و ئاگاداری کردە ئەگەر ئەو کارە بکات، دەبێت بۆ هەمیشە لای ئەو نەمێنێت. چاکەی لەگەڵ سەلیت کرد تا عمر الدن دەستی لێهەلگرت.

ڕۆژێك لەڕۆژەکان، سەلیت لەگەڵ عەلی، ڕۆشتنە ناو یەکێك لەباخەکان لەدەرەوەی دیمەشق. عەلی خەوت و لەنێوان سەلیت و عمر الدن مشتومڕ و دەمەقاڵێ دروست بوو. عمر ئەوی کوشت و لەناو باخەکەدا بەخاکی سپارد. یەکێك لەکۆیلەکانی عەلی بۆ ئەم کارە هاوکاری کرد. هەردووکیان هەڵاتن. سەلیت خاوەنێکی بوو و بینیبووی ئەو ڕۆشتۆتە ناو باخەکە. ئەوی نەدۆزییەوە و ڕۆشتە لای دایکی سەلیت و ئاگاداری کردەوە. عەلیش، کۆیلەکەی خۆی نەبینی. بەدوای سەلیت و دوو کۆیلەکەی گەڕا بەڵام هیچ نیشانەیەکی لەوان نەبینی. دایکی سەلیت بەرەبەیان ڕۆشتە بەردەرگای وەلید و لەدەستی عەلی سکاڵای بەرز کردەوە. وەلید بیانوی گونجاوی دەستکەوت. عەلی بانگ کرد و سەبارەت بەسەلیت پرسیاری کرد. عەلی سوێندی خوارد کەئەوی نەبینیوە و نازانێت چ بەڵایەکی بەسەر هاتووە و هیچ فەرمانێکی بەکەس نەداوە. فەرمانیدا کۆیلەکەی عمرالدن، بێنێت. سوێندی خوارد کەنازانێت ئەو لەکوێیە. وەلید فەرمانیدا و ئاوی کارێزەکەیان بۆ ناو باخەکە بەردایەوە. کاتێك ئاو ڕۆشتە ژێر گۆڕەکەی سەلیت، پەیکەری سەلیت دەرکەوت. وەلید فەرمانی ئەشکەنجە کردنی عەلی دەرکرد و ئەویان لەبەردەم هەتاوی سوتێنەردا ئازاب دەدا. جل و بەرگی پەشمینیان لەبەر کرد تا ڕاستییەکان بێنێتە سەرزمان و شوێنی کۆیلەکەیان نیشان بدات. بەڵام ئەو هیچی نەدەزانی. عەباس کوڕی زیاد نێونجیگەری کرد و ئەویان ئازاد کرد.

ئەویان بۆ حەمیمیە یا حیجر برد و تاکاتی مردنی وەلید لەوێ مایەوە. کاتێك سلێمان هاتە سەرکار، ئەوی بۆ دیمەشق گەڕاندەوە.

ئەمە یەکێك لەوشتانە بوو کەمەنسوری دەوانیقی ((دووەم خەلیفەی عەباسی)) پێش کوژرانی ئەبوو موسلیم، رەخنەی لێدەگرت و دەیوت: گومانت کردووە کەکوڕی سەلیتیت، بەمەیش رازی نەبوویت و ڕەچەڵەکی کەسێکت بۆ عەبدواللە گەڕاندەوە کەکوڕی ئەو نییە. تۆ کەوتوویتە هەڵدێری لەناوچوون.

هۆکاری تورە بوونی وەلید لەعەلی کوڕی عەبدواللە ئەوە بوو: عەبدولەلیك کوڕی مەروان، ژنەکەی و دایکی کوڕەکەی، کچی عەبدواللە کوڕی جەعفەری تەلاقدا و عەلی دەستبەجێ ئەوی کردە هاوسەری خۆی و لەبەر ئەمە دڵی عەبدولەلیك پیس و سەرکۆنەکانی دەستپێکرد، وتی: هەموو نوێژ و دۆعاکانی ئەو بۆ ریاکاری و خۆنواندنە. وەلید ئەم قسانەی لەباوکی بیست و ڕقی عەلی لەدڵ گرت.

دەستەیەك دەڵێن: ئەبوو موسلیم کۆیلە بوو. هۆکاری پەیوەست بوونی ئەو بەشوێنکەوتەکانی عەباسی بۆ ئەوە دەگەرێتەوە کەبووکەیر کوڕی ماهان دەبیری یەکێك لەکارگوزارەکانی سند بوو. هاتە کوفە و لەگەڵ لایەنگرانی عەباسی کۆبوویەوە. کەسێك فەرمانداری لەم کارە ئاگادار کردەوە و هەموویان کەوتنە زیندان. بووکەیر زیندانی و کەسانی دیکە ئازاد کران. عاسم و عیسا کوڕی مەعقەلی عیجلی لەزیندان و ئەبوو موسلیم خزمەتی ئەوانی دەکرد. بووکەیر پێشنیاری رازی بوون بەبۆچوونەکانی خۆی پێکرد و رازی بوون. ئەو بەعیسا کوڕی مەعقەلی وت: ئەم کوڕە چ کارەی تۆیە؟ وتی: کۆیلەی منە. وتی: دەیفرۆشیت؟ وتی: بۆ تۆ. وتی: حەز دەکەم بەهاکەی وەربگریت. وتی: چەندەت پێخۆشە، دیاری بکە و کۆیلەکە بۆ تۆ. ئەو چوارسەد درەمی پێدا. دواتر ئەوان لەزیندان هاتنەدەر و بووکەیر ئەوی بۆ لای ئیبراهیمی رێبەری خۆیان ڕەوانە کرد. ئیبراهیم ئەوی بەموسای زین دروستکەر سپارد. ئەبوو موسلیم هەموو وتارەکانی باوکی موسای لەبەر کرد و دواتر لەنێوان خوراسان و عێراق، دەستی بەهاتوچۆ کرد.

دەستەیەك دەڵێن:؟ ئەو کۆیلەی کەسێك لەخەڵکانی هەرات یا پوشەنگە. خاوەنەکەی ڕۆشتە لای ئیبراهیم و ئەبوو موسلیم هاورێیەتی ئەوی دەکرد. ئیبراهیم، هەستی بەبیرمەندی ئەبوو موسلیم کرد. ئەوی کڕی و ئازادی کرد. ئەبوو موسلم چەند ساڵێك لای ئەو مایەوە. ئەبوو موسلیم سوارکەر، نامەکانی ئیبراهیمی بۆ خوراسان دەبرد. دواتر

ئیبراهیم ئەوی وەك نوێنەر و ڕێبەری شوێنکەوتەکانی بۆ خواوەند ڕەوانە کرد و فەرمانی ئەنجامدانی فەرمانەکانی ئەبوموسلیمی بەشوێنکەوتەکانیدا. بۆ ئەبوو مەسلەمەی خەلال، نامەی نووسی کەئەبوو موسلیمی ڕەوانە کردووە و دەبێت ئەو بۆ خوراسان بنێرن. ئەبوو موسلیم بەرەو خوراسان بەڕێکەوت و لای سلێمان کوڕی کەسیر دابەزی. لەگێڕانەوەی ڕووداوەکانی ساڵی ١٢٧/ ٧٤٥ زایینی درێژە بەگێڕانەوەی بەسەرهاتی ئەبوو موسلیم دەدەین.

ئەبوو موسلیم خەوی بینیبوو کەتیایدا فەرمانداری خوراسان و ناوچەکانی دەوروبەری بۆ دەستەبەر بووە. کاتێك گەیشتە نەیشابوور، بەگوندی بۆنخۆش دابەزی. گوندێکی ئاوەدان بوو. خاوەنی ئەو کاروانسەرای ئەبوو موسلیم، لەوێ دابەزی، داستانێکی گێڕایەوە، وتی: ئەم پیاوە گومان دەکات دەبێتە پاشای خوراسان. ئەبوو موسلیم بەمەبەستی کارێك ڕۆشتەدەر و یەکێك لەبێ سەرو پێکان، هەستا و کلکی کەرەکەی بڕی. کاتێك گەڕایەوە، بەخاوەنی کاروانسەراکەی وت: چ کەسێك کلکی کەرەکەی بڕیوم؟ وتی: نازانم. وتی: ناوی ئەم گەڕەکە چییە؟ وتی: بۆنخۆش. وتی: ئەگەر بۆنخۆش، بۆگەن نەکەم، ئەبوو موسلیم نەبم. کاتێك فەرمانڕەوایەتی خوراسانی گرتەدەست، ئەو ناوچەی وێران کرد.

شەڕی نێوان بەلج و کوڕەکانی عەبدولمەلیك

مردنی بەلج و فەرمانداری سەعلەبە کوڕی سەلامە لەئاندۆلۆس

لەم ساڵەدا شەڕێکی قورس لەئاندۆلۆس لەنێوان بەلج لەگەڵ ئومەییە کوڕی عەبدولمەلیك و قەتەن کوڕی عەبدولمەلیك دەستی پێکرد. هۆکاری شەڕەکە ئەوە بوو ((وەك پێشتر ئامازەمان پێدا)) ئەم دووانە لەقەرتەبە هەڵاتن و باوکیان کوژرا. داوای هاوکاریان لەخەڵکی ئەو شارە و بەربەرییەکان کرد. دەستەیەکی فراوان لەدەوری ئەوان کۆبوونەوە کەوتراوە: ژمارەیان سەد هەزار پیاوی شەڕکەر بوو. بەلج و سوپاکەی ئەمەیان بیست و ڕووبەڕوویان بوونەوە و شەڕێکی قورسیان دەستپێکرد. بەلج بریندار بوو. دواتر سەرکەوتنی بەسەر دوو کوڕەکەی عەبدولمەلیك بەدەستهێنا و بەربەرییەکانی سەرکوت و ژمارەیەکی زۆر لەوانی کوشت و سەرکەوتوو گەڕایەوە. بۆ ماوەی حەوت ڕۆژی دیکە ژیا و لەزیانی برینەکانی، ماڵئاوایی لەجیهان کرد. مەرگی ئەو لەشوالی ئەم ساڵە، ئوتی ٧٤٢ زایینی ڕوویدا. ماوەی فەرمانڕەوایەتی ئەو، یانزە مانگی خایاند.

کاتێك مرد، هاوەڵانی بەسەرکردایەتی سەعلەبە کوڕی سەلامە ڕازی بوون. ئەویان

هەڵبژارد چوونکە هوشام کوڕی عەبدولمەلیک فەرمانی پێدا بوون: ئەگەر، بەڵایەک بەسەر بەلج و کولسوم بێت، سەعلەبە، رێبەری ئێوەیە. سەعلەبە کاروبارەکانی گرتەدەست. لەرۆژگاری ئەو بەربەرییەکان لەپانتاییەکانی ماردە، ئاڵای شۆڕشیان بەرز کردوە. سەعلەبە رووبەروویان بوویەوە و هەزار پیاوی لەوان ئەسیر کرد.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێک

لەم ساڵەدا، سلێمان کوڕی هوشام لەهاویندا شەڕی کرد و رووبەرووی ئەلیۆن پاشای رۆم بوویەوە و تالانی زۆری دەستکەوت. بە وتەی دەستەیەک: لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عدبدوالله کوڕی عەباس چاوی لەدنیا بەست و پێشنیاری بەئیبراهیمی کوڕی کرد، درێژە بەبانگەوازی عەباسییەکان بدات. محەممەد کوڕی هوشام کوڕی ئیسماعیل، ئاییتی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. هەروەها محەممەد کوڕی موسلیم کوڕی شەهابی زوهری مرد. ئەو لەساڵی ٥٨ یا ٥٠/ ٦٧٨ یا ٦٧٠ زایینی، چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و بیست و پێنجی کۆچی ((٧٤٣ زایینی))
مردنی هوشام کوڕی عەبدولمەلیک

لەم ساڵەدا، لەشەشەم ڕۆژی مانگی ڕەبیع الثانی/ ٢ ئوتی ٧٤٢ زایینی، هوشام کوڕی عەبدولمەلیک، لەشاری ڕوسافە، چاوی لەجیهان بەست. ڕۆژگاری فەرمانڕەوایەتی ئەو نۆزدە ساڵ و نۆ مانگ و بیست و یەك ڕۆژ ((یا ١٩ ساڵ و ٨ مانگ و ١٥ ڕۆژ)) درێژەی کێشا. نەخۆشییەکەی خوناك (دیفتری)) بوو. ساڵەکانی ژیانی بۆ پەنجا و پێنج یا شەش ساڵ درێژ بوویەوە. کاتێك مرد، لەخەزێنەدار داوای (کۆمکۆم)ی (دەفرێك کەئاوی تیا گەرم دەکەن) کرد تا ئاوی تیا گەرم و جەستەی بشۆن. عەییاز دەبیرەکەی وەلید، ((لەبەر هۆکارێك کەئامازەی پێدەدەین)) ڕێگەی ئەو کارەی لێگرتن. کۆمکۆمێکیان بەقەرز وەرگرت و ئەویان شۆرد. مەسلەمەی کوڕی نوێژی لەسەر خوێند و جەستەی ئەویان لەڕوسافە بەخاك سپارد.

کردار و نەریتەکانی هوشام

عێقال کوڕی شەبە دەڵێت: ڕۆشتمە لای هوشام، جل و بەرگێکی سەوز، دووراو لەپێستی ڕێوی خاڵداری لەبەردا بوو. فەرمانی پێدام بەرەو خوراسان بڕۆم. بەردەوام پێنشیاری بەمن دەکرد بەڵام من تەنیا سەیری جلەکانی ئەوم دەکرد. وتی: تۆ چییتە؟ وتم: پێش ئەوەی لەسەر تەختی خەلافەت، دانیشیت، جلوبەرگێکی هاوشێوەم لەبەر تۆدا بینی، ئێستا سەیرم دەکرد بزانم ئەوە یا نە. وتی: سوێند بەخوا، هەر ئەوە. بەڵام پاشەکەوت کردنی سامان و زێری من بۆ ئێوەیە. دەڵێت: پیاوێکی بیرمەند و فرەزان بوو. پیاوێکی مەسیحی لەیەکێك لەکۆیلەکانی محەممەد کوڕی هوشامیدا. کۆیلەیەکی خەساو لەکۆیلەکانی محەممەد، لەپیاوی مەسیحیدا و برینداری کرد. هەواڵی ئەم کارە بەهوشام گەیشت وکۆیلە خەساوەکەی بانگ کرد. کۆیلە، پەنای بۆ محەممەد برد. محەممەد وتی: ئایا من فەرمانی ئەم کارەم پێنەداییت؟ کۆیلە وتی: بەڵێ، سوێند بەخوا تۆ فەرمانت پێدام. هوشام کۆیلەکەی قامچی باران و جوێنی بەکوڕەکەیدا.

عەبدوللە کوڕی عەلی کوڕی عەبدوللە کوڕی عەباس دەڵێت: هەموو دەفتەری

خەلیفەکانی ئومەوییەم کۆکردەوە و هیچیان باشتر و بەسوودتر بۆخەڵکان و پاشا، لەدەفتەرەکەی هوشام نەبوو. دەڵێن: پیاوێکیان بردە لای هوشام کەچەند کەنیزێکی جوان روخسار و مەی و بەربەتیان لەماڵەکەی ئەودا بینیبوو. هوشام وتی: تەنبووری لەسەردا بشکێنن. کاتێك کێشایان بەسەریدا، پیرەپیاوەکە دەستی بەگریان کرد. هوشام وتی: دەبێت خۆراگر بیت. وتی: گومان دەکەن لەئازاری لێدانەکە، دەگریم؟ لەبەر ئەوە دەگریم کەبەربەتی نازەنینی منیان بەتەنبوور ناوبرد. پیاوێك بەشێوەیەکی توند لەگەڵ هوشام قسەی کرد. هوشام خۆڕاگرانە وتی: نابێتە لەگەڵ پێشەوای خەڵکان بەمشێوەیە قسە بکەیت. دەڵێن: هوشام یەکێك لەکورەکانی لەنوێژی هەینیدا نەبینی، لێی پرسی: بۆچی بۆ نوێژ نەهاتیت؟ وتی: چوارپێم نەبوو سواری بم. هوشام وتی: نەتدەتوانی بەپێ بێیت؟ یەك ساڵ رێگەی نەدا سوار چوارپێ و ئەسپ ببێت. دەڵێن: یەکێك لەکارگوزارەکانی سەبەتەیەك قۆخی بۆ نارد و نامەیەکی لەمبارەوە نووسی. هوشام وەڵامی دایەوە: قۆخەکانت گەیشت و سەروەری باوەڕداران زۆری پێ خۆش بوو. ئەندازەکەی زیاد و سەبەتەیەکی چاك، دروست بکە تا قۆخەکان بریندار نەبن. یەکێکی دیکە لەکارگوزارەکانی کارگی بۆ نارد. هوشام نووسی: کارگەکان گەیشت، چل دانە بوون کەهەندێك لەوان گوشران. کاتێك دەتەوێت شتێکی لەم چەشنە بنێریت، لەناو دەفرێکی باشدا بینێرە و زیخ بکەرە ناو دەفرەکە تا بەریەك نەکەون. پێیان وت: پیاوێکی رژد و ترسەنۆکیت، چۆن دەتوانی خەلافەت بگریتە دەست؟ وتی: کەسێکی خۆڕاگر و داوێن پاکم، چۆن چاوی تەماح نەبڕمە خەلافەت.

دەڵێن: هوشام لەروسافە یەکێك لەشارەکانی قێنسرین مایەوە. خەلیفەکان و خەلیفە زادەکان، پێش ئەو، لەترسی نەخۆشییە جۆراوجۆرەکان لەدەشتەکان ژیانیان بەسەر دەبرد. کاتێك هوشام مەبەستی ئەوەی کرد بڕواتە روسافە و لەو شارەدا بمێنێتەوە، وتیان: مرۆ، چوونکە خەلیفەکان نەخۆشییە گشتگیرەکان ناگرن و نەبینراوە خەلیفەیەك گرفتاری نەخۆشییەك بێت کەخەڵکان بەگشتی پێی گرفتار دەبن ((لەبەر ئەوەی بەشێوەیەکی تەندروست، خواردنیان بۆ ئامادە دەکرا) هوشام وتی: دەتانەوێت، ئەو کارە بەمن تاقیبکەنەوە. لەو شارە مایەوە کەشارێکی رۆمی بوو.

دەڵێن: جەعد کوڕی دێرهەم، لەرۆژگاری هوشام، باوەڕی خۆی سەبارەت بەئافراندنی قورئان، ئاشکرا کرد. هوشام ئەوی گرت و بۆ لای خالید کوڕی عەبدوڵڵەی قەسری نارد کەفەرمانداری عێراق بوو. فەرمانی کوشتنی ئەوی پێدا. خالید ئەوی خستە زیندان و

لەکوشتنی ئەو، خۆی بەدوور گرت. ئەم هەواڵە بەهوشام گەیشت، تورە بوو و نامەی بۆ خالید نووسی و سەرکۆنەی کرد و سوێندیدا تا جەعد بکوژێت. خالید، زنجیر لەدەست و پێ ئەوی هێنایە دەر و کاتێك لەنوێژی رۆژی جەژنی قوربان تەواو بوو، رۆشتە سەر تەختی وتاردان و لەکۆتاییدا وتی: بگەرێنەوە و قوربانی بکەن تا خوا بەقوربانییەکانی ئێوە رازی بێت چوونکە منیش ئەمرۆ دەمەوێت، بەسەربرینی جەعد، قوربانی بکەم چوونکە دەڵێت: خواوەند لەگەڵ موسا قسەی نەکرد و ئیبراهیمی وەك هاورێی خۆی هەڵنەبژارد، خواوەند پاکترە لەوەی جەعد باسی دەکات، گەورەتر لەوتاری ستەمکار و خراپەکاران. هاتەخوار و سەر بری.

دەڵێن: غەیلان کوری یونس (یاکوری موسلیم کوری مەروان) وتاری سەبارەت بە((توانایی)) لەرۆژگاری عومەر کوری عەبدولعەزیز، ئاشکرا کرد. عومەر ئەوی بانگ کرد و پێی وت تا لەوتەکانی خۆی پەشیمان ببێتەوە و تۆبە بکات. ئەو تۆبەی کرد و لەرۆژگاری هوشام کوری عەبدولمەلیك، دووبارە وتەکانی خۆی دووبارە کردەوە. هوشام ئەوی لەناسرەوە بانگ کرد و فەرمانی برینەوەی دەست وپێی ئەوی دەرکرد. دواتر ئەویان لەداردا.

هەروەها دەڵێن: محەممەد کوری زەید کوری عەبدوالله کوری عومەر کوری خەتاب، رۆشتە لای هوشام. هوشام وتی: تۆ لای من هیچ بەخششێکت نییە، ئاگاداربە کەس فریوت نەدات و بڵێت: سەروەری باوەرداران تۆی نەناسییەوە، بەباشی دەتناسم. تۆ محەممەد کوری زەید کوری عەبدوالله کوری عومەری خەتابی، لێرە مەمێنەرەوە چوونکە لەوەی کۆدەکرێتەوە، یەك دیناری بەتۆ نادەم. بگەرێرەوە بۆ لای کەسەکانت.

موجەمەع کوری یەعقوبی ئەنساری دەڵێت: هوشام جوێنی بەیەکێك لەگۆرانیبێژەکان وت: پیاوەکە وتی: تۆ جێگری خوایت لەسەر زەوی، شەرم ناکەیت، جوێن بەمن دەدەیت؟ هوشام، شەرمەزار بوو. وتی: تۆڵەی خۆت لەمن بستێنەرەوە. پیاو وتی: ئەوکات منیش دەبمە نەزانێکی وەك تۆ. هوشام وتی: بۆ ئەم تاوانەم، سامانێك لەمن بستێنە. وتی: یەك دینارم ناوێت. وتی: بەخوا، بمبەخشە. وتی: سەرەتا بەخوا و دواتر بەخۆتم بەخشی. هوشام سەری داخست و وتی: سوێند بەخوا، چیتر ئەو کارە دووبارە ناکەمەوە.

وەرگرتنی بەیعەت بۆ وەلید کوڕی یەزید کوڕی عەبدولمەلیك

دەڵێن: وەرگرتنی بەیعەت بۆ ئەو دوای تێپەڕینی شەش ڕۆژ لەمانگی رەبیع الثانی ئەم ساڵە/ ٢ ئوتی ٧٤٣ زایینی بوو. پێشتر ئاماژەمان پێدا کەباوکی، فەرمانڕەوایەتی دوای براکەی خۆی، هوشام کوڕی عەبدولمەلیك، بەو سپارد. کاتێك وەلید بوو بەجێگری خەلیفە، تەمەنی پانزە ساڵ بوو. دوای ئەوە، باوکی زیندوو مایەوە تا تەمەنی وەلید گەیشتە پانزە ساڵ. یەزید بەردەوام دەیوت: خواوەند لەنێوان من و ئەو کەسەدا داوەر بێت کەهوشامی لەنێوان ئێمەدا جێگە کردەوە. کاتێك هوشام هاتە سەرکار، ڕێزی لەوەلید کوڕی یەزید گرت تا ئەوەی نیشانەکانی مەیخۆری و کارە نەشیاوەکانی لەودا بینی. عەبدولسەمەد کوڕی عەبدولعەلی ((ئامۆژیار و ڕاهێنەری ئەو)) بۆ ئەم کارانە ناچاری دەکرد. ئەو چەندین کەسی وەك هاونشینی خۆی هەڵبژارد و لەگەڵ ئەوان بەزمی خواردنەوەیان ڕێکدەخست. هوشام مەبەستی ئەوەی کرد، وەلید لەو کەسانە جیا بکاتەوە. لەبەر ئەمە لەساڵی ١١٦/ ٧٣٤ زایینی فەرمانی ئەنجامدانی ئایینی حەجی پێدا. ئەو لەناو سنوقەکان، چەندین سەگی بۆ خۆی هەڵگرت و گومەزێکی هاوشێوەی کەعبە دروست کرد تا بیخەتە سەر کەعبە. شەرابی لەگەڵ خۆی برد و بڕیاریدا لەسەر گومەزەکەن لەسەر کەعبە بەجێی بێڵێت و لەخوارەوە، بخواتەوە. هاوەڵانی ڕێگەی ئەم کارەیان لێگرت و وتیان: دڵنیانین لەوەی خەڵکان هێرش نەکەنە سەرمان و تۆ لەسەر کار لاببەن. ئەو لەبڕیارەکەی پەشیمان بوویەوە.

خەڵکان ئەو کارانەیان لەوەلید بینی کەبێ ڕێزی بوو بەرابەر بەئایینی ئیسلام. هوشام هیوادار بوو بتوانێت وەلید لەسەر کار لاببات و بۆ کوڕەکەی خۆی، مەسلەمە، بەیعەت وەربگرێت. داوای لەوەلید کرد بەم کارە ڕازی ببێت. وەلید ڕازی نەبوو. هوشام وتی: دوای تۆ، ئەو دەکەمە خەلیفەی موسوڵمانان. دووبارە ڕازی نەبوو. هوشام توڕە و مەبەستی زیان گەیاندن بەوەلید و وەرگرتنی بەیعەت بۆ کوڕەکەی لەسەردا پەروەردە دەکرد. دەستەیەك بۆ ئەم کارە هاوکاریان کرد. دوو خاڵەکەی یانی محەممەد کوڕی هوشام کوڕی ئیسماعیل و ئیبراهیم کوڕی هوشام کوڕی ئیسماعیل و منداڵەکانی قەعقاع کوڕی خولەیدی عەبسی و کەسانی دیکە(لەکەسە نزیکەکانی) لەناویاندا دەبینران. وەلید ڕابواردن و شەراب خواردنەوەی لەئەندازە بەدەر کرد. هوشام پێی وت: هاوار لەتۆ وەلید، تۆ باوەڕت بەئایینی ئیسلام هەیە یا نە؟ هیچ کارێکی نەشیاو و ناڕەوا نەماوەتەوە ئەنجامی نەدەیت. هیچ کارێکی حەرام نەماوەتەوە ئەنجامی نەدەیت و هیچ مەشروبێك نەماوەتەوە، نەیخۆیت. گرنگی

بەهیچ کارێك نادەیت. وەلید بۆی نووسی:

یا ایها السائل عن دیننا　　نحن علی دین ابی شاکر

نشر بها صرفا و ممزوجة　　بالسخن احیانا و بالفاتر

یانی: ئەی پرسیارکەری دین و ئایینی ئێمە! بزانە باوەڕمان بەئایینی باوکی شاکر هەیە، هەندێ کات تێکەڵ بەئاو دەیخۆینەوە و هەندێ کات بێ ئاو، هەندێ کات گەرم و هەندێ کات نیوە گەرم.

هوشام لەمەسلەمەی کوڕی تورە بوو. نازناوی مەسلەمە باوکی شاکرە. پێی وت: بۆ کارەکانی تۆ سەرکۆنەی من دەکات و من دەمەوێت تۆوەك جێگری خەلیفە دەستنیشان بکەم! ئەوی هاندا و لەنوێژە گشتیەکاندا دەبینرا. لەساڵی ١١٩/ ٧٣٧ زایینی ئەوی کردە ڕێبەری حەجکەران تا ئایینی حەج لەگەڵ خەڵکان ئەنجام بدات. مەسلەمە خوپارێزی و خواپەرەستی لەخۆی نیشاندا و دواتر لەمەککە و مەدینە سامانەکانی دابەش کرد. یەکێك لەموالییەکانی خەڵکانی مەدینە وتی:

یا ایها السائل عن دیننا　　نحن علی دین ابی شاکر

الواهب الجرد بارسانها　　لیس بزندیق و لا کافر

یانی: ئەی پرسیارکەری دین و ئایینی ئێمە! بزانە باوەڕمان بەئایینی باوکی شاکر هەیە، ئەو کەسەی ئەسپە یاڵ کورت و لۆق درێژەکان، بەجڵەوی زێرین، دەبەخشێت و نە زەندیقە و نە ناباوەڕ.

هوشام بەردەوام ڕەخنەی لەوەلید دەگرت و خراپەی ئەوی دەهێنایە سەرزمان. سەرکۆنەی دەکرد و بەکەسێکی لاواز، وەسفی دەکرد و ڕێگەی خۆتێهەڵقورتاندن لەکاروبارەکانی لێدەگرت. وەلید لەگەڵ کەسە تایبەت و کۆیلەکانی خۆی ڕۆشتەدەر و لەئەزرەق لەسەر ئاوێك لەئەردەم، کەملکی خۆی بوو، دابەزی و دەبیرەکەی، عەییاز کوڕی موسلیمی لای هوشام بەجێهێشت تا بەردەوام هەواڵی کارەکانی ئەوی بۆ بنوسێت. هوشام بەخششەکانی وەلیدی بڕی. وەلید لەمبارەوە نامەی بۆ نووسی بەڵام هوشام وەڵامی نەدایەوە و فەرمانی پێدا، مامۆستا خراپەکەی خۆی، دووربخاتەوە. وەلید داوای مۆڵەتی کرد تا ڕێگە بە کوڕی سوهەیل بدات، بڕواتە لای. هوشام کوڕی سوهەیلی ئەشکەنجە و دواتر، ڕەوانەی کرد. عەییاز کوڕی موسلیم، دەبیرەکەی وەلیدی ئەشکەنجە کرد و خستیە زیندان. وەلید وتی: ئەم پیاوە یەك چاوە شوومە، باوکم بۆ ئەو پێگەیە بەرزی کردەوە و تەختی خەلافەتی

خۆی بەو سپارد، ئێستا ئەو کارە لەگەڵ من دەکات، کەدەیبینن. هەرکەس کەمنی بوویت، گاڵتە و ئەشکەنجەی دەکات. نامەی بۆ هوشام نووسی و لەمبارەوە سکاڵا و داوای کرد، دەبیرەکەی ئازاد بکات. هوشام ئەوی ئازاد نەکرد. وەلید بۆی نووسی:

رایتك تبنی دائما فی قطعتی	و توکنت ذاحزم لهد مت ما تبنی
تثیر علی الباقین مجنی ضغینة	فویل لهم لو مت من شر ما تجنی
کانی بهم و اللیت افضل قولهم	الا لیتنا و اللیت اذ ذاك لا یغنی
کفرت یدا من منعم لو شکرتها	جزاك به الرحمان ذوالفضل و المن

یانی: تۆ دەبینم بەردەوام ڕێگەی دوور کەوتنەوە لەمن دەبڕیت، ئەگەر کەسێکی دوورئەندێش دەبوویت، ئەوەی بەهێزت کردووە، وێرانت نەدەکرد. بۆ پاشماوەکان، میوەی کینەی دێرینە، بەرهەم دێنیت، ئەی هاوار بۆ ئەو کەسانە لەزیانی ئەو تاوانانەی تۆ ئەنجامیان دەدەیت. لەئێستاوە ئەوان دەبینم کەباشترین وتەیان (بووك و مەگەر) وتنە، دەڵێن: خۆزگە ئێمە، بەڵام خۆزگەی ناوادە، هیچ سوودێکی نییە. دەستی بەخشەرێکت بەناسپاسی گووشی کەئەگەر سپاست دەکرد، خواوەندی بەخشندەی مێهرەبان، پاداشتی چاکیەکانتی پێدەبەخشی.

وەلید لەبیابان مایەوە تا ئەو کاتەی هوشام مرد. کاتێك بەرەبەیانی ئەو ڕۆژە داهات کەخەلافەتی گرتەدەست، بەکوڕی زوبەیر، مونزەر کوڕی عومەری وت: لەو کاتەوەی هەستم بەئاوزی خۆم کردووە، شەوێکی درێژتر لەدوێنێکەم لەبیر نییە. سوپای خەم هێرشیان کردەسەرم و بیرم لەکارەکانی ئەم پیاوە دەکردەوە. دڵم کەوتە جۆش، باسوار بین و دەمەتەقێ بکەین. سوار بوون و دوو میل ڕێگەیان بڕی. ڕۆشتە سەر تەپۆڵکەیەك، تەپ و تۆزێکی لەدوورەوە بینی و وتی: نێردراوەکانی هوشامن. هیوادرام هەواڵێکی خۆشیان پێبێت. دوو پیاو دەرکەوتن: یەکیان کۆیلەی باوکی محەممەدی سوفیانی و ئەوی دیکەیان، جەردەبە. کاتێك لێی نزیك کەوتنەوە، دابەزین و بەراکردن ڕۆشتنە لای وەلید و وەك خەلیفە سلاویان بۆ نارد. لەرزی و زمانی گیرا و وتی: هوشام مرد؟ وتیان: بەڵێ. ئەو نامەی بەئێمەیە، نامەی سالم کوڕی عەبدولرەحمان، دەبیری دەبیرخانەیە. نامەکەی خوێندەوە و لەکۆیلەکەی باوکی محەممەد، سەبارەت بەدەبیرەکەی خۆی، عەییاز، پرسیاری کرد. وتی: تا کاتی مەرگی هوشام لەزینداندا بوو. پەیامی بەخەزێنەدارەکان کرد، ئەوەی لەدەستیاندایە، بیپارێزن. هوشام هاتە هۆش و داوای شتێکی کرد، بەڵام پێیان نەدا. وتی: پەنا بەخوا! هەموومان خەزێنەداری

وەلید بووین. لەهەمان سات، چاوی لەدنیا بەست. عەییاز کوڕی موسلیم لەزیندان هاتەدەر و دەرگای خەزێنەکانی بەست و مۆری کرد و هوشامی لەسەر تەختی خەلافەت هێنایە خوار. کۆمکۆمیان دەستنەکەوت تا ئاوی تیا گەرم بکەن، بەناچار لەکەسانی دیکەیان وەرگرت. لەگەنجینەکەی ئەو، کفنیان نەبینی تا ئەوەی کۆیلەکەی کفنی کرد. وەلید وتی:

هتك الاحول المشو   م فقد ارسل المطر

و ملكنا من بعد ذا   كوري فقد اورق الشجر

فاشكروا الله انه   زائد كل من شكر

یانی: پیاوی یەك چاوی شووم، گیانی سپارد و بارانی باراند. دوای ئەو، بووینە پاشا و داری ئارەزوو، بەری دەرکرد. سپاسی خوا بکەن، چوونکە بەردەوام بەسپاسکەران دەبەخشێت.

دەستەیەك دەڵێن: ئەم هۆنراوەیە، هۆنراوەی وەلید نییە.

کاتێك وەلید هەواڵی مردنی ئەوی بیست، نامەی بۆ عەباس کوڕی وەلید کوڕی عەبدولەلیك کوڕی مەروان نووسی تا بێتە روسافە و هەموو سامانەکانی هوشام و منداڵەکانی بخەمڵێنێت و کارگوزار و نۆکەرەکان و کەسانی دوروبەری ئەو بگرێت جگە لەمەسلەمە کوڕی هوشام کە لەگەڵ باوکی قسە و پێشنیاری چاکەکاری لەگەڵ ئەوی بەوەلید کردبوو. عەباس هاتە روسافە و فەرمانەکانی باوکی ئەنجامدا و وەلیدی لەدەرئەنجامەکانی ئاگادار کردەوە. وەلید وتی:

ليث هشاما كان حيا يرى   محلبه الا وفر قد اترعا

ليث هشاما عاش حتى يرى   مكياله الا وفر قد طبعا

كلناه بالصاع الذى كاله   و ما ظلمناه به اصبعا

و ما اتينا ذاك عن بدعة   احله القرآن لى اجمعا

یانی: خۆزگە هوشام زیندوو دەبوو تا دەیبینی پێوانەی گەورە و بێ کەم کوڕی ئەو پڕ بووە. خۆزگە هوشام زیندوو دەبوو تا دەیبینی پیاڵە قووڵەکەی لێوانلێو بووە. بەهەمان پیاڵە، بۆ ئەومان پێوانە کرد کە بۆ ئێمەی پێوانە کرد. یەك جمگەی پەنجە، ستەممان لێنەکرد. ئەمەمان بۆ دروست کردنی دیاردەیەکی نەشیاو ئەنجامنەدا، نووسراوی جیاکەرەوەی راستی لەدروستی (قورئان) ئەو کارانەی بۆ ئێمە ڕەوا کرد.

وەلید هاوەڵان و کەسانی هوشامی گرفتار کرد. یەکێك لەنۆکەرەکانی ڕۆشتە سەر

گۆڕەکەی هوشام و گریانی دەستپێکرد، وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، ئەگەر زیندوو دەبوویت و دەتبینی وەلید چ بەڵایەکمان بەسەردا دێنێت! کەسێك کە لەوێ بوو، وتی: ئەگەر دەتزانی ئێستا لەجەهەننەم چی لەهوشام دەکەن، دەتزانی لەناو نیعمەتێکدا دەژیت کەناتوانی سپاسی بکەیت! هوشام سەرقاڵی گرفتارییەکانی خۆیەتی و ناتوانێت فریای ئێوە بکەوێت.

وەلید کارگوزارەکانی خۆی دەستنیشان و نامەی بۆ شارەکان نووسی و فەرمانیدا بەیعەت لەخەڵکان وەربگرە. نامەی کارگوزارەکان گەڕایەوە و بەیعەتی خەڵکانیان راگەیاند. مەروان کوڕی محەممەد نامەی بۆ نووسی و ئاگاداری کردەوە کەبەیعەتی لەخەڵکان وەرگرتووە و مۆڵەتی دەوێت تا سەردانی بکات. کاتێك وەلید هاتە سەرکار، بۆ پەککەوتەو کوێرەکانی شام، بژێوی مانگانە و بۆ هەرکامیان نۆکەریکی دیاریکرد. بۆ نانخۆرانی خەڵك، بۆنی خۆش و جل و بەرگی لەگەنجینەکان دەرهێنا و بەخششەکانی ئەوانی دەدە زیاد کرد. دوای ئەم زیاد کردنە، دووبارە مانگانی خەڵکانی شامی دەدە زیاد کرد. میوانەکان لەدەوری ئەو کۆبوونەوە. هەرکەس هەرچی دەویست، دەیوت:

ضمنت لكم ان لم تعقنى عوائق	بان سماء الضر عنكم ستقلع
سيوشك الحاق معا زيادة	و اعطية منى عليكم تبرع
محر مكم ديوانكم و عطاؤكم	به تكتب الكتاب شهرا و قطبع

یانی: بەڵێن دەدەم ئەگەر رێگرەکان، رێگەم لێنەگرن، ئاسمانی سەختی و هەژاری، چیتر لەسەر سەری ئێوە نەبینرێت. بەزووترین کات، پەیوەست و زیاد کردن و بەخشش لەمن، دەبینن بێ ئەوەی خۆتان داوای بکەن. بەخشش و گەنجخانەکانی ئێوە، بۆ خۆتان پارێزراوە، مانگانە دەبیرەکان لەو بەخششانە دەنووسن و مۆری دەکەن.

حلم الوادی گۆرانیبێژ دەڵێت: لەگەڵ وەلیددا بووم ئەوکاتەی هەواڵی مەرگی هوشامیان بۆ هێنا و مژدەی خەلافەتیان پێدا. پیرۆزباییان لێکرد و مۆر و قامچی تایبەت بەخەلافەتیان بەو سپارد. ماوەیەك بێدەنگ بووین و سەیری چاوی خەلیفەمان دەکرد. لەناکاو وتی: ئەم هۆنراوەیە بەگۆرانی بۆ ئێمە بخوێنن و تار بژەنن:

طاب يومى و لذ شرب السلافة	و اتانا نعى من بالرصافة
و اتانا البريد ينعى هشاما	و اتانا بخاتم للخلافه
فاصطبحنا من خمر عانة صرفا	و لهونا بقينة عرافه

یانی: ئەمرۆی من خۆش بوو و خوادرنەوەی باشترین شەراب، نۆشی گیانم بێت، هەواڵی مەرگی کەسێك بەئێمە گەیشت کە لەروسافە دەژیا. پەیك هات و هەواڵی مەرگی هوشامی مۆر و ئەنگوستیلەی خەلافەتی هێنا. بەرەبەیانیمان بە شەرابی پاکی (عانە) دەستپێکرد و رۆژمان لەگەڵ کچێکی ئاشنا بەهونەرەکانی دلڕفاندن بەسەر برد.

سوێندی خوارد لەشوێنی خۆی هەڵنەستێت تا ئەم هۆنراوەی بۆ بخوێنن و بەخۆشی ئەو هۆنراوەیە، پێکی هەڵدا. ئەو کارەمان کرد و تا شەو دەرنگان گۆرانیمان خوێند و خواردمانەوە و کردمان.

لەم ساڵەدا، وەلید فەرمانڕەوایی دوای خۆی تایبەت کرد بەدوو کوڕەکەی یانی حەکەم کوڕی وەلید و عوسمان کوڕی وەلید و ئەم دووانەی وەك جێگری خەلافەت دەستنیشان کرد. حەکەمی پێش خست و لەمبارەوە نامەی بۆ شارەکان و کاربەدەستەکانی ڕەوانە کرد.

فەرمانداری نەسر کوڕی سەیار لەخوراسان و لەلایەن وەلیدەوە

لەم ساڵەدا وەلید، نەسر کوڕی سەیاری کردە تاکە فەرمانڕەوای سەراسەری خوراسان. دواتر یوسف کوڕی عومەر بۆ میوانی وەلید ڕۆشتە شام و نەسر و کارگوزارەکانی لەو کڕییەوە. وەلید فەرمانداری خوراسانی بۆ ئەو گەڕاندەوە. یوسف نامەی بۆ نەسر نووسی و فەرمانی پێدا، سەردانی بکات و تا دەتوانێت دیاری و خەلات و سامان لەگەڵ خۆی بێنێت. نەسر، هەموو کەسەکان و سامانەکانی خۆی هەلگرت و بۆ لای ئەو بەرێکەوت. وەلید نامەی بۆ نەسر نووسی تا بەربەت و تەبیرە و دەفرە زێرین و زیوینەکان و هەموو ژەنەرەکان و هەلۆ راوچییەکان و مایینە تایبەتەکانی سواری لەگەڵ خۆی بێنێت. خۆی و گەورەکانی خوراسان سەردانی بکەن.

ئەستێرەناسەکان نەسریان ئاگادار کردبوویەوە کەبەم زوانە ئاژاوەیەکی سەراسەری دەستپێدەکات. یوسف پێداگری کرد تا نەسر بڕواتە لای ئەو. بۆ ئەم کارە، نێردراوێکی تایبەتی ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدا هانی بدات و ئەگەر بەرێنەکەوت، لەناو خەڵکان جار لەسەر کار لابرانی ئەو لێبدات. نەسر ڕێزی لەنێردراوەکە گرت و داوای مۆڵەتی لێکرد. زۆری نەخایاند ئاژاوەی سەریهەڵدا. نەسر ڕۆشتە کۆشکە تایبەتەکەی خۆی لەماجان و بەنوێنەرایەتی خۆی، عەسمە کوڕی عەبدوڵڵەی ئەسەدی کردە فەرمانداری خوراسان، موسا

کوڕی وەرقای کردە فەرمانداری چاچ، حەسانی لەخەڵکانی سەغد کردە فەرمانداری سەمەرقەند و موقاتیل کوڕی عەلی کردە فەرمانداری ئامۆل. فەرمانی پێدان کاتێك هەواڵی بەرێکەوتنی ئەویان بیست، تورکەکان بانگ بکەن تا لەماوەرا ئەلنەهر بپەڕنەوە بۆ ئەوەی بۆ لای ئەوان بگەڕێتەوە. نەسر بەرەو عێراق بەرێکەوت.

لەو کاتەی لەسەر ڕێگەی خوراسان بوو، یەکێك لەموالیەکانی بەنی لەیش، شەوانە ڕۆشتە لای و هەواڵی کوژرانی وەلیدی پێدا. کاتێك بەیانی بوویەوە، خەڵکی کۆکردەوە و فەرمانی بەنێردراوەکانی وەلیددا تا ئامادە ببن. بەوانی وت: بینیتان کەبەرێکەوتم و ئەم هەموو دیاری و سامانەم لەگەڵ خۆم هێناوە. دیاریەکانم تا بەیهەق هەڵگرتووە. دوێ شەو، فلان کەس هاتە لام و هەواڵی کوژرانی وەلیدی پێدام. ئاژاوە لەشام سەری هەڵداوە. مەنسور کوڕی جمهور ڕۆشتۆتە ناو عێراق و یوسف کوڕی عومەر هەڵاتوە. ئێمە لەشارێك ژیان و فەرمانڕەوایەتی دەکەین کەخۆتان دەزانن و دوژمنە فراوانەکانی، دەناسن. سالم کوڕی ئەحوەز هەستا و وتی: ئەم بەشێکە لەفێڵەکانی قوڕەیش کەدەیانەوێت ملکەچی و فەرمانبەری تۆ بەفیڕۆ بدەن. درێژە بەڕێگەی خۆت بدە و ئێمە تاقی مەکەرەوە. نەسر وتی: ئەی سالم، تۆپیاوێکی شارەزا لەکاروباری جەنگ و گوێرایەڵی ئومەوییەکانی بەڵام ئەندێشەی تۆ سەبارەت بەکارە دژوارەکان، ئەندێشەی کەنیزێکی دانشکاوە. نەسر لەگەڵ خەڵکان گەڕایەوە.

کوژرانی یەحیا کوڕی زەید کوڕی عەلی کوڕی حسەین

لەم ساڵەدا یەحیا کوڕی زەید کوڕی عەلی کوڕی حسەین لەخوراسان کوژرا. چۆنیەتیەکەی ئەوەی کە: کاتێك ئەو بەدوای کوژرانی باوکی، (وەك باسمان کرد) ڕۆشتە خوراسان، بەرەو بەڵخ بەرێکەوت و لەوێ، لای حورەیش کوڕی عومەر کوڕی داوود دابەزی و مایەوە تا ئەو کاتەی هوشام مرد و وەلید کوڕی یەزید هاتە سەرکار. یوسف کوڕی عومەر نامەی بۆ نەسر کوڕی سەیار نووسی یەحیا هاتۆتە خوراسان و لەماڵی عەمرۆ نیشتەجێ بووە. فەرمانی پێدا: بەدژوارترین شێوە، گەمارۆی بخەسەر. نەسر، حورەیشی گرت و داوای یەحیای کرد. وتی: ئاگاداری نیم. فەرمانیدا و شەسەد قامچیان لێدا. حورەیش وتی: سوێند بەخوا ئەگەر لەژێر ئەم قاچەمدا بێت، قاچم هەڵناگرم. کاتێك قوڕەیش کوڕی حورەیش ئەمەی بینی، وتی: باوکم مەکوژە و من شوێنی یەحیات نیشان دەدەم. لەشوێنی یەحیا

ئاگاداری کردەوە و نەسر ئەوی گرت و وەلیدی لەگرتنی ئەو ئاگادار کردەوە، وەلید نامەی بۆ نووسی تا ئەمانی پێ ببەخشێت و خۆی و هاوەڵانی ئازاد بکات. نەسر ئەوی ئازاد کرد و فەرمانیدا دوو هەزار درەمی پێبدەن. وتی: برۆ بۆ لای وەلید. یەحیا ڕۆشتە سەرخس و لەوێ مایەوە. نەسر بۆ عەبدوالله کوڕی قەیس کوڕی عوبادی نووسی تا لەوێوە ڕەوانەی بکات. ئەو، یەحیای ڕەوانە کرد. یەحیا بەرێکەوت تا گەیشتە بەیهەق. ترسا یوسف کوڕی عومەر، بیکوژێت و لەبەر ئەمە ڕێگەی نەیشابووری گرتەبەر کەعەمرۆ کوڕی زەرارە فەرمانڕەوایەتی دەکرد. یەحیا حەفتا پیاوی شەڕکەری لەگەڵدا بوو. ئەو چەند بازگانێکی بینی و چوارپێکانی ئەوانی گرت و وتی: بەهاکەی لەئەستۆی ئێمەدایە. عەمرۆ کوڕی زەرارە نامەی بۆ نەسر نووسی و لەکارەکانی یەحیا ئاگاداری کردەوە. نەسر نامەی نووسی و فەرمانی شەڕی پێدا. عەمرۆ هاورێ لەگەڵ دەهەزار پیاوی شەڕکەر و یەحیا بەحەفتا پیاو، ڕوبەروی یەکبوونەوە. یەحیا شکستی پێهێنا و عەمرۆ کوڕی زەرارە کوژرا و مەڕومالات و چوارپێکانی ئەوانی گرت و بەرەو هەرات بەرێکەوت. بەلام لەوێ نەمایەوە.

نەسر کوڕی سەیار، سالك کوڕی ئەحوەزی بەشوێن یەحیادا ڕەوانە کرد. لەجوزجان ڕووبەڕوی یەکبوونەوە و شەڕێکی قورسیان ئەزمون کرد. تیرێك بەرناوچاوی یەحیا کەوت. پیاوێك لەعەنەزە بەناوی عیسا، تیری بۆ هاویشت. یارانی یەحیا تا دوایین کەس کوژران. سەری یەحیایان بڕی و هەڵیانگرت و کراسەکەیان لەجەستەی دەرهێنا.

کاتێك هەواڵی کوژرانی یەحیا، بەوەلید گەیشت، نامەی بۆ یوسف کوڕی عومەر نووسی: گوێرەکەی عێراقیەکان کەزەیدە، بێنەرە خوار و لەناوی ببە و بیسوتێنە و خۆڵەمێشەکەی بکەرە ناو دەریا. یوسف کوڕی عومەر فەرمانی سوتاندنی دەرکرد و دواتر خۆڵەمێشەکەیان بردە ناوەڕاستی دەریا و کردیانە ناو ئاوەکە.

دووای کوژران، لەجوزجان یەحیایان بەدارەوە هەڵواسی. بەدارەکەوە مایەوە تا ئەوکاتەی ئەبوموسلیمی خوراسانی دەرکەوت و فەرمانڕەوایەتی خوراسانی گرتەدەست. ئەبوموسلیم فەرمانیدا و پەیکەرەکەیان هێنایە خوار و نوێژیان لەسەر خوێند و دواتر دفن و پرسەیان بۆ گێڕا. ئەبوموسلیم دەفتەری ئومەوییەکانی گرت و سەیری کرد تا بزانێت چ کەسانێك لەکوشتنی یەحیایدا بەشدار بوون. ئەوانەی کوشت کەزیندوو بوون و ئەوانەی مردبوون، سزای بەسەر ماڵ و منداڵەکانیاندا سەپاند. دایکی یەحیا ناوی ریتە کچی باوکی هاشم عەبدوالله کوڕی محەممەد کوڕی حەنیفەیە.

فەرمانداری حەنزەلە لەئەفریقییە

فەرمانداری باوکی خەتار لەئاندۆلۆس

لەم ساڵەدا باوکی خەتار حوسام کوڕی زێڕای کەلبی وەك فەرمانداری ئاندۆلۆس ڕۆشتە ئەو دیارە. ئەم ڕووداوە لەمانگی ڕەجەب/ مەی ٧٤٣ زایینی ڕوویدا. کاتێك ئەبوو خەتار چاوی بەکارگوزارەکانی ئاندۆلۆس کەوت، و ئەوان پەیمانی پارێزگاری کردن لەیەکتریان بەستبوو، هۆنراویەکی خوێندەوە و تیایدا باسی شەڕی مەرج ڕاهیتی کرد و بیری خستنەوە لەو ڕۆژەدا چۆن کەلبیەکان لەبەرژەوەندی مەروان پیاوانە شەڕیان کردووە و قەیسیەکان لەزیانی مەروان و لەبەرژەوەندی زوحاك کوڕی قەیسی فیهری. بەشێك لەهۆنراوەکە بەمشێوەیە:

افادت بنو مروان قیسا دماونا	و فی الله ان لم یعدلوا حکم عدل
و فیناکم حر القنا مرج راهط	و لم تعلموا من کان ثم له الفضل
وقیناکم حر القنا بنحورنا	و لیس لکم خیل تعد و لا رجل

یانی: مناڵەکانی مەروان خوێنباییان بۆ قەیسیەکان برد و ئێمەیان کڕییەوە. ئەگەر بەدادپەروەری هەڵس و کەوتیان لەگەڵ ئێمە نەکردبێت، خواوەند هاوشێوەی فەرمانڕەوایەکی دادپەروەرە. دەڵێی لەشەڕی مەرج ڕاهیت بەشداریتان نەکردووە و نەتانزانیوە لەو کاتە دژوارەدا، گەورەیی و سالاری تایبەت بەچ کەسانێك بوو.

کاتێك ئەم هۆنراوە بەگوێی هوشام گەیشت، پرسیاری ئەوی کرد و وتیان: پیاوێکە لەکەلب. هوشام، حەنزەلە کوڕی سەفوانی کەلبی لەساڵی ١٢٤/ ٧٤٢زایینی، وەك فەرمانداری ئەفریقییە دەستنیشان کردبوو. نامەی بۆ نووسی تا ئەبوو خەتار وەك فەرمانداری ئاندۆلۆس دەستنیشان بکات. حەنزەلە، ئەو کارەی کرد و بەرێکەوت. ڕۆژی هەینی ڕۆشتە ناو قەرتەبە و بینی فەرماندارەکەی سەعلەبە کوڕی سەلامە هەزار ئەسیری بەرپەرپ کۆکردۆتەوە تا سەریان ببڕێت. کاتێك ئەبوو خەتار ڕۆشتە ناو شارەکە، ئەسیرەکانی بەو سپارد. فەرمانداری ئەبوو خەتار بووە هۆی زیندوو مانەوەی ئەسیرەکان. ئەو شامییانەی لەئاندۆلۆس بوون، دەیانویست لەگەڵ سەعلەبە بۆ شام بگەڕێنەوە. ئەبوو خەتار ڕێزی گرتن و چاکەی لەگەڵ کردن. ئەوان مانەوە. هەر دەستەیەکی لەناو گەرەك و ماڵەکانی هاوشێوەی شام جێگە کردەوە. کاتێك شارێکی هاوشێوەی شارەکەی خۆیانیان بینی، نیشتەجێ بوون. دەستەیەك دەڵێن: لەبەر ئەوە خەڵکانی شامی بلاَو کردەوە چوونکە قەرتەبە بۆ ئەوان

شوێنێکی بچوك بوو. بەشێك لەگێڕانەوەکانی تایبەت بەوانمان لەگێڕانەوەی ڕووداوەکانی ساڵی ١٣٩/ ٧٥٦ باس کردووە.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

دەڵێن: لەم ساڵەدا وەلید، خاڵەکەی خۆی، یوسف کوڕی محەممەد کوڕی یوسفی سەقەفی وەك فەرمانداری مەککە و مەدینە و تایف دەستنیشان کرد و محەممەد کوڕی هوشام کوڕی ئیسماعیلی مەخزومی و ئیبراهیم کوڕی هوشامی زیندانی و لەبەرابەر خەڵکان ڕایگرتن. ئەوانی لەشەعبانی ئەم ساڵە هێنایە مەدینە. دواتر ئەوانیان بردە شام بۆ لای وەلید. وەلید فەرمانیدا و بەقامچی، ئەشکەنجەیان کردن. محەممەد وتی: تۆ بەخزمایەتیت لەگەڵ خۆمان سوێند دەدەم. وەلید دەیوت: چ خزمایەتیەك لەنێوان من و تۆدا هەیە؟ دەیوت: ئەگەر خزمیش نەبین، وتاری پێغەمبەرە کەدەفەرمێت تەنیا لەکاتی (حد) دەبێت قامچی بەکار ببرێت. وتی: لەبەر حەد و لەبەر تۆڵە سەندنەوەی خۆم، قامچی بارانت دەکەم. تۆ یەکەم کەس بوویت سەبارەت بەکوڕە مامەکەی من و کوڕە مامی سەروەری باوەڕداران عوسمان کوڕی عەففان، ((عەرەجی))خراپەت کرد. محەممەد ئەم عەرەجییەی گرت و لەبەر دەم خەڵکان ڕایگرت. دواتر بەقامچی ئەشکەنجە و زیندانی کردبوو. لەزیندان مابوویەوە و دوای نۆساڵ، مرد. لەبەر ئەوەی عەرەجی لەهۆنراوەکانی خۆی، بەخراپی وەسفی کردبوو. وەلید فەرمانیدا خۆی و براکەیان قامچی باران کرد. دواتر بەندی ئاسنینیان کردە پێیان و بۆ عێراق بۆ لای یوسف کوڕی عومەر، ڕەوانەیان کردن. کاتێك گەیشتنە لای یوسف، ئەوەندە ئەشکەنجەی کردن تا مردن.

هەروەها لەم ساڵەدا وەلید، سەعد کوڕی ئیبراهیمی لەسەرپەرەستی کردنی دامەزراوەی دادی مەدینە لابرد و یەحیا کوڕی سەعیدی ئەنساری بۆ ئەو کارە دەستنیشان کرد. لەم ساڵەدا ڕۆمییەکان بۆ زێبەترە ڕۆشتنەدەر کەقەلایەکی کۆنە و حەبیب کوڕی مەسلیمەی فێهری دەستی بەسەردا گرتبوو. ڕۆمییەکان ئەو قەلایان وێران کرد. چەندین بینای لەرزۆکیان لەوێ دروست کرد. ڕۆمیەکان گەڕانەوە و لەرۆژگاری (مەروانی کەر) دوایین خەلیفەی ئومەوییەکان، وێرانیان کرد. دواتر ڕەشید ئەو ناوچەی بەهێز و پیاوە

شەڕکەرەکانی لەوێ جێگیر کرد. کاتێك، مەئمون فەرمانڕەوایەتی گرتەدەست، رۆمییەکان هێرشیان کردەسەر و کاولیان کرد. مەئمون فەرمانی ئاوەدان کردنەوەیدا و دووبارە بەهێزیان کردووە. دووبارە رۆمییەکان لەسەردەمی موعتەسەم مەبەستی وێران کردنیان کرد. بەخواستی خواوەند لەکاتی خۆیدا ئاماژەی پێدەدەین. لەبەر ئەوە گێڕانەوەیەکی گشتیم لێرەدا باس کرد چوونکە مێژووی رووداوەکانم نەدەزانی.

هەروەها لەم ساڵەدا وەلید، براکەی خۆی، عومەر کوڕی یەزیدی بۆ شەڕ ڕەوانە کرد و ئەسوەد کوڕی بیلالی موحازی کردە فەرماندەی هێزە دەریاییەکان و بۆ قیبرسی نارد تا رێگەی بۆخەڵکەکەی بکاتەوە بۆ ئەوەی رووبکەنە شام یا رۆم. دەستەیەك بەدراوسێیەتی موسوڵمانان رازی بوون و ئەوانیان بردە شام. دەستەیەك رۆمییان هەڵبژاردو بۆ ئەو دیارە بەرێکەوتن.

هەروەها لەم ساڵەدا، سلێمان کوڕی کەسیر، مالك، هەیسەم، لاهیز کوڕی قورەیز و قەحتەبە کوڕی شەبیب ڕۆشتنە مەککە و بەوتەی دەستەیەك لەمێژوو نووسان، چاویان بەمحەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدواللە کوڕی عەباس کەوت و داستانی ئەبوومۆسایان لەگەڵ باس کرد و لەوەی بینیبوویان، ئاگاداریان کردەوە. وتی: ئازادە یا کۆیلە؟ وتیان: عیسا گومان دەکات کۆیلەیە و خۆی گومان دەکات ئازادەیە. دەڵێت: ئەویان کڕییەوە و ئازادیان کرد. دووسەد هەزار دەرەمیان بەمحەممەد کوڕی عەلیدا و جل و بەرگی سی هەزار دەرەمیان لەبەر کرد. بەوانی وت: گومان ناکەم چیتر بتوانن من ببینن، ئەگەر بەڵایەك بەسەر من هات، ئیبراهیمی کوڕم سەروەری ئێوەیە چوونکە پشتم بەو بەهێزە. پێشنیارتان پێدەکەم چاکەی لەگەڵ بکەن. ئەوان گەڕانەوە.

دەستەیەك دەڵێن: لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدواللە کوڕی عەباس لەزی قەعدە/ سێپتامبەر ٧٤٣ زایینی کۆچی دوایی کرد. ئەو، حەوت ساڵ دوای مەرگی باوکی مرد.

یوسف کوڕی محەممەد کوڕی یوسف، لەم ساڵەدا ئایینی حەجی ئەنجامدا. هەروەها لەم ساڵەدا نەعمان کوڕی یەزید کوڕی عەبدولمەلیك لەهاویندا شەڕی کرد.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: ئەبوو حازمی ئەعرەج کەدەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ١٤٠ یا ١٤٤/ ٧٥٧ یا ٧٦١ زایینی کۆچی دوایی کرد، سەماك کوڕی حەربق لەکۆتایی فەرمانڕەوایی هوشام کوڕی عەبدولمەلیك، قاسم کوڕی ئەبی بەزە کەناوی باوکی یەسارە و لەقورئان خوێنە بەناوبانگەکانە، ئەشعەس کوڕی ئەبی شەعسائی سولەیم کوڕی ئەسوەدی موحاربی، سەیید

کوڕی ئەبی ئونیسە جەزری موالی بەنی کەلاب یا موالی یەزید کوڕی خەتاب یا موالی غەنی لەتەمەنی ٤٦ ساڵی، پیاوێکی خۆپارێز و چاکەکار بوو، برایەکی بوو بەناوی یەحیا کەحەدیسە لاوازەکانی دەگێڕایەوە، عەرەجی شاعیر لەزیندانی محەممەد کوڕی هوشام کوڕی ئیسماعیل کارگوزاری هوشام کوڕی عەبدولەلیك لەمەدینە و مەککە. هۆکاری زیندانی کرانی ئەوە بوو لەیەکێك لەهۆنراوەکانی خۆی، سەرکۆنەی محەممەدی کرد. محەممەد کوڕی هوشام شوێنی کەوت تا ئەوەی بیستی یەکێك لەکۆیلەکانی ئەوی گرتووە و کوشتوویەتی و فەرمانی بەکۆیلەکانی خۆیداوە ژنی کۆیلە کوژراوە، پێشێل بکەن. محەممەد ئەوی گرت و ئەشکەنجەی کرد و لەبەرابەر خەڵکان، بەپێوە رایگرت. بۆ ماوەی نۆ ساڵ زیندانی کرد و لەزیندان، مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و بیست و شەشی کۆچی ((٧٤٤ زایینی))

کوژرانی خالید کوڕی عەبدوڵڵای قەسری

لەم ساڵەدا خالید کوڕی عەبدوالله کوژرا. هۆکاری لەسەر کار لابرانی ئەومان لەعێراق و خوراسان پێشتر باس کرد. وەك وتوویانە: پانزە ساڵ فەرمانڕەوایەتی کرد. کاتێك هوشام ئەوی لەسەر کار لابرد، یوسف کوڕی عومەر لەواست ئەوی گرت و زیندانی کرد. دواتر یوسف ڕۆشتە حیرە و خالیدی لەگەڵ خۆی برد و بۆ ماوەی هەژدە مانگ لەزیندانندا هێشتییەوە. هەروەها براکەی ئیسماعیل کوڕی عەبدوالله و کوڕەکەی، یەزید کوڕی خالید و برازاکەی، مونزەر کوڕی ئەسەدی زیندانی کرد. یوسف داوای فەرمانی لەهوشام کرد بۆ ئەوەی ئەشکەنجەی بکات. هوشام تەنیا بۆ یەکجار مۆڵەتی ئەو کارەی پێدا و سوێندی خوارد ئەگەر خالید بمرێت، بێ گومان یوسف دەکوژێت. یوسف ئەوی ئەشکەنجە و دووبارە ڕەوانەی زیندانی کرد. دەستەیەك دەڵێن: بەبەردەوامی ئەوی ئەشکەنجە دەکرد. هوشام لەشوالی ١٢١/ سێپتامبەری ٧٣٩ زایینی نامەی بۆ یوسف نووسی و فەرمانی ئازاد کردنی خالیدی پێدا. یوسف ئازادی کرد. خالید ڕۆشتە گوندێك لەنزیك روسافە و تا صەفەری ساڵی ١٢٢/ ژانویەی ٧٤٠ زایینی لەوێ مایەوە. زەید هاتەدەر و کوژرا و یوسف کوڕی عومەر نامەی بۆ هوشام نووسی: بەنی هاشم لەبرسیەتیدا دەمردن و زۆرترین هەوڵی هەرکام لەوان تێرکردنی سکی ماڵ و منداڵەکەی بوو. کاتێك خالید فەرمانڕەوایی عێراقی گرتەدەست سامانی لەناو ئەوان بڵاو کردەوە و لەبەر ئەمە خوازیار و تامەزرۆی فەرمانڕەوایەتی بوون. زەید تەنیا بەهۆی ئەندێشەی خالیدەوە، سەری بەرز کردەوە.

هوشام وتی: یوسف درۆ دەکات! نێردراوەکەی ئەشکەنجە و وتی: گومانمان لەخالید و گوێرایەڵی ئەو نییە.

خالید ئەمەی بیست و بەرێکەوت و لەدیمەشق دابەزی و بەگەشتێکی هاوینی ڕۆشت. فەرمانداری دیمەشق لەم کاتەدا کولسوم کوڕی عەییازی قوشەیری بوو کەخالیدی بەدوژمن دەزانی. لەم کاتەدا، شەوانە لەدیمەشق ڕوداوی ئاگرکەوتنەوە ڕوویدەدا. پیاوێکی عێراقی ئاگری دەکردەوە کەپێیان دەوت کوڕی عەمرەس. کاتێك ئاگر هەڵدەگیرسا، دەڕۆشتنە سەر ماڵی خەڵکان و دزییان دەکرد. منداڵەکان و براکانی خالید، لەکەنار دەریا ژیانیان بەسەر دەبرد. کولسوم نامەی بۆهوشام نووسی کەکۆیلەکانی خالید دەیانەوێت هێرش بکەنە

سەرخەزێنە و لەبەر ئەمە شەوانە رووداوی ئاگرکەوتنەوە لەناو شاردا دروست دەکەن تا بەمەبەستەکەی خۆیان بگەن.

هوشام نامەی بۆنووسی و فەرمانی پێدا خالید و بنەماڵەکەی و هەموو کەسەکانی زیندانی بکات. ئەو کەسانێکی ڕەوانە کرد و منالّ و براکانی خالیدی لەکەنار دەریا کۆکردەوە و زنجیری لەدەست وپێی ئەوان کرد. هاورێ لەگەلّ ئەوان، کۆیلەکان و ژن و کچ و خوشکەکانی، ئەوانیان برد. عەلی کوڕی عەمرەس و هاوەلآنی دەرکەوتن. وەلید کوڕی عەبدولرەحمان، کارگوزاری خەراج، نامەی بۆ هوشام نوسی و ئاگاداری کردەوە کەکوڕی عەمرەس و هاورێکانی دەستگیر کراون. ئاماژەی بەناو و هۆز و بنەماڵەکانی ئەواندا. لەناو ئەوان، کەس لەبنەماڵە و هۆزی خالید نەدەبینرا. هوشام نامەی بۆ کولسوم نووسی، سەرکۆنەی کرد و فەرمانی ئازاد کردنی خالید و کەسەکانی پێدا. ئەوانی ئازاد کرد و کۆیلەکانیان هێشتەوە بەو هیوایەی کاتێك خالید لەگەشتی هاوینەی بگەڕێتەوە، خوازیاری ئازادی ئەوان بێت.

خالید گەڕایەوە و لەماڵەکەی خۆی لەدیمەشق مایەوە. مۆڵەتی بەخەڵکاندا سەردانی بکەن. کچەکانی هەستان تا بڕۆنە ژوورەکانی خۆیان و لەبەر چاوی خەڵکان نەمێنن. بەوانی وت: خۆتان مەشارنەوە چوونکە هوشام هەموو رۆژێك دەتانباتە زیندان. خەڵك ڕۆشتنە ناو ماڵەکەی ئەو و منالّەکانی هەستان تا ژنەکان دابپۆشن. خالید وتی: من هاوشێوەی شەڕکەرێکی گوێڕایەلّ و ملکەچ بۆ شەڕ دەرۆشتم بەلآم ڕێزیان لەکارەکەی من نەگرت و ژن و منالّەکانی منیان گرتو بەتاوانی گوناحێکی نەکردوو، ئەوانیان زیندانی کرد بەهەمان شێوە کەبتپەرستەکان زیندانی دەکەن. بۆ دەستەیەك لەئێوە هەڵنەستان و بلێن: ئەم کۆیلە فەرمانبەرە گوێڕایەلّەتان بەچ گوناحێك زیندانی کردووە؟ دەترسان هەمووتان بکوژرێن؟ خوا بەردەوام ترس لەدڵتانا بێڵێتەوە.

دواتر وتی: هوشام چ کارێکی بەمن هەیە؟ یا دەست لەمن هەڵبگرێت یا ئەوەی پێشنیاری شوێنکەوتنی ئەم پیاوە عێراقیەی نیشتەجێی شام و حیجازی نەژادە دەکەم ((محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس.) فەرمانتان پێدەدەم هوشام لەوتەکانی من ئاگادار بکەنەوە. کاتێك وتەکانی بەگوێی هوشام گەیشت، وتی: باوکی هەیسەم، خڵەفاوە.

نامەکانی یوسف کوڕی عومەر بەردەوام دەگەیشتە دەربارەی هوشام و داوای یەزید کوڕی خالید کوڕی عەبدواللەی لێدەکرد. هوشام کەسی بۆ لای کوڕی کولسوم ڕەوانە و فەرمانی

پێدا یەزید کوڕی خالید کوڕی عەبدوالله بۆ لای یوسف بنێرێت. کولسوم بەدوایدا گەڕا بەلام یەزید هەلات. خالیدی بانگ کرد و ڕۆشتە لای و یوسف زیندانی کرد. هوشام ئەمەی بیست و نامەی بۆ کولسوم نارد و سەرکۆنەی کرد و فەرمانی ئازاد کردنی خالیدی بەیوسفدا و ئازادی کرد.

لەرابردوودا بەو شێوە بوو کاتێك هوشام خوازیاری کارێك دەبوو، فەرمانی بەئەبرەشی کەلبی دەدا تا نامە بۆ خالید بنێرێت. ئێستا بەفەرمانی هوشام، ئەبەرش بۆی نووسی: سەرومری باوەڕدارانیان ئاگادار کردۆتەوە کەپیاوێك بەتۆی وتووە: ئەی خالید، تۆم لەبەر دەگار خۆش دەوێت: خواوەند ڕێزدارە و تۆ ڕێزداری، خواوەند بەخشندەیە و تۆ بەخشندەی، خواوەند مێهرەبانە و تۆ مێهرەبانی (تا دەی بژارد) سەرومری باوەڕداران سوێندی خواردوە ئەگەر ئەم هەواڵە ڕاست بێت، بێ چەند و چون دەتکوژێت.؟

خالید نووسی: لەو کۆڕەدا دەستەیەك بەو شێوە بوون کەهیچ کەس (لەخراپەکاران و کردار ناشیرینەکان) توانای بەلارێدا بردنی گێراوەکەی نەبوو. ئەو پیاوە بەمنی وت: خالید، تۆم لەبەر دەگار خۆش دەوێت: خواوەند ڕێزدارە و ڕێزدارەکانی خۆش دەوێت، خواوەند تۆی خۆش دەوێت و منیش، (تا دەی بژارد) کارێکی دژوارتر لەداستانەکەی من کەزادەی بەدبەختی حیمەیری لای سەرومری باوەڕداران وتوویەتی: ئەی سەرومری باوەڕداران، جێگری تۆ لەسەر بنەماڵەکەت لای تۆ بەرێزترە یا نێردراوی تۆ بۆ نیازەکانت؟ وتوویەتی: جێگری من بۆ سەر بنەماڵەکەم. زادەی بەدبەخت وتوویەتی: کەواتە تۆ جێگری خواییت و محەممەد نێردراوی خوایە. گومڕایی پیاوێك لەبووجەیلە (یانی خۆم) لای کۆمەڵانی خەڵك شیاوترە بۆ ڕازی بوون تا گومڕایی سەرومری باوەڕداران. کاتێك، هوشام نامەکەی خوێندەوە، وتی: باوگی هەیسەم، خڵەفاوە.

خالید تا کاتی مردنی هوشام لەدیمەشق مایەوە. وەلید هاتە سەر کار. نامەی بۆ نووسی: چارەنووسی ئەو پەنجا هەزار هەزارەی کەدەزانی، چی بەسەر هات؟ بۆ خەزێنەی سەرومری باوەڕدارانی بگەڕێنەرەوە. خالید بۆ ئەو دیارە بەرێکەوت. لەناو خێوەتەکەی خۆیدا بوو کەوەلید کەسی ڕەوانە کرد و وتی: سەرومری باوەڕداران دەفەرمێت: کوڕەکەت لەکوێیە؟ خالید وتی: لەشام هەلاتوە و ئێمە گومانمان دەکرد لەزیندانەکانی سەرومری باوەڕداراندایە تا ئەوەی خواوەند، خەلافەتی بەئێوە بەخشی. کاتێك هەواڵی ئەومان دەستنەکەوت، گومانمان کرد بۆ سەرزەمینی خەڵکەکەی خۆی لەکوێستانەکانی سەرات هەلاتوە. نێردراو

گەڕایەوە و وتی: نا، بەمشێوە نییە، تۆ ئەوت لەشوێنی مانەوەی خۆت بەجێهێشت تا ئاژاوە بنێتەوە. وتی: سەرومری باوەڕداران دەزانێت، ئێمە بنەماڵەیەکی ملکەچ و گوێڕایەڵین. نێردراو گەڕایەوە و وتی: سەروەی باوەڕداران دەڵێت: یا بێ چەند و چوون ئەو دەهێنیتە لای ئێمە، یا گیان دەخەمە سەر لێوت. خالید دەنگی خۆی بەرز کردەوە و وتی: ئەمە ئەو شتەیە کەمن دەخوازم. سوێند بەخواوەند، ئەگەر لەژێر قاچمدا بێت، قاچم بەرز ناکەمەوە. وەلید فەرمانی ئەشکەنجە کردنی ئەوی دەرکرد. ئەشکەنجەیان کرد بەڵام خالید هیچی نەوت. ئەویان خستە زیندان تا ئەو کاتەی یوسف کوڕی عومەر هاوڕێ لەگەڵ سامان و داراییەکان لەعێراقەوە هات و ئەوی بەپەنجا هەزار هەزار درەم لەوەلید کڕییەوە. وەلید پەیامی بۆ خالید نارد: یوسف تۆ بەپەنجا هەزار هەزار درەم دەکرێت، ئەگەر بەڵێن دەدەمت ئەو برە پارەیە بدەیت، ئازادیت و گەرنە تۆ تەسلیمی ئەو دەکەم. خالید وتی: بیرم نایەت بتوانرێت عەرەبەکان، کڕین و فرۆشیان پێوە بکرێت. سوێند بەخوا ئەگەر داوا لەمن بکەیت، بەڵێنی گەڕانەوە تۆڵاشە دارێك بدەم، نایدەم. وەلید ئەوی بەیوسف سپارد. یوسف جلەکانی داکەند و عابایەکی دابەسەر شانیدا. سوار وشترێکی بێ کۆپانی کرد و ئەشکەنجەی دەدا. بەڵام خالید لێوی نەکردووە. ئەوی بردە کوفە و هەمان شەو ئەوی کوشت و لەحیرە بەخاکی سپارد. بەعاباکەیەوە خستیانە ژێر خاك. ئەم رودواوە لەموحەرەمی ١٢٦/ نەڤەمبەری ٧٤٣ زایینی روویدا. دەستەیەك دەڵێن: بەمشێوە نەبوو، داری خستە نێوان ڕانی و فەرمانی بەپیاوەکانیدا بەسەریدا برۆن تا ئەوەی قاچیان ورد و خاش کرد. خالید نەوتەیەکی هێنایە سەرلێو، نە رووی گرژ کرد.

دایکی خالید، ژنێکی مەسیحی بوو کەباوکی لەیەکێك لەجەژنە مەسیحیەکان، پەیوەندی هاوسەریەتی لەگەڵ بەست و خالید و ئەسەدی هێنایە دنیا بەڵام خۆی باوەڕی بەئیسلام نەهێنا. خالید پەرستشگەیەکی بۆ دروست کرد. شاعیران، بۆ ئەم کارەی سەرکۆنەیان کرد. فەرزدق وتی:

الا قطع الرحمن ظهر مطية	اتتنا تهادى من دمشق بخالد
فكيف يوم الناس من كانت امه	تدين بان الله ليس بوواحد
بنى بيعة فيها النصارى لامه	و يهدم من كفر منار المساجد

یانی: خۆزگە خواوەند پشتی ئەو وشترە بشکێنێت کە بەڕاکردن، لەدیمەشقەوە هات و خالیدی بۆ ئێمە هێنا. چۆن دەکرێت کەسێك پێشنوێژی خەڵك بێت کەدایکی باوەڕی بەفرە

خواوەندی هەیە؟ پەرستشگەیەکی مەسیحی بۆ دایکی دروست کرد بەڵام لەبەر ناباوەڕی گوڵدەستەی مزگەوتەکانی لەناو برد.

خالید فەرمانی وێران کردنی گوڵدەستەی مزگەوتەکانیدا چوونکە بیستبووی، شاعیرێك وتوویەتی:

لیتنی فی المؤذنین حیاتی   انهم یبصرون من فی السطوح

فیشیرون اوتشیرو الیهم   بالهوی کل ذات دل ملیح

یانی: خۆزگە سەراسەری ژیانم هاوشێوەی لۆتییەکان بەسەر دەبرد چوونکە ئەوان کەسانی سەر بانەکان دەبینن، یا بۆ پەری روخسارەکان دەست رادەوەشێنن یا هەر نازەنینێکی خوێنشیرین لەبەر شەیدایی، دەستیان بۆ رادەوەشێنێت.

کاتێك ئەم هۆنراوەی بیست، فەرمانی وێران کردنی ئەوانی دەرکرد. کاتێك بیستی خەڵکان بۆ دروست کردنی کەنیسەکە، سەرکۆنەی دەکەن، لەبەرابەر خەڵکان، داوای لێبووردنی کرد بەڵام لەبەر نەزانی بەمشێوەیە قسەی کرد: خواوەند ئایینەکەیان نفرین بکات. ئەگەر لەدینەکەی ئێوە خراپتر بێت. بەردەوام دەیوت: جێگری پیاو لەسەر بنەماڵەکەی، گەورەتر و رێزدارتر لەنێردراوی ئەوە. مەبەستی ئەوە بوو کەجێگر (هوشام) لەنێردراو (پێغەمبەر(د.خ)) گەورەتر و رێزدارترە. لەم وتەیە، پەنا بۆ خوا دەبەین.

کوژرانی وەلید کوڕی یەزید کوڕی عەبدولەلیك

لەم ساڵەدا، لەمانگی جەمادی الثانی/ ئاوریلی ٧٤٤ زایینی وەلید کوڕی یەزید کوڕی عەبدولەلیك، کوژرا.

هۆکاری کوژرانەکەی، ئەو بابەتانە بوو پێشتر ئاماژەمان پێدا چوونکە ئەو پیاوێکی سەرسەری و هەرزە بوو. کاتێك لەسەر تەختی خەلافەت دانیشت، جگە لەزێدڕۆیی کردن لەکارەکانی لەچێژ وەرگرتن و رابواردن و مەی خۆری و راو کردن و هاونشینی لەگەڵ خراپەکاران، شتێکی دیکەی لێنەبینرا. ئەم کارانە بۆ کۆمەڵانی خەڵك و سوپاکەی نەشیاو بۆ رازی بوون و پەسەند کردن بوو. هەموان کارەکانی ئەویان بەقێزەون و نارەوا ناو دەبرد. خراپترین کاری ئەوە بوو سەبارەت بەدوو کوڕە مامەکەی خۆی، هوشام و وەلید ئەنجامیدا. ئەو سلێمان کوڕی هوشامی گرت و سەد قامچی لێدا و سەری و ریشی تاشی و بۆ سەرزەمینی عەمان لەسەرزەمینەکانی شام دووری خستەوە و لەوێ زیندانی کرد. لەزیندان مایەوە تا ئەو

کاتەی وەلید کوژرا. کەنیزێك لەبنەماڵەی وەلیدی گرت. عوسمان کوڕی وەلید سەبارەت بەو کەنیزە، قسەی لەگەڵ کرد تا ئازادی بکەن. وتی: نایکەم. وتی: سوارەکان لەبەرابەر سوپاکەت ئامادە دەکەم. ئەفقەم یەزید کوڕی هوشامی گرت و لەنێوان روح کوڕی وەلید و هاوسەرەکەی جیایی دروست کرد و دەستەیەك لەمناڵەکانی وەلیدی خستە زیندانەوە. بەنی هاشم و بەنی وەلید وتیان ئەو ناباوەڕە و لەگەڵ ژنەکانی باوکی نزیکی دەکات. وتیان: سەد (جامیعە، بەند و زنجیری ئاسنینی) بۆ ئومەوییەکان هەڵگرتووە.

سەختگیرترین کەس لەبەرابەر ئەو، یەزید کوڕی وەلید بوو کەخەڵك زیاتر گوێیان لەوتارەکانی ئەو دەگرت چوونکە خۆپارێزی لەخۆی نیشاندەدا و کەسێکی لەخۆ بووردوو بوو. سەعید کوڕی بەیهەس رێگەی نەدا بۆ دوو کوڕەکەی حەکەم و عوسمان بەیعەت لەخەڵك وەربگرێت و وتی ئەم دووانە مناڵن و شیاوی خەلافەت نین. وەلید ئەوی خستە زیندان و لەزیندان هێشتیەوە تا ئەو کاتەی مرد.

داوای لەخالید کوڕی عەبدوڵڵەی قەسری کرد بۆ دوو کوڕەکەی بەیعەت وەربگرێت و خۆیشی بەیعەت ببەستێت. وتی: نایکەم. وەلید توڕە بوو. پێیان وت: رێگەی ناسازگاری لەگەڵ سەرورەی باوەڕداران مەگرەبەر. وتی: چۆن لەگەڵ کەسێك بەیعەت بکەم لەکاتێکدا لەپشت سەریەوە نوێژ ناخوێنم و بەشایەتییەکانی رازی نابم؟ وتیان: بەشایەتی وەلید بەم هەموو خراپەکاریەوە رازی دەبیت! وتی: سەروەری باوەڕداران، لەمن دوورە و ئەمە قسە و باسی ناو خەڵکانە. یەمانییەکان پشتیان تێکرد و خەڵکانی قوزاعە ئەویان بەدوژمنی خۆیان دەزانی. ئەوان و یەمانییەکان زۆرینەی سوپاکەی شامیان پێکدەهێنا. حورەیس و شەبیب کوڕی ئەبی مالکی غەسانی و مەنسور کوڕی جمهوری کەلبی و کوڕە مامەکەی حیبال کوڕی عەمرۆ و یەعقوب کوڕی عەبدولرەحمان و حەمید کوڕی مەنسوری لەخمی و ئەسبەغ کوڕی زوالە و توفەیل کوڕی حارسە و سوری زیاد رۆشتنە لای خالید کوڕی عەبدوڵڵەی قەسری و داوایان لێکرد هاوکاریان بکات، بەڵام خالید رازی نەبوو.

وەلید مەبەستی حەجی کرد. خالید ترسا لەرێگادا بیکوژن و لەبەر ئەمە رێگەی ئەو کارەی لێگرت. پرسی: بۆ؟ خالید ئاگاداری کردەوە. لەبەر ئەمە رقی ئەوی لەدڵ گرت و ئەوی زیندانی کرد و داوای سامان و داراییەکانی عێراقی لێکرد. یوسف کوڕی عومەری لەعێراقەوە بانگ کرد و داوای لێکرد سامانەکانی لەگەڵ خۆیدا بێنێت. ویستی لەسەر کار لایببات و عەبدولەلیك کوڕی محەممەد کوڕی حەجاج کوڕی یوسف بکاتە فەرمانڕەوا. یوسف

لەعێراقەوە هات و بەئەندازمیەك سامانی لەگەڵ خۆی هێنا کەهیچ کات بەو ئەندازمیە سامان لەعێراقەوە نەهێنرابوو.

حەسانی نبتی (حەییانی نبتی؟) ئەوی بینی و ئاگاداری کردەوە کەوەلید، دەخوازێت عەبدولمەلیك کوڕی محەممەد وەك فەرمانداری عێراق دەستینشان بکات. پێشنیاری پێکرد تا بەرتیلی گەورە بەوەزیرەکانی وەلید ببەخشێت. یوسف پێنسەد هەزار دیناری لەناو ئەواندا دابەش کرد. حەسان پێی وت: لەزمانی کارگوزارەکەت لەعێراق، نامەیەك بۆ وەلید بنووسە کە: ئەم نامەم لەکاتێدا نووسی کەجگە لەکۆشك، هیچم بەدەستەوە نەماوە. بەنامە سەر بەمۆرەکە، بڕۆ لای وەلید و خالیدی لێبکرە. ئەو کارەی کرد و وەلید فەرمانی پێدا بۆ عێراق بگەڕێتەوە. خالیدی قەسری بەپەنجا هەزار دینار لەو کڕی و یوسف پارەکەیدا. خالیدی سوار لەسەر وشترێکی بێ کۆپان، بۆ عێراق برد. یەکێك لەخەڵکانی یەمەن هۆنراوەیەکی لەقسەکانی وەلید هۆنییەوە و خەڵکانی یەمەنی دژی ئەو ڕاپەڕاند.

دەستەیەك دەڵێن: ئەمە هۆنراوەی وەلیدە کەخەڵکانی یەمەن بۆ هاوکاری نەکردنی خالید، سەرکۆنەی دەکەن:

الم تهتج فتذكر الوصالا	و حبلا كان متصلا فزالا
بلى فالد مع منك الى انسحام	كماء المزن ينسجل انسجالا
فدع عنك ادكارك آل سعدى	فنحن الاكثرون حصى و مالا
و نحن المالكون الناس قسرا	نسومهم المذلة و النكالا
و طئنا الا شعرين بعز قيس	فيالك و طاء لن تستقالا
و هذا خالد فينا اسير	الا منعوه ان كانوا رجالا
عظيمهم و سيدهم قديما	جعلنا المخزيات له ظلالا
و لا تركوه مسلوبا اسيرا	يعالج من سلاسلنا الثقالا
و كندة و السكون فما استقالوا	و لا برحت خيولهم الرحالا
فما سمنا البرية كل خسف	و هدمنا السهولة و الاجبالا
فما زالوا ابدا لنا عبيدا	نسومهم المذلة و السفالا
فاصبحت الغداة على تاج	لملك الناس ما يبغى انتقالا

یانی: ئایا نەکەوتیتە جۆش تا ڕۆژگاری هاوئامێزی بیر بێنیتەوە؟ ڕشتەیەك کەپەیوەست بوو، پچڕا. بەڵێ، جوان لەبیرتە کەبارانی فرمێسك لەچاوەکانت دەبارێت

هاوشێوەی هەورێکی پڕ کەیەك سات لەبارین ناوەستێت. بەڵام ئێستا بیرکردنەوەی بنەماڵەی سەعدی لەبیربکە چوونکە لەروانگەی ژمارە و دارایی، لەوان فراوانترین. ئێمەین بەزۆر فەرمانڕەوایی بەسەر خەڵکدا، دەکەین و تامی ریسوایی و لاوازیان پێ دەچێژین. بەشکۆی قەیسیەکان، پێ دەخەینە سەر سەری ئەشعەرییەکان و ئەمە هەنگاوێکە هیچ کات ناتوانرێت، دووری بکەنەوە. هەنووکە خالید لەدەستی ئێمەدا دیلە، ئەگەر پیاو بوون، بۆ پارێزگاریان لێنەکرد؟ گەورە و رێبەری ئەوان بوو و ئێمە سایەوانی ریسواییمان بۆ دروست کرد. ئەگەر ئەو هۆزانە بەرێز و شکۆدار دەبوون، پەروەردگار، گومڕایی نەدەکردن. هەروەها خالیدیان بەمشێوەیە بێ چەك و سیلاح و جل و بەرگ بەجێنەدەهێشت تا زنجیرەکانی ئێمە زەخت لەدەست وپێی بکات. هۆزی سەکون و کیندە، لەشوێنی خۆیان نەجووڵان و ئەسپەکانیان بەستراوە و چوارپێکانیان بێ جووڵە وەستاون. بەئەسپە تیژپێ و چالاکەکان،، خەڵکانمان ریسوا کرد، تامی گیانبڕمان پێ چێشتن، گمیزمان کرد و دەشت و کێوەکانمان ژێرورووو کرد. بەڵام شەڕە قورسەکان ئەوانی تێکشکاندوە و بۆ پاشەکشێ ناچاری کردون بەشێوەیەك مردوو لەبەردەم دەست و پێی ئەوان بەجێ دەمێنێت. هەمیشە هاوشێوەی کۆیلەکانن و ئێمە پیاڵەی ریسوایی ئەوان هەڵدەدەین. کاتێك لەبەردەبەیاندا چاوەکانم کردەوە، بینیم تاجێکم لەسەرە کەناخوازێت لەشوێنەکەی خۆی هەڵبگیرێت.

ئەم وتانە بۆ ئەوان دژوار و نەشیاو بۆ رازی بوون بوو بەشێوەیەك کەمەبەستی کوشتنی ئەو و رق و کینەی ئەوان، زیادی کرد. حەمزە کوڕی بەیز سەبارەت بەوەلید وتی:

وصلت سماء الضر بالضر بعد ما — زعمت سماء الضر عنا ستقلع

فليت هشاما كان حيا يسومنا — و كنا كما كنا نرجي و نطمع

یانی: لەروانگەی بەدبەختی و خاکەساری، بۆ شوێنێکی دوور رۆشتوویت و ئەمە دوای ئەوە بوو کەگومانت کرد ئاسمانی بەدبەختی چیتر لەسەر سەرمان نامێنێت. خۆزگە هوشام دەبوو و ئێمە بەردەوام چێژمان لەئارەزوو و هیواکانمان دەبرد.

هەروەها وتی:

يا وليد الخنا تركت الطريقا — و اضحا و ارتكبت فجا عميقا

و تماديت و اعتديت و اسرف — ت و اغريت و انبعثت فسوقا

ابدا هات ثم هات و هاتی — ثم هاتی حتی تخر صريعا

انت سكران ما تفيق فماتر — تق فتقا و قد فتقت فتوقا

یانی: ئەی وەلیدی بەدبەخت، لەرێگە بەدەر بوویت و بەئاشکرا گومڕا و کەوتیتە ناو دۆڵێکی قووڵ. لەگومڕاییدا ڕۆچویت، کەسانی دیکەت هاندا و کارە فێزەونەکانت زیندوو کردەوە. هەرگیز، بۆ پێش وەرە، وەرە تا بێ گووێ و هۆش، بکەویتە سەرزەوی. تۆ مەستی، نەدەتوانی کەلێنەکان پڕ بکەیتەوە، نەتوانای چاککردنەوەی ئەم هەموو پچڕانەت هەیە.

خەڵکانی یەمەن ڕۆشتنە لای یەزید کوڕی وەلید کوڕی عەبدولەلیك و پێشنیاریان کرد تا لەبەرژەوەندی خۆیان (بۆ خەلافەتی خۆی) بەیعەت لەوان وەربگرێت. ئەو لەگەڵ عەمرۆ کوڕی یەزیدی حەکەمی راوێژی کرد. عەمرۆ پێی وت: نابێت خەڵك بەمشێوەیە بەیعەت لەگەڵ تۆ ببەستن، لەگەڵ عەباسی برات راوێژ بکە. ئەگەر دژایەتی تۆی نەکرد، کەس دژایەتی تۆ ناکات، ئەگەر رازی نەبوو، خەڵك زیاتر گوێرایەڵی ئەو دەبن. ئەگەر دەتەوێت بێ چەند و چوون، درێژە بەم بیرۆکەیە بدەیت، بەجۆرێك خۆت نیشانبدە کەعەباسی برات بەیعەتی لەگەڵ کردوویت. شام، گیرۆدەیەی نەخۆشیەکی کوشندە بوو و خەڵك روویان لەدەشت و کێوەکان کرد. عەباس لەقەستەل بوو و یەزید لەدەشت. لەنێوان ئەم دووانە، چەند میل رێگە بوو نەزۆر دوور. یەزید ڕۆشتە لای عەباسی برای و راوێژی لەگەڵ کرد. عەباس رێگەی ئەم کارەی لێگرت. ئەو گەڕایەوە و بەنهێنی بەیعەتی لەخەڵکان وەرگرت و نێردراوانی خۆی بۆ سوج و کەنارەکان نارد. نێردراوان، خەڵکیان بۆ بەیعەت بەستن لەگەڵ ئەو هاندەدا. جارێکی دیکە ڕۆشتە لای عەباسی برای و بیروراکانیان گۆڕییەوە و پێشنیاری پێکرد شوێنکەوتەی فەرمانەکانی بێت. عەباس نارازی و وتی: ئەگەر، جارێکی دیکە ئەو کارە بکەیت، زنیجر لەدەست وپێ، تەسلیمی سەروەری باوەڕدارانت دەکەم. یەزید هاتەدەر و عەباس وتی: گومانم وایە ئەمە شوومترین مناڵی مەروانییەکانە.

ئەم هەواڵە بەمحەممەد کوڕی مەروان گەیشت کە لەئەرمەنستان ژیانی بەسەر دەبرد. نامەی بۆ سەعید کوڕی عەبدولەلیك کوڕی مەروان نووسی و فەرمانی پێدا رێگەی ئەو کارە لەخەڵکان بگرێت و لەئازاوە بیانترسێنێت و ئاگاداریان بکاتەوە لەئەگەری درێژەدان بەم کارە، خەلافەتیان لەدەستا نامێنێت. سەعید ئەم کارەی بەناپەسەند و نامەکەی بۆ عەباس کوڕی وەلید ڕەوانە کرد. عەباس، یەزیدی بانگ کرد و ئاگاداری کردەوە. یەزید کارەکانی خۆی لەو دەشاردەوە و عەباس ئەوی بەراستگۆ زانی. عەباس بەبراکەی بشر کوڕی وەلیدی وت: ئەی مەروانییەکان، گومان دەکەم، خواوەند فەرمانی لەناو بردنی ئێوەی دەرکردبێت. دواتر ئەم هۆنراوەی هێنایە سەرزمان:

انی اعیذکم ابلله من رفتن	مثل الجبال تسامی ثم تندفع
ان البریة قد ملت سیاستکم	فاستمسکوا بعمود الدین و ارتدعوا
لا تلعمن ذئاب الناس انفسکم	ان الذئاب اذا ما الحمت رتعوا
لا تبقرن بایدیکم بطونکم	فثم لا حسرة تغنی و لا جزع

یانی: پەناتان دەدەم بەخواوەند لەو ئاژاوانەی هاوشێوەی کێوەکان سەر بەرز دەکەنەوە و بۆ پێشەوە دێن. خەڵکانی جیهان لەچۆنیەتی فەرمانڕەوایی ئێوە بێزار بوون، کەواتە پشت بەکۆڵەکەی دین ببەستن و لەخراپەکاری و ستەمکاری دەست هەڵگرن. گۆشتی خۆتان دەرخواردی گورگی خەڵکان مەدەن چوونکە کاتێك گورگەکان بانگێشتی میوانی دەکرێن، نەترسانە، ورگی خۆیان تێر دەکەن. ورگی خۆتان بەدەستی خۆتان هەڵمەدڕن چوونکە کاتێك جڵەوی کارەکانتان لەدەستا نەما، نەشین سوودی هەیە، نەداخ و پەشیمانی.

کاتێك کاروبارەکان بۆ یەزید جێگیر بوو(هێشتا لەدەشت بوو)) رووی کردە دیمەشق. دووری ئەو لەشارەکە، چوار رۆژ رێگە بوو. بەشێوەیەکی نەناسراو لەگەڵ حەوت کەس لەحەمیرییەکان رۆشتە ناوشارەکە. لەجەرود دابەزین کەمەنزڵێك لەدیمەشقەوە دوورە. بەرێکەوتن و رۆشتنە ناو دیمەشق کەزۆربەی خەڵکەکەی بەشێوەیەکی نهێنی بەیعەتیان لەگەڵ بەستبوو. خەڵکانی موزەیش بەیعتیان دابوو. عەبدولەلیك کوڕی محەممەد کوڕی حەجاج، فەرمانڕەوایەتی دیمەشقی دەکرد. لەنەخۆشییە کوشندەکە ترسا و رووی کردە دەشت و لەقەتن دابەزی و کوڕەکەی وەك جێگری خۆی لەشارەکە دەستنیشان کرد. سەرپەرەستی پاسەوانەکانی، باوکی عاج کەسیر کوڕی عەبدوواللەی سولەمی بوو. یەزید مەبەستی ئەوەی کرد بەشێوەیەکی ئاشکرا بۆ بەدەست هێنانی خەلافەت، شەڕ دەستپێبکات. بەفەرمانداریان وت: یەزید مەبەستی شۆرشی هەیە، بەڵام بەم وتانە رازی نەبوو.

شەوی هەینی دوای نوێژی ئێوارێ، یەزید فەرمانی ئامادەبوونی بەهاوەڵانیدا. ئەوان هاتن و لەدەروازەی فەردایس لەسەر رێگە دانیشتن تا ئەوەی بانگی خەوتنانی دا. رۆشتنە ناو مزگەوت و نوێژیان خوێند. چەندین کەس پاسەوانی مزگەوتیان دەکرد و فەرمانیان پێدرابوو، شەوانە رێگە نەدەن کەس لەمزگەوتا بمێنێتەوە. یارانی یەزید چاوەڕوان بوون تا ئەو کاتەی تەنیا پاسەوانەکان لەمزگەوتەکەدا مانەوە. پاسەوانەکانیان گرت. یەزید کوڕی عەنبەسە، رۆشتە لای یەزید کوڕی وەلید و ئاگاداری کردەوە. دەستی گرت و وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، هەستە! مژدەی هاوکاری خوایی و سەرکەوتنت لێ بێت. یەزید هەستا

و لەگەڵ دوانزە کەس لەهاوەڵانی خۆی بەرێکەوت. کاتێك لەبازاری (کەرفرۆشەکان) نزیك کەوتنەوە، چاویان بەچل کەس لەپیاوەکانی خۆیان کەوت و نزیکی دوسەد کەسی دیکە پەیوەستیان بوون. ڕۆشتنە ناو مزگەوت و دەرگای مەقسوریان گرت. لەوانیاندا. وتیان: نێردراوەکانی وەلیدین. خزمەتکار دەرگای بۆ کردنەوە. ئەویان گرت و ڕۆشتنە ناو و باوکی عاجیان قۆلبەست کرد کەسەرخۆش بوو. پاسەوانەکانی خەزێنەیان دەستبەسەر کرد. لەهەر کەس دەترسا، چەند کەسێکی بۆ دەستگیری کردنی ئەو ڕەوانە دەکرد. محەممەد کوڕی عوبەیدەی گرت کەفەرمانداری بەعلەبەك بوو. منالەکانی عوزرەی بۆ دەستگیری کردنی محەممەد کوڕی عەبدولمەلیك کوڕی حەجاج ڕەوانە و ئەویشیان گرت.

کەرەستەی شەڕی زۆریان لەمزگەوتەکە، دۆزییەوە. کاتێك بەرەبەیان هەڵهات، خەڵکانی مەزە هاتن و کەسانی دیکە دەستە لەدوای دەستە، پەیوەستیان دەبوون. ئەم کەس و خەڵکانە پەیوەستی بوون: خەڵکی سەکاسێك، خەڵکی داریا، یەعقوب کوڕی محەممەد کوڕی هانی عەبەسی، عیسا کوڕی شەبیبی تەغلەبی هاوڕێ لەگەڵ خەڵکانی دومە ئەلجەندەل و حەرەستا، حومەید کوڕی حەبیبی نەخەعی لەگەڵ خەڵکی دێری موران و ئەرەزە و سەترا، خەڵکی جەرەش، خەڵکی حەدیسە، خەڵکی دێری زەکا، بەعی کوڕی هاشمی حارسی لەگەڵ دەستەیەك لەخەڵکانی سەلامان و بەنی عوزرە، خەڵکانی جوهەینە لەگەڵ دۆستان و هاوپەیمانەکانی خۆیان.

یەزید کوڕی وەلید کوڕی عەبدولمەلیك، عەبدولرەحمان کوڕی موسادی لەگەڵ دوسەد پیاوی شەڕکەر ڕەوانە کرد تا عەبدولمەلیك کوڕی محەممەد کوڕی یوسف، لەکۆشکەکەی بێنەدەر و بیبەن بۆ لای ئەو. شەڕکەرانی وەلید، بەبەخشینی ئەمان، ئەویان گرت. عەبدولرەحمان دوو باردانی دۆزییەوە کە هەرکامیان، سی هەزار دیناری تیا بوو. پێیان وت: یەکیان هەڵبگرە بۆ خۆت. وتی: دەترسم عەرەبەکان داستانەکان دروست بکەن کەیەکەم دەغەڵکار، لەم کارەدا بووم.

یەزید سوپای ڕازاندەوە و ئاڵای بۆ بەستن و ئەوانی بۆ شەڕی وەلید کوڕی یەزید کوڕی عەبدولمەلیك، ڕەوانە کرد عەبدولعەزیز کوڕی حەجاج کوڕی عەبدولمەلیکی کردە فەرماندەی ئەوان.

کاتێك یەزید، لەدیمەشق فووت بوویەوە، کۆیلەیەك لەکۆیلەکانی وەلید ڕۆشتە لای و ئاگاداری کردەوە. ئەو لەئەغدەف لەشاری عەممان بوو. وەلید ئەشکەنجەی کۆیلەکەی کرد و

ئەوی خستە زیندان. باوکی محەممەد عەبدوڵڵە کوڕی یەزید کوڕی معاویەی بۆ دیمەشق نارد. بەرێکەوت و بەشێك لەرێگەی بڕی و دواتر لەشوێنێك مایەوە. یەزید کوڕی وەلید، عەبدولرەحمان کوڕی موسادی بۆ روبەروو بوونەوەی ئەو ڕەوانە کرد. باوکی محەممەد سەرەتا پرسیاری چۆنیەتی کاروبارەکانی کرد و دواتر لەگەڵ یەزید کوڕی وەلید بەیعەتی بەست.

کاتێك ئەم هەواڵە بەوەلید گەیشت، یەزید کوڕی خالید کوڕی یەزید کوڕی معاویە پێی وت: بەرێکەوە و لەحمص دابەزە چوونکە قەڵایەکی بەهێزە. سوارەکان بۆ شەڕی یەزید ڕەوانە بکە تا بیکوژن یا دیلی بکەن. عەبدوڵڵە کوڕی عەنبەسە کوڕی سەعید کوڕی عاص پێی وت: شیاو نییە بۆ خەلیفە پێش دەسپێکردنی شەڕ، سوپاکەی یا بنەماڵەکەی خۆی بەجێبێڵێت و بڕوات. خواوەند هاوکاری سەروەری باوەڕدان دەکات و سەرکەوتنی پێدەبەخشێت. یەزید کوڕی خالید وتی: ئێمە ترسی ئەوەمان نییە کەس دەستی بەژن و منداڵ و ژنانی ناو حەرەمسەراکەی ئەو بگات، چوونکە ئەو کەسەی هێرشی کردۆتە سەر ئەوان، عەبدولعەزیز، کوڕە مامی ئەوانە.

گوێی لەوتەکانی عەنبەسە گرت و بەرێکەوت تا گەیشتە کۆشکی بەخرا (کۆشکەکەی نەعمان کوڕی بەشیر). لەمناڵەکانی زوحاك کوڕی قەیس، چل کەس هاورێیەتی ئەویان دەکرد. وتیان: کەرەستەی شەڕمان پێ نییە، باشترە فەرمان بدەیت تا کەرەستەی شەڕمان پێبدەن. هیچی بەوان نەدا. عەبدولعەزیز شەڕی لەگەڵ کرد. عەباس کوڕی وەلید کوڕی عەبدولمەلیك نامەی بۆ وەلید نووسی: بۆ لای تۆ دێم. وەلید وتی: تەختێك بیهێنەدەر. لەسەر تەختەکە دانیشت و چاوەڕوانی عەباسی دەکرد. عەبدولعەزیز هاورێ لەگەڵ مەنسور کوڕی جمهور بۆ شەڕی ئەوان بەرێکەوت. عەبدولعەزیز کوڕی حەجاج، زیاد کوڕی حوسەینی کەلبی بۆ لای ئەوان نارد تا پێشنیاری گەڕانەوە بۆ نووسراوی خواوەند و شێوازی پێغەمبەریان پێبکات. هاوەڵانی یەزید ئەویان کوشت و بەو پەڕی هێزەوە، شەڕیان دەستپێکرد. وەلید ئەو ئاڵایەی بەست کەمەروان کوڕی حەکەم لەکاتی هاتنەدەر لەجابیيە، هەڵیکرد.

عەبدولعەزیزیان ئاگادار کردەوە کەعەباس بۆ رووبەرروو بوونەوەی وەلید بەرێکەوتووە. مەنسور کوڕی جمهوری بۆ سەر رێگەی ئەو ڕەوانە کرد کەبەزۆر گرتی و بۆ لای عەبدولعەزیزی برد. عەبدولعەزیز پێی وت: لەگەڵ یەزیدی برات بەیعەت بکە. بەیعەتی کرد و لەشوێنی خۆی وەستا. ئاڵایەکیان هەڵکرد و وتیان: ئەمە ئاڵای عەباسە کە لەگەڵ

سەروەری باوەڕداران بەیعەتی کردووە. عەباس وتی: پەنا بەخوا، ئەمە لەفریوەکانی شەیتانە، مەروانییەکان لەناو چوون. خەڵك لەدەوری وەلید بڵاوەیان لێکرد و لەدەروی عەباس و عەبدولعەزیز کۆبوونەوە. ودلید کەسی بۆ لای عەبدولعەزیز ڕەوانە کرد و پێشنیاری پەنجا هەزار دینار و فەرمانداری هەمیشەیی حمس و چاوپۆشی کردن لەهەموو ڕووداوەکانی پێکرد و خوازیار بوو دەست لەدژایەتی کردنی ئەو هەڵبگرێت. عەبدولعەزیز ڕازی نەبوو و وەڵامی نەدایەوە. وەلید دوو زرێی پۆشی و فەرمانیدا هەر دوو ئەسپەکەیان ((سندی) و ((رایت)) بۆ هێنا. سوار بوو و بەو پەڕی هێزەوە، شەڕی کرد. پیاوێك ئەوانی بانگ کرد: دوژمنی خواوەند بکوژن. بەهەمان شێوە کەخەڵکی لوت لەناو چوون، لەناوی ببەن. بەردبارانی بکەن! کاتێك وەلید ئەمەی بیست، گەڕایەوە بۆ ناو کۆشکەکەی و دەرگای لەسەر خۆی بەست. وتی:

دعوا لی سلمی و الظلاء و قینة	و کاسا الاحسبی بذلك مالا
اذا ما صفی عیشی برملة عالج	و عانقت سلمی ما ارید بدالا
خذوا ملککم لا ثبت الله ملککم	ثباتا یساوی ما حییت عقالا
و خلوا عنانی قبل عیر و ما جری	و لا تحسدونی ان اموت هزالا

یانی: دولبەرەکەم، سەلام بۆ بانگ بکەن و کچێکی جوانی گۆرانیبێژ بێنن، قاپێك لەشەرابی کۆن. کاتێك ژیانی من لەگوڵزاری عالج، بەرەو خۆشی بڕوات و دەست لەئامێزی سەلا گیر بکەم، هیچ شتێکی دیکەم ناوێت. پاشایەتی خۆتان بۆ خۆتان و بەهێزی بکەن هیوادارم خواوەند پاشایەتیتان بەهێز نەکات چوونکە تا من زیندووم، بەئەندازەی پووشێك گرنگی پێنادەم. جڵەوی ئەسپەکەی من پێش هاتنی کاروان، بەرەڵا بکەن. ڕێگە بدەن، چی ڕوودەدات، ڕووبدات و ئەگەر بەهەژاری و ڕەنجدا مردم، ڕژدیم پێ نەبەن.

کاتێك ڕۆشتە ناو و دەرگای لەسەر خۆی بەست، عەبدولعەزیز گەمارۆی خستەسەر. وەلید لێی نزیك کەوتەوە و وتی: ئایا پیاوێکی ڕێزدار لەناو ئێوەدا نییە؟ ئایا خاوەن نەژادێکی شەرمێون لەناو ئێوەدا نییە، گفتوگۆی لەگەڵ بکەم؟ یەزید کوڕی عەنبەسەی سەکسەکی وتی: لەگەڵ من گفتوگۆ بکە. وەلید وتی: ئەی برای سەکاسەك، مەگەر من بەخششەکانی ئێوەم زیاد نەکرد؟ مەگەر خەرجییەکانم لەسەر ئێوە هەڵنەگرت؟ مەگەر هەژارەکانتانم لەهەژاری ڕزگار نەکرد؟ مەگەر نۆکەرەم بۆ پەککەوتەکانتان دیاری نەکرد؟ وتی: ئەوەی لەدڵماندایە، بۆ خۆمان نییە، بۆیە ئەو بەڵایەت بەسەر دەهێنین چوونکە ڕێزی

پەروەردگارت شکاند، شەرابت خواردەوە و لەژنەکانی باوکت نزیك بوویتەوە و گرنگیت بەفەرمانەکانی خواوەند نەدا. وتی: برای سەکسەکی، تەواوی کە، چوونکە سوێند بەگیانی خۆم زۆرت وت و خەفەت کردم. ئەوەی خواوەند ڕەوای کردووە، هۆکارێکە بۆ فراوانی. بۆ ماڵەوە گەڕایەوە، قورئانێکی هەڵگرت و دەستی بەخوێندنەوە کرد، وتی: چارەنووسێك هاوشێوەی چارەنووسی عوسمان.

بەدیوارەکەدا هەڵگەڕان. یەکەم کەس کەبەدیوارەکەدا هەڵگەڕا، یەزید کوڕی عەنبەسە بوو. ڕۆشتە لای، دەستی گرت و مەبەستی ئەوەی کرد زیندانی بکات. لەم کاتەدا دە کەس هاتەدەر کەمەنسور کوڕی جمهور و عەبدالسەلامی لەخمی لەناو ئەواندا دەبینران. عەبدولسەلام بەگورز لەسەریدا و سندی کوڕی زیادی کوڕی ئەبی کەبشە لەقەیەکی لەروخساریدا و کوشتی. سەریان بڕی وبۆ یەزیدیان برد.

کاتێك سەری براویان بردە لای یەزید کەنانی نیمەڕۆی دەخوارد. سەری لەخاك سوو و کوڕنوشی بۆ خواوەند برد. یەزید کوڕی عەنبەسە دوایین وتاری ئەوی پێوت: خواوەند پچڕانەکانی ئێوە چاك نەکاتەوە، بڵاوبوونەوەی ئێوە، کۆنەکاتەوە و وتەکانی ئێوە نەکاتە یەك. یەزید فەرمانیدا و سەریان بەرمێکەوە کرد. یەزید کوڕی فەروە موالی بەنی مورە وتی: تەنیا سەری براوی خەواریج دەکەن بەرم وپیشانی خەڵکانی دەدەن. ئەمە کوڕە مامی تۆیە و خەلیفە نومەوییەکانە. دڵنیام ئەگەر بەو شێوەیە نیشانی خەڵکانی بدەیت، دڵیان بۆی دەسووتێت و ئاگری ڕق و کینەی ئەوان دادەگیرسێنێت. گوێ لەو نەگرت و سەری ئەوی بەرمەوە کرد و بەشاری دیمەشقدا گەڕاندی. دواتر فەمانیدا بیدەن بەبراکەی سلێمان کوڕی یەزید. کاتێك سلێمان بینی، هاواری کرد: دوور بێت، شایەتی دەدەم کەپیاوێکی خراپەکار و شەرابخۆر بوو. ئەو مەبەستی کوشتنی منی کرد. سلێمان یەکێك بوو لەوکەسانەی بۆ لەناو بردنی ئەو هەوڵی دەدا.

یەزید، مالك کوڕی ئەبی سەمح گۆرانیبێژ و عەمود کوڕی وادی گۆرانیبێژ، هاورێیەتیان دەکرد. کاتێك هاوەڵانی یەزید، لەدەوری ئەو بڵاوەیان کرد و سوپاییەکان گەمارۆیان خستەسەر، مالیك کوڕی عەمرۆ پێی وت: با بڕۆین. عەمرۆ وتی: ئەمە وەفاداری نییە، ئێمە کەسێك نین مەبەستی کوشتنی ئێمە بکەن چوونکە شەڕکەر نین. مالك پێی وت: سوێند بەخوا ئەگەر دەستیان بەمن و تۆ بگات، پێش هەر کەسێك دەمانکوژن. سەری ئەو دەخەنە ناو سەری ئێمە و دەڵێن: بزانن، لەدوایین ساتەکان، چ کەسانێك هاورێیەتیان دەکرد. ئەمە

دەبێتە گەورەترین گوناح بۆ ئەو. ئەم دووانە هەلآتن.

کوژرانی ئەو، دوو شەو بۆ کۆتایی جمادی الپانی سالّی ١٢٦/ ١٦ ئاوریلی ٧٤٤ زایینی روویدا. رۆژگاری خەلافەتی ئەو، سالّێك و سێ مانگ، یا سالّێك و دوو مانگ و بیست و دوو رۆژ بوو. سالّەکانی ژیانی ٤٢ یا ٣٨ یا ٤١ یا ٤٨ سالّ درێژەی کێشا.

نەژادی وەلید و شێوازی کردەوەکانی

نەژادنامەی وەلید بەمشێوەیە: وەلید کوڕی یەزید کوڕی عەبدولمەلیك کوڕی مەروان کوڕی حەکەم کوڕی ئەبی عاس کوڕی عەبدشەمس کوڕی عەبدمەناف ئومەوی. نازناوەکەی باوکی عەباسە، دایکی، کچی حەجاج کوڕی محەممەد کوڕی یوسفی سەقەفیە. ئەم ژنە خوشکەزای حەجاج کوڕی یوسفی سەقەفییە. دایکی ئەم ژنە دایکی کولسوم کچی عەبدوالله کوڕی عامر کورەیزە. دایکی عامر کوڕی کورەیز، دایکی حەکیم بەیزا کچی عەبدولموتەلیبە. لەبەرە ئەمە بوو وەلید جارێك وتی:

نبی الهدی خالی و من یك خاله　　　　نبی الهدی یقهر به من یفاخره

یانی: پێغەمبەری رێنیشاندەر، خالّی منە، وکەسێك کەخالّی پێغەمبەری رێنیشاندەر بێت، لەکاتی شانازی کردن بەسەر خەلّکان، لەهەموویان گەورەترە.

وەلید لەگەنجەکان و وردبینەکان و بوێران و بەخشەران و بەهێزەکانی منالّەکانی ئومەییەیە. لەگەمەکردن و شەرابخۆری و گۆرانیبێژی نوقم ببوو. لەم بووارەدا کاری زۆری کرد کەبووە هۆکاری کوژرانی. یەکێك لەهۆنراوە جوانەکانی ئەمەیە کە، کاتێك بیستی، هوشام دەیەوێت لەسەر کار لایببات، وتی:

کفرت یدا من منعم لو شکرتها　　　　جزاك به الرحمان ذو الفضل و المن

یانی: سپاسی دەستێکی بەخشەرت نەکرد و ئەگەر سپاست دەکرد، خواوەندی رەحمان، پاداشتی چاکەی دەدایتەوە.

چوارینەکانی پێشتر ئامازەی پێدرا. شاعیرەکان لەهۆنراوەکانی خۆیان سەبارەت بەجوان پەرەستی و سکالآ کردن لەدلّدار و وەسف کردنی شەراب.... دەدوێن و زۆر شتی ورد و ناسکیان لەو دزیوە. بەتایبەت باوکی نەواس کەزۆر لاسایی ئەوی کردۆتەوە.

وەلید دەلّێت: خۆشەوستی بۆ ئاهەنگ و گۆرانی دەبێتە هۆی خوازیار بوون بەچێژ وەرگرتن و پیاوەتی دەمرێنێت و جێگەی شەراب دەگرێتەوە و سەرخۆش دەکات. ئەگەر

بەناچاری دەتانەوێت، بخوێنن و بژەنن، ژنەکانتان لەم کارە بەدوور بگرن چوونکە گۆرانی خوێندن تەڵە و دانی جوان روخسارانە.. من ئەمە لەسەر زمانی خۆم دەڵێم کە لەهەر چێژێك بۆ من خۆشترە و بۆ من لەهەر ئاوێکی فێنك، فێنکترە. بەلام باشترە پیاو روو لەراستی و دروستی بکات. دەڵێن: یەزید کوڕی مونبە موالی سەقیف، وەلیدی وەسف و لەکاتی خەلافەت، پیرۆزبایی لێکرد. وەلید فەرمانیدا، دێرەکانی هۆنراوەکەی بژمێرن و بۆ هەر دێرێك، هەزار درەمی پێببەخشن. دێرەکانی هۆنراوەکەیان بژارد و پەنجا دێر بوو. پەنجا هەزار درەمیان پێبەخشی. ئەو یەکەم خەلیفەیە بۆ هەر دێرێك هەزار درەمی بەخشی.

لەو داستانانەی لەهەموو شوێنێك وێردی سەر زمانە، ئەوەیە کە، کاتێك قورئانی کردەوە، فاڵی گرتەوە. ئەم ئایەی دەرهات: بەدوای بەخشین و فراوانیدا گەڕان و هەر ستەمکارێکی یاخی بەرەو لەناوچوون ڕۆشت (ابراهیم/١٤/١٥) قورئانەکەی فرێدا، تیری لێدا و وتی:

تخا طبنی بجبار عبید فها انا ذاك جبار عنید

اذا ما جئت ربك یوم حشر فقل یارب مزقنی الولید

یانی: من بەیاخی ستەمکار ناو دەبەیت، ئێستا ئەو ستەمکارە، یاخییەم. کاتێك رۆژی هەستانەوە ڕۆشتیتە لای پەروەردگار، بڵێ، وەلید منی لەت لەت کرد.

زۆری نەخایاند وەلید کوژرا.

یەکێك لەوتەجوانەکانی ئەمەیە: کاتێك مەسلەمە کوڕی عەبدولمەلیك مرد، هوشام پرسەی بۆ گێڕا. وەلید کەمەست و سەرخۆش بوو، ڕۆشتە لای و عاباکەی بەسەر زەویدا رادەکێشا. لای هوشام وەستا، وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، کۆتایی هەر کەسێك، پەیوەست بوون بەرابردووی رۆژگارە، دوای مەسلەمە، نێچیر بۆ راو کەمی کردووە و سنورە بەهێزەکان لاواز بوون، بەپێی رابردوو هەڵس و کەوت دەکات ئەو کەسەی بەختەوەر و کامیارە ((توێشوی فراوان کۆبکەنەوە چوونکە خۆپارێزی باشترە لەهەر کارێك)(بقرە / ٢/ ١٩٧). هوشام پشتی تێکرد و وەلامی نەدایەوە. خەڵك دوای وتەکانی ئەو بێدەنگ بوون.

دەستەیەك وەلید بەدوور لەو کارانە دەزانن کەئاماژەمان پێدا و بەناڕاستی لەقەڵەم دەدەن. وتوویانە: ئەم بووختانانە بۆ ئەو هەڵبەستراوە. وتاری ئەمانە راست نییە ((ئەوەی ئاماژەمان پێدا ڕاستە)) مەداینی دەڵێت: یەکێك لەکوڕەکانی عومەر کوڕی یەزید (برای وەلید) رۆشتە لای هارونی رەشید. ڕەشید وتی: لەکام هۆزیت؟ وتی: لەقوڕەیش. وتی لەکام

بنەماڵە؟ کوڕەکە بێدەنگ بوو. ڕەشید وتی: قسە بکە چوونکە ئەمانت هەیە ئەگەر تەنانەت مەروان بێت. وتی: عومەر کوڕی یەزیدم. وتی: خواوەند یەزیدی مامت و وەلید، نفرین بکات. خەلیفەیەکی گوشت کەخەڵك بۆ فەرمان بردنی فەرمانەکانی هاودەنگ بوون. چ نیازێکت هەیە. نیازەکانی خۆی باس کرد و هارون، نیازەکانی بەراوەردە کرد.

شەبیب کوڕی شیبە دەڵێت: لای مەهدی (خەلیفەی عەباسی) دانیشتبووم کەباسی وەلید هاتە ئاراوە. مەهدی وتی: پیاوێکی بێ دین بوو. باوکی عولاسەی فەقیە وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، خواوەند گەورە و گەورەتر لەوەیە کەجێگری پێغەمبەر(د.خ) و کاروباری خەڵکان بەپیاوێکی بێ دین بسپێرێت. کەسانێك بۆیان گێڕاوەمەتەوە کەلەناو بەزمەکانی ئەودا بەشدار بوون. ئەوان باسی توندی و سەختگیری ئەویان لەداوێن پاکی و نوێژەکانی دەکرد. کاتی نوێژ ، جلەکانی دادەکەند و بەباشترین شێوە، دەستنوێژی دەگرت و جل و بەرگی سپی و خاوێنی دەپۆشی و نوێژی دەخوێند. کاتێك لەنوێژ تەواو دەبوو، جلەکانی پێشووی لەبەر دەکردەوە و سەرقاڵی گەمە و چێژ وەرگرتن دەبوویەوە. ئەمەیە کرداری کەسێك کەباوەڕی بەخوا نییە! مەهدی وتی: بەختەوەر بێت، ئەی باوکی عولاسە.

((قسەیەکی بێ هۆ و بێ مانایە، تەنیا درێژ دادڕییە.))

بەیعەت لەگەڵ یەزید کوڕی وەلید (نوقسان)

لەم ساڵەدا بەیعەت بۆ یەزید کوڕی وەلید (نوقسان) وەرگیرا. لەبەر ئەوە بەنوقسان بانگی دەکەن چوونکە زیادەی بەخشینەکانی خەڵکی کەم کردەوە. وەلید دە درەمی بۆ هەر کەسێك زیاد کردبوو. یەزید ئەو دە درەمی کەم کردەوە هاوشێوەی ڕۆژگاری هوشام. دەڵێن: یەکەم کەس ئەوی بەنوقسان ناو برد، مەروان کوڕی محەممەد بوو.

کاتێك وەلید کوژرا، یەزید وتارێکی خوێندەوە و سەرکۆنەی کرد و ئاماژەی بەبێ دینی و کارە ناڕەواکانیدا. وتی: لەبەر ئەوە کوشتم چوونکە کردە و کردەوەکانی قێزەون بوو. یەزید وتی: ئەی خەڵکینە، ئێوە ئەو مافەتان لەملی مندایە، کەهیچ بەردێك نەخەمە سەر بەرد، خشتێك نەخەمە سەر خشتێك، ڕووبارێك هەڵنەکەنم، کەڵك لەناو وەرنەگرم، جۆگەیەك جیا نەکەمەوە، زێرابێکی تێ نەکەم، سامانەکان زیاد نەکەم، بەمناڵ یا ژنی نەبەخشم، زێڕ و زیوی شارێك نەبەم بۆ شارێکی دیکە تا سنورەکانی بەهێز و خەڵکەکەی لەهەژاری ڕزگار بکەم و ئەوسا زیادەکەی، بۆ شاری دراوسێ ببەم، ئێوە لەسنورەکانتان گیرۆدە نەکەم و هەڵتان

نەفریوێنم، دەرگا بەرووی ئێوەدا نەبەستم، ئەمانی ئێوە دژوار نەکەم، بەخششی ساڵانەتان پێ ببەخشم، مانگانە رۆژییەکانتان بەدوورترین کەسان بگەیەنێم تا ببنە هاوشێوەی نزیکترین کەسان. ئەگەر ئەوەی ئاماژەم پێدا، لەئەستۆ بگرم، لەسەر ئێوەیە، گوێڕایەڵ و ملکەچی فەرمانەکانی من بن هاوشێوەی راوێژکارە راست کردارەکان. ئەگەر ئەرکەکانم ئەنجام نەدەن، دەتوانن لەسەر کار دوورم بخەنەوە مەگەر ئەوەی پەشیمان و تۆبە بکەم. ئەگەر بینیتان کەسێك بەچاکەکاری و بەخشندەیی ناوبانگی دەرکردەوە و ئەوەی من لەئەستۆی دەگرم، لەئەستۆی دەگرێت، دەتوانن، بەیعەتی لەگەڵ ببەستن و بزانن، من پێش هەموان دەستی بەیعەتی بۆ درێژ دەکەم. ئەی خەڵکینە، گوێڕایەڵی نافرێنراوەکان، شیاونییە ئەگەر گوناحکاری لەبەرابەر پەروەردگاری لەگەڵدا بێت.

پەرێشان بوونی کاروباری ئومەوییەکان

لەم ساڵەدا، ئاژاوە لەناو ئومەوییەکان دەستیپێکرد و شۆڕشەکان یەك لەدوای یەك، سەریانهەڵدا. لەناو ئەوان، بزوتنەوەی سلێمان کوڕی هوشام کوڕی عەبدولمەلیك، دوای کوژرانی وەلید، لەشاری عەممان، چوونکە وەلید لەو شارەدا زیندانی کردبوو. ئەو، لەزیندان هاتەدەر و سامانی شارەکەی هەڵگرت و رووی کردە دیمەشق. دەستی بەنفرین کردنی وەلید کرد و بەردەوام دەیوت کەئەو لەدین هەڵگەڕاوەتەوە.

شۆڕشی خەڵکانی حمس

کاتێك وەلید کوژرا، خەڵکی حمس، دەروازەکانیان بەست وئاییني پرسەیان بۆ گێڕا و ژنان شین و رۆڕۆیان کرد. پێیان وترا: عەباس کوڕی وەلید کوڕی عەبدولمەلیك، لەکوشتنی ئەودا هاوکار بووە. ماڵەکەیان وێران و سامانەکەیان تاڵان کرد و شوێنی کەوتن بەڵام پەنای بۆ براکەی خۆی، یەزید برد. ئەوان دەستیان بەنامە نووسین بۆ سوپاییەکان کرد و نافەرمانیان کردەپیشەو پێشنیاری تۆڵەسەندنەوەی وەلیدیان، پێدەکردن. سوپاییەکان وەڵامیان دانەوە و بۆ نافەرمانی کردنی وەلید، هاودەنگ و هاوپەیمان بوون. معاویە کوڕی یەزید کوڕی حوسەین کوڕی نەمریان ((یەکێك لەبکوژەکانی حسین کوڕی عەلی لەنەینوا) وەك فەرماندە و فەرمانڕەوای خۆیان هەڵبژارد و مەروان کوڕی عەبدوالله کوڕی عەبدولمەلیك، بوو بەهاودەستیان.

یەزید، کەسەکانی خۆی بۆ لای ئەوان نارد و ئامۆژگاری کردن. نەیانبیست و نێردراوەکانیان بریندار کرد. ئەو، براکەی مەسرور کوڕی وەلیدی لەگەڵ سوپایەکی گەورە ڕەوانە کرد و لەحوارین دابەزین. سلێمان کوڕی هوشام، ڕۆشتە لای یەزید. یەزید هەموو سامانەکانی بۆ گەڕاندەوە کەوەلید دەستی بەسەردا گرتبوو و ئەوی بۆ لای مەسروری برای و سوپاکەی ڕەوانە کرد و فەرمانی فەرمانبەری و گوێڕایەڵی پێکردن.

خەڵکانی حمس دەیانویست بەرەو دیمەشق بەرێبکەون بەڵام مەروان کوڕی عەبدولمەلیك، پێی وتن: بۆچوونم وایە هێرش بکەنە سەر ئەو سوپایە و شەڕیان لەگەڵ بکەن، ئەگەر سەرکەوتن بەدەست بێنن، لەناو بردنی ئەوان بۆ ئێوە ئاسانتر دەبێت. پەسەندی ناکەم بەرەو دیمەشق بەرێکەون و ئەوان لەپشت سەری خۆتانەوە بەجێبێڵن. سەمت کوڕی سابت وتی: ئەو دەیەوێت بڵاوەی لێبکەن چوونکە لایەنگیری لەیەزید دەکات. ئەو و کوڕەکەیان کوشت و باوکی محەممەدی سوفیانیان هێنایە سەرکار. سوپاکەی سلێمانیان لەلای چەپ، بەجێهێشت و ڕێگەی دیمەشقیان گرتەبەر.

سلێمان تێکۆشەرانە هاتەدەر و لە سلێمانییە (گوندێکی تایبەت بەسلێمان کوڕی عەبدولمەلیك لەپشت عوزرا) ئەوانی بینی. یەزید کوڕی وەلید، عەبدولعەزیز کوڕی حەجاجی لەگەڵ سێ هەزار پیاوی شەڕکەر، بەرەو تەپۆڵکەی عوقاب (هەڵۆ) ڕەوانە کرد و هوشام کوڕی موسادی لەگەڵ هەزار و پێنسەد کەس بۆ تەپۆڵکەی سەلامییە نارد. فەرمانی هاوکاری کردنی یەکتری پێدان. سلێمان و هاوڕێکانی بەدژواری و شەکەتەییەوە خۆیان بەوان گەیاند. شەڕێکی دژواریان دەستپێکرد. باڵی چەپ و ڕاستی سوپاکەی سلێمان شکستیان خوارد بەڵام خۆی لەدڵی سوپاکەدا مایەوە. هاوەڵانی هێرشیان کردە سەر خەڵکانی حمس و بۆ پاشەکشێ ناچاریان کردن. چەندین جار هێرشیان کردەسەر یەك.

لەشەڕ کردن بەردەوام بوون کە لەناکاو عەبدولعەزیز کوڕی حەجاج لەپشت تەپۆڵکەکەوە گەیشت و هێرشی کردە سەر خەڵکانی حمس. هێرشی کردە سەر لەشکرگەکەی ئەوان و هەموو ئەو کەسانەی کوشت کەڕووبەڕویان بوویەوە. خەڵکانی حمس شکستیان خوارد و یەزید کوڕی خالید کوڕی عەبدوڵلای قەسری، هاواری کرد:خواوەندا، خواوەندا، فریای خەڵکەکەت بکەوە! خەڵك دەستیان هەڵگرت و سلێمان کوڕی هوشام پێشنیاری بەیعەت لەگەڵ یەزید کوڕی وەلیدی پێکردن. باوکی محەممەدی سوفیانی و یەزید کوڕی خالید کوڕی یەزید کوڕی معاویە، دیل کران. ئەم دووانەیان بردە لای سلێمان و ئەویش بۆ لای یەزید

ڕەوانەی کردن کەئەوانی زیندانی کرد. خەڵکانی دیمەشق بۆ فەرمانبەری کردنی یەزید کوڕی وەلید، هاودەنگ بوون. خەڵکانی حمسیش دەستی هاوکاریان بۆ درێژ کرد و یەزید بەخششەکانی لەناو ئەواندا بڵاو کردەوە. بەشێوەیەکی تایبەت ڕێزی لەگەورەکانی ئەوان گرت و معاویە کوڕی یەزید کوڕی حوسەینی وەك فەرمانڕەوای ئەوان دەستنیشان کرد.

شۆڕشی خەڵکانی فەلەستین

لەم ساڵەدا خەڵکانی فەلەستین لەبەرابەر فەرمانداریەکەیان سەعید کوڕی عەبدولمەلیك ئاڵای شۆڕشیان هەڵکرد و ئەویان دەرپەڕاند. وەلید ئەوی دەستنیشان کردبوو. یەزید کوڕی سلێمان کوڕی عەبدولمەلیکیان بانگ کرد و وەك فەرماندەی خۆیان هەڵیانبژارد و پێیان وت: سەرورەی باوەڕداران کوژراوە، ڕێبەرایەتی ئێمە بگرە دەست. ئەو جڵەوی کاروبارەکانی ئەوانی گرتەدەست و خەڵکی بۆ شەڕ دژی یەزید، هاندا. خەڵکان ڕازی بوون.

منداڵەکانی سلێمان لەفەلەستین دەژیان. خەڵکی ئەردەن ئاگادار بوونەوە کەفەلەستینییەکان شۆڕشیان دەست پێکردووە. ئەوان محەممەد کوڕی عەبدولمەلیکیان وەك فەرمانداری خۆیان دەستنیشان کرد و بۆ شەڕ دژی یەزید کوڕی وەلید، هاوپەیمان بوون. جڵەوی کاروباری فەلەستینییەکان، لەدەستی سەعید کوڕی ڕوەح و زێبعان کوڕی ڕوەح بوو.

هەواڵی شۆڕشەکەی ئەوان بەیەزید کوڕی وەلید گەیشت. سلێمان کوڕی هوشام کوڕی عەبدولمەلیکی لەگەڵ خەڵکانی دیمەشق و ئەو حمسیانەی لەگەڵ سوفیاندا بوون، بۆ شەڕی ئەوان ڕەوانە کرد. ژمارەیان گەیشتە هەشتا و چوار هەزار شەڕکەر. یەزید کوڕی وەلید کەسی بۆ لای سەعید و زێبعان (منداڵەکانی ڕوەح) نارد و مژدە و بەڵێنی فەرمانڕەوایەتی و سامانی پێ پێشنیار کردن. ئەم دووانە لەگەڵ خەڵکانی فەلەستین بەرێکەوتن و خەڵکانی ئەردەن مانەوە. سلێمان پێنج هەزار شەڕکەر ڕەوانە کرد کەدێهاتەکانیان تاڵان و ڕۆشتنە ناو تەبەرییە. خەڵکی تەبەرییە وتیان: ئێستا کەسوپاکە، لەناو ماڵەکانی ئێمەدا دەسووڕێنەوە و ئەوەی پێیان خۆش بێت، ئەنجامی دەدەن، بێدەنگ نابین. دەستیان بۆ تاڵان کردنی سوپاکەی یەزید کوڕی سلێمان و محەممەد کوڕی عەبدولمەلیك درێژ کرد و چوارپێ و کەرەستەکانی شەڕی ئەوانیان گرت وگەڕانەوە بۆ ماڵەکانیان. کاتێك خەڵکانی فەلەستین و ئەردەن هێرشیان لێکرد، سلێمان بەرێکەوت تا گەیشتە سەنبەرە. خەڵکی ئەرەدەن لەدەوری [illegible] و لەگەڵ یەزید کوڕی عەبدولمەلیك، بەیعەتیان بەست. ئەو ڕۆشتە تەبەرییە و

نوێژی هەینی لەگەڵ خەڵکەکەی خوێند و بەیعەتی لەگەڵ دانیشتووان بەست. (لەبەرژەوەندی یەزید کوڕی وەلید) بەرەو رەملە بەڕێکەوت و بەیعەتی لەخەڵکەکەی وەرگرت و زێبعان کوڕی روەحی وەك فەرمانداری فەلەستین و ئیبراهیم کوڕی وەلید کوڕی عەبدولمەلیکی وەك فەرمانڕەوای ئەردەن دەستنیشان کرد.

لەسەر کار لابردنی یوسف کوڕی عومەر لەفەرمانڕەوایەتی عێراق

کاتێك وەلید کوژرا، یەزید، مەنسور کوڕی جمهوری وەك فەرمانڕەوای عێراق دەستنیشان کرد. پێشتر عەبدولعەزیز کوڕی هارون کوڕی عەبدوالله کوڕی دەحیە کوڕی خەلیفەی بۆ ئەو پێگەیە دیاری کردبوو. عەبدولعەزیز وتی: ئەگەر سوپایەکەم پێبدەن، رازی دەبم. یەزید ئەوی پشتگوێ خست و مەنسوری هەڵبژارد. مەنسور باوەڕدار نەبوو بۆیە هاورێیەتی یەزیدی دەکرد چوونکە خوازیاری سەرکەوتنی غەیلانییەکان ((شوێنکەوتەکانی غەیلانی دیمەشقی) و لەکوژرانی خالید قەسری بەدەستی یوسف کوڕی عومەر، تورە بوو. لەبەر ئەوە، هاوکاری کوشتنی وەلیدی کرد و کاتێك یەزید، ئەوی وەك فەرمانڕەوا دەستنیشان کرد، پێی وت: لەخوا بترسە و بزانە من بۆیە وەلیدم کوشت چوونکە کارە نەشیاوەکانی ئەنجامدەدا، کەواتە خۆت لەو کارانە بەدوور بگرە کەبوونە هۆکاری کوژرانی وەلید.

کاتێك هەواڵی کوژرانی وەلید بەیوسف کوڕی عومەر گەیشت، رووی کردە یەمانییەکانی نیشتەجێی سەرزەمینەکەی خۆی و ئەوانی زیندانی کرد. دواتر لەگەڵ یەك یەکی موزەرییەکان دانیشت وبەوانی دەوت: ئەگەر ئەم پەیوەندییە بپچڕێت، چی دەکەیت؟ موزەرییەکان دەیانوت: ئێمە خەڵکانی شامین، لەگەڵ هەرکەس بەیعەت بکەن، بەیعەت دەبەستم و ئەوەی ئەنجامی بدەن، شوێنی دەکەوم. لای یەمانییەکان هیچی دەستنەکەوت، دڵی پێ خۆش بکات. لەبەر ئەمە ئەوانی ئازاد کرد.

مەنسور بەرەو عێراق بەڕێکەوت. کاتێك گەیشتە عەین ئەلتەمر، بۆ فەرماندەکانی خەڵکی شام لەحیرە نامەی نووسی و کوژرانی ودلید و فەرمانی فەرمانڕەوایەتی خۆی، بەوان راگەیاند و فەرمانی پێدان، گەمارۆ بخەنە سەر یوسف و کارگوزارەکانی. نامەکانی بۆ سلێمان کوڕی سولەیم کوڕی کەسان رەوانە کرد تا لەناو فەرماندەکان بڵاوی بکاتەوە. ئەو نامەکانی دابەش کرد و نامەکەی خۆی بۆ یوسف کوڕی عومەر خوێندەوە.. یوسف سەرگەردان و بەسلێمانی وت: بۆچونی پەسەند چییە؟ وتی: رێبەرێکت نییە تا لەژێر ئاڵای ئەودا شەڕ

بکەیت، خەڵکانی شام بۆ هاوکاری تۆ شەڕ ناکەن و من لەمەنسور بۆ گیانی تۆ دەترسم. باشترین کار ئەوەیە بۆ شام بڕۆیت. وتی: چۆن؟ وتی: فەرمانبەری خۆت بۆ یەزید ئاشکرا دەکەیت و لەوتارەکانت خەڵك بۆ بەیعەت بەستن لەگەڵ ئەو، هان دەدەیت. کاتێك مەنسور نزیك کەوتەوە، لای من خۆت بشارەوە و کاروباری فەرمانڕەوایەتی بەو دەسپێریت. سلێمان ڕۆشتە لای عەمرۆ کوڕی محەممەد کوڕی سەعید کوڕی عاس و لەکارەکەی خۆی ئاگاداری کردەوە و داوای لێکرد تا پەنای یوسف بدات. عەمرۆ ڕازی بوو. یوسف کوڕی عومەر ڕۆشتە لای ئەو. وتی: هەرگیز نەبینراوە پیاوێکی بەو ئەندازەیە دڵڕەق وبێ بەزەیی و ڕەشبین و یاخی، بەو شێوەیە ریسوا و ترساو بووبێت.

مەنسور ڕۆشتە کوفە و وتارێکی پێشکەش بەخەڵك کرد. وەلید و یوسفی سەرکۆنە و شاعیرەکان لەگەڵ ئەم، ئەوانیان سەرکۆنە کرد. عەمرۆ کوڕی محەممەد ڕۆشتە لای یوسف و لەچۆنیەتی کارەکان ئاگاداری کردەوە. ناوی هەر کەسێکی بەناخۆشی هێنایە سەرزمان، یوسف وتی: پەیمان و بەڵێنی خوایی لەئەستۆمدا بێت، ئەوەندە قامچی لێبدەم. عەمرۆ کوڕی محەممەد سەریسوڕما لەوەی هێشتا چاوی تەماحی لەفەرمانڕەوایەتی هەیە و بەمشێوەیە هەڕەشە لەخەڵکان دەکات.

یوسف بەنهێنی لەکوفەوە بۆ شام بەڕێکەوت و لەبەلقا دابەزی. کاتێك یەزید لەمە ئاگادار بوویەوە، پەنجا سواری بۆ شوێنکەوتنی ئەو ڕەوانە کرد. پیاوێك لەبەنی نومەیر چاوی بەیوسف کەوت و پێی وت: ئەی کوڕی عومەر، سوێند بەخوا، دەکوژرێیت. گوێ لەمن بگرە و پەنا بۆ شوێنێك ببە. وتی: نایکەم. وتی: ڕێگە بدە بتکوژم تا خەڵکانی یەمەن نەتکوژن و بەمشێوەیە ئازاری ئێمە نەدەن. وتی: لەڕازی بوون بەم پێشنیارە دەترسم. وتی: خۆت دەزانی.

نێردراوان بۆ دەستگیر کردنی ئەو بەڕێکەوتن. بەدوایدا گەڕان بەڵام نەیاندۆزییەوە. کوڕەکەیان گرت و هەڕەشەیان لێکرد. وتی: بۆ گوندەکەی خۆی ڕۆشتوە. بەدوای ئەودا بەڕێکەوتن. کاتێك هەستی بەهاتنی ئەوان کرد، هەڵات و پێڵاوەکانی فرێدا. بەدوایدا گەڕان و لەناو دەستەیەك ژن ئەویان بینی کەچارشێوێکی دابوو بەسەر خۆیدا. چارشێوەکە لەخەز و کەنارەکانیان بەگوڵ چنیبوو. قاچیان ڕاکێشا و ئەویان گرت و بۆ لای یەزیدیان برد. یەکێك لەپاسەوانەکان ریشی ئەوی گرت و هەڵیکەند. ئەو لەناو خەڵکان درێژترین ڕیش و وردترین ئەندامی بوو. کاتێك ئەویان بردە لای یەزید، ڕیشی خۆی بەدەستەوە گرت کەتا

ناوکی دەهات. بەردەوام دەیوت: ئەی سەروەری باوەڕداران، سوێند بەخوا ئەو ڕیشی هەڵکەندم. یەزید فەرمانیدا لەخەزرا، زیندانی بکەن. پیاوێك هاتە لای وپێی وت: ناترسێت یەکێك لەدوژمنەکانت بەردێکت بۆ بهاوێت و بتکوژێت! وتی: هەستم بەمە نەکردبوو. کەسی بۆ لای یەزید نارد و داوای لێکرد تا لەشوێنێکی دیکە زیندانی بکەن ئەگەر لەخەزرایش ناخۆشتر و بچوکتر بێت. یەزید لەنەزانی ئەو، سەریسوڕما. ئەوی لەوێ برد و لەگەڵ دوو کوڕەکەی وەلید، زیندانی کرد. لەهەموو ڕۆژگاری خەلافەتی یەزید و دوو مانگ و دە ڕۆژ لەفەرمانڕەوایەتی ئیبراهیم، لەزیندان مایەوە. کاتێك مەروان لەدیمەشق نزیك کەوتەوە، یەزید کوڕی خالیدی قەسری کوشتنی ئەوی بەیەکێك لەکۆیلەکانی باوکی بەناوی باوکی ئەسەد، سپارد.

مەنسور کوڕی جمهور چەند ڕۆژێك بۆ کۆتایی ڕەجەب، کۆتاییەکانی مارسی ٧٤٤ زایینی ڕۆشتە ناو شاری کوفە و دەستی بەسەر گەنجینەکاندا گرت و بەخشش و ڕۆژی خەڵکانی جیا کردەوە و کارگوزاران و وەرگرانی خەراجی لەزیندان ئازاد و لەبەرژەوەندی یەزید، بەیعەتی لەعێراقییەکان وەرگرت و کۆتاییەکانی ڕەجەب و مانگی شەعبان و ڕەمەزان/ ئاوریل و مەی و ژوئەنی ٧٤٤ زایینی لەو شارە مایەوە و چەند ڕۆژێك بۆ کۆتایی مانگی ڕەمەزان، ئەو شارەی بەجێهێشت.

شۆڕشی نەسر کوڕی سەیار لەبەرابەر مەنسور

لەم ساڵەدا نەسر کوڕی سەیار لەخوراسان لەبەرابەر مەنسور، ئاڵای شۆڕشی هەڵکرد و ڕازی نەبوو ئەم پانتاییە بەو بسپێرێت. یەزید، ئەو سنورەی پەیوەستی فەرمانڕەوایەتی مەنسور کردبوو. پێشتر ئاماژەمان پێدا کەیوسف کوڕی عومەر نامەی بۆ نەسر نووسی تا بۆ لای ئەو بەرێکەوێت. نەسر خۆی دوادەخست، بەڵام بەرێکەوت و دیاری و خەڵاتەکانی لەگەڵ خۆی هەڵگرت. هەواڵی کوژرانی وەلیدی پێگەیشت و گەڕایەوە و خەڵات و دیارییەکانی لەگەڵ خۆی گەڕاندەوە. کۆیلەکانی ئازاد کرد و کەنیزە جوان ڕوخسارەکانی لەناو منداڵ و کەسەکانی خۆی دابەش کرد. دەفرەکانی بەکارگوزرانی خۆی سپارد و ئەوانی بۆ سووچ و کەنارەکان ڕەوانە و فەرمانی پێدان بەشێوەیەکی پەسەند کراو هەڵس و کەوت لەگەڵ خەڵکان بکەن. مەنسور، براکەی خۆی، مەنزوری کردە فەرمانڕەوای ڕەی و خوراسان بەڵام نەسر بەفەرمانەکانی ڕازی نەبوو و لەبەرابەر ئەو، پارێزگاری لەسەرزەمین و سنوری فەرمانڕەوایەتیەکەی کرد.

شەڕی خەڵکانی یەمامە لەگەڵ فەرماندارەکەیان

کاتێك وەلید کوڕی یەزید کوژرا، عەلی کوڕی موهاجیر فەرمانداری یەمامە بوو. یوسف کوڕی عومەر ئەوی دەستنیشان کرد. موهەیر کوڕی سولەمی کوڕی هیلال پێی وت: سەرزەمینەکەمان بەجێبێڵە و بڕۆ. ڕازی نەبوو. موهەیر سوپایەکی لەبەرابەر ئەو ڕازاندەوە و هێرشی کردەسەر کە لەکۆشکەکەی لەدەشتی هیجر ژیانی بەسەر دەبرد. ئەوان، لەدەشتەکە خۆڕاگریان کرد و شەڕێکی دژوار ڕوویدا. عەلی کوڕی موهاجیر شکستی خوارد و بۆ ناو کۆشکەکەی گەڕایەوە. یەحیا کوڕی ئەبی حەفص ڕێگەی شەڕ کردنی لەعەلی کوڕی موهاجیر گرتبوو. بەڵام عەلی گرنگی بەوتەکانی نەدا. یەحیا وتی:

بذلت نصیحتی لبنی کلاب ــــ فلم تقبل مشاوریی و نصحی

فدا لبنی حنیفة من سواهم ــــ فانهم فوارس کل فتح

یانی: پەند و ئامۆژگاری خۆم بەبەنی کەلاب بەخشی بەڵام بەچاکەخوازی و ڕاوێژی من، ڕازی نەبوون. قوربانی منداڵەکانی حەنیفە بن هەرکەس جیا لەوانن چوونکە ئەوان هۆکاری هەموو سەرکەوتنەکانن.

شەقیق کوڕی عەمرۆ سەدووسی وتی:

اذا انت سالمت المهیر و رهطه ــــ امنت من الاعداء و الخوف و الذعر

غتی راح یوم الروع روحة ماجد ــــ اراد بها حسن السماع مع الاجر

یانی: کاتێك لەگەڵ موهەیر و هاوەڵانی ڕێگەی ئاشتی دەگریتەبەر، لەدوژمن و ترس و تۆقان بەدووریت. ئەو گەنجەی لەشەڕی دەشت، بەباشترین شێوە، شەڕی دەکرد و بەدوای گوێچکەیەکی گوێڕایەڵ و پاداشتی خوایی دگەڕا.

ئەم شەڕەیان بەشەڕی دەشت ناو بردووە.

موهەیر بەشێوەیەکی خۆپەرستانە فەرمانڕەوایی خەڵکانی یەمامەی گرتەدەست و دواتر عەبدوالله کوڕی نوعمان (یەکێك لەپیاوانی قەیس کوڕی سەعلەبە کوڕی دوئەلی) وەك جێگری خۆی لەیەمامە دەستنیشان و ماڵئاوایی لەجیهان کرد.

عەبدوالله کوڕی نوعمان، موندەلیس کوڕی ئیدریسی حەنەفی وەك فەرمانداری فەلەج (گوندێك لەگوندەکانی بەنی عامر کوڕی سەعسەعە یا بەنی تەمیم) دەستنیشان کرد. بەنی کەعب کوڕی ڕەبیعە کوڕی عامر، هاوڕێ لەگەڵ بەنی عەقیل و باوگی فەلەج موندەلیس،

لەبەرابەرئەو، سوپایەکی ئامادە کرد و بەمەبەستی شەڕ، ڕووبەرووی ئەوان بوویەوە. موندەلیس و زۆربەی هاوەڵانی کوژران و لەهاوەڵانی (بەنی عامر) کەسانێکی زۆر نەکوژران. لەم ڕۆژەدا یەزید، کوڕی تەسرییە، کوژرا. تەسرییە، دایکی ئەو بوو کەڕەچەڵەکی بۆ تەسر کوڕی عەمرۆ کوڕی وایل، هەمان یەزید کوڕی مونەتەشیر، دەگەڕێتەوە. براکەی سور کوڕی تەسریە، لەپرسەی ئەودا وتی:

ارة الاثل من نحو العتيق مجاوری   مقيما و قد غالت يزيد غوائله

و قد كان يحمی المحجرين بسيفه   و يبلغ اقصی حجرة الحی نائله

یانی: دەبینم داری سوێری گەزۆ، لەعەتیق، لەدراوسێیەتی من، لق و پۆپی دەرکردووە و لەناو بەرانی یەزید، گەمارۆیان خستە سەر. پیاوێکی بەهێز کە بەشمشێری ئاودار تا دوورترین شوێنی خەڵکانی ئێمە، بۆ پێشەوە غاریدەدا و لەرێگەی هەژاران، گیانی دەبەخشی.

ئەمە یەکەمین شەڕی فەلەج بوو.

کاتێك هەواڵی کوژرانی موندەلیس بەعەبدوالله کوڕی نوعمان گەیشت، هەزار پیاوی شەڕکەری لەحەنەفییەکان و کەسانیتر کۆکردەوە و بۆ شەڕی فەلەج بەرێکەوت. کاتێك هەردوو لای شەڕکەر ریزیان بەست، باوکی لەتیفە کوڕی موسلیمی عەقیلی شکستی خوارد و شاعیر وتی:

فر ابوو لطيفة المنافق   و الجفو نيان و فر طارق

لما احاط بهم البووارق

یانی: باوکی لەتیفەی ریاکار، هەڵات و جەفونییەکان و تارق هەڵاتن. ئەمە ئەو کاتە بوو شمشێرە درەوشاوەکان گەمارۆیان خستە سەریان.

مەبەستی تارق کوڕی عەبدوللەی قوشەیری بوو و جەفونییەکان لەمناڵەکانی قوشەیرین.

مناڵەکانی جوعدە زرێکانیان فرێدا و هەڵاتن. زۆربەیان کوژران و دەستی زیاد کوڕی حەبیانی جوعدی قرتا و لەجەستەی جیابوویەوە. وتی:

انشد كفا ذهبت و ساعدا   انشدها و لا ارانی واجدا

یانی: بەدوای دەست و بازووی لەدەست چووم، دەگەڕێم، بەدوایدا دەگەڕێم و خۆم بەخەمبار نابینم. دواتر کوژرای و یەکێك لەخەڵکانی ڕەبیع وتی:

سمونا لكعب بالصفائح و القنا وبالخيل شعثا تنحنى يالشكائم

فما غاب قرن الشمس حتى رايتنا نسوق بنى كلب كسوق البهائم

بضرب يزيل الهام عن سكناته و طعن كا فواه المزاد الثواجم

یانی: بەشمشێری ئاودار و ڕمە گیانستێنەکان هێرشمان کردە سەر خەڵکانی کەعب. سوار ئەسپە تیژپێکان بووین کە لەتاو غاردانی زۆر، مووی سەر جەستەیان ڕاست ببوویەوە و لەتاو تووڕەیی، هەوسارەکانیان دەجوو. هێشتا تاجی هەتاو ئاوا نەببوو کەدەتبینی، ئێمە منداڵەکانی کەعب، هاوشێوەی چوارپێکان بۆ پێشەوە دەبەین. بەو لێدانانەی سەری شێرەپیاوەکان لەجەستەیان جیا دەکاتەوە و بەوەشاندنی ئەو ڕمانەی، دەمی هاوشێوەی دەمی وشترە مەستەکانی لێدەکەوتەوە.

ئەمە دووەمین شەڕی فەلەج بوو.

منداڵەکانی عەقیل، قوشەیر، جەعدە، نومەیر و کەسانی دیکە بەسەرکردایەتی باوکی سەهلەی نومەیری کۆبوونەوە و کەسانێکیان لەمنداڵەکانی حەنیفە گرت و لە (کان صخراء) ئەوانیان کوشتار و دەستی تالآن و بڕەویان لەناو ژنەکانیان، ئاوەلآ کرد. بەنی نومەیر پارێزگاریان لەژنەکان کرد. کاتێك عەمرۆ کوڕی وازعی حەنەفی بینی عەبدوالله کوڕی نوعمان لەشەڕی دووەمی فەلەج، دەست بۆ ئەنجامدانی چ کارێك درێژ دەکات، وتی: لەعەبدوالله کەمتر نیم و لەکەسانی هاوشێوەی ئەو، دواکەوتوتر نیم کەبەردەوام هێرش دەکەنە سەر ئەم لاولا. ئەمە، ڕۆژگارێکە، ترس، لەسزای پاشا، بوونی نییە. سوارەکانی خۆی کۆکردەوە و هاتە شەریف و شەڕکەرانی بەم لاولادا ڕەوانە و خۆی دەستی بەتالآن کردن کرد. تالآنییەکی زۆری کۆکردەوە. خۆی و هاودلآنی بەرێکەوتن تا گەیشتنە نەشاش. بەنی عامر کۆبوونەوە و عومەر کوڕی وازع نەکەوتە خۆی کەهاواری پیاوان و دەنگی وشترەکانی بیست. ژنەکانی لەخێوەتێکدا کۆکردەوە و چەند کەسێکی بۆ پاسەوانی کردنی ئەوان ڕاسپارد. شەڕی لەگەڵ خەڵکان کرد. خۆی و هاورێکانی شکستیان خوارد و هەلآتن. عومەر کوڕی وازع هەلآت و پەیوەستی یەمامە بوو. ژمارەیەکی زۆر لەمنداڵەکانی حەنیفە، وەك گەلآی دارەکان کەوتنە سەرزەوی. ئەوان لەناو دڵی سوپاکەدا بوون و لەتینویەتی و برسیەتیدا بەم چارەنووسەت گرفتار بوون. بەنی عامر لەگەڵ ئەسیر و ژنەکان گەڕانەوە و قەحیف وتی:

و بالنشاش يوم طار فيه لنا ذكر و عد لنا فعال

یانی: شەڕی نەشاش بەشێوەیەك بوو کەناوی ئێوە وەك باڵندەکان لەزەینی هەموو

کەساندا مایەوە و کارە گەورەکانی ئێمە بەگوێی هەموان گەیشت.

هەروەها وتی:

فداء خالتی لبنی عتیل   و کعب حین تز دهم الجدود

هم ترکوا علی النشاش صرعی   بضرب ثم اهونه شدید

یانی: پوورم قوربانی منالەکانی تەمیم بێت و دەستەیەك لەکەعب، ئەو کاتەی روخساری فراوانی گەورەکان کۆدەبنەوە. ئەوان لەنەشاش لەناو خاك و خوێندا گەوزان و ئەمە بەدوای ئەو لێدانە بوو، کەنەرمترین و سووکترینی، بەدژوارترینی هەژمار دەکرا.

خەڵکانی قەیس لەشەڕی نەشاش، تالآن و بڕەویان نەکرد بەلآم (لەوێوە کە تالآن کردن لەناو خوێنی ئەم خەڵکەدایە) خەڵکانی عوکلی، دەستیان بۆ تالآن کردن درێژ کرد و کوژراوەکانیان تالآن کرد. ئەمە، تەنیا شەڕی نەشاش بوو. دوای ئەوە بەنی حەنیفە نەیانتوانی کۆببنەوە و لەسەر کارێك هاودەنگ بن. جگە لەوەی عوبەیدالله کوڕی موسلیمی حەنەفی دەستەیەکی کۆکردەوە و لەسەر ئاوێکی تایبەت بەقوڕەیشیەکان (کەپێیان دەوت حولبان) هێرشی کرد و شاعیر وتی:

لقد لاقت قشیر یوم لاقت   عبیداللة احدی المنکرات

لقد لاقت علی حلبان لیثا   هزبر لا ینام علی التراب

یانی: قوشەیرییەکان لەکاتی شەڕ، عوبەیداللەیان وەك شەڕکەرێکی بەهێز بینی کەیەکێك لەسەرسوڕهێنەرەکانی جیهانە. ئەوان لەحولبان، شێری ژیانیان بینی کە لەسەر خاك پاڵ ناکەوێت.

ئەو هێرشی کردە سەر خەڵکانی عوکەل و بیست هەزار کەسی لەوان کوشتار کرد.

موسەنا کوڕی یەزید کوڕی عومەر کوڕی هوبەیرەی فەزاری وەك فەرماندار، بەنوێنەرایەتی لەلایەن باوکی، یەزید کوڕی عومەر کوڕی هوبەیرە (کارگوزاری خەلیفەی ئومەوی (مەروانی کەر) لەعێراق) هاتە یەمامە. کاتێك وەك فەرماندار ڕۆشتە لای ئەوان کەخەڵکان ڕێگەی ئاشتیان گرتبووە بەر. لەبەر ئەمە شەڕ، ڕوویندا. بەنی عامر لەزیانی بەنی حەنیفە شایەتیاندا و موسەنا (کەخۆی لەخەڵکانی قەیس بوو) کاروبارەکانی لەوان دژوار کرد و دەستەیەك لەبەنی حەنیفەی قامچی باران و سەر و ریشی ئەوانی تاشی. یەکێك لەوان وتی:

فان تضربوونا بالسیاط فانما   ضربنا کم بالمرهات الصوارم

و ان تحلقوا منا الرؤوس فاننا   قطعنا رؤوسا منكم بالغلاصم

یانی: ئەگەر ئەمڕۆ، ئێمەتان قامچی باران کرد، ئێمە دوێنێ بەشمشێرە تیژەکان ئێوەمان لەت وپەت کرد. ئەگەر ئێوە سەری ئێمەتان تاشی، ئێمە سەری ئێوەمان لەقوڕگتانەوە بڕی و بەدبەختمان کردن.

دواتر ئەو شارانە ئارام و هێور بوونەوە و عوبەیداللە کوڕی موسلیمی حەنەفی بەشێوەیەکی شاراوە لەخەڵکان ژیانی بەسەر دەبرد تا ئەو کاتەی سەری کوڕی عەبدوڵلای هاشمی وەك فەرمانداری عەباسییەکان هاتە یەمامە. شوێنی خۆشاردنەوەی ئەویان نیشاندا. ئەوی گرت و کوشتی. نووح کوڕی جەریری خەتەفی وتی:

فلولا السری الهاشمی و سیفه   اعاد عبیدالله شرا علی عکل

یانی: ئەگەری سەری هاشمی نەبوو و شمشێرەکەی نەدەوەشێندرا، عوبەیداللە بەڵایەکی دیکەی بەسەر خەڵکانی عوکەلدا دەهێنا.

لەسەر کارلابرانی مەنسور لەعێراق

فەرمانڕەوایەتی عەبدواللە کوڕی عومەر کوڕی عەبدولعەزیز

لەم ساڵەدا یەزید، کوڕی وەلید کوڕی عەبدولمەلیك، مەنسور کوڕی جمهوری لەسەر کار لابرد و دوای ئەو ، عەبدواللە کوڕی عومەر کوڕی عەبدولعەزیزی کردە فەرمانڕەوای ئەو ناوچەیە. کاتێك ئەوی دەستنیشان کرد، پێی وت: بەرەو عێراق بەڕێکەوە چوونکە خەڵکەکەی شوێنکەوتەی باوکی تۆن. بەرەو عێراق بەڕێکەوت و پێش خۆی، چەند کەسێکی لەفەرماندەکانی خۆی وەك نێردراو، بۆ لای عێراقییەکان ڕەوانە کرد. ترسا مەنسور فەرمانڕەوایەتی تەسلیم نەکات. خەڵکانی شام فەرمانبەری خۆیان نیشاندا و مەنسور فەرمانڕەوایەتی بەو سپارد و بۆ شام گەڕایەوە. عەبدواللە، کارگوزارانی بۆ شارەکان ڕەوانە و ڕۆژی و بەخششەکانی خەڵکی، لەناو ئەواندا دابەش کرد. فەرماندەکانی شام دژایەتیان کرد و وتیان: دەسکەوتەکانی ئێمە لەناو ئەواندا دابەش دەکەیت کەدوژمنی ئێمەن؟ بەعێراقییەکانی وت: دەمەوێت دەسکەوتەکانی شەڕی خۆتان، بۆ خۆتان بگەڕێنمەوە چوونکە دەزانم، ئێوە بۆ ئەو دەسکەوتانە سزاوارترن بەڵام، فەرماندەکانی شام، دژایەتیم دەکەن. کوفییەکان لەجەبانە کۆبوونەوە (تا ئاژاوە بنێنەوە و خەڵکانی شام سەرکوت بکەن) خەڵکانی شام، کەسانێکیان بۆ لای ئەوان ڕەوانە و داوای لێخۆشبوونیان کرد. کۆمەڵانی خەڵك

لەهەر دوولا، دژایەتی یەکیان کرد و کەسانێك لەم ناوەدا کوژران کەکەس نەیزانی کێن. عەبدوالله کوڕی عومەر، عومەر کوڕی غەزبانی قوبەعسەری وەك فەرماندەی پاسەوانەکانی خۆی دەستنیشان و کۆکردنەوەی خەراجی سوادی بەو سپارد.

لەم ساڵەدا لەخوراسان، لەنێوان یەمانییەکان و نەزارییەکان ناسازگاری کەوتەوە و کرمانی نافەرمانی فەرمانەکانی نەسر کوڕی سەیاری کرد.

هۆکاری ئەم کارە ئەوە بوو نەسر بینی ئاژاوە سەریهەڵداوە. لەبەر ئەمە داهاتی گەنجینەی بژارد و لەدەفتەرەکاندا نووسی و بەشێك لەبەخششەکانی خەڵکی بەشێوەی سکە زیوینەکان و دەفرە زێڕینەکان،(کە بۆ وەلید کۆکرابوویەوە) بەوان بەخشی. خەڵك، لەکاتی وتار خوێندنەوەی ئەو، خوازیاری بەخششەکانی خۆیان بوون. نەسر وتی: گوناحکاری لەمن بەدوور بێت! و هاورێیەتی کۆمەڵانی خەڵك و فەرمان بردن لەرێبەر، ئەرکی سەرشانی ئێوە بێت. بازارییەکان هەستان و گەڕانەوە بۆ سەر کارەکانی خۆیان. نەسر تورە بوو و وتی: ئێوە لای من بەخششتان نییە. وتی: لەئێستاوە داهاتووی ئێوە بەشێوەیەك دەبینم کەزیانێکی تاقەت پڕوکێن لەژێر قاچەکانی ئێوەوە، سەر بەرز دەکاتەوە. دەتانبینم هاوشێوەی وشترە کوژراوەکان، لەبازارەکان، کەوتونەتە سەرزەوی. هەرکەس فەرمانڕەوایەتییەکەی درێژە بکێشێت، خەڵکان لێی بێزار دەبن. ئێوە ئەی خەڵکانی خوراسان، پێگەی بەرگری ئێمە لەبەرابەر دوژمنەکانن. کارێکتان دەست پێکردووە و دەرئەنجامەکەی ئاژاوەیەکی سەراسەرییە. خواوەند نەتانپارێزێت. دەستم بەسەر ئێوەدا گرت و شارەکانتانم بڕی و شارەکانتانم بڕی و دەستم بەسەر داگرت. تێگەیشتم تەنانەت دە کەس لەئێوە، هاورێ راستەقینەکانی من نین. من و ئێوە بەو شێوەین کەشاعیر دەڵێت:

استمسکوا اصحابنا نحدوبکم فقد عرفنا خیرکم و شرکم

یانی: هێز بەدۆستانی ئێمە ببەخشن تا دەست لەئێوە هەڵبگرین چوونکە بەشێوەیەکی باش، خێر و شەڕی ئێوەمان بینی و ئەزمونمان کرد.

لەخوا بترسن، سوێند بەخوا ئەگەر تەنیا دو شمشێر لەشمشێرەکانی ئێوە بۆ ناسازگاری کردنی یەکتر لەکاڵان دەربکێشرێن، هەرکام لەئێوە ئارەزوو دەکات، بۆ لای ژن و مناڵ و مەبەستەکانتان بگەڕێتەوە. ئەی خەڵکانی خوراسان، ئێوە یەکیەتیتان لەگەڵ خەڵکان کەم بەها و بڵاوەتان لێکرد. دواتر ئەم هۆنراوەی نابغەی زوبیانی هێنایە سەر زمان:

فان یغلب شقاؤکم علیکم فانی فی صلاحکم سعید

یانی: ئەگەر بەدبەختی بەسەر ئێوەدا زاڵ ببێت، بزانن من بۆ چاککردنەوە و باشتر کردنی کاروباری ئێوە، هەوڵمداوە.

لەلایەن عەبدوللە کوڕی عومەر کوڕی عەبدولعەزیز، فەرمانێك بۆ نەسر بۆ فەرمانڕەوایەتی کردنی خوراسان نێردرا. کرمانی بەهاوەڵانی خۆی وت: خەڵك بەرەو ئاژاودیەکی گشتی دەڕۆن، پیاوێك وەك ڕێبەری خۆتان دەستنیشان بکەن.

لەبەر ئەوە بەکرمانی ناویان دەبرد چوونکە لەکرمان چاوی بەدنیا هەڵهێنا. ناوی جودەیع کوڕی عەلی ئەزدی مەعنی بوو. خەڵکان پێیان وت: تۆ ڕێبەری ئێمە بە.

موزەریەکان بەنەسریان وت: کرمانی کارەکانی تۆ بەفیڕۆ دەدات، کەسێك بەدوای ئەو ڕەوانە بکە و دواتر بیکوژە یا بیخە زیندانەوە. نەسر وتی: ئەو کارە ناکەم. بەڵام من کوڕ و کچم هەیە. کچەکانی ئەو دەکەمە هاوسەری کوڕەکانم و کچەکانم دەکەمە هاوسەری کوڕەکانی. وتیان: ئەمە ڕاست نییە. وتی: سەد هەزار درەمی بۆ دەنێرم چوونکە پیاوێکی سوالکەرەئاسایە و دینارێك بەهاوەڵانی نادات و بەمشێوەیە لەدەوری ئەو بڵاودەی لێدەکەن. وتیان: ئەم بۆچوونەیش ڕاست نییە چوونکە دەبێتە هۆی بەهێزی ئەو. پێداگریان کرد کەوتیان: ئەگەر کرمانی بزانێت دەتوانێت بەباوەڕهێنان بەئاینی جولەکە یا مەسیحی، ڕێبەرایەتی دەگرێتە دەست، باوەڕ بەو ئاینانە دێنێت.

نەسر و کرمانی هاودڵ و خوازیاری یەکتر بوون. کرمانی لەڕۆژگاری فەرمانڕەوایەتی ئەسەد کوڕی عەبدوللە، چاکەی زۆری لەگەڵ نەسر کردبوو. کاتێك نەسر هاتە سەرکار، کرمانی لەسەر کار لابرد و سەروەری بەکەسێکی دیکە بەخشی. لەم کاتە بەدواوە، لەیەك دوور کەوتنەوە.

کاتێك سەبارەت بەکرمانی پێداگریان کرد، نەسر بڕیاری زیندانی کردنی ئەویدا. سەرکردەی پاسەوانەکانی خۆی ڕەوانە کرد تا بیهێنێت. ئەزدیان بڕیارپیاندا ڕزگاری بکەن. کرمانی ڕێگەی ئەو کارەی لێگرتن و لەگەڵ سەرکردەی پاسەوانەکان بۆ لای نەسر بەڕێکەوت و دەم بەپێکەنین، ڕووبەڕووی بوویەوە. کاتێك کرمانی ڕۆشتە ناون نەسر پێی وت: ئەی کرمانی، مەگەر نامەی یوسف کوڕی عومەر بەدەستم نەگەیشت کەفەرمانی کوشتنی تۆی دەدا؟ ڕۆشتمە لای و وتم: پیر و سوپاسالاری خوراسانییەکانە، مەگەر ڕێگەم لەڕژانی خوێنی تۆ نەگرت؟ وتی: بەڵێ. وتی: مەگەر قەرزەکانی تۆم نەدایەوە و ئەوەی لەبەخشینەکان کەوتبووە ئەستۆی تۆ، لەئەستۆم نەگرت و قورسایی ئەو کارەم لەسەر شان هەڵنەگرتی؟ وتی:

بەڵێ. وتی: مەگەر کوڕەکەی تۆ، عەلیم، لەداخی خەڵکەکەت، نەکردە سەرومر؟ وتی: بەڵێ. وتی: ئێستا تۆی هیچی ئەم کارانەت لەبیر نییە و خەڵکان بۆ ئاژاوە کۆدەکەیتەوە؟ کرمانی وتی: سەروەرم هەرچی هێنایە سەرزمان، راستە و زیاتر لەوەیش کەفەرمووی. بۆ ئەم کارانەی سپاسی دەکەم. لەرۆژگاری نەسەد کاروبارەکان لەسەر دەستی منڈا دەسوڕا کەدەزانی و هەمووی لەبەرژەوەندی تۆدا بوو. دەبێت فەرماندار ئارام بگرێت و بزانێت کەمن ئاژاوەچی نیم. سالم کوڕی ئەحوەز وتی: ئەی فەرماندار، بیکوژە. عەسمە کوڕی عەبدوللەی ئەسەدی بەکرمانی وت: تۆ دەتەوێت ئاژاوە بنێیتەوە بەڵام توانای ئەنجامدانی ئەو کارەت نییە. میقدام کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی نوعەیمی عامری و براکەی قودامە کوڕی عەبدولرەحمان، پێکەوە وتیان: هاونشینەکانی فیرعەون باشتر لەمێوە بوون چوونکە وتیان: مۆڵەت بەخۆی و براکەی بدە (اعراف/١١١/٧). سوێند بەخوا کرمانی بەهۆی وتەکانی ئێوە، ناکوژرێت. نەسر فەرمانی ئەشکەنجە کردنی ئەوی دەرکرد و لەقەڵای کۆن، زیندانیان کرد. ئەم رووداوە، سێ رۆژ بۆ کۆتایی رەمەزانی ١٢٦/ ١٣ ژوئیەی ٧٤٤ زایینی روویدا.

ئەزدییەکان زمانیان بۆ سەرکۆنە کردن کردەوە و نەسر وتی: سوێندم خواردووە، زیندانی بکەم بەڵام زیانی پێنەگەیێنم. ئەگەر بۆ ئەو دەترسن، پیاوێك هەڵبژێرن تا هاورێیەتی بکات. ئەوان یەزیدی نەحویان هەڵبژارد. یەزید، هاورێیەتی کرمانی کرد و رۆژەکانی ژیانی زیندانی لەگەڵ ئەو بردەسەر.

پیاوێك لەخەڵکانی نەسەف هات و بەبنەماڵەی کرمانی وت: چی بەمن دەبەخشن ئەگەر چارەیەك بدۆزمەوە و ئەو لەزیندان بهێنمەدەر؟؟ وتیان: هەرچی بخوازیت. ئەو، رۆشتە سەر رێگەی ئاوەڕۆی قەڵای کۆن و بەکوڕەکانی کرمانی وت: نامەیەك بۆ باوکتان بنێرن تا ئەمشەو بۆ هاتنەدەر خۆی ئامادە بکات. نامەیان بۆ نووسی و لەناو خواردنەکاندا شاردیانەوە. کرمانی و یەزید و خزر کوڕی حەکیم نانی شەویان خوارد. ئەو دووانە کرمانیان بەجێهێشت. کرمانی رۆشتە ناو کارێزەکە و مارێك لەکەمەرییەوە ئاڵا بەڵام زیانی پێنەگەیاند. ئەو لەرێگەی ئاوەڕۆکەوە هاتەدەر و سواری ئەسپەکەی خۆی (بەشیر) بوو. بەند لەقاچیدا بوو. ئەویان بردە لای عەبدولەلیك کوڕی حەرملە و بەندەکانی بۆ کردەوە.

دەستەیەك دەڵێن: بەمشێوە نەبوو بەڵکو جودەیع کوڕی عەلی (کرمانی)، بەدەستی یەکێك لەکۆیلەکانی لەزیندان رزگاری بوو. کۆیلەکە، کەلێنێکی گەورەی لەدیوارەکەدا بینی و گەورەی کرد و ئەوی لەزیندان هێنایەدەر. بەرەبەیان نەبوویەوە کەنزیکەی هەزار پیاوی

شەڕکەر لەدەوری کۆبوونەوە. خۆر ئاوا نەبوو کەژمارەیان گەیشتە سێ هەزار شەڕکەر. خەڵکانی ئەزد، لەگەڵ عەبدولمەلیك کوڕی حەرملە لەسەر بنەمای نووسراوی خواوەندو شێوازی پێغەمبەر، بەیعەتیان بەستبوو. کاتێك کرمانی بەرێکەوت، عەبدولمەلیك، ئەوی پێش خست.

کاتێك کرمانی هەڵات، نەسر لەسەر دەروازەی مرو رووود، ئوردوی لێدا و وتارێکی پێشکەش بەخەڵکان کرد. سەرکۆنەی کرمانی کرد و وتی: لەکرمان چاوی بەدنیا هەڵهێنا و کرمانی بوو و دواتر ڕۆشتە هەرات و ناوی هورموی لەخۆینا. کەسێك بکەوێتە ناو دوو جێگە، نەرمگ و ریشەیەکی ڕواوی هەیە و نەپەل و پۆپێك شانازی بەخۆیەوە بکات. دواتر سەبارەت بەئەزدییەکان قسەی کرد و وتی: ئەگەر فەرمانبەری بکەن، ریسواترینی خەڵکانن وئەگەر رازی نەبن، لەدووپشك، کوشەندەترن. ئەوان بەو شێوەن کەئەختەل دەڵێت:

ضفادع فی ظلماء لیل تجاوبت   فدل علیها صوتها حیة البحر

یانی: بەرازن کە لەشەوێکی تاریك و ڕەش بوونەتە هاوئاوازی یەك و هاواری ئەوان، ماری دەریای بۆ سەر ئەوان، پەلکێش کرد.

دواتر لەوتەکانی خۆی پەشیمان بوویەوە و وتی: بیری خواوەند بکەنەوە چوونکە تەنیا ئەم کارە زیانی بەدواوە نییە.

خەڵکانێکی فراوان لەدەوری نەسر کۆبوونەوە. ئەو سالم کوڕی ئەحوزەی لەگەڵ سوارە زرێپۆشەکان بۆ رووبەروو بوونەوەی کرمانی نارد بەلام خەڵکان لەنێوان کرمانی و نەسر دەستیان بەهاتوچۆ و سەبارەت بەئاشتی، گفتوگۆیان دەکرد. داوایان لەنەسر کرد ئەمانی پێببەخشێت و نەیخاتە زیندان. کرمانی هات و دەستی خستە ناو دەستی نەسر و نەسر فەرمانی پێدا لەماڵەکەی نەیێتەدەر.

دواتر هەواڵێك لەنەسرەوە بەکرمانی گەیشت و ئەو، ڕۆشتە یەکێك لەگوندەکانی خۆی. نەسر هاتەدەر و لەدەروازەی مەرو، ئوردوی لێدا. سەبارەت بەو، لەگەڵ نەسر قسەیان کرد و نەسر، ئەمانی پێبەخشی.

نەسر بڕیاریدا بوو لەخوراسان دووری بخاتەوە. سالم کوڕی ئەحوز پێی وت: ئەگەر دووری بخەیتەوە، دەبێتە هۆی ئەوەی ناوو ناوبانگ، بەدەست بێنێت ((بیکەیتە پاڵەوانێك!)). خەڵکان دەڵێن: لەو ترسا کە بەدەرئەنجامی ئازاد کردن و دوورخستنەوەی ئەو گەیشت. نەسر وتی: ئەوەی لەنەبوونی دەترسم، ئاسانتر لەوەیە کە لەبوونی پێی دەگەم. کاتێك

پیاوێك لەشارەكەی دوور بخرێتەوە، ریسوا دەبێت. ئەوان رازی نەبوون. نەسر ئەمانی پێبەخشی و دەدە بەهاوەڵانی بەخشی. كرمانی رۆشتە لای نەسر و نەسر، ئەمانەكەی بەهێز وپشتراست كردەوە.

كاتێك كوڕی جمهور لەفەرمانڕەوایەتی كردنی عێراق، دوورخرایەوە و عەبدواللە كوڕی عومەر كوڕی عەبدولعەزیز، هاتەسەر كار، نەسر رۆشتە سەر تەختی وتاردان و ئاماژەی بەكوڕی جمهوردا و وتی: لەسەرەتاوە دەمزانی ناتوانێت كارگوزاری عێراق بێت. خوا، ئەوی لەسەر كار لابرد و پیاوێكی خاوەن نەژاد و پاكی بۆ فەرمانڕەوایەتی دیاریكرد.

كرمانی لەخراپ وەسف كردنی كوڕی جمهور تورە و جارێكی دیكە، دەستی بەكۆكردنەوەی پیاوە شەڕكەرەكان كرد. بۆ نوێژی هەینی لەگەڵ هەزار وپێنسەد شەڕكەر، یاكەمتر یا زیاتر، دەهات و لەدەرەوەی هەیوان بۆ نوێژ، دەوەستا. دواتر دەهات و سلاوی لەنەسر دەكرد و بێ ئەوەی دابنیشێت، بۆ شوێنەكەی خۆی دەگەڕایەوە. بەڵام، دوای وتەكانی نەسر، چیتر نەڕۆشتە لای نەسر و ناسازگاری خۆی ئاشكرا كرد. نەسر بەسالم كوڕی ئەحوەز پەیامێكی بۆ نارد: سوێند بەخوا، من لەزیندانی كردنی تۆ، مەبەستێكی خراپم نەبوو، بەڵكو لەئاژاوەی خەڵكان دەترسام. ئارام بە و بۆ لای من وەرە. كرمانی وتی: ئەگەر لەماڵەكەی مندا نەدەبوویت، دەمكوشتی. بگەڕێرەوە بۆ لای كوڕی دەست بڕاو و ئەوەی دەخوازێت، لەچاك و خراپ، بهێنەرە سەرزمان. سالم كوڕی ئەحوەز بۆ لای نەسرگەڕایەوە و لەوتەكانی كرمانی ئاگاداری كردەوە.. نەسر بەردەوام نێردراوەكانی بۆ لای ئەو ڕەوانە دەكرد. دوایین پەیامی كرمانی ئەمە بوو: ئاسوودە نیم لەوەی دەستەیەك لەخەڵكان بۆ كارێك ناچارت بكەن كەخوازیاری نیت و ئەوكات، تۆ كارێك ئەنجام بدەیت كەهیچ لەپشتییەوە نەمێنێت. ئەگەر دەخوازێت، لێرە دەڕۆم و ئەم كارەم لەترسەوە سەرچاوە ناگرێت بەڵكو لەوە دەترسم ئەم شارە بەئاژاوە و خوێن پیس ببێت. ئەو بۆ ڕۆشتن بۆ جەرجان خۆی ئامادە كرد.

حارس كوڕی سورەیج و ئەمانی ئەو

لەم ساڵەدا ئەمانیان بەحارس كوڕی سورەیج بەخشی كە لەسەرزەمینی توركەكان ژیانی بەسەر دەبرد.

بۆ ماوەی دوانزە ساڵ لەوێ مایەوە. فەرمانیان پێدا بۆ خوراسان بگەڕێتەوە.

هۆكاری ئەم كارە ئەوە بوو كە: كاتێك لەخوراسان لەنێوان نەسر و كرمانی ئاژاوەی

دەستی پێکرد، نەسر ترسا، حارس و هاوەڵانی لەگەڵ تورکەکان هێرشیان بکەنە سەر و گرفتاری و بەڵایەکی گەورەتر لەبەڵاگەی کرمانی بەسەردا بێنن. هیوادار بوو چاکەخوازی ئەو بێت. لەبەر ئەمە، موقاتیل کوڕی حەیانی نبتی و چەند کەسێکی دیکەی ڕەوانە کرد تا لەسەرزەمینی تورکەکان بیگەڕێننەوە. خالید کوڕی زیادی تەرموزی و خالید کوڕی عومەر موالی بەنی عامر ڕۆشتنە لای یەزید کوڕی وەلید و ئەمانیان بۆ حارس وەرگرت. یەزید، ئەمان نامەیەکی نووسی و نەسر فەرمانیدا، هەموو شتەکانی حارس بگەڕێننەوە. فەرمانی بە عەبدوللە کوڕی عومەر کوڕی عەبدولعەزیزدا، ئەویش ئەو کارە بکات. ئەم دووانە ئەمانیان وەرگرت و بەرەو کوفە بەرێکەوتن و دواتر ڕێگەی خوراسانیان گرتەبەر. نەسر کەسی بۆ لای ئەو ڕەوانە کرد. نێردراو چاوی بەنەسر کەوت و لەگەڵ موقاتیل کوڕی سلێمان و هاوەڵانی ڕێگەی گەڕانەوەیان گرتبووەبەر. ڕۆشتە لای نەسر و لەمەروورود مایەوە. نەسر، هەموو سامان و شتەکانی بۆ گەڕاندەوە. گەڕانەوەی ئەو لەساڵی ١٢٧/ ٧٤٥ زایینی روویدا.

شوێنکەوتەکانی بەنی عەباس

لەم ساڵەدا ئیبراهیم کوڕی محەممەد(ڕێبەر) باوکی هاشم، بووکەیر کوڕی ماهانی بۆ خوراسان ڕەوانە کرد تا خەڵکان لەپێشنیار و فەرمان و چۆنیەتی هەڵس و کەوت و کردووەکانی ئاگادار بکاتەوە. بووکەیر ڕۆشتە مەرو و شوێنکەوتەکانی لای خۆی کۆکردەوە و نامەکەی ئیبراهیمی بۆ خوێندنەوە و فەرمانی پێدان لەفەرمانەکانی کوڕی ڕێبەر، لایەنگیری بکەن. خەڵکان، بەرێبەرایەتی ئەو رازی و ئەوەی لەخەرجییەکانی شیعەکان کۆیان کردبوویەوە، تەسلیمیان کرد. بووکەیر، سامانەکەی بۆ ئیبراهیم برد.

بەیعەت لەگەڵ ئیبراهیم کوڕی وەلید بۆ خەلافەت

لەم ساڵەدا یەزید کوڕی وەلید فەرمانیدا وەك خەلیفەی جێگیر لەگەڵ ئیبراهیمی برای و دوای ئەو عەبدولعەزیز کوڕی حەجاج کوڕی عەبدولمەلیك، بەیعەت ببەستن. هۆکارەکەی ئەوە بوو یەزید لەساڵی ١٢٦/ ٧٤٤ زایینی نەخۆش کەوت و پێشنیاریان پێکرد بۆ ئەم دووانە بەیعەت وەربگرێت. خەڵکانی نزیکی یەزید، ئەوەندە بۆ ئەم کارە پێداگریان کرد و فەرمانیدا بۆ ئەم دوو کەسە، بەیعەت لەخەڵکان وەربگرن.

ناسازگاری مەروان کوڕی محەممەد

لەم ساڵەدا، مەروان کوڕی محەممەد ناسازگاری و دژایەتی خۆی لەگەڵ یەزید کوڕی وەلید ئاشکرا کرد.

هۆکارەکەی ئەوە بوو: کاتێك وەلید کوژرا، عەبدولمەلیك کوڕی مەروان کوڕی محەممەد لەگەڵ عومەر کوڕی یەزید برای وەلید (دوای گەڕانەوە لەشەڕی هاوینە) لەحەران، ژیانیان بەسەر دەبرد. فەرمانداری جەزیرە، عەبدە کوڕی ریاحی غەسانی، کارگوزاری وەلید بوو. کاتێك وەلید کوژرا، عەبدە، لەو شارە کۆچی کرد و ڕووی کردە شام. عەبدولمەلیك کوڕی مەروان کوڕی محەممەد دەستی بەسەر حەران و جەزیرەدا گرت و نامەی بۆ باوکی لەئەرمەنستان نووسی. لەکارەکان ئاگاداری کردەوە وپێشنیاری پێکرد، لەزووترین کاتدا خۆی بگەیەنێت. مەروان بۆ بەرێکەوتن خۆی ئامادە و کەسانی بۆ سنوورەکان ڕەوانە کرد تا پارێزگاریان لێبکەن. وای نیشاندا مەبەستی تۆڵە سەندنەوەی خوێنی یەزیدی هەیە. لەگەڵ سوپاکەی بەرێکەوت و سابت کوڕی نوعەیمی جوزامی لەخەڵکانی فەلەستین، هاورێیەتی دەکرد.

هۆکاری هاورێیەتی سابت ئەوە بوو هوشام، ئەوی زیندانی کردبوو. هۆکاری زیندانی کردنەکەی ئەمە بوو: کاتێك کارگوزارەکەی کولسوم کوڕی عەییاز (فەرمانداری ئەفریقییەیان) کوشت، هوشام ئەوی بۆ ئەفریقییە ڕەوانە کرد. سابت سوپاکەی لەناو برد و هوشامی ئەوی خستە زیندان. مەروان لەیەکێك لەسەردانەکانی خۆی بۆ لای هوشام، داوای ئازادی سابتی کرد. هوشامی ئەوی لەزیندان هێنایە دەر. مەروان وەك هاونشین و هاودەمی خۆی هەڵیبژارد و ڕێزی لێگرت.

کاتێك مەروان، ئەم ڕێگەی گرتەبەر. سابت کوڕی نوعەیم بەهاورێکانی مەروان، لەخەڵکانی شامی وت تا پەیوەستی ببن و لەمەروان جیاببنەوە وبۆ شام بگەڕێنەوە. ئەوان ڕازی بوون. بەم کارە، سستی و لاوازی هاوەڵانی مەروان دەرکەوت و ئەوان پارێزگاریان لەیەك کرد. کاتێك بەرەبەیان بوویەوە، ریزیان بەست و خۆیان بۆ شەڕ ئامادە کرد. مەروان فەرمانیدا و جارچییەك لەناو دوو ریزی شەڕکەران جاڕیدا: ئەی خەڵکانی شام، بۆ ئەو کارەتان کرد؟ مەگەر چاکەم لەگەڵ ئێوە نەکرد؟ وەڵامیان دایەوە: لەبەر ڕێزی خەلیفە، فەرمانەکانی تۆمان ئەنجام دەدا. ئەو کوژرا و خەڵکانی شام لەگەڵ یەزید بەیعەتیان

بەستووە و ئێمە سابت کوڕی نوعەیممان وەك سەرومری خۆمان هەڵبژاردووە تا پەیوەستی سوپاکەمان بکات. هاواریان کرد: درۆتان کرد چوونکە خوازیاری ئەو کارە نین، بەڵکو دەتانەوێت لەسەر ڕێگەی خۆتان، ئەمان بەخشراوەکان تاڵان بکەن! لەنێوان من و ئێوە تەنیا شمشێر فەرمانڕەوایەتی دەکات تا ملکەچی فەرمانەکانم بن کەهاوشێوەی سەربازەکانی شەڕ بتانبەم و دواتر ئازادتان بکەم تا پەیوەستی سوپاکانی خۆتان بن. ئەوان رازی بوون. ئەو سابت کوڕی نوعەیم و بنەماڵەکەی گرت و زیندانی کردن. شەڕکەرانی پاراست تا گەیشتە حەران. زۆرینەی ئەوانی بۆ شام نارد و فەرمانی بەخەڵکانی جەزیرەدا بۆ شەرکەران، زێڕ و زیو وپێداویستییەکانی دیکە ئامادە بکەن. بۆ بیست و چەند هەزار پیاوی شەڕکەر، کەل و پەل و باروبنەی کۆکردەوە و بۆ لای یەزید بەرێکەوت. یەزید نامەی بۆ نووسی کەتەنیا ئەوەیان پێ ببەخشێت کەعەبدولەلیك کوڕی مەروان، باوکی،(جەزیرە، ئەرمەنستان، موسڵ و ئازەربایەجان) دیاریکردبوو. مەروان بەیعەتی لەگەڵ بەست و یەزید فەرمانڕەوایەتی ئەو ناوچانەی پێبەخشی کەئاماژەمان پێدا.

مردنی یەزید کوڕی وەلید کوڕی عەبدولەلیك

لەم ساڵەدا، دە ڕۆژ بۆ کۆتایی مانگی زی حەجەجە/ ٣ ئۆکتۆبەری ٧٤٤ زایینی، یەزید کوڕی وەلید مرد. ڕۆژگاری خەلافەتی ئەو، شەش مانگ و دوو شەو یا شەش مانگ و دوانزە ڕۆژ یا پێنج مانگ و دوانزە ڕۆژ، درێژەی کێشا. لەدیمەشق چاوی لەجیهان بەست. ساڵەکانی تەمەنی ٥٦ یا ٥٧ ساڵ بوو. دایکی (دایکی مناڵ) و ناوی شافەرندە و کچی فیروز کوڕی یەزدگێرد کوڕی شەهریار کوڕی خوسرەوە. یەزید دەیوت:

انا ابن کسری و ابی مروان   و قیصر جدی و جدی خاقان

یانی: من مناڵی خوسرەوم و باوەگەوڕێی من مەروانە، باوەگەورێیەکی دیکەم سزار و ئەوەی دیکەیان، خاقانە.

لەبەر ئەوە سزار و خاقانی بەباوەگەوڕێی خۆی ناودەبرد چوونکە دایکی فیروز کوڕی یەزیدگێرد کچی خوسرەو شیرویە کوڕی خوسرەو و دایکی ئەم ژنە، کچی سزار و دایکی شیرویە کچی خاقانی پاشای چین بوو.

دوایین وتە هێنایە سەرزمان، ئەمە بوو: ئەی هاوار، درێغ ، بەداخەوە! نیگاری ئەنگۆستیلە یا مۆرەکەی ئەمە بوو: گەورەیی شیاوە بۆ خوا. یەکەم کەس بوو لەرۆژی جەژن

بەشمشێرەوە هاتەدەر. لەنێوان دوو ریزی شەڕکەر لەسوپاکەی دەرکەوت. دەستەیەك دەڵێن: ئەو دەسەڵات خواز بوو. پیاوێك بوو گەنم رەنگ، سەری بچکۆلە و روخسارێکی جوان.

خەلافەتی ئیبراهیم کوڕی وەلید کوڕی عەبدولەلیك

کاتێك یەزید کوڕی وەلید مرد، ئیبراهیمی برای، جڵەوی کاروبارەکانی گرتەدەست بەم جیاوازییە کەهیچ کات نەیتوانی کاروبارەکانی خەلافەت سامان بدات چوونکە هەندێ جار وەك خەلیفە سڵاویان بۆ دەنارد و هەندێ کات وەك میرێك و هەندێ کات، بەهیچ شێوەیەك سڵاو و درووديان بۆ نەدەنارد. چوار مانگ یا حەفتا رۆژ خەلافەتی کرد و دواتر مەروان کوڕی محەممەد (دواتر ئاماژەی پێدەدەین) هێرشی کردەسەر و لەسەر کار لایبرد. بەڵام زیندوو مایەوە تا لەساڵی ١٣٢/ ٧٥٠ زایینی مرد. نازناوەکەی باوکی ئیسحاق و دایکی، دایکی مناڵە.

زاڵبوونی عەبدولرەحمان کوڕی حەبیب لەئەفریقییە

عەبدولرەحمان کوڕی ئەبی عوبەیدە کوڕی عوقبە کوڕی نافع، دوای کوژرانی باوکی ئەو و کولسومی عەییاز، لەساڵی ١٢٢/ ٧٤٠ زایینی، تێکشکاو، بۆ ئاندۆلوس هەڵات. پێشتر ئاماژەمان پێدا. مەبەستی ئەوەی لەسەردا بوو دەست بەسەر ئەم ناوچەیەدا بگرێت، بەڵام نەیتوانی. کاتێك حەنزەلە کوڕی سەفوان فەرمانڕەوایەتی ئەفریقییەی گرتەدەست، ئەبوو خەتاری هاوشێوەی فەرماندار، بۆ ئەو سەرزەمینە ڕەوانە کرد. لەم کاتەدا عەبدولرەحمان لەهیواکەی بێهیوا و بۆ ئەفریقییە گەڕایەوە و بەشێوەیەکی ترساو لەباوکی خەتار، ژیانی بەسەر دەبرد. ئەو لەتونس، (یەکێك لەشارەکانی ئەفریقییە) بزوتنەوەیەکی دەستپێکرد و ئەمە لەساڵی ١٢٦/ ٧٤٤ زایینی روویدا کەوەلید کوڕی یەزید کوڕی عەبدولەلیك، لەشام، لەسەر تەختی خەلافەت دانیشت. خەڵکانی لەدەوری خۆی کۆکردەوە و پێی رازی بوون. ئەو، هاورێ لەگەڵ خەڵکان رووی کردە قیروان. خەڵك، مەبەستی شەڕ کردن لەگەڵ ئەویان کرد بەڵام حەنزەلە رێگەی لێگرتن چوونکە بڕوای وابوو، لەسەر گرنگیدان بەفەرمانەکانی ئیسلام، نابێت هیچ موسوڵمانێك لەگەڵ موسوڵمانێکی دیکە شەڕ بکات و تەنیا دەبێت روبەروی ناباوەڕان و خەواریج ببنەوە. حەنزەلە نامەیەکی بۆ نووسی و بەدەستەیەك لەگەورە و سەرکردەکانی قیروان، بۆی نارد و پێشنیاری گەڕانەوە و فەرمانبەری پێکرد.

کوڕی حەبیب، نامەکەی وەرگرت وئەوانی زیندانی کرد و وتی: ئەگەر یەك کەس لەخەڵکانی قیروان، یەك بەرد بۆ شارەکەی من بهاوێت، بێ گومان هەموو ئەو کەسانە دەکوژم کەلای منن. کەس شەڕی لەگەڵ نەکرد. حەنزەله ڕۆشتە شام و عەبدولرەحمان لەساڵی ١٢٧/ ٧٤٥ زایینی دەستی بەسەر قیروان و ناوچەکانی دیکەدا گرت.

کاتێك حەنزەله رووی کردە شام، لەخواوەند بۆ لەناو بردنی عەبدولرەحمان و خەڵکی ئەفریقییە پاڕایەوە. خواوەند دۆعاکەی گیرا کرد و بەنەخۆشییەکی کوشندە گرفتاری کردن کەبۆ ماوەی حەوت ساڵ، بەو نەخۆشییەوە دەتلانەوە و تەنیا بۆ ماوەیەکی زەمەنی کورت، بەرۆکی بەردەدان. سەرئەنجام دەستەیەك لەعەرەبەکان و بەربەرەکان دژی عەبدولرەحمان ئاڵای شۆڕشیان هەڵکرد و ماوەیەك دواتر، کوژرا.

لەناو ئەو کەسانەی دژی ئەو ڕاپەڕین، ئەم کەسانە دەبینران: عوروە کوڕی وەلیدی سەدەفی کەدەستی بەسەر تونسدا گرت، باوکی عەتاف عیمران کوڕی عەتافی ئەزدی کەلەتیفاس دابەزی، بەربەرەکان کە لەپانتاییە کوێستانییەکان ئاڵای شۆڕشیان بەرز کردەوە و سابت سەنهاجی کەدەستی بەسەر باجەدا گرت.

عەبدولرەحمان، ئەلیاسی برای بانگ کرد و شەشسەد سواری کردە هاوڕێی و پێی وت: بەڕێکەوە تا لەسوپاکەی باوکی عەتاف تێپەڕی و سوپاکەی لەناو ببەیت. کاتێك سوپاکەی، ئەو تۆیان بینی، خۆت لەوان بەدوور بگرە و بەرێکەوە بەشێوەیەك وەك بڵێی مەبەستی هێرش کردنە سەر تونست هەیە و دەخوزایت لەگەڵ وەلید کوڕی عوروە شەڕ بکەیت. کاتێك گەیشتیتە فلانە شوێن، بمێنەرەوە تا فلاّن کەس ، هاوڕێ لەگەڵ نامەی من بگاتە لای تۆ و بەپێی فەرمانەکانی من بجووڵێیتەوە.

ئەلیاس بەڕێکەوت و عەبدولرەحمان پیاوێکی بانگ کرد. ئەو کەسە بوو سەبارەت بەو لەگەڵ ئەلیاسی برای قسەی کرد. نامەکەی پێدا و پێی وت: بەڕێکەوە تا دەگەیتە ناو سوپاکەی باوکی عەتاف. کاتێك ئەلیاس گەشتە سەرەوەی سوپاکەی ئەوان و بینیت کەئەوان خۆیان بۆ شەڕ ئامادە دەکەن، خۆتی پێبگەیەنە و نامەکەی منی تەسلیم بکە. پیاوەکە بەڕێکەوت و ڕۆشتە ناو سوپاکەی باوکی عەتاف. ئەلیاس لەوان نزیك کەوتەوە و ئەوان بۆ سوار بوون، خۆیان ئامادە کرد. ئەلیاس لەوان تێپەڕی و ڕێگەی تونسی گرتەبەر. ئارام بوونەوە و وتیان: کەوتە نێوان دوو شێرەوە، ئێمە لێرەوە و خەڵکانی تونس لەوێوە هێرشیان دەکەینە سەر و لەناویان دەبەین. ئەرخەیان بوون و خۆیان بۆ هێرش کردن، ئامادە کرد.

ئەو پیاوە ڕۆشتە لای ئەلیاس و نامەی عەبدولرەحمانی برای پێ گەیاند. نووسرابوو: ئەم خەڵکە ئاسوودەن، یانی ئائاگان. هێرشیان بکەسەر و شەڕ لەگەڵ ئەوان ئەزمون بکە. ئەلیاس ئەسپی غاردا و بینی ئارام و ئاسودە لەناو لەشکرگەکەی خۆیان مۆڵیان خواردووە. هێشتا لەبیری ئامادە کردنی کەل و پەلی شەڕ بوون کەهاوشێوەی هەڵۆ لەئاسمانەوە هێرشی کردە سەریان. ئەوانی کوشتار و باوکی عەتاق سەربڕی. لەساڵی ١٣٠/ ٧٤٨ زایینی، ڕۆژگاری ئەوان کۆتایی پێهات. عەبدولرەحمان نامەی بۆ نووسی و پێی وت پێویستە ڕێگەی تونس بپڕیت. زیادی کرد: کاتێك ئەوان تۆ ببینن، گومان دەکەن باوکی عەتافیت و بەشێوەیەکی ئاسوودە وبێ ترس ژیان بەسەر دەبەن و تۆ دەتوانیت بەسەر ئەواندا زاڵ ببیت.

هێرشی کردە سەر ئەوان و بینی بەهەمان شێوەیە عەبدولرەحمان، پێشبینی کردبوو. کاتێك گەیشتە سەریان کەسەرۆکەکەیان عوروە کوڕی وەلید لەناو گەرماودا بوو. دەستی بۆ جلەکانی برد کەئەلیاس گەیشتە سەرسەری. خاولییەکەی لەدەوری خۆیەوە ئاڵاند تا خۆی وشك بکاتەوە. بەرووتی پەڕیە سەر ئەسپەکەی و ڕەمی کرد. ئەلیاس بانگی کرد: ئەی سوپاسالاری عەرەبەکان، عوروە گەڕایەوە و ئەلیاس بەشمشێر لێیدا. عوروە ئەوی گرت و هەردووکیان کەوتنە سەرزەوی. زۆری نەمابوو عوروە، ئەلیاس بکوژێت کەیەکێك لەکۆیلەکانی ئەلیاس هات و ئەوی کوشت و سەری بڕی و بۆ عەبدولرەحمانی نارد.

ئەلیاس لەتونس مایەوە و دوو پیاو لەبەرابەر ئەو بەناوەکانی عەبدجەبار و حارس لەتەرابلس، ئاڵای شۆڕشیان بەرز کردەوە و ژمارەیەکی فراوان لەخەڵکی ئەوشارەیان کوشتار کرد. عەبدولرەحمان لەساڵی ١٣١/ ٧٤٩ زایینی هێرشی کردە سەریان و شەڕی لەگەڵ کردن و هەردووکیانی کوشت. ئەوان لەخەواریج و باوەڕیان بەئاییینی ئەبازی بوو.

عەبدولرەحمان بۆ شەڕ لەگەڵ بەربەرەکان سوپای تەیار کرد و سەرقاڵی ئامادە کردنی خۆی بوو. لەساڵی ١٣٢/ ٧٥٠ زایینی، دیوارەکەی تەرابلسی نۆژەن کردەوە و دواتر گەڕایەوە بۆ قیروان و شەڕی لەگەڵ تلسمان کرد کەژمارەیەکی فراوان لەبەربەرەکان لەوێ ژیانیان بەسەر دەبرد. عەبدولرەحمان سەرکەوتنی بەدەست هێنا. ئەم ڕووداوە لەساڵی ١٣٥/ ٧٥٢ - ٧٥٣ زایینی ڕوویدا. سوپایەکی بۆ سیسیل ڕەوانە و شەڕیان کرد و توانیان سەرکەوتن و تاڵانی فراوان بەدەست بێنن. سوپایەکی دیکەی بۆ سەروانییە ڕەوانە کرد کەتاڵانییان دەستکەوت و خەڵکانی ڕۆمیان کوشتار کرد. سەراسەری ڕۆژئاوای بڕی و هیچ کام لەسوپاکانی ئەو، شکستیان نەخوارد.

مەروان کوڕی محەممەد کوژرا و فەرمانڕەوایی ئومەوییەکان رووخا بەڵام عەبدولرەحمان هێشتا لەئەفریقییەدا بوو. وتاردەران لەبەرژەوەندی خەلیفەکانی عەباسی، وتاریان دەخوێندەوە و عەبدولرەحمان ملکەچی خۆی بۆ پیاوی خوێنرێژ،(سەفاح) دەربڕی. دواتر دەستەیەك لەئومەوییەکان لای ئەو دابەزین کەخۆی و براکەی، پەیوەندی هاوسەرگیریان لەگەڵ ئەوان بەست. دوان لەوان عاس کوڕی وەلید کوڕی یەزید کوڕی عەبدولمەلیك و عەبدولمۆئمن کوڕی وەلید کوڕی یەزید کوڕی عەبدولمەلیك بوون. کچە پووری ئەم دووانە، ژنی ئەلیاسی برای عەبدولرەحمان بوو. عەبدولرەحمانیان ئاگادار کردەوە کەئەوان مەبەستی ئاژاوە نانەوەیان هەیە. هەردووکیانی کوشت. کچە پووری ئەم دووانە بەئەلیاسی هاوسەری وت: براکەت باوکی ژنەکانتی کوشت وڕێزی تۆی نەگرت و ریسوایی کردیت. تۆ شمشێری ئەویت کەبەهێزی تۆ شەڕ دەکات. هەرجار کەدەست بەسەر شوێنێکدا دەگریت، بۆ خەلیفەکان دەنووسێت: حەبیبی کوڕم دەستی بەسەر ئەو ناوچەدا گرتووە. تۆی لەسەر کار لابردووە و کوڕەکەی خۆی وەك، جێگری خۆی دەستنیشان کردووە. ژن بەردەوام هانیدەدا و ئەلیاس بەوتەکانی ژنەکەی رازی بوو و بیری لەرێگە چارەیەك کردەوە.

سەفاح مرد و دوای ئەو، مەنسوری برای جڵەوی کاروبارەکانی گرتەدەست. ئەو، فەرمانڕەوایی عەبدولرەحمان لەئەفریقییە پشتڕاست و بەهێز کرد و جل و بەرگی ڕەشی بۆ نارد. ئەمە لەسەرەتای خەلافەتی ئەودا بوو. عەبدولرەحمان جلەکانی پۆشی. ئەمە یەکەم جل و بەرگی ڕەش بوو، لەئەفریقییە لەبەر کرا. عەبدولرەحمان دیاریەکی بۆ نارد و نووسی: ئەفریقییە، ئەمڕۆ، هەموو سوچ و کەنارەکانی ئیسلامین و دارایی و کۆیلە کردن، باوی نەماوە، داوای سامان لەمن مەکە. مەنسور توڕە و نامەی بۆ نووسی و ئاگاداری کردەوە. عەبدولرەحمان لەئەفریقییە، دژی مەنسور ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە و جلەکانی ئەوی لەسەر تەختی وتاردان، دڕاند. شۆڕش دژی مەنسور یەکێك لەو کارانە بوو کەئەلیاسی برای، بوێرتر کرد. دەستەیەك لەگەورەکانی ئەفریقییە لەگەڵ ئەلیاس، بۆ کوشتنی عەبدولرەحمان، پەیمانیان بەست تا ئەلیاس بێننە سەرکار و جارێکی دیکە، ملکەچی فەرمانەکانی مەنسور ببن. عەبدولرەحمان ئاگادار بوویەوە و فەرمانی بەئەلیاسدا بۆ تونس بڕوات. خۆی ئامادە کرد و ڕۆشتە لای عەبدولرەحمان تا ماڵئاوایی لێبکات. عەبدولوارسی برای هاورێیەتی دەکرد. کاتێك ڕۆشتنە لای عەبدولرەحمان، کوشتیان. کوژرانی ئەو لە زی

حەججەی ١٣٧/ مەی ٧٥٥ زایینی روویدا. بۆ ماوەی دە ساڵ و حەوت مانگ فەرمانڕەوایەتی ئەفریقییەی کرد.

کاتێك عەبدولرەحمان کوژرا، ئەلیاس دەروازەکانی گرت تا حەبیب کوڕی عەبدولرەحمان دەستگیر بکات. حەبیب ڕۆشتە تونس و دەستی خستە ناو دەستی عیمرانی مامی و پێی وت کەئەلیاس باوکی کوشتم. ئەلیاس بۆ شەڕی ئەم دووانە بەرێکەوت. شەڕێکی سووکیان تاقی کردەوە و دواتر لەسەر ئەم خاڵانە پەیمانی ئاشتیان مۆر کرد کەقەفسە و قوستەتیە و نەفزادە، لەژێر دەستی فەرمانڕەوایەتی حەبیبدا بێت و جەزیر بۆ عیمران و پانتاییەکانی دیکەی ئەفریقیە لەژێر دەستی فەرمانڕەوایەتی ئەلیاسدا بێت. حەبیب کوڕی عەبدولرەحمان ڕۆشتە سەر کارەکەی خۆی و ئەلیاس و براکەی عیمران، ڕۆشتنە تونس. ئەلیاس خیانەتی لەبراکەی کرد و ئەوی کوشت و دەستی بەسەر تونسدا گرت و دەستەیەك لەگەورەکانی عەرەبی لەو وڵاتە کوشتار و بۆ قیروان گەڕایەوە. کاتێك لەقیروان ئارامی گرت، دەستەیەکی (عەبدولرەحمان کوڕی زیاد کوڕی ئەنعەم دادیاری ئەفریقییە لەناو ئەواندا دەبینرا) بەنوێنەرایەتی خۆی بۆ لای مەنسور ڕەوانە و ملکەچی خۆی ڕاگەیاند.

حەبیب ڕۆشتە تونس و دەستی بەسەردا گرت. ئەلیاس بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەو بەرێکەوت و شەڕێکی نەزۆر دژواریان دەست پێکرد. کاتێك تاریکی شەو، باڵی بەسەر هەموو شوێنێکدا کێشا، حەبیب، خێوەتەکانی خۆی بەجێهێشت و بەرەو قیروان بەرێکەوت. ڕۆشتە قیروان و زیندانییەکانی هێنایەدەر و بەمشێوەیە ژمارەی سوپاکەی فراوان بوو.

ئەلیاس شوێنی کەوت بەڵام زۆربەی هاوەڵانی لەدەوری ئەو بڵاوەیان لێکرد. سوپاکەی حەبیب فراوان و هاوەڵانی ئەلیاس خیانەتیان لێکرد. حەبیب هاتە ناو دوو سوپاکە و پێی وت: بۆ خزم و کەس و کاری خۆمان بکوژین؟ بۆ شەڕی من وەرەدەر، هەرکام ئەوی دیکەی کوشت، لەئازار و ڕەنجەکانی رزگاری دەبێت. ئەلیاس کەمێك چاوەڕوان و دواتر ڕوبەڕووی بوویەوە. شەڕیان کرد تا ئەوەی ڕم و شمشێرەکانیان شکا. حەبیب هێرشی کردەسەر و ئەوی کوشت و ڕۆشتە ناو قیروان. ئەم ڕووداوە لەساڵی ١٣٨/ ٧٥٥- ٧٥٦ زایینی روویدا.

براکانی ئەلیاس بۆ لای هۆزێك لەبەربەرەکان بەناوی وەرفوجەمە بەرێکەوتن. لەوێ مانەوە و گیانیان پاراست. حەبیب هێرشی کردە سەرئەوان و شەڕی لەگەڵ ئەزمون کردن. ئەوان توانیان حەبیب تێکبشکێنن. ئەو، بەرەو قابس بەرێکەوت. لەم کاتەدا خەڵکانی وەرفوجەمە بەهێز و بەربەرەکان و خەواریج پەیوەستیان بوون. سەرکردەی وەرفوجەمە،

پیاوێك بەناوی عاسم کوڕی جەمیل بوو. ناوی پێغەمبەری لەخۆینا و خەڵکانی فریودا. ئایینێکی تازەی هێنایە کایەوە و ژمارەی نوێژەکانی زیاد و ناوی پێغەمبەری لەبانگدا سڕییەوە. عاسم عەرەبەکانی نیشتەجێی وەرفوجەمەی بۆ شەڕ ئامادە و مەبەستی هێرش کردنە سەر قیروانی کرد. نێردراوانی دەستەیەك لەخەڵکانی قیروان ڕۆشتنە لای و داوایان لێکرد بەرەو شارەکەیان بەرێکەوێت و سوێند و بەڵێنی هاوکاری وپشتیوانی کردن و پاراستنی فەرمانەکانی مەنسور و هاندانی خەڵکان بۆ پەیوەست بوون بەبنەماڵەی عەباسیان، پێدا. عاسم لەگەڵ عەرەبەکان و بەربەرییەکان بەرێکەوت. کاتێك لەقیروان نزیك کەوتنەوە، دانیشتوانی ئەم شارە ڕوبەروویان بوونەوە. خەڵکانی قیروان شکستیان خوارد و عاسم و سوپاکەی ڕۆشتنە ناو شارەکە. خەڵکانی وەرفوجەمە، ڕێزی ژنەکانیان نەگرت و ژن و منداڵەکانیان ئەسیر و چوارپێکانی خۆیان لەناو مزگەوتەکاندا بەستەوە و پیساییان تێکرد.

عاسم شوێن حەبیب کەوت کە لەقابس بوو. ڕووبەڕووی بوویەوە و شەڕ دەستی پێکرد. حەبیب شکستی خوارد و بۆ کوێستانی ئەوراس هەڵات و لەوێ پەنای گرت و بۆ شەڕ و خۆڕاگری خۆیان ئامادە کرد. عاسم دووبارە پێیان گەیشتەوە و شەڕیان دەستپێکردەوە. عاسم و زۆربەی هاوەڵانی کوژران و حەبیب ڕووی کردە قیروان. عەبدولمەلیك کوڕی ئەبی جەعد (کەدوای عاسم سەرکردەی خەڵکانی وەرفوجەمە بوو) ڕوبەڕووی بوویەوە. شەڕ دەستی پێکرد و حەبیب شکستی خوارد و لەگەڵ دەستەیەك لەهاوەڵانی کوژرا. ئەم ڕووداوە لەموحەرەمی ١٤٠/ ٧٥٧ زایینی ڕوویدا.

فەرمانڕەوایی عەبدولرەحمان کوڕی حەبیب لەئەفریقییە دە ساڵ و چەند مانگ درێژەی کێشا. فەرمانڕەوایەتی براکەی، ئەلیاس، یەك ساڵ و شەش مانگ و کوڕەکەی حەبیب بۆ ماوەی سێ ساڵ فەرمانڕەوایەتی کرد.

دەرپەڕاندنی خەڵکانی وەرفوجەمە لەقیروان

کاتێك حەبیب کوڕی عەبدولرەحمان کوژرا، عەبدولمەلیك کوڕی ئەبی جەعد بۆ قیروان گەڕایەوە و دەستی بۆ ئەنجامدانی ئەو کارانە درێژ کرد کەعاسم ئەنجامیدەدا: خراپەکاری، ستەمکاری، وێرانکردن، گۆڕینی ئایین و کردەوەکانیتر. خەڵکانی قیروان شارەکەیان بەجێهێشت.

پیاوێك لەئەبازییەکان بەمەبەستێکی کارێك، ڕووی لەقیروان کرد. بینی دەستەیەك

لەخەڵکانی وەرفوجەمە ژنێکیان بەزۆر گرتووە و بۆ مزگەوتی دەبەن و پیاوەکان سەیریان دەکەن. ژنەکەیان بردە ناو مزگەوتەکە. پیاوی ئەبازی کارەکەی خۆی بەجێهێشت و رووی کردە دەرگای ئەبوو خەتاب کوڕی عەبدی ئەعلا کوڕی سەمحی مەعافری و ئەوی لەم کارە ئاگادار کردەوە. ئەبوو خەتاب، شڵەژاو هاتە دەر و بەردەوام دەیوت: ئەی خوایە،ماڵەکەت، فریای ماڵەکەت بکەوە. خەڵکان لەدەوری کۆبوونەوە و مەبەستی تەرابلسی رۆژئاوایان کرد. خەڵکان لەئەبازی و خەواریج و شوێنەکانی دیکە لەدەوری کۆبوونەوە. عەبدولمەلیك، سەرکردەی وەرفوجەمە، سوپایەکی بۆ شەڕی ئەوان نارد کەشکستیان پێهێنان و بەرەو قیروان بەرێکەوتن. خەڵکانی وەرفوجەمە رووبەروویان بوونەوە و شەڕیان دەستپێکرد. خەڵکانی قیروان کە لەگەڵ خەڵکانی وەرفوجەمەدا بوون، هەڵاتن و هاوکاریان نەکردن. وەرفوجەمەییەکان بەدوای ئەوان هەڵاتن و ژمارەی کوژراوەکان لەناو ئەواندا فراوان بوو. عەبدولمەلیك کوڕی ئەبی جەعد کوژرا. ئەبوو خەتاب شوێنیان کەوت و لەکوشتار کردنی ئەوان بەردەوام بوو و لەم کارەدا سنوورەکانی بەزاند. دواتر بۆ تەرابلس گەڕایەوە و عەبدولرەحمان کوڕی رۆستەمی پارسی وەك جێگری خۆی لەقیروان دانا.

کوژرانی خەڵکانی وەرفوجەمە لەسەفەری ساڵی ١٤١/ ٧٥٨ زایینی روویدا.

دواتر محەممەد کوڕی ئەشعەسی خوزاعی فەرمانداری میسرلەلایەن مەنسورەوە، دەستەیەکی فراوان لە ڕەشپێستەکانی بۆ شەڕ لەگەڵ باوکی خەتاب بەسەرکردایەتی باوکی ئەحوەس عومەر کوڕی ئەحوەسی عیجلی، بەرەو تەرابلس برد. ئەبوو خەتاب رووبەروویان بوویەوە و ساڵی ١٤٢/ ٧٥٩ زایینی، شکستی پێهێنان. ئەوان بۆ میسر گەڕانەوە و ئەبووخەتاب دەستی بەسەر ناوچەکانی دیکەی ئەفریقییەدا گرت. مەنسور، محەممەد کوڕی ئەشعەسی وەك فەرمانڕەوای ئەفریقییە ڕەوانە کرد. ئەو لەساڵی ١٤٣/ ٧٦٠ زایینی لەمیسرەوە بەرێکەوت و هاورێ لەگەڵ پەنجا هەزار شەڕکەر، گەیشتە ئەفریقییە. هاورێ لەگەڵ ئەو، ئەغلەب کوڕی سالمی تەمیمی ڕەوانە کرد. باوکی خەتاب لەهاتنی ئەوان ئاگادار و شەڕکەرانی خۆی لەهەموو سوچ و کەنارەکان کۆکردەوە و ژمارەی سوپاکەی فراوان بوو. کوڕی ئەشعەس، لەفراوانی سوپاکەی ئەو ترسا.

لەم کاتەدا خەڵکانی زەناتە و هۆزی هەوارە لەسەر کوژرانی ژنێك لەخەڵکانی زەناتە گرفتاری کێشە بوون. خەڵکانی زەناتە سەرکۆنەی ئەبوو خەتابیان کرد کەلایەنگری لەدوژمنەکەیان دەکات. دەستەیەك لەوان، جیابوونەوە و بەمشێوەیە کوڕی ئەشعەس بەهێز

و بێ کێشە، پێشڕەوی دەستپێکرد. سەرەتا وای نیشاندا کەمەنسوری (تاك دیناری، لەبەر ئەوەی کەسێکی سوالکەرئاسا بوو پێیان دەوت، دوانیقی،) فەرمانی گەڕانەوەی پێداوە. سێ ڕۆژ بەهێواشی ڕێگەی بڕی. هەواڵبەران، ڕۆشتنە لای باوکی خەتاب و پێیان وت کوڕی ئەشعەس مەبەستی گەڕانەوەی هەیە. زۆربەی سوپاکەی بلاوەیان لێکرد و ئەوانیتر بێ خەم، پاڵیان دایەوە. کوڕی ئەشعەس و بووێرەکانی سوپاکەی، چوست و چالاك گەڕانەوە و شمشێریان خستە ناویان. شەڕ ڕووی لەدژواری کرد. ئەبوو خەتاب و زۆربەی هاوەڵانی لەصەفەری ساڵی ١٤٤/ ٧٦١ زایینی، کوژران.

کوڕی ئەشعەس گومانی دەکرد ڕەگ و ریشەی خەواریجی دەرهێناوە. لەناکاو بینیان ئەبوو هورەیرەی زەناتی بەشانزە هەزار پیاوی شەڕکەر، هێرشی هێناوە. کوڕی ئەشعەس لەساڵی ١٤٤، ٧٦٣ زایینی روبەروویان بوویەوە و هەموویانی کوشتار کرد و دیواری قیروانی بەدەوری شارەکەدا دروست کرد کە لەساڵی ١٤٦/ ٧٦٣ زایینی، کۆتایی پێهات. بەدوای هەموو نەیارەکانی خۆی لەبەربەرەکان و عەرەبەکان گەڕا و سوپای بۆ وەران و زوبلە برد. دەستی بەسەر وەراندا گرت و خەواریجی ئەو شارەی کوشتار کرد و ئەبازییەکانی لەناو برد و کەسانی دیکەی بۆ کۆچ کردن فەرماندا. کاتێك بەربەرییەکان و ئاژاوەچییەکان، چۆنیەتی مامڵە کردنی ئەویان لەگەڵ خراپەکاران بینی، ترسان و ملکەچی خۆیان نیشاندا. پیاوێك لەسوپاکەی بەناوی هاشم کوڕی شاحج لەقەمونییە لەبەرابەر ئەو، ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە و ژمارەیەك لەسوپاکەی، بەجێیان هێشت. کوڕی ئەشعەس یەکێك لەفەرماندەکانی خۆی بۆ شەڕی ئەو ڕەوانە کرد کەهاشمی کوشت و سوپاکەی تێکشکاند. موزەرییەکان لەناو فەرماندەکانی کوڕی ئەشعەس، بەردەوام هاوەڵانی خۆیان بۆ پەیوەست بوون بەهاشم هاندەدا و ئەمەیان لەبەر دوژمنایەتی کردنی کوڕی ئەشعەس دەکرد چوونکە بەرابەر ئەوان سەختگیر بوو. کوڕی ئەشعەس سوپایەکی دیکە بۆ شەڕی نارد کەشەڕیان کرد و هاشم، شکستی خوارد و بۆ تاهرت هەڵات و ئاژاوەچییەکانی بەربەری لەدەوری خۆی کۆکردەوە بەشێوەیەك ژمارەی سوپاکەی گەیشتە بیست هەزار کەس. ئەوانی بۆ پانتاییەکانی تەهوزە برد. کوڕی ئەشعەس سوپایەکی بۆ لەناو بردنی ئەوان ڕەوانە کرد. هاشم شکستی خوارد و ژمارەیەکی زۆر لەبەربەرەکانی ناو سوپاکەی کوشتار کران. هاشم بۆ پانتاییەکانی تەرابلس بەرێکەوت.

لەم کاتەدا نێردراوی مەنسور گەیشتە لای هاشم و سەرکۆنەی کرد. وتی: من ئاڵای

شۆڕشم بەرز نەکردۆتەوە بەڵام پێشنیاری بەیعەت بەستن لەگەڵ مەهدی (سێیەم خەلیفەی عەباسی) بەخەڵکان دەکەم. کوڕی ئەشعەس ئەمەی پەسەند نەکرد و بیری لەکوشتنی من کردەوە. نێردراو وتی: ئەگەر راست دەکەیت و هێشتا ملکەچی فەرمانەکانیت، سەر دانەوێنە. ئەو سەری دانەواند و نێردراو لەمانگی سەفەری ١٤٧ زایینی/ ئاوریلی ٧٦٤ زایینی ئەوی کوشت و ئەمانی بەهەموو هاوەڵانی هاشم بەخشی کەبۆ شوێنەکانی خۆیان گەڕانەوە.

کوڕی ئەشعەس شوێنیان کەوت و یەك یەك، ئەوانی لەناو برد. موزەرییەکان تورە بوون و بۆ ناسازگاری و دژایەتی کردنی ئەو، پەیمانیان بەست. بڕیاری دەرکردنی ئەویاندا. کاتێك ئەمەی بینی، کۆچی کرد. نێردراوانی مەنسوری تاك دیناری بەو پەڕی رێزەوە، پێشوازیان لێکرد. ئەو ڕۆشتە لای مەنسورو موزەرییەکان دوای ئەو عیسا کوڕی موسای خوراسانیان وەك فەرمانڕەوای ئەفریقییە هەڵبژارد.

دوای بەرێکەوتنی کوڕی ئەشعەس، فەرمانڕەوایی خوراسانی، سێ مانگ، درێژەی کێشا. مەنسور، بەهەمان شێوە ئاماژەی پێدەدەین، ئەغلەبی تەمیمی بۆ ئەو ناوچەیە ڕەوانە کرد. ئەم پێشهاتە لەمانگی رەبیع الاولی ١٤٨ زایینی، مەی ٧٦٥ زایینیدا روویدا.

بۆیە ئەم روداوانەمان پێکەوە باس کرد چوونکە پەیوەستی یەك بوون و ئەم سەرچاوەی لەو پەیمان و بەڵێنەوە گرتووە کە لەسەرەتادا، بەڵێنمان داوە. هەر پێشهاتێکمان لەساڵی روودانی خۆیدا باس کرد و بەدوو مەبەست گەیشتین.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا یەزید کوڕی وەلید، یوسف کوڕی محەممەد کوڕی یوسفی لەفەرمانڕەوایی مەدینە لابرد و عەبدولعەزیز کوڕی عەمرۆ کوڕی عوسمانی هێنایە سەرتەخت و عەبدولعەزیز لە زیقەعدەی ئەم ساڵە/ ئوتی ٧٤٤ زایینی گەیشتە مەدینە. عەبدولعەزیز کوڕی عومەر کوڕی عەبدولعەزیز، ئایینی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

فەرماندای عێراق عەبدواللە کوڕی عومەر کوڕی عەبدولعەزیز، دادیاری کوفە، کوڕی باوکی لەیلا، فەرمانداری بەسرە، مسوەر کوڕی عومەر کوڕی عیباد، دادیاری بەسرە، عامر کوڕی عوبەیدە و لەخوراسان، ئەسر کوڕی سەیاری کەنانی فەرمانڕەوایەتی دەکرد.

هەروەها لەم ساڵەدا مەروان کوڕی محەممەد لەگەڵ فەرمانداری جەزیرە، عومەر کوڕی

یەزید کوڕی عەبدولمەلیک، نامەیان بۆ یەکتر نارد و بۆ تۆڵە سەندنەوەی خوێنی وەلیدی برای، هانیدا و بەڵێنی پێدا لەم کارەدا هاوکاری بکات.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: سەعد کوڕی ئیبراهیم کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی عەوف کەدەستەیەک دەڵێن: لەساڵی ١٢٧/ ٧٤٥ زایینی مرد، سەعید کوڕی ئەبی سەعیدی مەقبەری، مالك کوڕی دینار کەدەستەیەک دەڵێن لەساڵی ١٢٧/ ٧٤٥ زایینی یا لەساڵی ١٣٠/ ٧٤٧- ٧٤٨ زایینی چاوی لەجیهان بەست. لەساڵی ٦٠/ ٦٨٠ زایینی چاوی بەدنیا هەڵهێنا، عەبدولرەحمان کوڕی قاسم کوڕی محەممەد کوڕی ئەبووبەکری سدیق کەدەستەیەک دەڵێن: لەساڵی ١٣١/ ٧٤٨- ٧٤٩ زایینی مرد و ئەبوو جومەری زەبعی هاوڕێی کوڕی عەباس کە لەرۆژگاری فەرمانڕەوایەتی یوسف کوڕی عومەر، کۆچی دوایی کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و بیست و حەوتی کۆچی ((٧٤٥ زایینی))

بەرێکەوتنی مەروان بۆ شام و لەسەر کارلابردنی ئیبراهیم

لەم ساڵەدا مەروان، بۆ شەڕ لەگەڵ ئیبراهیم کوڕی وەلید و لەناو بردنی ئەو، بەرەو شام بەرێکەوت.

هۆکارەکەی ئەوە بوو پێشتر ئاماژەمان پێدا. مەروان دوای کوژرانی وەلید، بەمەبەستی تۆڵە سەندنەوەی ئەو، شۆڕشی دەستپێکرد و دەستی بەسەر جەزیرەدا گرت و کاتێك یەزید ئەوی کردە فەرمانڕەوای سنوری فەرمانڕەوایەتی باوکی، لەبەرژەوەندی ئەو (یەزید کوڕی وەلید) بەیعەتی گرت و بەیعەتی لەخەڵکان وەرگرت.

کاتێك یەزید کوڕی وەلید مرد، مەروان لەگەڵ سوپاکەی بەرەو جەزیرە بەرێکەوت و کوڕەکەی عەبدولمەلیك کوڕی مەروانی لەگەڵ ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکان، لەشاری ڕەققە بەجێهێشت. کاتێك مەروان گەیشتە قێنسرین، لەوێ چاوی بەبیشر کوڕی وەلید کەوت. یەزید کوڕی وەلید، ئەوی وەك فەرماندار دەستنیشان کردبوو. لەبەرابەر یەك ریزیان بەست و مەروان پێشنیاری فەرمانبردن لەخۆی پێکردن. یەزید کوڕی عومەر کوڕی هوبەیرە و خەڵکانی قەیس، پەیوەستیان بوون و بیشر کوڕی وەلید و براکەی مەسرور کوڕی وەلیدیان بەجێهێشت کەمەروان هەردووکیانی خستە زیندان و هاورێ لەگەڵ خەڵکانی قێنسرین، ڕووی کردە حمس.

خەڵکی حمس دوای گەڕانەوەی یەزید کوڕی وەلید، لەبەیعەت و فەرمانبردنی ئیبراهیم کوڕی وەلید کوڕی عەبدولمەلیك و عەبدولعەزیز کوڕی حەجاج کوڕی عەبدولمەلیك، خۆیان بەدوور گرت. ئیبراهیم، عەبدولعەزیزی وەك فەرماندەی سوپاکەی دیمەشق دەستنیشان و بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەوان ڕەوانە کرد و لەشارەکەیان گەمارۆی خستنەسەر. مەروان بەخێرایی بەرێکەوت و کاتێك لەحمس نزیك کەوتەوە، عەبدولعەزیز، لەوێ ڕۆشت. خەڵك پێشوازیان لەمەروان کرد و بەیعەتیان لەگەڵ بەست و لەگەڵ ئەو بەرێکەوتن. ئیبراهیم کوڕی وەلید، شەڕکەرانی دیمەشقی بەسەرکردایەتی سلێمان کوڕی هوشام ڕەوانە کرد. ئەو، لەگەڵ سەد وبیست هەزار شەڕکەر، لەعەین ئەلجەر، دابەزی و مەروان بەسوپایەکی هەشتا هەزار کەسی، لەوێ ئوردوی لێدا. مەروان پێشنیاری شەڕنەکردن و ئازاد کردنی دوو کوڕی

خەلیفەی پێشوو حەکەم کوڕی وەلید و عوسمان کوڕی وەلیدی لەزیندان پێکردن و بەڵێنیدا تۆڵە لەهیچ کام لەبکوژەکانی وەلید ناکاتەوە. ئەوان رازی نەبوون و رێگەی ناسازگاریان گرتەبەر. هەردوو سوپا، لەبەرەبەیانەوە تا ئاوا بوونی خۆر، بەشێوەیەکی نەزۆر دژوار، شەڕیان کرد و ژمارەیەکی زۆر کوژران.

مەروان پیاوێکی دوورئەندێش و فێڵباز بوو. سێ هەزار سوارەی بۆ پشتی سوپاکەی دوژمن نارد کە لەرووبار پەڕینەوە و مەبەستی هێرش کردنە سەر سوپاکەی ئیبراهیمیان کرد. سلێمان و هاوەڵانی نەکەوتبوونە خۆ و سەرقاڵی شەڕ کردن بوون کەبینیان سوارەکان، شمشێر بەدەست لەپشتەوە هێرشیان کردووە. کاتێك ئەمەیان بینی، هەڵاتن وخەڵکانی حمس، شمشێریان خستە ناویان چوونکە رِقی ئەوانیان لەدڵدا بوو. حەفدە هەزار کەسیان کوشت. خەڵکانی جەزیرە و قێنسرین دەستیان لەکوشتاری ئەوان هەڵگرت و هاورێ لەگەڵ ژمارەیەکی زۆر لەئەسیرەکان بۆ لای مەروان گەڕانەوە. مەروان لەوان، بەیعەتی بۆ دوو کوڕەکەی وەرگرت و ئەوانی ئازاد کرد جگە لەدوو کەس کەئەوانی کوشت: یەکیان وەلید کوڕی موسادی کەلبی و ئەوی دیکەیان یەزید کوڕی عەقاری کەلبی. ئەم دووانە لەو کەسانە بوون کەکوشتنی وەلیدیان لەئەستۆ گرتبوو. ئەم دووانەی زیندانی کرد و لەزینداندا، مردن. یەزید کوڕی خالید کوڕی عەبدوڵلەی قەسری لەگەڵ سلێمان و کەسانیتر، بەرەو دیمەشق هەڵاتن و لەگەڵ ئیبراهیم کوڕی وەلید و عەبدولعەزیز کوڕی حەجاج کۆبوونەوە. بەیەکیان وت: ئەگەر دوو کوڕەکەی وەلید زیندوو بمێننەوە، کاتێك مەروان ئەوان ئازاد بکات، کاروبارەکان بەوان دەسپێرێت کەئەوانیش هیچ کام لەبکوژەکانی باوکیان بەزیندووی ناهێڵنەوە. بۆچوونی پەسەند و راست، کوشتنی ئەم دووانەیە. یەزید کوڕی خالید ئەمەی پەسەند کرد و فەرمانی بەباوکی ئەسەددا، (یەکێك لەکۆیلەکانی خالید) بیانکوژێت. ئەو یوسفی هێنایە دەر و کوشتی. مەبەستی ئەوەیان کرد باوکی محەممەدی سوفیانی بکوژن بەڵام رۆشتە ناو یەکێك لەژوورەکانی زیندان و دەرگای لەسەر خۆی بەست و نەیانتوانی بیکوژن. ویستیان زیندانەکە بسوتێنن بەڵام پێش ئەوەی ئەو کارە بکەن، پێیان وترا مەروان هاتۆتە ناو شارەکە. هەڵاتن و ئیبراهیم هەڵات و خۆی شاردەوە. سلێمان، هەرچی لەگەنجینەکەدا بینی، تالانی کرد و لەناو هاوەڵانی خۆی، دابەشی کرد و لەشارەکە رۆشتەدەر.

بەیعەت بۆ مەروان کوڕی محەممەد کوڕی مەروان

لەم ساڵەدا بۆ مەروان، لەدیمەشق، بەیعەت وەرگیرا.

چۆنیەتیەکەی: کاتێك ڕۆشتە ناو دیمەشق و ئیبراهیم کوڕی وەلید و سلێمان هەڵاتن، کەسانێك لەکۆیلەکان و مواليیەکانی وەلید لەدیمەشق، هێرشیان کردە سەر ماڵی عەبدولعەزیز کوڕی حەجاج کوڕی عەبدولمەلیك و ئەویان کوشت و گۆڕەکەی یەزید کوڕی وەلیدیان هەڵدایەوە و جەستەی ئەویان هێنایە دەر و لەدەروازەی جابییە، هەڵیانواسی. دوو کوڕە کوژراوەکە (حەکەم کوڕی وەلید و عوسمان کوڕی وەلید) لەگەڵ یوسف کوڕی عومەریان بردە لای مەروان و فەرمانیدا، هەر سێکیان بەخاك بسپێرن. باوکی محەممەدی سوفیانیان بردە لای ئەو کەدەست و پێی لەزنجیردا بوو. وەك خەلیفە سڵاوی بۆ مەروان نارد. مەروان وتی: بێدەنگ بە! باوکی محەممەد وتی: ئەو دووانە، دوای خۆیان، خەلافەتیان بەتۆ سپارد. هۆنراوەیەکی بۆ خوێندەوە کەحەکەم لەزیندان، نووسیبووی. ئەم دوو کوڕە، گەشتبوونە تەمەنی گەورەیی و یەکیان، حەکەم، منالی بۆ هاتبووە دنیا. حەکەم وتبووی:

الا من مبلغ مروان عنی	و عمی الغمر طال به حنینا
بانی قد ظلمت و صار قومی	علی قتل الولید مشایعینا
ایذهب کلهم بدمی و مالی	فلا غثا اصبت و لا سمینا
و مروان بارض بنی نزار	کلیث الغاب مفترس عرینا
اتنکث بیعتی من اجل امی	فقد بایعتهم قبلی هجینا
فان اهلك انا و ولی عهدی	فمروان امیر المؤمنینا

یانی: کێیە، پەیامی من بۆ مەروان و غومر ببات چوونکە شەیدایی بینینی ئەوم و ڕۆژگارێکە چاوەڕوانی دیتنی دەکەم. پێی بڵێت ستەمم لێکرا و خەڵکانی من بۆ کوشتنی وەلید هاودەست بوون. ئایا هەمووی ئەوان سامانەکانی من دەبەن و خوێنی من بێ گوناح، دەرژێنە سەرزەوی؟ نەقەڵەوی تاقیم کردۆتەوە نە لاغری. ئێستا مەروان لەسەرزەمینی بەنی نەزارە، شێری دارستانی ژیانە کە لەکونەکەی خۆیدا پاڵکەوتووە، ئایا دەبێت پەیمانەکەی من بەهۆکاری خراپەکاری دایکم، بپچڕێنن؟ مەگەر ئەوە نەبوون پێش من، دەستی فەرمانبەریتان بۆ کەسێك درێژ کرد کەتەنیا باوکی عەرەب بوو بەڵام دایکی وەك کەنیزێك هەژمار دەکرا؟ ئەگەر من و تەختی خەلافەتەکەم، لەناو بچین، بزانن مەروان سەروەری

باوەڕدارانە.

دواتر وتی: دەستت بێنە تا بەیعەتت لەگەڵ ببەستم. ئەوانەی هاورێی مەروان بوون، ئەمەیان بیست. یەکەم کەس بەیعەتی لەگەڵ کرد، معاویە کوڕی یەزید کوڕی حوسەین کوڕی نەمر بوو کەدوای ئەو، سەرانی شاری حمس و کەسانی دیکە، بەیعەتیان لەگەڵ بەست. کاتێك کاروبارەکانی سەقامگیر کرد، بۆ ماڵەکەی خۆی لەحەڕان گەڕایەوە. داوای ئەمانیان بۆ ئیبراهیم کوڕی وەلید و سلێمان کوڕی هوشام کرد و ئەمانی پێ بەخشین. ئەوان ڕۆشتنە لای مەروان. سلێمان و براکانی و هەموو بنەماڵەکەی و کۆیلەکان و خزمەکانیان کە لەتەدمور، ژیانیان بەسەر دەبرد، لەگەڵ مەروان، بەیعەتیان بەست.

بزوتنەوەی عەبدوالله کوڕی معاویە کوڕی عەبدوالله کوڕی جەعفەر

لەم ساڵەدا عەبدوالله کوڕی معاویە کوڕی عەبدوالله کوڕی جەعفەر کوڕی ئەبی تالب لەکوفە، ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە.

چۆنیەتیەکەی: ئەو، لەکوفە بوو بەمیوانی عەبدوالله کوڕی عومەر کوڕی عەبدولعەزیز کەرێزی گرت و بەخۆی و براکانی ڕۆژانە سێسەد درەمی دەبەخشی. بەمشێوەیە بوون تا ئەو کاتەی یەزید کوڕی وەلید لەناوچوو و خەڵکان لەگەڵ براکەی ئیبراهیم کوڕی وەلید و دوای ئەو لەگەڵ عەبدولعەزیز کوڕی حەجاج کوڕی عەبدولەلیك بەیعەتیان بەست. کاتێك هەواڵی بەیعەتی ئەوان بەعەبدوالله کوڕی عومەر لەکوفە گەیشت، لەگەڵ خەڵکان بەیعەتی کرد. بەخششەکانی زیاد و چۆنیەتی بەیعەت کردنی بۆ سووج و کەنارەکان ڕەوانە کرد و لەهەموو شوێنێك لەخەڵکان بۆ ئەوان، بەیعەتی وەرگرت. دواتر ئاگادار بوویەوە مەروان بەیعەتی نەکردووە و بەردو شام بەرێکەوتووە. ئەو، عەبدوالله کوڕی معاویەی لای خۆی زیندانی کرد و بەخششەکانی ئەوی زیاد کرد. ئەوی بۆ مەروان ئامادە کرد تا ئەگەر بەسەر ئیبراهیم کوڕی وەلیددا سەرکەوتن، لەگەڵ ئەو (عەبدوالله) بەیعەت بکات و بەهاوکاری ئەو، دژی مەروان بووەستێتەوە.

مەروان ڕۆشتە شام و بەسەر ئیبراهیمدا سەرکەوت. ئیسماعیل کوڕی عەبدوالله قەسری بەپەلە هاتە کوفە و نامەیەکی لەسەر زمانی ئیبراهیم سەبارەت بەفەرمانڕەوایەتی کوفە، خوێندەوە. خەڵکانی یەمەنی کۆکردەوە و ئاگاداری کردنەوە. وەڵامیان دایەوە بەڵام عەبدوالله کوڕی عومەر ڕازی نەبوو و ڕێگەی ناسازگاری گرتەبەر.

کاتێك کاروبارەکانی بەمشێوەیە بینی، ترسا ڕاستییەکان ئاشکرا و ڕیسوا ببێت و بکوژرێت. بەهاوەڵانی خۆی وت: لەخوێنرێژی بێزارم، دەست لەشەڕ هەڵبگرن. ئەوان دەستیان هەڵگرت و چاوەڕوان بوون. داستانی هەڵاتنی ئیبراهیم لەهەموو شوێنێك، بڵاو بوویەوە و سەختگیری و توند وتیژی لەناو خەڵکان پەرەی سەند. هۆکارەکەی ئەوە بوو عەبدوالله کوڕی عومەر، بەموزەرییەکان و خەڵکانی ڕەبیعە، بەخششی فراوانی بەخشیبوو بەڵام جەعفەر کوڕی نافیع کوڕی قەعقاع کوڕی شوری زوهەلی و عوسمان کوڕی خەیبەری (هەردووکیان لەتیم اللات کوڕی سەعلەبە، لەخەڵکانی ڕەبیعە) بێ بەش کردبوو. ئەم دووانە تووڕە و بێزار بوون. لەتووڕەی ئەم دووانە، سەمامە کوڕی حەوەشب کوڕی رویەمی شەیبانی هاتە جۆش و هەر سێکیان لەشارەکەی عەبدوالله کوڕی عومەر هاتنەدەر و جاڕیاندا: ئەی خەڵکانی ڕەبیعە! خەڵکانی ڕەبیعە کۆبوونەوە و خۆیان ئامادە کرد.

ئەم هەواڵە بە عەبدوالله کوڕی عومەر گەیشت و براکەی، عاسمی بەدوای ئەواندا نارد. عاسم ڕۆشتە لای ئەوان و وتی ئەمە دەستی منە، داوەری بکەن. ئەوان، شەڕم دایگرتن. هەموویان گەڕانەوە وڕێزیان لەعاسم گرت. کاتێك شەو داهات، عەبدوالله کوڕی عومەر بۆ عومەر کوڕی غەزەبانی قەبەعسەری سەد هەزار دەرهەمی ڕەوانە کرد تا لەناو خەڵکەکەی بەنی هومام کوڕی مورە کوڕی زوهەلی شەیبانی دابەشی بکات. بۆ سەمامە کوڕی حەوەشبی شەیبانییش سەد هەزار دەرهەمی نارد تا لەناو خەڵکەکەی بیبەخشێتەوە، بۆ جەعفەر کوڕی نافع و عوسمان کوڕی خەیبەری، هەرکام، بڕێك سامانی ڕەوانە کرد.

کاتێك شیعەکان سستی و ناتەوانی عەبدوالله کوڕی عومەر کوڕی عەبدولعەزیزیان بینی، چاوی تەماحیان تێبڕی و پێشنیاری فەرمانڕەوایەتی کردنی عەبدوالله کوڕی معاویەیان بەخەڵکاندا. لەمزگەوت کۆبوونەوە و هەراوهوریایان دروست کرد و ڕۆشتنە لای عەبدوالله کوڕی معاویەو ئەویان لەماڵەکەی هێنایەدەر و بردیان کۆشك و ڕیگەیان نەدا عاسم کوڕی عومەر بڕواتە ناو کۆشك. ئەو ڕۆشتە لای براکەی لەحیرە. عەبدوالله کوڕی معاویە لەناو خەڵکانی کوفە دەرکەوت و بەیعەتیان لەگەڵ بەست: لەناو ئەوان: عومەر کوڕی غەزەبان، مەنسور کوڕی جمهور، ئیسماعیل کوڕی عەبدوالله قەسری، برای خالید و کەسانیتر. ماوەیەك مایەوە و خەڵکان یەك لەدوای یەك بەیعەتیان لەگەڵ کرد. هەواڵی بەیعەتی خەڵکانی مەداینی پێگەیشت. خەڵکان لەدەوری کۆبوونەوە. ئەو، بۆ لای عەبدوالله کوڕی عومەر لەحیرە بەرێکەوت. بەکوڕی عومەریان وت: خەڵکان لەگەڵ معاویە، نزیك

کەوتونەتەوە. چەند ساتێك سەری خستەخوار. سەرپەرەستی نانکەرانی هات و وتی: نان، ئامادەیە. فەرمانیدا و نانی نیمەڕۆیان هێنا. خۆی و هاوەڵانی نانیان خوارد. نەدەترسا و خەڵکان چاوەڕوان بوون کوڕی عومەر هێرش بکاتە سەریان. لەنان خواردن تەواو بوو. سامانەکانی هێنایە دەر و لەناو فەرماندەکانی خۆی دابەشی کرد. دواتر کۆیلەیەکی بانگ کرد کەناوەکەی ئەمە بوو: مەیمون (پیرۆز) رەبیاح (ئاسوودەیی)، فەتح (سەرکەوتن) یا هەر ناوێکی خۆشی دیکە. ئاڵاکەی پێدا و وتی: ئەم ئاڵایە ببەرە فلان و فیسارە شوێن و لەسەر زەوی دایکووتە و هاوەڵانت بانگ بکە و بمێنەرەوە تا پەیوەستی تۆ دەبن. ئەو کارەی کرد.

عەبدوللە هاتەدەر و بینی زەوی لەهاوەڵانی عەبدوللە کوڕی معاویە سپی بووە. عەبدوللە کوڕی عومەر فەرمانی بەجارچییەکدا جاریدا: هەر کەس سەرێکی بڕاو بێنێت، پێنسەد درەمی پێدەبەخشم. سەری زۆریان لای ئەو کەڵەکە کرد و ئەویش بەڵێنەکەی خۆی هێنایە دی.

پیاوێك لەخەڵکانی شام رووی کردە گۆڕەپان و قاسم کوڕی عەبد غەفاری عیجلی رووبەرووی بوویەوە. پیاوی شامی لەناو و نیشانی پرسی و قاسم پەلاماریدا. شامی وتی: گومانم نەدەکرد یەکێك لەپیاوەکانی بەکر کوڕی وایل، بۆ شەڕی من بێتەدەر. سوێند بەخوا مەبەستی شەڕ کردن لەگەڵ تۆم نییە بەڵام دەمەوێت داستانێکت بۆ بگێڕمەوە.: پێت دەڵێم کەهەموو ئەو کەسانەی لەخەڵکانی یەمەن و لەناو ئێوەدان، ئیسماعیل و مەنسور و کەسانی دیکە، نامەیان بۆ عەبدوللە کوڕی عومەر نووسیوە هەروەها خەڵکانی موزەریش. بەڵام ئەی خەڵکانی رەبیعە، نامە یا نێردراوی ئێوە نابینم. من پیاوێکم لەخەڵکانی قەیس. ئەگەر دەتانەوێت، نامە بنووسن تا بیگەیێنم و بەیانی رووبەرووی ئێوە ببمەوە چوونکە ئەمڕۆ شەڕتان لەگەڵ ناکەن. ئەم هەواڵە بەعەبدوللە کوڕی معاویە گەیشت. ئەویش، عومەر کوڕی غەزەبانی ئاگادار کردەوە. بۆچونی عومەر کوڕی غەزەبان ئەوە بوو بەڵێن و بارمتە لە ئیسماعیل و مەنسور وەربگرێت، بەڵام عومەر ئەو کارەی نەکرد.

بەرەبەیان، خەڵکان هەستان وبۆ شەڕ خۆیان ئامادە کرد. عومەر کوڕی غەزەبان، هێرشی کردە سەر باڵی چەپی سوپاکەی عەبدوللە کوڕی عومەر کەپاشەکشێیان کرد. ئیسماعیل و مەنسور دەستبەجێ بۆ حیرە گەڕانەوە و هاوەڵانی عەبدوللە کوڕی معاویە بۆ کوفە هەڵاتن. کوڕی معاویە خۆی لەگەڵ ئەوان هەڵات و گەڕایەوە بۆ ناو کۆشکەکەی. ئەوانەی کە(لەموزەرییەکان و رەبیعە) لەباڵی چەپی سوپاکەی عەبدوللە کوڕی معاویەدا بوون، لەبەرابەر

شەڕکەرانی عەبدواللە کوڕی عومەر خۆڕاگریان کرد. ئەو بەعومەر کوڕی غەزەبانی وت: لەم کاری خەڵکەکەی ئێوە دڵنیا نەبووم، بگەڕێنەوە. کوڕی غەزەبان وتی: ناگەڕێمەوە تا دەکوژرێم. هاوەڵانی جڵەوی ماینەکەی ئەویان گرت و بۆ ناو کوفەیان برد. کاتێك ئێواری داهات، عەبدواللە کوڕی معاویە پێی وتن: ئەی خەڵکانی رەبیعە، بینیتان خەڵکان چییان لەگەڵ کردین. ئێمە خوێنی خۆمان خستۆتە ملی ئێوە. ئەگەر شەڕ بکەن، شان بەشانی ئێوە شەڕ دەکەم و ئەگەر گومان دەکەن، خەڵکان هاوکاریمان ناکەن و بەتەنیا جێمان دەهێڵن، بۆ خۆتان وبۆ ئێمە ئەمان وەربگرن. عومەر کوڕی غەزەبان وتی: هاوڕێ لەگەڵ ئێوە شەڕ ناکەین و بۆ خۆمان و ئێوە، ئەمان وەرناگرین. لەکۆشکەکە مانەوە و خەڵکانی زەید، سەر کۆڵانەکانیان گرت و چەند رۆژێکیان بەشەڕ کردن لەگەڵ عەبدواللە کوڕی عومەر، بەسەر برد.

دواتر، خەڵکانی رەبیعە بۆ خۆیان وخەڵکانی زەید و عەبدواللە کوڕی معاویە، ئەمانیان وەرگرت تا بۆ هەر شوێنێك دەخوازن، برۆن.

عەبدواللە کوڕی معاویە لەکوفە هاتەدەرو لەمەداین نیشتەجێ بوو. خەڵکانێك لەکوفییەکان، سەردانیان کرد و لەگەڵ ئەوان بەرێکەوت و دەستی بەسەر حیلوان و کوێستانەکان و هەمەدان و نیسفەهان و رەیدا گرت. کۆیلەکانی خەڵکی کوفە رووبەروویان بوونەوە. ئەو شاعیرێکی بەناو بانگە. یەکێك لەهۆنراوەکانی بەمشێوەیە:

ولا تركبن الصنيع الذى   تلوم اخاك على مثله

ولا يعجبنك قول امرىء   يخالف ما قال فى فعله

یانی: ئەو کردەوەی رێگە نادەیت، براکەت، ئەنجامی بدات، ئەنجامی مەدە. ئاگادار بەوتاری کەسێك پەسەند نەکەیت کەوتەکانی و کردەوەکانی یەك ناگرێتەوە.

گەڕانەوەی حارس کوڕی سورەیج بۆ مەرو

لەم ساڵەدا حارس کوڕی سورەیج بۆ مەرو گەڕایەوە. ئەو، بۆ ماوەیەکی دوورودرێژ، لای ئاگرپەرستەکان مابوویەوە. پێشتر ئاماژەمان بەهۆکاری گەڕانەوەی ئەودا. لەجەمادی الثانی ساڵی ١٢٧/ ٧٤٥ زایینی هاتە مەرو. خەڵك لەکەشمەهین، پێشوازیان لێکرد. کاتێك ئەوانی بینی، وتی: لەو کاتەوەی رۆشتووم، بەئەندازەی ئەمڕۆ، چاوەکانم رووناك نەبووە، رووناکی چاوی من تەنیا لەوەوە سەرچاوە دەگرێت کەخەڵکان، فەرمانەکانی خواوەند ئەنجام بدەن.

نەسر پێشوازی لێکرد و رۆژانەیەکی دیاریکراوی بۆ دەستنیشان کرد کەپەنجا درەم بوو. ئەو یەك رەنگی (لەخواردن و جل و بەرگ) هەڵدەبژارد و رەنگاورەنگی پەسەند نەدەکرد. نەسر، کەسان و بنەماڵەکەی ئەوی ئازاد کرد و پێشنیاری پێکرد تا فەرمانداری شارێکی پێ بسپێرێت و سەد هەزار دیناری پێ بدات. رازی نەبوو و پەیامی بۆ نەسر نارد: بەهیچ جۆرێك، خوازیاری ئەم جیهانە و خۆشییەکانی نیم، ئەوەی لەتۆم دەوێت، ئەوەیە بەپێی نووسراوی خواوەند و شێوازی پێغەمبەر(د.خ)، هەڵس و کەوت بکەیت و چاکەکاران، وەك فەرماندار و فەرمانڕەوا دەستنیشان بکەیت. ئەگەر ئەم کارە بکەیت، لەبەرابەر دوژمنەکانت، پشتیوانیت لێ دەکەم.

حارس پەیامی بۆ کرمانی نارد: ئەگەر نەسر بڵێنم پێبدات بەپێی نووسراوی خواوەند و شێوازی پێغەمبەر(د.خ)' دەجووڵێتەوە، پشتیوانی لێدەکەم و ئەگەر نەیکات و تۆ، ببیتە درێژەپێدەری شێوازی پێغەمبەر(د.خ)، پشتیوانی لەتۆ دەکەم. ئەو خەڵکانی تەمیمی لەخۆی نزیك کردەوە. دەستەیەك فراوان لەوان و کەسانیتر، وەڵامیان دایەوە و نزیکەی سێ هەزار کەس، لەدەوری کۆبوونەوە. بەنەسری وت: من سیانزە ساڵ پێش، ئەم شارم بەجێهێشت و هۆکارەکەی، شەڕ کردن لەبەرابەر ستەمکاری بوو. ئێستا تۆ پێشنیاری ئەو کارەم پێدەکەیت؟!

شۆڕشی خەڵکانی حمس

لەم ساڵەدا خەڵکانی حمس، شۆڕشیان دەستپێکرد.

چۆنیەتیەکەی: مەروان بۆ حەڕان گەڕایەوە و سێ مانگ، مایەوە. لەم کاتەدا خەڵکانی حمس، دژی ئەو، شۆڕشیان دەستپێکرد. ئەو کەسەی بۆ ئەم کارە هانیدان و پەیك و پەیامی بۆ لای ئەوان ڕەوانە کرد، سابت کوڕی نوعەیم بوو. خەڵکانی حمس، بۆ دانیشتوانی تەدمور لەخەڵکانی کەلب، پەیامیان نارد و ئەسبەغ کوڕی زوالەی کەلبی و منالەکانی و معاویە سەکسەکی پەیوەستیان بوون. جگە لەم دووانە، کەسانی دیکەیش هاتن و ژمارەیان گەیشتە، سەد هەزار پیاوی شەڕکەر. ئەوان لەشەوی جەژنی رەمەزان/ ٦ ژوئیەی ٧٤٤ زایینی، گەیشتنە ئەو شارە. سلێمان کوڕی هوشام و ئیبراهیمی لەسەر کار لابراو، هاورێیەتی ئەوانیان دەکرد. پێشتر ئەمانی بەم دووانە بەخشیبوو و ڕێزی لێگرتبوون.. دوو رۆژ دوای جەژنی رەمەزان گەیشتە ئەوێ و بینی خەڵکان، دەروازەکانیان بەستوە. گەمارۆی خستە سەرشارەکەیان و

لەسەر یەکێك لەدەروازەکان، ئورودی لێدا. جارچییەکەی بەپاسەوانانی دەروازەکەی وت: بۆ پەیمانەکەتان شکاند؟ وتیان: گوێرایەڵی فەرمانەکانی تۆیین و پەیمانەکەمان نەشکاندوە. وتی: دەروازەکان بکەنەوە. دەروازەکانیان کردەوە و عومەر کوڕی وەزاح و خەڵکانی وەزاح ڕۆشتنە ناو شارەکە کەژمارەیان سێ هەزار شەڕکەر دەبوو. ئەو کەسانەی لەناو شارەکەدا بوون، ڕووبەڕوویان بوونەوە. شەڕیان لەگەڵ کردن بەلأم سوارەکانی مەروان لەژمارەدا فراوانتر بوون و دانیشتوانی شار، لەدەروازەی تەدمور، ڕۆشتنەدەرو شەڕکەران (هاوەلأنی مەروان) شەڕیان کرد و هەمووی ئەوانیان کوشت. ئەسبەغ کوڕی زواله و کوڕەکەی فەرافسە، گیانی خۆیان دەرباز کرد و مەروان دەستەیەکی فراوان لەئەسیرەکانی کوشت و پێنسەد کەس لەکوژراوانی بەدەوری شارەکەدا هەڵواسی و دیوارەکەی بەئەندازەی ڕۆشتنی تێرێك، خاپوور کرد.

دەستەیەك دەڵێن: گرتنی حمس لەساڵی ١٢٨/ ٧٤٥ زایینی ڕوویدا.

نافەرمانی خەڵکانی غوتە

لەم ساڵەدا، خەڵکانی غوتە، ئالأی شۆڕشیان بەرز کردەوە و یەزید کوڕی خالیدی قەسریان وەك ڕێبەری خۆیان هەڵبژارد و گەمارۆیان خستە سەر دیمەشق. فەرمانداری دیمەشق، زامل کوڕی عەمرۆ بوو. مەروان لەحمسەوە، باوکی وەرد کوڕی کەوسەر کوڕی زەفەر کوڕی حارس و عومەر کوڕی وەزاحی لەگەڵ دەهەزار شەڕکەر، بۆ هێرش کردنە سەر ئەوان، ڕەوانە کرد. کاتێك لەشارەکە نزیك کەوتنەوە، هێرشیان کردە سەریان و خەڵکانی شار، بۆ شەڕ هاتنەدەر، بەلأم شکستیان خوارد و سوپاکەی مەروان، شار و لەشکرگەکەی ئەوانیان تاڵان کرد و مەزەیان سوتاند و گوندەکانی یەمەنییەکانیان لەگەڵ خاکدا یەکسان کرد. یەزید کوڕی خالید، دیل کرا و کوژرا. زامول، سەری یەزیدی بۆ حمس نارد.

لەناو ئەو کەسانەی لەم شەڕەدا کوژران، یەکیان عومەر کوڕی هانی عەبسی بوو کەهاوکاری یەزیدی دەکرد. پیاوێکی خواپەرەست و لەرێگەی خوادا، دەجەنگا.

نافەرمانی خەڵکانی فەلەستین

هەروەها لەم ساڵەدا، سابت کوڕی نوعەیم دوای خەڵکانی حمس و غوتە، ئالأی شۆڕشی بەرز کردەوە. نافەرمانی کردنی ئەو، پشتیوانی کردنی خەڵکانی فەلەستینی بەدواوە بوو.

ئەو لەبەرابەر مەروان خۆڕاگری کرد و رووی کردە تەبەرییە و گەمارۆی خستەسەر. فەرماندارەکەی، وەلید کوڕی معاویە کوڕی مەروان کوڕی حەکەم، برازای عەبدولمەلیك بوو. خەڵك، چەند رۆژێك شەڕیان لەگەڵ کرد.

مەروان کوڕی محەممەد نامەی بۆ باوکی وەرد نووسی و فەرمانی پێدا بۆ شەڕی ئەوان بەرێکەوت. ئەو بەرێکەوت و کاتێك لەوان نزیك کەوتەوە، خەڵکانی تەبەرییە، دژی سابت راپەڕین و سوپاکەی ئەویان تالآن کرد. سابت، شکستی خوارد وبۆ فەلەستین گەڕایەوە. باوکی وەرد شوێنی کەوت و دووبارە، شەڕیان تاقیکردەوە. باوکی وەرد، جارێکی دیکە، شکستی پێهێنا و هاوەڵآن و سوپاکەی تێکشکاند. سێ لەکوڕەکانی ئەسیر کران کەئەوانیان بۆ لای مەروان ڕەوانە کرد. کوڕەکەی، روفاعە، خۆی شاردەوە.

مەروان، رەماحس کوڕی عەبدولعەزیزی کەنانی وەك فەرمانداری فەلەستین دەستنیشان کرد کەتوانی سابت تێکبشکێنێت. دوای دوو مانگ، ئەوی گرت و زنجیر لەدەست وپێ، بۆ لای مەروان، ڕەوانەی کرد. فەرمانیدا و دەست و پێی هەر سێ منالّەکەیان بڕییەوە و بۆ دیمەشقیان برد و لەمزگەوتی ئەوشارەدا، فڕێیاندان و دواتر لەدەروازەکانی دیمەشق، هەڵیانواسین.

مەروان لەدێر ئەییووب، ژیانی بەسەر دەبرد. بۆ دوو کوڕەکەی، عوبەیدالله کوڕی مەروان کوڕی محەممەد و عەبدوالله کوڕی مەروان کوڕی محەممەد، بەیعەتی لەخەڵکان وەرگرت و دوو کچەکەی هوشام کوڕی عەبدولمەلیکی کردە هاوسەری ئەوان. بەمشێوەیە ئومەوییەکانی لەدەوری یەك کۆکردەوە. سەراسەری شام ملکەچی فەرمانەکانی بوو جگە لەتەدمور کەریگەی نافەرمانیان گرتبووەبەر. ئەوان، کارێز و سەرچاوە و کانیاوەکانیان کوێر کردبوویەوە. ئەو، کەڵکی لەوشتر و مەشکە و دەفرەکان و ئاودانەکان وەرگرت. ئەبرەش کوڕی وەلید و سلێمان کوڕی هوشام و کەسانیتر، قسەیان لەگەڵ کرد و داوایان لێکرد، پێش دەسپێکردنی شەڕ لەگەڵ ئەو خەڵکە، پەیك و پەیامیان بۆ بنێرێت، مۆڵەتی ئەو کارەی پێدان. ئەبرەش ڕۆشتە لای خەڵکی ئەو دیارە و ئەوانی ترساند و ئاگاداری کردنەوە. ئەوان ملکەچی خۆیان نیشاندا و کەسانێك لەوان کە بەچاکەکاری مەروان، دڵخۆش بوون، بەرەو لای ئەو بەرێکەوتن. ئەبرەش و فەرمانبەرەکانی، ڕۆشتنە لای مەروان و ئەمە دوای ئەوە بوو کەدیواری شارەکەیان وێران و خاپوور کرد.

مەروان، یەزید کوڕی عومەر کوڕی هوبەیرەی لەپێش خۆیەوە، بۆ عێراق ڕەوانە کردبوو

تا شەڕ لەگەڵ زوحاکی خەواریجی بکات. لەناو خەڵکانی شام، دەستەیەکی وەك شاندی نوێنەرایەتی هەڵبژارد و فەرمانی پێدان، پەیوەستی یەزید ببن. مەروان خۆی بەرەو روسافە بەڕێکەوت. سلێمان کوڕی هوشام مۆڵەتی وەرگرت بۆ ئەوەی چەند رۆژێك بمێنێتەوە و هاوەڵانی بەهێز ببن و شەکەتی و ڕەنجی شەڕ، لەجەستەیان بڕەوێتەوە. مەروان فەرمانی پێدا و خۆی بەرەو قرقیسیا بەڕێکەوت کەکوڕی هوبەیرە لەوێ بوو. مەروان دەیویست بۆ شەڕی زوحاکی خەواریجی ڕەوانەی بکات. دەهەزار کەس لەوانەی مەروان بۆ شەڕی زوحاك، ڕەوانەی کردبوون، گەڕانەوە و لەروسافە نیشتەجێ بوون. پێشنیاری نافەرمانی کردنی فەرمانەکانی مەروانیان بەسلێمان کرد. سلێمان رازی بوو.

شۆڕشی سلێمان کوڕی عەبدولمەلیك

لەبەرابەر مەروان کوڕی محەممەد

لەم ساڵەدا، سلێمان کوڕی هوشام کوڕی عەبدولمەلیك، ڕشتەی فەرمانبەری مەروان کوڕی محەممەدی لەملی خۆی فڕێدا و دژایەتی کردنی ئەوی دەستپێکرد.

هۆکارەکەی ئەوە بوو کەئاماژەمان پیدا: سوپاییەکان پەیوەستی بوون و نافەرمانی کردنی مەروانیان پێ پێشنیار کرد و پێیان وت: تۆی لای خەڵکان، بۆخەلافەت، شیاوتریت. وەڵامی دانەوە و گرنگی بەوتەکانی ئەواندا و لەگەڵ موالی وبراکانی خۆی بەڕێکەوت و لەقینسرین ئوردوی لێدا و نامەی بۆ خەڵکانی شام نووسی. ئەوان لەهەر لایەکەوە، پەیوەستی بوون. مەروان ئاگادار بوویەوە و بۆ قرقیسیا گەڕایەوە و نامەی بۆ کوڕی هوبەیرە نووسی و فەرمانی پێدا لەشوێنەکەی خۆی بمێنێتەوە. مەروان لەگەڕانەوەدا، لای قەڵای (کامل) تێپەڕی کەدەستەیەك لەکەس و کاری سلێمان و مناڵەکانی هوشام، لەوێ ژیانیان بەسەر دەبرد. لەبەرابەر مەروان، لەقەڵاکەدا، سەنگەریان گرت و خۆیان داشارد. پەیامی بۆ ناردن: ئاگادارتان دەکەمەوە کەمترین زیان لەسوپاکەی من نەدەن، چوونکە ئەگەر ئەو کارە بکەن، چیتر لای من ئەمانتان نییە. وەڵامیان دایەوە: ئێمە خۆمان دەپارێزین. مەروان بەڕێکەوت و ئەوان هێرشیان کردە سەر کۆتایی سوپاکەی. ئەم هەواڵە بەمەروان گەیشت و ڕق و کینەی ئەوانی لەدڵ گرت.

نزیکەی حەفتا هەزار شەڕکەر لەخەڵکانی شام و زەکوان وکەسانیتر لەدەوری کۆبوونەوە. لەگوندی خوساف، لەپانتاییەکانی قینرسین، ئوردوی لێدا. مەروان لەکاتی گەیشتنی، هێرشی

کردە سەر و شەڕ دەستی پێکرد. سلێمان و سوپاکەی شکستیان خوارد و سوارەکانی مەروان شوێنیان کەوتن. دەیانکوشت و ئەسیریان دەگرت. لەشکرگەکەی ئەویان تالآن کرد. مەروان لەشوێنێك وەستا و دوو کوڕەکەی لەشوێنێکی دیکە و فەرماندەی پاسەوانەکانی لەشوێنێکیتر. فەرمانیدا، هەموو ئەسیرەکان سەر ببڕن جگە لەکۆیلەکان. لەو ڕۆژەدا زیاتر لەسی هەزار کەسیان کوشت. ئیبراهیم کوڕی سلێمان گەورەترین کوڕی سلێمان، کوژرا و خالید کوڕی هوشامی مەخزومی، خاڵی هوشامیش کوژرا. زۆربەی ئەسیرەکانی شەڕ، خۆیان وەك کۆیلە دەناساند. دەستی لەکوشتنی ئەوان هەڵگرت و فەرمانی پێدان، کۆیلەکان بەکەسێك بفرۆشن کەبەهای زیاتر بۆ کڕینی ئەوان تەرخان دەکات. هەر کەسێك ئەسیر دەکەن، بیکەن بەکۆیلە.

سلێمان بەرێکەوت تا گەیشتە حمس و ئەو کەسانەی لەگۆڕەپانی شەڕ، ڕزگاریان ببوو، پەیوەستی بوون. لەوێ خێوەتی هەڵدا و بوورج و دیواری شارەکەی سەر لەنوێ نۆژەن کردەوە پاش ئەوەی مەروان خاپووری کردبوو. مەروان بۆ تۆڵە سەندنەوە لەدانیشتوانی قەلآی کامل، هێرشی کردە سەریان. گەمارۆی خستە سەریان و لەسەر فەرمانی مەروان، هاتنەدەر. دەست و پێی و لووت و گوێچکەی ئەوانی بڕی. خەڵکانی ڕەقە، ئەوانیان تیمار کرد. دەستەیەکیان مرد و زۆربەیان زیندوو مانەوە. ژمارەیان سێسەد کەس دەبوو. دواتر ڕووی کردە سلێمان و هاوەڵانی. بەیەکیان وت: تاکەی لەمەروان شکست بخۆین؟ حەوتسەد کەس لەسوارەکانیان بۆ مەرگ، پەیمانیان بەست و بەرێکەوتن تا بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشی بکەنەسەر و ئەگەر لەو کاتەدا بتوانن، مەروان بکوژن. مەروان، هەواڵی ئەم کارەی ئەوانی پێگەیست و ئامادەکاری پێویست و وشیاری گرتەبەر و بەشێوەیەکی ئاگا و وشیارانە، پێشڕەوی دەستپێکرد. سوارەکانی سلێمان نەیانتوانی بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشی بکەنەسەر. لەبەر ئەمە لەسەر ڕێگەکەی دانیشتن و لەناو باخێکی زەیتون لەسەر ڕێگەکەی ئەو، خۆیان حەشاردا، کاتێك بەو پەڕی ئامادەییەوە، پێشڕەوی دەکرد، لەناکاو هێرشیان کردەسەر و شمشێریان خستە ناو سوپاکەی. سوپاکەی مەروان خۆڕاگریان کرد و سوارکارەکانیان پەیوەستیان بوون. لەکاتی هەڵاتن تا ئاوابوونی هەتاو، شەڕیان کرد. سوارەکانی سلێمان شکستیان خوارد و نزیکەی شەش هەزار کەس لەوان کوژرا.

کاتێك سلێمان لەشکستی ئەوان ئاگادار بوویەوە، سەعیدی برای وەك جێگری خۆی لەحمس دیاری کرد و خۆی بەرەو تەدمور بەرێکەوت و مایەوە. مەروان لەنزیکی حمس ئوردوەی لێدا و گەمارۆی خستە سەر خەڵکەکەی و هەشتا و چەند بەرد هاوێژی دانا کەشەو

و ڕۆژ، ئەوانیان بەردباران دەکرد. گەمارۆکە بۆ ماوەی دە مانگ بەردەوام بوو. خەڵکانی حمس ڕۆژانە دەهاتنەدەر و بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشیان دەکردە سەر سووچ و کەنارەکانی سوپاکەی مەروان. کاتێك گرفتارییەکانی ئەوان فراوان بوو، داوای ئەمانیان کرد بەو مەرجەی دەستی مەروان بۆ سەر چەند کەسێك ئاوەڵا بکەن: سەعید کوڕی هوشام، دوو کوڕەکەی عوسمان کوڕی سەعید کوڕی هوشام، مەروان کوڕی سەعید، پیاوێك بەناوی سەکسەکی لەخەڵکانی حمس کەهێرشی دەکردە سەر سوپاکەی مەروان و پیاوێکی حەبەشی کەجوێنی بەمەروان دەدا. لەوتەکانی بەردەوام باسی کێری خۆی دەکرد و بەشوێنی خراپتری ژن (شەرمی ژن) و منداڵەکانی ئەو بەرابەری دەکرد. دەیوت: ئەی سلێمان، ئەی منداڵەکانی فلاّن و فلاّن، ئەمە ئالاکەی ئێوەیە. مەروان بەپێشنیاری خەڵکانی حمس ڕازی بوو. سەعید و دوو کوڕەکەی زیندانی کرد. پیاوی سەکسەکی کوشت و حەبەشی، تەسلیمی سلێمان کرد کەگوێچکە و لوت و کێری ئەویان بڕییەوە و لەت لەتیان کرد. کاتێك لەحمس تەواو بوو، بۆ شەڕی زوحاکی خەواریجی بەڕێکەوت.

دەستەیەك دەڵێن: کاتێك سلێمان کوڕی هوشام لەخوساف، شکستی خوارد، هەڵات و ڕۆشتە عێراق بۆ لای عەبدوالله کوڕی عومەر کوڕی عەبدولعەزیز و لەگەڵ ئەو ڕۆشتەدەر و بەیعەتیان لەگەڵ زوحاك بەست و خەڵکیان دژی مەروان هاندەدا. یەکێك لەشاعیرەکان وتی:

الم تر ان الله اظهر دينه   و صلت قريش خلف بكر بن وائل

یانی: ئایا نەتبینی خوا سەرکەوتنی بەدینەکەی بەخشی؟ نەتبینی قورەیشییەکان چۆن لەپشت سەری بەکر کوڕی وایل، نوێژیان خوێند؟

کاتێك فەرمانداری تازەی عێراق، نەزر کوڕی سەعیدی حورەشی (دواتر ئاماژەی پێدەدەین) ئەمەی بینی، زانی ناتوانێت لەبەرابەر عەبدوالله کوڕی عومەر خۆڕاگری بکات. لەبەر ئەمە بۆ لای مەروان بەڕێکەوت و کاتێك گەیشتە قادسییە، کوڕی مەلجان، جێگری زوحاك، ڕووبەڕووی بوویەوە و نەزر شەڕی لەگەڵ کرد و زوحاك، موسەنا کوڕی عومەری عایدی وەك فەرمانداری عێراق دەستنیشان کرد.

زوحاك، لەمانگی زی قەعدە/ ئوتی ٧٤٥ زایینی بەرەو موسڵ بەڕێکەوت و کوڕی هوبەیرە هات تا لەعەین تەمر دابەزی. موسەنا کوڕی عیمران بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەو بەڕێکەوت و ئەم دووانە، چەندین ڕۆژ شەڕی یەکیان ئەزمون کرد. موسەنا و دەستەیەك لەفەرماندەکانی زوحاك، کوژران و خەواریج هەڵاتن. مەنسور کوڕی جمهور، هاوڕێیەتی

ئەوانی دەکرد. ئەوان ڕۆشتنە کوفە و کەسانی دیکەیان لەدەوری خۆیان کۆکردەوە و بۆ لای کوڕی هوبەیرە بەرێکەوتن و ڕوبەڕووی بوونەوە. چەندین ڕۆژ، شەڕیان کرد و دووبارە خەواریج، شکستیان خوارد. هوبەیرە هاتە ناو کوفە و لەوێوە بەرەو واست بەرێکەوت. کاتێك زوحاك بیستی چ بەڵایەك بەسەر سوپاکەی و هاوەڵانی، هاتووە، عوبەیدە کوڕی سواری تەغلەبی ڕەوانە کرد کە لەسەرات دابەزێ. کوڕی هوبەیرە بەمەبەستی شەڕ کردن لەگەڵ ئەو گەڕایەوە و لەسەرات شەڕیان تاقیکردەوە.

هاتنەدەری زوحاك و هەڵگرتنی دروشمی خەواریج

لەم ساڵەدا زوحاك کوڕی قەیسی خارجی هاتەدەر و دروشمی خەواریجی بەرز کردەوە. (فەرمانڕەوایی تایبەتە بەخوا). ڕۆشتە ناو کوفە.

چۆنیەتیەکەی: کاتێك وەلید کوژرا، پیاوێکی حەروری لەجەزیرە ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە کەپێیان دەوت سەعید کوڕی بەهدەلی شەیبانی. دوسەد کەس لەخەڵکانی جەزیرە پەیوەستی بوون. زوحاك یەکێك بوو لەوان. ئەو کوژرانی وەلید و گرفتاری مەروانی لەشام بەدەرفەت زانی و لەسەرزەمینی کفری توسا، شۆڕشی دەستپێکرد و بەستامی بەیهەسی کەباوەڕەکانی لەگەڵ ئەودا جیاواز بوو، بەهەمان دروشم، لەناو خەڵکانی ڕەبیعە، بزوتنەوەکەی خۆی دەستپێکرد. هەرکام لەوان بۆ لای ئەوەی دیکە بەرێکەوت. کاتێك لەیەك نزیك کەوتنەوە، سەعید، بەهدلی خەیبەری یەکێك لەفەرماندەکانی لەگەڵ سەد و پەنجا سوارکار ڕەوانە کرد. لەنائاگاییدا لێیان نزیك کەوتەوە. ئەوانی کوشتار و بەستام و هەموو هاوەڵانی، جگە لەچواردەکەسیان، کوژران. سەعید کوڕی بەدل بەرەو عێراق بەرێکەوت چوونکە بیستی لەوێ خەڵکان گرفتاری ناسازگارییە جۆراوجۆرەکان بوون. سەعید کوڕی بەهدل، لەرێگا مرد و زوحاك کوڕی قەیسیان وەك ڕێبەری خۆیان هەڵبژارد. شەرات (دەستەیەك لەخەواریج) بەیعەتیان لەگەڵ بەست و لەدەوری ئەو کۆبوونەوە بەشێوەیەك ژمارەی شەڕکەرانیان گەیشتە چوار هەزار کەس. زوحاك، هاورێ لەگەڵ ئەوان، بزوتنەوەکەی خۆی دەستپێکرد.

کاتێك وەلید لەناوچوو، کارگوزارەکەی لەعێراق، عەبدوللە کوڕی عومەر کوڕی عەبدولعەزیز بوو و مەروان لەحیرە، ژیانی بەسەر دەبرد. مەروان بۆ نەزر کوڕی سەعیدی

حەرەشی، یەکێك لەفەرماندەکانی کوڕی عومەر، نامەی نووسی و ئەوی وەك فەرمانداری عێراق دەستنیشان کرد. کوڕی عومەر، فەرمانڕەوایەتی بەو نەسپارد. نەزر بەرەو کوفە بەڕێکەوت و کوڕی عومەر، لەحیرە مایەوە. ئەم دووانە، چوارمانگ، شەڕیان لەگەڵ یەك کرد. مەروان، کوڕی غوزەیلی بۆ هاوکاری نەزر ڕەوانە کرد و موزەرییەکان (لەبەر خۆشەویستیان بۆ مەروان چوونکە داوای خوێنی وەلیدی دەکرد) لەدەوری نەزر کۆبوونەوە. دایکی وەلید قەیسی و لەخەڵکانی موزەر بوو. خەڵکانی یەمەن لەدەوری کوڕی عومەر کۆبوونەوە چوونکە لەکوشتنی وەلید، هاوکاری یەزیدیان کرد. ئەوان لەبەرژەوەندی کوڕی عومەر، شەڕیان دەکرد. هۆکاری ڕق و کینەیان لەوەلید، لەوێوە سەرچاوەی دەگرت کەئەو، خالیدی قەسری تەسلیم بەیوسف کوڕی عومەر کرد و سەری بڕی.

کاتێك زوحاك، لەناسازگاری ئەوان ئاگادار بوویەوە، ڕووی کردە ئەوان و مەبەستی هێرش کردنە سەر عێراقی کرد. ئەم ڕووداوە لەساڵی ١٢٧/ ٧٤٥ زایینی ڕوویدا. کوڕی عومەر پەیامی بۆ نەزر نارد: ئەم پیاوە جگە لەمن و تۆ کەسی ناوێت. با لەزیانی ئەو، یەکبگرین. ئەم دووانە یەکیانگرت و لەکوفە کۆبوونەوە. هەرکام لەگەڵ هاوەڵانی خۆی نوێژی دەخوێند. زوحاك لەمانگی ڕەجەب/ ئاوریلی ٧٤٥ زایینی لەنوخەیلە، ئوردوی لێدا. ئەوان پێنج شەممە، بەیانی ڕۆژی دابەزینی خۆیان بۆ شەڕ دیاری و شەڕێکی قورسیان دەستپێکرد. سوپاکەی کوڕی عومەر پاشەکشێی کرد و براکەی، عاسم کوڕی عەبدولعەزیز و جەعفەر کوڕی عەباسی کێندی برای عوبەیدالله کوڕی عەباسی کێندی، کوژران. کوڕی عومەر ڕۆشتە ناو سەنگەرەکەی خۆی و خەواریج تا شەو، دەوری ئەوانیان گرت. دواتر گەڕانەوە و ڕۆژی هەینی، شەڕیان دەستپێکردەوە. سوپاکەی کوڕی عومەر شکستی خوارد وبۆ ناو سەنگەرەکانی خۆیان گەڕانەوە. ڕۆژی شەممە، هاوەڵانی ئەو یەك یەك، خزانەدەر و بەرەو واست بەڕێکەوتن. خەڵکانێکیان بینی کەهیچ کات شەڕکەرانی بەهێزتر و تێکۆشەرتر لەوانیان نەبینیبوو.

دەستەیەك لەخەڵکان لەواست نیشتەجێ بوون. نەزر کوڕی سەعیدی حورەشی و ئیسماعیل کوڕی عەبدوالله قەسری برای خالید کوڕی عەبدوالله و مەنسور کوڕی جمهور و ئەسبەغ کوڕی زوالە و کەسانیتر لەگەورەکان، هاوڕێیەتیان دەکرد. کوڕی عومەر لەگەڵ ئەو دەستە لەهاوەڵانی کەمابوونەوە، دانیشت و لەشوێنەکەی نەجووڵا. یەکێك لەهاوەڵانی پێی وت: خەڵك هەڵاتن، بۆ ماویتەوە؟ ئەو دوو ڕۆژی دیکە مایەوە و جگە لەهەڵاتنی سوپاکەی،

هیچی دیکەی نەبینی. لەم کاتەدا بۆ واست کۆچی کرد و زوحاك دەستی بەسەر کوفەدا گرت و ڕۆشتە ناو شارەکە. عوبەیدالله کوڕی عەباسی کێندی لەوە دەترسا، زوحاك بیکوژێت. لەبەر ئەمە ڕۆشتە لای زوحاك و بەیعەتی لەگەڵ بەست و بوو بەیەکێك لەشەڕکەرانی ئەو. باوکی عەتای سەندی ئەم هۆنراوەی بۆ ئەو نووسی:

فقل لعبيدالله لو كان جعفر	هو الحی لم يجنح و انت قتيل
و لم يتبع المراق و الثار فيهم	و فی كفه غضب الذباب صقيل
الی معشر اودوا اخاك و اكفروا	اباك فماذا بعد ذاك تقول

یانی: بەعوبەیدالله بڵێ، ئەگەر جەعفەر زیندوو دەبوو، پێش ئەوەی شەو دابێت، دەکوژراییت. لەدین هەڵگەڕاوەکان کەخوێنیان لەگەردندا بوو، بەرێگەی خۆیاندا نەدەڕۆشتن چوونکە ئەو شمشێرێکی تیژ و ئاوداری لەدەستا بوو و ڕێگەی لەوان دەبەست. ڕووت کردە خەڵکانێك براکەتیان کوشت و باوکی تۆیان بەناباوەڕ لەقەڵەمدا. دوای ئەمە، دەتوانی چی بڵێیت؟

کاتێك ئەم هۆنراوەی باوکی عەتا بەگوویێ عوبەیدالله گەیشت، وتی: خوا کارێك بکات، گاز لەقیتکەی قوزی دایکت بگریت:

فلا وصلتك الرحم من ذی قرابة	و طالب وتر و الذليل ذليل
تركت ابا شيبان يسلب بزه	و نجاك خوار العنان مطول

یانی: پەیوەندییەکەت بەهێز نەبێت چوونکە خزمێك و تۆڵەستێنێکی ریسواییت و لەریسوا، تەنیا ریسوا، لەدایك دەبێت. برای شەیبانت پشتگوێ خست کەجلەکانی داکەنن و ئەسپێکی خاو و خلیچك، کردەوەکانی تۆ رزگار بکات.

کوڕی عومەر گەیشتە واست و لەماڵی حەجاج کوڕی یوسف مایەوە و شەڕی نێوان عەبدوالله و نەزر بۆ شێوازی پێش هێرشی زوحاك بۆ سەر نەزر، گەڕایەوە. نەزر خوازیاری ئەوە بوو کوڕی عومەر فەرمانڕەوایەتی عێراقی پێ بسپێرێت و کوڕی عومەر، رازی نەدەبوو. زوحاك لەکوفەوە بەرەو واست کەوتە رێ و مەلجانی شەیبانی وەك جێگری خۆی لەکوفە، بەجێهێشت. زوحاك لەدەروازەی مزمار دابەزی.

کاتێك کوڕی عومەر و نەزر ئەمەیان بینی، شەڕی نێوان خۆیان پشتگوێ خست و بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی زوحاك، پەیمانیان بەست. لەمانگەکانی شەعبان و رەمزان و شوال/ مەی و ژوئەن و ژوئیە ٧٤٥ زایینی، بەردەوام ئاگری شەڕ لەنێوان ئەواندا، هەڵگیرساوبوو.

مەنسور کوڕی جمهور بەعەبدواللە کوڕی عومەر کوڕی عەبدولعەزیزی وت: من هاوشێوەی ئەم خەڵکانەم نەبینیوە! بۆ شەڕیان لەگەڵ دەکەیت و ڕێگەی شەڕ لەمەروانیان لێدەگریت؟ دڵی ئەوان بەدەست بێنە و بیانکەرە قەڵغانی خۆت لەنێوان خۆت و مەروان چوونکە بەمشێوەیە دەست لەشەڕ کردن لەگەڵ ئێمە هەڵدەگرن و زیانەکانی سەر مەروان قورستر و دژوارتر دەکەن. ئەگەر بەسەر ئەودا زاڵ ببن، ئەوەیە تۆ دەخوازیت و لەم کاتەدا بەشێوەیەکی ئاسوودە ژیان بەسەر دەبەیت و ئەگەر مەروان بەسەر ئەواندا زاڵ بێت و تۆ مەبەستی شەڕ لەگەڵ ئەو بکەیت، کاتێك بەتەواوی حەساوەیت و ئاسوودە و سوپاکەی مەروان شەکەت و ماندوو و بێزارن، شەڕ دەستپێدەکەیت. کوڕی عومەر وتی: پەلە مەکە با بزانم دەبێت چی بکەین. مەنسور پەیوەستی ئەوان بوو و وتی: دەمەوێت باوەڕ بەئیسلام بێنم و وتەکانی خواوەند ببیستم. ڕۆشتە ناو ئەوان و بەیعەتی لەگەڵ کردن.

دواتر عەبدوللە کوڕی عومەر کوڕی عەبدولعەزیز لەشوال/ ژوئیەی ٧٤٥ زایینی، پەیمانی ئاشتی لەگەڵ ئەوان مۆر کرد و دەستی بەیعەتی خستە ناو دەستی زوحاك. سلێمان کوڕی هوشام کوڕی عەبدولمەلیك، لەگەڵ ئەودا بوو.

لەسەر کار لابردنی باوکی خەتار لەفەرمانڕەوایەتی کردنی ئاندۆلۆس

فەرمانڕەوایەتی سەوابە

لەم ساڵەدا، خەڵکانی ئاندۆلۆس، باوکی خەتار حسام کوڕی زەرار، فەرمانڕەوای ئاندۆلۆسیان لەسەر کار لابرد.

هۆکارەکەی: کاتێك باوکی خەتار ڕۆشتە ئاندۆلۆس، هاوڕێیەتیەکی کوێرکوێرانەی بۆ یەمانییەکان لەخۆی نیشاندا و دوژمنایەتی بەرابەر بەموزەرییەکان کرد. ڕۆژێك پیاوێك لەکەنانە لەگەڵ پیاوێکی غەسانی مشتومڕی دەکرد. کەنانی داوای لەهاوڕێکەی خۆی، سەمیل کوڕی حاتەم کوڕی زی جەوشنی زەبابی کرد، هاوکاری بکات. لەم بارەوە لەگەڵ باوکی خەتار قسەی کرد. باوکی خەتار بەشێوەیەکی ناپەسەند و توند و تیژ قسەی لەگەڵ کرد و سەمیل وەڵامی دایەوە. فەرمانیدا بەپێوە بیوەستێنن و شەقەزللە لەپشتە ملی بدەن، دەستارەکەی خواربوو. کاتێك ڕۆشتەدەر، وتی: بەم زوانە دەستارەکەی تۆیش، خوار دەبێت. وتی: ئەگەر، کەسەکانم لەدەورم بن، دەستارەکەم بۆ ڕاست دەکەنەوە.

سەمیل یەکێك لەگەورەکانی موزەر بوو. کاتێك لەگەڵ هۆزی بەلج ڕۆشتە ئاندۆلۆس،

شانازی بەخۆیەوە کرد و سەروەری پێبڕا. کاتێك ئەم داستانە روویدا، خەڵکەکەی خۆی کۆکردەوە و بۆی باس کردن. وتیان: گوێڕایەڵی فەرمانەکانی تۆین. وتی: دەمەوێت باوکی خەتار لەئاندۆلۆس دەربپەڕێنم. یەکێك لەهاوەڵانی وتی: ئەو کارە بکە و دەستی هاوکاری بۆ هەموو هاوریکانت درێژ بکە بەڵام داوای هاریکاری باوکی عەتای قەیسی مەکە. ئەو یەکێك بوو لەگەورەکانی قەیس و لەسەر رێبەرایەتی کردنی قەیس، دژایەتی سەمیلی دەکرد. کەسانیتر وتیان: بۆچوونی راست ئەوەیە برۆیتە لای باوکی عەتا و راوێژی لەگەڵ بکەیت چوونکە هەست و سۆزی دەرونی، دەیبزوێنێت و هاوکاریت دەکات. ئەگەر، گرنگی پێنەدەیت، پەیوەستی باوکی خەتار دەبێت و لەزیانی تۆ، هاوکاری ئەو دەکات. هەروەها کارێکی پەسەندە ئەگەر جیاواز لەخەڵکانی مەعدن لەخەڵکانی یەمەنیش، داوای هاوکاری بکەیت.

ئەو کارەی کرد و هەمان شەو سەردانی باوکی عەتای کرد. باوکی عەتا دانیشتووی شاری ئەستجە بوو. رێزی لەسەمیل گرت و لەهۆکاری هاتنەکەی پرسی. سەمیل ئاگاداری کردەوە. هیچی لەگەڵ نەوت تا هەستا و سوار ئەسپەکەی خۆی بوو و جل و بەرگی شەڕی پۆشی و شمشێری بەدەستەوە گرت و وتی: هەر ئێستا هەستە و بەرێکەوە و بۆ کوێ دەخوازیت، برۆ چوونکە هاورێیەتی تۆ دەکەم. فەرمانی بەکەسان و هاوەڵانیدا، فەرمانەکانی ئەنجام بدەن. بەرەو مەرو بەرێکەوتن. فەرماندارەکەی، سوابە کوڕی سەلامەی حەدانی بوو. خەڵکان گوێڕایەڵی فەرمانەکانی بوون. باوکی خەتار ئەوی کردبووە فەرمانڕەوای سودیل و شوێنەکانی دیکە. دواتر لەسەر کار لایبرد و بووە هۆی ئەوەی رق و کینەی باوکی خەتار لەدڵیدا سەوز ببێت. سەمیل داوای هاوکاری لێکرد و بەڵێنی پێدا کاتێك باوکی خەتار دەربپەڕێنن، ئەو وەك فەرمانڕەوا هەڵبژێرن. سەوابە، وەڵامی دانەوە و بەڵێنی هاوکاری پێدان. داوای هاوکاری لەخەڵکەکەی کرد و ئەوانیش وەڵامیان دانەوە و هەموویان بەرەو شەدوونە بەرێکەوتن.

باوکی خەتار، لەقەرتەبەوە رووبەروویان بوویەوە و پیاوێکی وەك جێگری خۆی دیاریکرد. هەردوو سوپا، رووبەرووی یەك بوونەوە و لەمانگی رەجەب/ ئاوریلی ٧٤٥ زایینی، شەڕیان دەستپێکرد. بەسەختی شەڕیان کرد وسەرئەنجام، باوکی خەتار و سوپاکەی شکستیان خوارد و هاوەڵانی بەشێوەیەکی مەترسیدار کوشتار و خۆی ئەسیر کرا. لەقەرتەبە، ئومەییە کوڕی عەبدولمەلیك، جێگرەکەی باوکی خەتاری دەرپەڕاند و سامانەکانی ئەم دووانەی تالآن کرد.

کاتێك باوکی خەتار شکستی خوارد، سەمیل و سەوابە کوڕی سەلامە ڕۆشتنە ناو قەرتەبە و دەستیان بەسەردا گرت. سوابە فەرمانداری گرتەدەست بەڵام زۆری نەخایاند عەبدولرەحمان کوڕی حەسانی کەلبی دژی ئەو ڕاپەڕی و باوکی خەتاری لەزیندان هێنایەدەر. یەمانییەکان کەوتنە جۆش و دەستەیەکی فراوان، دەوری ئەویان گرت. هاورێ لەگەڵ ئەوان، رووی لەقەرتەبە کرد. سوابە لەگەڵ هاوەڵانی خۆی لەیەمانییەکان و موزەرییەکان، لەگەڵ سەمیل، ڕووبەرووی بوونەوە. کاتێك دوو دەستەی نەیار، شەڕیان دەستپێکرد، پیاوێك لەموزەرییەکان هاواری کرد: ئەی خەڵکانی یەمانی! ئێمە کەسێك لەئێوەمان کردە فەرماندار، بۆ لەبەر باوکی خەتار، شەڕی ئێمە دەکەن؟ (مەبەستی سوابە یەمەنی بوو)). ئەگەر فەرماندار لەئێمە دەبوو، بیانوی پێویستان دەستدەکەوت بۆ ئەوەی شەڕی ئێمەی پێبکەن. ئێمە بۆیە ئەم قسانە دەهێنیتە سەرزمان، چوونکە دەمانەوێت، ڕێگە لەکوشتار و خوێنرێژی بگرین و ئاسوودەی کۆمەڵانی خەڵك بەدەست بێنین. کاتێك خەڵك وتەکانی ئەویان بیست، وتیان: سوێند بەخوا ڕاست دەکات. فەرماندار لەئێمەیە، بۆ دەبێت لەگەڵ خەڵکەکەی خۆمان بجەنگین؟ شەڕیان پشتگوێ خست و خەڵکان بڵاوەیان لێکرد. باوکی خەتار هەڵات و پەیوەستی باجە بوو. سوابە بۆ قەرتەبە گەڕایەوە. لەبەر ئەمە، ئەم سوپایان بە ((سوپای ئاسایش) ناو برد.

شوێنکەوتەکانی بەنی عەباس

لەم ساڵەدا، سلێمان کوڕی کەسیر و لاهیز کوڕی قورەیز و قەحتەبە، بەرەو مەککە بەرێکەوتن و لەگەڵ ئیبراهیم کوڕی محەممەدی ڕێبەر، لەم شارەدا کۆبوونەوە و بیست هەزار درەم و دوسەد هەزار دینار و کاڵای فراوانیان بەیەکێك لەکۆیلەکانی ئەودا. ئەبوو موسلیم لەگەڵ ئەواندا بوو و سلێمان بەئیبراهیمی وت: ئەمە کۆیلەی تۆیە.

هەروەها لەم ساڵەدا بووکەیر کوڕی ماهان، نامەی بۆ ئیبراهیم نووسی کە لەسەرەمەرگدایە و باوکی سەلە حەفص کوڕی سلێمانی وەك جێگری خۆی دیاریکردووە و ئەو پەسەند کراوی ڕێبەرە. ئیبراهیم نامەی بۆ باوکی سەلە نووسی و فەرمانی پێدا سەرپەرەستی کاروباری شوێنکەوتەکانی ئەو لەدەست بگرێت. هەروەها نامەی بۆ خەڵکانی خوراسان نووسی و ئاگاداری کردنەوە کاروباری ئەوانی بەباوکی سەلە سپاردووە. باوکی سەلە بەرەو خوراسان بەرێکەوت. خوراسانییەکان ئەویان بەراستگۆ زانی و پێی ڕازی بوون.

هەرچی سامانی شوێنکەوتەکانی بەنی عەباس لای ئەوان کۆببوویەوە، لەگەڵ پێنج یەکی سامانەکانی خۆیانیان تەسلیم کرد.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

عەبدولعەزیز کوڕی عومەر کوڕی عەبدولعەزیز ئایینی حەجی لەم ساڵەدا لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. ئەو، فەرمانداری مەککە و مەدینە و تایف بوو. فەرمانڕەوای عێراق، نەزر کوڕی حەبەشی و لەخوراسان نەسر کوڕی سەیار فەرمانڕەوایەتی دەکرد. لەم ناوچەیە کەسانێکی وەك کرمانی و حارس کوڕی سورەیج، دژایەتیان لەگەڵدا دەکرد.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: سوەید کوڕی غەفەلە کەدەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ١٣٢/ ٧٥٠ زایینی و لەتەمەنی ١٢٠ ساڵی چاوی لەجیهان بەست، عەبدولکەریم کوڕی مالکی جەزری کەئاماژەیان بەساڵی جیاوازی دیکە داوە. باوکی حوسەین عوسمان کوڕی حوسەینی ئەسەدی کوفی، باوکی ئیسحاق عەمرۆ کوڕی عەبدوڵلاەی سەبیعی هەمەدانی کەدەڵێن:

لەساڵی ١٢٨/ ٧٦٤ زایینی و لەتەمەنی سەد ساڵی، ماڵئاوایی لەجیهان کرد. عەبدوڵلاە کوڕی دینار کەدەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ١٣٦/ ٧٥٤ زایینی، مرد. محەممەد کوڕی واسعی ئەزدی بەسری ناسراو بەنازناوی ئەبووبەکر، داوود کوڕی ئەبی هند (ناوی ئەبوو هند دینار موالی بەنی قوشەیر ئەبوو محەممەد)، باوکی بەحر عەبدوڵلاە کوڕی ئیسحاق موالی خزر لەگەورەکان و زاناکانی وشەناسی و شارەزایی ڕێزمانی عەرەبی بوو. زانستەکەی خۆی لەیەحیا کوڕی نەعمان فێر ببوو و بەردەوام ڕەخنەی لەفەرزدق دەگرت و دەیوت ناڕاست و ناخۆش دەنووسێت. فەرزدق ئەوی سەرکۆنە کرد و وتی:

فلو کان عبدالله مولی هجوته و لکن عبدالله مولی موالیا

یانی: ئەگەر عەبدوڵلاە کۆیلەی پیاوێکی نیوە عەرەب بوو، ئەگەری هەیە زمانم بۆ ئیهانە کردنی ئەو بکردایێتەوە. بەڵام عەبدوڵلاە کۆیلەی کۆیلەکانە.

باوکی عەبدوڵلاە پێی وت: دووبارە ناڕاست شتت نووسی کەوتت (موالیا) دەبێت بڵێیت: ((مولی موال)

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و بیست و هەشتی کۆچی ((٧٤٥ – ٧٤٦ زایینی))

کوژرانی حارس کوڕی سورەیج و زاڵبوونی کرمانی لەمەرو

پێشتر ئاماژەمان پێدا یەزید کوڕی وەلید، ئەمانی بەحارس کوڕی سورەیج بەخشی و حارس لەولاّتی بتپەرستەکان گەڕایەوە و دواتر لەنێوان ئەو و نەسر کوڕی سەیار، ناسازگاری کەوتەوە.

کاتێك کوڕی هوبەیرە بوو بەفەرمانڕەوای عێراق، نامەی بۆ نەسر کوڕی سەیار نووسی و فەرمانڕەوایەتی ئەوی لەخوراسان پشتراست و بەهێز کردەوە. ئەو بۆ مەروان کوڕی محەممەد بەیعەتی لەخەڵك وەرگرت. حارس وتی: یەزید ئەمانی بەمن بەخشیوە نەك مەروان کوڕی محەممەد، مەروان گرنگی بەئەمانەکەی وەلید نادات و من لەو ئاسوودە نابم. ڕێگەی ناسازگاری لەگەڵ نەسری گرتەبەر. نەسر پەیامی بۆ نارد و پێشنیاری بەیعەت و هاودەنگی لەگەڵ کۆمەلانی خەڵکی پێکرد و لەدوو بەرەکی و ئاژاوەنانەوە ئاگاداری کردەوە و فەرمانی پێدا دەست لەکارە نەشیاوەکانی خۆی هەڵبگرێت. حارس نەیبیست و گرنگی بەوتەکانی نەدا و بەرێکەوت و ئوردوی لێدا و پەیامی بۆ نەسر نارد کەفەرمانڕوایی بەراوێژکردن (یا شەوڕا) بسپێرە. نەسر ڕازی نەبوو و حارس، فەرمانی بەجەهم کوڕی سەفوان سەرکردەی جەهمییەکاندا (موالی راسب) شێواز و کردەوەکانی ئەو و پێشنیارەکانی بەخەڵکان ڕابگەیێنێت و ئاگاداریان بکاتەوە. کاتێك پێشنیارەکانی ئەویان بیست، کەڵەکە بوون و لەدەوری ئەو کۆبوونەوە. حارس کەسی بۆ لای نەسر ڕەوانە و فەرمانی پێدا سالم کوڕی ئەحوەزی فەرماندەی پاسەوانەکانی لەسەر کار لاببات و لەجیاتی کارگوزارەکانی ئێستای، کارگوزاری دیکە دەستنیشان بکات و بەم شێوەیە سامان بەکارەکان بدەن کەکەسانێك هەڵبژێرن و لەناو ئەوان کەسانێك دیاری بکەن و بەپێی نووسراوی خواوەند، بجوڵێنەوە. نەسر، موقاتیل کوڕی سلێمان و موقاتیل کوڕی جەهمی هەڵبژارد و حارس، موغیرە کوڕی شوعبەی جەهزەمی و موعاز کوڕی جەبەلە. نەسر فەرمانی بەدەبیرەکەی خۆیدا ئەوەی ئەم چوار کەسە لەکردەوە ئیسلامییەکان پەسەندی دەکەن، بنووسێت و ئەوان بکاتە فەرماندەی سنوورەکانی سەمەرقەند و تەخارستان. حارس وای نیشاندەدا کەخاوەنی ئالاّ ڕەشەکانە. نەسر پەیامی بۆ نارد: ئەگەر گومان دەکەیت ئەو کەسەیت کەدیواری دیمەشق وێران دەکەیت

و فەرمانڕەوایی ئومەوییەکان دەڕوخێنیت، پێنسەد سەر و دووسەد وشتر لەمن وەربگرە و ئەوی پێداویستی و کەل و پەلی شەڕ، کەپێویستە، هەڵیبگرە و بەرێکەوە چوونکە بەگیانی خۆم سوێند، ئەگەر تۆ خاوەنی ئەم کارە بیت، من دەستپەروەردەی تۆم و ئەگەر نیت، بێ گومان کەسەکان و بنەماڵە و هاورێیانی خۆت بەرەو مەرگ دەبەیت.

حارس وتی: بەباشی دەزانم ئەم رێگەیە راست و دروستە بەلأم هاورێکانم بۆ ئەم کارە بەیعەت لەگەڵ من ناکەن. نەسر وتی: ئێستا دەرکەوت ئەوان لەگەڵ تۆدا نین. لەخوا بترسە چوونکە بیست هەزار کەس لەخەڵکانی رەبیع و یەمەن لەناو دەبەیت. نەسر پێشنیاری پێکرد بەفەرمانڕەوایی کردنی ماوەرائەلنەهر رازی ببێت و سێسەد هەزار دردەمی لێ وەربگرێت. حارس رازی نەبوو. نەسر وتی: لەکرمانییەوە دەست پێبکە چوونکە ئەگەر بیکوژیت، من فەرمانبەری تۆ دەبم. رازی نەبوو.

ئەوسا ئەم دووانە بەوە رازی بوون جەهم کوڕی سەفوان و موقاتیل کوڕی حەییان لەنێوان خۆیان بکەنە داوەر. بەمشێوەیە داوەریان کرد کەنەسر خۆی لەفەرمانڕەوایەتی بەدوور بگرێت و چارەنووسی فەرمانڕەوا بەئەنجومەنی راوێژ کردن بسپێرێت. نەسر رازی نەبوو و حارس رێگەی ناسازگاری گرتەبەر. نەسر درۆی بەدەم دەستەیەك لەهاوەڵانی خۆیەوە هەڵبەست کەنامەیان بۆ حارس نووسیوە. ئەوان داوای لێخۆشبوونیان کرد و نەسر لێیان خۆشبوو.

لەم کاتەدا، دەستەیەك لەخەڵکانی خوراسان کەبۆنی ئاژاوەیان کردبوو، رۆشتنە لای: ئەم کەسانە لەناو ئەواندا دەبینران: عاسم کوڕی عومەیری سورەیمی، باوکی زەییالی ناجی، موسلیم کوڕی عەبدولرەحمان وکەسانیتر. حارس فەرمانیدا شێوەی هەڵس و کەوت و باوەڕ و بۆچوونەکانی ئەو لەناو بازار و مزگەوت و لەماڵی نەسر، بۆ خەڵکان باس بکەن. باسیان کرد و دەستەیەکی فراوان لەدەوری حارس کۆبوونەوە. پیاوێك لەبەردەم ماڵی نەسردا ئەو کارەی کرد. کۆیلەکانی نەسر لێیاندا. حارس شەڕی لەگەڵ ئەوان کرد و دەستی بەخۆ ئامادە کردن کرد. پیاوێك لەمەرو، رێگەی ژێرزەمینی دەرگای دیواری مەروی نیشانی حارسدا. حارس بەرێکەوت و هەڵیکۆڵی و لەدەروازەی بالینەوە رۆشتە ناو شارەکە. جەهم کوڕی مەسعودی ناجی رووبەرووی ئەوان بوویەوە و کوژرا و خەڵك، ماڵی سالم کوڕی ئەحوەزیان تالأن و پاسەوانەکانی دەروازەی بالینیان کوشت. ئەم رووداوە لەرۆژی دووشەممە دوو رۆژ بۆ کۆتایی جەمادی الثانی/ ٢٦ مارسی ٧٤٦ زایینی روویدا. حارس بەکۆڵانی سەعددا گەڕا و ئەعیەن،

کۆیلەی حەییانی راویە، شەڕی لەگەڵ کرد کەدواهاتەکەی بەکوشتنی ئەعیەن کۆتایی هات.

کاتێك بەرەبەیان بوویەوە، سالم سوار بوو و جارچییەك، جاڕیدا: هەرکەس یەك سەر بێنێت، سێسەد دردمی پێدەبەخشن. هەتاو هەڵنەهات کەحارس شکستی خوارد و بۆ ماوەی شەو و رۆژێك شەڕی لەگەڵ کردن. سالم ڕۆشتە ناو سوپاکەی حارس و دەبیرەکەی ئەوی کوشت. ناوی یەزید کوڕی داوود بوو. هەروەها ئەو پیاوەی کوشت کەرێگەی ژێرزەمینی نیشاندابوون.

نەسر کەسی بۆ لای کرمانی نارد. پیاوەکە ڕۆشتە لای و کەسانێك لای کرمانی دانیشتبوون. لەنێوان سالم کوڕی ئەحوەز و میقدام کوڕی نوعەیم، دەمەقاڵەیەك روویدا و هەرکام بەشێوەیەکی ناشیرین لەگەڵ ئەوی دیکە، قسەی کرد. بەهاوکاری هەرکام لەم دووانە، چەند کەسێك لەئامادە بووان هەستانە سەرپێ. کرمانی ترسا لەوەی ئەمە فێڵێك لەلایەن نەسرەوە بێت. هەستا و ئەوان پەلاماریاندا بەڵام دانەنیشت و سوار ئەسپەکەی خۆی بوو و گەڕایەوە، وتی: نەسر دەیویست فێڵ لەمن و دەستی بەخوێنم سوور بکات.

لەو رۆژەدا جەهم کوڕی سەفوان کەهاوڕێی کرمانی بوو، کوژرا. حارس کوڕەکەی حاتەم کوڕی حارسی بۆ لای کرمانی نارد کەمحەممەد کوڕی موسەنا پێی وت: ئەم دووانە، دوژمنی تۆن، رێگەبدە شەڕی یەك بکەن و بەیەکترەوە سەرقاڵ بن. بۆ بەیانی، کرمانی سوار بوو و ڕۆشتە دەروازەی گۆڕەپانەکەی یەزید و لەگەڵ سوپاکەی نەسر، شەڕی کرد. ئەو هێرشی کردە سەر دەروازەی حەرب کوڕی عامر و سوپاکەی خۆی لەرۆژی چوارشەممە بۆ شەڕی نەسر نارد کەیەکتریان تیرباران کرد و دواتر لەیەك جیابوونەوە. رۆژی پێنجشەممە، شەڕ روویندەدا. رۆژی هەینی رووبەرووی یەك بوونەوە و ئەزدییەکان پاشەکشێیان کرد تا گەیشتنە کرمانی. ئەو ئاڵاکەی بەدەستەوە گرت و شەڕی کرد. هاوەڵانی نەسر شکستیان خوارد و ئەمان، هەشتا ئەسپیان لەوان گرت و تەمیم کوڕی نەسر کەوتە سەرزەوی و ماییەنەکەیان گرت. سالم کوڕی ئەحوزە کەوتە سەرزەوی و ئەوویان بۆ لەشکرگەکەی، نەسر برد. دوای تێپەڕینی ماوەیەك لەشەو، نەسر لەگەڵ عەسمە کوڕی عەبدوالله ئەسەدی، لەمەرو ڕۆشتەدەر. ئەو پشتیوانی لەنەسرییەکان دەکرد. سێ رۆژ شەڕیان کرد کە لەکۆتاییدا، هاوەڵانی کرمانی (ئەزدییەکان و خەڵکی رەبیعە) شکستیان خوارد و خەلیل کوڕی غەزوان هاواری کرد: ئەی خەڵکی یەمەن، ئەی خەڵکی رەبیعە، حارس هاتۆتە ناو بازار و زادەی پیاوی دەستبڕاو (نەسر کوڕی سەیاری) کوشتووە. موزەرییەکان شڵەژان چوونکە پشتیوانیان

لەنەسر دەکرد. شکستیان خوارد و تەمیم کوڕی نەسر دابەزی و جەنگا.

کاتێك یەمانییەکان، موزەرییەکانیان شکستدا، حارس پەیامی بۆ نەسر نارد: خەڵکانی یەمەن، بۆهەڵاتنی ئێوە سەرکۆنەم دەکەن. من دەست لەشەڕ هەڵدەگرم، پیاوە بەهێزەکانی سوپاکەت، بۆ رووبەروو بوونەوەی کرمانی ڕەوانە بکە. نەسر لەمبارەوە پەیمان و سوێندی لێوەرگرت. لەم کاتەدا عەبدحەکیم کوڕی سەعدی عەوەزی و باوکی جەعفەر عیسا کوڕی جەزری مەککی، لەمەککەوە هاتنە لای نەسر. نەسر بەعەبدحەکیم عەوزەی (تیرەیەك لەئەزدییەکان) وت: ئایا کارە نەشیاو و نەزانانەکانی خەڵکەکەت نابینی؟ وتی: بەڵێ، خەڵکە نەزانەکەت، زۆرداریان بەفەرمانڕەوایەتی تۆ، درێژەی کێشاوە، هەموو کاروبارەکان کەوتۆتە دەستی تۆ، نەك خەڵکانی ڕەبیعە و یەمەن. ئەوان لەخۆشیدا خەریکە دەتەقن. لەناو خەڵکانی یەمەن و ڕەبیعە، بیرمەندان و نەزانەکان دەژین، بەڵام نەزانەکان بەسەر بیرمەندەکاندا زاڵبوون. باوکی جەعفەر عیسا بەنەسری وت: ئەی فەرماندار، بەم هەموو گرفتارییەوە، فەرمانڕەوایەتی بەسە، کارێکی گەورە رووی لەتۆ کردووە، بەم زوانە پیاوێکی بێ ناو و نیشان دێت و ئاڵا و جلی ڕەش بەرز دەکاتەوە و پێشنیاری دەوڵەتێك دەکات تا بناغەی بۆ دابرێژرێت و دەست بەسەر ئەم کارانە دەگرێت و ئێوە تەنیا بینەر دەبن. نەسر وتی: وتەکانی تۆ هاوشێوەی نەبوونی وەفاداری و ڕەشبینییە لەجیاتی هاوڕێیەتی. عیسا وتی: حارس بەناچاری دەبێت بکوژرێت و لەدار بدرێت. دوور نییە ئەم چارەنووسە یەخەی کرمانیش بگرێتەوە.

کاتێك نەسر لەمەرو ڕۆشتەدەر، کرمانی دەستی بەسەردا گرت. وتارێکی بۆ خەڵك خوێندەوە و ئەمانی پێبەخشین. ماڵەکانی وێران و سامانەکانی تاڵان کرد. حارس سەرکۆنەی ئەم کارانەی کرد. کرمانی بیری لەهێرش کردن و کوشتنی ئەو کردەوە بەڵام دواتر، بیرۆکەکەی پشتگوێ خست.

بیشر کوڕی جورموزی زەببی لەگەڵ پێنج هەزار شەڕکەر، خۆی بەدوور گرت و بەحارسی وت: من لەبەر ئەوە لەشەڕەکان هاوکاری تۆم کرد چوونکە خوازیاری دادپەروەری بوویت، ئێستا کە لەگەڵ کرمانیدایت، لەبەر ئەوە دەجەنگیت تا بڵێن، حارس، سەرکەوتنی بەدەست هێنا. ئەمانە بەهۆی داوەری کردنی پێشینە شەڕ دەکەن و من بەشداری شەڕەکانی تۆ ناکەم چوونکە دەستەیەکین بەدوای دادپەروەریدا دەگەڕێین وتەنیا لەگەڵ خراپەکاران، دەجەنگین.

حارس ڕۆشتە مزگەوتی عەبیاز و کەسی بەدوای کرمانیدا ڕەوانە کرد و پێشنیاری پێکرد فەرمانڕەوایی کردنی خەڵکان بەئەنجومەنی ڕاوێژکاری بسپێرێت. کرمانی ڕازی نەبوو و حارس لێی جیابووبەوە. هەر دووکیان بۆ ماوەیەك دەستیان لەشەڕ و ئاژاوە، هەڵگرت.

دواتر حارس لەدیوارەکە نزیك کەوتەوە و کەلێنێکی تیا دروست کرد و ڕۆشتە ناو شارەکە و بۆ هێرش کردنە سەر کرمانی، پێشڕەوی دەستپێکرد. شەڕیان دەستپێکرد و شەڕ لەنێوان ئەوان ڕووی لەدژواری کرد. حارس شکستی خوارد و سوپاکەی کرمانی، ئەو کەسانەی کوشتار کرد کەلەنێوان کەلێنەکە و لەشکرگەکەی حارسدا بوون. حارس سوار ئێستر بوو. دابەزی و سواری ئەسپێك بوو و لەگەڵ سەد پیاوی شەڕکەر، خۆڕاگری کرد. لای دارێکی زەیتوون کوژرا یا لەژێر داری سوونجو. سوادەی برایشی کوژرا و جگە لەم دووانە، کەسانێکی دیکە لەخوێنی خۆیاندا گەوزان.

دەستەیەك دەڵێن: داستانی کوژرانەکەی بەمشێوەیە: پیاوی کەرمانی هێرشی کردە سەر بیشر کوڕی جورموز کەپێشتر ئاماژەمان بەخۆ بەدوور گرتنی ئەو لەشەڕەکاندا. حارس کوڕی سورەیج لەگەڵ ئەودا بوو. کرمانی چەند ڕۆژێك لەنێوان ئەو و لەشکرگەکەی بیشر کەدوو فەرسەخ بوو، چاوەڕوان و دواتر مەبەستی شەڕکردنی کرد. حارس بۆ شوێنکەوتنی کرمانی داخی خوارد و وتی: لەشەڕ کردن لەگەڵ ئەوان پەلە مەکە و من ئەوان لەتۆ دوور دەخەمەوە. ئەو لەگەڵ دە سوار، ڕۆشتە ناو سوپاکەی بیشرو چەند ڕۆژێکی لەگەڵ سوپاکەی ئەودا بەسەر برد. موزەرییەکان لەهاوەڵانی حارس، لەلەشکرەکەی کرمانییەوە، پەیوەستی بوون. جگە لەسەلە کوڕی ئەبی عەبدوالله، هیچ کەسێك لەخەڵکانی موزەر، لەناو سوپاکەی کرمانیدا نەمایەوە. وتی: حارس کەسێکی فێڵبازە. هەروەها موهەلیب کوڕی ئەیاس وتی: حارسم بەردەوام بەشێوەیەك بینیوە کەسوارەکان شوێنی کەوتوون. کرمانی چەند جارێك شەڕی لەگەڵ ئەوان تاقی کردەوە، دەیانکوشت و بۆ سەنگەرەکانی خۆیان دەگەڕانەوە. هەندێ کات سەرکەوتنیان بەدەست دەهێنا و هەندێ کات شکستیان دەخوارد.

حارس دوای چەند ڕۆژ کۆچی کرد و لەژێر دیوارەکەی مەرو، ڕێڕەوێکی ژێرزەمینی لێدا وڕۆشتە ناوی. کرمانی شوێنی کەوت. موزەرییەکان بەحارسیان وت: کاتێك لەناو سەنگەرەکانی خۆمان هاتینەدەر، ڕۆژی سەرکەوتنی ئێمەیە بەڵام تۆ چەندین جار هەڵاتوویت، دابەزە. وتی: ئەگەر سوارە بم، باشترم بۆ ئێوە لەوەی پیادە بم. وتیان: تەنیا بەوە ڕازی دەبین دابەزیت. دابەزی. شان بەشانی حارس شەڕیان کرد. حارس وبراکەی

وبیشر کوڕی جورموز و دەستەیەك لەسوارکارەکانی تەمیم کوژران و کەسانی دیکە، هەڵاتن و مەرو، باوەشی بۆ خەڵکانی یەمەن کردەوە. ماڵی موزەرییەکانیان وێران کرد. کاتێك حارس کوژرا، نەسر کوڕی سەیار وتی:

یا مدخل الدل علی قومه	بعدا و سحقا لك من هالك
شؤمك اردی مضرا کلها	و حز من قومك بالحالك
ما کانت الازد و اشیاعها	تطمع فی عمرو و لا مالك
و لا بنی سعد اذا الجموا	کل طمو لونه حالك

یانی: ئەی ئەو کەسەی ریسوایی بەخەڵکەکەی خۆت دەبەخشیت، دوور و لەناوچوو بیت چەندە کوژراوێکی شووم بوویت. شوومی تۆ هەموو موزەرییەکانی بەرەو مەرگ برد و خەڵکەکەتی لەبەرزایی کێوەکانەوە خستەخوار. نەخەڵکانی ئەزد چاوی تەماحیان بڕیبووە عەمرۆ یا مالك نە شوێنکەوتەکانیان و نە منالەکانی سەعد لەو کاتەی جڵەوی ماینەکانیان توند دەکەن و سوار ئەسپە تیژپێ و چالاکەکان دەبن.

عەمرۆ کوڕی مالك و سەعد دوو تیرە لەتیرەکانی تەمیمن. دەستەیەك دەڵێن: ئەم هۆنراوەیە لەنەسر سەبارەت بەعوسمان کوڕی سەدەقەیە. دایکی کەسیر زەببی وتی:

لا بارك الله فی انثی و عذبها	تزوجت مضریا آخر الدهر
ابلغ رجال تمیم قول موجعة	احللتموها بدار الذل و الفقر
ان انتم لم تکروا بعد جولتکم	حتی تعیدوا رجا الازد فی الظهر
انی استحیت لکم من بعد طاعتکم	هذا المزوني یحییکم علی قهر

یانی: خوا پیرۆزی نەبەخشێت بەو مێینەی تا کۆتایی رۆژگار لەگەڵ پیاوێکی موزەری، پەیوەندی هاوسەرگیری دەبەستێت. خواوەند ئەشکەنجەی بکات. وتاری ژنێکی بەئازار بەپیاوانی تەمیم بگەیێنە کەئێوەتان لەماڵی ئەزانی و ریسواییدا گرفتار کرد: ئەگەر دوای ئەمە هێرش نەکەن و پیاوانی ئەزد بۆ پشتی باوکانیان نەگەڕێننەوە، من شەرمەزارم کەفەرمانەکانی ئەم مەزونییە ئەنجام دەدەن کەبەزۆر باج لەئێوە دەستێنێت.

شوێنکەوتەکانی بەنی عەباس

لەم ساڵەدا، ئیبراهیم ڕێبەر، ئەبوو موسلیمی خوراسانی بۆ خوراسان نارد لەکاتێکدا تەمەنی نۆزدە ساڵ بوو. نامەی بۆ شوێنکەوتەکانی نووسی: من فەرمانەکانی خۆم بەو

سپاردووە، فەرمانبەر و گوێرایەڵی ئەو بن چوونکە فەرمانڕەوای خوراسان و هەموو ئەو شوێنانەیە کەلەمە بەدوا، بەسەریاندا زاڵ دەبێت. ئەبوو موسلیم ڕۆشتە لای ئەوان بەڵام بەوتەکانی ڕازی نەبوون. بۆ ساڵی داهاتوو ڕۆشتنە مەککە و پێکەوە، چاویان بەئیبراهیم کەوت. ئەبوموسلیم ئەوی ئاگادار کردەوە کەفەرمان و نووسراوەکەی ئەویان بەکار نەبردووە. ئیبراهیم وتی: من ئەم پێشنیارەم بەزۆر کەس کردووە و ڕازی نەبوون.

پێشنیاری بەسلێمان کوڕی کەسیر کردبوو. وتبووی: هەرگیز تەنانەت بەفەرمانڕەوایی بەسەر دوو جەستە ڕازی نابم. بەئیبراهیم کوڕی سەلە پێشنیاری کرد بەڵام ڕازی نەبوو. دواتر ئەوانی ئاگادار کردەوە کەئەبوو موسلیمی هەڵبژاردووە. فەرمانی فەرمانبەری کردنی ئەوی پێدان و داوتر پێی وت: تۆ پیاوێك لەبنەماڵەی ئێمەیت، پێشنیارەکانی من لەگووێ بگرە، سەیری ئەم هۆزە یەمەنییە بکە، بەردەوام پەیوەستی ئەوان بە و هاورێیەتی ئەوان هەڵبژێرە چوونکە خواوەند تەنیا بەهاوکاری ئەوان، سەرکەوتنمان پێدەبەخشێت. لەخەڵکانی ڕەبیعە و کارەکانیان گومان بکە و بزانە موزەرییەکان، دوژمنانی دراوسێی تۆن. هەرکەست پەسەند نەکرد، بیکوژە و ئەگەر توانیت هەموو عەرەبەکانی خوراسان بکوژیت، مۆڵەتیان پێمەدە. هەر کوڕێك باڵای گەشتە پێنج بست و گومانی تۆی بزواند، بیکوژە و لەگەڵ ئەم پیرە پیاوە، سلێمان کوڕی کەسیر، دژایەتی مەکە و گوێ لەفەرمانەکانی بگرە. ئەگەر لەکارێك گومانت بۆ دروست بوو، تەنیا لەگەڵ خۆم ڕاوێژ بکە.

گێڕانەوەکانی دیکە سەبارەت بەئەبوو موسلیم، بەخواستی خوا، لەگێڕانەوەی ڕووداوی ساڵەکانی داهاتوو، باس دەکەین.

کوژرانی زوحاکی خارجی

پێشتر ئامازەمان پیدا زوحاك کوڕی قەیسی خارجی، گەمارۆی خستە سەر عەبدوڵڵە کوڕی عومەر کوڕی عەبدولعەزیز. کاتێك ماوەی گەمارۆکە درێژەی کێشا، پێشنیاریان پێکرد ئەو بۆ لای مەروان دوور بخاتەوە. باوکی عومەر پەیامی بۆ نارد: مانەوەی ئێوە بۆمن گران یا دژوار نییە، ئەوە مەروانە. هێرش بکەسەر ئەو چوونکە ئەگەر شەڕی لەگەڵ بکەیت، هاورێیەتی و هاوکاری تۆ دەکەم. ئاشتی لەگەڵ کرد و بۆ لای ئەو ڕۆشت، لەپشت سەری ئەو نوێژی خوێند و ڕووی کردە کوفە. خەڵکانی موسڵ نامەیان بۆ زوحاك نووسی و بانگێشتیان کرد تا دەستی بۆ سەر مەروان ئاوەڵا بکەن. ئەو لەگەڵ سوپاکەی خۆی، دوای بیست مانگ،

بەرەو ئەو دیارە بەرێکەوت. فەرمانداری موسڵ، بەنوێنەرایەتی مەروان، پیاوێك لەمناڵەكانی شەیبان بەناوی قەتەران كوڕی ئەكمە بوو. خەڵكانی موسڵ، دەروازەی شارەكەیان كردەوە و زوحاك ڕۆشتە ناو شارەكە. قەتەران و سوپاكەی، ڕوبەڕوویان بوونەوە تا كوژران. زوحاك بەسەر موسڵ و شارەكانی دەوروبەری، زاڵ بوو.

هەواڵی ئەم كارە كاتێك بەمەروان گەیشت كەگەمارۆی خستبووە سەر حمس و شەڕی لەگەڵ خەڵكەكەی دەكرد. نامەی بۆ كوڕەكەی عەبدوالله كوڕی مەروان نووسی و فەرمانی پێدا لەگەڵ سوپاكەی خۆی بەرەو نەسیبین بەرێكەوێت و ڕێگە نەدات زوحاك لەنێوان جەزیرە، جێگیر ببێت. عەبدوالله لەگەڵ حەوت یا هەشت هەزار پیاوی شەڕكەر بەرەو ئەو دیارە بەرێكەوت. زوحاك ڕووی كردە نەسیبین و لەوێ، گەمارۆی خستە سەر عەبدوالله. زوحاك، زیاتر لەسەد هەزار پیاوی شەڕكەر، هاوڕێیەتیان دەكرد. ئەو دووان لەفەرماندەكانی خۆی لەگەڵ چوار هەزار یا پێنج هەزار شەڕكەری بۆ ڕەققە ڕەوانە كرد. دانیشتوانی شارەكە ڕووبەڕوویان بوونەوە. مەروان كەسی نارد و ئەوانی لەوێ دەرباز كرد.

مەروان بۆ شوێنی مانەوەی زوحاك بەرێكەوت. ئەم دووانە لەنزیك كەفەرتوسا لەشارەكانی ماردین، ڕووبەڕووی یەك بوونەوە. سەراسەری ڕۆژ، شەڕی لەگەڵ كرد. كاتێك ئێواریْ داهات، زوحاك و ئەو دەستە لەهاوەڵانی كەبەهێز و دوور ئەندێش بوون، دابەزین. ژمارەیان دەگەیشتە شەش هەزاركەس. شەڕكەرانی دیكە نەیاندەزانی چی ڕوویداوە. سوارەكانی مەروان گەمارۆیاندان و تێكۆشانە شەڕیان دەكرد و لەگەڵ دەستپێكردنی تاریكی شەو، هەمووی ئەوانیان كوشت. لەسەرەتای شەو، شەڕكەرانی دیكەی زوحاك بۆ شوێنەكانی خۆیان گەڕانەوە و نەیاندەزانی زوحاك كوژراوە. هەروەها مەروانیش لەم ڕووداوە ئاگادار نەبوو. یەكێك لەو كەسانەی ئەوی بینیبوو، هاتە لای كەسەكانی و لەڕاستییەكان ئاگاداری كردنەوە. ئەوان گریان و شین ورۆڕۆیان دەستپێكرد. یەكێك لەفەرماندەكان ڕۆشتە لای مەروان و ئاگاداری كردەوە. بەودا، چرا و مۆمدانەكانی ڕەوانە كرد و بەناو كوژراواندا گەڕان و ئەویان دۆزییەوە. لەسەر و ڕیشی شوێنەواری نزیكەی بیست زەربەی شمشێریان بینی. تەكبیریان وت و سوپاكەی زوحاك زانییان سوپاكەی مەروان لەكوشتنی ئەو، ئاگادار بوونەوە. مەروان سەری ئەوی بۆ شارەكانی مەداین نارد و لەوێ، بەناو خەڵكاندا سووڕاندیان.

دەستەیەك دەڵێن: زوحاك لەساڵی ١٢٩/ ٧٤٧ زایینی كوژرا.

کوژرانی خەیبەری و فەرمانڕەوای شەیبان

کاتێك زوحاك کوژرا، سوپاکەی، شەویان بەسەر برد. و کاتێك بەرەبەیان هات، لەگەڵ خەیبەری بەیعەتیان کرد. ئەو رۆژ مانەوە و بەیانی ئەو رۆژە رووبەرووی سوپاکەی مەروان بوونەوە. سلێمان کوڕی هوشام کوڕی عەبدولمەلیك، لەگەڵ خەیبەریدا بوو. پێشتر هاورێیەتی زوحاکی دەکرد و ئێمە ئاماژەمان بەهۆکاری هاتنی ئەودا.

دەستەیەك دەڵێن: بەمشێوە نەبوو بەڵکو ئەو لەنەسیبین هاوڕێ لەگەڵ سێ هەزار شەرکەر لەموالی و کەسەکان و هاوەڵانی، رۆشتە لای زوحاك. خوشکەکەی ئەو لەگەڵ شەیبانی حروری کەدوای کوژرانی خەیبەری، خەڵك بەیعەتیان لەگەڵ بەستبوو، پەیوەندی هاوسەریەتی بەست. خەیبەری لەگەڵ چوارسەد سوارە لەسوپاکەی خۆی، هێرشی کردە سەرمەروان. مەروان کە لەدڵی سوپاکەیدا بوو، شکستی خوارد بەناچاری لەناو لەشکرگەکەی خۆی هاتەدەر. خەیبەری و سوارەکانی رۆشتنە ناو لەشکرگەکەی ئەوان و دروشمەکەی خۆیان بەرز کردەوە و هەرکەسیان گرت، کوشتیان تا گەشتنە خێوەتەکەی مەروان و تەنافی خێوەتەکەیان بڕی و خەیبەری لەسەر فەرشەکەی ئەو دانیشت. باڵی راستی سوپاکەی مەروان بەهێز بوو هەروەها باڵی چەپیش. فەرماندەیی باڵی چەپ لەدەستی ئیسحاق کوڕی موسلیمی عەقیلیدا بوو. کاتێك سوپاییەکان، ژمارەی کەمی هاوەڵانی خەیبەریان بینی، کۆیلەکانیان بەستوونی خێوەتەکان، هێرشیان کردنەسەر و خەیبەری و هەمووی هاوەڵانی ئەویان لەخێوەتەکەی مەروان و دەوروبەری کوشتار کرد.

ئەم هەواڵە بەمەروان گەیشت کەنزیکەی پێنج یا شەش میل لەلەشکرگەکەی دوور کەوتبوویەوە. بۆ لای سوپاکەی گەڕایەوە و سوارەکانی، لەشوێنەکانی خۆیاندا، جێگیر کردەوە. شەوی لەناو لەشکرگەکەی بەسەر برد. سوپاکەی خەیبەری گەڕانەوە و شەیبانیان وەك فەرماندەی خۆیان هەڵبژارد و بەیعەتیان لەگەڵ بەست. مەروان بەدەستە شەرکەرەکان، شەڕی لەگەڵ کردن و لەم رۆژە بەدواوە، ریزکردنی شەرکەران بوو بەشتێکی بێ هۆ و فیڕۆ.

بەسەرهاتی حەمزەی خارجی لەگەڵ تالبی حەق

ناوی حەمزەی خارجی موختار کوڕی عەوف ئەزدی سولەمی بەسری بوو. سەرەتای کارەکەی بەمشێوە بوو کەیەکێك بوو لەخەواریجی ئەبازی. ساڵانە لەکاتی حەج، دەڕۆشتە

شوێنی کۆبوونەوەی خەڵکان بۆ دژایەتی و شەڕ دژی مەروان کوڕی محەممەد هانی دەدان. بەمشێوە بوو تا لەکۆتایی ساڵی ١٢٨/ نوتی ٧٤٦ زایینی، لەگەڵ عەبدواللە کوڕی یەحیا ناسراو بەناوی (ئەوی بەدوای راستی و دروستی دەگەڕێت، یا خوازیاری راستی) تالبی حەق، کۆبوویەوە و یەکیان ناسی. پێی وت: قسەیەکی باش ببیستە چوونکە دەبینم پێشنیاری رێگەی راست و دروست بەخەڵکان دەکەیت. لەگەڵ من وەرە چوونکە خەڵکەکەم، گوێرایەڵی فەرمانەکانی منن.

بەرێکەوت تا گەیشتە حەزرەمەوت. باوکی حەمزە لەسەر بنەمای خەلافەت، بەیعەتی لەگەڵ کرد و ئەوانی بۆ نافەرمانی کردنی مەروان و بنەماڵەی مەروان هاندا. جارێك باوکی حەمزە لای مەعدەنی منالەکانی سەلیم تێپەڕی کەفەرمانڕەواکەی کەسیر کوڕی عەبدواللە بوو. وتەکانی باوکی حەمزەی بیست و چل قامچی لێدا. کاتێك باوکی حەمزە بوو بەفەرمانداری مەدینە و دەستی بەسەردا گرت، کەسیر لەوێ ڕۆشت و خۆی شاردەوە تا ئەوەیان بەسەرهات کەئاماژەمان بەداستانەکەیاندا.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

بەوتەی هەندێ کەس، لەم ساڵەدا مەروان، یەزید کوڕی هوبەیرەی بۆ عێراق ڕەوانە کرد تا لەگەڵ خەواریجی ئەو دیارە، شەر بکات.

عەبدولعەزیز کوڕی عومەر کوڕی عەبدولعەزیز، لەم ساڵەدا نایینی حەجی لەگەڵ خەڵکان بەست کەفەرمانداری مەککە و مەدینە و تایف بوو.

کارگوزاران لەم ساڵەدا، ئەم کەسانە بوون: زوحاکی خارجی فەرمانڕەوایەتی عێراق و عەبدواللە کوڕی عومەر کوڕی عەبدولعەزیز ، دادیاری بەسرە سومامە کوڕی عەبدواللە کوڕی ئەنس و لەخوراسان، نەسر کوڕی سەیاری فەرمانڕەوایەتی دەکرد کەئاژاوە لەناو ئەو شارەدا فراوان ببوو.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: عاسم کوڕی ئەبی نەجوودی زانا، قورئان خوێنی قورئان زان، یەعقوب کوڕی عوتەبە کوڕی ئەخنەسی مەدەنی سەقەفی، جابر کوڕی یەزیدی جوعفی، ئەبوو زوبەیر محەممەد کوڕی موسلیم کوڕی تەدرووسی مەککی زوبەیری، جامع کوڕی شەداد، ئەبوو قەبیلی موعافەری کەناوی حویەی کوڕی هانی موفەری بوو. سەعید کوڕی مەسروقی سوەری باوکی سوفیانی سوەری کەپیاوێکی شارەزا لەگێڕانەوەی حەدیسدا بوو.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و بیست و نۆی کۆچی ((٧٤٧ زایینی))

چارەنووسی شەیبانی خارجی تا کوژرانی

ناوی، شەیبان کوڕی عەبدعەزیز باوکی دولەف یەشکوری بوو.

هۆکاری کوژرانەکەی ئەمە بوو: کاتێك خواریج، دوای کوژرانی خەیبەری بەیعەتیان لەگەڵ کرد، جڵەوی کارەکانی گرتەدەست و ڕۆژگاری بەشەڕ کردن لەگەڵ مەروان بەسەر برد. زۆربەی ئەو کەسانەی چاوی تەماحییان بڕیبووە ژن و زێر و زیو، لەدەوری شەیبان بڵاوەیان لێکرد و تەنیا چل هەزار پیاوی شەڕکەری لەگەڵ مایەوە. سلێمان کوڕی هوشام پێشنیاری پێکردن بەرەو موسڵ بڕۆن. کۆچیان کرد و مەروان شوێنیان کەوت تا گەیشتنە موسڵ. لەرۆژهەلاتی دیجلە، ئوردوویان لێدا و پردەکانیان هەڵبەست کە لەشوێنی مانەوەی ئەوان تا شارەکە، درێژ دەبوویەوە. خواردن و پێداویستییەکانیان لەم ڕێگەوە دابین دەکرا. مەروان لەبەرابەر ئەوان ئوردوی لێدا. خەواریج لە (کار) ئوردویان لێدابوو و مەروان لەخوسسە. خەڵکانی موسڵ لەبەرژەوەندی خەواریج شەڕیان دەکرد. مەروان بۆ ماوەی شەش یا نۆ مانگ، مایەوە و شەڕی لەگەڵ کردن.

لەم کاتەدا یەکێك لەبرازاکانی سلێمان کوڕی هوشام، بەناوی ئومەییە کوڕی معاویە کوڕی هوشامیان بردە لای مەروان. ئەو، ئەسیر و لەگەڵ مامی سلێمان لەناو سوپاکەی شەیباندا بوو. دەستیان بڕییەوە و کوشتیان. مامی سەیری دەکرد.

مەروان نامەی بۆ یەزید کوڕی عومەر کوڕی هوبەیرە نووسی و فەرمانی پێدا لەگەڵ هەموو شەڕکەرانی لەقرقیسیاوە ڕوو بکاتە عێراق. موسەنا کوڕی عیمرانی عایزی، فەرمانڕەوایەتی کوفەی دەکرد. ئەو جێگری خەواریج بوو لەعێراق. لەعەین تەمەر ڕووبەرووی کوڕی هوبەیرە بوویەوە و شەڕێکی قورسیان ئەزموون کرد. خەواریج پاشەکشێیان کرد و دواتر لەنوخەیلیەی کوفە، کۆبوونەوە. کوڕی هوبەیرە، شکستیدان. ژمارەیان لەبەسرە فراوان و شەیبان، عوبەیدە کوڕی سەواری لەگەڵ سوارەکانی گوشەن، بۆ شەڕی ئەوان ڕەوانە کرد کە لەبەسرە ڕوبەرووی یەکبوونەوە و خەواریج شکستیان خوارد و عوبەیدە کوژرا و کوڕی هوبەیرە، لەشکرگەکەی ئەوانی تالان کرد. کوڕی هوبەیرە دەستی بەسەر هەموو عێراقدا گرت و مەترسییان بۆ سەر خۆیان نەهێشت.

مەنسور کوڕی جمهور لەناو سوپای خەواریجدا بوو. هەڵات و دەستی بەسەر ماهین و

سەراسەری کوێستاندا گرت. کوڕی هوبەیرە ڕۆشتە واست و کوڕی عومەری گرت و زیندانی کرد. نوباتە کوڕی حەنزەلەی (فەرمانداری شارەکانی ئەهواز) بۆ رووبەروو بوونەوەی سلێمان کوڕی حەبیب، ڕەوانە کرد. سلێمان ئەم هەواڵەی بیست و داوود کوڕی حاتەمی بۆ شەڕی نوباتە نارد. لەمورتان لەکەنارەکانی دوجەیل روبەرووی یەك بوونەوە و شەڕیان کرد. خەڵکان شکستیان خوارد و هەڵاتن و داوود کوژرا.

کاتێك کوڕی هوبەیرە دەستی بەسەر عێراقدا گرت، مەروان نامەی بۆ نووسی و فەرمانی پێدا عامر کوڕی زوبارەی موری بۆ لای ئەو ڕەوانە بکات. کوڕی هوبەیرە ئەوی لەگەڵ حەوت یا هەشت هەزار پیاوی شەرکەر، بەرێکرد. ئەم هەواڵە بەشەیبان گەیشت و ئەو، جەوەن کوڕی کەلابی خارجی لەگەڵ دەستەیەك ڕەوانە و لە (سن) رووبەرووی عامر بوونەوە و شکستیان پێهێنان. عامر، ڕۆشتە ناو سن و لەقەلاکەیدا، سەنگەری گرت. مەروان بەردەوام لەرێگەی وشکانییەوە، سوپای بۆ هاوکاری کردنی ئەو ڕەوانە دەکرد و بەمشێوەیە، ژمارەی سوپاکەی عامر، فراوان بوو.

مەنسور کوڕی جمهور، لەکوێستانەکانەوە، سامان و دارایی بۆ شەیبان دەنارد. کاتێك سوپاکەی عامر فراوان بوو، بەمەبەستی شەڕ لەگەڵ جەوەن و خەواریج بەرێکەوت و شەڕیان دەستپێکرد و توانی شکستیان پێبێنێت. جەوەن کوژرا و کوڕی زوبارە، بەرەو موسڵ، گەڕایەوە.

کاتێك شەیبان لەکوژرانی جەوەن ئاگادار بوویەوە و بیستی عامر بەمەبەستی هێرش کردن بۆ سەر سوپاکەی بەرێکەوتووە، پەسەندی نەکرد لەنێوان ئەو دوو سوپایەدا بمێنێتەوە. لەبەر ئەمە خەواریجی لەگەڵ خۆی برد. عامر لەموسڵ، مەروانی بینی. مەروان ئەوی لەگەڵ سوپایەکی گەورە، بەدوای شەیباندا، ڕەوانەی کرد. ئەگەر دەرۆشت، دەرۆشت و ئەگەر دەمایەوە، دەمایەوە. نەیدەویست شەڕ دەستپێبکات بەڵکو دەیویست، شەیبان ئەو کارە بکات. ئەگەر شەیبان شەڕ هەڵگیرسێنێت، رووبەرووی ببێتەوە و ئەگەر دەستی لەشەڕ هەڵگرت، دەست هەڵگرێت و بڕوات و شوێنی بکەوێت. بەمشێوە بوو تا لەکوێستانەکان تێپەڕین ولەبەیزیای فارس، دابەیزن کەعەبدواللە کوڕی معاویە کوڕی حەبیب کوڕی جەعفەر، لەگەڵ دەستەیەکی فراوان لەوێ بوون. کاروباری نێوان ئەم دووانە سەقامگیر نەبوو. بەرێکەوت و لەجیرۆفتی کرمان دابەزی. عامر کوڕی زوبارە بەرێکەوت و لەبەرابەر کوڕی معاویە دابەزی و بۆ ماوەیەك مایەوە دواتر شەڕی دەستپێکرد. کوڕی معاویە، شکستی

خوارد و رووی کردە هەرات. کوڕی زوبارە و سوپاکەی بەرێکەوتن تا لەجیرۆفت روبەرووی شەیبان بوونەوە و شەڕێکی قورس دەستپێکرد. خەواریج، شکستیان خوارد و لەشکرگەکەیان تالأن کرا. شەیبان، ڕۆشتە سیستان و لەوێ لەناوچوو. ئەم رووداوە، لەساڵی ١٣٠/ ٧٤٨ زایینی روویدا.

دەستەیەك دەڵێن: بەمشێوە نەبوو، بەڵکو شەڕی مەروان و شەیبان لەموسڵ، یەك مانگ درێژەی کێشا. شەیبان شکستی خوارد و بۆ فارس ڕۆشت و عامر کوڕی زوبارە شوێنیکەوت. شەیبانی رووی کردە دوورگەی، کوڕی کاوان و دواتر لەوێ کۆچی کرد. جولەندی کوڕی مەسعود کوڕی جەیفەر کوڕی جولەندی ئەزدی، لەساڵی ١٣٤/ ٧٥٢ زایینی، ئەوی کوشت. (دواتر ئاماژەی پێدەدەین) سلێمان و هاوەڵانی و کەسەکانی سوار کەشتی بوون و بەرەو سند، بەرێکەوتن.

کاتێك سەفاح، لەسەر تەختی خەلافەتی عەباسی دانیشت، سلێمان ڕۆشتە لای. رێزی لێگرت و دەستی پێدا تا ماچی بکات. کاتێك سودەیف، کۆیلەی سەفاح، ئەمەی بینی، رووی تێکرد و وتی:

لا یغرنك ما تری من رجال	ان تحت الضلوع داءا دویا
فضع السیف و ارفع السوط حتی	لا تری فوق ظهرها امویا

یانی: بەوەی لەناخی هەندێ کەسدا دەیبینی، فریو مەخۆ چوونکە لەژێرپەراسووەکان، ئازارە گیانبڕەکانە. قامچی هەڵبگرە و شمشێر بخەرە ناویان تا لەسەر زەوی، یەك ئومەوی نەبینی.

سلێمان وەڵامی دایەوە و وتی: ئەی پیرەپیاو، منت بەکوشتندا! سەفاح هەستا و بەجێیهێشت. سلێمانیان گرت و کوشتیان.

مەروان دوای بەرێکەوتنی شەیبان لەموسڵ، بۆ ماڵەکەی لەحەڕان گەڕایەوە و مایەوە تا ئەو کاتەی ڕۆشتە زاب.

ئاشکرا بوونی بانگەوازی عەباسییەکان لەخوراسان

لەم ساڵەدا ئەبوو موسلیمی خوراسانی، لەخوراسانەوە ڕۆشتە لای ئیبراهیمی رێبەر. ئەبوو موسلیم لەنێوان خوراسان و ئیبراهیم، هاتوچۆی دەکرد.

لەمساڵەدا، ئیبراهیم نامەی بۆ ئەبوو موسلیم نووسی و بانگی کرد تا سەبارەت

بەبارودۆخی خەڵکان، پرسیاری لێبکات. ئەو لەنیوەی جەمادی الثانی/ سێی مارسی ٧٤٧ زایینی، لەگەڵ حەفتا کەس لەگەورەکان، بەمەبەستی بینینی ئیبراهیم بەرێکەوت. کاتێك گەیشتنە دەندانەگان، لەپانتایی خوراسان، کامل یا باوکی کامل، لەسەر رێگەکەی قووت بوویەوە و پرسی بەرەو کوێ دەڕوات. وتی: حەج. دواتر ئەبوموسلیم بەتەنیا لەگەڵی دانیشت و بانگەوازی عەباسییەکانی پێ پێشنیار کرد. کامل، رازی بوو. دواتر ئەبوو موسلیم ڕۆشتە نەسا کەفەرماندارەکەی، سلێمان کوڕی قەیسی سولەمی بەنوێنەرایەتی لەنەسر کوڕی سەیار، فەرمانڕەوایەتی دەکرد. کاتێك لەوان نزیك کەوتەوە، فەزل کوڕی سەلمانی تووسی بۆ لای سەیید کوڕی عەبدوڵلای خوزاعی نارد تا لەهاتنی خۆی ئاگاداری بکاتەوە. ڕۆشتە یەکێك لەگوندەکانی نەسا و پیاوێکی شیعی بینی و سەبارەت بەئەسید، پرسیاری لێکرد. ئەوی دوور خستەوە و وتی: هۆکاری زیان بوو لەم شارەدا، لەدوو پیاو، هەواڵی بۆ لای فەرماندار برد. دەوترێت: دوو کەسن بانگەواز دەکەن. ئەم دووانەی لەگەڵ ئەحجەم کوڕی عەبدوالله و غەیلان کوڕی فەزالە و غالب کوڕی سەعید و موهاجیر کوڕی عوسمان، دەستگیر کرد. فەزل بۆ لای ئەبوو موسلیم گەڕایەوە و لەبارودۆخ، ئاگاداری کردەوە. لەرێگەکە، لایدا و تەرخانی، حەماڵی (بارەبەر) نارد وئەسید و هەموو شیعەکانی کۆکردەوە. ئەسیدی بانگ کرد و هاتە پێش. پرسیاری بارودۆخی کرد و ئەسید وتی: ئەزهەر کوڕی شوعەیب و عەبد مەلیك کوڕی سەعید، بەنامەیەك لەلایەن رێبەرەوە هاتن و لای من بەجێیان هێشت. خۆیان ڕۆشتنەدەر و دەستگیر کران. نازانم چ کەسێك دژی ئەوان، قسەی کردووە. وتی: ئەی نامەکان کوا؟ وتی: لێرەدایە، نامەکانی نیشاندا.

دواتر بەرێکەوت تا گەیشتە قومس کەفەرماندارەکەی، بەیهەس کوڕی بوودەیلی عێجلی بوو. بەیهەس ڕۆشتە لای ئەوان و پرسی: مەبەستی کوێتان هەیە؟ وتیان: حەج. کاتێك لەقومس بوو، نامەی ئیبراهیمی بەدەست گەیشت و نامەیەك بۆ سلێمان کوڕی کەسیر نێردرا کەتیایدا بۆ ئەبوو موسلیم، نووسرا بوو: من ئاڵای سەرکەوتنت بۆ ڕەوانە دەکەم. لەهەر شوێنێك نامەکەی من بەدەست بگات، بگەڕێرەوە و قەحتەبە و ئەوەی هەڵتگرتووە، بۆ منی بنێرە تا لەشوێنی ئەنجامدانی ئایینی حەج، چاوی بەمن بکەوێت.

ئەبوو موسلیم بۆ خوراسان گەڕایەوە و قەحتەبەی لەگەڵ نامەکان و پرسیار و پێشنیار و سامانەکان بۆ لای رێبەر، ڕەوانە کرد. کاتێك گەیشتنە نەیشابوور، فەرماندەی پادگان، رێگە لێگرتن و لەکار و مەبەستی ئەوانی پرسی. وتیان: مەبەستی ڕۆشتن بۆ مەککە و حەجمان

لەسەردابوو و لەرێگەی لێی دەترسایین، خۆمان بەدوور گرت. فەرمانی بەموفەزەل کوڕی سەرقی سولەمیدا، ئەشکەنجەیان بدات. ئەبوو موسلیم، بەتەنیا لەگەڵی دانیشت و لەکاروباری خۆی ئاگاداری کردەوە. رازی بوو و لای ئەوان مایەوە تا ئەو کاتەی بەناسوودەییەوە بەرێکەوتن.

ئەبوو موسلیم رۆشتە مەرو و نامەی رێبەری بەسلێمان کوڕی کەسیردا کەفەرمانی پێدەدا، بانگەوازەکەی، ئاشکرا بکات. ئەبوو موسلیمیان بۆ ئەم کارە دیاریکرد و وتیان: پیاوێك لەبنەماڵەی پێغەمبەرە. پێشنیاری شوێنکەوتنی عەباسییەکانی بەخەڵکان کرد وبۆ کەسانی دوور و نزیك، پەیك و پەیامیان نارد و فەرمانیان پێدان، بانگەوازەکەی خۆیان ئاشکرا بکەن و پێشنیاری شوێنکەوتنی عەباسییەکان بخەنە بەردەم خەڵکان.

ئەبوو موسلیم، لەیەکێك لەگوندەکانی مەرو، بەناوی فەنین، لای باوکی حەکەم عیسا کوڕی ئەعیەن، دابەزی و لەوێوە، باوکی داوودی گەورەی لەگەڵ عەمرۆ کوڕی ئەعیەنی بۆ تەخارستان تا نزیکترین شوێنی بەلْخ ڕەوانە و فەرمانی پێدان لەمانگی رەمەزان، مەی ٧٤٧ زایینی، بانگەوازەکەی خۆیان، ئاشکرا بکەن. دابەزین لەم گوندە لەشەعبان/ ئاوریلی ٧٤٧ زایینی بوو. ئەو، نەزر کوڕی سەبیحی تەمیمی و شەریك کوڕی غەزی تەمیمی بۆ مەروروود ڕەوانە کرد تا لەمانگی رەمەزان/ مەی، بانگەوازەکەی خۆیان ئاشکرا بکەن. باوکی عاسم عەبدولرەحمان کوڕی سەلیمی بۆ تاڵەقان نارد و جەهم کوڕی عەتییەی بۆ لای عەلا کوڕی حورەیس بۆ خوارەزم ڕەوانە و فەرمانی پێدا پێنج رۆژی بۆ کۆتایی مانگی رەمەزان/ ٩ ژوئەنی ٧٤٧ زایینی، بانگەوازەکەی خۆیان ئاشکرا بکەن. ئەگەر دوژمن پێشتر ئاگادار بوویەوە، و مەبەستی زیان گەیاندن و لەناو بردنی ئەوانی کرد، بۆ ئەوان ڕەوایە، پاسەوانی لەخۆیان و شمشێر لەکالآن دەرکێشن و لەگەڵ دوژمنانی خواوەند، بجەنگن. هەرکەس توانی تا کاتی دیاریکراو، دوژمن گرفتار بکات، ڕەوایە لەکاتی خۆیدا، بانگەوازەکەی بەگووێی خەڵکان بگەیەنێت.

ئەبوو موسلیم لای باوکی حەکەم، رۆشت و لەگوندی ئیسپیدەنگ مایەوە و دوو شەو بۆ کۆتایی مانگی رەمەزان/ ١٢ ژوئەنی ٧٤٧ زایینی، رۆشتە لای سلێمان کوڕی کەسیر. کرمانی و شەیبانی، سەرقاڵی شەڕ کردن لەگەڵ نەسر کوڕی سەیار بوون. ئەبوو موسلیم، بانگەوازەکەی لەناو چینە جۆراوجۆرەکانی خەڵك، ئاشکرا و بڵاو کردەوە. لەیەك شەودا/ خەڵکان لەشەست گوندەوە، لەدەوری کۆبوونەوە. کاتێك شەوی پێنج شەممە، پێنج شەو بۆ کۆتایی

ڕەمەزان/ ٩ ژوئەنی ٧٤٧ زایینی، هات، ئەو ئالآیەی ڕێبەری بۆی ناردبوو، بەرمێك بەدرێژی سیانزە گەز، بەرزی کردەوە و ئەم ئایەی خوێندەوە: ئاوازێکی بڵند لەخواوەندەوە بۆ خەڵکەکەت بەرز بۆتەوە کەخراپەکاران شەڕی لەگەڵ دەکەن. ئاوازەکە، ئەمەیە: ئەوان، ستەمیان لێکراوە و خواوەند، بۆ هاوکاری کردنی ئەوان بەتوانایە (حج/ ٣٩/٢٢). جلّ و بەرگی ڕەشیان پۆشی. ئەبوو موسلیم و سلێمان کوڕی کەسیر و برا و کەسوکاری سلێمان و ئەو دەستە لەخەڵکانی ئیسپیدەنگ بەبانگەوازەکەی ئەوان رازی ببوون، هەمان شەو، بۆ شوێنکەوتەکانی خۆیان لەدانیشتوانی گەڕەکی، خەرگان، ئاگریان داگیرساند چوونکە ئەمە نیشانەیەك لەنێوان ئەواندا بوو. بەرەبەیانی زوو، لای ئەو کۆبوونەوە (و هەور وسێبەریان بینی). هەور وسێبەریان بەمشێوەیە لێکدایەوە کەهەور، سەراسەری زەوی دادەپۆشێت و زەوی بێ بەش لەسێبەر نییە بەهەمان شێوە کەتا کۆتایی ڕۆژگار، عەباسییەکان لەفەرمانڕەوایەتی بێ بەش نابن.

بانگەشەکەران لەگەڵ ئەو کەسانەی بەبانگەوازەکە، رازی ببوون، لای ئەبوو موسلیم، کۆبوونەوە. یەکەم کەسان لەخەڵکانی (تەقارم) یا (سەقارم) هاتنە لای کەهاوڕێی باوکی وەزاح بوون. نۆسەد پیادە و چوار سوار، لەناو ئەواندا دەبینرا. لەخەڵکانی هەرموز فەرە، دەستەیەك، لەخەڵکانی تەقادم لەگەڵ باوکی قاسم موحریز کوڕی ئیبراهیمی چوپانی، هەزار و سێسەد پیادە و شانزە سوار کەباوکی عەباسی مەروزی لەناو ئەواندا دەبینرا. خەڵکی تەقادم، لەپانتایی ناوچەکانی خۆیانەوە، تەکبیریان دەوت و خەڵکانی دیکەی تەقادم، بەتەکبیر، وەڵامیان دەدانەوە. پەیوەستی سوپاکەی ئەبوو موسلیم لەئیسپیدەنگ بوون. ئەم کۆبوونەوەیە دوو ڕۆژ دوای دەرکەوتنی ئەو بوو. ئەبوو موسلیم قەڵای ئیسپیدەنگی بەهێز کرد و دەروازەکانی بەست.

کاتێك جەژنی ڕەمەزان/ ١٤ ژوئەنی ٧٤٧ زایینی، هات، ئەبوو موسلیم فەرمانی بەسلێمان کوڕی کەسیردا پێشنوێژی بۆ خۆی و شیعەکان بکات. تەختی وتاردانی بۆدانا و فەرمانی پێدا، پێش وتاردان نوێژ دەسپێبکات و بانگ نەڵێت. ئومەوییەکان وتاریان دەخوێندەوە و دواتر بانگیان دەدا. هەروەها ئەبوو موسلیم، فەرمانی بەسلێمان کوڕی کەسیردا، شەش تەکبیر، لەدوای یەك بێنێتە سەرزمان، دواتر نوێژ دەستپێبکات و لەتەکبیری حەوتەم، ڕکوع ببات و لەرەکعەتی دووەم لەنوێژ، پێنج تەکبیر بڵێت و دواتر نوێژ دەستپێبکاتەوە و لەگەڵ تەکبیری شەشەم، ڕکوع ببات و وتاردان بەتەکبیری حەوتەم، دەسپێبکات و بەخوێندنەوەی قورئان

کۆتایی پێبێنێت.

ئومەوییەکان لەنوێژی ڕۆژی جەژن، لەرەکعەتی یەکەم، چوار تەکبیریان دەوت و لەرەکعەتی دووەم، سێ تەکبیر.

کاتێك سلێمان لەنوێژ تەواو بوو، ئەبوو موسلیم و شیعیەکان بۆ خواردنی نانی نیمەڕۆ بەرێکەوتن کەپێشتر بۆیان ئامادە کرابوو. بەخۆشحاڵیەوە، سەرقاڵی خواردن بوون.

ئەبوو موسلیم کاتێك لەسەنگەردا بوو، لەکاتی نامە نووسین بۆ نەسر کوڕی سەیار، وشەی فەرمانداری بەکار دەبرد. کاتێك هێز و دەسەڵاتی پەیا کرد و هاوەڵان و شەڕکەرانی زۆری لەدەوری خۆی بینی، بەمشێوەیە نامەی بۆ نەسر نووسی: دوای سڵاو، بزانە خواوەندی پیرۆز، دەستەیەکی لەقورئاندا سەرکۆنە کردووە و فەرموویەتی: بەگەورەترین سوێندەکان بەخواوەندی خوا، سوێندیان خوارد ئەگەر کەسێك ڕێگەی ڕاستیان نیشان بدات، بۆ دۆزینەوەی ڕێگەی ڕاست، لەپێش هەموو خەڵکانەوە دەبن. کاتێك ڕێنیشاندەر ڕۆشتە لایان، تەنیا بێزاری و ڕەم کردن و یاخی بوون و فریو و فێڵیان زیادی کرد، بەڵام فریو و فێڵی مەترسیدار، یەخەی خاوەنەکەی دەگرێت، ئایا چاوەڕوانی شێوازی کرداری پێشینانن؟ بەدڵنیاییەوە لەشێوەی کردار و کردەوەکانی خواوەند، هیچ گۆڕانکارییەك نابینن هەرچەند زۆر بچوکیش. (فاطر/ ٣٥/٤٢-٤٣) نەسر نامەکەی ئەوی بەگەورە زانی و یەکێك لەچاوەکانی خۆی بەست و وتی: ئەمە نامەیەکە ناتوانین وەڵامی بدەینەوە.

یەکێك لەرووداوەکان لەکاتی مانەوەی ئەبوو موسلیم لەئیسپیدەنگ، ئەوە بوو نەسر یەکێك لەکۆیلەکانی خۆی بەناوی یەزید، دوای هەژدە مانگ لەدەرکەوتنی ئەبوو موسلیم، بۆ شەڕی ئەو ڕەوانەی کرد. ئەبوو موسلیمی خوراسانی، مالك کوڕی هەیسەمی خوزاعی بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەو نارد و لەگوندی ئاسین ڕوبەڕووی بوویەوە. مالك پێشنیاری ڕازی بوون بەخەلافەت و فەرمانڕەوایی بنەماڵەی پێغەمبەری پێکرد. ڕازی نەبوون و خۆیان بەگەورەتر لەقەڵەمدا. مالك و دووسەد شەڕکەر، لەسەرەتای ڕۆژ تا ئێوارێ، شەڕیان لەگەڵ کردن. ساڵح کوڕی سلێمانی زەببی و ئیبراهیم کوڕی زەید و زیاد کوڕی عیسا ڕۆشتنە لای ئەبوو موسلیم و بۆ پەیوەست بوون بەمالك، ڕەوانەی کردن. هاتنی ئەوان لەکاتی نوێژی ئێوارێدا بوو. کۆیلەکەی نەسر وتی: ئەگەر ئەمشەو ڕێگەیان پێبدەین، بحەسێنەوە، هێزی پشتیوانیان بۆ دەگات. هێرشیان بکەنە سەر. هێرشیان برد و شەڕ بەرەو دژواری ڕۆشت. عەبدوڵڵەی تایی، هێرشی کردە سەر کۆیلەکەی نەسر و گرفتاری کرد و هاوەڵانی هەڵاتن.

تایی، ئەسیرەکەی خۆی و سەری کوژراوەکانیان بۆ ئەبوو موسلیم نارد. ئەبوو موسلیم سەرە براوەکانی کرد بەنووکی رمەکان و چاکەی لەگەڵ کۆیلەکەی نەسر کرد. برینەکانی تیمار و تا کاتی چاکبوونەوە، پەرستاری لێکرد. دواتر پێی وت: ئەگەر بخوازیت لای ئێمە بمێنیتەوە، دەبێت بزانیت رێنیشاندانی خواییە و ئەگەر مانەوە پەسەند ناکەیت، بۆ لای گەورەکەت بگەرێرەوە و پەیمان و سوێندی خوایی بخۆ چیتر بۆ شەڕی ئێمە ناگەڕێیتەوە و درۆمان بۆ هەڵنابەستیت و ئەوەی لەئێمە بینیوتە، بەراستی دەیگێڕیتەوە. کۆیلە، بۆ لای خاوەنەکەی گەڕایەوە و ئەبوو موسلیم وتی: ئەم پیاوە، دەبێتە هۆکاری پەیوەست بوونی چاکەکاران و داوێنپاکەکان بەئێمە چوونکە لای ئەوان، ئێمە باوەڕمان بەئیسلام نییە. بەراستی، لەبەرچاوی ئومەوییەکان بەو شێوەیە بوون چوونکە بۆ بتپەرستی و حەلاڵ کردنی خوێن و سامانی یەکتر و شەریك بوون لەژنانی یەکتر، تۆمەتباریان دەکرن.

کاتێك یەزید، بۆ لای نەسر گەڕایەوە، وتی: بەخێر نەیێتەوە! ئەم خەڵکە تەنیا لەبەر ئەوە تۆیان نەکوشت تا ببیتە هۆکاری زیان گەیاندن بەئێمە. یەزید وتی: بەوشێوەیە تۆ گومان دەکەیت. سوێندیان داوم، سەبارەت بەوان درۆ نەهێنمە سەرزمان. ئێستا دەڵێم: ئەوان لەکاتی خۆیدا، نوێژ دەکەن، قورئان دەخوێنن، بەردەوام ناوی خواوەند، وێردی سەرزمانیانە و پێشنیاری فەرمانڕەوایەتی بنەماڵەی پێغەمبەر(د.خ)، بەخەڵکان دەکەن. گومانم نییە بەم زوانە دەسەڵات دەگرنە دەست، ئەگەر تۆ گەورەم نەدەبوویت، نەدەگەڕامەوە بەڵکو لای ئەوان دەمامەوە. ئەمە یەکەم شەڕی نێوان نەسر و ئەبوو موسلیم بوو.

هەروەها لەم ساڵەدا، خازم کوڕی خەزیمە، دەستی بەسەر مەروروددا گرت و کارگوزارەکەی نەسری کوشت.

هۆکارەکەی ئەوە بوو: کاتێك ویستی لەو شارە بزوتنەوەکەی دەستپێبکات، ((یەکێك بوو لەشیعەکانی بەنی عەباس)) بەنی تەمیم رێگەی ئەو کارەیان لێگرت. وتی: من پیاوێك لەئێوەم و دەمەوێت دەست بەسەر شارەکەدا بگرم. ئەگەر سەرکەوتنم بەدەست هێنا، شارەکە بۆ ئێوە دەبێت و ئەگەر کوژرام، لەرەنج و ئازاری من ئاسوودەدەبن. تەمیمیەکان، رێگەیان بۆ ئاوەڵا کرد. لەگوندی (گەنج گوند) ئوردوی لێدا. نەزر کوڕی سوبەیح، لەلایەن ئەبوو موسلیمەوە، پەیوەستی بوو. کاتێك خازم، لەکاتی شەودا گەیشتە شارەکە، بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشی کردە سەر خەڵکان و بیشر کوڕی جەعفەری سەعدی، کارگوزاری نەسری لەرۆژی یەکی زی قەعدە/ ١٤ ژوئیەی ٧٤٧ زایینی، کوشت و هەواڵی سەرکەوتنەکەی

بەکوڕەکەی خۆی، خەزیمە کوڕی خازم، بۆ ئەبوو موسلیم ڕەوانە کرد.

گێڕانەوەیەکی دیکە سەبارەت بە ئەبوو موسلیم

سەبارەت بە بەسەرهاتی ئەبوو موسلیم جگە لەوەی ئاماژەمان پێدا، وتراوە، دەڵێن: ئیبراهیمی ڕێبەر، لەکاتی بەرێکەوتنی ئەبوو موسلیم بۆ خوراسان، کچی باوکی نەجمی کردە هاوسەری ئەو و ماردییەکەی دا و نامەی بۆ سەرکردەکانی بزوتنەوەی بەنی عەباس نووسی تا گوێرایەڵی فەرمانەکانی بن. ئەبوو موسلیم، یەکێك لەخەڵکانی خوتەرنییەی سوادی کوفە بوو. پاڵەوانی ئیدریس کوڕی مەعقەلی عیجلی بوو. بەڵام دواتر هاورێیەتی و گوێرایەڵی و ملکەچی بۆ محەممەد کوڕی عەلی و دواتر بۆ کوڕەکەی، ئیبراهیم کوڕی محەممەد، دەربڕی. لەتەمەنی نەوجەوانیدا هاتە خوراسان. سلێمان بەو رازی نەبوو چوونکە دەترسا هێزی هەڵسورانی کاروبارەکانی نەبێت. لەبەر ئەمە ئەوی بۆ لای ئیبراهیم، گەڕاندەوە.

باوکی داوود خالید کوڕی ئیبراهیم، ئامادە نەبوو و لەپشتەوەی ڕووباری بەلخ، ژیانی بەسەر دەبرد. کاتێك بۆ مەرو گەڕایەوە، نامەی ئیبراهیمی ڕێبەریان بۆ خوێندەوە. سەبارەت بە ئەبوو موسلیم پرسیاری کرد و پێیان وت سلێمان کوڕی کەسیر، ئەوی گەڕاندۆتەوە. سەرکردەکانی کۆکردەوە و پێی وتن: نامەی ڕێبەرتان بەدەست گەیشت و فەرمانی پێداون بۆ سەرکردایەتی و سەرپەرەستی کردنی ئێوە، چ کەسێکی هەڵبژاردوە، بەڵام ئێوە، ئەوتان گەڕاندەوە. چ بەڵگە و پاساوێکتان هەیە؟ سلێمان وتی: گەنج بوو و ترسام نەتوانێت، ڕێبەرایەتی ئێمە لەئەستۆ بگرێت. بۆ خۆم و ئەو خەڵکانە دەترسام کە بەبانگەوازەکەی ئێمە رازی بوون. باوکی داوود وتی: ئایا لەناو ئێوەدا کەسێك هەیە باوەڕی نەبێت خواوەند محەممەدی هەڵبژارد و وەك پێغەمبەر(د.خ)، بۆ لای هەموو ئافرێنراوەکانی، ڕەوانەی کرد؟ وتیان: نە. وتی: ئایا باوەڕتان نییە خواوەند نووسراوەگەی بۆ ناردەخوار و حەڵاڵ و حەرام و شتەکانی دیکەی تیا روون کردۆتەوە و لەوەی بووە و دەبێت، ئاگاداری کردۆتەوە؟ وتیان: نە. وتی: ئایا گومان دەکەن خواوەند کاتێك، ئەوی بۆلای خۆی بردەوە کەپەیامی خواوەندی گەیاندبوو؟ وتیان: نە. وتی: ئایا گومان دەکەن، زانستەکەی لەگەڵ خۆی، کۆچی کرد یا دوای ئەو مایەوە؟ وتیان: مایەوە. وتی: ئایا گومان دەکەن لای نزیکترین کەسەکانی بەجێی هێشت؟ وتیان: نە. وتی: ئایا باوەڕتان نییە ئەم بنەماڵەیە سەرچاوەی زانست و میرات هەڵگرانی پێغەمبەری خوان؟ وتیان: باوەڕمان هەیە. وتی: دەبینم ئێوە گومانتان هەیە و گرنگیتان

بەزانستی ئەوان نەدا. ئەگەر نەیاندەزانی ئەم گەنجە، ئەو پیاوەیە دەبێت جڵەوی کارەکان بگرێتەدەست، ئەویان ڕەوانە نەدەکرد.

ئەوان کەسیان بەدوای ئەبوو موسلیم رەوانە و لەقومس، گەڕاندیانەوە و بەپێی وتەکانی باوکی داوود، ئەویان وەك سەرپەرەستی کاروبارەکانی خۆیان هەڵبژارد و گوێرایەڵی فەرمانەکانی بوون. لێرەوە بوو ئەبوو موسلیم ڕق و کینەی سلێمان کوڕی کەسیری لەدڵ گرت و بۆ هەمیشە لەدڵیدا مایەوە و لەبیری نەکرد.

ئەو، بانگەشەگەرانی بۆ کەنارەکانی خوراسان ڕەوانە کرد. خەڵکان دەستە دەستە، بەپێشنیارەکانیان رازی و بانگەوازی عەباسییەکان لەسەراسەری خوراسان بڵاو بوویەوە. ئیبراهیمی رێبەر، نامەی بۆ نووسی کە لەساڵی ١٢٩/ ٧٤٧ زایینی لەحەج، چاوی پێی بکەوێت تا فەرمانی خۆی سەبارەت بەئاشکرا کردنی بانگەوازەکە، دەربکات. دەبێت قەحتەبە کوڕی شەبیب لەگەڵ خۆی بێنێت و ئەوەی سامان و دارایی شیعەکانە، تەسلیمی بکات. ئەبوو موسلیم ئەو کارەی کرد و لەگەڵ دەستەیەك لەسەرکردەکان و شیعەکان، بەرێکەوت. نامەی ئیبراهیمی پێگەیشت کەفەرمانی پێدەدا بۆ خوراسان بگەڕێتەوە و بانگەوازەکەی خۆی لەوشارە، ئاشکرا بکات. سامانەکانی بەقەحتەبە ڕەوانەو لەسوچ و کەنارەکانی خوراسان چاوەڕوانی گەیشتنی سامانەکانی دەکرد. خالید کوڕی بەرمەك و باوکی ئەعوەنی بانگ کرد. ئەم دووانە سامانی شیعەکانیان پێگەیاند و بۆ بینینی ئیبراهیمی رێبەر، بەرێکەوت.

کوژرانی کرمانی

پێشتر ئاماژەمان پێدا حارس کوڕی سورەیج، لەسەر دەستی کرمانی کوژرا. کاتێك ئەوی کوشت، دەستی بەسەر مەرودا گرت و نەسر، خۆی لەو شارە بەدوور گرت. نەسر، سالم کوڕی ئەحوزەی لەگەڵ پاسەوانەکان و سوارکارەکان بۆ شەڕی ئەو، ڕەوانە کرد و چاوی بەیەحیا کوڕی نوعەیمی شەیبانی کەوت کە لەگەڵ هەزار شەڕکەر بۆ شەڕ ئامادە بوو. محەممەد کوڕی موسەنا لەگەڵ حەوستەد سوار، لەئەزد، کوڕی حەسەن کوڕی شێخ لەگەڵ هەزار گەنجی شەڕکەر و جورەمی کوڕی سەعد لەگەڵ هەزار گەنجی یەمەنی. سالم بەمحەممەد کوڕی موسەنای وت: ئەی محەممەد، بەم خوێ فرۆشە (شەیبانی) بڵێ تا ڕووبەڕوی ئێمە ببێتەوە. محەممەد وتی: ئەی زادەی ژنی رووسپی، ئەمە سەبارەت بەباوکی عەلی دەڵێیت؟ شەڕێکی قورسیان بینی و موسلیم کوڕی ئەحوەز و سەد لەشەڕکەرانی کوژران. بیست کەس

لەشەڕکەرانی کرمانیش، گیانیاندا.

کاتێك سوپاکەی نەسر تێکشکاو بۆ لای ئەو گەڕانەوە، عەسمە کوڕی عەبدوالله ئەسەدی پێی وت: ئەی نەسر، بوویتە هۆکاری شوومی عەرەبەکان! ئێستا کە ئەم کارانەت کردووە، خۆت بۆ شەڕ ئامادە بکە. نەسر، عەسمەی لەگەڵ سوپایەك ڕەوانە کرد. عەسمە لەشوێنەکەی سالم وەستا و هاواری کرد: ئەی محەممەد کوڕی موسەنا، بەم زووانە دەزانیت مارماسی، ماسی ناخوات. محەممەد پێی وت: ئەی زادەی ژنی رووسپی، خۆڕاگری بکە. فەرمانی بەمحەممەدی سەعدیدا لەگەڵ خەڵکانی یەمەن، هێرش بکاتە سەریان. شەڕێکی قورسیان کرد و عەسمە شکستی خوارد و بۆ لای نەسر گەڕایەوە. چواسەد کەس لەشەڕکەرانی کوژران.

نەسر، مالك کوڕی عەمرۆ تەمیمی و شەرکەرەکانی ئەوی ڕەوانە کرد و هاواری کرد: ئەی کوڕی موسەنا، بۆ شەڕی من وەرەدەر. کوڕی موسەنا روبەروی بوویەوە و مالك شمشێرێکی لەملیدا بەڵام کاریگەری دانەنا. محەممەد گورزێکی لەسەریدا و شکاندی. شەڕێکی قورس دەستی پێکرد و سوپاکەی نەسر شکستی خوارد. حەوتسەد کەس لەشەڕکەرانی سوپاکەی کوژران و لەشەڕکەرانی کرمانی سێسەد کەس. شەر لەنێوان ئەوان بەردەوام بوو تا ئەوەی پەنایان بۆ سەنگەرەکان برد و دووبارە، شەڕێکی سەختیان، دەستپێکردەوە.

کاتێك ئەبوو موسلیم زانی هەرکام لەم دوو دەستەیە، ئەوی دیکەی بێزار کردووە و هیچ کەس هاوکاری ئەم دوو سوپایە ناکات، دەستی بەنامە ناردن بۆ شەیبان کرد و بەنێردراوەکەی وت: لەرێگەی موزەرییەکانەوە برۆ چوونکە ئەوان دەستگیرت دەکەن و نامەکەت، لێ دەستێنن. نێردراوەکانیان دەگرت و نامەکانیان دەخوێندەوە. دەیانبینی کەنووسراوە: دەزانم خەڵکانی یەمەن وەفایان بۆ کەس نییە و چاکەیان، لێ ناوەشێتەوە. باوەڕیان پێمەکە و دڵیان پێ مەبەستە، هیوادارم، خواوەند لەناو خەڵکانی یەمەن، موزەرییەکان بکاتە هاورێی تۆ. ئەگەر زیندوو بمێنم، نەیەك تاڵ موو دەخەمە سەر جەستەیان، نەگۆشت لەژێر نینۆکیان. نامەیەکی دیکەی بەهەمان شێوە دەنووسی و بەهەمان شێوە خراپەی موزەرییەکانی دەهێنایە سەرزمان و بەنێردراوی دەوت تا لەرێگەی خەڵکانی یەمەنەوە بڕوات. لەم کارە بەردەوام بوو تا ئەوەی هەر دوو دەستەکەی خوازیاری پەیوەست بوون، بەخۆی کرد. دواتر نامەی بۆ نەسر کوڕی سەیار و کرمانی نووسی و وتی: ڕێبەر، فەرمانی پێدوام، چاکەی ئێوەم بوویت و من سەرپێچی فەرمانەکانی ناکەم. نامەی بۆ شارەکان نووسی تا بانگەوازەکەی خۆیان ئاشکرا بکەن. یەکەم کەسان کەرەشیان پۆشی و

ئالآیان بەرز کردەوە، ئەسید کوڕی عەبدوڵلای خوزاعی لەنەسا، موقاتیل کوڕی حەکیم و کوڕی غەزەوان بوون. هاواریان کرد: یا محەممەد، ئەی سەرکەوتوو! خەڵکانی مەرو، ئەبیوەرد، مەروروود و گوندەکانی مەر، ڕەشیان پۆشی.

ئەبوو موسلیم بەرێکەوت تا لەنێوان سەنگەری کرمانی و سەنگەری نەسر، دابەزی. هەردوو لا، ئەویان بەگەورە هەژمار و ڕێزیان گرت. کەسی بۆ لای کرمانی ڕەوانە و پەیامیدا: من لەگەڵ تۆم. کرمانی رازی و ئەبوو موسلیم، پەیوەستی بوو. ئەم کارە بۆ نەسر گران و دژوار بوو. کەسی بۆ لای کرمانی نارد و وتی: هاوار لەتۆ، فریو مەخۆ! سوێند بەخوا لەگیانی خۆت و هاوەڵانت، دەترسم. بۆ ناو مەرو، بگەڕێرەوە تا بێم و پەیمانی ئاشتی لەنێوان خۆماندا، بنووسین. دەیویست بەم کارە جیایی لەنێوان ئەبوو موسلیم و کرمانی دروست بکات. کرمانی بۆ ماڵەکەی خۆی گەڕایەوە و ئەبوو موسلیمی لەناو لەشکرگەکە، بەجێهێشت. کرمانی بەرێکەوت و لەگۆڕەپانی گەورەی شاردا وەستا. سەد سوار، هاورێیەتیان دەکرد و قورتوق لەسەریدا بوو. پەیامی بۆ نەسر نارد: وەرەدەر تا پەیمانی ئاشتی بنووسین. نەسر شوێنی زیان وەرگرتنی کرمانی دۆزییەوە. حارس کوڕی سورەیحی لەگەڵ سێسەد سوار بۆ گۆڕەپانی شارەکە، نارد. لەوێ ڕووبەڕووی یەك بوونەوە و شەڕیان دەستپێکرد. شمشێرێك بەر کەلەکەی کرمانی کەوت و لەئەسپەکەی کەوتەخوار. هاوەڵانی، پارێزگاریان لێکرد بەڵام ژمارەیەکی زۆر لەشەڕکەرانی نەسر، هێرشیان کرد و چیتر نەیانتوانی خۆڕاگری بکەن. نەسر کوڕی سەیار، کرمانی کوشت و لەداریدا. هاورێ لەگەڵ ئەو، سەمەکەیشی کوشت.

عەلی کوڕی کرمانی هات کەدەستەیەکی فراوانی لەدەوری خۆی کۆکردبوویەوە. ڕۆشتە لای ئەبوو موسلیم و هاورێیەتی ئەوی هەڵبژارد. ئەوان، لەگەڵ نەسر کوڕی سەیار شەڕیان کرد تا ئەوەی لەکۆشکی فەرمانڕەوایەتی دەریانپەڕاند. نەسر رووی کردە ماڵەکانی مەرو. ئەبوو موسلیم بەرەو، مەرو بەرێکەوت. عەلی کوڕی کرمانی ڕۆشتە لای و لەهاورێیەتی خۆی ئاگاداری کردەوە. وەك فەرمانداری سڵاوی بۆ نارد و پێی وت: فەرمانەکانی خۆت بفەرموو تا هاورێی تۆ لەکارەکاندا بم و ئەوەی فەرمانی پێدەدەیت، ئەنجامی بدەم. ئەبوو موسلیم وتی: بەمشێوەیە بمێنەرەوە تا فەرمانی خۆم سەبارەت بەتۆ دەربکەم. کاتێك ئەبوو موسلیم لەنێوان سەنگەرەکانی کرمانی و نەسر دابەزی و نەسر هەستی بەبەهێزی ئەو کرد، نامەی بۆ مەروان کوڕی محەممەد نووسی و لەکار و ژیانی ئەبوو موسلیم، ئاگاداری کردەوە. وتی: بزوتنەوەی دەستپێکردووە و شوێنکەوتەی فراوانی هەیە و بۆ فەرمانبەری کردن لەئیبراهیم

کوڕی محەممەد، هانیان دان. هۆنراوەیەکی بۆ نووسی:

اری بین الرماد و میض نار	و اخشی ان یکون له ضرام
فان النار بالعودین تذکی	و ان الحرب مبداها کلام
فقلت من التعصب لیت شعری	ا ایقاظ امیة ام نیام

یانی: لەنێوان خۆڵەمێش، درەوشاوەیی ئاگر دەبینم و دەترسم لەناکاو بڵێسە بسەنێت. ئاگر، بەدوو دار دادەگیرسێت و شەڕ بەچەند وتەیەك. لەسەرسوڕمانەوە وتم: خۆزگە دەمزانی ئومەوییەکان خەوتون یا بێدارن.

مەروان بۆی نووسی: ئەو کەسەی لەبەرابەر و نزیك لەرووداوەکانە، ئەو شتانە دەبینێت کە لەدوورەوە، نابینرێن. برینە چڵکاوییەکەی خۆت بکەرەوە. نەسر وتی: من هاوڕێی ئێوەم، ئاگادارم کردنەوە کەتوانای ئەم کارەم نییە. نامەی بۆ یەزید کوڕی عومەر کوڕی هوبەیرە نووسی و داوای هاوکاری لێکرد. ئەم هۆنراوەی بۆ نارد:[1]

ابلغ یزید و خیر القول اصدقه	و قد یتقنت ان لاخیر فی الکذب
ان الخراسان ارض قد رأیت بها	بیضا لو افرخ قد حدثت بالعجب
فراخ عامین الا انها کبرت	لما یطرن وقدسر بلن بالزعب
الا تدارك بخیا الله معلمة	الهبن نیران حرب ایما لهب

یانی: یەزید ئاگادار بکەرەوە (باشترین وتارەکان، راستترینیانە وبێ گومان دەزانم کەدرۆ، سوودی نییە) ئاگاداری بکەرەوە خوراسان سەرزەمینێکە پڕ لەتۆو و ئەگەر جوجکە هەڵبێنێت، شتی سەیری زۆری لێ دەبینرێت. جوجکە دوو ساڵەکان کەگەورە بوون، هێشتا هەڵنەفڕیون و پەڕ و باڵیان پۆشیوە. سوارکارانی رێگەی خوا، بێنەدەر و ئاگرێك کپ بکەرەوە کەبڵێسەی سەندوە.

یەزید وتی: زۆر مەڵێ، چوونکە سوپام نییە.

کاتێك مەروان، نووسراوەکەی نەسری خوێندەوە، گەیشتنی نێردراوی ئەو لەگەڵ گەیشتنی نێردراوی ئەبوو موسلیم بۆ لای ئیبراهیم، لەیەك کاتدا بوو. نێردراو لای ئیبراهیم دەگەڕایەوە و وەڵامی بۆئەبوو موسلیم هەڵگرتبوو: نفرین وسەرکۆنەی دەکرد بۆ لەو دەرفەتە زێرینە کەڵکی وەرنەگرتووە و نەسر و کرمانی نەکوشتووە و لەناوی نەبردوون. فەرمانی پێدان هەموو عەرەب زمانەکانی خوراسان بکوژێت. کاتێك نامەکەی خوێندەوە، بۆ کارگوزارەکەی خۆی لەبەلقا، نامەی نووسی تا بڕواتە حومەیمە و ئیبراهیم کوڕی محەممەد

بگرێت و زنجیر لەدەست وپێ، ڕەوانەی بکات. ئەو کارەی کرد. مەروان، ئەوی خستە زیندانەوە.

هاوپەیمانی خوراسانییەکان لەگەڵ ئەبوو موسلیم

لەم ساڵەدا، هەموو هۆزە عەرەبییە نیشتەجێکانی خوراسان، بۆ شەڕ کرن لەگەڵ ئەبوو موسلیمی خوراسانی، پەیمانیان بەست. ئەبوو موسلیم، لەلەشکرگەکەی خۆی لەئیسپیدەنگ، بۆ ماخوان، کۆچی کرد.

کاتێك بانگەوازەکەی ئەبوو موسلیم ئاشکرا بوو و خەڵکان لەسووچ و کەنارەکانەوە، دەوریان گرت، خەڵکانی مەرو، هاتوچۆ کردن بۆ لای ئەویان دەستپێکرد. نەسر نەرێگەی لێدەگرتن نە هێرشی دەکردنەسەر. کرمانی و شەیبان لەکارەکانی ئەبوو موسلیم نیگەران نەبوون چوونکە شوێنکەوتەکانی خۆی بۆ سەرپێچی کردنی فەرمانەکانی مەروان، هاندەدا. ئەبوو موسلیم لەخێوەتێکدا بوو بێ پاسەوان و بێ دەرگاوان. لەناو خەڵکاندا بەهێزبوو. وتیان: پیاوێك لەبەنی هاشم دەرکەوتووە کەخۆڕاگری و ئاسوودەیی لەگەڵدایە. چەند گەنجێك لەباوەڕدارانی مەرو، بەمەبەستی فێربوونی زانستە دینییەکان، ڕۆشتنە لای ئەبوو موسلیم و سەبارەت بەنەژادی ئەو پرسیاریان کرد. وتی: چاکەی من لەگەڵ ئێوە باشتر لەنەژادی منە. سەبارەت بەفێقە و شەرعی ئیسلام پرسیاریان کرد، وتی: ئەگەر پێشنیاری چاکە بەخەڵکان بکەن و لەخراپە دووریان بخەنەوە، باشتر لەم پرسیارانەیە، ئێمە پێویستمان بەهاوکاری ئێوەیە نەك پرسیارەکانتان، داوای لێبووردن دەکەین. وتیان: تۆ کەسێکی خاوەن نەژاد نیت و گومانمان نییە کەبەزوویی دەکوژرێیت. تەنیا ئەوندە بەسە یەکێك لەم دوو فەرمانداره مەبەستی لەناو بردنی تۆ بکات. ئەبوو موسلیم وتی: بەخواستی خواوەند، هەردووکیان دەکوژم. ڕۆشتنە لای نەسر و ئاگاداریان کردەوە. وتی: خوا پاداشتی چاکەتان بداتەوە، کەسانێکی وەك ئێوە دەتوانن بەدواییدا بگەڕێن و بیناسنەوە. ڕۆشتنە لای شەیبان و ئاگاداریان کردەوە. نەسر پەیامی بۆ نارد: من و تۆ یەکترمان بێزار وشەکەت کردووە، دەست لەشەڕ کردن لەگەڵ من هەڵبگرە تا شەڕ لەگەڵ ئەبوو موسلیم، بکەم. ئەگەر دەتەوێت، من پەیوەستی سوپاکەی خۆت بکە تا بیکوژم یا بۆ ئەو شوێنەی لێیهاتووە، دووری بخەمەوە. دواتر لەو شوێنە بگەڕێمەوە کەپێکەوە بووین. شەیبان دەیویست ئەو کارە بکات. ئەم هەواڵە بە ئەبوو موسلیم گەیشت و نامەی بۆ عەلی کرمانی نوسی: تۆ داغداریت و

باوکت کوژراوە و ئێمە دەزانین هاوڕێی شەیبان نیت و تەنیا لەبەر ئەوە شەڕ دەکەیت تا تۆڵەی خوێنی باوکت، بستێنیتەوە. شەیبان بەئاشتی کردن لەگەڵ نەسر، رازی نەبوو. عەلی رۆشتە لای شەیبان و لەبۆچوونی خۆی ئاگاداری کردەوە. نەسر پەیامی بۆ شەیبان نارد: تۆ فریودراویت. سوێند بەخوا ئەم کارە بەرادەیەك گەورە دەبێت کەهەر گەورەیەك بەبچوك بزانیت. هۆنراوەیەکی خوێند و رووی دەمی کردە رەبیعە و خەڵکانی یەمەن و ئەوانی بۆ شەڕ لەگەڵ ئەبوو موسلیم هاندا:

ابلغ ربيعة فی مرو و فی يمن	ان اغضبووا قبل ان لا ينفع الغضب
مابا لكم تنشبوون الحرب بينكم	كان اهل الحجی عن رايكم غيب
و تتركون عدوا قد احاط بكم	ممن تأشب لادين ولا حسب
لا عرب مثلكم فی الناس نعرفهم	و لا صريح موال ان هم نسبووا
من كان يسألنی عن اصل دينهم	فان دينهم ان تهلك العرب
قوم يقولون قوما ما سمعت به	عن النبی و لا جاءت به الكتب

یانی: بەخەڵکانی رەبیعە لەیەمەن و مەرو پەیام بگەیێنە و بڵێ: توڕە ببن پێش ئەوەی توڕە بوون، سوودی نەبێت. ئێوە چیتان بەسەر دێت کە بەوشێوە، ئاگری شەڕ لەناو خۆتانا دادەگیرسێنن؟ دەڵێی بیرمەندەکان لەناو ئێوەدا نەماون. دوژمن پشتگوێ دەخەن کە لەچوارلاوە گەمارۆی داون، کەسانێك پشتگوێ دەخەن کە لەسووچ و کەنارەکانەوە هاتوون، نەئایینیان هەیە و نەنەژادێکی راستەقینە. نەعەرەب نەژادێك لەناو ئەواندا، وەك ئێوە دەبینم نەیەك رەگەیەك کەنەژادی خۆی ئاشکرا بکات. هەرکەس سەبارەت بەبنچینەی ئایینی ئەوان لەمن بپرسێت، دەڵێم: بنەمایی دینەکەیان ئەوەیە لەگەڵ یەك پەیمان ببەستن و بنچینەی عەرەبەکان لەرەگ و ریشەوە دەربهێنن. خەڵکانێکن، قسەی جۆراوجۆر دەهێننە سەرزمان، ئەو وتانەی نە لەپێغەمبەرم بیستوە نە لەناو نوسراوی خواوەندا، بینیومە.

بەمشێوەیە سەرقاڵ بوون. ئەبوموسلیم، نەزر کوڕی نوعەیمی زەببی بۆ هەرات نارد کەفەرماندارەکەی عیسا کوڕی عەقیلی لەیسی بوو. ئەوی لەوێ دەرپەڕاند و عیسا تێکشکاو، بۆ لای نەسر گەڕایەوە و نەزر، دەستی بەسەر هەراتدا گرت.

یەحیا کوڕی نوعەیم کوڕی هوبەیرەی شەیبانی بەکوڕی کرمانی و شەیبانی وت: یەکێك لەم دوو کارە هەڵبژێرن: یا پێش موزەرییەکان لەناو دەچن یا ئەوان پێش ئێوە. وتیان: ئەمە چۆنە؟ وتی: ئەبوموسلیم، یەك مانگ پێشتر بانگەوازەکەی خۆی ئاشکرا کردووە و سوپاکەی

ئەو، ئێستا بەئەندازەی سوپاکەی ئێوەیە. وتیان: چارە چییە؟ وتی: پەیمانی ئاشتی لەگەڵ نەسر ببەستن و ئەگەر ڕێگەی سازگاری لەگەڵ ئەو بگرنەبەر، شەڕ لەگەڵ نەسر دەکەن و ئێوە پشتگوێ دەخەن چوونکە کارەکان لەدەست موزەرییەکاندایە. ئەگەر پەیمانی ئاشتی لەگەڵ نەسر نەبەستن، ئەوان پەیمانی ئاشتی لەگەڵ ئەبوموسلیم دەبەستن و شەڕ لەگەڵ ئێوە تاقیدەکەنەوە. خەڵکانی موزەر، پێش بخەن تا چاوتان بەکوژرانی ئەوان ڕووناک ببێتەوە.

شەیبان کەسی بۆ لای نەسر ڕەوانە و پێشنیاری ئاگربڕی کرد. نەسر ڕازی و سالم کوڕی ئەحوزەی بەپەیمانی ئاشتییەوە نارد. ڕۆشتە لای شەیبان و بینی کوڕی کرمانی و یەحیا کوڕی نوعەیم، لای ئەو دانیشتوون. سالم بەکوڕی کرمانی وت: ئەی پیاوی یەکچاو، شیاوی ئەم پێشگوویییەیت ئەو یەکچاوە بیت کەدەڵێن: لەناوچوونی موزەرییەکان لەسەر دەستی ئەوە. دواتر پەیمانی ئاگربڕیان نووسی و بۆ ماوەی یەك ساڵ ڕێزیان لێگرت.

هەواڵی ئەم کارە بە ئەبوموسلیم گەیشت. نامەی بۆ شەیبان نووسی: ئێمە چەند مانگێك شەڕ لەگەڵ تۆ ناکەین، بۆ ماوەی سێ مانگ دەست لەشەڕ کردن هەڵگرە. کوڕی کرمانی وتی: من لەگەڵ نەسر پەیمانی ئاشتیم مۆر نەکردووە، شەیبان ئەو کارەی کرد و من پێی، ڕازی نەبووم. من باوك کوژراوم و بکوژەکەی، هیچ کات لەبیر ناکەم. سەر لەنوێ شەڕی دەستپێکردووە بەڵام شەیبان هاوکاری نەکرد و وتی: شیاوە نییە پەیمان بشکێنم و باوەڕم بەفرت و فێڵ نییە.

کوڕی کرمانی پەیك و پەیامی بۆ ئەبوموسلیم ڕەوانە و داوای هاوکاری لێکرد. ئەبوموسلیم بەڕێکەوت و لەماخوان دابەزی. مانەوەی ئەو لەئیسپیدەنگ، ٤٢ ڕۆژی خایاند. سەنگەری هەڵکەند و ئوردوی لێدا. کاتێك لەئیسپیدەنگ، دابەزی، سەنگەری دروست کرد و دوو دەرگای بۆ دانا. باوکی نەسر مالك کوڕی هەیسەمی کردە فەرماندەی پاسەوانەکان، باوکی ئیسحاق ناسراو بەناوی خالید کوڕی عوسمانی کردە فەرماندەی شەڕکەران، باوکی ساڵح کامیل کوڕی موزەففەری وەك سەرپەرەستی دەبیرخانەی سوپاکەی دەستنیشان کرد و قاسم کوڕی موجاشعی نەقیبی کرد سەرپەرەستی دامەزراوەی داد. قاسم لەپشت سەری ئەبوموسلیم، نوێژی دەخوێند و دوای نوێژی ئێوارێ، داستانی بۆ خەڵکان دەگێڕایەوە و ئاماژەی بەلەپێشی بنەماڵەی هاشم و خراپەکاری ئومەوییەکان، دەدا.

کاتێك ئەبوموسلیم لەماخوان دابەزی، پەیامی بۆ کوڕی کرمانی نارد: من هاوپەیمانی تۆ

لەبەرابەر نەسرم. کوڕی کرمانی وتی: حەز دەکەم ئەبوموسلیم سەردانم بکات. ئەبوموسلیم ڕۆشتە لای و بۆ ماوەی دوو ڕۆژ، مایەوە. ئەم سەردانە، پێنج ڕۆژی یەکەمی مانگی موحەرەمی ١٣٠/ ١٥ سێپتامبەری ٧٤٧ زایینی، ڕوویدا.

یەکەم کارگوزار کەئەبوموسلیم دەستنیشانی کرد، داوود کوڕی کەرار بوو. ئەو کۆیلەکانی گەڕاندەوە و سەنگەرێکی لەگوندی شەوال بۆ هەڵکەندن و سەرپەرەستی سەنگەرەکەی بەداوود کوڕی کەرار، سپارد. کاتێك ژمارەیەکی زۆر لەکۆیلەکان لەدەوری کۆبوونەوە، فەرماندەیی ئەوانی بۆ ئەبیوەرد بۆ لای موسا کوڕی کەعب ڕەوانە کرد.

ئەبوموسلیم فەرمانی بەکامیل کوڕی موزەفەردا، بەناو سوپاکەدا بگەڕێت و ناوی ئەوان و باوکان و پێشینان و شوێنی لەدایك بوونیان بنووسێت و لەناو دەفتەرێك، تۆماری بکات. ژمارەیان شەش هەزار شەڕکەر بوو.

هۆزەکانی موزەر و یەمەن و ڕەبیعە بۆ دەست هەڵگرتن لەشەڕ پەیمانیان بەست و بڕیارياندا لەگەڵ ئەبوموسلیم، شەڕ بکەن. ئەبوموسلیم ئاگادار بوویەوە و ئەم ڕووداوەی بەگەورە و دژوار زانی. بەناو لەشکرگەکەیدا گەڕا و بینی کەماخوان، لەخوارەوەی ئاوەکە، جێگیرە، ترسا نەسر، ڕێگەی ئاوەکەی لێ بگرێت و لەبەر ئەمە بۆ لەشکرگەی، بۆ ئالین، گواستەوە. مانەوەی لەماخوان، چوار مانگی خایاند. لەئالین دابەزی و سەنگەری هەڵکەند.

نەسر کوڕی سەیار لەکەنارەکانی ڕووباری عەییاز، ئوردوی لێدا و عاسم کوڕی عومەری لەبەلاشگەرد و باوکی زەییالی لەتوسان جێگیر کرد. باوکی زەییال سوپاکەی لەناو ماڵی خەڵکی توسان، دابەزاند. زۆرینەی خەڵکەکەی لەناو سوپاکەی ئەبوموسلیمدا بوون. ئەوان، خەڵکی توسانيان ئازار و ستەمیان لێکردن. ئەبوموسلیم، سوپایەکی بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەوان نارد کە لەگەڵ ئەبوو زەییال و سوپاکەی شەڕيان کرد. نزیکەی سی شەڕکەر لەسوپاکەی باوکی زەییالیان ئەسیر کرد. ئەبوموسلیم جل و بەرگی لەبەر کردن و برینداره‌کانی تیمار و دواتر ئازادی کردن.

کاتێك لەشکرگەکەی ئەبوموسلیم بەهێز و لەباشترین شوێنی ئالین جێگەی گرت، فەرمانی بەموحریز کوڕی ئیبراهیمدا لەگەڵ دەستەیەك بەرێکەوێت و لەجیرەنگ، ئوردو لێبدات و شیعەکان لەدەوری خۆی کۆبکاتەوە تا ڕەگ و ریشەی نەسر کوڕی سەیار، لەمەرورود، هەڵکەنێت و بەلخ و تەخارستان لەژێر دەسەلاتی ئەو دەربێنێت. موحریز ئەو کارەی کرد. نزیکەی هەزار پیاوی شەڕکەر، لەدەوری کۆبوونەوە. ئەو، ڕێگەی هەموو

پێداویستییەکانی لەنەسر گرت.

زاڵبوونی عەبدوڵڵە کوڕی معاویە لەفارس و کوژرانی ئەو

لەم ساڵەدا، عەبدوڵڵە کوڕی معاویە کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی جەعفەر، دەستی بەسەر فارس و شارەکانیدا گرت. پێشتر ئامازەمان پێدا کەرۆشتە کوفە و ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە بەڵام شکستی خوارد و لەکوفەوە، بۆ مەداین، هەڵات.

کاتێك گەیشتە مەداین، دەستەیەك لەخەڵکانی کوفە و کەسانیتر، لەدەوری کۆبوونەوە. بەرەو کوێستانەکان بەرێکەوت و دەستی بەسەردا گرت و حیلوان و کومس و ئیسفەهان و رەی، هێنایە ژێر فەرمانی خۆیەوە. کۆیلەکانی کوفە لەدەوری کۆبوونەوە و لەئیسفەهان نیشتەجێ بوو.

محارب کوڕی موسا، موالی بەنی یەشکر، لەولاتی فارس، کەسێکی رێزدار و خاوەن شکۆ بوو. رۆشتە کۆشکی فەرمانداری و کارگوزاری کوڕی عومەری دەرپەڕاند و خەڵکان، لەگەڵ عەبدوڵڵە کوڕی معاویە، بەیعەتیان بەست. موحاریب هێرشی کردە سەرکرمان. سەرکردەکانی سوپای شام، پەیوەستی محاریب بوون. هێرشی کردە سەر موسلیم کوڕی موسەییب، کارگوزاری کوڕی عومەر لەشیراز و لەساڵی ١٢٨/ ٧٤٦ زایینی، ئەوی کوشت و لەناوی برد. دواتر هێرشی کردە سەر ئیسفەهان و عەبدوڵڵە کوڕی معاویە، بەڵام بۆ ئیستەخر پاشەکشێی پێکرد و لەو شارە، نیشتەجێ بوو. خەڵك لەهاشمییەکان و کەسانی دیکە، لەدەوری کۆبوونەوە و دەستی بەکۆکردنەوەی باج و دانانی کارگوزارەکان کرد. مەنسور کوڕی جمهور و سلێمان کوڕی هوشام کوڕی عەبدولمەلیك پەیوەستی بوون و شەیبان کوڕی عەبدولعەزیزی خارجی، بۆ لای ئەو بەرێکەوت. باوکی جەعفەر مەنسوری(تاك دیناری) و عەبدوڵڵە کوڕی عەلی کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی عەباس و عیسا کوڕی عەلی کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی عەباس، پەیوەستی بوون.

کاتێك کوڕی هوبەیرە گەیشتە عێراق، نوباتە کوڕی حەنزەلەی کەلابی بۆ لای عەبدوڵڵە کوڕی معاویە رەوانە کرد. سلێمان کوڕی حەبیبیان ئاگادار کردەوە کەکوڕی هوبەیرە، نوباتەی وەك فەرمانداری ئەهواز، دەستنیشان کردووە. ئەو، داوود کوڕی حاتەمی رەوانە کرد و لەکەرخ دینار مایەوە تا رێگەی رۆشتنی نوباتە بۆ ئەهواز، ببەستێت. شەڕی لەگەڵ کرد و داوود کوژرا و سلێمان لەئەهوازەوە بۆ شاپوور، هەڵات و بینی کوردەکان

دەستیان بەسەر ئەو شارەدا گرتووە. سلێمان شەڕی لەگەڵ ئەوان کرد و لەشاپووری دووریخستنەوە و نامەی بۆ معاویە نووسی و لەبەیعەتی خۆی، ئاگاداری کردەوە.

موحاریب کوڕی موسای یەشکری ڕێگەی ناسازگاری لەگەڵ کوڕی معاویە گرتەبەر و دەستەیەکی کۆکردەوە و هێرشی کردە سەرشاپوور. یەزید کوڕی معاویە برای عەبدوڵڵە کوڕی معاویە، ڕووبەڕووی بوویەوە و موحاریب شکستی خوارد و ڕووی کردە کرمان و لەوێ مایەوە تا محەممەد کوڕی ئەشعەس هات. موحاریب پەیوەستی بوو. دواتر ڕێگەی ناسازگاری لەگەڵ کوڕی ئەشعەس گرتەبەر. کوڕی ئەشعەس، خۆی و هەر چواردە کوڕەکەی، سەربڕی. عەبدوڵڵە کوڕی معاویە لەئیستەخر بوو تا کوڕی زوبارە لەگەڵ داوود کوڕی یەزید کوڕی عومەر کوڕی هوبەیرە، ڕۆشتنە لای. هەروەها کوڕی هوبەیرە، مەعن کوڕی زایدەی لەڕێگەیەکی دیکەوە ڕەوانە کرد. مەعن لەشازان، شەڕی لەگەڵ ئەوان ئەزموون کرد. مەعن وتی:

لیس امیر القدم بالخب الخدع　　　　فر من الموت و فی الموت وقع

یانی: سەرودری ئەم خەڵکە، فرمزانێکی بیرمەند نییە، لەمەرگ هەڵات بەڵام مەرگ، تەپوتۆزی لەژیانی هەستاند.

عەبدوڵڵە کوڕی معاویە شکستی خوارد و مەعن، دەستی لێهەڵگرتن. لەگۆڕەپانی شەڕ، پیاوێکی دیکە لەبنەماڵەی ئەبوولەهەب کوژرا. لەو ڕۆژانەدا دەوترا پیاوێك لەهاشمییەکان لەمەرورود دەکوژرێت. خەڵکانێکی زۆریان ئەسیر کرد و کوڕی زوبارە، دەستەیەکی فراوانی لەوان کوشت. مەنسور کوڕی جمهور بۆ هیند هەڵات، عەبدولرەحمان کوڕی یەزید بۆ عەممان، عەمرۆ کوڕی سەهل کوڕی عەبدولعەزیز کوڕی مەروان بۆ میسر. دیلە نەکوژراوەکانی بۆ لای کوڕی هوبەیرە نارد و ئەویش، ئازادی کردن. کوڕی معاویە ڕووی کردە خوراسان و مەعن کوڕی زایدە بەدوای مەنسور کوڕی جمهور بەرێکەوت بەڵام ئەوی نەدۆزییەوە و گەڕایەوە.

هاورێ لەگەڵ کوڕی معاویە، لەخەواریج و دەستەیەکی فراوان لەخەڵکان، کەسانێکی زۆر دەبینران کەلەوان، چل هەزار کەسیان ئەسیر کرد. یەکێك لەوان عەلی کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی عەباس بوو. کوڕی زوبارە ئیهانەی کرد و وتی: تۆدەزانی کوڕی معاویە لەگەڵ سەروەری باوەڕداران، ڕێگەی ناسازگاری گرتۆتەبەر، چ هۆکارێك بۆ هاوکاری کردنی ئەو، هانیدایت؟ وتی: قەرزێك لەئەستۆمدا بوو کەگەڕاندمەوە. حەرب کوڕی قەتەنی هیلالی،

نێوەنجیگەری کرد و وتی: خوشکەزای ئێمەیە. کوڕی زوبارە، ئازادی کرد.

عەبدوڵڵە کوڕی عەلی، سەرکۆنەی عەبدوڵڵە کوڕی معاویەی کرد و هاوەڵانی ئەوی بەلوسکە و پوسکە، ناوبرد. کوڕی زوبارە ئەوی بۆ لای کوڕی هوبەیرە نارد کە لەکاردکانی کوڕی معاویە، ئاگاداری کردەوە. ئەو بەدوای عەبدوڵڵە کوڕی معاویە، رووی کردە شیراز و گەمارۆی خستەسەر. عەبدوڵڵە کوڕی معاویە، بەشێوەی کەسێکی هەڵاتوو، لەشارەکە هاتەدەر و دوو براکەی حەسەن کوڕی معاویە کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی جەعفەر و یەزید کوڕی معاویە کوڕی عەبدوڵڵە و دەستەیەك لەهاوەڵانی، هاورێیەتیان دەکرد. رێگەی بیابانی گرتەبەر و لای کرمان تێپەری و بەرەو خوراسان بەرێکەوت بەو هیوای ئەبوموسلیم، گوێرایەڵی فەرمانەکانی بێت چوونکە ئەو، پێشنیاری شوێنکەوتنی بنەماڵەی محەممەدی، بەخەڵکان دەکرد و دەستی بەسەر خوراسان، گرتبوو ((بەڵام نەیدەزانی ئەبوموسلیم، ملکەچی خۆی بۆ عەباسییەکان دەربرییوە) لەهەرات نزیك کەوتەوە کەفەرماندارەکەی مالیك کوڕی هەیسەمی خوازعی بوو. کەسی بۆ لای کوڕی معاویە نارد و پرسی: بەچ مەبەستێك رووی لەو دیارە کردووە. وتی: بیستوومە ئێوە خەڵکان بۆ شوێنکەوتن و فەرمانبەری بنەماڵەی محەممەد، هاندەدەن، لەبەر ئەوە، رووم کردە ئەم دیارە. مالیك پەیامی بۆ نارد: نەژادی خۆت بڵێ تا بتناسینەوە. ئەو نەژادی خۆی باس کرد. مالك پێی وت: عەبدوڵڵە و جەعفەر، لەناوەکانی پێغەمبەری خوایە، بەڵام معاویە لەناو ئەواندا، پێشینەی نییە. وتی: کاتێك باوکم چاوی بەدنیا هەڵهێنا، باوەگەورێم لای معاویە بوو. داوای لێکرد کورەکەی بەناوی خۆیەوە (معاویە) ناو بنێت و ئەویش، ئەو کارەی کرد و معاویە، سەد هەزار درەمی بۆ نارد. مالك پەیامی بۆ نارد: ئەم یادگاری و ناوەزراوەتان بەبەهایەکی کەم کرییەوە و بەمشێوەیە لای ئێمە، هیچ پێگەیەکتان نییە. کەسی بۆ لای ئەبوموسلیم نارد و ئاگاداری کردەوە. ئەبوموسلیم فەرمانی پێدا خۆی و هاوەڵانی دەستگیر و زیندانی بکات. دواتر نامەی ئەبوموسلیمی پێگەیشت کەفەرمانی دەدا حەسەن و یەزید کوڕی معاویە ئازاد بکات و عەبدوڵڵە کوڕی معاویە، بکوژێت. فەرمانی بەیەکێك لەکۆیلەکانی خۆیدا کەباڵشت یا راخەرێکیان خستە سەرسەری و ئەوەندەیان زەخت لێکرد تا گیانی سپارد. دواتر دەریانهێنا و نوێژیان لەسەر خوێند و بەخاکیان سپارد. گۆڕەکەی ئەو لەهەرات، بەناوبانگە و خەڵکان، سەردانی دەکەن.

باوکی حەمزەی خارجی (خوازیاری راستی و دروستی)

لەم ساڵەدا، بەلج کوڕی عوقبەی ئەزدی خارجی و باوکی حەمزە، لەحەجەوە لەلایەن عەبدوڵڵە کوڕی یەحیای حەزرەمی (خوازیاری راستی) بۆ شەڕ کردن لەگەڵ مەروان کوڕی محەممەد و بەهەڵگرتنی دروشمی خەواریج (داوەری کردن تایبەت بەخواوەند) بەرێکەوتن. لەو کاتەی خەڵکان لەعەرەفە بوون، نەکەوتبوونە خۆیان کەبینیان ئاڵا و دەستارە ڕەشەکان، بەنووکی ڕمەکانەوە کراوە. ژمارەیان حەوتسەد کەس دەبوو. کاتێك خەڵك ئەوانیان بینی، پرسیاریان کرد. خەڵکانیان ئاگادار کردەوە کە بۆ شەڕ لەگەڵ مەروان و مەروانییەکان هاتوون. عەبدولواحید کوڕی سلێمان کوڕی عەبدولمەلیك، نامەی بۆ ئەوان نووسی. ئەو، فەرمانداری مەککە و مەدینە بوو و داوای لێکردن ڕێز لەئاشتی و ئاسایشی خەڵکان بگرن. وتیان: ئارەزوومەندی حەج کردنی و بۆ ئەو مەبەستە پشتگەرمین. بەمشێوەیە ئاشتی لەگەڵ کردن کەلەیەك ئاسوودە و لەئەماندا بن تا ئەو کاتەی خەڵکان، دوایین ئایینەکانی حەج ئەنجام دەدەن. ئەوان بەشێوەیەکی جیا، لەعەرەفە مانەوە.

عەبدولواحید خەڵکانی بەرێخست و لەمەنی لەکۆشکی فەرمانداری مایەوە و باوکی حەمزە لەقرن ثعالب (شاخی ئاسکەکان) دابەزی. عەبدولواحید ئەم کەسانی بۆ لای باوکی حەمزە نارد: عەبدوڵڵە کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن کوڕی عەلی، محەممەد کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی عەمرۆ کوڕی عوسمان، عەبدولرەحمان کوڕی قاسم کوڕی محەممەد کوڕی ئەبی بەکر، عوبەیدالله کوڕی عومەر کوڕی حەفس کوڕی عاسم کوڕی عومەر کوڕی خەتاب، رەبیعە کوڕی ئەبی عەبدولرەحمان لەگەڵ کەسانێکی هاوشێوەی ئەوان. ئەوان، ڕۆشتنە لای باوکی حەمزە و بینیان کراس و پانتۆڵی کەرباسی لەبەردایە. عەبدوڵڵە کوڕی حەسەن و محەممەد کوڕی عەبدوڵڵە، ئەوانیان بردە لای باوکی حەمزە. وتی: ئەژادی خۆتان بڵێن. ئەوان باسیان کرد. باوکی حەمزە، رووی گرژ و ناڕەزامەندی خۆی نیشاندا و دواتر لە عەبدولرەحمان کوڕی قاسم کوڕی عوبەیدالله کوڕی عومەری پرسی و ئەم دووانە ئەژادی خۆیانیان باس کرد. بەرووی ئەودووانەدا پێکەنی و رووی خۆشی نیشاندا، وتی: سوێند بەخوا مەبەستی شۆڕشم نییە تەنیا لەبەر ئەوەی هاوشێوەی باوکانی ئێوە هەڵسوکەوت بکەم. عەبدوڵڵە کوڕی حەسەن پێی وت: سوێند بەخوا لەبەر ئەوە نەهاتین بۆ لای تۆ جیاوازی لەنێوان باوکانی ئێمە دابنێیت، فەرماندار پەیامی بەئێمەدا ڕەوانە کردووە کەرەبیعە، تۆی لێ ئاگادار دەکاتەوە. کاتێك پەیمانی شکێنی بیرخستەوە، باوکی حەمزە وتی:

پەنا بۆ خوا دەبەم ئەگەر پەیمان بشکێنم یا رێزی نەگرم. سوێند بەخوا ئەو کارە ناکەم تەنانەت ئەگەر بمکوژن. ئەوەی لێی دڵنیایین ئەوەیە کە، ئێمە دەمێنینەوە تا ئەو کاتەی وادەی پەیمانی ئاشتییەکە کۆتایی دێت. ئەوان بۆ لای عەبدولواحید گەڕانەوە و لەپەیامەکەی باوکی حەمزە ئاگاداریان کردەوە. کاتێك یەکەم بەرێکەوتنی خەڵکان دەستی پێکرد، عەبدولواحید بەرێکەوت و مەککەی چۆڵ کرد. باوکی حەمزە، بێ شەڕ، ڕۆشتە ناو شارەکە. یەکێك لەخەڵکان سەبارەت بەعەبدولواحید وتی:

زار الحجیج عصابة قد خالفوا دین الا له ففر عبدالواحید

ترك الحلائل و الامارة هاربا و مضی یخبط کالبعیر الشارد

یانی: حەجکەران، چاویان بەدەستەیەك کەوت کە لەگەڵ ئایینی خواوەند، ناسازگار بوون و عەبدولواحید، هەڵات. ژنانی ناو پەردە و کۆشکە ڕەنگینەکەی بەجێهێشت و رێگەی هەڵاتنی گرتەبەر و هاوشێوەی وشتری کوێری ڕم کردوو، دەستی بەهەڵبەز و دابەز کرد.

عەبدولواحید بەرێکەوت و لەمەدینە دابەزی. سوپایەکی لەخەڵکی مەدینە کۆکردەوە و بەخششەکانی ئەوانی دە دە زیاد کرد و عەبدولعەزیز کوڕی عەبدوالله کوڕی عەمرۆ کوڕی عوسمانی وەك فەرماندەی ئەوان دیاریکرد. ئەوان بەرێکەوتن و کاتێك گەیشتە حەڕە، قوربانییەکانیان بینی و درێژەیان بەرێگەی خۆیاندا.

فەرمانداری یوسف کوڕی عەبدولرەحمانی فیهری لەئاندۆلۆس

لەم ساڵەدا سەوابە کوڕی سەلامە، فەرمانداری ئاندۆلۆس، مرد. بۆ ماوەی دوو ساڵ و چەند مانگ، فەرمانڕەوایەتی کرد. کاتێك مرد، خەڵکان، گرفتاری چەند بەرەکی وناسازگاری بوون. موزەرییەکان هەوڵیاندەدا فەرماندار لەخۆیان بێت و یەمانییەکانیش بەهەمان شێوە. ماوەیەك بێ فەرماندار مانەوە و سومەیل ترسا، ئاژاوە سەر هەڵبدات. پێشنیاری کرد فەرماندار یەکێك لەقورەیشییەکان بێت. هەمووان رازی بوون و ئەو یوسف کوڕی عەبدولرەحمانی فیهری هەڵبژارد کە لەو کاتەدا لەبیرە بوو. نامەیان بۆ نووسی و ئاگاداریان کردەوە کەخەڵکان وەك فەرمانداری خۆیان، هەڵیانبژاردوە. رازی بوو. پێیان وت: ئەگەر رازی نەبیت، ئاژاوە سەر هەڵدەدات و گوناحەکەی لەئەستۆی تۆدا دەبێت. لەم کاتەدا رازی و رووی کردە قەرتەبە و دەستی بەسەردا گرت و خەڵکەکەی، بەفەرمانڕەوایەتی ئەو، رازی بوون.

کاتێك هەواڵی مەرگی سەوابە و فەرمانداری یوسف بە باوکی خەتار گەیشت، وتی: سومەیل دەیەوێت، فەرمانڕەوایەتی بکەوێتە دەست موزەرییەکان. لەناو خەڵکان دەستی بەئاژاوگێری کرد و ئاژاوە، سەریهەڵدا و موزەرییەکان و یەمانییەکان کەوتنە گیانی یەك.

یوسف کاتێك ئەمەی بینی، لەکۆشکی فەرمانڕەوایەتی هاتەدەر و رووی کردە قەرتەبە وبۆ ماڵەکەی خۆی گەڕایەوە. باوکی خەتار، ڕۆشتە شەکندە و یەمانییەکان لەدەوری کەڵەکە بوون. موزەرییەکانیش دەوری سومەیلیان گرت. بۆ هێرش کردن سەریەك، پێشڕەویان دەسپێکرد و بۆرۆژگارێکی درێژجەنگان. دژوارتر لەو شەڕانە لەئاندۆلۆس نەبینراوە. شەڕ بەشکستی خەڵکانی یەمەن کۆتایی هات و باوکی خەتار هەڵات و لەئاشێکی سومەیل خۆی شاردەوە. چەند کەسێك سومەیلیان لەشوێنی خۆشاردنەوەی ئەو ئاگادار کردەوە. سومەیل ئەوی گرت و کوشتی و یوسف کوڕی عەبدولرەحمان بۆ کۆشکی فەرمانڕەوایەتی گەڕایەوە. شکۆ و گەورەیی سومەیل زیادی کرد بەشێوەیەك، فەرمانڕەوایەتی ناوەکەی بۆ یوسف و کاروبارەکان لەسەر دەستی سومەیل، هەڵدەسووڕا.

کوڕی عەلقەمەی لەخمی لەشاری ئاربوونە دژی یوسف کوڕی عەبدولرەحمان ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە بەڵام زۆری نەخایاند و ئەویان کوشت و سەری براوی ئەویان بردە لای یوسف.

هەروەها پیاوێك بەناوی عوزری بەناو و نیشانی (ئەمان بەخشراو) شۆڕشی کرد. لەبەر ئەوە بەمشێوەیە ناوی دەبەن چوونکە شەڕکەران و هاوەڵانی خۆی لەناو ئەمان بەخشراوەکان، هەڵبژارد. یوسف، عامر کوڕی عەمرۆی بۆ رووبەروو بوونەوەی ئەو نارد بەڵام نەیتوانی هیچ کارێك بکات و شکستی خوارد و هەڵات. یوسف کوڕی عەبدولرەحمان خۆی روبەرووی بوویەوە و شکستی پێهێناو کوشتی و لەشکرگەکەی تاڵان کرد.

بەشێوەیەکی دیکەیش، ئەم رووداوەیان گێڕاوەتەوە کە لەکۆتاییەکەیدا یەك ناگرێتەوە. لەگێڕانەوەی رووداوەکانی ساڵی ١٣٩/ ٧٥٦ زایینی، لەکاتی رۆشتنی عەبدولرەحمانی ئومەوی بۆ ئاندۆلۆس، دەیگێڕینەوە.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

عەبدولواحید فەرمانداری مەککە و مەدینە، لەم ساڵەدا ئایینی حەجی لەگەڵ خەڵکان، ئەنجامدا.

یەزید کوڕی عومەر کوڕی هوبەیرە، فەرمانداری عێراق، سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی کوفە، حەجاج کوڕی عاسمی موحاربی، سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی بەسرە، عیباد کوڕی مەنسور، فەرمانداری خوراسان، نەسر کوڕی سەیار بوو. ئاشی ئاژاوە و کوژران لەو پانتاییە دەسووڕا بەهەمان شێوە کەپەروانە بەدەوری مۆمدا دەسووڕێت.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: باوکی نەسر سالم، یەحیا کوڕی یەعمەری عەدەوی، لەخوراسان کەرێزمانی زمانی عەرەبەی لەسەر دەستی باوکی ئەسوەدی دوئەلی فێر و یەکێك بوو لەزمان شیرین و زمان پاراوەکان. باوکی زەناد عەبدوالله کوڕی زەکەوان، وەهب کوڕی کەیسان، یەحیا کوڕی ئەبی کەسیری یەمامی کە بەباوکی نەسر بانگیان دەکرد، سەعید کوڕی ئەبی ساڵح، باوکی ئیسحاقی شەیبانی، حارس کوڕی عەبدولرەحمان، رەقەبە کوڕی مەسقەلەی کوفی، مەنسور کوڕی زادان، موالی عەبدولرەحمان کوڕی ئەبی عەقیلی سەقەفی کەجوولەکە و موسڵمان و ئاگرپەرەست و مەسیحی لەرێ ورەسمی بەخاك سپاردنی ئەو بەشداریان کرد چوونکە هەموان باوەڕیان بەپاکیەتی و شیاوی ئەو هەبوو و دەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ١٣١/ ٧٤٩ زایینی کۆچی دوایی کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و سی کۆچی ((٧٤٧- ٧٤٨ زایینی))

هاتنی ئەبوموسلیم بۆ مەرو

بەیعەتی خەڵکانی مەرو لەگەڵ ئەبوموسلیم

لەم ساڵەدا لەمانگی ڕەبیع الثانی یا جەمادی الاول/ دێسامبەر ٧٤٧ یا ژانویەی ٧٤٨ زایینی، ئەبوموسلیم، ڕۆشتە ناو شاری مەرو.

چۆنیەتییەکی ئەوەی لەم ساڵەدا کوڕی کرمانی، پەیمانی لەگەڵ بەست. کاتێك کوڕی کرمانی و هاوڕێکانی و هۆزەکانی نیشتەجێی خوراسان لەگەڵ نەسر، بۆ دژایەتی کردنی ئەبوموسلیم، پەیمانیان بەست، ئەم کارەی بەدژوار لەقەڵەمدا و شەڕکەرانی خۆی بەمەبەستی شەڕ کردن، کۆکردەوە. سلێمان کوڕی کەسیر لەبەرابەر کوڕی کرمانی، جێگیر بوو. سلێمان پێی وت: ئەبوموسلیم دەڵێت: نەسر، دوێنێکە باوکی تۆی کوشت، ئایا هەست بەبێگانەیی خۆت لەگەڵ ئەو ناکەیت؟ شەرم ناتگرێت؟ گومانم دەکرد تەنانەت لەیەك مزگەوت لەگەڵ نەسر، نوێژ ناخوێنیت! ئەم وتەیە کاریگەری لەسەر کوڕی کرمانی دانا و لەبۆچوونەکەی پەشیمان بوویەوە و ئاشتی عەرەبەکانی، بەفیڕۆدا.

کاتێك پەیمانی ئاشتی نێوان ئەوان لەناوچوو، نەسر کەسی بۆ لای ئەبوموسلیم ڕەوانە و داوای لێکرد لەگەڵ نەسرییەکان، پەیمان ببەستێت. هاوەڵانی کرمانی لەخەڵکانی ڕەبیعە و یەمەن، پەیك و پەیامیان بۆلای ئەبوموسلیم نارد و داوای هاوپەیمانیەتییان کرد. چەندین ڕۆژ بۆ ئەم مەبەستە هاتوچۆیان کرد. ئەبوموسلیم فەرمانیداتا شاندی نوێنەرایەتی خۆیان، ڕەوانە بکەن تا یەکێك لەناو ئەوان هەڵبژێرێت. ئەوکارەیان کرد. ئەبوموسلیم فەرمانی بەشیعەکاندا خەڵکانی یەمەن و ڕەبیعە هەڵبژێرن چوونکە موزەرییەکان، هاوپەیمانی شەیتانن. ئەوان هاوەڵان و کارگوزارانی مەروان و بکوژەکانی یەحیا کوڕی زەیدن.

هەردوو دەستەکە هاتن و دەستی پاڕانەوەیان درێژ کرد. ئەبوموسلیم دانیشت و ئەوانی دانیشاند. وەفدی شیعەکان کەپێکهاتبوو لەحەفتا کەس، ئامادە بوون. بەوانی وت: یەکێك لەم دوو دەستەیە هەڵبژێرن. سلێمان کوڕی کەسیر لەناو شیعەکان هەستا و ئاخاوت. ئەو،

وتاردەرێکی زمان پاراو و لەناو خەڵکدا، بەناوبانگ بوو. سلێمان، کوڕی کرمانی و هاوەڵانی ئەوی هەڵبژارد. دواتر مەنسور کوڕی تەڵحە کوڕی زورەیقی نەقیب هەستا و دووبارە ئەوانی هەڵبژارد. مەرسەد کوڕی شەقیقی سولەمی هەستا و وتی: موزەرییەکان بکوژانی بنەماڵەی پێغەمبەر(د.خ)، هاوەڵانی ئومەوییەکان، شوێنکەوتەکانی مەروان، دەستپەروەردەکانی جەعدی خوێنرێژ و کارگوزارانی ئەوانن و خوێنی ئێمە لەئەستۆی ئەوان و سامانی ئێمە لەماڵەکانی ئەواندیە. نەسر کوڕی سەیار، بەکرێگیراوی مەروانە کەفەرمانەکانی ئەو ئەنجام دەدات و لەسەر تەختی وتاردان دادەنیشێت و بۆ بەرژەوەندی ئەو، لەخوا دەپاڕێتەوە و بەسەروەری باوەڕداران، ناوی دەبات. ئێمە، پەنا بۆ خوای گەورە دەبەین و دڵنیایین نەسر لەسەر رێگەی راست، نییە. ئێمە، عەلی کوڕی کرمانی و هاوەڵانی ئەو هەڵدەبژێرین. ئەو حەفتا پیاوە یەکدەنگ وتیان: وتەی راست ئەوەیە کەمەرسەد، هێنایە سەرزمان. شاندی نوێنەرایەتی نەسر هەستان. نیشانەکانی دڵمردوویی و ریسوایی، بەروخساریانەوە دیار بوو. نوێنەرانی کوڕی کرمانی سەربڵند و رازی هەستان و ئەبوموسلیم، لەبالینەوە بۆ ماخوان گەڕایەوە و فەرمانی بەشیعەکاندا، خانوو و نشینگە، دروست بکەن لەبەر ئەوەی خواوەند، فورسایی هاوپەیمانی عەرەبەکانی لەسەر شانیان هەڵگەرت کە لەزیانی ئەواندا بوو.

عەلی کوڕی کرمانی کەسی بۆ لای ئەبوموسلیم نارد تا لەیەکێك لەرێگەکانەوە بڕواتە ناو شاری مەرو و خۆیشی، لەرێگەیەکی دیکەوە دەڕواتە ناو شارەکە. ئەبوموسلیم پەیامی بۆ نارد: دڵنیا نیم لەوەی دووبارە لەگەڵ نەسر بۆ دژایەتی کردنی، من پەیمان نەبەستیت. تۆ برۆ ناو شارەکە و شەڕ لەگەڵ نەسر و شوێنکەوتەکانی، دەستپێبکە. کرمانی ڕۆشتە ناو شارەکە و ئاگری شەڕی، هەڵگیرساند. ئەبوموسلیم، شیبل کوڕی تەهمانی گەورەی لەگەڵ سوارەکان ڕەوانە کرد کەڕۆشتنە ناو شارەکە. شیبل لەناو کۆشکی خاوەنی بووخارا، دابەزی. کەسی بۆ لای ئەبوموسلیم نارد و داوای لێکرد ئەویش بڕواتە ناو شارەکە. ئەبوموسلیم لەماخوانەوە بەرێکەوت. فەرماندەی پێشەنگەکانی ئەسید کوڕی عەبدوڵڵا خوازعی بوو. فەرماندەی باڵی راست، مالك کوڕی هەیسەمی خوازعی، فەرماندەی باڵی چەپ قاسم کوڕی موجاشعی تەمیمی. ڕۆشتە ناو شارەکە و بینی هەردوو لای شەڕکەر، روبەرووی یەکبوونەتەوە. فەرمانی پێدان دەست لەشەڕ کردن هەڵبگرن. ئەم ئایەی لەقورئان خوێندەوە: موسا ڕۆشتە ناو شارەکەی ئەوان و لەوێ، دوو پیاوی بینی کە لەگەڵ یەك شەڕیان دەکرد، یەکیان لەشوێنکەوتەکانی و ئەوی دیکەیان، لەدوژمنەکانی. هاورێکەی، دژی

دوژمنەکەی، داوای هاوکاری لێکرد. موسا مشتێکی لێدا و ئەوی کوشت. بەخۆی وت: ئەم کارە، بەهۆی هاندانی شەیتانەوە بوو، چوونکە ئەو دوژمنێکی گومڕاکەرە. (قصص/٢٨/ ١٥). ئەبوموسلیم بەرەو کۆشکی فەرمانداری بەرێکەوت و پەیامی بۆ هەر دوو لای شەڕکەر نارد تا دەست لەشەڕ کردن هەڵبگرن و بەرەو لەشکرگەکانی خۆیان بگەڕێنەوە. ئەو کارەیان کرد و مەرو، بەتەواوی کەوتە ژێر دەسەڵاتی ئەبوموسلیم. فەرمانیدا تا لەشەڕکەران، بەیعەت وەربگرن. ئەو کەسەی بەیعەتی وەردەگرت، باوکی مەنسور تەڵحە کوڕی رەزیق بوو. ئەو، یەکێك لەنەقیبەکان و بەتەواوی شارەزای کاری هاشمییەکان و خراپەکاری، ئومەوییەکان بوو. نەقیبەکان دوانزە کەس بوون کەمحەممەد کوڕی عەلی ئەوانی لەناو حەفتا پیاو هەڵبژاردبوو و کاتێك لەساڵی ١٠٣ یا ١٠٤/ ٧٢١ یا ٧٢٢ زایینی نێردراوەکەی بۆ خوراسان ڕەوانە کرد، ملکەچی فەرمانەکانی بوون. ئەو، بۆ هەرکام لەوان، تایبەتمەندییەکی جیاوازی لەدادپەروەری و خۆپارێزی، دیاریکردبوو. ئەم کەسانە لەناویاندا بوون: سلێمان کوڕی کەسیر، مالك کوڕی هەیسەم، زیاد کوڕی ساڵح، تەڵحە کوڕی رەزیق، عەمرۆ کوڕی ئەعیەن، لەخەڵکانی تەی: قەحتەبە کوڕی شەبیب کوڕی خالید کوڕی مەعدان، لەتەمیمییەکان: باوکی عۆیەیینە موسا کوڕی کەعب، لاهیز کوڕی قورەیز، قاسم کوڕی موجاشیع، ئەسلەم کوڕی سەلام، لەبەکر کوڕی وایل: باوکی داوود کوڕی ئیبراهیمی شەیبانی، باوکی عەلی هیرەوی یا شیبان کوڕی تەهمان لەجیاتی عەمرۆ کوڕی ئەعیەن، عیسا کوڕی کەعب و باوکی نەجم ئیسماعیل کوڕی عیمران لەجیاتی باوکی عەلی هیرەوی خەزووری ئەبوموسلیم. لەناو نەقیبەکان کەسیان باوکی زیندوو نەبوو جگە لەباوکی مەنسور تەڵحە کوڕی رەزیق کوڕی سەعد (هەمان باوکی زێنەبی خوازعی). ئەو لەشەڕی کوڕی ئەشعەس بەشداری و لەبەرژەوەندی موهەلیب، شەڕی کردبوو. ئەبوموسلیم، لەکاروبارەکان راوێژ و سەبارەت بەجەنگەکان، پرسیاری لێدەکرد.

وتارەکەیان لەکاتی بەیعەت وەرگرتن ئەمە بوو: لەگەڵ ئێوە بەیعەت دەبەستین لەسەر بنەمای نووسراوی خواوەند، شێوازی کردەوەکانی پێغەمبەر(د.خ) و شوێنەکەوتن و رەزامەند بوون بەفەرمانڕەوایەتی بنەماڵەی پێغەمبەر(د.خ). پەیمان و سوێندی خوایی لەسەر شانی ئێوەیە لەگەڵ رزگاری و ئازدای و پیادە رۆشتن بۆ حەج. نابێت رۆژیتان بوویێت و چاوی تەماح ببڕنە مەبەستێکی دنیایی تا ئەو کاتەی فەرمانڕەواکانتان، خۆیان ئەم کارە دەستپێبکەن.

وتاردەرێکی زمان پاراو و لەناو خەڵکدا، بەناوبانگ بوو. سلێمان، کوڕی کرمانی و هاوەڵانی ئەوی هەڵبژارد. دواتر مەنسور کوڕی تەڵحە کوڕی زورەیقی نەقیب هەستا و دووبارە ئەوانی هەڵبژارد. مەرسەد کوڕی شەقیقی سولەمی هەستا و وتی: موزەرییەکان بکوژانی بنەماڵەی پێغەمبەر(د.خ)، هاوەڵانی ئومەوییەکان، شوێنکەوتەکانی مەروان، دەستپەروەردەکانی جەعدی خوێنرێژ و کارگوزارانی ئەوانن و خوێنی ئێمە لەئەستۆی ئەوان و سامانی ئێمە لەماڵەکانی ئەواندیە. نەسر کوڕی سەیار، بەکرێگیراوی مەروانە کەفەرمانەکانی ئەو ئەنجام دەدات و لەسەر تەختی وتاردان دادەنیشێت و بۆ بەرژەوەندی ئەو، لەخوا دەپاڕێتەوە و بەسەروەری باوەڕداران، ناوی دەبات. ئێمە، پەنا بۆ خوای گەورە دەبەین و دڵنیایین نەسر لەسەر ڕێگەی راست، نییە. ئێمە، عەلی کوڕی کرمانی و هاوەڵانی ئەو هەڵدەبژێرین. ئەو حەفتا پیاوە یەکدەنگ وتیان: وتەی راست ئەوەیە کەمەرسەد، هێنایە سەرزمان. شاندی نوێنەرایەتی نەسر هەستان. نیشانەکانی دڵمردوویی و ریسوایی، بەروخساریانەوە دیار بوو. نوێنەرانی کوڕی کرمانی سەربڵند و رازی هەستان و ئەبوموسلیم، لەبالینەوە بۆ ماخوان گەڕایەوە و فەرمانی بەشیعەکاندا، خانوو و نشینگە، دروست بکەن لەبەر ئەوەی خواوەند، قورسایی هاوپەیمانی عەرەبەکانی لەسەر شانیان هەڵگەرت کە لەزیانی ئەواندا بوو.

عەلی کوڕی کرمانی کەسی بۆ لای ئەبوموسلیم نارد تا لەیەکێك لەرێگەکانەوە بڕواتە ناو شاری مەرو و خۆیشی، لەرێگەیەکی دیکەوە دەڕواتە ناو شارەکە. ئەبوموسلیم پەیامی بۆ نارد: دڵنیا نیم لەوەی دووبارە لەگەڵ نەسر بۆ دژایەتی کردنی، من پەیمان نەبەستیت. تۆ بڕۆ ناو شارەکە و شەڕ لەگەڵ نەسر و شوێنکەوتەکانی، دەستپێبکە. کرمانی ڕۆشتە ناو شارەکە و ئاگری شەڕی، هەڵگیرساند. ئەبوموسلیم، شیبل کوڕی تەهمانی گەورەی لەگەڵ سوارەکان ڕەوانە کرد کەڕۆشتنە ناو شارەکە. شیبل لەناو کۆشکی خاوەنی بووخارا، دابەزی. کەسی بۆ لای ئەبوموسلیم نارد و داوای لێکرد ئەویش بڕواتە ناو شارەکە. ئەبوموسلیم لەماخوانەوە بەرێکەوت. فەرماندەی پێشەنگەکانی ئەسید کوڕی عەبدوالله خوازعی بوو. فەرماندەی باڵی راست، مالك کوڕی هەیسەمی خوازعی، فەرماندەی باڵی چەپ قاسم کوڕی موجاشعی تەمیمی. ڕۆشتە ناو شارەکە و بینی هەردوو لای شەڕکەر، روبەرووی یەکبوونەتەوە. فەرمانی پێدان دەست لەشەڕ کردن هەڵبگرن. ئەم ئایەی لەقورئان خوێندەوە: موسا ڕۆشتە ناو شارەکەی ئەوان و لەوێ، دوو پیاوی بینی کە لەگەڵ یەك شەڕیان دەکرد، یەکیان لەشوێنکەوتەکانی و ئەوی دیکەیان، لەدوژمنەکانی. هاورێکەی، دژی

دوژمنەکەی، داوای هاوکاری لێکرد. موسا مشتێکی لێدا و ئەوی کوشت. بەخۆی وت: ئەم کارە، بەهۆی هاندانی شەیتانەوە بوو، چوونکە ئەو دوژمنێکی گومڕاکەرە. (قصص/٢٨/ ١٥).
ئەبوموسلیم بەرەو کۆشکی فەرمانداری بەرێکەوت و پەیامی بۆ هەر دوو لای شەڕکەر نارد تا دەست لەشەڕ کردن هەڵبگرن و بەرەو لەشکرگەکانی خۆیان بگەڕێنەوە. ئەو کارەیان کرد و مەرو، بەتەواوی کەوتە ژێر دەسەڵاتی ئەبوموسلیم. فەرمانیدا تا لەشەڕکەران، بەیعەت وەربگرن. ئەو کەسەی بەیعەتی وەردەگرت، باوکی مەنسور تەڵحە کوڕی رەزیق بوو. ئەو، یەکێك لەنەقیبەکان و بەتەواوی شارەزای کاری هاشمییەکان و خراپەکاری، ئومەوییەکان بوو. نەقیبەکان دوانزە کەس بوون کەمحەممەد کوڕی عەلی ئەوانی لەناو حەفتا پیاو هەڵبژاردبوو و کاتێك لەساڵی ١٠٣ یا ١٠٤/ ٧٢١ یا ٧٢٢ زایینی نێردراوەکەی بۆ خوراسان ڕەوانە کرد، ملکەچی فەرمانەکانی بوون. ئەو، بۆ هەرکام لەوان، تایبەتمەندییەکی جیاوازی لەدادپەروەری و خۆپارێزی، دیاریکردبوو. ئەم کەسانە لەناویاندا بوون: سلێمان کوڕی کەسیر، مالك کوڕی هەیسەم، زیاد کوڕی ساڵح، تەڵحە کوڕی رەزیق، عەمرۆ کوڕی ئەعیەن، لەخەڵکانی تەی: قەحتەبە کوڕی شەبیب کوڕی خالید کوڕی مەعدان، لەتەمیمییەکان: باوکی عۆیەیینە موسا کوڕی کەعب، لاهیز کوڕی قورەیز، قاسم کوڕی موجاشیع، ئەسلەم کوڕی سەلام، لەبەکر کوڕی وایل: باوکی داوود کوڕی ئیبراهیمی شەیبانی، باوکی عەلی هیرەوی یا شیبان کوڕی تەهمان لەجیاتی عەمرۆ کوڕی ئەعیەن، عیسا کوڕی کەعب و باوکی نەجم ئیسماعیل کوڕی عیمران لەجیاتی باوکی عەلی هیرەوی خەزووری ئەبوموسلیم. لەناو نەقیبەکان کەسیان باوکی زیندوو نەبوو جگە لەباوکی مەنسور تەڵحە کوڕی رەزیق کوڕی سەعد (هەمان باوکی زێنەبی خوازعی). ئەو لەشەڕی کوڕی ئەشعەس بەشداری و لەبەرژەوەندی موهەلیب، شەڕی کردبوو. ئەبوموسلیم، لەکاروبارەکان راوێژ و سەبارەت بەجەنگەکان، پرسیاری لێدەکرد.

وتارەکەیان لەکاتی بەیعەت وەرگرتن ئەمە بوو: لەگەڵ ئێوە بەیعەت دەبەستین لەسەر بنەمای نووسراوی خواوەند، شێوازی کردەوەکانی پێغەمبەر(د.خ) و شوێنەکەوتن و رەزامەند بوون بەفەرمانڕەوایەتی بنەماڵەی پێغەمبەر(د.خ). پەیمان و سوێندی خوایی لەسەر شانی ئێوەیە لەگەڵ رزگاری و ئازدای و پیادە رۆشتن بۆ حەج. نابێت رۆژیتان بووێت و چاوی تەماح ببڕنە مەبەستێکی دنیایی تا ئەو کاتەی فەرمانڕەواکانتان، خۆیان ئەم کارە دەستپێبکەن.

هەڵاتنی نەسر کوڕی سەیار لەمەرو

ئەبوموسلیم، لاهیز کوڕی قورەیزی لەگەڵ وەفدێك بۆ لای نەسر کوڕی سەیار ڕەوانە و پێشنیاری لایەنگیری کردن لەنووسراوی خواوەند و فەرمانبەری بنەماڵەی پێغەمبەری، پێکرد. کاتێك بینی چ بەڵایەکی لەلایەن یەمانییەکان و خەڵکانی ڕەبیعەوە، بەسەر هاتووە و عەجەمەکان، چۆن گرفتارییان کردووە، و زانی ناتوانێت لەبەرابەر ئەوان خۆڕاگری بکات، وای نیشاندا بەپێشنیارەکانی ئەبوموسلیم، ڕازی و بەم زوانە سەردانی دەکات و بەیعەتی لەگەڵ دەبەستێت. چاودێری ئەوانی دەکرد و بیری لەفێڵ و خۆدەرباز کردن دەکردەوە. تاشەو، چاوەڕوانی کرد. فەرمانی بەهاوەڵانیدا هەمان شەو، ڕووبکەنە ئەو شوێنانەی کەدەتوانن بەئاسوودەی ژیان بەسەر ببەن. سالم کوڕی ئەحوەز پێی وت: ئەمشەو، بۆ کۆچ کردن ئامادە نین، سبەی شەو، دەڕۆین.

بۆ بەیانی ئەو شەوە، ئەبوموسلیم هاوەڵانی خۆی کۆکردەوە و تا نیمەڕۆ دەستە شەڕکەرەکانی جیا و ئامادە کردەوە و جارێکی دیکە، لاهیز کوڕی قورەیزی بۆ لای نەسر نارد. نەسر وتی: چەندە خێرا گەڕانەوە. ئەگەر بەناچاری دەبێت بڕۆم، چاوەڕێ بن تا دەستنوێژ بگرم و دواتر بۆ لای ئەبوموسلیم، بەرێدەکەوم. کەسیان بۆ لای ئەبوموسلیمی ڕەوانە و پەیامی نارد: ئەگەر فەرمان وبڕیاری تۆ ئەمەیە، بۆ لای تۆ دێم و تا نێردراوەکەم دەگەڕێتەوە، خۆم ئامادە دەکەم. نەسر لەشوێنەکەی خۆی هەستا. کاتێك هەستا، لاهیز کوڕی قورەیز، ئەم ئایەی قورئانی خوێندەوە: سەران و سەرکردەکانی تۆ، دەنەدەنەی یەك دەدەن تا بتکوژن، بڕۆدەر چوونکە من لەچاکەخوازانی تۆم (قصص/٢٨/٢٠). نەسر ڕۆشتە ماڵەکەی خۆی و ئاگاداری کردنەوە کەچاوەڕوانی گەڕانەوەی نێردراوەکەی دەکات. کاتێك شەو داهات، لەدەلاقەی سەربانی ماڵەکەی بەرێکەوت و کوڕەکەی تەمیم کوڕی نەبی موسلیم و حەکەم کوڕی نەمیلەی نەمیری و مەرزبانەی هاوسەری، هاورێیەتیان دەکرد. هەموویان هەڵاتن. کاتێك لاهیز و هاوەڵانی دەرنگ کەوتنی ئەویان بینی، ڕۆشتنە ناو ماڵەکەی وزانیان کەهەڵاتوە.

کاتێك ئەبوموسلیم لەم هەواڵە ئاگادار بوویەوە، بەرەو لەشکرگەکەی نەسر بەرێکەوت و هاورێ نزیك و سەرکردەکانی سوپاکەی ئەوی گرت و شانی ئەوانی بەتوندی بەستەوە. ئەم کەسانە لەناویاندا دەبینران: سالم کوڕی ئەحوەز فەرماندەی پاسەوانەکانی، بەختەری،

دەبیرەکەی نەسر، دوو کوڕەکەی، یونس کوڕی عەبدوویە، محەممەد کوڕی قەتەن، موجاهید کوڕی یەحیا کوڕی حوسەین و کەسانیتر. بەبەند و زنجیری ئاسنین ئەوانی بەستەوە و ڕەوانەی زیندانی کردن. ئەوان، لەزیندانا مانەوە. ئەبوموسلیم و کوڕی کرمانی، هەمان شەو بەدوای نەسردا گەڕان. هاوسەرەکەیان بینی کەنەسر بەجێی هێشتبوو. ئەبوموسلیم و کوڕی کرمانی بۆ مرو گەڕانەوە. نەسر ڕۆشتە سەرەخس و سێ هەزار پیاوی شەڕکەر لەدەوری کۆبوونەوە. کاتێك ئەبوموسلیم گەڕایەوە، پرسیاری لەو کەسانە کرد کەئەوانی بۆ لای نەسر، ناردبوو: چ شتێك بووە هۆی گومانی نەسر کەبیری لەهەڵاتن کردەوە؟ وتیان: لاهیز ئەم ئایەی خوێندەوە: گەورەکان سەبارەت بەتۆ بیر لەئەندێشەی خراپ دەکەنەوە تا بتکوژن (قصص/ ٢٨/٢٠). وتی: ئەمە بووە هۆی هەڵاتنی ئەو. دواتر وتی: لاهیز، ئایین بەشێوەیەکی خراپ بەکار دەهێنیت، ئەوی کوشت.

ئەبوموسلیم سەبارەت بەهاوەڵانی نەسر، لەگەڵ باوکی تەڵحە راوێژی کرد بۆ ئەوەی بزانێت چییان لێبکات. وتی: قامچییەکەت بۆ شمشێر بگۆڕە و زیندان بکەرە، گۆڕستان. ئەبوموسلیم، ئەوانی کوشت. ژمارەیان بیست و چوار پیاو بوو.

بەڵام نەسر، لەشاری سەرەخسەوە بەرەو توس ڕۆشت و پانزە ڕۆژ لەوێ مایەوە و لەسەرەخس یەك ڕۆژ. دواتر ڕۆشتە نەیشابوور و لەو شارە، نیشتەجێ بوو. کوڕی کرمانی لەگەڵ ئەبوموسلیم ڕۆشتە مەرو و گوێرایەڵی فەرمانەکانی بوو و پەیمانی لەگەڵ بەست.

کوژرانی شەیبانی حەروری

لەم ساڵەدا، شەیبان کوڕی سەلەی حەروری کوژرا.

هۆکاری کوشتنەکەی ئەمە بوو. شەیبان و کوڕی کرمانی بۆ شەڕ کردن لەگەڵ نەسر پەیمانیان بەستبوو لەبەر ئەوەی شەیبان دژایەتی نەسری دەکرد چوونکە ئەوی بەیەکێك لەبەکرێگیراوەکانی مەروان دەزانی. شەیبان باوەڕی بەئەندێشەی خەواریج هەبوو و کوڕی کرمانی بۆیە دژایەتی نەسری دەکرد چوونکە باوکی لەسەر دەستی نەسر، کوژرا بوو. نەسر لەخەڵکانی موزەر و کوڕی کرمانی موالی دەستەیەکی یەمانی بوو. لەنێوان ئەم دووانە بەردەوام هەڵکشان و داکشان دەبینرا کەلای هەموان ئاشکرایە. کاتێك کوڕی کرمانی (بەوشێوەی باسمان کرد) لەگەڵ ئەبوموسلیم، پەیمانی ئاشتی بەست و لەشەیبان، خۆی دوور خستەوە، شەیبان، مەروی بەجێهێشت چوونکە دەیزانی توانای شەڕ کردنی لەبەرابەر کوڕی

کرمانی و ئەبوموسلیمدا نییە بەتایبەت دوای ئەوەی نەسر بۆ سەرەخس، هەڵات.

کاتێك دەسەڵاتی ئەبوموسلیم زیادی کرد، کەسی بۆ لای شەیبان نارد و پێشنیاری فەرمانبەری و بەیعەتی پێکرد. شەیبان وتی: من پێشنیاری فەرمانبەری کردن و بەیعەتی خۆمت پێدەکەم. ئەبوموسلیم پەیامی بۆ نارد: ئەگەر ملکەچی فەرمانەکانی ئێمە نابیت، لەم شارە برۆ. شەیبان کەسی بۆ لای کوڕی کرمانی نارد و داوای هاوکاری کرد بەڵام کوڕی کرمانی، رازی نەبوو هاوکاری بکات. شەیبان رووی لەسەرەخس کرد و دەستەیەکی فراوان لەخەڵکانی بەکر کوڕی وایل لەدەوری کۆبوونەوە. ئەبوموسلیم نۆ کەس لەخەڵکانی ئەزدی بۆ لای ئەو نارد و پێشنیاری پێکرد تا دەست لەشەڕ هەڵبگرێت. ئەو نێردراوەکانی ئەبوموسلیمی زیندانی کرد. ئەبوموسلیم، بۆ بەسام کوڕی ئیبراهیم (موالی بەنی لەیس لەئەبیوەرد) نامەی نووسی و فەرمانی پێدا بۆ شەڕ کردن لەگەڵ شەیبانی، بەرێکەوێت. بەسام بەرێکەوت و شەڕی لەگەڵ کرد. شەیبان شکستی خوارد و بەسام، شوێنیکەوت تا ئەوەی رۆشتە ناوشارەکە و لەوێ، شەیبانی و دەستەیەکی لەخەڵکانی بەکر کوڕی وایل کوشت. بەئەبوموسلیمیان وت: بەسام، جارێکی دیکە، لەناپین هەڵگەڕاوەتەوە، ئەو تەندروست، بەگوناحی نەخۆش دەکوژێت. ئەبوموسلیم ئەوی بانگ کرد. بەسان بەرێکەوت و پیاوێکی لەجێگەی خۆی دانا. کاتێك شەیبان کوژرا، پیاوێك لەبەکر کوڕی وایل لای نێردراوەکانی ئەبوموسلیم، تێپەڕی و ئەوانی کوشت.

دەستەیەك دەڵێن: ئەبوموسلیم، لەلای خۆیەوە سوپایەکی بۆ شەڕی شەیبان ڕەوانە کرد کەفەرماندەکەیان، خەزیمە کوڕی خازم و بەسام کوڕی ئیبراهیم، بوون.

کوژرانی دوو کوڕەکەی کرمانی

لەمساڵەدا ئەبوموسلیم، عەلی کوڕی کرمانی و عوسمان کوڕی کرمانی کوشت.

هۆکاری کوشتنی ئەوان ئەمە بوو: ئەبوموسلیم، پێشتر موسا کوڕی کەعبی بۆ ئەبیوەرد نارد و دەستی بەسەردا گرت و ئەبوموسلیمی لەسەرکەوتنەکەی خۆی ئاگادار کردەوە. باوکی داوودی بۆ بەلخ نارد کەفەرماندارەکەی، زیادی کوڕی عەبدولرەحمانی قوشیری بوو. کاتێك بیستی باوکی داوود مەبەستی هێرش کردنە سەر بەڵخی هەیە، لەگەڵ خەڵکانی بەڵخ و تێرمێز و ناوچەکانی دیکە (لەشارەکانی تەخارستان) بەرەو جوزجان بەرێکەوت. کاتێك باوکی داوود لەوان نزیك کەوتەوە، هاوشێوەی هەڵاتوان، روویان لەتێرمێز کرد و باوکی

داوود، ڕۆشتە ناو بەلْخ. ئەبوموسلیم نامەی بۆ نووسی و فەرمانی پێدا بگەڕێتەوە. لەجیاتی ئەو، باوکی میلا یەحیا کوڕی نوعەیمی ڕەوانە کرد. کاتێك یەحیا گەیشتە شاری بەلْخ، زیاد کوڕی عەبدولرەحمان نامەی بۆنووسی تا بگەڕێتەوە و پەیمانی لەگەڵ ببەستێت. یەحیا، رازی بوو و وەلآمی دایەوە. لەم کاتەدا زیاد و موسلیم کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی موسلیمی باهلی و عیسا کوڕی زورعەی سولەمی و خەڵکانی بەلْخ و تێرمێز و پاشاکانی تەخارستان و ماوەراء ئەلنەهر، گەڕانەوە و یەحیا کوڕی نوعەیم، لەگەڵ هاوەلآنی خۆی بۆ پێشوازی کردنی ئەوان ڕۆشت. وتاریان بوو بەیەك: موزەرییەکان، یەمانییەکان، ڕەبیعییەکان و هاوڕێکانیان لەعەجەمەکان، ئەوان لەسەر بنەمای شەڕ لەگەڵ ڕەشپۆشەکان، پەیمانیان بەست و موقاتیل کوڕی حەییانی نبتیان وەك ڕێبەر و فەرماندەی خۆیان هەڵبژارد. لەبەر ئەوە، ئەویان دەستنیشان کرد تا ڕێبەر، لەیەکێك لەسێ دەستە جیاوازەکە نەبێت و گرفتاری چەند بەرەکی نەبن.

ئەبوموسلیم فەرمانی بەباوکی داوددا، بگەڕێتەوە. ئەو و هاوڕێکانی گەڕانەوە تا لەسەر ڕووباری سەرجنان دابەزین. زیاد و هاوڕێکانی، باوکی سەعیدی قورەشیان ڕەوانەی پادگانەکە کردبوو تا هاوەلآنی باوکی داوود نەتوانن لەپشتەوە هێرشیان بکەنە سەر. ئالآکانی باوکی داوود، ڕەش بوو. کاتێك باوکی داوود و زیاد و هاوەلآنی ئەم دووانە، بۆ شەڕ ریزیان بەست، باوکی سەعید فەرمانی بەشەڕکەرانی خۆیدا هێرش بکەنە سەر زیاد و سوپاکەی. ئەوان لەپشتەوە هێرشیان کرد. کاتێك زیاد و هاوەلآنی ئالآ ڕەشەکانی باوکی سەعیدیان بینی، بەبۆسەیەکی باوکی سەعیدیان دانا و هەلآتن. باوکی سەعید شوێنیان کەوت و هەموو شەڕکەرانی زیاد لەڕوباری سەرجنان، خنکان و پاشماوەی سوپاکەی کوژران. باوکی داوود ڕۆشتە ناو لەشکرگەکەی ئەوان و تالآنی کرد.

زیاد و یەحیا و هاوڕێکانی، ڕوویان لەتێرمێز کرد و باوکی داوود، سامانی کوژراو و هەلآتوانی تالآن و دەسەلآتی بەسەر بەلْخدا بلآو کردەوە.

ئەبوموسلیم نامەی بۆ نووسی و فەرمانی پێدا بۆ لای خۆی بگەڕێتەوە. نەزر کوڕی سەبیحی موری وەك فەرمانداری بەلْخ ڕەوانە کرد. باوکی داوود گەڕایەوە بۆ لای ئەبوموسلیم و ئەم دووانە ڕێککەوتن تا لەنێوان عەلی کوڕی کرمانی و عوسمان کوڕی کرمانی، جیایی دروست بکەن. ئەبوموسلیم، عوسمان کوڕی کرمانی وەك فەرمانداری بەلْخ، ڕەوانە کرد. کاتێك ڕۆشتە بەلْخ، فەرافسە کوڕی زوهەیری عەبەسی وەك جێگری خۆی

لەبەڵخ دەستنیشان کرد.

موزەرییەکان لەتێرمێزەوە بەرێکەوت و رێبەرەکەیان، موسلیم کوڕی عەبدولرەحمانی باهلی بوو. ئەوان روبەرووی شەڕکەرانی عوسمان بوونەوە و شەڕێکی قورسیان دەستپێکرد کەدەرئەنجامەکەی، سوپاکەی عوسمان شکستی خوارد و موسلیم، دەستی بەسەر بەڵخدا گرت. ئەم هەواڵە کاتێك بەنەزر کوڕی سەبیح و عوسمان گەیشت کەهەردووکیان لەمەرو بوون. ئەوان، بەمەبەستی تۆڵەسەندنەوە و شەڕ بەرێکەوتن و هاوەڵانی عەبدولرەحمان، هەمان شەو هەڵاتن بەڵام نەزر، شوێنیان نەکەوت بەو هیوایەی، لەناو بچن. هاوەڵانی عوسمان رووبەروویان بوونەوە و شەڕێکی قورسیان دەستپێکرد بەڵام نەزریان لەگەڵدا نەبوو. شەڕکەرانی سوپاکەی عوسمان شکستیان خوارد و ژمارەیەکی زۆر لەوان کوشتار کران. باوکی داوود لەمەرو بەرەو بەڵخ بەرێکەوت و ئەبوموسلیم هاورێ لەگەڵ عەلی کرمانی، رووی لەنەیشابوور کرد. ئەبوموسلیم و باوکی داوود لەسەر ئەوە رێککەوتن کە ئەبوموسلیم عەلی بکوژێت و باوکی داوود، عوسمان. کاتێك باوکی داوود گەیشتە بەڵخ، عوسمانی وەك فەرمانڕەوای کوێستانەکان دەستنیشان و هاوەڵانی ئەوی لەخەڵکانی مەروی لەگەڵدا ڕەوانە کرد. کاتێك لەبەڵخ ڕۆشتەدەر، باوکی داوود شوێنی کەوت و خۆی و هەموو هاوەڵانی گرت و زیندانی کردن. ئەوانی بەئەشکەنجەوە کوشت. لەهەمان رۆژ، ئەبوموسلیم، عەلی کوڕی کرمانی کوشت. ئەبوموسلیم داوای لێکردبوو هاوەڵە تایبەت و نزیکەکانی خۆی پێ بناسێنێت تا بۆ کاروبارە گرنگەکان، کەڵکیان لێوەربگرێت و فەرمان بدات دیاری و جل و بەرگی گرانباییان پێببەخشن.، عەلی ئەوانی یەك یەك، پێناساند و ئەبوموسلیم، هەموویانی لەناو برد.

هاتنی قەحتەبە لەلایەن ئیبراهیمی رێبەرەوە

لەم ساڵەدا قەحتەبە کوڕی شەبیب لەلایەن ئیبراهیمی رێبەرەوە گەیشتە لای ئەبوموسلیم و ئاڵایەکی لەگەڵ خۆیدا هێنابوو کەئیبراهیم، بۆی بەستبوو. ئەبوموسلیم ئەوی لەگەڵ پێشەنگەکانی خۆی ڕەوانە و سوپاکەی خستە ژێر دەسەڵاتی ئەو و لابردن و دانانی کەسانی بەو سپارد و فەرمانی بەشەڕکەراندا گوێرایەڵ و ملکەچی فەرمانەکانی بن.

ڕۆشتنی قەحتەبە بۆ نەیشابوور

کاتێك (وەك باسمان کرد) شەیبانی خارجی و دوو کوڕەکەی کرمانی کوژران و نەسر کوڕی سەیار، لەمەرو هەڵات و ئەبوموسلیم دەستی بەسەر خوراساندا گرت، کارگوزارەکانی بۆ شارەکان ڕەوانە کرد. سەباع کوڕی نەعمانی ئەزدی وەك فەرمانداری سەمەرقەند، باوکی داوود خالید کوڕی ئیبراهیمی وەك فەرمانداری تەخارستان، محەممەد کوڕی ئەشعەسی وەك فەرمانداری تەبسین دەستینشان کرد. مالك کوڕی هەیسەمی کردە فەرماندەی پاسەوانەکان. قەحتەبە و ژمارەیەك لەفەرماندەکانی بۆ توس نارد کە ئەم کەسانە لەناویاندا دەبینران: باوکی عەون عەبد مەلیك کوڕی یەزید، خالید کوڕی بەرمەك، عوسمان کوڕی نەهیك، خازم کوڕی خوزەیمە وکەسانیتر. قەحتەبە ڕووبەڕووی دانیشتوانی توس بوویەوە و ئەوانی شکستدا. ئەو کەسانەی لەژێر دەست و پێی ئەواندا کوژران، زیاتر لەوکەسانە بوون کە لەگۆڕەپانی شەڕدا کوژران. ژمارەی کوژراوەکان، دەیان هەزار کەس بوو.

ئەبوموسلیم، قاسم کوڕی موجاشیعی بۆ نەیشابوور نارد. ئەوی لەڕێگەی کاروان و حاجییەکانەوە ڕەوانە کرد و نامەی بۆ قەحتەبە نووسی و فەرمانی پێدا لەگەڵ تەمیم کوڕی نەسر کوڕی سەیار و نابی کوڕی سوەید و پەنابەرانی ئەم دووانە لەخەڵکانی خوراسان، شەڕ بکات. هاوەڵانی شەیبان کوڕی سەلەی خارجی، پەیوەستی نەسر ببوون. ئەبوموسلیم، عەلی کوڕی مەعقەلی لەگەڵ دەهەزار شەڕکەر بۆ شەڕی تەمیم کوڕی نەسر ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدا هاوڕێ لەگەڵ قەحتەبە، هێرش ببات. قەحتەبە بەرەو سوزگان بەرێکەوت کە لەشکرگەی تەمیم کوڕی نەسر و نابی بوو. ئەو، هاوەڵانی خۆی بۆ شەڕ ئامادە و پێشڕەوی دەستپێکرد. پێشنیاری شوێنکەوتنی نووسراوی خواوەند و ڕازی بوون بەفەرمانڕەوایەتی بنەماڵەی محەممەدی پێکردن کەرازی نەبوون. بەوپەڕی هێزەوە، شەڕی لەگەڵ کردن. تەمیم کوڕی نەسر لەگۆڕەپانی شەڕ کوژرا و هاوەڵانی کوشتار و لەشکرگەکەی، تاڵان کرا. ژمارەی شەڕکەرانی، سی هەزار کەسێك دەبوو.

نابی کوڕی سوەید هەڵات و لەشارەکەدا سەنگەری گرت. قەحتەبە، گەمارۆی خستەسەر. ژێر دیواری شارەکەیان هەڵکەند وڕێڕەوێکی ژێرزەمینیان دروست کرد و ڕۆشتنە ناو شارەکە. نابی و هاوەڵانی ئەویان کوشت. ئەم هەواڵە لەنەیشابوور بەنەسر کوڕی سەیار گەیشت و لەکوژرانی کوڕەکەی ئاگادار بوویەوە.

کاتێك قەحتەبە دەستی بەسەر لەشکرگەکەی ئەواندا گرت، ئەوی وەك تالآنی دەستی کەوتبوو، بۆ خالید کوڕی بەرمەکی نارد و خۆی بەرەو نەیشابوور بەرێکەوت. نەسر کوڕی سەیار لەم هەواڵە ئاگادار بوویەوە و لەگەڵ هاوەڵانی خۆی هەڵات و رووی کردە قومس. هاوەڵانی لەدەوری ئەو بڵاوەیان کرد. نەسر ڕوشتە گورگان و لای نوباتە کوڕی حەنزەلە مایەوە. قەحتەبە و سوپاکەی، رێگەی نەیشابووریان گرتەبەر و رەمەزان و شوال/ مەی و ژوئەنی ٧٤٨ زایینی، لەوشارە بەسەر برد.

کوژرانی نوباتە کوڕی حەنزەلە

لەم ساڵەدا نوباتە کوڕی حەنزەلە (کارگوزاری یەزید کوڕی هوبەیرە لەگورگان) کوژرا. یەزید کوڕی هوبەیرە، ئەوی بۆ لای نەسر ناردبوو. ئەو، ڕۆشتە پارس و لەوێ بۆ ئیسفەهان و دواتر، ڕۆشتە گورگان. بەهەمان شێوە کەباسمان کرد، نەسر بەرەو قومس، ڕۆشت. پێیان وت: قومس، نامانگرێتە خۆ. نەسر، بەرەو جەرجان بەرێکەوت و لەگەڵ نوباتە، لەو شارە دابەزی. ئەم دووانە سەنگەریان بۆ خۆیان هەڵکەند.

قەحتەبە لەزی قەعدە/ ژوئیەیی ٧٤٧ زایینی، رووی کردە گورگان. وتی: ئەی خەڵکانی خوراسان، ئایا دەزانن روبەرووی کێ دەبنەوە و شەڕ لەگەڵ کێ دەکەن؟ پاشماوەی کەسانێك لەناو دەبەن کەماڵی خوایان سوتاند. حەسەن کوڕی قەحتەبە، فەرماندەی پێشەنگەکانی سوپاکەی باوکی بوو. دەستەیەکی بۆ لەشکرگەکەی نوباتە ڕەوانە کرد. فەرماندەی ئەم پادگانە، پیاوێك بوو بەناوی زوەیب. بەشێوەیەکی لەناکاو، هێرشیان کردە سەریان و زوەیب و حەفتا کەس لەهاوەڵانی ئەویان کوشت و بۆ لای حەسەن گەڕانەوە.

قەحتەبە بەرێکەوت و لەبەرابەر نوباتە، ریزی بەست. ژمارەی سوپاکەی بەرادەیەك فراوان بوو کەخەڵکان پێشتر هاوشێوەی ئەوەیان نەبینیبوو. کاتێك خەڵکانی خوراسان ئەوانیان بینی، ترسیان لێ نیشت و تەنانەت ترسی خۆیان هێنایە سەرزمان و بەئاشکرا، باسیان لێوە کرد. قەحتەبە، لەوتارەکەی ئەوان ئاگادار بوویەوە. لەناو ئەوان هەستا و وتی: ئەی خەڵکانی خوراسان، ئەمە سەرزەمینی باوکانی ئێوە بووە. ئەوان تەنیا لەبەر ئەوەی دادپەروەر بوون و چاکەکار، بەسەر دوژمنانیاندا سەردەکەوتن. ستەمیان کردە پیشە و ئایینی خواوەندیان گۆڕی و پەروەردگار، لێیان توڕە و فەرمانڕەوایەتی لێسەندنەوە و ریسواترینی خەڵکانی جیهانی (عەرەبەکان) بەسەر ئێوەدا زاڵ کرد کەدەستیان بەسەر

شارەکانی ئێوەدا گرت. لەگەڵ ئەمەیشدا، ئەوان دادپەروەریان کردە پیشە و ڕێزیان لەپەیمانەکان گرت و هاوکاری ستەملێکراوەکانیان کرد. دواتر ئایینی ئیسلامیان بەلاڕێدا برد و لەفەرمانڕەوایەتیدا، ستەمکاریان کردە پیشە و چاکەکارن و خۆپارێزانیان لەبنەماڵەی پێغەمبەر(د.خ)، ترساند و بەمشێوەیە، خواوەند ئێوەی بەسەر ئەواندا زاڵ کرد تا لەسەر دەستی ئێوە، تۆڵە لەوان بستێنێتەوە بۆ ئەوەی سزاکەتان، بەئازارتر بێت چوونکە ئێوە، تۆڵەتان کردۆتەوە. ڕێبەر، ئەم پێشگۆییەی بۆ کردووم کەئێوە، بەم ژمارەوە، ڕووبەڕووی ئەوان، دەبنەوە و شەڕیان لەگەڵ دەکەن و بەخواستی خوا، شکستیان پێدەهێنن و کوشتار و لەناویان دەبەن. ئەوان، ڕۆژی هەینی یەکی زی حەججەی ١٣٠/ یەکی ئوتی ٧٤٨ زایینی، ڕووبەڕووی یەك بوونەوە. قەحتەبە، پێش شەڕ بەوانی وت: ڕێبەر مژدەی سەرکەوتنی بەئێمەداوە و لەم ڕۆژە و لەم شوێنەدا، شکستیان پێدەهێنن. فەرماندەی باڵی ڕاستی سوپاکەی، حەسەنی کوڕی بوو. پیاوانە تێکۆشان و شەڕێکی قورسیان دەستپێکرد. نوباتە کوژرا و خەڵکانی شام، شکستیان خوارد و دە هەزار کەس، لەوان کوژران. سەری بڕاوی نوباتەیان بۆ ئەبوموسایم، ڕەوانە کرد.

شەڕی باوکی حەمزەی خارجی لەقودەید

لەم ساڵەدا، حەوت ڕۆژ بۆ کۆتایی مانگی سەفەر/ یەکی نۆڤەمبەری ٧٤٧ زایینی، لەقودەید، شەڕی نێوان خەڵکانی مەدینە و باوکی حەمزە، ڕوویدا.

پێشتر ئاماژەمان پێدا کەعەبدولواحید کوڕی سلێمان، ڕەشبگێری لەناو خەڵکانی مەدینەدا کردە کارێکی زۆرەملێ و عەبدعەزی کوڕی عەبدوڵلاەی وەك فەرماندەی ئەوان دیاری کرد. ئەوان هاتنەدەر و کاتێك گەیشتنە حەر، قوربانییەکانیان بینی کە بۆ شارەکە، هێنرا بوو. بەهەمان شێوە پێشڕەوییان کرد. کاتێك گەیشتنە عەقیق، ئاڵاکانیان بەلقی داری (چقڵی وشتر، سەمورە) گیری کرد و دڕان. خەڵك هاتنەدەرەوەمین خۆیان بەخراپە لێکدایەوە. نێردراوانی حەمزد هاتنە لایان و وتیان: سوێند بەخوا نیازمان بەشەڕ کردن لەگەڵ ئێوەیە، ڕێگەمان بدەن، ڕووبەڕووی دوژمنەکەی خۆمان ببینەوە. خەڵکانی مەدینە، بەو پێشنیارە ڕازی نەبوون و بەرێکەوتن تا لەقودەید، دابەزین. خەڵکێکی خۆشرابووێر بوون و لەناو ئەوان، شەڕ کردن کەمتر دەبینرا. نەهاتبوونە خۆ کەشەڕکەرانی باوکی حەمزە، لەقەزاسەوە، هێرشیان کردنە سەر و کوشتاریان کردن. کوشتاری گشتی لەناو قوڕەیشیەکان و شکۆ و

گەورەیی ئەوان، بەفیڕۆ چوو. ژمارەیەکی زۆر لەوان کوژران و تێکشکاوەکان، بۆ ناو مەدینە گەڕانەوە. ژنان بۆ کەسە نزیکەکانی خۆیان گریان و ژنانی دیکە، پرسەیان لەگەڵ گێڕان. ژنەکان، لەشوێنی خۆیان هەڵنەدەستان کەهەواڵی مەرگی هاوسەرەکانیان پێدەگەیشت. یەك یەکی ژنەکان بۆ لای کوژراوەکانی خۆیان دەڕۆشتن بەشێوەیەك پرسەکان چۆڵ دەبوو. ئەمە بەهۆی زۆری ژمارەی کوژراوەکانەوە بوو.

دەستەیەك دەڵێن: خەڵکانی خوزاعە، باوکی حەمزەیان لەشوێنی شەڕکەرانی قودەید ئاگادار کردەوە. هەروەها دەڵێن: ژمارەی کوژراوەکان، حەوتسەد کەس بوو.

ڕۆشتنی باوکی حەمزە بۆ ناو مەدینە

لەم ساڵەدا، لە١٣ سەفەر/ ٢٣ ئۆکتۆبەر ٧٤٧ زایینی، ڕۆشتە ناو مەدینە. عەبدولواحید بۆ شام کۆچی کرد. پێشتر باوکی حەمزە، ئاگاداری پێویستی پێدابوو. پێی وتبوون: ئێمە پێویستمان بەشەڕ کردن لەگەڵ ئێوە نییە، ڕێگە بدەن ڕووبەڕووی دوژمنانی خۆمان ببینەوە. خەڵکانی مەدینە ڕازی نەبوون و شەڕی لەگەڵ ئەوان کرد و ژمارەیەکی زۆری لەوان کوشت و دواتر، ڕۆشتە ناو مەدینە، بەسەر تەختی وتاردانەدا سەرکەوت و وتی:

ئەی خەڵکانی مەدینە، لەرۆژگاری ئەو پیاوە یەك چاوە (هوشام کوڕی عەبدولمەلیك) هاتمە لای ئێوە. زیان بەمیوەکانی ئێوە گەیشتبوو و ئێوە، نامەتان بۆ نووسی تا قورسایی باج لەسەر شانی ئێوە هەڵبگرێت و ئەو، ئەو کارەی کرد. بەتواناکانتان، دەوڵەمەندتر بوون و هەژارەکانتان، هەژارتر. وتتان: خوا پاداشتی چاکەت بداتەوە. خواوەند پاداشتی چاکەی ئێوە نەداتەوە هەروەها ئەویش. ئەی خەڵکانی مەدینە، بزانن لەماڵەکانی خۆمان بەمەبەستی تەماحکاری و زیان گەیاندن و ڕابواردن و گاڵتە کردن، نەهاتووینەتەدەر و خوازیاری پاشایەتی نین، هەروەها ڕقی کەسمان لەدڵدا نییە و بمانەوێت، تۆڵە بستێنینەوە. ئێمە، بینیمان کەچراکانی ڕاستی کوژاونەتەوە و سەرچاوەکانی دروستی، وشکیان کردووە. بێژەری ڕاستییەکان ڕیسوا و دادپەروەرەکان، لەناوچوون، زەوی، بەهەموو فراوانییەوە، بۆ ئێمە تەنگ و تەسك و کاروباری ئێمە، لێوانلێوە لەفریو. بیستمان کەکەسێك پێشنیاری گەڕانەوە بۆ خواپەرەستی و شوێنکەوتنی نوسراوی خواوەندمان پێدەکات، وەڵامی بانگەوازی ئەومان دایەوە و بۆ ئەم مەبەستە، تێکۆشایین (هەرکەس وەڵامی بانگەوازی خواوەند بداتەوە، کەس لەسەر زەوی بەناتەوانی ناکوژێت) (ئەحقاف/٤٦/٣٢) ئێمە لەگەڵ ژمارەیەکی کەم لەهۆزە

جۆراوجۆرەکان هاتینەدەر و هەزارترینی خەڵکانی سەرزەوی بووین. خواوەند بەبەخششەکانی خۆی، پەنایداین و سەرکەوتنی بەئێمە بەخشی و لەگەڵ ئێوە بووینە برادەرانی بەرابەر لەسەر بنەمای دادپەروەری. دواتر لەگەڵ پیاوەکانی ئێوە روبەروو بووینەوە و لەقودەید شەڕمان کرد. ئێمە پێشنیاری فەرمانبەری خواوەندمان پێکردن و قورئان بکەینە داوەر. ئەوان پێشنیاری فەرمانبەری شەیتان و مەروانییەکانیان پێکردین. سوێند بەگیانی خۆم، دووره دوو رێگەی نێوان گومرایی و رزگاری. ئەوان بەپەلە هێرشیان کردە سەر ئێمە و کایەکەیان بەشەیتان دۆڕاند. لەناو قازانەکانی شەیتان، خوێنی ئەوان فوڵتیدا و گومان، دایپۆشین. شەڕکەرانی خواوەند، لەناو دەستە شەڕکەرەکان، دەستە دەستە و دلگەرم هاتن و شمشێری تیژی هیندیان لەکەمەر بەست. ئاشی ئێمە سووڕا و ئاشی ئەوان رووخا. بەشێوەیەك شمشێرمان وەشاند کەگومانداران پەرێشان و شڵەژان و شەڕکەران، یەك یەك کوژران. ئێوە ئەی خەڵکانی مەدینە، ئەگەر پشتیوانی لەمەروان و مەروانییەکان بکەن، خواوەند یا بەئەشکەنجەی خۆی، لەناوتان دەبات یا لەسەر دەستی ئێمە و ئەوسا (دڵی خواپەرستان ئارام و ئاسوودە دەبێت) (تۆبە/ ٩/ ١٤) ئەی خەڵکانی مەدینە، سەرەتاکانتان باشترین سەرەتاکان، بوو و کۆتاییتان، خراپترین کۆتاییەکان. ئەی خەڵکانی مەدینە، لەهەشت بەهرە ئاگادارم بکەنەوە کەخوای گەورە لەنوسراوەکەی خۆی لەسەر بەهێز و هەژار، پێویستی کردووە و نۆیەم سوود باسی لێوەکراوە بێ ئەوەی بەهرەی هەبێت.

ئەی خەڵکانی مەدینە، بیستوومە شەڕکەران و هاوەڵانی من بەکەم و کوڕ ناودەبەن و بەلاواز، لەقەڵەمیان دەدەن. وتووتانە: گەنجانێکی تازەکار و عەرەبەکانی خراپ کردار و بێ پەتییە ئاسازگارەکانن. هاوار لەئێوە! مەگەر هاوەڵانی پێغەمبەر(د.خ) برسی نەبوون و بێ پەتیی ژیانیان بەسەر نەدەبرد و جل وبەرگی کۆنەیان نەدەپۆشی؟ سوێند بەخوا ئەم گەنجانە، بەئاوز، گەورەن چوونکە چاو لەخراپەکاری ناپۆشن و ناڕاستییەکان بەدژوار و خۆیانی لێ بەدوور دەگرن.؟ بەشێوەیەکی باش هەڵس و کەوتی لەگەڵ خەڵکانی مەدینە کرد تا ئەو جێگەی کەوتی: هەرکەس زینا بکات، ناباوەڕە، هەرکەس دزی بکات، ناباوەڕە و هەرکەس لەناباوەڕی ئەم دوودەستەیە، گومان بکات، ناباوەڕە.

باوکی حەمزە،بۆ ماوەی سێ مانگ لەمەدینە مایەوە.

کوژرانی باوکی حەمزەی خارجی

دواتر، باوکی حەمزە ماڵئاوایی لەخەڵکانی مەدینە کرد و وتی: ئەی خەڵکانی مەدینە، ئێمە بۆ روبەروو بوونەوەی مەروان دەڕۆین، ئەگەر سەرکەوتین، سەبارەت بەبراکانتان بەشێوەیەکی دادپەروەرانە هەڵس و کەوت و پێشنیاری گەڕانەوە بۆ شێوازی پێغەمبەریان پێدەکەین. ئەگەر ئەوە رووبدات کەئێوە چاوڕانی دەکەن (ستەمکاران بەزووترین کات دەزانن کەرووبەروی کام چارەنووسە دەبنەوە (شعراء ٢٢٧/٢٦).

بەرەو شام بەرێکەوت. مەروان چوار هەزار شەرکەری لەسوپاکەی خۆی هەڵبژارد و عەبدمەلیك کوڕی محەممەد کوڕی عەتییەی سەعدی وەك فەرماندەی ئەوان دەستنیشان کرد و فەرمانی پێدان لەزووترین کاتدا هێرش بکەنە سەر دوژمنان و شەڕ لەگەڵ خەواریج، دەستپێبکەن. ئەگەر بەسەریاندا سەرکەوتن پێشڕەوی بکەن تا دەگەنە یەمەن و لەوێ لەگەڵ عەبدوالله کوڕی یەحیا، شەڕ ئەزمون بکەن.

کوڕی عەتییە بەرێکەوت و لەوادی قوری، رووبەرووی باوکی حەمزە بوویەوە. باوکی حەمزە بەهاوەڵانی خۆی وت: شەڕ دەستپێمەکەن تا ئەو کاتەی ئەوان هێرش دەبەن. هاوەڵانی باوکی حەمزە هاواریان کرد: سەبارەت بەقورئان و کار کردن بەفەرمانەکانی چی دەڵێیت؟ کوڕی عەتییە وتی: فڕیدەدەینە ناو بارەکانمان. وتیان: سەبارەت بەدارایی کوڕی بێ باوك چی دەڵێیت؟ وتی: سامانەکەیان دەخۆین و دایکیان دەگێین. پرسیاری دیکەیان کرد و وەڵامی لەو چەشنەیان دەستکەوتەوە. کاتێك وتەکانی ئەویان بیست، شەڕیان دەسپێکرد تا ئەوەی شەو داهات و هاواریان کرد: ئەی کوڕی عەتییە، هاوار لەتۆ! خواوەند، شەوی بۆ ئارامی و ئاسوودەی، ئافراندوە. بحەسێرەوە. بەڵام کوڕی عەتییە رازی نەبوو و هێرشی کردە سەریان تا ئەوەی شکستی پێهێنان و کوشتاری کردن. ئەو دەستە لەهاوەڵانی باوکی حەمزە کەهێشتا نەکوژرابوون، هەڵاتن و بۆ مەدینە گەڕانەوە. لەمەدینە، گەمارۆی خستەسەر ئەوان و لەناوی بردن. کوڕی عەتییە ڕۆشتە مەدینە وبۆ ماوەی مانگێك، مایەوە.

لەو کەسانەی لەگەڵ باوکی حەمزەدا کوژران، عەبدی عەزیز، قورئانی خوێنی مەدینە ناسراو بە(بێ شکست) بوو کەرێزمانی عەرەبی بەباشی دەزانی. یەکێك بوو لەخەڵکانی مەدینە بەڵام شوێنکەوتەی خەواریج و کاتێك باوکی حەمزە ڕۆشتە ناو مەدینە، پەیوەستی بوو. کاتێك خەواریج کوژران، لەگەڵ ئەواندا کوژرا.

کوژرانی عەبدواللە کوڕی یەحیا

کوڕی عەتییە دوای ئەوەی یەك مانگ لەمەدینە مایەوە، بەرەو یەمەن بەڕێکەوت و وەلید کوڕی عورود کوڕی محەممەد کوڕی عەتییەی وەك فەرمانداری مەدینە، بەجێهێشت. پیاوێکی خەڵکی شامی کردە فەرمانداری مەککە و بەرەو یەمەن، پێشڕەوی کرد. عەبدواللە کوڕی یەحیا، لەسەنعا بوو کەهەواڵی هاتنی ئەوی بیست. لەگەڵ شەڕکەرانی خۆی رووبەرووی بوویەوە. کوڕی یەحیا کوژرا و سەری بڕوای ئەویان بۆ مەروان ڕەوانە کرد. کوڕی عەتییە بەرەو سەنعا بەڕێکەوت.

کوژرانی کوڕی عەتییە

کاتێك کوڕی عەتییە بەرەو سەنعا بەڕێکەوت، ڕۆشتە ناو شارەکە و لەوێ مایەوە. مەروان نامەی بۆ نووسی وفەرمانی پێدا بگەڕێتەوە بۆ ئەوەی لەگەڵ خەڵکان بەرەو حەج، بڕوات. بەفەرمانی مەروان، هاورێ لەگەڵ دوانزە کەسی دیکە سەرپەرەستی حاجییەکانی گرتەئەستۆ. چل هەزار کەس هاورێیەتیان دەکرد. بەڕێکەوت و سوارە و پیادەکانی خۆی لەسەنعا بەجێهێشت و لەداوێنی کوێستان دابەزی. دوو کوڕی جەهانەی موڕادی و دەستەیەکی فراوان لەدەوری کۆبوونەوە و بەخۆی و هاوەڵانیان وت: ئێوە دزن. کوڕی عەتییە، فەرمانەکەی خۆی دەرهێنا و وتی: ئەمە فەرمانی سەروەری باوەڕدارانە و من، کوڕی عەتییەم. وتیان: ئەمە هەڵیت و پڵیتە. ئێوە دزن. کوڕی عەتییە، شەڕی لەگەڵ کردن تا ئەو کاتەی کوژرا.

کوشتاری خەڵکانی گورگان لەسەر دەستی قەحتەبە

لەم ساڵەدا، قەحتەبە، نزیکەی سی هەزار کەس لەخەڵکانی گورگانی کوشت.

چۆنیەتییەکەی ئەوەی کە: دوای کوژرانی نوباتە کوڕی حەنزەلە، ئاگادار بوویەوە کەدەیانەوێت هێرشی بکەنە سەر. کاتێك ئەم هەواڵەی پێگەیشت، ڕۆشتە ناو ئەوان و لێکۆڵینەوەی لێکرد و کەسانێکی لەناو ئەوان کوشت (پێشتر ئاماژەمان پێدا). نەسر کە لەقومس بوو بەڕێکەوت و لە (خواری رەی) دابەزی. کوڕی هوبەیرە کە لەگەڵ دەستەیەك لەگەورەکانی خوراسان، لەواست ژیانیان بەسەر دەبرد، هاوکاری ئەویان دەکرد. ئەم کارەی

بەلاوە دژوار و ئەو، پێی وت: بەرادەیەك دڕۆم لەگەڵ خەڵکانی خوراسان کردووە کەئێستا هیچ کام لەوان وتەکانی من بەراست نازانن. دەهەزار پیاوی شەڕکەر بۆ هاوکاری من ڕەوانە بکە پێش ئەوەی ڕەوانە کردنی سەد هەزار شمشێر وەشێن، هیچ سوودێکی نەبێت. کوڕی هوبەیرە، نێردراوانی نەسری خستە زیندانەوە. نەسر پەیامی بۆ مەروان نارد: من دەستەیەك لەگەورەکانی خوراسانم بۆ لای کوڕی هوبەیرە نارد بۆ ئەوەی ئاگاداری بکەنەوە لێرە، ڕووبەرووی چ گرفتاری و کێشەیەك بووینەتەوە. داوام لێکرد هێزی پشتیوانم بۆ بنێرێت بەلام ئەو نێردراوەکانی منی زیندانی کرد و کەسی بۆ هاوکاریم نەنارد. بەسەرهاتی من هاوشێوەی کەسێکە کە لەماڵەکەی بۆ ژوورەکەی دەریبکەن و لەژوورەکەی بۆ حەوشێکەی و لەوێوە بۆ سێبەری ماڵەکەی. ئەگەر کەسێك فریای بکەوێت و هاوکاری بکات، هیوادارە بۆ ماڵەکەی بگەڕێتەوە و ماڵەکەی لەدەست نەدات، بەلام ئەگەر بۆ کۆڵانەکە دووری بخەنەوە، نەماڵی بۆ دەمێنێتەوە، نەسێبەری دیوارێك.

مەروان نامەی بۆ کوڕی هوبەیرە نووسی و فەرمانی پێدا هێزی پشتیوان بۆ نەسر ڕەوانە بکات. هەروەها نامەی بۆ نەسر نووسی و لەفەرمانەکەی خۆی ئاگاداری کردەوە. کوڕی هوبەیرە سوپایەکی گەورەی بۆ شەڕ ئامادە کرد و کوڕی غەتیفی کردە فەرماندەی ئەوان و بۆ هاوکاری نەسر، ڕەوانەی کرد.

بیر کردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا، وەلید کوڕی هوشام، لەهاویندا شەڕی کرد. ئەو لەقووڵاییەکاندا پێشڕەوی کرد و بناغەی قەلای مەرعەشی داڕشت. هەروەها لەم ساڵەدا نەخۆشییەکی گشتگیر سەراسەری بەسرەی گرتەوە.

محەممەد کوڕی عەبدمەلیك کوڕی مەروان، ئایینی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. ئەو، فەرمانداری مەککە و مەدینە و تایف بوو. لەعێراق، یەزید کوڕی هوبەیرە فەرمانڕەوایەتی دەکرد. سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی کوفە حەجاج کوڕی عاسمی موحاربی و دامەزراوەی دادی بەسرە، عیباد کوڕی مەنسوری خوراسانی بوو.

ئەبوو جەعفەری تەبەری لێرەدا بەمشێوەیە دەگێڕێتەوە کەمحەممەد کوڕی عەبدمەلیك، لەم ساڵەدا ئاینی حەجی ئەنجامدا بەلام پێشتر دەڵێت، فەرمانداری مەدینە، عوروە کوڕی وەلید بوو. هەروەها لەکۆتایی ١٣١/ ژوئەنی ٧٤٩ زایینی دەڵێت: عورووە

فەرمانداری مەککە و مەدینە و تایف بوو و لەم ساڵەدا، ئەو، ئایینی حەجی لەگەڵ خەڵکان، ئەنجامدا.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: باوکی جەعفەر یەزید کوڕی قەعقاعی قورئان خوێن کۆیلەی عەبدوالله کوڕی عەباس کە لەمەدینە مرد، هەروەها دەڵێن: لەقودەید (بەکۆیلەی ئەبووبەکر کوڕی عەبدولرەحمان) ناوی برا، ئەییووب کوڕی ئە بی تەمیمەی سەختیانی کەدەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ٧٣٧/١١٩ زایینی مرد و ساڵەکانی تەمەنی، ٦٣ ساڵ درێژەی کێشا. ئیسحاق کوڕی عەبدوالله کوڕی ئەبی تەڵحە کەدەڵێن: لەساڵی ١٣٢/ ٧٤٩-٧٥٠ زایینی یا لەساڵی ١٣٤/ ٧٥١ زایینی، مرد و نازناوەکەی، باوکی نوجەیحە. محەممەد کوڕی مەخریمە کوڕی سلێمان لەتەمەنی ٧٠ ساڵی، باوەکی وەجرە یەزید کوڕی عوبەیدی سەعدیب، باوکی حوەیرس، یەزید کوڕی ئەبی مەلەکی هەمەدانی، یەزید کوڕی رۆمان، عێکردەمە کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی حارس کوڕی هوشام، عەبدعەزیز کوڕی روفەیع بەناوی باوکی عەبدوالله مەککی کەنزیکەی سەد ساڵ ژیا و هیچ ژنێك نەیدەتوانی لەگەڵ ئەودا بمێنێتەوە لەبەر ئەوەی زیاد لەرادە، لەژنان نزیك دەکەوتەوە. ئیسماعیل کوڕی ئەبی حەکیم دەبیر عومەر کوڕی عەبدولعەزیز، یەزید کوڕی ئەبان ناسراو بەناوی یەزیدی رەشك ناسراو بەناوی قسام (دابەشکەر) لەبەسرە. حەفس کوڕی سلێمان کوڕی موغەیرە کە لەساڵی ٨٠/ ٦٩٩ زایینی چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و سی و یەکی کۆچی ((٧٤٨- ٧٤٩ زایینی)

مەرگی نەسر کوڕی سەیار

لەم ساڵەدا، نەسر کوڕی سەیار لەساوە لەنزیك رەی، مرد.

هۆکاری ڕۆشتنەکەی بۆ ئەوێ ئەوە بوو کە: نەسر دوای کوژرانی نوباتە ڕۆشتە (خواری رەی) کەفەرمانداره‌کەی نەبووبەکری عەقیلی بوو. قەحتەبە کوڕەکەی حەسەن کوڕی قەحتەبەی لەموحەرەمی ١٣١/ سێپتامبەری ٧٤٨ زایینی لەگەڵ باوکی کامیل و باوکی قاسم موحریز کوڕی ئیبراهیم و باوکی عەباس مەروزی، بۆ شەڕی نەسر ڕەوانە کرد. سەرەتا حەسەنی کوڕی ڕۆشت و دواتر ئەم سیانە. کاتێك ئەوان لەحەسەن نزیك کەوتنەوە، باوکی کامیل لەلەشکرەکەی هاتەدەر و پەیوەستی نەسر بوو و لەشوێن و بارودۆخی ئەو سوپایەی بەجێهێشتبوو، ئاگاداری کردەوە.

نەسر سوپایەکی ڕەوانە کرد. سوپاکەی قەحتەبە هەڵاتن و بەشێك لەکەل و پەلەکانی خۆیان بەجێهێشت و هاوەڵانی نەسر وەك تاڵانی، کۆیان کردەوە. نەسر نێردراوێکی بەنامەیەك بۆ لای کوڕی هوبەیرە نارد کەکوڕی غەتیف لەشاری رەی، ڕێگەی لێگرت و کەل و پەلەکانی لێوەرگرت و بۆ لای کوڕی هوبەیرە، ڕەوانەی کرد. نەسر تووڕە بوو وتی: سوێند بەخوا گرنگی بەکوڕی هوبەیرە نادەم بەشێوەیەك کەگومان بکات، بەهای هیچ شتێکی نییە.

سێ هەزار شەڕکەر، هاورێیەتی کوڕی غەتیفیان دەکرد. کوڕی هوبەیرە، ئەوی بۆ هاوکاری کردنی نەسر، ڕەوانە کردبوو بەڵام لەشاری رەی مایەوە و بۆ لای نەسر نەڕۆشت. نەسر بەڕێکەوت تا لەشاری رەی دابەزی. فەرمانداره‌کەی حەبیب کوڕی یەزیدی نەشهەلی بوو. کاتێك نەسر گەیشتە رەی، کوڕی غەتیف ئەو شارەی چۆڵ کرد و بەرەو ئیسفەهان بەڕێکەوت کەفەرمانداره‌کەی، کوڕی عامر بوو. کاتێك نەسر گەیشتە رەی، دوای دوو ڕۆژ نەخۆش کەوت بەشێوەیەك کەهەڵیان دەگرت وبۆ ئەم لاولایان دەبرد. کاتێك گەیشتە ساوە، مرد و کاتێك مرد، هاوەڵانی بەرەو هەمەدان بەڕێکەوتن.

مردنی ئەو، دوای دوانزە شەو لەرەبیع الاول/ ٩ نۆڤەمبەری ٧٤٨ زایینی بوو.

ساڵەکانی ژیانی ٨٥ ساڵ درێژەی کێشا. دەڵێن: کاتێك نەسر بەرەو رەی بەرێکەوت، نەرۆشتە ناو شارەکە بەڵکو لەبیابانی نێوان رەی و هەمەدان دابەزی و لەوێ، مرد.

رۆشتنی قەحتەبە بۆ رەی

کاتێك نەسر کوڕی سەیار مرد، حەسەن کوڕی قەحتەبە، خەزیمە کوڕی خازمی بۆ سمنان رەوانە کرد. قەحتەبە لەگورگانەوە بەرێکەوت و زیاد کوڕی زوارەی قوشیری لەپێش خۆیەوە نارد. ئەو لەشوێنکەوتنی ئەبوموسلیم، پەشیمان ببوویەوە. لەبەر ئەمە چیتر هاوکاری قەحتەبەی نەکرد و رێگەی ئیسفەهانی گرتەبەر تا لای عامر کوڕی زوبارە، نیشتەجێ ببێت. قەحتەبە، موسەییب کوڕی زوهەیری زەببی رەوانە کرد کە بۆ بەیانی لای ئێوارێ، پێی گەیشتەوە و رووبەرووی یەکبوونەوە. زیاد شکستی خوارد و هەموو شەرکەرەکانی کوژران. موسەییب کوڕی زوهەیر بۆ لای قەحتەبە گەڕایەوە.

قەحتەبە بەرەو قومس بەرێکەوت کەفەرماندارەکەی حەسەنی کوڕی بوو. خەزیمە کوڕی خازم رۆشتە سمنان و قەحتەبە، حەسەنی کوڕی، بۆ رەی نارد. حەبیب کوڕی بوودەیلی نەشهەلی و هاورێکانی لەخەڵکی شام، ئاگادار بوونەوە کەحەسەن هێرشی کردۆتە سەر ئەو دیارە. ئەوان لەڕەی رۆشتنەدەر و حەسەن لەمانگی سەفەر/ ئۆکتۆبەری ٧٤٨ زایینی، رۆشتە ناو شارەکە و تاهاتنی باوکی، لەوێ، مایەوە. کاتێك قەحتەبە گەیشتە رەی، نامەی بۆ ئەبوموسلیم نووسی و لەرووداو و پێشهاتەکان ئاگاداری کردەوە.

کاتێك عەباسییەکان لەشاری رەی دەسەڵاتیان بەهێز و زیادی کرد، زۆرینەی خەڵکەکەی هەڵاتن لەبەر ئەوەی سوفیانی بوون و ئاویان دەرشتە ناو ئاشی ئومەوییەکان. ئەبوموسلیم فەرمانیدا زەوی و سامان و ماڵەکانی ئەوان داگیر و تاڵان بکەن. کاتێك لەحەج گەڕانەوە، لەساڵی ١٣٢/ ٧٤٩- ٧٥٠ زایینی لەکوفە مانەوە و دواتر نامەیان بۆ سەفاح نووسی و لەستەمی ئەبوموسلیم، سکاڵایان کرد. سەفاح فەرمانیدا تا سامان و ماڵەکانیان بۆ بگێڕنەوە. ئەبوموسلیم وەڵامی دایەوە و ئەوی لەزیانەکانی ئەوان ئاگادار کردەوە و نووسی کەخراپترینی دوژمنەکان، ئەمانەن. سەفاح گوێی لەوتەکانی نەگرت و ئەبوموسلیمی سوێندا تا سامانەکانیان بۆ بگێڕێتەوە. ئەبوموسلیم، ئەو کارەی کرد.

کاتێك قەحتەبە رۆشتە ناو شاری رەی، لەوێ مایەوە و بەوشیاری و وردبینییەوە،

چاودێری بارودۆخ و کاروبارەکانی دەکرد. پاسەوانی بۆ ڕێگەکان دانا بەشێوەیەك کەس نەیدەتوانی بەبێ مۆڵەتی ئەو بڕواتە ناو شارەکە یا بڕواتەدەر. قەحتەبە لەشاری ڕەی مایەوە. ئاگاداریان کردەوە کە لەدەستبی، دەستەیەك لەخەواریج و دزەکان دەژین کەلەوێ، کۆبوونەتەوە. باوکی عەونی لەگەڵ سوپایەکی گەورە ڕەوانە کرد. باوکی عەون شەڕی لەگەڵ ئەوان دەسپێکرد و پێشنیاری ڕازی بوون بەفەرمانەکانی خواوەند و فەرمانبردن لەفەرمانەکانی بنەماڵەی پێغەمبەری، پێکرد. بەلام ئەوان ڕازی نەبوون و شەر دەستی پێکرد. باوکی عەون بەسەریاندا سەرکەوت. ژمارەیەك لەوان لەناو قەلاکاندا سەنگەریان گرت و خۆیان حەشاردا تا ئەو کاتەی باوکی عەون، ئەمانی پێبەخشین و هاتنەدەر. دەستەیەکیان پەیوەستی بوون و دەستەیەکیان ڕوویان لەناوچەکانی دیکە کرد.

ئەبوموسلیم نامەی بۆ سوپاسالاری تەبەرستان نووسی و پێشنیاری فەرمانبەری و پێدانی باجی پێکرد. ڕازی بوو. نامەیەکی هاوشێوەی بۆ مەسمەغان فەرمانڕەوای دۆنباوەند نووسی و وەلام هاتەوە: تۆ کەسێکیت لەخەواریج و بەم زوانە لەناو دەچیت.

ئەبوموسلیم تووڕە بوو و نامەی بۆ موسا کوڕی کەعب نووسی و فەرمانی پێدا هێرش بکاتە سەر دۆنباوەند و شەڕ لەگەڵ مەسمەغان بکات تا ئەو کاتەی بەفەرمانەکان، ڕازی دەبێت. موسا بەرێکەوت و پەیك و پەیامی بۆ مەسمەغان نارد بەلام ئەو بەفەرمانبەری و پێدانی باج ڕازی نەبوو. موسا گەمارۆی خستە سەر بەلام نەیتوانی هیچ کارێك بکات چوونکە سەرزەمینەکەی ئەو لەشوێنێکی تەنگەبەر و بەهێزدا جێگیر و ڕێگا بۆ پەڕینەوە دژوار بوو. مەسمەغان، ڕۆژانە دەستەیەك لەدەیلەمییەکانی بۆ شەڕی ئەوان دەناردەدەر و لەناو لەشکرگەکەی موسا کوڕی کەعب، شەڕیان تاقیدەکردەوە. ڕێگاکانی بەست و ڕێگەی نەدا خواردەمەنی و کەل و پەلە پێویستەکانیان پێبگات. کوژراو و بریندارەکان لەناو سوپاکەی موسا کوڕی کەعب، زیادی کرد.

کاتێك موسا زانی ناتوانێت بەمەبەستەکەی بگات، بۆ ڕەی گەڕایەوە. مەسمەغان تارۆژگاری مەنسوری تا دیناری، بەهێز بوو. مەنسور سوپایەکی گەوری بەفەرماندەیی حیماد کوڕی عەمرۆ، بۆ شەڕی ئەو، ڕەوانە کرد کەدۆنباوەند لەسەر دەستی ئەم فەرماندەیە، دەستی بەسەردا گیرا.

کاتێك نامەی قەحتەبە بە ئەبوموسلیم گەیشت و ئاگاداری کردەوە کە لەشاری ڕەی

دابەزیوە، ئەبوموسلیم (بەوتەی هەندێك كەس) لەوێ كۆچی كرد و بەرەو مەرو بەرێكەوت و لەنەیشابوور، نیشتەجێ بوو.

قەحتەبە، كوڕەكەی، دوای سێ ڕۆژ مانەوە لەشاری رەی، بۆ هەمەدان نارد. كاتێك رووی كردە ئەو دیارە، مالید كوڕی ئەدههەم و خەڵكانی شام و خوراسانییەكانی نیشتەجێی هەمەدان، شارەكەیان جۆڵ و بەرەو نەهاوەند بەرێكەوتن. ژمارەیەكی زۆر لەخەڵكان لێی جیابوونەوە و حەسەن ڕۆشتە ناو هەمەدان و لەوێوە بەرەو دۆنباوەند بەرێكەوت و لەچوار فەرسەخی شارەكە، دابەزی. قەحتەبە، باوكی جەهمی لەگەڵ حەوتسەد شەڕكەر، بۆ هاوكاری كردنی كوڕەكەی، ڕەوانە كرد. مانەوەی درێژەی كێشا و بەدەوری شارەكەدا سووڕایەوە و گەمارۆی خستە سەر ئەوان.

كوژرانی عامر كوڕی زوبارە

ڕۆشتنی قەحتەبە بۆ ئیسفەهان

هۆكاری كوژرانەكەی ئەمە بوو: كاتێك عەبدوالله كوڕی معاویە كوڕی عەبدوالله كوڕی جەعفەر، لەكوڕی زوبارە شكستی خوارد، رووی كردە خوراسان و لەرێگەی كرمانەوە بەرەو ئەو شارە بەرێكەوت. عامر شوێنی كەوت. هەواڵی كوژرانی نوباتە لەگورگان بەكوڕی هوبەیرە گەیشت. نامەی بۆ كوڕی زوبارە و كوڕەكەی خۆی یەزید كوڕی عومەر كوڕی هوبەیرە نووسی تا بۆ شەڕی قەحتەبە بەرێبكەون. ئەم دووانە لەكرمان بوون. لەگەڵ پەنجا هەزار پیاوی شەڕكەر بەرێكەوتن و لەئیسفەهان دابەزین. بەسوپاكەی ئەمان دەوترا (سوپای سوپاكان).

قەحتەبە ژمارەیەك لەفەرماندەكانی بەسەركردایەتی موقاتیل كوڕی حەكیمی عەكی، بۆ ڕووبەروو بوونەوەی ئەوان ڕەوانە كرد. ئەوان بەرێكەوتن ولەقوم، دابەزین.

كوڕی زوبارە ئاگادار بوویەوە كەحەسەن كوڕی قەحتەبە لەنەهاوەند دابەزیوە تا هاوكاری مەروانییەكانی ئەو شارە بكات. عەكی لەقومەوە پەیامی بۆ قەحتەبە نارد و لەمكارە، ئاگاداری كردەوە. قەحتەبە لەشاری رەی، بەرێكەوت و پەیوەستی موقاتیل كوڕی حەكیمی عەكی بوو. دواتر بەرێكەوت. ئەوان و كوڕی زوبارە و داوود كوڕی یەزید كوڕی هوبەیرە بەرێكەوتن. ژمارەی سوپاكەی قەحتەبە بیست هەزار كەس بوو كەخالید

بەرمەکی لەناویاندا دەبینرا. ژمارەکەی سوپاکەی کوڕی زوبارە سەد یا سەد و پەنجا هەزار کەس مەزندە دەکرا.. قەحتەبە فەرمانیدا و قورئانیان کردە بەسەری ڕمەکانەوە: دواتر جاڕیاندا: ئەی خەڵکانی شام، پێشنیار دەکەین ئەم نووسراوە لەنێوان ئێمەدا داوەر بێت. بەڵام بەجوێن و قسەی ناشیرین وەڵامیان دایەوە.

قەحتەبە فەرمانی هێرشی بەشەڕکەرانی خۆیدا. شەڕێکی ئەوتۆیان نەکرد بەڵام سوپاکەی شام شکستی خوارد و کوشتار کران. کوڕی زوبارە بۆ ناو لەشکرگەکەی خۆی هەڵات و قەحتەبە شوێنی کەوت. کوڕی زوبارە دابەزی و هاواری کرد: لەدەوری من کۆببنەوە، لەدەوری من کۆببنەوە. بەڵام خەڵك بڵاوەیان لێکرد. داوود کوڕی هوبەیرە هەڵات و سەبارەت بەکوڕی زوبارە پرسیاری کرد. وتیان: هەڵات. وتی: خوا لەنێوان من و ئەو، ئەو کەسە نفرین بکات کەخراپترین شوێنی گەڕانەوەی هەیە. بۆ گۆڕپانی شەڕ گەڕایەوە و شەری کرد، تا کوژرا.

لەشکرگەکەی ئەویان تاڵان و ژمارەیەکی زۆر لەکەرەستەی شەڕ و خواردەمەنی و چوارپێیان دەستکەوت. نەبیستراوە سوپایەك تاڵان بکرێت کەبەم ئەندازەیە سامان و تاڵانی تیا بێت. بەرادییەك شەراب و تەپڵ و تەبیرەیان بینی کەنەیانتوانی بیژمێرن.

قەحتەبە هەواڵی سەرکەوتنی خۆی بۆ کوڕی حەسەن (کە لەنەهاوەند نیشتەجێ بوو) نووسی. ئەم شەڕە لەمانگی رەجەب/ مارسی ٧٤٩ زایینی روویدا.

شەڕی قەحتەبە لەگەڵ خەڵکانی نەهاوەند

گرتنی نەهاوەند

کاتێك کوڕی زوبارە کوژرا، قەحتەبە هەواڵی سەرکەوتنی خۆی بۆ حەسەنی کوڕی نووسی کەگەمارۆی خستبووە سەر نەهاوەند. کاتێك نامەکەی باوکی بەدەست گەیشت، خۆی و سوپاکەی تەکبیریان وت و کوژرانی کوڕی زوبارەیان بەدەنگی بەرز هێنایە سەرزمان. عاسم کوڕی عومەیری سەعدی وت: ئەوان هەواڵی مەرگی ئەویان جاڕنەدا مەگەر ئەوەی لەکوژرانی ئەو دڵنیا بووبێتن. خۆتان تەسلیم بەحەسەن کوڕی قەحتەبە بکەن چوونکە توانای خۆڕاگریتان لەبەردەم سوپاکەی ئەودا نییە. بۆ هەر شوێنێك دەخوازن، کۆچ بکەن پێش ئەوەی باوکی بگات و بەشەڕکەرە پشتیوانەکان، هاوکاری

کوڕەکەی بکات.

پیادەکان وتیان: ئێوە سوار لەسەر ئەسپ دەڕۆن و ئێمە بەجێدەهێڵن؟ مالك کوڕی ئەدهەمی باهلی پێی وت: ناڕۆم تا ئەو کاتەی قەحتەبە دەگات.

قەحتەبە بیست ڕۆژ لەنیسفەهان مایەوە. دواتر بەرێکەوت ولای کوڕەکەی لەنەهاوەند دابەزی وبۆ ماوەی سێ مانگ گەمارۆی خستە سەر خەڵکەکەی: شەعبان، ڕەمەزان و شەوال/ ئاوریل، مەی و ژوئەنی ٧٤٩ زایینی. کەشکەنجیرەکانی هەڵبەست و کەسانێکی بۆ لای خوراسانییەکانی نیشتەجێی نەهاوەند نارد و ئەمانی پێبەخشین. بەڵام پێشنیارەکەی پشتگوێ خرا و خوراسانییەکان، گرنگیان پێنەدا.

ئەم پەیامەی بۆ خەڵکانی شام ڕەوانە کرد. وەڵامیان دایەوە و بەئەمانەکەی ڕازی بوون. کەسیان ڕەوانە کرد و پەیامیاندا خەڵکی شارەکە بەشەڕ کردن سەرقاڵ بکات بۆ ئەوەی دەروازەی گەڕەکەکەی خۆیان بکەنەوە. قەحتەبە شەڕی دەستپێکرد و خەڵکانی شام، دەروازەکەی خۆیان کردەوە. کاتێك خوراسانییەکان ئەمەیان بینی، سەبارەت بەهۆکاری ڕۆشتنی خەڵکانی شام پرسیاریان کرد. لەوەڵامدا وتیان: ئەمانمان بۆ خۆمان و ئێوە وەرگرت. سەرکردەکانی خوراسان هاتنەدەر. قەحتەبە هەرکام لەوانی تەسلیم بەیەکێك لەفەرماندەکانی کرد و دواتر فەرمانیدا جاڕ بدەن: هەرکەس ئەسیری لەدەستدایە، بیکوژێت و سەرەکەی بۆ ئێمە بێنێت. ئەو کارەیان کرد و هیچ کام لەهەڵاتوان نەمایەوە مەگەر ئەوەی لەو ڕۆژەدا کوژرا جگە لەخەڵکانی شام کەقەحتەبە ڕێزی لەپەیمانەکەی خۆی گرت و ئازادی کردن بەڵام سوێندی لێ وەرگرتن کە کەس بۆ دوژمنایەتی کردنی ئەوان، هاننەدەن. کەسی لەوان نەکوشت.

گرتنی شارەزوور

قەحتەبە باوکی عەون عەبدمەلیك کوڕی یەزیدی خوراسانی و مالك کوڕی تورافەی خوراسانی بەسوپایەکی چوار هەزار کەسی، بۆ شارەزووی ڕەوانە کردن کەفەرماندارەکەی عوسمان کوڕی سوفیان بوو. فەرماندەیی پێشەنگەکان بە عەبدوالله کوڕی مەروان سپێردرا بوو. ئەوان لەبیستی زیحەججە/ ١٠ ژوئیەی ٧٤٩ زایینی لەدوو فەرسەخی شارەزوور دابەزین و شەو و ڕۆژێك دوای دابەزین، ڕووبەڕووی عوسمان بوونەوە. عوسمان

و سوپاکەی شکستیان خوارد و خۆی کوژرا و باوکی عەون لەسەرزەمینی موسڵ نیشتەجێ بوو.

دەستەیەك دەڵێن: عوسمان نەکوژرا بەڵکو هەڵات و پەنای بۆ عەبدوللە کوڕی مەروان برد. باوکی عەون لەشکرگەکەی تاڵان و شەڕکەرانی کوشت. قەحتەبە سوپایەکی بۆ هاوکاری کرنی ئەو نارد کە لەسی هەزار شەڕکەر پێکدەهاتن.

کاتێك هەواڵی سەرکەوتنی باوکی عەون بەمەروان کوڕی محەممەد گەیشت، (ئەو لەحەران بوو) لەوێوە، هاورێ لەگەڵ سوپای خەڵکانی شام و جەزیرە و موسڵ بەرێکەوت. ئومەوییەکان بەگشتی هاورێیەتیان کرد. بەرەو سوپاکەی باوکی عەون پێشڕەوی و لەزابی گەورە دابەزی. باوکی عەون پاشماوەکانی زیحەجحە ١٣١ و موحەرەمی ١٣٢/ ژوئیە- ئوتی ٧٤٩ زایینی، لەشارەزوور بەسەر برد.

بەرێکەوتنی قەحتەبە بۆ هێرش کردن سەر کوڕی هوبەیرە لەعێراق

کاتێك داوود کوڕی هوبەیرە هەڵات وبۆ لای باوکی گەڕایەوە، یەزید لەگەڵ سوپایەکی بێ ژمار، بۆ هێرش کردنە سەر قەحتەبە بەرێکەوت و حەوسەرە کوڕی سوهەیلی باهلی هاورێیەتی دەکرد. مەروان ئەوی بۆ هاوکاری کوڕی هوبەیرە ناردبوو. کوڕی هوبەیرە بەرێکەوت تا لەجەلەولای وەقیعە دابەزی و سەنگەرەکانی دووبارە هەڵکەندەوە کەئێرانییەکان لەرۆژی شەڕی جەلەولا لەبەرابەر عەرەبەکان هەڵیان کەندبوو. لەوێ مایەوە. قەحتەبە بەرێکەوت تا لەقرماسین دابەزی. دواتر بەرەو حیلوان و لەوێوە رووی کردە خانەقین و ڕۆشتە عێکبرا و لەدیجلە پەڕییەوە و ڕۆشت تا گەیشتە ئەنبارە. کوڕی هوبەیرە لەگەڵ هاوەڵانی رووی کردە کوفە تا رووبەرووی قەحتەبە ببێتەوە. حەوسەرە لەگەڵ پانزە هەزار شمشێر وەشێن ڕۆشتە ناو شاری کوفە.

دەستەیەك دەڵێن حەوسەرە لەکوڕی هوبەیرە جیا نەبوویەوە.

قەحتەبە دەستەیەك لەسوپاکەی خۆی بۆ ئەنبار و شوێنەکانی دیکە ڕەوانە کردو فەرمانی پێدان هەموو کەشتییەکان بۆ دێمما ببەن تا لەفورات بپەڕنەوە. هەموو کەشتییەکانیان برد. قەحتەبە لەدێمماوە فوراتی بڕی و بەرەو رۆژئاوا بەرێکەوت. دواتر رووی کرد کوفە و ئەو شوێنەی کوڕی هوبەیرە، ئوردوی لێدا بوو. لەم کاتەدا، ساڵ کۆتایی پێهات.

بیر کردنەوەی چەند ڕووداوێك

وەلید کوڕی عوروە کوڕی محەممەد کوڕی عەتییەی سەعدی لەم ساڵەدا ئایینی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. کاتێك وەلید ئاگادار بوویەوە کەمامی یانی عەبدمەلیکیان کوشتووە، هێرشی کردە سەر بکوژەکانی و تۆڵەی لێسەندنەوە بەشێوەیەك کەسکی ژنانی هەڵدەدڕی و منالەکانی سەردەبڕی، ئەوەی کەوتە بەردەستی بەئاگر سووتاندی و هەموو شوێنێکی لەگەڵ خاکدا یەکسان کرد.

یەزید کوڕی عومەر کوڕی هوبەیرە، فەرمانڕەوایەتی عێراقی دەکرد. سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی کوفە، حەجاج کوڕی عاسمی موحاربی و دامەزراوی دادی بەسرە، عیباد کوڕی مەنسوری ناجی.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: مەنسور کوڕی مەعمەری سولەمی (باوکی عەتابی کوفی)، جەبەلە کوڕی ئەبی داوودی عەتکی موالی ئەوان (برای عەبد عەزیز کوڕی داوود) بەنازناوی باوکی مەروان کە ئەبوموسلیم ئەوی سەربڕی.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و بیست و دووی کۆچی ((٧٤٩- ٧٥٠ زایینی)

لەناچوونی قەحتەبە

شکستی کوڕی هوبەیرە

لەم ساڵەدا قەحتەبە کوڕی شەبیب لەناوچوو.

هۆکاری لەناوچوونەکەی: قەحتەبە لەفوڕات تێپەڕی کرد و گەیشتە کەنارەکانی ڕۆژئاوا وئەم ڕووداوە دوای تێپەڕینی هەشت ڕۆژ لەمانگی موحەرەم/ ٢٧ ئوتی ٧٤٩ زایینی ڕوویدا. کوڕی هوبەیرە لەم کاتەدا لەسەر لێواری فوڕات لەپانتاییەکانی فەلوجەی سەرەوە و لەبیست و سێ فەرسەخی کوفە، ئوردوی لێدا. هەڵاتوانی سوپاکەی کوڕی زوبارە لەدەوری کۆبوونەوە. مەروان حەوسەرەی باهلی بۆ هاوکاری ئەو ڕەوانە کرد.؟ حەوسەرەی باهلی و کەسانی دیکە بەکوڕی هوبەیرەیان وت: قەحتەبە مەبەستی هێرش کردنە سەر کوفەی هەیە، تۆ بەرەو خوراسان بەرێکەوە و ئەو بۆ مەروان ومەروان بۆ ئەو بەجێبێڵە چوونکە تۆ، شکستی پێدەهێنیت و ئەو بەناچار، شوێن تۆ دەکەوێت. وتی: هەرگیز دەستبەرداری کوفە نابێت و شوێن من ناکەوێت. بۆچونی پەسەند ئەوەیە پێش ئەو، بگەمە شاری کوفە. ئەو لەمەداینەوە لەدیجلە تێپەڕی و بەرەو کوفە، بەرێکەوت. فەرماندەی باڵی ڕاستی سوپاکەی، بەحەوسەرە سپارد و فەرمانی پێدا بەرەو فورلات ئەسپ غار بدات.؟ هەر دوولای شەرکەر لەسەر کەنارەکانی فوڕات چاوەڕوانی یەکتریان دەکرد. قەحتەبە وتی: ڕێبەر فەرمانی پێداوم کە لەم شوێنەدا شەڕێك ڕوودەدات و سەرکەوتن، ئامێز بۆ ئێوە دەکاتەوە.

قەحتەبە لەجەبارییە دابەزی و خەڵك بۆ سەر ئاوێك، ڕێنوێنیان کرد. لەئاوەکە تێپەڕی و لەگەڵ حەوسەرەی باهلی و محەممەد کوڕی نوباتە، شەڕی ئەزمون کرد. خەڵکانی شام شکستیان خوارد و خوراسانییەکان قەحتەبەیان ون کرد. هاوەڵانی وتیان: هەرکەس فەرمانێکی لەلایەن قەحتەبەوە پێدراوە، ئێمەی لێ ئاگادار بکاتەوە. موقاتیل کوڕی مالکیو عەتکی وتی: بیستم کەقەحتەبە دەیوت: ئەگەر، بەڵایەك بەسەر مندا هات،

حەسەنی کوڕم فەرماندەی ئێوە بێت.

خەڵك بۆ حەسەن کوڕی قەحتەبە لەگەڵ براکەی حەمید کوڕی قەحتەبە، بەیعەتیان کرد. باوکی، ئەوی بۆ شەڕ لەناوچەیەك ڕەوانە کردبوو. کەسیان بۆ لای ئەو ڕەوانە و کاروبارەکانیان بەو سپارد.

کاتێك قەحتەبەیان ون کرد، بەدوایدا گەڕان و ئەویان لەناو جۆگەیەك دۆزییەوە. لەتەنیشت ئەوە، حەرب کوڕی سالم کوڕی ئەحوەز دۆزرایەوە. هەردوو کیان کوژرا بوون. گومانی ئەوەیان کرد کەیەکتریان کوشتبێت.

دەستەیەك دەڵێن: مەعن کوڕی زیادە لەکاتی تێپەڕینی قەحتەبە لەفورات، شمشێری لەشادەماری ملیدا و کەوتە ناو ئاوەکە. ئەویان هێنایەدەر. وتی: کاتێك مردم، هەردوو دەستم ببەستنەوە و بمخەنە ناو ئاوەکە بۆ ئەوەی خەڵکان لەکوژرانی من ئاگادار نەبنەوە.

خوراسانییەکان شەڕیان کرد و محەممەد کوڕی نوباتە شکستی خوارد و قەحتەبە مرد و پێش مەرگی خۆی، وتی: کاتێك ڕۆشتنە ناو کوفە، وەزیری بنەماڵەی محەممەد، باوکی سەلەی خەلال بێت، ئەم کارە بەو بسپێرن.

دەستەیەك دەڵێن: قەحتەبە لەناو ئاودا خنکا.

کاتێك حەوسەرەی باهلی و کوڕی زوبارە شکستیان خوارد، پەیوەستی کوڕی هوبەیرە بوون و کوڕی هوبەیرە لەزیانی شکستی ئەوان، شکستی خوارد و هەڵات. هەموویان روویان لەواست کرد و لەشکرگەکەی خۆیان و سامان و کەرەستەکانی شەڕیان لەناو گۆڕەپانی شەڕدا، بەجێهێشت. کاتێك حەسەن کوڕی قەحتەبە کاروبارەکانی گرتەدەست، فەرمانیدا، سامان و کەرەستەکانی ناو گۆڕەپان و لەشکرگەی کوڕی هوبەیرە، کۆبکەنەوە.

دەستەیەك دەڵێن: حەوسەرە لەکوفە بوو کەهەواڵی شکستی کوڕی هوبەیرەیان پێدا و لەگەڵ هاوەڵانی خۆی، پەیوەستی بوو.

هاتنەدەرەوەی محەممەد کوڕی خالید بەجل وبەرگی ڕەش لەکوفە

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی حالید کوڕی عەبدوڵڵەی قەسری بەئالا و جل و بەرگی ڕەش لەکوفە شۆڕشی دەستپێکرد و کارگوزاری کوڕی هوبەیرەی لەشارەکە، دەرپەڕاند.

دواتر حەسەن کوڕی قەحتەبە هاتە ناو شارەکە.

محەممەد کوڕی خالید شەوی عاشورا/ ٢٩ ئوتی ٧٤٩ زایینی بەئالاّ و جل و بەرگی ڕەش بزوتنەوەکەی خۆی دەستپێکرد. فەرمانداری کوفە، زیاد کوڕی ساڵحی حارسی و فەرماندەی پاسەوانەکانی، عەبدولرەحمان کوڕی بەشیری عیجلی بوو. محەممەد بەرەو کۆشکی فەرمانداری بەڕێکەوت. زیاد و هاوڕێکانی لەخەڵکانی شام، کۆشکی فەرمانداریان بەجێهێشت و محەممەد ڕۆشتە ناو کۆشکەکە. حەوسەرە، ئەم هەواڵەی بیست و بەرەو کوفە بەڕێکەوت. کاتێك ئەم هەواڵە بەهاوەڵانی محەممەد گەیشت، زۆرینەیا جیابوونەوە و تەنیا ژمارەیەکی کەم لەخەڵکانی شام، لەگەڵی مانەوە. لەخەڵکانی یەمانیش، ئەوانەی لەدەوری مەروان بلاّوەیان کردبوو، لەدەوری مانەوە و کۆیلەکانی لەبەردەم ئەودا وەستا. باوکی سەلەی خەلال (کەهێشتا ئاشکرا نەببوو) پەیامی بۆ محەممەد نارد تا لەکۆشکەکە بڕواتەدەر. ئەو لەحەوسەرە و هاوەڵانی دەترسا. هێشتا هیچ کامیان هەواڵی مەرگی قەحتەبەیان نەبیستبوو. محەممەد بەپێشنیاری ڕۆشتنەدەر لەکۆشك، رازی نەبوو. حەوسەرە ئاگادار بوویەوە کەهاوەڵانی محەممەد لەدەوری بلاّوەیان کردووە، لەبەر ئەمە بۆ هێرش کردنە سەر ئەو، بەڕێکەوت.

کاتێك محەممەد لەناو کۆشکدا بوو، یەکێك لەپێشەنگەکانی هاتە لای ئەو و وتی: سوپای خەڵکانی شام نزیك بوونەتەوە. ئەو دەستەیەك لەکۆیلەکانی خۆی بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەوان ڕەوانە کرد. خەڵکانی شام، هاواریان کرد: ئێمە لەخەڵکانی بەجیلەیین و مەلیح کوڕی خالیدی بەجلی، لەناو ئێمەدایە، هاتووین تا بەفەرمانی گوێڕایەڵی خۆمان بۆ فەرمانەکانی سەروەر دەربڕین. ئەوان ڕۆشتنە ناو شارەکە. دواتر سوپایەکی گەورەتر هات کەجەهم کوڕی ئەسفەحی کەنانی لەناو ئەواندا دەبینرا. دواتر سوپایەکی گەورەتر هات و پیاوێك لەبنەماڵەی بەجدەل، لەناویاندا بوو. کاتێك حەوسەرە، ئەمەی بینی، بەرەو واست کۆچی کرد. محەممەد کوڕی خالید هەمان شەو نامەی بۆ قەحتەبە نووسی چوونکە نەیدەزانی کەکوژراوە و گومانی دەکرد بەسەر کوفەدا زاڵ بووە.

پەیکی ئەو گەیشتە لای حەسەن کوڕی قەحتەبە. کاتێك نامەکەی محەممەد کوڕی خالیدی پێدا، حەسەن نامەکەی بۆ خەڵکان خوێندەوە و بەرەو کوفە بەڕێکەوت. محەممەد ڕۆژی هەینی و شەممە و یەکشەممە لەکوفە مایەوە و حەسەن، ڕۆژی

دووشەممە ڕۆشتە ناو کوفە.

دەستەیەك دەڵێن: حەسەن کوڕی قەحتەبە دوای شکستی کوڕی هوبەیرە، ڕووی کردە. فەرمانداەکەی عەبدولرەحمان کوڕی بەشیری عیجلی بوو کەهەڵات. محەممە عەبدولرەحمان کوڕی خالید ئاڵای ڕەشی بەرز کردەوە و جل و بەرگی ڕەشی پۆشی و هاوڕێ لەگەڵ پانزە کەس، بەناو خەڵکاندا گەڕا و بەیعەتی وەرگرت. بەیانی ئەو ڕۆژە، حەسەن ڕۆشتە ناو شارەکە. کاتێك حەسەن و سوپاکەی ڕۆشتنە ناو شارەکە، باوکی سەلەیان هێنایەدەر. ئەو دوو ڕۆژ لەنوخەیلە ئوردوی لێدا بوو و دواتر بەرەو حەمام ئەعیەن بەڕێکەوت و حەسەن کوڕی قەحتەبەی بۆ شەڕ لەگەڵ کوڕی هوبەیرە، ڕەوانە کرد. خەڵکان لەگەڵ باوکی سەلە حەفس کوڕی سلێمان موالی سەبیع (کەپێیان دەوت وەزیری بنەماڵەی محەممەد) بەیعەتیان کرد. ئەو، محەممەد کوڕی خالید کوڕی عەبدوڵڵەی وەك فەرمانداری کوفە دەستنیشان کرد. پێی دەوترا فەرمانڕەوا و ڕێبەر تا ئەو کاتەی باوکی عەباسی خوێنرێژ دەرکەوت.

حەمید کوڕی قەحتەبەی لەگەڵ فەرماندەکانی دیکە، بەرەو مەداین نارد و موسەییب کوڕی زوهەیر و خالید کوڕی بەرمەکی بۆ دێرەقنێ و موهەلیبی و شەهراحیلی بۆ عەین تەمر و بەسام کوڕی ئیبراهیم کوڕی بەسامی بۆ ئەهواز ڕەوان کرد کەعەبدواحید کوڕی عومەر کوڕی هوبەیرە، فەرمانڕەوایەتی دەکرد. کاتێك بەسام ڕۆشتە ئەهواز، عەبدواحید شارەکەی بەجێهێشت و بەرەو بەسرە، بەڕێکەوت هەڵبەت ئەمە دوای شەڕ کردن لەگەڵ بەسام و شکست خواردنی بوو. بۆ بەسرە، سوفیان کوڕی معاویە کوڕی یەزید کوڕی موهەلیبی وەك فەرماندار، ڕەوانە کرد. کاتێك گەیشتە بەسرە کە سەلەم کوڕی قوتەیبەی باهلی بەنوێنەرایەتی لەکوڕی هوبەیرە، فەرمانڕەوایەتی ئەو شارەی دەکرد و عەبدواحید کوڕی هوبەیرە، پەنای بۆ بردبوو. پێشتر ئاماژەمان بەم بابەتەدا.

ئەو، سوفیان کوڕی معاویەی بۆ لای سەلەم ڕەوانە و فەرمانی پێدا لەکۆشکی فەرمانداری، بۆ ناوچەیەکی دیکە بڕوات. ئاگاداری کردەوە کە لەباوکی سەلەوە چ وەڵامێکی پێگەیشتۆتەوە. سەلەم ڕازی نەبوو و قەیسییەکان و موزەرییەکان و ئومەوییەکانی نیشتەجێی بەسرەی کۆکردەوە. سوفیان، هەموو خەڵکانی یەمان و هاوپەیمانەکانیان لەرەبیعە و کەسان و هۆزەکانی دیکەی، کۆکردەوە. فەرماندەیەك

لەفەرماندەکانی کوڕی هوبەیرە هاتە لای ئەوان کە لەگەڵ دوو هەزار پیاوی شەڕکەر لەخەڵکانی کەلب، بۆ هاوکاری سەلەم، ڕەوانە کرابوو. سەلەم ڕۆشتە ناو بازاری وشتر فرۆشەکان و سوارەکانی بۆ کۆڵانەکانی بەسرە نارد و جاڕیدا: هەرکەس، سەرێکی بڕاو بێنێت، پێنسەد درەمی پێدەبەخشم و هەرکەس ئەسیرێك بێنێت، هەزار درەم.

معاویە کوڕی سوفیان کوڕی معاویە لەگەڵ خەڵکانی ڕەبیعە و کەسە نزیکەکانی خۆی بەرێکەوت. سوارەکانی تەمیم ڕووبەڕووی بوونەوە. معاویە کوژرا و سەری ئەویان بردە لای سەلەم. فەرمانیدا بەبکوژەکەی، دەهەزار درەم ببەخشن. سوفیان لەڕەنجی کوژرانی کوڕەکەی شکستی خوارد و هەڵات. دوای ئەوە لەلایەن مەروانی کەرەوە چوار هەزار شەڕکەر بۆ هاوکاری سەلەم گەیشتن. مەبەستی ئەوەیان کردە پاشماوەی سوپاکەی ئەو (سوفیان) تاڵان بکەن. شەڕی لەگەڵ ئەوان کرد و ژمارەی کوژراوەکان فراوان بوو. خەڵکانی ئەزد شکستیان خوارد وماڵەکانیان تاڵان کرا و ژنەکانیان ئەسیر. هێرشبەران بۆ ماوەی سێ ڕۆژ بەتاڵان کردن و وێران کردنی ماڵەکانەوە سەرقاڵ بوون. سەلەم لەبەسرە مایەوە تا ئەو کاتەی هەواڵی کوژرانی کوڕی هوبەیرەی پێگەیشت. لەم کاتەدا، شارەکەی بەجێهێشت. دانیشتوانی بەسرە لەبنەماڵەی حارس کوڕی عەبدولموتەلیب لەدەوری محەممەد کوڕی جەعفەر کۆبوونەوە و ئەویان وەك ڕێبەری خۆیان هەڵبژارد. بۆ چەند ڕۆژێك فەرمانڕەوایەتی ئەوانی کرد تا ئەوەی باوکی مالك عەبدوڵلە کوڕی ئەسیدی خوزاعی بەنوێنەرایەتی ئەبوموسلیم هاتە ناو شارەکە. کاتێك باوکی عەباسی خوێنرێژ دەرکەوت، سوفیان کوڕی معاویەی وەك فەرمانداری شارەکە دەستنیشان کرد.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا مەڕوان، وەلید کوڕی عوروەی لەفەرمانڕەوایەتی مەدینە لابرد و براکەی، یوسف کوڕی عوروەی لەمانگی ڕەبیع الاول/ نۆڤەمبەری ٧٤٩ زایینی، وەك فەرمانداری ئەو شارە داریکرد.

لەم ساڵەدا فەرمانڕەوایەتی بنەماڵەی ئومەویی لەئیمپراتۆری ئیسلامی، ڕووخا.

دامەزرێنەرانی فەرمانڕەوایی عەباسییەکان

بەیعەت لەگەڵ باوکی عەباسی خوێنڕێژ

لەم ساڵەدا لەمانگی رەبیع الاوەل/ ئۆکتۆبەری ٧٤٩ زایینی لەگەڵ باوکی عەباس عەبدوالله کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس، وەك خەلیفە، بەیعەتیان بەست. دەڵێن: ١٣ رەبیع الاوەل/ ٣٠ ئۆکتۆبەری ٧٤٩ زایینی بوو. دووبارە دەڵێن: لەجەمادی الاوەل/ دێسامبەری ٧٤٩ زایینی، بەیعەتیان لەگەڵ بەست.

سەرەتای کارەکە بەم شێوە بوو کە پێغەمبەر(د.خ)، عەباس کوڕی عەبدولموتەلیبی ئاگادار کردەوە کەخەلافەت بەمناڵەکانی ئەو دەگات. دوای ئەوە، بەردەوام مناڵەکانی ئەو، چاوەڕوانی فەرمانڕەوایەتیان دەکرد و سەبارەت بەم کارە، لەناو خۆیاندا راوێژ و گفتوگۆیان دەکرد.

باوکی هاشم کوڕی حەنیفە بەرەو شام بەرێکەوت و محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباسی بینی و پێی وت: ئەی کوڕی مام، زانستێك لای منە و بۆ تۆی باس دەکەم و هیوادارم کەسی لێ ئاگادار نەکەیتەوە: ئەم کارەی خەڵکان چاوەڕێی دەکەن، بەدەستی ئێوە دەگات: وتی: زانیم، هەرگیز کەسی لێ ئاگادار نابێتەوە.

لەگێڕانەوەی کوڕی ئەشعەس ئاماژەی پێدراوە کەخالید کوڕی یەزید کوڕی معاویە بە عەبدولمەلیك کوڕی مەروانی وت: کاتێك ئاژاوەکان لەپانتایی سیستانەوە سەر هەڵبدات، مەترسی بۆ تۆ نییە، بەڵام ئەگەر لەخوراسانەوە بێت، بەردەوام دەبێت بترسین.

محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله وتی: ئێمە سێ کاتی دیاریکراومان هەیە: مەرگی یەزید کوڕی معاویە، سەد ساڵی و تێکشکانی ئەفریقییە. لەم کاتەدا بانگەشەکەرانی عەباسی دەردەکەون و هاوەڵانی ئێمە، لەرۆژهەڵاتەوە دەگەن تا ئەوەی سوارەکانیان لەقولایی رۆژئاوا پێشڕەوی دەکەن و گەنجینەی ستەمکاران دەهێننەدەر.

کاتێك یەزید کوڕی ئەبی موسلیم لەئەفریقییە کوژرا و بەربەرییەکان شۆڕشیان دەستپێکرد، محەممەد کوڕی عەلی کەسێکی بۆ خوراسان رەوانە و فەرمانی پێدا پێشنیاری گوێڕایەڵی بنەماڵەی محەممەد بەخەڵکان بکات بەڵام ناوی کەسی نەبرد. پێشتر ئاماژەمان بەکاروباری نێردراوان و کارەکانی ئەبوموسلیم، دا و وتمان کەمەروان، ئیبراهیم

کوڕی محەممەدی دەستگیر کرد. کاتێك مەروان پیاوی دەستبەسەری ڕەوانە کرد، نیشانەکانی باوکی عەباسی بەنێردراوەکەیدا چوونکە لەنوسراوەکاندا بەمشێوەیە بینیبووی: کەسێك کەفلاَن و فیسارە تایبەتمەندی هەیە، ئەوان کوشتار دەکات و فەرمانڕەواییان لێدەستێنێت. فەرمانی پێدا ئیبراهیم کوڕی محەممەد بۆ لای ئەو بێنێت.

نێردراو هات و باوکی عەباسی بەنیشانە و تایبەتمەندییەکانەوە ناسییەوە. کاتێك ئیبراهیم دەرکەوت و ئارامی گرت، بەنێردراو وترا: فەرمانی گرتنی ئیبراهیمت پێدراوە و ئەمە عەبدواللەیە. باوکی عەباسی ئازاد و ئیبراهیمی گرت و بۆ لای مەروانی برد. کاتێك مەروان، ئەوی بینی، وتی: ئەمانە ئەو تایبەتمەندی و نیشانانە نین، کەبۆم باس کردی. وتیان: نیشانە و تایبەتمەندییەکانمان لەکەسێکی دیکەدا بینی، بەلاَم تۆ ناوی ئیبراهیمت برد و ئەمە ئیبراهیمە. فەرمانیدا و ئەویان خستە زیندانەوە و بەدوای باوکی عەباسدا گەڕان بەلاَم ئەویان نەدۆزییەوە.

هۆکاری ڕۆشتنی لەحومەیمە ئەمە بوو: کاتێك نێردراو ئیبراهیمی گرت، ئەو، هەواڵی مەرگی خۆی بەکەسەکانیدا و فەرمانی پێدان لەگەڵ براکەی عەبدوللە کوڕی محەممەد بەرەو کوفە بڕۆن و گوێڕایەڵی فەرمانەکانی ئەو بن. وەسیەتی لای باوکی عەباس و دوای خۆی ئەوی وەك خەلیفە، دەستنیشان کرد. باوکی عەباس و کەسەکانی بۆ لای کەسەکانی ئەو بەرێکەوتن: لەناو ئەوان: باوکی جەعفەر مەنسوری تاك دیناری، عەبدومهاب کوڕی ئیبراهیم، محەممەد کوڕی ئیبراهیم (هەردووکیان برازای) مامەکانی، داوود کوڕی عەلی کوڕی عەبدوللە کوڕی عەباس، عیسا کوڕی عەلی کوڕی عەبدوللە کوڕی عەباس، ئیسماعیل کوڕی عەلی کوڕی عەبدوللە کوڕی عەباس، عەبدوللە کوڕی عەلی کوڕی عەبدوللە کوڕی عەباس، عەبدولسەمەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوللە کوڕی عەباس، داوود (کوڕی مامی)، عیسا کوڕی موسا کوڕی محەممەد کوڕی عەلی (برازای) یەحیا کوڕی جەعفەر کوڕی تەمام کوڕی عەباس. ئەوان بەرێکەوتن و لەمانگی سەفەر گەیشتنە کوفە. شیعەکانی کوفە لەخوراسانییەکان لەدەرموەی کوفە لەحەمام ئەعیەن بوون. باوکی سەلەی خەلال (سرکە فرۆش) ئەوانی لەماڵی وەلید کوڕی سەعید موالی بەنی هاشم لەناو بەنی داوود نیشتەجێ کرد و بۆ ماوەی ٤٠ شەو، کاروباری ئەوانی لەهەموو فەرماندەکان و شیعەکان، شاردەوە.

لەسەر بنەمای ئەوەی وتراوە، دەیویست فەرمانڕەوایەتی بەدەستی بنەماڵەی ئەبوو تالیب، بسپێرێت و کاتێك هەواڵی مەرگی ئیبراهیمی ڕێبەری پێگەیشت، لەبڕیارەکەی، دڵگەرم بوو. باوکی جەهم پێی وت: ڕێبەر چی بەسەر هات؟ وتی: هێشتا نەگەیشتوە. لەبەرابەر ئەو پێداگری کرد. وتی: ئێستا کاتی هاتنەدەرەوەی ئەو نییە چوونکە هێشتا واست دەستی بەسەردا نەگیراوە.

هەرجار سەبارەت بەرێبەر لە باوکی سەلەی سرکەفرۆش پرسیاریان دەکرد، دەیوت: پەلە مەکەن. بەم شێوەیە بوو تا باوکی حەمید محەممەد کوڕی ئیبراهیمی حەمیری لەحەمام ئەعیەنەوە بەمەبەستی کەنانە بەرێکەوت. یەکێك لەکۆیلەکانی ئیبراهیمی ڕێبەری (بەناوی سابقی خارەزمەی) بینی، ئەوی ناسییەوە و وتی: ڕێبەر چی بەسەر هات؟. ئاگاداری کردەوە کەمەروان ئەوی کوشتووە و ئیبراهیم، خەلافەتی بەبراکەی، باوکی عەباس سپاردووە و ئەوی وەك جێگری خۆی دەستنیشان کردووە. باوکی عەباس لەگەڵ هەموو کەسەکانی خۆی بەرەو کوفە بەرێکەوتووە. باوکی حەمید داوای لێکرد، بیباتە لای ئەوان. سابق وتی: وادەی ئێمە بەیانی، لەم شوێنەدا بێت. سابق نەیدەویست، بێ مۆڵەت، باوکی حەمید بباتە لای ئەوان.

باوکی حەمید ڕۆشتە لای باوکی جەهم و ئاگاداری کردەوە. ئەو یەکێك بوو لەسوپاییەکانی باوکی سەلەی سرکەفرۆش. فەرمانی پێدا بۆ بینینی ئەوان بیر لەرێگە چارەیەك بکاتەوە. باوکی حەمید بەیانی، ڕۆشتە شوێنی دیاریکراو و سابقی بینی. سابق ئەوی بردە لای بنەماڵەی باوکی عەباس. کاتێك گەیشتە لای ئەوان، لەسابقی پرسی: خەلیفە کامەیە؟ داوود کوڕی عەلی وتی: ئەمە ڕێبەر و خەلیفەی ئێوەیە (بەدەست باوکی عەباسی نیشاندا) وەك خەلیفە سڵاوی بۆ نارد و دەست و پێی ماچ کرد. وتی: فەرمانی خۆت بفەرموو. بۆ مەرگی ئیبراهیم، دڵنەوایی کرد.

دواتر گەڕایەوە و پیاوێك بەناوی ئیبراهیم کوڕی سەلە کەخزمەتی بەنی عەباسی دەکرد، تا لای باوکی جەهم، هاوڕێیەتی کرد و لەشوێنی مانەوەی ئەوان، ئاگاداری کردەو ە. پێی وت کەرێبەری ئەوی بۆ لای باوکی سەلە ناردوە و داوای دوسەد دیناری کردووە کە بەنێردراوەکەی بدات. ئەو هیچی بۆ ئەوان نەنارد. باوکی جەهم و باوکی حەمید و ئیبراهیم کوڕی سەلە، ڕۆشتنە لای موسا کوڕی کەعب و ئەم بەسەرهاتەیان بۆ گێڕایەوە

و دووسەد دینارەکەیان بەئیبراهیم کوڕی سەلە، بۆ ڕێبەر ڕەوانە کرد. دەستەیەك لەفەرماندەکان بڕیاریاندا چاویان بەرێبەر بکەوێت. ئەوان ڕۆشتنە لای ڕێبەر،(باوکی عەباسی خوێنرێژ). باوکی جەهم، عەبدحەمید کوڕی ڕێبعی، سەلە کوڕی محەممەد، ئیبراهیم کوڕی سەلە، عەبدوالله تایی، ئیسحاق کوڕی ئیبراهیم، شەراحیل، عەبدوالله کوڕی بەسام، باوکی حەمید محەممەد کوڕی ئیبراهیم، سلێمان کوڕی ئەسوەد، محەممەد کوڕی حوسەین.

باوکی سەلە لەم کارە ئاگادار بوویەوە و لەوانی پرسی. پێی وترا: ئەوان بۆ مەبەستێکی تایبەت، ڕۆشتنە کوفە. ڕۆشتنە لای باوکی عەباس و ئەو، پرسی: عەبدوالله کوڕی محەممەد کوڕی حارسە، کام یەك لەئێوەیە؟ وتیان: ئەمە. وەك خەلیفە سڵاویان بۆنارد و بۆ مەرگی ئیبراهیم، دڵنەواییان کرد. موسا کوڕی کەعب و باوکی جەهم گەڕانەوە. باوکی جەهم فەرمانی بەکەسانی دیکەدا لای ڕێبەر بمێننەوە. باوکی سەلە پەیامی بۆ باوکی جەهم نارد: لەکوێ بوویت؟ وتی: سوار بووم و ڕۆشتمە لای ڕێبەر. باوکی سەلە بەرێکەوت و ڕۆشتە لای ڕێبەر. باوکی جەهم پەیامی بۆ باوکی حەمید نارد: باوکی سەلە بۆ لای ئێوە بەرێکەوتووە، ناڕواتە لای ڕێبەر مەگەر ئەوەی بەتەنیا. کاتێك باوکی سەلە گەیشتە لای ئەوان، ڕێگەیان نەدا کەس لەگەڵ ئەو بڕواتە ژوور. بەتەنیایی ڕۆشتە لای باوکی عەباس و وەك خەلیفە، سڵاوی بۆ نارد باوکی حەمید پێی وت: بەریسوایی تۆ، ئەی ئەو کەسەی ڤیتکەی دایکی خۆت دەمژیت. باوکی عەباس پێی وت: ئارام بە! فەرمانی بەباوکی سەلەدا بۆ لەشکرگەکەی خۆی بگەڕێتەوە و ئەو گەڕایەوە.

ڕۆژی هەینی دوانزەی ڕەبیع الاوەل/ ٢٩ ئۆکتۆبەری ٧٤٩ زایینی هات و خەڵکان، جل و بەرگی شەڕیان پۆشی و بۆ هاتنی باوکی عەباس ریزیان بەست و چوارپێ و مەروماڵاتیان کۆکردەوە. باوکی عەباس، سوار ماینێکی خۆڵەمێشی بوو و هاوەڵان و کەسانی بنەماڵەکەی سوار بوون و ڕۆشتنە ناو کۆشکی فەرمانڕەوایەتی. دواتر بەرەو مەزگەوت بەرێکەوت و نوێژی خوێند و وتارێکی بۆخەڵکان خوێندەوە. لەهەمان ڕۆژوەك خەلیفە، بەیعەتی پێدرا و ڕۆشتە سەر بەرزترین پلیکانەی تەختی وتاردان و مامەکەی داوود، سەرکەوت و لەخوار ئەو، جێگەی گرت. باوکی عەباس وتارەکەی دەست پێکرد: بەمشێوەیە:

سپاس بۆخوایەك ئیسلامی هەڵبژارد و ڕێزی لێگرد و پیرۆزی کرد و تاجی شکۆ و مەزنی کردە سەر و بۆ ئێمەی دیاری کرد و ئێمەی کردە کەسە شیاوەکانی ئەو کارە و پارێزەران و پاسەوانانی ئایینەکەی. وتاری خۆپارێزانی پەیوەستی ئێمە کرد و ئێمەی کردە کەسانی شیاو و خزمایەتی پێغەمبەری بەئێمە بەخشی و بەم خزمایەتییە، ڕێزی لێگرتین. ئێمە لەپشتی باوکە بەرێز و ڕێزدارەکان هێنایە دنیا. پێغەمبەری(د.خ)لەناو خۆماندا هەڵبژارد بەشێوەیەك ڕەنجەکانی ئەو، بۆ ئێمە دژوار بوو. ئێمە لەناو ئیسلام و ئیسلامییەکان جێگەیەکی بەرزمان پێبڕا و لەمبارەوە نووسراوێکی بۆ ئیسلامییەکان ڕەوانە کرد کەهەمووان دەیزانن. گەورە و ڕێزدارە و ئەوەی لەنووسراوەکەی سەبارەت بەئێمە فەرموویەتی: خواوەند دەخوازێت خراپە لەبنەماڵەکەی تۆ، بسرێتەوە و بەپاکی و خاوێنی، بتانرازێنێتەوە (ئەحزاب/ ٣٣/٣٣) خواوەند فەرموویەتی: بڵێ، لەئێوە بۆ پێغەمبەرایەتی هیچ سوود و کرێیەکم ناوێت، جگە لەهاورێیەتی و خۆشویستنی بنەماڵەکەم (شورا/ ٢٣/٤٢) و هەروەها فەرموویەتی: پێشنیاری ئیسلام بەنزیکترین کەسەکانت بکە (شعراء ٢١٤/٢٦) و هەروەها فەرموویەتی: ئەوەی خواوەند لەناو شارستانییەکان بەپێغەمبەری بەخشیوە، تایبەت بەپێغەمبەر و کەسە نزیکەکانی ئەوە (حشر/ ٧/٥٩) هەروەها فەرموویەتی: بزانن ئەوەی لەرێگەی شەڕ و ڕەنجەوە بەدەستی دێنن، پێنج یەکی تایبەت بەخواوەند و پێغەمبەر(د.خ) و کەسەکانی ئەو و هەتیوەکانە (ئەنفال/ ٤١/٨) خواوەند، لەپێشی و گەورەیی ئێمەی بیری خەڵکان خستۆتەوە و پێشنیاری چاکەکردنی لەگەڵ ئێمەدا کردووە. لەتالآنییەکانی شەڕ و کۆیلەکان و ئەسیرەکان، بەشی ئێمەی دیاریکردووە تا ببێتە هۆکاری سەرفرازی و سەربڵندی و بێ نیازیمان. گەورەترین بەخششەکان لای خواوەندە.

سەبەئییە گومڕاکان (شوێنکەوتەکانی عەبدوڵلە کوڕی سەبا) گومانیان کرد کەسانێك جگە لەئێمە(بنەماڵەی عەلی کوڕی ئەبی تالب) بۆ سەرۆەری و خەلافەت شیاوترن و دەبێت ئەم کارە دژوارە لەئەستۆ بگرن. چاویان کوێر و لەبەزەیی خواوەند بەدوور بن. ئەی خەڵکینە، بۆ دەبێت بەم شێوەیە بێت! خواوەند بەئێمە، خەڵکانی لەگومڕایی ڕزگار و بەدوای نەزانی، پەروەردە و زانایی پێبەخشین. ڕاستی و دروستی بەئێمە ئاشکراو کەژی و چەوتییەکانی بەهۆی ئێمەوە، ناڕەوا کرد، ئەوەی ناڕەوا بوو، لەسەر دەستی ئێمە ڕاستی

کردەوە و بەهۆی ئێمەوە، سەروەری بەژێردەستەکان بەخشی. کەم و کوڕییەکانی ئێمەی لەناوبرد و دوای دوژمنایەتی کردن، هاودڵی و یەکبوونی لەناو خەڵکاندا سەقامگیر کرد. ئەم بەخششینە هەمیشەییانە بۆ هەمیشە بۆ بنەماڵەی محەممەد دەمێنێتەوە. کاتێ: خواوەند ئەوی بۆ لای خۆی بردەوە، دوای ئەو، هاوەڵانی کاروبارەکانیان گرتەدەست و بەپێی راوێژ کردن کاروبارەکانی خەڵکیان هەڵدەسووڕاند. میراتی خەڵکیان بەتەواوی بەخشی و دادپەروەریان لەستەمکاری جیا کردەوە. بەڵام دواتر زادەکانی حەرب و مەروانییەکان، بەزۆر دەستیان بەسەر تەختی خەلافەتدا گرت و لەناو خۆیاندا ئاڵو گۆڕیان پێدەکرد. ستەمکاریان کردە پیشە وخەلافەتیان تایبەت کرد بەخۆیان و زوڵمیان لەخاوەنە راستینەکانی ئەو کار کرد. دەستیان بەسەر نووسراوەکانی خواوەنددا گرت کەبووە هۆی تورە بوون و بێزار بوونی. کاتێك خواوەند توورە بوو، لەسەر دەستی ئێمە تۆڵەی لەوان سەندەوە و مافەکەی، بۆ گەڕاندینەوە و بەهێزی خەڵکان بەهێزی کردین و سەرکەوتنی پێبەخشین تا بەهێزی ئێمە، هێز بەو کەسانە ببەخشێت کەلەزەوی هەژار و نەدارن. کارەکان بەئێمە کۆتایی دەهێنێت بەهەمان شێوە کەبەئێمە دەستی پێکرد.

هیوادارم لەو سەرچاوەی لێی دەخۆنەوە، زیان نەگات و لەوێ شوێنەی پاکی و خواپەرەستی دەبارێت، فێرۆیی روونەدات. بەختەوەری ئێمە کەبنەماڵەی پێغەمبەرین تەنیا بەهاوکاری خواوەند ئەگەری هەیە.

ئەی خەڵکانی کوفە، ئێوەمان خۆش دەوێت و رێزتان لێدەگرین. ئێوەن کەگۆڕانتان بەسەر نەهات و ستەمکاری ستەمکاران، بەلارێیدا نەبردن تا بەرۆژگاری ئێمە گەیشتن و خواوەند، فەرمانڕەوایی ئێمەی بەئێوە بەخشی. لەبەر ئەمە ئێوە بەختەوەرترین و رێزدارترینی خەڵکان، لای ئێمەن. من بۆ بەخششەکانی ئێوە سەد درەم زیاد دەکەم. ئامادە بن چوونکە من کەسێکی خوێنرێژ و شۆڕشگێڕێکم کەتەپ و تۆزی وێرانی بۆ ئاسمان بەرز دەکەمەوە.

ئەو پیاوێکی بەئازار و دەردەدار بوو. لێرەدا ئازار تەنگی پێهەڵچنی و ناچاری کرد لەسەر تەختەکە دابنیشێت. داوودی مامی هەستا و وتی: سپاس بۆ خواوەند کەدوژمنەکانی ئێمەی لەناو برد و میراتەکەی، بۆ گەڕاندینەو و پاشەکەوتەکانی محەممەدی بەئێمە سپارد.

ئەی خەڵکینە، ئێستاکە شەوی تاریك رووناك بۆتەوە و پەردە لەسەر راستییەکان هەڵگیرا. زەوی و ئاسمان نوورانی و هەتاوی سەرکەوتن هەڵاتوە و راستی و دروستی بنەماڵەی پێغەمبەر(د.خ)، جێگیر و سەقامگیر بووە چوونکە ئەوان لەگەڵ ئێوە میهرەبان و دڵیان لێوانلێوە لەخۆشەویستی ئێوە و بەردەوام بۆ لای ئێوە، هەڵدەفڕن.

ئەی خەڵکینە، سوێند بەخوا بۆ کۆکردنەوەی زێر و سامانی دنیا نەهاتووین و مەبەستی هەڵکەندنی رووبار یار دروست کردنی کۆشك و تەلارمان نییە. تەنیا لەبەر ئەوە تورە و بێزار بووین کەبەزۆر مافەکانیان زەوت کردین و ئێمەیان بەبینینی چارەنووسی ئامۆزاکانمان تورەو چارەنووسی ئێوەیان تاریك کرد بەشێوەیەك نەمانتوانی خۆمان بەدوور بگرین. لەجێگادا بووین و داخمان بۆ ئێوە دەخوارد و لەخراپەکاری بنەماڵەی ئومەییە، دەسووتایین. ئەوان پێگەکانی ئێوەیان رووخاند و کرێ و مانگانەی ئێوەیان خوارد و لەمەبەستەکانتان، دووریان خستنەوە و دەسهاتەکانی ئێوەیان بەفیڕۆدا. ئێستا ئەمانی خواوەندی گەورە و ئەمانی پێغەمبەر(د.خ) و ئەمانی عەباسی باوەگەورێمان، لەئەستۆی ئێمەدایە تا بەپێی نووسراوی خواوەند، فەرمانڕەوایەتی ئێوە بکەین و لەناو کۆمەڵانی خەڵك و کۆیلەکان، دادپەروەری بکەینە پیشە. نەنگ و بێزاری خۆمان لەئومەوییەکان دەردەبڕین کە لەرۆژگاری فەرمانڕەوایەتی خۆیان، لەپێشیان بەم جیهانە کورتە بەخشی و ستەمیان لەخەڵکان کرد و رێزیەکانیان خستە ژێرپێ و دەستیان بۆ گوناحەکان درێژ و ستەمکاریان کردەپیشە و لەناو مێرگەلأنەکانی زۆرداریدا، لەوەڕان و لەگۆڕەپانەکانی نەزانیدا، ئەسپیان غاردا چوونکە نەیاندەزانی خواوەند لەسەر رێگەی ئەوان دانیشتوە و بەرەو هەڵدێریان دەبات. ئاسوودە بوون لەوەی خواوەند، بۆسە و داوی لەرێگەی ئەوان دانەنا بەڵام کاتێك تورەیی خۆی بەسەر ئەواندا باراند کەئاسوودە و لەناو جێگەدا بوون. کاتێك بەیانی بوویەوە، بۆنە داستانی سەرزاری خەڵکان و لەناو چوون. دوور بێت رۆژگاری خراپەکاران و لەناوچوو بێت بەهرەی ستەمکاران. خواوەند دادی ئێمەی لەمەروان وەرگرت چوونکە ئەو شەیتانی فریودا بوو و لەیەزدانەوە پەنای بۆ ئەهریمەن بردبوو. خواوەند هەوساری ئەو ی پچڕاند تا ئەوەی کەوتە لێواری هەڵدێری لەناوچوون و دۆزەخ بوو بەجێگەی. دوژمنی خواوەند، گومانی کرد دەستمان پێناگات وهیچ کات ناتوانین سەرکەوتن بەدەست بێنین. دەستەکانی خۆی کۆکردەوە و فێڵ و

تەڵەکەبازی کردە پیشە. لەچەپ و ڕاست و خوار و سەرەوەی خۆی، بەو ئەندازەیە بێزاری و تورە بوونی خواوەندی بینی کەگومانە پووچەکانی ئەوی مراند و گومڕایی ئەوی دامرکاند و بازنەی لەناوبردنی بەدەوری ئەودا کێشا و سەرومری، بۆ ئێمە گەڕاندەوە.

ئەی خەڵکینە، سەرومری باوەڕداران، دوای نوێژ، بۆ سەر تەختی وتاردان گەڕایەوە چوونکە نەیدەویست هیچ شتێکی دیکە تێکەڵ بەوتاری ڕۆژی هەینی بکات. بەڵام ئازار و دەرد، ڕێگەی پێنەدا کۆتایی بەوتارەکەی بێنێت.، لەخوا بپاڕێنەوە تا تەندروستی بۆ سەرومری باوەڕداران بگەڕێنێتەوە چوونکە خواوەند لەجیاتی مەروان، سەرکردەیەکی مێهرەبانی بەئێوەبەخشی و فریشتەیەکی شادمانی بۆ ئێوە ناردوە. مەروان سەرکردەی ئەو بێ سەر و پێیانە بوو کەزەویان پیس کرد و دینی خوایان گۆڕی و ڕێزی موسوڵمانانیان پێشێل کرد. خواوەند ئەم گەنجە شیاو و لەسەر خۆیەی بەئێوە بەخشیوە. ئەو شوێنکەوتەی باوەگەورێکان و باوکە چاکەکارەکانی خۆیەتی کەزەویان بەرەو ڕزگاری برد و نیشانەکانی ڕزگاربوونیان، هەڵکرد وشێوازەکانی خواپەرەستیان زیندوو کردەوە.

خەڵك هاواریان کرد و لەخوا پاڕانەوە. دواتر وتی:

ئەی خەڵکانی کوفە، سوێند بەخوا بەردەوام سەرکوتکراو و ستەملێکراو بووین. ماڤ ئێمەیان بەزۆر زەوت کرد تا ئەو کاتەی خواوەند شیعەکانی لەخوراسانەوە ڕاسپارد و بەهرەی ئێمەیان زیندوو کردەوە و فەرمانڕەوایی ئێمەی بەهێزی ئەوان، بەهێز کرد. خوا چاکەی زۆری لەگەڵ کردوون کەچاوەڕێتان نەدەکرد و فەرمانڕەوای ئێوەی لەبنەماڵەی هاشم هەڵبژارد و لەبەرابەر خەڵکانی شام، سەرکەوتنی پێبەخشین و پاشایەتی بەئێوەدا. ڕێزی لەئیسلام گرت و ڕێبەرێکی دادپەروەری بۆ دیاریکردن و بۆ هەڵسووڕاندنی کاروبارەکان، فەرمانی پێدا. بۆ ئەوەی خواوەند بەئێوەی بەخشیوە، سپاسی بکەن و گوێڕایەڵ و فەرمانبەر بن. خۆتان فریو مەدەن چوونکە کاروبارەکان لەدەستی ئێوەدایە. هەر بنەماڵەیەك شارێکیان هەیە و ئێوەیش شاری ئێمەن. بزانن دوای پێغەمبەر(د.خ) خەلیفەیەك نەڕۆشتە سەر تەختی وتاردان مەگەر عەل کوڕی ئەبی تالب و سەرومری باوەڕداران عەبدوالله کوڕی محەممەد (بەدەست باوکی عەباسی خوێنڕێژی

نیشاندا) دڵنیا بن خواوەند جڵەوی کاروبارەکان دەستی ئێمە دەرناهێنێت و شۆڕشەکەمان بەزیندووی دەهێڵێتەوە تا ئەو کاتەی کاروبارەکان بەعیسا کوڕی مریەم دەسپێرین. سوپاسی خوا دەکەین بۆ ئەو بەهرە وگەنجەی بەئێمەی بەخشی.

باوکی عەباس هاتە خوار و داوود کوڕی عەلی لەپێش ئەوەوە، ڕێگەی دەبڕی تا ڕۆشتە ناو کۆشکی فەرمانداری. براکەی یانی باوکی جەعفەری تاك دیناری لەمزگەوت مایەوە و بەیعەتی لەخەڵکان وەرگرت. باوکی جەعفەر بەهەمان شێوە بەیعەتی وەردەگرت تا ئەوەی نوێژی ئێوارێی لەگەڵ ئەوان خوێند و دواتر نوێژی شێوانیان خوێند و شەو داهات وبۆ ناو کۆشك گەڕایەوە.

دەڵێن: کاتێك داوود کوڕی عەلی وتارەکەی خوێندەوە، لەکۆتایی قسەکانیدا وتی: ئەی خەڵکینە، لەنێوان ئێوە و پێغەمبەر(د.خ)، هیچ خەلیفەیەك بوونی نەبووە جگە لەعەلی کوڕی ئەبی تالب و سەرومری باوەڕداران کەلەپشتە سەری منەوەیە.

دواتر هەردووکیان دابەزین و باوکی عەباس ڕۆشت و لەحەمام ئەعیەن لای سوپاکەی باوکی سەلە ئورودوی لێدا و هاوڕێ لەگەڵ ئەو ڕۆشتە ناو خێوەتەکەی و پەردەیەکی لەنێوان خۆیاندا هەڵواسی و عەبدوالله کوڕی بەسامی وەك دەرگاوانی خۆی دەستنیشان کرد. داوود کوڕی عەلی وەك بۆ فەمرانڕەوایەتی کردنی کوفە و سەرزەمیینەکانی دەوروبەری، ڕاسپارد و ئەم کەسانەی بۆ ئەم شوێنانە نارد: عەبدوالله کوڕی عەلی مامی بۆ هێرش کردنە سەر باوکی عەون لەشارەزوور، عیسا کوڕی موسای برازای بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی حەسەن کوڕی قەحتەبە کە لەم کاتەدا کوڕی هوبەیرەی لەواست گەمارۆدا بوو، یەحیا کوڕی جەعفەر کوڕی تەمام کوڕی عەباسی بۆ لای حەمید کوڕی قەحتەبە بۆ مەداین، باوکی یەقزان عوسمان کوڕی عوروە کوڕی محەممەد کوڕی عەمار کوڕی یاسری بۆ لای بەسام کوڕی ئیبراهیم کوڕی بەسام بۆ ئەهواز و سەلە کوڕی عەمرۆ کوڕی عوسمانی بۆ هێرش کردنە سەر مالك کوڕی تەواف ڕەوانە کرد.

باوکی عەباسی خوێنرێژ چەند مانگێك لەناو لەشکرگەکەی مایەوە و دواتر کۆچی کرد و ڕۆشتە شاری هاشمییە و لەناو کۆشکی فەرماندار، دابەزی. پێشتر دڵی لەباوکی سەلە کرمۆڵ بەشێوەیەك دوژمنایەتی و بێزاری خۆی لەو دەربڕی.

دەستەیەك دەڵێن: داوود کوڕی عەلی و کوڕەکەی موسا لەکاتی بەرێکەوتنی بەنی

عەباس بۆ عێراق، لەشام نەبوون بەڵکو لەعێراق یا سەرزەمینێکی دیکە، ژیانیان بەسەر دەبرد. ئەم دووانە بەرێکەوتن و مەبەستی شامیان کرد. باوکی عەباس و کەسەکانی کەدەیانویست بەرەو کوفە بڕۆن، چاویان پێیان کەوت. ئەوان لەدومە ئەلجەندەل بەیەك گەیشتن. داوود چۆنیەتی کارەکانی لێ پرسی و باوکی عەباس لەرووداو و پێشهاتەکان ئاگاداری کردەوە و پێی وت کەمەبەستی ڕۆشتن بۆ کوفەیان لەسەردایە تا لەوێ خۆیان و کارەکەیان ئاشکرا بکەن. داوود پێی وت: ئەی باوکی عەباس، دەڕۆیتە کوفە و شێری ئومەوییەکان مەروان کوڕی محەممەد لەحەڕانە و لەگەڵ خەڵکانی شام و جەزیرە، عێراقی لەژێر دەستایە و پیری عەرەب، یەزید کوڕی هوبەیرە بەسوپایەکی گەورە، لەعێراق، ژیان بەسەر دەبات! هەروەها وتی: ئەی مامی من، هەرکەس باوەش بۆ ژیان بکاتەوە، ریسوا دەبێت. دواتر ئەم هۆنراوەی ئەعشی خوێندەوە:

فما میتة ان متها غیر عاجز   بعار اذا ما غالت النفس غولها

یانی: ئەگەر ریسوا و لاواز نەمرم، هەرکاتێك مەرگ، دەست بەسەر گیانمدا بگرێت، دەبێتە هۆکاری نەنگ و ئابروو چوونم.

داوود رووی کردە موسای کوڕی و وتی: سوێند بەخوا، کوڕی مامەکەت، راستی وت: پێکەوە دەگەڕێینەوە تا رێزدارانە بژین یا پیاوانە بمرین. هەموویان گەڕانەوە.

کاتێك باسی ڕۆشتنیان لەحومەیمەوە بۆ کوفە، هاتە ئاراوە، عیسا کوڕی موسا دەیوت: تەنیا چواردەکەس لەماڵی خۆیان و لەناو بنەماڵەکانی خۆیان هاتنەدەر و بەدوای ئەوەدا گەڕان کەئێمە دەگەڕێین لەبەر ئەوەی گیانیان گەورە و دڵیان بەهێز بوو.

شکستی مەروان لەزاب

باسمان کرد قەحتەبە، باوکی عەون عەبد مەلیك کوڕی یەزیدی ئەزدی بۆ شارەزوور ڕەوانە کرد و عوسمان کوڕی سوفیانی کوشت و لەپانتاییەکانی موسڵ مایەوە و مەروان کوڕی محەممەد لەحەڕانەوە بۆ رووبەروو بوونەوەی ئەو بەرێکەوت تا گەیشتە زاب و سەنگەری هەڵکەند. سەد وبیست هەزار شەڕکەر، هاورێیەتیان دەکرد. باوکی عەون بەرەو زاب پێشڕەوی کرد. باوکی سەلە، عۆیەینە کوڕی موسا و مێنهال کوڕی فەتانی و ئیسحاق کوڕی تەڵحەی (هەرکام لەگەڵ سێ هەزار شەڕکەر) بۆ هاوکاری باوکی عەون، ڕەوانەی

کردن.

کاتێك باوکی عەباس دەرکەوت، سەلە کوڕی محەممەدی لەگەڵ دوو هەزار کەس، عەبدوواللەی تایی لەگەڵ هەزار وپێنسەد کەس و عەبد حەمید کوڕی ڕێبعیی تایی لەگەڵ دوو هەزار کەس و داس کوڕی نەزەلەی لەگەڵ پێنسەد پیاوی شەڕکەر بۆ هاوکاری باوکی عەون ڕەوانە کرد. دواتر وتی: لەناو کەسەکانی خۆم، کێ بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی مەروان دەڕوات؟ عەبدوالله کوڕی عەلی وتی: من. ئەوی بۆ لای باوکی عەون نارد. عەبدوالله، ڕۆشتە لای باوکی عەون. باوکی عەون لەخێوەتەکەی خۆی هاتەدەر و هەموو کاروبارەکانی بەو سپارد.

کاتێك دوو ڕۆژ لەجەمادی الثانی ساڵی ١٣٢/ ١٦ ژانویەی ٧٥٠ زایینی تێپەڕی، عەبدوالله کوڕی عەلی بەدوایی کۆتاییەکانی ئاوەکەدا گەڕا کەلەزاب، نیشانیاندا. فەرمانی بەعۆیەیینە کوڕی موسادا کەلەگەڵ پێنج هەزار شەڕکەر پەڕییەوە و خۆی گەیاندە لەشکرگەکەی مەروان و شەڕی لەگەڵ مەروانییەکان دەستپێکرد تا شەو داهات و بۆ لای عەبدوالله کوڕی عەلی گەڕایەوە.

مەروان شەوی گەیاندە ڕۆژ، پردی هەڵبەست و پەڕییەوە. وەزیرەکانی ئامۆژگاریان کرد و ڕێگەی ئەم کارەیان لێکرد بەڵام ڕازی نەبوو و کوڕەکەی عەبدوواللەی ڕەوانە کرد تا لەشوێنێك لەخوارەوەی سوپاکەی عەبدوالله کوڕی عەلی دابەزی. عەبدوالله کوڕی عەلی، موخاریقی لەگەڵ چوار هەزار کەس بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی عەبدوالله کوڕی مەروان ڕەوانە کرد. کوڕی مەروان، وەلید کوڕی معاویە کوڕی مەروان کوڕی حەکەم بۆ شەڕی ئەو نارد کەڕووبەڕووی یەکبوونەوە و هاوەڵانی موخاریق هەڵاتن بەڵام خۆی خۆڕاگری کرد و ئەسیر کرا و دەستەیەکی دیکەیش کە لەگەڵ ئەودا ئەسیر کران، کوژران و سەریان بڕین و سەری ئەوانیان لەگەڵ موخاریق، بۆ لای مەروان ڕەوانە کرد. مەروان وتی: یەکێك لەئەسیرەکان بێننە لای من. موخارقیقیان بردە لای. پیاوێکی لاغر بوو. مەروان وتی: تۆ موخاریقی؟ وتی: کۆیلەیەك لەکۆیلەکانی سوپام. وتی: موخاریق دەناسی؟ وتی: بەڵێ. وتی: سەیری ئەم سەرە بڕاوانە بکە بزانە کامیان موخاریقە. سەیری سەرێکی کرد و وتی: ئەمەیە. مەروان ئەوی ئازاد کرد. پیاوێك لەهاوەڵانی مەروان سەیری موخاریقی کرد و بێ ئەوەی بیناسێت، وتی: خوا ئەبوموسلیم نفرین بکات کەئەمانەی بۆ شەڕی

ئێمە ناردوە.

دەستەیەك دەڵێن: كاتێك موخاریق سەیری سەرەكانی دەكرد، وتی: سەری لەناو سەرەكاندا نابینم، گومان دەكەم هەڵاتوە. مەروان ئەوی ئازاد كرد.

كاتێك هەواڵی شەڕ و شكستی هاوەڵانی بەعەبدوالله كوڕی عەلی گەیشت، كەسانێكی بۆ سەر ڕێگەی هەڵاتوان نارد و ڕێگەی نەدان بۆ ناو لەشكرگەكە، بگەڕێنەوە تا خەڵكان لەم شكستە ئاگادار نەبنەوە و بەشوومی نەزانن. باوكی عەون پێشنیاری پێكرد پێش ئاشكرا بوونی چارەنووسی موخاریق، شەڕ لەگەڵ مەروان دەستپێبكات بۆ ئەوەی خەڵك و شەڕكەران، لەم هەواڵە وەرەیان نەڕوخێت. لەناو شەڕكەران جاڕیاندا تا خۆیان بۆ شەر ئامادە و تەیار بكەن. محەممەد كوڕی سەولی وەك جێگری خۆی لەسەر سوپاكە، دەستنیشان كرد و هێرشی كردە سەر سوپاكەی مەروان. فەرماندەیی باڵی راستی بەباوكی عەون و باڵی چەپی بەوەلید كوڕی معاویە سپارد. ژمارەی سوپاكەی، بیست هەزار شەڕكەر بوو. ئاماژەیان بەژمارەی دیكەیش داوە. وتوویانە: ژمارەی سوپاكەی لەدوانزە هەزار شەڕكەر پێكهاتبوو.

كاتێك دوو سوپا شەڕیان دەستپێكرد، مەروان بەعەبدعەزیز كوڕی عومەر كوڕی عەبدولعەزیزی وتی: ئەگەر ئەمڕۆ هەتاو ئاوا ببێت و شەڕ لەگەڵ ئێمە نەكەن، ئێمە ئەو كەسانەین كەفەرمانڕەوایی بەمەسیح دەسپێرین، ئەگەر پێش ئاوا بوونی خۆر، شەڕ دەسپێبكەن، هەمووان لەلایەن خواوە هاتووین و بۆ لای ئەو دەگەڕێینەوە (بقرە/ ٢/ ١٥٦).

مەروان كەسی بۆ لای عەبدوالله نارد و خوازیاری ئاگر بڕ بوو. عەبدوالله وتی: زادەی روزەیق، درۆی كرد. هەتاو ئاوا نابێت بەخواستی خوا هێرش دەكەمە سەری. مەروان بەخەڵكانی شامی وت: چاوەڕوان بن چوونكە ئێمە شەڕ دەستپێناكەین. ئەو بەردەوام سەیری هەتاوی دەكرد. وەلید كوڕی معاویە كوڕی مەروان كوڕی حەكەم (خەزووری مەروان) هێرشی برد. مەروان كوڕی محەممەد تورە بوو و جوێنی پێدا. معاویە لەگەڵ باوكی عەون شەڕی كرد. باوكی عەون بۆ لای عەبدوالله كوڕی عەلی گەڕایەوە. ئەو بەموسا كوڕی كەعبی وت: ئەی بەندەی خوا! فەرمان بەشەڕكەران بدە دابەزن. دەنگ بەرز بوویەوە كەپەیوەستی زەوی ببن. شەڕكەران دابەزین و ڕمەكانیان

بەرز کردەوە و کەوتنە سەرچۆك و شەڕیان دەستپێکرد. خەڵکانی شام چاوەڕێیان دەکرد وەك بڵێی پاشەکشێیان کردووە. عەبدوالله کوڕی عەلی پێشڕەوی کرد و بەردەوام دەیوت: پەروەردگارا، تاکەی لەڕێگای تۆدا بکوژرێین؟ هاواری کرد: ئەی خوراسانییان، ئەی ئەو کەسانەی تۆڵەی ئیبراهیم دەکەنەوە، ئەی محەممەد، ئەی مەنسور! شەڕ رووی لەدژواری کرد. مەروان بەخەڵکانی قوزاعەی وت: دابەزن. وتیان: فەرمانی دابەزین بەبەنی سەلیم بدە. کەسی بۆ لای سەکاسەك نارد و فەرمانی هێرش بردنی پێدان. وتیان: فەرمان بەبەنی عامر بدە. پەیامی بۆ خەڵکی سەکون نارد تا هێرش ببەن. وتیان: فەرمانی هێرش بەغەتەفانییەکان بدە. بەفەرماندەی پاسەوانەکانی وت: دابەزە. وتی: سوێند بەخوا، خۆم ناکەمە نیشانە. وتی: سوێند بەخوا ئازارت دەدەم! وتی: خۆزگە توانای ئەو کارەت دەبوو.

مەروان لەو رۆژەدا هەر کارێکی دەکرد، پێچەوانەکەی روویدەدا. فەرمانیدا و سامانەکانیان هێنایەدەر. بەخەڵکی وت: خۆڕاگر بن و شەڕ بکەن چوونکە ئەم سامانە بۆ ئێوەیە. خەڵك کەم کەم، لەسامانەکەیان دەدزی. پێیان وت: خەڵك روویان لەسامانەکە کردووە و دەترسین، بیدزن. کەسی بۆ لای عەبدوللەی کوڕی نارد و پەیامیدا: بۆ دواوەی سوپاکە برۆ و هەرکەسێك مەبەستی دزینی سامانەکەی کرد، بیکوژە و رێگەی ئەم کارە لەشەڕکەران بگرە.

عەبدوالله ئاڵای هەڵگرت و لەگەڵ شەڕکەرانی خۆی بەرێکەوت. خەڵك وتیان: رابکەن، رابکەن، مەروان شکستی خوارد و پەردەکەیان رووخاند. ئەو کەسانەی لەئاودا خنکان ژمارەیان فراوانتر بوو لەو کەسانەی لەگۆڕەپانی شەڕدا کوژران.

لەو ناو ئەو کەسانەی لەئاوەکەدا خنکان، ئیبراهیم کوڕی وەلید کوڕی عەبدولەلیك (پیاوی دوور خراوە لەخەلافەت) بینرا. ئەویان لەناو خنکاوەکاندا دۆزییەوە. محەممەد وتی: کاتێك رێگەی دەریامان بۆ ئێوە کردەوە و رزگارمان کردن، بنەماڵەی فیرعەونمان لەئاوەکەدا خنکان و ئێوە بینەری خنکان و لەناوچوونی ئەوان بوون (بقره/٢/٥٠) دەستەیەك دەڵێن: بەمشێوە نەبوو بەڵکو عەبدوالله، لەشام ئەوی کوشت.

لەم شەڕەدا سەعید کوڕی هوشام کوڕی عەبدولەلیك کوڕی مەروان کوژرا. دەستەیەك دەڵێن: بەدەستی عەبدوالله و لەشام کوژرا.

عەبدوالله کوڕی عەلی بۆ ماوەی حەوت ڕۆژ لەناو لەشکرگەکەی مایەوە. پیاوێك لەمناڵەکانی سەعید کوڕی عاس بۆ سەرکۆنە کردنی مەروان وتی:

لج الفرار بمروان فقلت له: عاد الظلوم ظليما همه الهرب

اين الفرار و ترك الملك اذ ذهبت عنك الهوينا فلادين و لا نسب

فراشة الحلم فرعون العقاب و ان تطلب نداه فكلب دونه و كلب

یانی: هەلآتن بەسەر مەرواندا زاڵبوو و بۆ پاشەکشێ کردنی بەردەوام ناچاری دەکرد. پیم وت: ستەمکار، ستەمی لێکرا و تەنیا هونەری، هەلآتن بوو. پاشایەتی بەکێ دەسپێریت بۆ کوێ دەڕۆیت؟ ئارامییان لەتۆ سەندەوە، نە ئایینت هەیە نەنەژاد. پەروانەیەکی خۆڕاگر هاوشێوەی فیرعەونی سزا دەرکەوتووە و ئەگەر بەدوایی بەخششی ئەودا بگەڕێیت، سەگێك دەبینی کەسەگێکی دیکە لەبەردەمیایەتی.

ئەو ڕۆژە عەبدوالله کوڕی عەلی نامەی بۆ باوکی عەباس نووسی و لەسەرکەوتنەکەی خۆی ئاگاداری کردەوە. لەشکرگەکەی مەروانی تالآن کرد و ژمارەیەکی زۆری کەل و پەل و کەرەستەی شەڕی کۆکردەوە.

کاتێك نامەکە بەدەستی باوکی عەباس گەیشت، دوو ڕەکعەت نوێژی خوێند و بەهەرکام لەشەڕکەران، پێنسەد دیناری بەخشی.

شکستی مەروان لەزاب ڕۆژی یەکشەممە یانزە ڕۆژیی یەکەم لەجەمادی الثانی/ ٢٥ ژانویەی ٧٥٠ زایینی بوو. یەکێك لەو کەسانەی لەو ڕۆژەدا کوژرا، یەحیا کوڕی معاویە کوڕی هوشام کوڕی عەبدولەلیك برای پاشای ئاندۆلۆس بوو. کاتێك رووی کردە گۆڕەپانی شەڕ، عەبدوالله کوڕی عەلی گەنجێکی بەشکۆی بینی کەبەجیا شەڕی دەکرد. بانگی کرد: ئەی گەنج، ئەمانت هەیە ئەگەر تەنانەت مەروان کوڕی محەممەد بیت! وتی: ئەگەر ئەو نەبم، کەمتر لەو نیم. وتی: ئەمانت پێدەبەخشم، هەرکەسێك بیت! سەری داخست و دواتر سەری بەرز کردەوە و وتی:

اذل الحياة و كره الممات .و كلا اراه طعاما و بيلا

فان لم يكن غير احداهما فسير الى الموت سيرا جميلا

یانی: ئایا بەریسوا زانینی ژیانە یا بێزاری لەمەرگ. ئەگەر جگە لەم دووانە هیچ شتێکی دیکە نەیێت، دەبێت سەربڵند و سەرفەراز، بەرەو مەرگ، بڕۆین.

شەڕی کرد تا کوژرا. دواتر زانیان کەمەسلەمە کوڕی عەبدمەلیکە.

کوژرانی ئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی عەلی (ڕێبەر)

پێشتر ئاماژەمان بەچۆنیەتی زیندانی کرانی ئەودا. سەبارەت بەمەرگی ئیبراهیم، گێڕانەوەکان جۆراوجۆرن. دەستەیەك دەڵێن: مەروان لەحەڕان زیندانی کرد و حەسەن کوڕی سەعید کوڕی هوشام و دوو کوڕەکەی عوسمان و مەروانیشی زیندانی کرد. هەروەها ئەم کەسانەیش: عەبدوالله کوڕی عومەر کوڕی عەبدولعەزیز، عەباس کوڕی وەلید کوڕی عەبدولەلیك و باوکی محەممەدی سوفیانی. لەو نەخۆشییە گشتگیرەکەی لەحەڕان بلاو بوویەوە، عەباس کوڕی وەلید و ئیبراهیم کوڕی محەممەد، مردن. عەبدوالله کوڕی عومەریش مرد.

هەینییەك دوای شکستی مەروان لەزاب، سەعید کوڕی هوشام و کوڕەکە مامەکەی و زیندانییەکانی دیکە، زیندانوانەکەیان کوشت و هاتنەدەر. خەڵکی حەڕان، ئەوانیان کوشت. ئەوکەسانەی بەدەستی خەڵکی حەڕان کوژران، ئەمانە بوون: شەراحیل کوڕی مەسلەمە کوڕی عەبدولەلیك، عەبدولەلیك کوڕی بیشری تەغلەبی، بەتریقی چوارەمی ئەرمەنستان بەناوی کوشان، باوکی محەممەد سوفیانی لەزیندان مایەوە و لەگەڵ کەسانی دیکە کەهاتنە دەرەوەیان بەڕەوا نەدەزانی، ڕۆژگاری بەسەر بەرد. مەروان هەڵاتوو لەشەڕی زاب گەڕایەوە وئەوانی ئازاد کرد.

●دەستەیەك دەڵێن: مەروانماڵەکەی بەسەر ئیبراهیمی ڕێبەردا وێران کرد و ئەوی کوشت.

دەستەیەك دەڵێن: شەراحیل کوڕی مەسلەمە کوڕی عەبدولەلیك لەگەڵ ئیبراهیم، زیندان کرابوو. ئەم دووانە هاتوچۆی یەکیان دەکرد و هاوڕێیەتی لەنێوانیاندا دروست بوو. ڕۆژێك نێردراوێك لەلایەن شەراحیلەوە گەیشتە لای ئیبراهیم و شیری هێنا و وتی: براکەت دەڵێت: لەم شیرەم خواردەوە و تامەکەی خۆش بوو، ویستم تۆیش لێی بخۆیتەوە. ئیبراهیم شیرەکەی خوارد و جەستەی بەرەو لاوازی ڕۆشت. ئەو ڕۆژە بڕیاربوو سەردانی شەراحیل بکات بەلام نەیتوانی و نەڕۆشت. شەراحیل پەیامی بۆ نارد: درەنگت کرد، چی ڕوویداوە؟ ئیبراهیم وەلامی بۆنارد: ئەو شیرەی بۆت ناردم بووە هۆی ئازاری سکم.

شەراحیل وتی: سوێند بەو خوایەی جگە لەخوا نییە، ئەمڕۆ نەشیرم خواردۆتەوە و نەشیرم بۆ تۆ ناردوە. هەمووان لەلایەن خواوە هاتووین و بۆ لای ئەو دەگەڕێینەوە (بقره/٢/١٥٦) سوێند بەخوا فێڵیان لێکردیت. ئیبراهیم شەوی نەکردە ڕۆژ و مرد. ئیبراهیم کوڕی هەرسیمە لەپرسەی ئەودا وتی:

قد كنت احسبنى جلدا فضعضعنى	قبر بحران فيه عصمة الدين
فيه الامام و خير الناس كلهم	بين الصفائح و الاحجار و الطين
فيه الامام الذى عمت مصائبه	و عيلت كل ذى مال و مسكين
فلا عفى الله عن مروان مظلمة	لكن عفى الله عمن قال آمين

یانی: خۆم بەپیاوێکی بەهادار و بەهێز گومان دەکرد بەڵام بەخاك سپاردنی پیاوێك لەحەران، منی لەرزاند. لەم ئارامگایەدا، کۆڵەکەی دین نووستوە. لەم ئارامگایەدا ئیبراهیمی ڕێبەر و باشترینی خەڵکانی هەموو جیهان لەناو تاشەبەردەکان، خشتەکان، گڵ و خاك و خوێن، خەوتووە. لێرەدا ڕێبەرێکە کەمەرگی ئەو، هەموانی پرسەگێر کرد و هەر نەدار و سامانێکی بێ بەرگ و نەوا کرد. خوا لەمەروان خۆش نەبێت. خوا لەو کەسە خۆش بێت کەدەڵێت: خراپتر بێت، خراپتر بێت!

ئیبراهیم لەماوەی ژیانی پیاوێکی چاکەکار وریێزدار بوو. جارێك ڕۆشتە مەدینە و سامانێکی زۆری لەناو خەڵکەکەی دابەش کرد. بۆ عەبدوڵڵە کوڕی حەسەن پێنسەد دیناری نارد، بۆ جەعفەر کوڕی محەممەد هەزار دینار و بۆ عەلەوییەکانی دیکە، سامانێکی فراوان. حسەین کوڕی یەزید کوڕی عەلی کوڕی حسەین کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالب ڕۆشتە لای. ئەوی لەسەر کۆشی خۆی دانیشاند و پرسی: تۆ کێیت؟ وتی: حسەین کوڕی عەلی کوڕی زەید کوڕی عەلی. ئیبراهیم دەستی بەگریان کرد بەشێوەیەك عاباکەی تەڕ بوو. دواتر کارگوزارەکەی خۆی بانگ کرد و فەرمانی پێدا هەموو سامانەکەی بێنێت. چوارسەد دیناری هێنا و ئیبراهیم، هەمووی بەو بەخشی، وتی: ئەگەر هیچی دیکەم لەدەستا دەبوو، بەتۆم دەبەخشی. یەکێك لەکۆیلەکانی بۆ لای دایکی ئەو، ڕیتە کچی عەبدولەلیك کوڕی محەممەد کوڕی حەنیفە نارد و داوای لێبووردنی کرد.

لەدایك بوونی ئەو لەساڵی ٧١٠/٨٢ زایینی بوو. دایکی خاتوونێکی بەرپەڕی بەناوی سەلما بوو.

شیاو بوو داستانی کوژرانی ئەو پێش شکستی مەروان باس بکرێت، لەبەر ئەوە سەرەتا ئەومان باس کرد و دواتر ئەمە، تا پەیوەست بوونی ڕووداوەکان لەشوێنی خۆیدا بمێنێتەوە.

کوژرانی مەروان کوڕی محەممەد کوڕی مەروان کوڕی حەکەم

لەم ساڵەدا، سێ ڕۆژ بۆ کۆتایی زی حەججەی ١٣٢/ ٦ ئوتی ٧٥٠ زایینی مەروان کوڕی محەممەد لەبووسیر یەکێك لەشارەکانی میسر، کوژرا.

داستانەکەی بەمشێوەیە بوو: کاتێك عەبدوالله کوڕی عەلی شکستی پێهێنا و لەگۆڕەپانی زاب، بەهەڵاتن ناچاری کرد، ڕۆشتە موسڵ کەفەرماندارەکەی هوشام کوڕی عەمرۆ تەغلەبی هاوڕێ لەگەڵ بیشر کوڕی خەزیمەی ئەسەدی بوو. ئەم دووانە، پردەکەیان پچڕاند. خەڵکانی شام هاواریان کرد: ئەمە سەروەری باوەڕدارانە. وتیان: درۆ دەکەن، سەروەری باوەڕداران، هیچ کات ڕاناکات. خەڵکانی موسڵ، جوێنبارانیان کرد و بەجەعدی ناویان برد. وتیان: ئەی جەعدی، سپاس بۆ خوا پاشایەتی ئێوەی لەڕەگ و ریشەوە دەرهێنا و فەرمانڕاویەتی لێسەندنەوە. سپاس بۆ خوا، کەچاوی ئێمەی بەرۆژگاری فەرمانڕەوایەتی بنەماڵەی پێغەمبەر(د.خ)ڕووناك کردەوە. کاتێك ئەمەی بیست، بەرەو بەلەد بەرێکەوت و دیجلەی بڕی و ڕێگەی حەڕانی گرتەبەر. برازاکەی، ئەبان کوڕی یەزید کوڕی محەممەد کوڕی مەروان کارگوزاری خۆی لەشاری حەران بوو. بیست و چەند ڕۆژ لەوێ مایەوە.

عەبدوالله کوڕی عەلی بەرێکەوت تا ڕۆشتە ناو شاری موسڵ. هوشامی لەسەر کار لابرد و محەممەد کوڕی سولی لەجێگەی ئەودانا. دواتر شوێن مەروان کەوت. کاتێك عەبدوالله لێی نزیك کەوتەوە، مەروان کەسانی بنەماڵەکەی هەڵگرت و هەڵات و برازاکەی ئەبان کوڕی یەزیدی، زاوای مەروان (هاوسەری دایکی عوسمان، کچی مەروان) وەك جێگری خۆی دەستنیشان کرد.

عەبدوالله کوڕی عەلی گەیشتە حەڕان. ئەبان ئاڵا و جل و بەرگی ڕەشی بەرز کردەوە وپێشوازی لێکرد. بەیعەتی لەگەڵ کرد و ملکەچی خۆی بۆ فەرمانەکانی دەربڕی. عەبدوالله ئەمانی پێبەخشی هەروەها بەخەڵکانی حەڕان و جەزیرەیش، ئەمانی بەخشی.

مەروان بەرەو حمس بەرێکەوت و خەڵکەکەی، گوێرایەڵی و ملکەچی خۆیان نیشاندا. دوو یا سێ ڕۆژ لەوێ مایەوە و دواتر، ئەو شارەیشی بەجێهێشت. کاتێك کەمی شەڕکەرانی

ئەویان بینی، چاوی تەماحیان تێبڕی و وتیان: ترساوە و هەڵاتو. دوای ئەوەی لەشارەکەی ئەوان ڕۆشتەدەر، شوێنی کەوتن و لەچەند میلی، گرتیان. کاتێك تەپ و تۆزی سوارەکانی بینی، لەسەر ڕێگەی ئەوان دانیشت. کاتێك لەبۆسەکە تێپەڕین، هاتەدەر و لەبەرابەر ئەوان خۆڕاگری کرد و سوێندیدان. ئەوان تەنیا بەشەڕ کردن ڕازی بوون. شەڕی لەگەڵ ئەوان کرد و ئەوانەی لەبۆسەکەدا دانیشتبوون، لەپشتەوە هێرشیان برد. خەڵکانی حمس شکستیان خوارد و کوشتار کران و هەڵاتن تا گەیشتنە نزیك شارەکەی خۆیان.

مەروان ڕۆشتە دیمەشق کەفەرماندارەکەی وەلید کوڕی معاویە کوڕی مەروان بوو. فەرمانی پێدا: شەڕیان لەگەڵ بکە تا خەڵکانی شام بگەن. مەروان ڕووی لەفەلەستین کرد و لەسەر کەنارەکانی ڕووبارەی باوکی فوتروس دابەزی. حەکەم کوڕی زەبعانی جوزامی دەستی بەسەر فەلەستیندا گرتبوو. مەروان کەسی بۆ لای عەبدوالله کوڕی ڕوەح کوڕی زێنباعی جوزامی نارد و داوای کرد پەنای بدات و عەبدوالله، پەنای پێدا. گەنجخانەکە لەدەستی حەکەم کوڕی زەبعاندا بوو.

سەفاح نامەی بۆ عەبدوالله کوڕی عەلی نوسی و فەرمانی پێدا شوێنپێی مەروان هەڵبگرێت. بەڕێکەوت تا گەیشتە موسڵ. خەڵکەکەی ڕەشیان پۆشی و هاتنەدەر و پێشوازییان لێکرد و دەروازەکانی شارەکەیان بۆ کردەوە. دواتر بەرەو حەران بەڕێکەوت کەئەبان کوڕی یەزید، ڕەشی پۆشی و هاتەدەر و پێشوازی لێکرد. ئەمانی پێبەخشی. عەبدوالله ئەوماڵەی وێران کرد کەزیندانی ئیبراهیم بوو. دواتر لەحەڕانەوە بەرەو مێنبەج بەڕێکەوت کەخەڵکەکەی ڕەنگی ڕەشیان هەڵبژاردبوو. لەوێ مایەوە و نێردراوەکانی بۆ لای خەڵکانی قێنسرین نارد و بەیعەتی لێوەرگرتن. براکەی عەبد سەمەد فەرمانداری ئەو شارە بوو. سەفاح لەگەڵ چوار هەزار شەڕکەر بۆ هاوکاری کردنی عەبدوالله، ڕەوانەی کردبوو. دوو ڕۆژ دوای گەیشتنی عەبد سەمەد بەقێنسرین بەڕێکەوت. خەڵکەکەی ئاڵای ڕەشیان بەرز کردبوویەوە. بەرەو حمس بەڕێکەوت و بەیعەتی لەخەڵکەکەی وەرگرت و چەند ڕۆژێك لەو شارە مایەوە و دواتر بەرەو بەعلبەك، ئەسپی غاردا و دوو ڕۆژیش لەو شارە مایەوە و بەڕێکەوت و لەمێزە (یەکێك لەگوندەکانی غوتە) دابەزی. ساڵحی برای بۆ هاوکاری کردنی ئەو گەیشت. لەگەڵ هەشت هەزار شەڕکەر لەمەرجی عوزرا دابەزی. عەبدوالله پێشڕەوی کرد و لەدەروازەی ڕۆژهەڵات دابەزی. ساڵح لەدەروازەی جابییە، باوکی عەون لەدەروازی کەیسان، بەسام کوڕی ئیبراهیم لەدەروازەی خورد، حەمید کوڕی قەحتەبە لەدەروازەی توما

و عەبد سەمەد و یەحیا کوڕی سەفوان و عەباس کوڕی یەزید لەدەروازەی فەرادیس. وەلید کوڕی معاویە، فەرمانڕەوای دیمەشق بوو. گەمارۆیان خستەسەر و ڕۆژی چوارشەممە پێنجی ڕەمەزانی ١٣٢/ ١٧ ئاوریلی ٧٥٠ زایینی، ڕۆشتنە ناو شارەکە.

یەکەم کەس کە لەدەروازەی ڕۆژهەڵات بەدیواری شارەکەدا هەڵگەڕا، عەبدوڵڵەی تایی بوو. لەشوێنی دەروازەی خورد، بەسام کوڕی ئیبراهیم سەرکەوت. سێ کاژێر شەڕیان کرد و وەلید کوڕی معاویە و هاوەڵانی، کوژران.

عەبدواللە کوڕی عەلی پانزە ڕۆژ لەدیمەشق مایەوە و دواتر بەرەو فەلەستین بەڕێکەوت. خەڵکی ئەردەن، بەئالآی ڕەش پێشوازییان لێکرد. ئەو ڕۆشتە ڕووباری فوتورس و بینی مەروان، ئەو شوێنەی بەجێهێشتوە. عەبدواللە لەفەلەستین مایەوە و یەحیا کوڕی جەعفەری هاشمی لەشارەکە دابەزی. نامەی سوفاحی پێگەیشت کەفەرمانی دەدا ساڵح کوڕی عەلی بەدوای مەرواندا ڕەوانە بکات. ساڵح لەزیقەعدەی ١٣٢/ ژوئەنی ٧٥٠ زایینی لەرووباری فوتورس پەڕییەوە و کوڕی فەتان و عامر کوڕی ئیسماعیل، هاوڕێیەتیان دەکرد. ساڵح، باوکی عەونی لەگەڵ عامر کوڕی ئیسماعیلی حارسی ڕەوانە کرد. ئەوان بەڕێکەوت تا گەیشتنە عورەیش. مەروان لەسەر ڕێگەی، لەهەر شوێنێك گژ و گیا و داری بینی، ئاگری تێبەردا.

ساڵح بەرێکەوت و لەکەنارەکانی رووباری نیل دابەزی و دواتر ڕۆشت تا گەیشتە سۆعەید. بیستی سوارەکانی مەروان گژوگیاکان دەسوتێنن. کەسانێکی ڕەوانە کرد وئەوانیان گرت و لەفوستات، بۆ لای ساڵحیان برد. بەرێکەوت و لەشوێنێك بەناوی زات سەلاسیل، دابەزی، باوکی عەون، عامر کوڕی ئیسماعیلی حارسی لەگەڵ شوعبە کوڕی کەسیر مازنی لەگەڵ سوارکارانی موسڵ، ڕەوانە کرد و رووبەرووی سوارەکانی مەروان بوونەوە. سوارەکانی مەروان لەشوێنی مەروان ئاگاداریان کردەوە بەو مەرجەی ئەمانیان پێببەخشێت. سەرەتا لەگەڵ ئەوان شەڕی کرد و دەستەیەك لەوانی کوشت و دەستەیەکی ئەسیر. دوای ئەوە بوو پرسیاری شوێنی مەروانیان کرد. بەرێکەوتن و بینییان لەکەنیسەی بووسیر دانیشتووە. لەشەودا گەیشتنە سەری. سوارەکانی باوکی عەون ژمارەیان کەم بوو. عامر کوڕی ئیسماعیل وتی: ئەگەر دنیا رووناك ببێتەوە و ژمارەی کەمی ئێمە ببینن، لەناومان دەبەن و کەس لەئێمە رزگاری نابێت. کالآنی شمشێرەکەی شکاند و هاوەڵانیشی، ئەو کارەیان کرد. هێرشیان کردە سەر شەرکەرانی مەروان کەشکستیان خوارد و هەڵاتن. پیاوێك هێرشی کردە سەر مەروان بێ ئەوەی بیناسێت و ئەوی خستە خوار. جارچییەك جاریدا: سەروەری باوەڕداران

کەوت! لەدەوری کۆبوونەوە و پیاوێکی هەنار فرۆش لەخەڵکانی کوفە رایکرد و سەری بڕی.
عامر هەڵیگرت و سەری براوەکەی بۆ باوکی عەون نارد و ئەویش بۆ ساڵح.

کاتێك سەرە براوەکەی بەدەست گەیشت، فەرمانیدا، زمانی ببڕن و فڕیبدەنە سەرزەوی. پشیلەیەك زمانی فڕاند و ساڵح وتی: رۆژگارچەندە وچەند ئامۆژگاریمان پێدەبەخشێت! ئەمە زمانی مەروانە پشیلەیەك بردی! شاعیرێك وتی:

قد فتح اللة مصر عنوة لكم　　　　و اهلك الفاجر الجعدى اذ ظلما

فلاك بقولة هر يجر ره　　　　و كان ربك من ذى الكفر منتقما

یانی: خواوەند میسری بەزۆری شمشێر بۆ ئێوە ئاوەڵا کرد و خراپەکاری جەعدی لەناو بردە کەستەمکاری کردە پیشە. پشیلەیەك زمانی قسەکەری ڕفاند و خواردی. پەروەردگار تۆڵە لەستەمکاران دەستێنێتەوە.

کوژرانی ئەو دوو شەو بۆ کۆتایی زی حەججە/ ٧ ئوتی ٧٥٠ زایینی روویدا. ساڵح بۆ شام گەڕایەوە و باوکی عەونی وەك فەرمانڕەوای میسر دەستینشان و کۆیلە و سامان و کەرەستەکانی شەڕی بەو سپارد.

ساڵح سەری براوی مەروانی بۆ سەفاح، نارد.

کاتێك سەری مەروان بەدەستی سەفاح گەیشت، لەکوفە بوو. کاتێك بینی، سەری خستە سەرخاك و نوێژی خوێند. دواتر سەری بەرز کردەوە و وتی: سپاس بۆ خوا کەسەرکەوتنی بەمن بەخشی و خوێن و تۆڵەی من کە لەئەستۆی تۆ و هاوەڵانی تۆ کەدوژمنی دینن، بەفیڕۆ نەڕۆشت. ئەم هۆنراوەی خوێندەوە:

لو يشربوون درمی لم يرو شاربهم　　　　و لا دماؤهم للغيظ يشقيننى

یانی: ئەگەر خوێنی من بخۆنەوە، تێر نابن بەهەمان شێوە کەمن لەخوێنی ئەوان تێر نابم.

کاتێك مەروان کوژرا، دوو کوڕەکەی عەبدوڵڵە کوڕی مەروان و عوبەیدالله کوڕی مەروان، بۆ سەرزەمینی حەبەشە کۆچیان کرد. حەبەشییەکان ئەوانیان ئازاردا و شەڕیان لەگەڵ کردن بەشێوەیەك عوبەیدالله کوژرا و عەبدوالله و چەند کەسێك بەزیندووی مانەوە و تا سەردەمی مەهدی ژیا و لەم کاتەدا فەرمانداری فەلەستین، محەممەد کوڕی ئەشعەس ئەوی گرت و بۆ لای مەهدی، ڕەوانەی کرد.

کاتێك مەروان کوژرا، عامر مەبەستی ئەو کەنیسەی کرد کەژنان و منداڵەکانی مەروان،

لەوێ بوون. کۆیلەیەکی بۆ ژنان دانابوو و فەرمانی پێدا بوو بیانکوژێت. عامر کۆیلەکە و ژن و کچەکانی مەروانی گرت و بۆ سالح کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباسی نارد. کاتێك ڕۆشتنە لای ئەو، کچە گەورەکەی مەروان زمانی کردەوە و وتی: ئەی مامی سەرورەی باوەڕداران، خواوەند پاداشتی چاکەت بداتەوە. ئێمە کچەکانی تۆ و کچەکانی برا و کوڕی مامەکەی تۆین. بەو ئەندازەی ستەممان لەئێوە کرد، مێهرەبانیمان پێ ببەخشن.

وتی: سوێند بەخوا، هیچ کام لەئێوە بەزیندووی ناهێڵمەوە! ئایا باوکی تۆ، برازاکەی من ئیبراهیمی ڕێبەری نەکوشت؟ هوشام کوڕی عەبدولەلیك، زەید کوڕی عەلی کوڕی حسەینی نەکوشت و لەکوفە، هەڵینەواسی؟ وەلید کوڕی یەزید، یەحیا کوڕی زەیدی نەکوشت و لەخوراسان، لەداری نەدا؟ کوڕی زیادی رووسپی زادە، موسلیم کوڕی عەقیلی نەکوشت؟ یەزید کوڕی معاویە، حسەین کوڕی عەلی و منداڵ و کەسەکانی نەکوشت؟ ژنانی پێغەمبەری نەبردە لای خۆی و هاوشێوەی کۆیلە لەبەرابەری نەوەستان؟ سەری حسەینیان نەبردە لای و مێشکیان نەپرژاند؟ بۆ ڕێگە بدەم ئێوە زیندوو بن! کچ وتی: لەبەر ئەوەی تۆ مێهرەبانیت. وتی: ئەمەیان ئەگەری هەیە. ئەگەری دەخوازیت تۆ دەکەمە هاوسەری کوڕەکەم ئەبوو ئەلفەزڵ و مارەیی تۆ دەدەم! کچ وتی: چ ڕێزگرتنێك گەورەتر لەمە؟ ئێمە بۆ حەران بگەڕێنەرەوە. ئەوانی بۆ حەران نارد. کاتێك گەیشتنە حەڕان و بینیان ماڵەکانی مەروان وێران بووە، بەدەنگی بەرز، دەستیان بەگریان کرد.

دەڵێن: بووکەیر کوڕی ماهان ڕۆژێك لەگەڵ هاوەڵانی خۆی دانیشتبوو. ئەمە، پێش کوژرانی مەروان بوو. لەگەڵ هاوەڵانی خۆی قسەی دەکرد کەعامر کوڕی ئیسماعیل تێپەڕی وئەوی نەناسییەوە. ڕۆشتە سەر ئاوی دیجلە و ئاوی خوارد و گەڕایەوە. بووکەیر بانگی کرد و وتی: ئەی کوڕی گەنج، ناوت چییە؟ وتی: عامر کوڕی ئیسماعیل کوڕی حارس. وتی: دوور بێت کە لەبەنی موسلییە بیت. وتی: لەوانم. وتی: سوێند بەخوا، تۆ مەروان دەکوژیت. ئەمە وتارە بووە هۆی پشتگەرمی و دڵخۆشی ئەو و هیوای کوشتنی مەروانی لەسەردا پەروەردە دەکرد.

کاتێك مەروان کوژرا، ٦٢ یا ٦٩ ساڵ تەمەنی بوو. فەرمانڕەوایی ئەو لەو کاتەوەی بەیعەتیان لەگەڵ کرد تا کاتی کوشتنەکەی، ٥ ساڵ و ١٠ مانگ و ٦ ڕۆژ درێژەی کێشا. نازناوەکەی باوکی عەبدولەلیك بوو. دایکی دایکی منداڵ و خاتوونێکی کورد بوو کەپێشتر هاوسەری ئیبراهیم کوڕی ئەشتەر و ئەو ڕۆژەی ئیبراهیم کوژرا، محەممەد کوڕی مەروان، ئەم

خاتوونەی کردە هاوسەری خۆی و مەروان کوڕی محەممەد چاوی بەدنیا هەڵهێنا. لەبەر ئەمە بوو عەبدوالله کوڕی عەیاش کوڕی موشریف بەسەفاحی وت: سپاس بۆ خوا کەلەجیاتی (کەری جەزیرە) و کوڕی کەنیزی نەخەع، کوڕی مامی پێغەمبەر کوڕی عەبدولموتەلیبی کردە فەرمانڕەوای ئێمە.

مەروانیان بە(کەر) و (جەعدی) ناو دەبرد چوونکە ئەو باوەڕ بەئافراندنی قورئان و توانای خەڵکانی (قەدەر: ئازادی خەڵك، هەڵبژاردنی کارەکان بەدەستی خۆیان) لەجەعد کوڕی درهەم فێر بوو لەگەڵ زانستەکانی دیکە. دەڵێن: جەعد پیاوێکی زەندیق بوو.

مەیمون کوڕی مێهران ئامۆژگاری کرد و جەعد وتی: شای شاکانی ئێمە قوباد، لای ئێمە خۆشەویستتر لەئایینەکەی ئێوەیە. وتی: خوا بتکوژێت کەدەتکوژێت. مەیمون لەزیانی ئەو شایەتیدا. هوشام ئەوی کرد وبۆ خالیدی قەسری نارد کەئەوی کوشت. خەڵك، مەروانیان بۆ شوێنکەوتنی ئەو، سەرکۆنە دەکرد.

مەروان سپی، سەرێکی گەورە، ریشێکی پڕ و درێژ و پەیکەرێکی ئەستووری بوو. پیاوێکی بەهێز و بوێر بوو بەو جیاوازییەی کەرۆژگاری کۆتایی هات و بوێری وبەهێزی هیچ سوودێکیان پێنەگەیاند.

ئەوکەسانەی لەئومەوییەکان کوژران

جارێك سودەیف ڕۆشتە لای سەفاح و سلێمان کوڕی هوشام کوڕی عەبدولمەلیك، لای ئەو دانیشتبوو لەبەر ئەوەی سەفاح ڕێزی لێدەگرت. سودەیف وتی:

لا یغرنك ما تری من رجال ان تحت الضلوع داءا دویا

فضع السیف و ارفع السوط حتی لا تری فوق ظهرها امویا

یانی: بەو لەهەندێ کەس دەیبینی، فریو مەخۆ چوونکە لەژێر پەراسووەکان، سینەیەکی لێوانلێو لەرق و کینەیە. قامچی هەڵگرە و شمشێر لەناویاندا بسوڕێنە تا لەسەرزەوی یەك ئومەوی نەبینی.

سلێمان وتی: پیرە پیاو منت بەکوشتدا. سەفاح ڕۆشتەژوور. سلێمانیان گرت و کوشتیان.

ڕۆژێك شیبل کوڕی عەبدوالله موالی بەنی هاشم ڕۆشتە لای عەبدوالله کوڕی عەلی و نەوەد پیاو لەسەر سفرەکەی دانیشتبوون کەخواردنیان دەخوارد: شیبل وتی:

اصبح الملك ثابت الاساس بالبها لیل من بنی عباس

طلبووا و تر هاشم فشفوها بعد میل من الزمان و یاس

لا تقيلن عبد شمس عثارا	و اقطعن كل رقلة و غراس
ذلها اظهر التو دد منها	و بها منكم كحر المواس
و لقد غاضنى و غاض سوائى	قربهم من نمارق و كراسى
انزلوها بحيث انزلها الل	ـه بدار الهوان و الاتعاس
و اذكروا مصرع الحسين و زيدا	و قتيلا بجانب المهراس
و القتيل الذى بحران اضحى	ثاويا بين غربة و قناس

یانی: پایەکانی پاشایەتی بەهێز و ئەمە بەهۆی پیرۆزی پیاوە چاکەکارەکانی بەنی عەباسەوە بوو. خوێن و تۆڵەی هاشمیان کردووە کەدوای سوڕان و تێپەڕینی رۆژگارەکان بەم ئارەزوویان گەیشتن. هیچ هەڵەیەکی لەعەبد شەمس مەبەخشن و هەموو نەمامی دارخورماکان و دارخورماکان، لەڕەگ و ریشە دەربێنن. ریسوایی ئەوان بۆتە هۆی ئەوەی لەخۆبووردوویی نیشان بدەن بەلاَم دڵیان وەك لێوی تیژی كێردەكان لەسەر قوڕگی ئێوەیە. من و کەسانیتر بەوە تورە بووین کەئەم گوناحکارانە پاڵیان بەتەخت و باڵشتەکانەوە داوە. ئەوان بۆ ئەو شوێنە بێننە خوار کەخواوەند ئەوانی دابەزاندوە: لەشوێنی وێران و شوێنی ریسواکان. کوژرانی حسەین بیر بێننەوە و گیان بەخشینی زەید و ئەو کوژراوەی لەکەرانی مێهراس بوو هەروەها کوژراوکەی حەران کەهاوئامێزی بێ ئاشنایی و فەرامۆشییە.

عەبدوالله فەرمانیدا بەگورز بیانکوژن. لەسەر ئەوان سفرەی چەرمینی راخست وگوێی لەناڵەناڵی ئەوان بوو تا ئەو کاتەی مردن. لەگەڵ ئەوەیشدا لەسەر جەستەی مردووەکان، نانی خوارد. فەرمانی بەعەبدوالله کوڕی عەلیدا گۆڕی ئومەوییەکان هەڵبدەنەوە. گۆڕی معاویە کوڕی ئەبوو سوفیانیان هەڵدایەوە و هیچیان جگە لەڕشتەیەکی هاوشێوەی گەردنبەند، نەبینی. گۆڕی یەزید کوڕی معاویەیان هەڵدایەوە و کۆپەڵێك، خۆڵەمێشیان بینی. گۆڕی عەبدولەلیك کوڕی مەروانیان هەڵدایەوە و سەری ئەویان دۆزییەوە. لەگۆڕی یەك یەکی مردووەکان ئەندامەکانیان دەبینرا جگە لەگۆڕی هوشام کوڕی عەبدولەلیك کوڕی مەروان کەساخ و جگە لەنووکی لووتی، هێچ شوێنێکی دیکەی زیانی بەرنەکەوتبوو. قامچی بارانی کرد و لەداریدا و دواتر سوتاندی و خۆڵەمێشەکەی دایە دەم با.

شوێن ئومەوییەکان و خەلیفە زادەکان کەوت و یەك یەك ئەوانی گرت. جگە لەشیرەخۆرەیەك و هەڵاتوێك بۆ ئاندۆلۆس، کەس رزگاری نەبوو. ئەوانی لەسەر لێواری روباروی باوکی فوتورس کوشت. ئەم کەسانە لەناو کوژراوەکاندا دەبینران: محەممەد کوڕی

عەبدولەلیك كوڕی مەروان، غومەر كوڕی یەزید كوڕی عەبدولەلیك، عەبدواحید كوڕی سلێمان كوڕی عەبدولەلیك، سەعید كوڕی عەبدولەلیك كوڕی مەروان. دەستەیەك دەڵێن: پێشتر مردبوو، باوكی عوبەیدە كوڕی وەلید كوڕی عەبدولەلیك و بەوتەی هەندێ كەس: ئیبراهیم كوڕی یەزیدی لەسەر كارلابراو. هەموو هێز و سامان و دارایی ئەوانی تالآن كرد. دواتر وتی:

بنی امیة قد افنیت جمعكم	فكیف لی منكم بالاول الماضی
یطیب النفس ان النار یجمعكم	عوضتم من نطاها شر معتاض
منیتم لا اقال الله عثرتكم	بلیث غاب الی الاعداء نهاض
ان كان غیضی لفوت منكم فلقد	منیت منكم بما ربی به ارض

یانی: ئەی ئومەوییەكان، دەستەكانی ئێوەم لەناو برد بەلآم چۆن دەستم بەیەكەمین و پێشانی ئێوە بكەوێت؟ دڵ فێنك وئاسوودە دەكات ئەوەی كەدۆزەخ هەمووتان پێكەوە كۆدەكاتەوە، خۆزگە لەزیانەكانی گەورەترین و قورسترینی بەئێوە ببڕێت. گرفتار بوون (خوا لەهەڵەكانتان خۆش نەبێت) بەشێرێكی دارستان كەزۆر بەتوندی هێرش دەكاتە سەر دوژمنان. ئەگەر تورەیی و ڕقی من لەم ڕێگەوە فراوانە لەبەر ئەومیە مردن و گرفتار نەبوون. ئەمە ناتوانم بەحسێبی خوایی لەقەڵەم بدەم كەرەنج و ئازاری من بووە هۆی ڕەزامەندی خواوەند.

دەستەیەك دەڵێن: ئەم هۆنراوەیە هی سودەیفە كە بۆ سەفاحی خوێندەوە و ئەو ڕووداوانەی لێكەوتەوە. سەفاح ئەوانی كوشت.

سلێمان كوڕی عەلی كوڕی عەبدوالله كوڕی عەباس، لەبەسرە دەستەیەكی لەئومەوییەكان كوشت كەجل و بەرگی بەزێرچنراوی گرانباییان لەبەر دەكرد. فەرمانیدا و قاچی ئەوانیان بەستەوە و بەسەر زەویدا رایكێشان و دواتر ئەوانی لەسەر ڕێگەكان فرێدا تا سەگەكان بیانخۆن.

كاتێك ئومەوییەكان ئەمەیان بینی، ترسان و پەیوەندییە خزمایەتییەكانیان پچڕاند وئەوانەی توانییان، خۆیان شاردەوە. یەكێك لەوكەسانەی خۆی شاردەوە، عەمرۆ كوڕی معاویە كوڕی عەمرۆ كوڕی سوفیان كوڕی عوتبە كوڕی ئەبوو سوفیان بوو. دەڵێت: بۆ هەر شوێنێك دەڕۆشتم، دەناسرامەوە و زەوی بوو بەكونی مشك. ڕۆشتمە لای سلێمان كوڕی عەلی و ئەو منی نەناسییەوە. وتم: سووڕانی زەوی منی هێنایە ماڵەكەی تۆ و بۆ ئێرە، ڕێنوێنی

کردم. ئەگەر بمکوژیت، ئاسوودەم دەکەیت و ئەگەر بمگەڕێنیتەوە و تەندروست بمێنیت، ئەمانم پێدەبەخشرێت. وتی: تۆ کێیت؟ وتم: عەمرۆ کوڕی معاویە. وتی: بەخێر بێیت، چ نیازێکت هەیە؟ وتم: ئەو ژنانەی تۆ بۆ ئەوان لەهەموان شیاوتر و لەهەموان نزیکتریت، لەترسی ئێمە ترساون و هەر کەس بترسێت، ترس لای کەسانی خۆی دروست دەکات. وتی: زۆر گریا و دواتر وتی: خواوەند خوێنی تۆ دەپارێزێت و دارایی تۆ، بەخۆت دەبەخشێت و هاوسەرانی تۆ ئاسوودە دەکات. دواتر نامەی بۆ سەفاح نووسی: ئەی سەروەری باوەڕداران، میوانێك لەگەڵ هاورێکانی لەئومەوییەکان لای ئێمە دابەزیوە، ئەوانمان بەهۆی پچڕاندی پەیوەندییەکانیان کوشت نەك بەتاوانی خۆبەهێز کردن. ئێمە و ئەوان، عەبدمەناف، دەمانگەیەنێت بەیەك. خزمەکان دڵنەوایی دەکەن و نایانکوژن، پەیوەندییەکان بەهێز دەکەن و ناپپچڕێنن. ئەگەر سەروەری باوەڕداران بەڕەوای دەزانێت، ئەوان بەمن ببەخشێت. ئەگەر ئەو کارە بکات، باشترە فەرمانێك بۆ هەموو شارەکان بنووسێت تا بۆ بەخششینەکان و چاکەکارییەکانی لەگەڵ ئێمە، سپاسی خواوەند بکەین. سەفاح بەداواکارییەکەی رازی بوو. ئەمە یەکەم ئەمان بوو بەئومەوییەکان بەخشرا.

نافەرمانی حەبیب کوڕی موڕەی موڕی

لەم ساڵەدا حەبیب کوڕی موڕەی موڕی نافەرمانی عەباسییەکانی کرد. خۆی و هاورێکانی لەخەڵکانی حەوران و بەسنییە سپییان پۆشی. نافەرمانی و سەرپێچی کردنی ئەوان پێش سەرپێچی کردنی ئەبوو وەرد بوو. عەبدوالله روبەرووی بوویەوە و چەندین جار شەڕی لەگەڵ کرد. حەبیب یەکێك بوو لەفەرماندەکان و سوارەکانی مەروان.

هۆکاری سپی پۆشینی ئەو، ترس بوو بۆگیانی خۆی و خەڵکەکەی. قەیسییەکان و موالییەکانی ئەوان، بەیعەتیان لەگەڵ کرد. کاتێك عەبدوالله ئاگادار بوویەوە کەباوکی وەرد شۆڕشی دەستپێکردووە و سپی دەپۆشێت، پێشنیاری ئاشتی بەحەبیب کرد. پەیمانی ئاشتی لەگەڵ بەست و ئەمانی بەخۆی و هاوەڵانی بەخشی و بۆ رووبەروو بوونەوەی باوکی وەرد، ڕەوانەی کرد.

نافەرمانی باوکی وەرد و خەڵکانی دیمەشق

لەم ساڵەدا باوکی وەرد مەجزا کوڕی کەوسەر کوڕی زەفەر کوڕی حارسی کەلابی کە یەکێك بوو لەهاوەڵان و فەرماندەکانی مەروان، ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە.

هۆکاری ئەم کارەی ئەوە بوو کاتێك مەروان شکستی خوارد، باوکی وەرد لەقێنسرین شۆڕشی دەستپێکرد. عەبدوالله کوڕی عەلی ڕۆشتە ئەو شارە و باوکی وەرد، بەیعەتی لەگەڵ بەست و ملکەچی ئەو فەرمانە بوو کەسوپاکەی ملکەچ ببوون. مناڵەکانی مەسلەمە کوڕی عەبدولمەلیك لەبالس و ناعوورە، جیرانی بوون. لەبەر ئەمە یەکێك لەفەرماندەکانی عەبدوالله کوڕی عەلی هاتە شاری بالس و ژنان و مناڵەکانی مەسلەمەی ڕەوانە کرد. دەستەیەك لەوان سکاڵایان لای باوکی وەرد بەرز کردەوە. ئەو لەگوندێك بەناوی خاف هاتەدەر و فەرماندەکەی عەبدوالله کوڕی عەلی و هەموو شەرکەرەکانی کوشت و نافەرمانی فەرمانەکانی عەبدواللەی ئاشکرا و سپی پۆشی و پێشنیاری ئەو کارەی بەخەڵکانی قێنسریندا. خەڵکان هەموویان سپییان پۆشی. سەفاح لەم کاتەدا لەحیرە بوو. عەبدوالله کوڕی عەلی سەرقاڵی شەڕ کردن لەگەڵ حەبیب کوڕی مورەی موری لەسەرزەمینی بەلقاء بوو کەپێشتر باسمان کرد.

کاتێك عەبدوالله ئاگادار بوویەوە کەئەوان سپییان پۆشیوە و ساڵح کوڕی حەبیب کوڕی مورەییان لەسەر کار لابردووە، بۆ شەڕ و ڕووبەڕوو بوونەوە لەگەڵ باوکی وەرد بەڕێکەوت. لەدیمەشق تێپەڕی و باوکی غانم عەبدولحەمیدی کوڕی ڕێبعی تایی لەگەڵ چوارهەزار شەڕکەر، وەك جێگری خۆی لەم شارە، دەستنیشان کرد. بنەماڵە و ژنان و کەسەکانی عەبدوالله لەدیمەشق بوون. کاتێك ڕۆشتە حمس، خەڵکانی دیمەشق شۆڕشیان کرد و جل و بەرگی سپییان پۆشی و لەگەڵ عوسمان کوڕی عەبد ئەعلا کوڕی سوراقەی ئەزدی، ئاڵای شۆڕشیان بەرز کردەوە و ڕووبەرووی سوپاکەی باوکی غانم بوونەوە و شکستیان پێهێنان و شەڕکەرانیان، کوشتار و ماڵ و سامانی بەجێماوی عەبدواللەیان لەدیمەشق، تاڵان کرد بەڵام ئازاری ژن و کەس وکارەکەی ئەویان نەدا. عەبدوالله بەڕێکەوت و لەم کاتەدا دەستەیەك لەخەڵکانی قێنسرین لەدەوری باوکی وەرد کۆببوونەوە و نامەیان بۆ دراوسێکانی خۆیان لەخەڵکانی حمس و تەدمور نووسیبوو. لەخەڵکانی ئەم دووشارە، هەزاران پیاوی شەڕکەر بەفەرماندەیی باوکی محەممەد کوڕی

عەبدوالله کوڕی یەزید کوڕی معاویە بەرێکەوتن و فەرمانبەری ئەویان پێشنیاری کرد و وتیان: ئەمە ئەو سوفیانەیە کەبەردەوام باسی کراوە. نزیکەی چل هەزار پیاوی شەڕکەردەبوون و لە(مەرجی ئەخرەم) ئوردویان لێدا. عەبدوالله کوڕی عەلی لێیان نزیك کەوتەوە و براکەی عەبدسەمەد کوڕی عەبدوالللەی لەگەڵ دەهەزار شەڕکەر بۆ رووبەروو بوونەوەی ئەوان ڕەوانە کرد. فەرماندەی سوپاکەی ڤێنسرین و فەرماندەی کاروباری تایبەت بەجەنگ، لەدەستی باوکی وەردا بوو. بۆ شەڕی ئەوان ریزی بەست. کوژراوەکان لەهەردوو سوپاکە فراوان و عەبدسەمەد و سوپاکەی بلاوەیان لێکرد و هەزاران کەسیان لێکوژرا. عەبدسەمەد بۆ لای عەبدوالللەی برای گەڕایەوە.

عەبدوالله و فەرماندەکان کۆبوونەوە و جارێکی دیکە لەمەرج ئەخرەم شەڕیان دەستپێکرد. عەبدوالله خۆڕاگری کردەپیشە و شەڕکەرانی ئەو، بووێرانە شەڕیان دەکرد. سوپاکەی باوکی وەرد شکستی خوارد و هەلاتن. باوکی وەرد لەگەڵ پێنسەد کەس مایەوە و شەڕیان کرد تا کوژران. باوکی محەممەد و هاوەلانی، هەلاتن و پەیوەستی تەدمور بوون. عەبدوالله ئەمانی بەخەڵکانی ڤێنسرین بەخشی و ئەوان دووبارە، ڕەشیان پۆشی و بەیعەتیان لەگەڵ کرد و ملکەچی فەرمانەکانی بوون.

دواتر رووی کردە خەڵکانی دیمەشق کەبەمەبەستی دژایەتی کردنی ئەو، جل و بەرگی سپییان پۆشیبوو. کاتێك لێیان نزیك کەوتەوە، خەڵکان هەلاتن و هیچ شەڕێك روونەدا و عەبدوالله ئەمانی بەخەڵکانی شارەکە بەخشی و دووبارە بەیعەتی لێوەرگرتن. بۆ کارەکانیان، سزای نەدان.

باوکی محەممەدی سوفیانی بەهەمان شێوە بەنهێنی ژیانی بەسەر دەبرد و پەیوەستی سەرزەمینی حیجاز بوو. بەمشێوەیە تا رۆژگاری مەنسوری تاك دیناری مایەوە. زیاد کوڕی عەبدوالللەی حارسی کارگوزاری مەنسور لەشوێنی خۆشاردنەوەی ئەو، ئاگادار بوویەوە. چەندین سواری ڕەوانە و شەڕیان لەگەڵ کرد و کوشتییان و دوو کوڕەکەیان ئەسیر کرد. زیاد سەری سوفیانی (باوکی محەممەد کوڕی عەبدوالله)ی لەگەڵ دوو کوڕەکەی ڕەوانە کرد. مەنسوری ئەمانی بەدوو کوڕەکەی بەخشی و ئەوانی ئازاد کرد.

دەستەیەك دەڵێن: شەڕی عەبدوالله و باوکی وەرد لەکۆتایی زیحەجەی ١٣٢/ ٢٩ ژوئیەی ٧٥١ زایینی روویدا.

سپیپۆشی و نافەرمانی خەڵکانی جەزیرە

لەم ساڵەدا خەڵکی جەزیرە سپییان پۆشی و سەرپێچی فەرمانەکانی سەففاحیان کرد و بەرەو حەران بەرێکەوتن کەموسا کوڕی کەعب لەگەڵ سێ هەزار کەس لەشەڕکەرانی سەففاح، لەوێ بوو. گەمارۆیان خستە سەر. خەڵکی جەزیرە سەرکردە یا فەرماندەیەکیان نەبوو تا ئەوان لەدەروی یەك کۆبکاتەوە. لەم کاتەدا ئیسحاق کوڕی سەلەمی عەقیلی لەئەرمەنستانەوە هات. ئەو، لەکاتی بیستنی هەلاتنی مەروان، ئەرمەنستانی بەجێ هێشتبوو. خەڵکی جەزیرە لەدەوری ئەو کۆبوونەوە. ئیسحاق بۆ ماوەی دوو مانگ گەمارۆی خستە سەر موسا کوڕی کەعب.

باوکی عەباسی خوێنرێژ، ئەبوو جەعفەری برای و سوپاکەی ئەو لەواست بوون و گەمارۆیان خستبووە سەر کوڕی هوبەیرە، ڕەوانە کرد. ئەو، بەرێکەوت و لەقرقیسیا و رەقە تێپەڕی. خەڵکەکەی سپییان پۆشیبوو. ئیسحاق کوڕی سەلەم بۆ رەهاء کۆچی کرد و ئەمە لەساڵی ١٣٣/ ٧٥١ زایینی روویدا. موسا کوڕی کەعب لەحەڕان هاتەدەر و چاوی بەئەبوو جەعفەر کەوت.

ئیسحاق کوڕی سەلەم براکەی بەکار کوڕی سەلەمی بۆ لای خەڵکانی رەبیعە ڕەوانە کرد کە لەماردین و دارا نیشتەجێ بوون. ڕێبەری خەڵکانی رەبیعە لەم کاتەدا پیاوێکی حەروری بەناوی بوورەیکە بوو. ئەبوو جەعفەر بەرەو لای ئەوان پێشڕەوی کرد و ڕووبەڕوویان بوویەوە. بەو پەڕی هێزەوە، شەڕیان لەگەڵ کرد و بوورەیکە لەشەڕەکەدا کوژرا و بەکار بۆ لای ئیسحاقی برای گەڕایەوە. ئیسحاق ئەوی وەك جێگری خۆی دەستینشان و لەگەڵ زۆرینەی سوپاکەی بەرەو سومەیسات بەرێکەوت. ئەبووجەعفەر بەرەو رەهاء پێشڕەوی کرد و لەنێوان ئەو و بەکار، چەندین جار شەڕ روویدا.

پیاوی خوێنرێژ نامەی بۆ عەبدوللە کوڕی عەلی نووسی و ئەوی وەك فەرماندە دیاریکرد و فەرمانی پێدا لەگەڵ سوپاکەی بەرەو سومەیسات بەرێکەوێت. ئەو ڕۆشت و لەبەرابەر ئیسحاق، لەسومەیستات، ئوردوی لێدا. شەست هەزار شەڕکەر لەناو سوپاکەی ئیسحاقدا دەبینرا. فورات لەنێوان دوو سوپاکەدا بوو.

ئەبوو جەعفەر لەرەهاء ەوە هات و بۆ ماوەی حەوت مانگ لەسومەیسات گەمارۆی خستە سەر ئیسحاق. ئیسحاق دەیوت: بەیعەتێکم لەئەستۆدایە و پشتگوێی ناخەم تا ئەو

کاتەی دەزانم خاوەنەکەی مردووە یا زیندوە.

ئەبووجەعفەر پەیامی بۆ نارد کەمەروان کوژراوە. ئیسحاق وتی: دڵنیا نیم. کاتێك لەکوشتنی مەروان دڵنیا بوو، داوای ئاشتی و ئەمانی کرد. بۆ ئەم پرسە نامەیان بۆ سەفاح نووسی و فەرمانی پێدان خۆی و سوپاکەی، ئەمان ببەخشن. بۆ ئەم کارە، پەیمانێکیان نووسی و ئیسحاق، بۆ سەردانی ئەبووجەعفەر بەرێکەوت. کەسانێکی لەگەڵدا بوو کەهاورێیەتی ئەویان دەکرد. خەڵکانی شام و جەزیرە، ملکەچ و گوێرایەڵی فەرمانەکان بوون. باوکی عەباس، ئەبوو جەعفەر مەنسوری تاك دیناری وەك فەرمانڕەوای جەزیرە، ئەرمەنستان و ئازەربایەجان، دەستنیشان کرد. لەو ناوچانە مایەوە تا ئەو کاتەی وەك خەلیفە هەڵبژێردرا.

دەستەیەك دەڵێن: عەبدوالله کوڕی عەلی بوو کەئەمانی بەئیسحاق بەخشی.

کوژرانی باوکی سەلەمەی خەلال و سلێمان کوڕی کەسیر

پێشتر ئاماژەمان بەداستانی باوکی سەلەمەی خەلال و هەوڵەکانی ئەو بۆ هێنانە سەر کاری عەباسییەکاندا و باسمان کرد چ کەسانێك لەهاشمییەکان لەکاتی هاتن بۆ کوفە لەگەڵ ئەودا بوون بەهەمان شێوە کەگومانی خراپیان لێکرد. سەفاح لەو کاتەی لەحەمام ئەعیەن بوو، دڵی لەو گۆڕی و دواتر ئەو ناوچەی بەجێهێشت و گەیشتە شاری هاشمییەکان و لەم شارە، لەکۆشکی فەرمانداری دابەزی. بەهەمان شێوە ڕقی باوکی سەلەمەی لەدڵدا بوو. نامەی بۆ ئەبوموسلیم نووسی و بۆچوونەکەی خۆی لەگەڵدا باس کرد و بیری خستەوە کەچۆن باوکی سەلە، مەبەستی فێڵ کردن و فریودانی ئەوی لەسەردا بووە. ئەبوموسلیم نامەی بۆ نووسی: ئەگەر سەروەری باوەڕداران لەم کارە ئاگاداربۆتەوە، باشترە لەناوی ببات و خوێنی برێژێت.

داوود کوڕی عەلی بەسەفاحی وت: ئەی سەروەری باوەڕداران، ئەو کارە مەکە، لەبەر ئەوەی نەکا ئەبوموسلیم و خەڵکانی خوراسان ئەمە بکەنە بەڵگە و بیانوێك دژی تۆ، چوونکە کردەوەی ئەوان لەمبارەوە، هەمان کردەوە باوکی سەلەمەی خەلالە و لەلایەکی دیکە، زۆر لەو کەسانەی ئێستا لەدەوری تۆ کۆبوونەتەوە، ئەو کەسانەن کەشەیدای و دڵبەستەی ئەبوموسلیمن. لەجیاتی ئەم کارە نامە بۆ ئەبوموسلیم بنێرە تا ئەو بیکوژێت.

سەفاح، نامەی بۆ ئەبوموسلیم نووسی و ئەبوموسلیم، فەرمانی بەمەرار کوڕی ئەنسی زەببیدا، بیکوژێت. ئەو ڕۆشتە لای سەفاح و ئاگاداری کردەوە کەبۆ چ کارێك ڕەوانە کراوە. سەفاح فەرمانی بەجارچییەك دا کەجاڕیدا: سەرومری باوەڕداران لە باوکی سەلەم ڕازییە، ئەوی بانگ کردەوە و جل و بەرگی گرانبایی پێبەخشیوە. دوای ئەوە، شەوێك باوکی سەلەم ڕۆشتە لای سەفاح و لای ئەو مایەوە تا ئەوەی کاتێکی زۆر لەشەو بەسەرچوو. دواتر بەتەنیایی بۆ ماڵەکەی گەڕایەوە. لەم کاتەدا ئەو پیاوە، مەرار کوڕی ئەنس و خەواریج، هێرشیان کردەسەری و خوێنیان ڕشت و وتیان: خەواریج ئەویان کوشت. بەیانی ئەو ڕۆژە، جەستەی باوکی سەلەمیان هێنایەدەر و یەحیا کوڕی محەممەد کوڕی عەلی نوێژی لەسەر خوێندن. ئەویان لەشاری هاشمییەکان لەنزیك کوفە بەخاك سپارد. سلێمان کوڕی موهاجیری بەجلی لەمبارەوە وتی:

ان الوزیر وزیر آل محمد   اودی فمن یشناك صار وزیرا

یانی: وەزیر، وەزیری بنەماڵەی محەممەد لەناوچوو، ئەو کەسەی تۆ بەدوژمن دەزانێت، بۆ وەزیری ڕاسپێردرا.

باوکی سەلەیان بەوەزیری بنەماڵەی محەممەد ناو دەبرد و ئەبوموسلیمیان بەئەمیر بنەماڵەی محەممەد.

کاتێك باوکی سەلە کوژرا، سەفاح، ئەبووجەعفەری تاك دیناری بۆ لای ئەبوموسلیم ڕەوانە کرد. کاتێك ڕۆشتە لای ئەبوموسلیم، عوبەیدالله کوڕی حەسەنی ئەعرەج و سلێمان کوڕی کەسیر، هاوڕێیەتیان دەکرد. جارێك سلێمان بەعوبەیداللەی وت: ئەی پیاو، هیوامان دەبرد ئەم کارە بکەوێتە ئەستۆی بنەماڵەی ئێوە و دەوڵەتی ئێوە، سەقامگیر بێت. هەرکاتێك خوازیاری فەرمانڕەوایەتی بوون، ئێمە ئاگادار بکەنەوە. عوبەیدالله گومانی ئەو کرد ئەو بەکرێگیراوی ئەبوموسلیمە. لەبەر ئەمە ڕۆشتە لای ئەبوموسلیم و هەموو شتێکی بۆ باس کرد. ترسا ئەگەر ئەو ئاگادار بکاتەوە، ئەبوموسلیم، بیکوژێت. ئەبوموسلیم، سلێمان کوڕی کەسیری بانگ کرد و وتی: وتەکانی ڕێبەرت لەبیر ماوە کەفەرمووی: گومانت لەهەر کەسێك کرد، بیکوژە. وتی: بەڵێ. وتی: ئێستا گومانم لەتۆ هەیە. سلێمان وتی: سوێندت دەدەم بەخوا! وتی: سوێندم مەدە چوونکە تۆ مەبەستی فرت و فێڵت هەیە. دواتر فەرمانی کوشتنی ئەوی دەرکرد.

ئەبووجەعفەر بۆ لای سەفاح گەڕایەوە و پێی وت: ئەگەر ئەبوموسلیم نەکوژییت، هیچ کارەیت و فەرمانەکانت، ئەنجام نادرێت. وتی: چۆن؟. وتی: سوێند بەخوا، ئەوەی بخوازێت، ئەنجامی دەدات. باوکی عەباس وتی: ئەمە بەنهێنی بهێڵەرەوە.

دەستەیەك دەڵێن: پێش ئەوەی باوکی لەمە بکوژرێت، ئەبووجەعفەر بۆ لای ئەبوموسلیم ڕۆشت.

هۆکاری ئەم کارە ئەوە بوو: کاتێك سەفاح خۆی ئاشکرا کرد، لەگەڵ چەند کەسێك، ئاماژەی بەکارەکانی باوکی سەلەدا. یەکێك لەئامادەبووان وتی: ئەگەری هەیە ئەوەی ئەنجامی داوە، ئەندێشەی ئەبوموسلیم بێت. سەفاح وتی: ئەگەر ئەم کارە ئەندێشەی ئەو بێت، لەهیچ ئاژاوەیەك ناترسین مەگەر ئەوەی خواوەند، زیانەکەی لەسەر ئێمە هەڵبگرێت. باوکی مەنسوری برای بۆ لای ئەبوموسلیم ڕەوانە کرد تا لەئەندێشە و بۆچوونی ئەو ئاگادار ببێتەوە. ئەو ڕۆشت و ئەبوموسلیمی لەکارەکانی باوکی سەلە ئاگادار کردەوە. ئەبوموسلیم، مەرار کوڕی ئەنسی ڕەوانە کرد و ئەوی کوشت.

گەمارۆ خستنە سەر کوڕی هوبەیرە لەواست

پێشتر باسی کارەکانی یەزید کوڕی هوبەیرە و ئەو سوپاکەی خەڵکانی خوراسان کەرووبەرووی قەحتەبە بوونەوە و دواتر لەگەڵ کوڕەکەی شەڕیان کرد، کرد و ئاماژەمان بەوەدا کەئەو، شکستی خوارد و بۆ واست، هەڵات و لەوێ سەنگەری گرت. کاتێك هەڵات، کەسانێکی بۆ کۆکردنەوەی سامانە تاڵان کراوەکانی شەڕ راسپارد و ئەوان کۆیان کردەوە و لەگەڵ خۆیان بردیان. حەوسەرە پێی وت: فەرماندەی ئەوان کوژراوە، بۆ کوێ دەڕۆیت؟ مەبەستی قەحتەبە بوو. بەرەو کوفە بەرێکەوە چوونکە سوپایەکی فراوان و شەڕکەرانی بێزار نەبووت لەگەڵدایە. شەڕیان لەگەڵ بکە تا سەرکەوتن بەدەست دێنیت یا دەکوژرێیت. وتی: ئەو کارە ناکەم. بەڵکو دەڕۆمە واست و سەیری سوڕانی کارەکان و چاوەڕوانی ئەنجامەکان دەکەم. وتی: پێش ئەمە هیچ کارێك ناکەیت چوونکە دەستی ئەوت بۆ سەر خۆت ئاوەڵا کرد تا لەناوت ببات.

یەحیا کوڕی حوزەین وتی: تۆ هیچ کات دیاریەکی گرانبایتر لەمە بۆ مەروانی ئومەوی نابەیت. پشت بەفورات ببەستە تا پەیوەستی ئەو دەبیت. ئاگاداربە نەڕۆیتە واست چوونکە گەمارۆت دەخەنە سەر و دوای ئەوە، تەنیا کوژران لەبەردەم تۆدا دەبێت.

ئەو لەمەروان دەترسا چوونکە مەروان نامەی بۆ دەنووسی و فەرمانی پێدەدا و ئەم نافەرمانی دەکرد لەبەر ئەمە ترسا، مەروان بیکوژێت. ڕۆشتە واست و سەنگەری گرت. باوکی سەلە، حەسەن کوڕی قەحتەبەی بۆ لەناو بردنی ئەو، ڕەوانە کرد و گەمارۆی خستە سەر شارەکە. یەکەم شەڕیان لەرۆژی چوارشەممە، روویدا. خەڵکانی شام بەکوڕی هوبەیرەیان وت: فەرمانمان پێبدە تا شەڕ بکەین. فەرمانی پێدان و رووبەرووی سوپاکەی کوڕی قەحتەبە بوونەوە. کوڕی هوبەیرە هاتەدەر. فەرماندەی باڵی راستی سوپاکەی کوڕی داوود بوو. هەردوو لای شەڕکەر رووبەرووی یەك بوونەوە. فەرماندەی باڵی راستی سوپاکەی حەسەن، خازم کوڕی خەزیمە بوو. خازم هێرشی کردە سەر کوڕی هوبەیرە. خۆی و هاوەڵانی هەڵاتن و دەروازەی شارەکە، لێوانلێو بوو لەشەڕکەران. هاوەڵانی کەشکەنجیرەکانیان هەڵبەست و خەڵکانی شام پاشەکشێیان کرد. حەسەن هێرشی کردەسەریان وبۆ دیجلە، دووری خستنەوە و کەسانێکی زۆر لەوان، لەناو ئاوەکەدا خنکان. ئەوانیان بەکەشتییەکان دەوردەدا و ڕێگاکانیان بەست. حەوت ڕۆژیتر چاوەڕوان بوون. دواتر بەمەبەستی شەڕ کردن ریزیان بەست و شەڕیان دەستپێکرد بەڵام رووبەرووی شکستێکی گەورە بوونەوە و بۆ ناو شارەکە، گەڕانەوە. ڕۆژگارێکی درێژ بەمشێوەیە مانەوە و تەنیا یەکتریان تیرباران دەکرد.

کوڕی هوبەیرە (بەهەمان شێوە کەگەمارۆی لەسەر بوو) بیستی باوکی ئومەییەی تەغلەبی ڕەشی پۆشیوە. ئەوی گرت و زیندانی کرد. مەعن کوڕی زایدەی شەیبانی و کەسانێك لەرەبیعە سەبارەت بەو، لەگەڵ کوڕی هوبەیرە گفتوگۆیان کرد و سێ کەس لەخەڵکی فەزارە (هۆزی کوڕی هوبەیرە)یان گرت و زیندانییان کردن. جوێنیان بەکوڕی هوبەیرەدا و وتیان: ئەسیرەکان ئازاد ناکەین تا ئەو کاتەی کوڕی هوبەیرە، هاورێکەی ئێمە ئازاد دەکات. کوڕی هوبەیرە رازی نەبوو، ئەسیرەکەی ئازاد بکات. مەعن و عەبدولرەحمان کوڕی بەشیر عیجلی و هاوەڵانی ئەم دووانە، لەدەوری کوڕی هوبەیرە، بڵاوەیان لێکرد. بەکوڕی هوبەیرە وترا: ئەوان پاڵەوانە سوارەکارەکانی تۆن کەتۆیان بەجێهێشت، ئەگەر لەسەر کارەکەی خۆت پێداگری بکەیت، ئەم کەسانەی گەمارۆیان خستۆتە سەرتۆ، زیاتر سوور دەبن. کوڕی هوبەیرە، کوڕی ئومەییەی بانگ کرد و جل و بەرگی گرانبایی پێبەخشی و ئەوی بۆ بنەماڵەکەی گەڕاندەوە. ئەوان ئاشت بوونەوە.

لەم کاتەدا نەسر کوڕی مالك کوڕی هەیسەم لەپانتاییەکانی سیستانەوە، گەیشتە لای حەسەن. حەسەن دەستەیەکی بەنوێنەرایەتی خۆی بۆ لای سەفاح ڕەوانە و پەیامیدا

کەباوکی نەسر بۆ لای ئەو هاتووە. ئەو، غەیلان کوڕی عەبدوللەی خوزاعی وەك سەرپەرەستی شاندی نوێنەرایەتی دیاریکرد بەڵام غەیلان لەحەسەن ڕەنجا بوو چوونکە ئەوی وەك بەردەست بۆ لای روەح کوڕی حاتەم، ڕەوانە کردبوو. کاتێك غەیلان ڕۆشتە لای سەفاح، سڵاوی بۆ نارد و وتی: شایەتی دەدەم تۆ سەروەری باوەڕداران و ڕشتەی پەیوەندی بەهێزی نێوان یەزدان و ڕێبەری خوپارێزانی. وتی: غەیلان، نیازەکانت چین؟ غەیلان وتی: داوا دەکەم، داوای بەخشینی من بکەیت و بەبەڵگەکانی من رازی بیت. وتی: خوا لێت خۆش بێت. غەیلان وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، منەتمان سەربکە و پیاوێك لەبنەماڵەکەت وەك فەرماندەی ئێمە دەستنیشان بکە و چاوەکانی ئێمە بەو، ڕووناك بکەرەوە. ئەو، براکەی ئەبووجەعفەر مەنسوری تاك دیناری کەتازە لەخوراسان گەڕابوویەوە، بۆ شەڕی کوڕی هوبەیرە ڕەوانە کرد. پەیامی بۆ حەسەن نارد و وتی: سوپاکە هی تۆیە و فەرماندەکانی لەژێر دەستی تۆدان، بەڵام حەزم کرد براکەم لەوێ ئامادە بێت، گوێڕایەڵ بە و فەرمانەکانی ئەنجام بدە و بەگیان و دڵ، هاوکاری بکە. هەروەها ئەم پەیامەی بۆ مالك کوڕی هەیسەم نووسی. لەبەر ئەمە هەڵسوڕێنەری کاروبارەکانی ئەم سوپایە، لەئەستۆی حەسەندا بوو.،

کاتێك مەنسور گەیشتە لای حەسەن، لەخێوەتەکەی خۆی هاتەدەر و مەنسوری لەخێوەتەکەی خۆی دانیشاند و عوسمان کوڕی نەهیکی وەك فەرماندەی پاسەوانەکانی دەستنیشان کرد.

مالك کوڕی هەیسەم، ڕۆژێکی تەواو، لەگەڵ ئەوان شەڕی کرد و خەڵکانی شام پاشەکشێ و ڕوویان کردە سەنگەرەکانی خۆیان. مەعن کوڕی زایدەی شەیبانی و باوکی یەحیا جوزامی لەسەر ڕێگەی ئەوان دانیشتبوون. کاتێك هاوەڵانی مالك لەبەردەم ئەوان تێپەڕین، لەشوێنەکانی خۆیان هاتنەدەر و هێرشیان کردنەسەر. کوڕی هوبەیرە لەبوورجی خەلالین بوو. شەویان بەشەڕ کردن بەسەر برد. کوڕی هوبەیرە کەسی بۆ لایب مەعن نارد و فەرمانی پێدا بگەڕێتەوە. گەڕایەوە. هەردوو لای شەڕکەر، چەند ڕۆژێك چاوەڕێیان کرد. دواتر خەڵکانی واست لەگەل مەعن و محەممەد کوڕی نوباتە هاتنەدەر. شەڕکەرانی حەسەن ڕووبەڕوویان بوونەوە و شکستیان پێهێنان و بەرەو فورات پاشەکشێیان پێ کردن. گەڕانەوە و بینیان کوڕی مالك کوڕی هەیسەم کوژراوە. کاتێك باوکی جەستەی کوژراوی ئەوی بینی، وتی: دوای تۆ، نفرین و نەحلەت لەژیان. هێرشیان کردە سەر خەڵکانی واست و شەڕیان دەست پێکرد و بۆ ناو شارەکە، پاشەکشێیان پێکردن.

مالك بەردەوام کەشتییەکانی پڕدەکرد لەدار و چیلکە و دەیسوتاند. کوڕی هوبەیرە ئەم کەشتییانە بەقولاب، دەردەهێنایەوە. پانزە ڕۆژیان بەمشێوەیە بەسەر برد.

کاتێك بازنەی گەمارۆدانەکە، گوشاری خستنەسەرو گرفتارییەکان زیادی کرد، خوازیاری ئاشتی بوون. داوای پەیمانی ئاشتییان نەکرد مەگەر ئەو کاتەی هەواڵی کوژرانی مەروانیان بیست. ئیسماعیل کوڕی عەبدوڵڵەی قەسری، لەکوژرانی مەروان ئاگاداری کردنەوە و وتی: مەروان کوژراوە، بۆچ مەبەست و ئارمانێك شەڕ دەکەن؟ هاوەڵانی کوڕی هوبەیرە، هێرشیان کردەسەر. یەمانییەکان وتیان: هاوکاری مەروان ناکەین چوونکە ئەنجامی کردەوەکانی ئەو لەناو ئێمەدا ئەوە بوو کەهەمیشە هەیە. خەڵکانی نەزار وتیان: شەڕ ناکەین تا ئەو کاتەی خەڵکانی یەمان شان بەشانی ئێمە، شەڕ بکەن. هەژارەکانی خەڵك و گەنجەکان، بۆ هاوکاری کردنی ئەو، دەجەنگان.

کوڕی هوبەیرە بڕیاریدا خەڵکان بۆ رازی بوون بەفەرمانەکانی محەممەد کوڕی عەبدوڵڵە حەسەن کوڕی عەلی، هانبدات. نامەی بۆ نووسی بەڵام وەڵامەکەی درەنگ دەستکەوتووە. سەفاح نامەی بۆ یەمانییەکانی سوپاکەی هوبەیرە نووسی و تەماحی ئەوانی زیاد کرد. زیاد کوڕی ساڵح و زیاد کوڕی عەبدوڵڵە بۆ لای سەفاح بەرێکەوتن و بەڵێنیان بەکوڕی هوبەیرەدا، رەزامەندی باوکی عەباس بەدەست بێنن، بەڵام نەیانکرد. لەولایش، پەیك و نامەکان لەنێوان کوڕی هوبەیرە و ئەبووجەعفەر، هاتوچۆیان دەکرد. مەنسوری تاك دیناری ئەمانی بەکوڕی هوبەیرە بەخشی و نامەیەکی لەمبارەوە نووسی. کوڕی هوبەیرە چل ڕۆژ چاوەڕێی و لەگەڵ زانا و گەورەکانی خەڵك، راوێژی کرد. دواتر رازی بوو و ئەبووجەعفەری لەرەزامەندی خۆی ئاگادار کردەوە. ئەبووجەعفەر نامەکەی بۆ لای سەفاحی برای ڕەوانە کرد و سەفاح فەرمانی بەمەنسوردا رێز لەپەیمان نامەکە بگرێت و بەڵێنەکانی بباتەسەر.

کاتێك پەیمانی ئەمان بەخشینەکە کۆتایی پێهات، کوڕی هوبەیرە لەگەڵ هەزار و سێسەد کەس لەخەڵکانی بووخارا، بۆ لای ئەبووجەعفەر بەرێکەوت. ویستی سوار ماینەکەی خۆی بڕواتە لای. دەرگاوان، سەلام کوڕی سەلیم، هەستا و وتی: بەخێر بێیت باوکی خالید، بەخۆشی و تەندروستی دابەزە. دابەزی. دەوروبەری خێوەتەکەی مەنسور بەدەهەزار کەس لەخوراسانییەکان دەپارێزرا. دۆشەکێکیان هێنا و لەسەری دانیشت. فەرماندەکانیان بردە ژوور و دواتر بەتەنیایی کوڕی هوبەیرەی، بانگ کردە ژوور. کوڕی هوبەیرە، دەڕۆشتە لای و

کاژێرێك گفتوگۆی لەگەڵ دەکرد. دواتر چاوەڕێ دەبوو. ڕۆژێك دەڕۆشت و ڕۆژێك نەدەڕۆشت. هەموو جارێك لەگەڵ پێنسەد سوار و پیادە دەڕۆشتە لای. بەنەبووجەعفەریان وت: کوڕی هوبەیرە دێت و سوپاییەکان کوڕنوشی بۆ دەبەن وەك بڵێی گەورەیی و ڕێزی خۆی لەدەست نەداوە. ئەبووجەعفەر فەرمانی پێدا تەنیا لەگەڵ کەسە نزیکەکانی سەردانی بکات. کوڕی هوبەیرە لەگەڵ سی کەس دەڕۆشتە لای و هێندی هێندی ژمارەیان بۆ سێ و چوار کەس، کەمی کرد.

کوڕی هوبەیرە ڕۆژێك لەگەڵ مەنسور دەپەیڤی و لەناو قسەکانیدا وتی: هێی(یا ئەی پیاو) دواتر لەوتەکەی خۆی پەشیمان بوویەوە وتی: سەروەرەم، تاماوەیەك پێش ئێستا بەم شێوەیە قسەم لەگەڵ خەڵکان دەکرد. لەزارم دەرچوو و وتەیەکی نەشیاوە. سەفاح، زەختی لەباوکی جەعفەر کرد تا کوڕی هوبەیرە بکوژێت. مەنسور داوای لێکرد بیبەخشێت. سەرئەنجام سەفاح نامەی نووسی و وتی: یا بێ دەرنگ خوێنی دەرێژیت یا کەس دەنێرم تا ئەو لەخێوەتەکەی تۆ بێنێتەدەر و خوێنی بڕێژێت.

مەنسور بڕیاریدا بیکوژێت. خازم کوڕی خەزیمەی لەگەڵ هەیسەم کوڕی شوعبە کوڕی زوهەیر ڕەوانە کرد و دەرگای گەنجینەکانیان مۆر کرد. دواتر کەسی بۆ لای گەورەکانی هاوەڵانی کوڕی هوبەیرە لەخەڵکانی قەیس و موزەرنارد و ئەوانی بانگێشت کرد. حەوسەرە کوڕی سوهەیل و محەممەد کوڕی نوباتە لەگەڵ بیست و دوو کەسی دیکە بۆ لای ئەو ڕۆشتن. سەلامە کوڕی سەلیم هات و وتی: حەوسەرە و کوڕی نوباتە لەکوێن؟ ئەم دووانە ڕۆشتنە ژوور. ئەبووجەعفەر، عوسمان کوڕی نەهیکی لەگەڵ سەد شمشێر وەشێن لەناو خێوەتەکەی خۆی دانابوو. شمشێرەکانی ئەو دووانەیان گرت و شانیان بەستنەوە. دواتر کەسانی دیکەی بەم شێوەیە دوو کەس دوو کەس بانگ دەکرد و شمشێرەکانیان لێدەستاندن و شانیان دەبەستنەوە. یەکێك لەوان وتی: پەیمانی خواییتان بەنێمەدا و ئێستا پەیمانەکەی خۆتان دەشکێنن. هیوادارم خوا، تۆڵەتان لێبکاتەوە. کوڕی نوباتە دەستی بەڕیشی خۆیدا دەهێنا و دەیوت: پێشتر چاوەڕوانی ئەمەم دەکرد.

خازم و هەیسەم لەگەڵ سەد شەڕکەر بۆ کوشتنی کوڕی هوبەیرە بەڕێکەوتن و وتیان: دەمانەوێت سامانەکان هەڵبگرین. بەدەرگاوانەکەی وت: ڕێگەی گەنجینەیان نیشان بدە. ئەوان لەبەرابەر هەر ماڵێك چەند کەسێکیان دانا و هێرشیان کردە سەر خۆی و کوڕەکەی داوود و ژمارەیەك لەکۆیلەکانی. کوڕێکی منداڵ لەسەر باوەشی بوو. کاتێك هێرشیان کرد،

دەرگاوانەکەی، خۆڕاگری کرد. هەیسەم کوڕی شوعبە بەشمشێر شادەماری ملی قرتاند و ئەوی کوشت. کوڕەکەی داوود شەڕی دەستپێکرد و ئەو، کوڕە بچوکەکەی لەسەر کۆشی دوور خستەوە و وتی: دەست لەم کوڕە هەڵبگرن. سەری خستە سەرزەوی و ئەوان، سەریان بڕی. سەری ئەوانیان بردە لای ئەبووجەعفەر. ئەو، ئەمانی بەهەموو خەڵکان بەخشی جگە لەعەبدمەلیك کوڕی بیشر و خالید کوڕی سەلەی مەخزومی و عەمرۆ کوڕی زەر. زیاد کوڕی عەبدوالله بۆ کوڕی زەڕ داوای ئەمانی کردج. مەنسور ئەمانی پێبەخشی، حەکەم هەڵات و ئەبووجەعفەر ئەمانی بەخالید بەخشی بەڵام سەفاح ئەوی کوشت و گرنگی بەئەمانەکەی ئەبووجەعفەر نەدا. باوکی عەتای هیندی لەپرسەی کوڕی هوبەیرەدا وتی:

الا ان عينا لم تجد يوم واسط	عليك بجاری دمعها لجمود
عشية قم النائحات و صفقت	اكف بايدی مأتم و خدود
فان تمس مهجور الفتاء فربما	اقام به بعد الوفود وفود
فانك لم تبعد على متعهد	بلى كل من تحت التراب بعيد

یانی: ئەو چاوەی لەشەڕی واست بارانی فرمێسك بۆ تۆ نەبارێنێت، وەك سەرچاوەیەکی وشك لەقەڵەم دەدرێت. ئەو ئێوارێ کەژنانی شینگێڕ، پرسەیان گێڕا و بەچنگ و نینۆك، روخساری وەك گوڵی خۆیان بریندار دەکرد. ئەگەر ماڵەکەت لەمیوانەکان چۆڵ بێت، ترسمان نییە چوونکە هەموان دەزانن لەکاتی ژیانی تۆ، دەستەی میوانەکان یەك لەدوای یەك دادەبەزین و خەمخۆرێکیان دەبینی. تۆ خۆت لەو کەسانە نەشاردەوە و روخساری خۆت دانەپۆشی کەتازە چاویان بەتۆ کەوتبێت، چوونکە هەر کەس لەژێر خاکدا بخەوێت، زۆر بەدوور لەقەڵەم دەدرێت.

کوژرانی کارگوزاری باوکی سەلە لە پارس

لەم ساڵەدا ئەبوموسلیمی خوراسانی، محەممەد کوڕی ئەشعەسی وەك فەرمانداری پارس ڕەوانە و فەرمانی پێدا هاوەڵان و کارگوزارانی باوکی سەلەی سرکەفرۆش، کوشتار بکات. ئەو کارەی کرد. سەفاح، مامی خۆی عیسای بۆ پارس ڕەوانە کرد کەمحەممەد کوڕی ئەشعەس فەمانڕەواکەی بووەو. محەممەد بڕیاریدا عیسا بکوژێت بەڵام پێیان وت: ئەم کارە بۆ تۆ ڕەوا نییە. وتی: ڕەوایە چوونکە ئەبوموسلیم فەرمانی پێداوم هەرکەس هات و خوازیاری فەرمانداری بوو، بیکوژم. عیسای لەترسی دەرئەنجامەکان، نەکوشت. سوێند و

پەیمانی بەهێزی لەعیسا وەرگرت کەهەرگیز نەڕواتە سەر تەختی وتاردان و شمشێر لەکەمەر نەبەستێت مەگەر بۆ شەڕ کردن لەڕێگەی خوا. دوای ئەوە،عیسا هیچ کات شمشێری لەکەمەر نەبەست و کاروباری فەرمانڕەوایەتی نەگرتەدەست. سەفاح، ئیسماعیل کوڕی عەلی وەك فەرمانداری پارس ڕەوانە کرد.

فەرمانڕەوایەتی یەحیا کوڕی محەممەد لەموسڵ و گێڕانەوەکان لەمبارەوە

لەم ساڵەدا سەفاح، براکەی خۆی یەحیا کوڕی محەممەدی وەك فەرماندار لەجیاتی محەممەد کوڕی سول، ڕەوانە کرد.

هۆکاری ئەم کارە ئەوە بوو کەخەڵکانی موسڵ بەفەرمانڕەوایەتی محەممەد کوڕی سوڵ رازی نەبوون و وتیان: دەبێت موالی خەسعەم فەرمانداری ئێمە بێت. ئەویان دەرکرد. محەممەد، نامەی بۆ سەفاح نووسی و لەم کارە ئاگاداری کردەوە. سەفاح، یەحیای برای وەك فەرمانداری ئەم شارە دەستنیشان و دوانزە هەزار پیاوی شەڕکەری خستە بەردەست. ئەو هات و لەکۆشکی فەرمانڕەوایەتی لەتەنیشت مزگەوتی گشتی، دابەزی. هیچ کارێکی لەبەرابەر خەڵکانی موسڵ ئەنجام نەدا کە بەناپەسەندی بزانن. دواتر ئەوانی بانگ کرد و دوانزە کەس لەوانی کوشت. خەڵکی شار ترسان و کەل و پەلی شەڕیان هەڵگرت بەڵام ئەمانی پێبەخشین و فەرمانیدا کەجاڕیاندا: هەرکەس بڕواتە ناو مزگەوتی گشتی، ئەمانی هەیە. خەڵك بەپەلە بەرەو مزگەوتەکە بەڕێکەوتن. یەحیا پیاوانی لەبەردەم دەرگای مزگەوتەکەدانا کە بێ بەزەییانە خەڵکیان کوشتار کرد و خوێنرێژیان لەرادەبەدەر کرد. مزگەوتەکەیان کردە دەریایەکی خوێن. دەڵێن: پانزە هەزار کەسی کوشت و تۆماری ژیانی زۆر لەخەڵکانی کۆتایی پێهێنا چ ئەوانەی ئەنگوستیلەیان لەدەستا بوو چ ئەوانەی نەیانبوو.

کاتێك شەو داهات، یەحیا دەنگی شین و گریانی ئەو ژنانەی بیست کەپیاوەکانیان کوژرا بوون. لەهۆکاری شین و گریانەکەی پرسی و ئاگاداریان کردەوە. وتی: کاتێك هەتاو، هەڵهات، ژنان و منالآن کوشتار بکەن. ئەو کارەیان کرد و سێ رۆژیان بەکوشتار ژن و منالەکان بەسەر برد. فەرماندەیەك لەناو سوپاکەیدا دەبینرا کەچوار هەزار ڕەشپێستی

لەژێر دەستا بوو. ئەوان ژمارەیەکی زۆری ژنانیان دزی و لەگەڵ خۆیان بردیان.

کاتێك یەحیا ڕۆژی سێیەمی بەکوشتاری بەکۆمەڵ بەسەر برد، لەرۆژی چوارەم نزیك کەوتەوە و لەپێش خۆیەوە شمشێر دەرکێشراوەکان دەبینران. ژنێك ڕێگەی لێ بەست وجڵەوی ئەسپەکەی گرت. هاوەڵانی بڕیاریاندا ژنەکە بکوژن بەلاّم یەحیا، ڕێگەی ئەو کارەی لێگرتن. ژنەکە پێی وت: ئایا تۆ لەهاشمییەکان نیت؟ ئایا ئامۆزای پێغەمبەر(د.خ) نیت؟ پێت عەیب نییە ژنە سەرفەرازەکانی عەرەب بەدەستی ڕەشپێستەکان دەرفێندرێن؟ یەحیا نەیتوانی وەلاّمی بداتەوە و کەسی ڕەوانە کرد تا شوێنی مانەوەی خۆی نیشان بدات چوونکە وتەکانی کاریگەری لەسەر ئەودانا. کاتێك بەیانی داهات، ڕەشپێستەکانی کۆکردەوە تا کرێکیان پێبدات. کۆبوونەوە. فەرمانی کوشتاری بەکۆمەڵی ئەوانی دەرکرد و تەنانەت یەك کەس لەوان بەزیندووی ڕزگاری نەبوو.

دەستەیەك دەڵێن: هۆکاری کوشتنی خەڵکانی موسڵ، کردەوەکانی خۆیان بوو. وەك بڵێی هاورێی ئومەوییەکان و دوژمنی عەباسییەکان بوون. دەڵێن: ژنێك سەری خۆی شۆرد و کەفاوەکەی لەسەر بانەکەیەوە ڕژاندە خوار و بەر سەری یەکێك لەخوراسانییەکان کەوت. گومانی کرد بەئەنقەست ئەو کارەی کردووە. ڕۆشتە ناو ماڵەکە و کەسانی ناو ماڵەکەی کوشت. خەڵکی شار شۆڕشیان دەستپێکرد و ئەویان کوشت و بەمشێوەیە ئاژاوە، بڵێسەی سەند.

یەکێك لەکوژراوەکان مەعروف کوڕی ئەبی مەعروف بوو کە بەپیاوێکی خواپەرەست و خۆپارێز دەناسرا. زۆر لەهاوەڵانی پێغەمبەری بینیبوو و وتاری ئەوانی بیستبوو.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا سەفاح، مەنسوری تاك دیناری برای وەك فەرمانداری جەزیرە و ئەرمەنستان و ئازەربایەجان، ڕەوانە کرد. هەروەها لەم ساڵەدا فەرمانداری سواد و کوفەی لەمامی سەندەوە وئەوی وەك فەرمانداری مەککە و یەمەن و یەمامە و مەدینە، دەستنیشان کرد. لەجێگەکەی ئەو، برازاکەی، عیسا کوڕی موسا کوڕی محەممەدی وەك فەرمانداری کوفە، دیاریکرد سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی کوفەی بەباوکی لەیلی سپارد. کارگوزاری بەسرە، لەم ساڵەدا سوفیان کوڕی عوێەیینەی مەهلەبی بوو وسەرپەرەستی

دامەزراوەی داد، حەجاج کوڕی ئەرتاق، فەرمانداری سند، مەنسور کوڕی جمهور، فەرمانداری پارس، محەممەد کوڕی ئەشعەس، فەرمانداری جەزیرە و ئەرمەنستان و ئازەربایەجان، ئەبووجەعفەر محەممەد کوڕی عەلی، فەرمانداری موسڵ، یەحیا کوڕی محەممەد کوڕی عەلی؛ فەرمانڕەوای شام عەبدوالله کوڕی عەلی، فەمانداری میسر، باوکی عەون عەبدولمەلیك کوڕی یەزید، فەرمانداری خوراسان و کوێستانەکان ئەبوموسلیم و سەرپەرەستی دیوان، خالید کوڕی بەرمەك بوو.

لەم ساڵەدا داوود کوڕی عەلی ئایینی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن یا کوژران: عەبدوالله کوڕی ئەبی نوجەیح، ئیسحاق کوڕی عەبدوالله کوڕی ئەبی تەڵحەی ئەنساری، یەحیا کوڕی معاویە کوڕی هوشام کوڕی عەبدولمەلیك لەگەڵ مەروان کوڕی محەممەد کەهەردووکیان لەزاب کوژران، یەحیا کوڕی عەبدولرەحمان برای عەبدولرەحمان کە لەناو شاری ئاندۆلۆس کوژرا، یونس کوڕی موغەیرە کوڕی حەلین لەدیمەشق و کاتێك عەبدوالله کوڕی عەلی ڕۆشتە ئەم شارە و ئەوی، لەوێ کوشت، ساڵەکانی ژیانی سەد و بیست ساڵ درێژەی کێشا، دوو پیاوی خوراسانی ئەویان کوشت کەنەیاندەناسی و کاتێك ناسیانەوە، بۆی گریان. دەستەیەك دەڵێن: بەمشێوەیە نەبوو بەڵکو چوارپێیەك گازی لێگرت و کوشتی. ئەو، سۆمای چاوەکانی لەدەست دابوو. سەفوان کوڕی سولەیم موالی حومەید کوڕی عەبدولرەحمان، محەممەد کوڕی ئەبی بەکر کوڕی محەممەد کوڕی عەمرۆ کوڕی حەزم لەمەدینە کەدادیار بوو، هومام کوڕی مونبە، عەبدوالله کوڕی عەوف، سەعید کوڕی سلێمان کوڕی زەید کوڕی سابتی ئەنساری، خوبەیب کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی خوبەیب کوڕی یەساری ئەنساری خاڵی عوبەیدالله کوڕی عومەری عومەری، عومارە کوڕی ئەبی حەفسە کەناوی (باوکی حەفسەیە)، سابت موالی عەتیك کوڕی ئەزد و ئەو باوکی حەرەمی بەنازناوی باوکی ڕوەح بوو، عەبدوالله کوڕی تاووس کوڕی کەیسانی هەمەدانی لەخواپەرەستان و خۆپارێزان و باوەڕدارانی یەمەن.

ڕووداوەکانی ساڵی سەدو سیی و سێی کۆچی((٧٥٠- ٧٥١ زایینی))

زاڵبوونی ڕۆمییەکان بەسەر مەلّتییە

لەم ساڵەدا کۆنستانتین پاشای ڕۆم هێرشی کردە سەر کەمخ و مەلّتییە. سەرەتا لەگەڵ خەڵکی کەمخ شەڕی کردو ئەوان پەیك و پەیامیان بۆ خەڵکانی مەلّتییە ڕەوانە و داوای هاوکارییان لێکردن. هەشسەد پیاوی شەڕکەر لەمەلّتییەوە بەرەو کەرخ بەرێکەوتن. پاشای ڕۆم ڕووبەڕوویان بوویەوە و ئەوان شکستیان خوارد و هەلاّتن. ڕۆمییەکان هێرشیان کردە سەر شەرکەرانی مەلّتییە و دەوریان گرتن. ئەم دوورگەیە لەم کاتەدا گرفتاری ئاژاوەیەك بوو کەباسمان کرد. کارگوزارەکەی، موسا کوڕی کەعب، لەحەڕان بوو.

کۆنستانتین پەیامی بۆ خەڵکانی مەلّتییە نارد: من تەنیا بەئاگادار بوونی موسوڵمانان و بەهۆکاری ناسازگاری ئەوان لەناو خۆیان، گەمارۆم خستۆتە سەر ئێوە. ئێوە ئەمانتان پێبەخشراوە تا بۆ ولاّتە ئیسلامییەکان بگەڕێنەوە بۆ ئەوەی دەست بەسەر مەلّتییەدا بگرم و وێرانی بکەم. ئەوان ڕازی نەبوون. کۆنستانتین، کەشکەنجیرەکانی هەڵبەست. موسوڵمانەکان ڕازی بوون و شارەکەی خۆیان بەمەرجی ئەمان بەخشین، تەسلیم کرد و ڕوویان لەسەرزەمینە ئیسلامییەکان کرد. ئەوەی توانییان لەگەڵ خۆیان بردیان و ئەوەی نەیانتوانی، خستیانە ناو چاڵ و ڕوبارەکان.

کاتێك کۆچیان کرد، ڕۆمییەکان شارەکەیان، خاپوور کرد و دواتر گەڕانەوە و خەڵکەکەی لەسەرزەمینەکانی جەزیرە بلاّو بوونەوە. پاشای ڕۆم ڕۆشتە کالیکلا و لەمەرجی خەسی دابەزی و کوشانی ئەرمەنی ڕەوانە کرد و گەمارۆی خستەسەر. چەند برایەکی ئەرمەنی، لەخەڵکی شارەکە، کەلێنێکیان لەدیواری شارەکە دروست کرد. ئەوان دەستیان بەسەر شارەکەدا گرت و پیاوەکانیان کوشت و ژنەکانیان، ئەسیر کرد. ئەو، (قایمی) بۆ لای پاشای ڕۆم، ڕەوانە کرد.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا سەفاح، سلێمانی مامی وەك فەرمانداری بەسرە و گوندەکانی دەوروبەری و شارەکانی دیجلە و مێهر گەنگ دژ (جانقەزەق) دەستنیشان و فەرمانداری ئەهوازی بەمامەکەی دیکەی، یانی ئیسماعیل سپارد.

هەروەها لەم ساڵەدا داوود کوڕی عەلی، هەموو ئومەوییەکانی مەککە و مەدینەی کوشت. کاتێك مەبەستی کوشتاری ئەوانی کرد، عەبدوڵلە کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن پێی وت: براکەم، ئەگەر ئەوان بکوژیت، شانازی بەسەر چ کەسێکەوە دەکەیت کەپاشایەتیت لەدەست دەرهێنابێت؟ ئەمە بۆ تۆ بەس نییە کە لەبەیانییەوە تا ئێوارێ تۆ و شکۆ و مەزنی تۆ دەبینن کەئەوان ڕیسوا و سووك دەکەیت؟ بەڵام ڕازی نەبوو و هەموویانی کوشت.

لەم ساڵەدا لەمانگی ڕەبیع الاوەل/ ئۆکتۆبەری ٧٥٠ زایینی، داوود کوڕی عەلی لەمەدینە مرد و کاتێك سەردەمی مەرگی هات، کوڕەکەی، موسا کوڕی داوودی وەك جێگری خۆی دیاریکرد. کاتێك سەفاح لەمردنی ئەو ئاگادار بوویەوە، خاڵەکەی خۆی، زیاد کوڕی عەبدوڵلە کوڕی عەبدمەدانی وەك فەرمانداری مەککە و مەدینە و تایف دەستنیشان و محەممەد کوڕی یەزید کوڕی عەبدوڵلە کوڕی عەبدمەدانی وەك فەرمانداری یەمەن، ڕەوانە کرد. کاتێك زیاد هاتە مەدینە، ئیبراهیم کوڕی حەسانی سولەمی بۆ هێرش کردنە سەر یەزید کوڕی عومەر کوڕی هوبەیرە بۆ یەمامە ڕەوانە کرد کەخۆی و هاوەڵانی کوشت و لەناوی بردن.

هەروەها لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی ئەشعەس، بەرەو ئەفریقییە بەڕێکەوت و شەڕی لەگەڵ خەڵکەکەی کرد و دەستی بەسەر ئەو سەرزەمینەدا گرت. لەم ساڵەدا شەریك کوڕی شێخ مێهری، لەبووخارا، دژی ئەبوموسلیم ڕاپەڕی و بۆ کارەکانی، سەرکۆنەی کرد و وتی: بۆ ئەوە شوێنکەوتنی بنەماڵەی محەممەدمان هەڵنەبژارد کەخوێنڕێژی ببینین و کارەکان لەسەر بنەمای ناڕاستی بسووڕێن. زیاتر لەسی هەزار کەس لەدەوری کۆبوونەوە. ئەبوموسلیم زیاد کوڕی ساڵحی خوزاعی بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەو نارد. زیاد، شەڕی لەگەڵ کرد و لەناوی برد.

هەروەها لەم ساڵەدا باوکی داوود خالید کوڕی ئیبراهیم ڕووی کردە خوتەل و دەستی بەسەردا گرت. پاشاکەی، حوبەیش کوڕی شەبل لەبەرابەر ئەو خۆڕاگری نەکرد بەڵکو خۆی و گەورەکان، خۆیان داشارد. کاتێك باوکی داوود گوشاری خستەسەر، لەگەڵ کۆیلە و

نۆکەرەکانی هاتەدەر و بەرێکەوت تا گەیشتە سەرزەمینی فەرغانە. دواتر ڕۆشتنە ناو شارەکانی تورك و لەوێوە بۆ لای پاشای چین، ملی ڕێگەیان گرتەبەر. باوکی داوود، هەرکەسێکی توانی، ئەسیر و بۆ ئەبوموسلیمی نارد.

هەروەها لەم ساڵەدا عەبدولرەحمان کوڕی یەیزد کوڕی موهەلیب، لەموسڵ کوژرا. ئەو کەسەی پێیان دەوت سلێمان و بەئەسوەد ناسرا بوو، ئەمانی پێبەخشی و دواتر، کوشتی.

هەروەها لەم ساڵەدا ساڵح کوڕی عەلی، سەعید کوڕی عەبدوڵلای بۆ شەڕی هاوینە ڕەوانە کرد تا لەولای دروب، شەڕی ئەزمون بکات.

لەم ساڵەدا یەحیا کوڕی محەممەد فەرمانداری موسڵ لەسەر کار لابرا و لەجێگەی ئەو، ئیسماعیل کوڕی عەلی هاتە سەرکار. لەبەر ئەوە یەحیایان لەسەر کار لابرد چوونکە کوشتاری بەکۆمەڵی لەموسڵ ئەنجامدا و کردەوە قێزەونەکانی بۆ هەمیشە وەك یادگار، مایەوە.

زیاد کوڕی عەبدوڵلای حارسی، ئایینی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. کارگوزارەکان هەمان کەسانی ساڵی پێش بوون جگە لەحیجاز و موسڵ و یەمەن کەئاماژەمان پێدان.

هەروەها لەم ساڵەدا ئێخشیدی فەرغانە لەگەڵ پاشای چاچ، ڕێگەی ناسازگاری گرتەبەر. ئێخشید داوای هاوکاری لەپاشای چین کرد و پاشای چین، سەد هەزار شەڕکەری بۆ نارد. گەمارۆیان خستە سەر پاشای چاچ و ئەو، لەسەر فەرمانی پاشای چین، خۆی تەسلیم کرد. بەڵام زیانیان لەخۆی و کەسەکانی، نەدا. ئەم هەواڵە بە ئەبوموسلیم گەیشت و زیاد کوڕی ساڵحی بۆ شەڕی ئەوان ڕەوانە کرد. لەکەنارەکانی ڕووباری تەراز، ڕووبەڕووی یەك بوونەوە و موسوڵمانان سەرکەوتنیان بەدەست هێنا و نزیکەی پەنجا هەزار کەس، لەوانیان کوشت و بیست هەزار کەسیان ئەسیر کرد و کەسانی دیکە، هەڵاتن و ڕوویان کردە چین. ئەم ڕووداوە، لەزیحەجەی ١٣٣/ ژوئیەی ٧٥١ زایینی، ڕوویدا.

لەم ساڵەدا مەروان کوڕی ئەبی سەعید، کوڕی موعلی زورەقی ئەنساری و عەلی کوڕی بەزیمە موالی جابر کوڕی سەمورەی سوایی، ماڵئاواییان لەجیهان کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و سیی و چوارەمی کۆچی (٧٥١- ٧٥٢ زایینی)

شۆڕشی بەسام کوڕی ئیبراهیم

لەم ساڵەدا بەسام کوڕی ئیبراهیم کوڕی بەسام، سەرپێچی و نافەرمانی کردنی بنەماڵەی عەباسی ئاشکرا کرد. ئەو لەشەڕکەرە بوێرەکانی خوراسان و یەکێك لەسوارکارە پاڵەوانەکانی ئەوان بوو. خۆی و دەستەیەك لەهاوەڵان و هاورێکانی بەنهێنی ڕۆشتنە مەداین. سەفاح، خازم کوڕی خەزیمەی بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەوان ڕەوانە کرد. هەردوولا بۆ شەڕ ڕیزیان بەست و سەرئەنجام، بەسام و شەڕکەرانی شکستیان خوارد و زۆربەیان کوژران. گەڕایەوە و لەزات مەتامیر تێپەڕی کەخاڵەکانی سەفاح، لەوێ دەژیان. ئەوان لەخەڵکانی عەبدمەدان و ژمارەیان دەگەیشتە سی و پێنج پیاو. هەژدە پیاوی دیکە و حەفدە کەس لەموالییەکانیان، لەگەڵ ئەواندا بوون (ژمارەیان بەگشتی حەفتا کەس بوو). سلاوی لەوان نەکرد. کاتێك لای ئەوان تێپەڕی، جوێنبارانیان کرد. پێشتریش ڕق و کینەی ئەوانی لەدڵدا بوو و ئەمە بەدوای چارەنووسی موغەیرە کوڕی فەزع و پەنا بردنی ئەو بۆ ئەمان بوو. موغەیرە یەکێك بوو لەهاوەڵانی بەسام. خازم گەڕایەوە و سەبارەت بەچارەنووسی موغەیرە پرسیاری لێکردن. وتیان: پیاوێکی نەناسراو هاوشێوەی ڕێبووار هاتە گوندەکەی ئێمە، شەوێك مایەوە و دواتر درێژەی بەرێگەکەی خۆیدا. بەوانی وت: ئێوە خاڵەکانی سەروەری باوەڕدارانن، پیاوێك لەدوژمنەکانی دێتە گوندەکەی ئێوە و ئاسوودە لای ئێوە دەژیت! بۆ هێرشتان نەکردەسەر و دەستگیرتان نەکرد؟ بەشێوەیەکی ناشیرین وەلامیان دایەوە. خازم، فەرمانی کوشتنی هەموویانی دەرکرد و ماڵەکانی ئەوانی خاپوور و سامانی ئەوانی، بەتالان برد. دواتر درێژەی بەرێگەکەی خۆیدا.

یەمانییەکان لەم کارە ئاگادار بوونەوە و زیاد کوڕی عەبدوڵلەی حارسی ڕۆشتە لای سەفاح. پێیان وت: خازم بوێر بووە، تۆی ڕیسوا و خاڵەکانی تۆی کوشتووە. خاڵەکانت لەسەرزەمینە دوورەکانەوە هاتن و شارەکانیان بڕی و شانازیان بەتۆوە دەکرد تا لەبەخششەکانی تۆ کەڵك وەربگرن. سەرئەنجام لەپەنای تۆدا جێگیر بوون بەلام خازم

ئەوانی کوشت و ماڵەکانی وێران و سامانەکانی تاڵان کردن بێ ئەوەی گوناحێکیان ئەنجام دابێت. سەففاح، بڕیاریدا خازم بکوژێت. موسا کوڕی کەعب و باوکی جەهم کوڕی عەتییە ئەمەیان بیست و ڕۆشتنە لای سەففاح و پێیان وت: ئەی سەروەری باوەڕداران، ئێمە لەکردەوەی خەڵکان ئاگادارین وبیستوومانە دەتەوێت، خازم بکوژیت. پەنا دەبەین بۆ خوا و داوا دەکەین ئەو کارە نەکەیت چوونکە ئەو فەرمانبەر و گوێرایەڵی فەرمانەکانی تۆیە. قورسایی باری کەسێکی ئاوا، شیاوە شانی بخرێتەبەر. شوێنکەوتەکانی ئێوە لەخەڵکانی خوراسان، ئێوەیان پێش ماڵ و منداڵەکانی خۆیان خست و خراپەخوازان و نەیارانی ئێوەیان کوشت. تۆ شیاوترین کەس بۆ بەخشینی گوناحەکانی ئەوانیت. ئەگەر بڕیاری کوشتنی ئەوتداوە، دەستی خۆت بەخوێنی ئەو پیس مەکە بەڵکو بۆ کارێکی دژوار ڕەوانەی بکە چوونکە ئەگەر کوژرا بەمەبەستەکەت دەگەیت وئەگەر سەرکەوتنی بەدەست هێنا، دەبێتە هۆی بەختەوەری تۆ.

ڕێگەیان بۆ دانا تا خازم بۆ شەڕی خەواریج ڕەوانە بکات کە لەعوممان و جەزیری کوڕی کاوان کۆبوونەوە و لەگەڵ شەیبان کوڕی عەبدعەزیزی یەشکری ئاڵای شۆڕشیان بەرز کردۆتەوە. سەففاح فەرمانیدا لەگەڵ حەوتسەد شەڕکەر، بەرێکەوێت. نامەی بۆ سلێمان کوڕی عەلی، فەرمانداری بەسرە نووسی تا ئەوان بۆ دوورگەی کوڕی کاوان و عوممان ڕەوانە بکات. خازم بەرەو ئەو دیارە بەرێکەوت.

چارەنووسی خەواریج و کوژرانی شەیبان کوڕی عەبدعەزیز

خازم لەگەڵ سوپاکەی خۆی بەرەو بەسرە بەرێکەوت. لەناو خزم و کەسەکانی خۆی لەخەڵکانی مەرورووذ کەسانێکی هەڵبژاردبوو کەبەهێزی ئەوان، پشت ئەستوور و دڵگەرم بوو. کاتێك گەیشتە بەسرە، سلێمان ئەوانی سوار کەشتی و ژمارەیەك لەخەڵکانی تەمیمی، پەیوەستی ئەوان کرد. ئەوان لەدەریا درێژەیان بەرێگەی خۆیاندا تا لەدوورگەی کوڕی کاوان، لەنگەریان گرت. خازم، فەزلە کوڕی نوعەیمی نەهشەلی لەگەڵ پێنسەد شەڕکەر بۆ شەڕی شەیبان ڕەوانە کرد. ئەوان، ڕووبەرووی یەکبوونەوە و شەڕیان دەستپێکرد. شەیبان و هاوەڵانی سوار کەشتی بوون و بەرەو عوممان بەرێکەوتن. هاوەڵانی ئەو، شوێنکەوتەی ئایینی سەفەرییەکان بوون. کاتێك گەیشتنە عوممان، جولەندی و

هاوەڵانی کە باوەڕیان بەئایینی ئەبازییەکان بوو، شەڕیان لەگەڵ ئەوان دەستپێکرد. شەڕەکە دژوار و شەیبان و هاوەڵانی کوشتار کران. لەکاتی گێڕانەوەی رووداوەکانی ساڵی ١٢٩/ ٧٤٧ زایینی، بەمشێوەیە، چۆنیەتی کوژرانی شەیبانمان، باس کرد.

خازم و هاوەڵانی رێگەی دەریایان گرتەبەر تا لەکەنارەکانی عوممان دابەزین. رێگەی بیابانیان گرتەبەر و لەگەڵ جولەندی و شەڕکەرەکانی، رووبەروو بوونەوە. ئەو رۆژە کوشتارێکی مەترسیدار کەوتە ناو شەڕکەرانی خازم و یەکێك لەبراکانی خۆی (لەدایکەوە) هاورێ لەگەڵ نەوەد کەس، کوژرا. بەیانی ئەو رۆژە، شەڕێکی قورسیان دەستپێکرد و لەم کاتەدا نۆسەد کەس لەخەواریج کوژران و نزیکەی نەوەد کەسیان لەئاگردا سوتێنران. دوای حەوت رۆژ لەهاتنی خازم، بەپێی ئەندێشە و بۆچوونی یەکێك لەهاوەڵانی، شەڕیان دەستپێکرد و پەموویان کرد بەنووکی رمەکان و نەوتیان لێدا و بۆ ماڵەکانی جولەندی و شوێنکەوتکەکانی ئەویان، هاویشت. کاتێك ئەمەیان کرد و ماڵەکان، گڕیان گرت، جولەندی و هاوەڵانی سەرقاڵی دامرکاندنەوە و کوژاندنەوەی ئاگرەکە و رزگار کردنی ماڵ و منداڵ وسامانەکانی خۆیان بوون. لەم کاتەدا خازم و شەڕکەرانی هێرشیان کردە و شمشێریان خستە ناو ئەوان و جولەندی و شەڕکەرانی ئەویان کوشتار کرد بەشێوەیەك کەژمارەی کوژراوەکان لەو رۆژەدا بۆ دەهەزار کەس، بەرز بوویەوە. سەری ئەوانیان بۆ بەسرە رەوانە و سلێمان بۆ سەفاحی نارد. خازم بۆ ماوەی یەك مانگ لەوێ مایەوە و سەرئەنجام سەفاح بانگی کرد. خازم بەرێکەوت.

شەڕی کەش

لەم ساڵەدا، باوکی داوود خالید کوڕی ئیبراهیم، بۆ شەڕی خەڵکانی کەش بەرێکەوت و ئەخریدی پاشای کوشت هەرچەندە گوێڕایەڵی فەرمانی عەباسییەکان بوو. هاوەڵانی ئەویشی کوشتار و دەفرە زێڕینە گرانبایییەکانی ئەوانی تاڵان کرد کەبەشێوەی نیگاری چینییەکان رازێنرابوویەوە و هاوشێوەی ئەوەیان نەبینیبوو. هەروەها زینی فراوان و کاڵای چینی نایابیان تاڵان کرد. خالید تاڵانییەکانی بۆ سەمەرقەند بۆ لای ئەبوموسلیم رەوانە کرد. ئەو، دەستەیەك لەگەورەکانی ئەوانی کوشت بەڵام تارانی برای ئەخریدی بەزیندووی هێشتەوە وەك پاشای خەڵکەکەی، دەستنیشانی کرد. ئەبوموسلیم دوای

گوشتاری خەڵکانی سەغد و بووخارا، بۆ مەرو گەڕایەوە و فەرمانیدا دیواری شارەکە نۆژەن و دروست بکەنەوە. زیاد کوڕی ساڵحی وەك فەرمانداری ئەو شارە دەستنیشان و باوکی داوود بەرەو بەڵخ، بەرێکەوت.

چارەنووسی مەنسور کوڕی جمهور

لەم ساڵەدا سەفاح، موسا کوڕی کەعبی بۆ سند و شەڕی مەنسور کوڕی جمهور، ڕەوانە کرد. بەرێکەوت و لەجێگەی خۆی موسەییب کوڕی زوهەیری وەك فەرماندەی پاسەوانەکانی سەفاح، دەستنیشان کرد. موسا ڕۆشتە سند و ڕووبەڕووی مەنسور بوویەوە کەدوانزە هەزار شەڕکەری لەگەڵدا بوو. مەنسور و سوپاکەی شکستیان خوارد و هەڵاتن و لەقوڵایی ریخەڵانەکان، لەتینویەتیدا مردن. دەستەیەك دەڵێن: گرفتاری ژانە سك بوو و لەئازارەکەی، مرد. جێگری مەنسور، لەهەڵاتنی ئەو ئاگادار بوویەوە و ژنان وماڵ و منداڵ وسامانەکانی ئەوی هەڵگرت و ڕۆشتە سەرزەمینی خەزەرەکان.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێ

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی یەزید کوڕی عەبدوواللە، کارگوزاری یەمەن، مرد و مەنسور، لەجێگەی ئەو، عەلی کوڕی ڕەبیع کوڕی عەبدوواللەی دانا.

هەروەها لەم ساڵەدا لەزی حەججە/ ژوئەنی ٧٥٢ زایینی، سەفاح لەحیرەوە ڕۆشتە ئەنبار. هەروەها لەم ساڵەدا ئەو، لەکوفەوە تا مەککە نیشانەکان و هێماکانی بۆ ڕێگاکان دانا.

عیسا کوڕی موسا، فەرمانداری کوفەئاییینی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی کوفە، کوڕی باوکی لەیلی، فەرمانداری مەدینە و مەککە و تایف و یەمامە، زیاد کوڕی عەبدوواللە، فەرمانداری یەمەن، عەلی کوڕی ڕەبیعی حارسی، فەرمانداری بەسرە و شارەکانی و گوندەکانی عوممان و دیجلە، سلێمان کوڕی عەلی، سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی بەسرە، عیباد کوڕی مەنسور، فەرمانڕەوای سند، موسا کوڕی کەعب، فەرمانڕەوای خوراسان و کوێستان، ئەبوموسلیم، فەرمانداری فەلەستین، ساڵح کوڕی عەلی، فەرمانداری میسر، باوکی عەون، فەرمانداری موسڵ،

ئیسماعیل کوڕی عەلی، لەئەرمەنستان یەزید کوڕی ئەسید فەرمانڕەوایەتی دەکرد، لەئازەربایەجان محەممەد کوڕی سوڵ، سەرپەرەستی دیوانی خەراج، خالید کوڕی بەرمەك، فەرمانڕەوای جەزیرەن باوکی جەعفەری تاك دیناری، لەئازەربایەجان و ئەرەمەنستان، ئەو کەسەی ئاماژەمان پێدا و لەشام، عەبدوڵلە کوڕی عەلی، فەرمانڕەوایەتی دەکرد.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی ئیسماعیل کوڕی سەعد کوڕی ئەبی وەقاس و سەعد کوڕی عومەر کوڕی سولەیمی زورەقی، مردن.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد وسی وپێنجی کۆچی ((٧٥٢- ٧٥٣ زایینی)

شۆڕشی زیاد کوڕی ساڵح

لەم ساڵەدا، زیاد کوڕی ساڵح، لەپانتاییەکانی ماوەرائەلنەهر، ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە و سەرپێچی فەرمانەکانی کرد. ئەبوموسلیم بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەو، لەشاری مەرو، بەڕێکەوت. باوکی داوود خالید کوڕی ئیبراهیم، نەسر کوڕی ڕاشدی بۆ تێرمێز نارد لەترسی ئەوەی نەکا زیاد کوڕی ساڵح، شەرکەران بۆ گرتنی کەشتی و سامانەکانی ئەو دیارە، ڕەوانە بکات. نەسر ئەو کارەی کرد و مایەوە. کەسانێك لەخەڵکی تاڵەقان لەگەڵ پیاوێك بەناوی باوکی ئیسحاق ڕاپەڕین و نەسر کوڕی ڕاشدیان کوشت. کاتێك ئەم هەواڵە بەباوکی داوود گەیشت، عیسا کوڕی ماهانی بۆ گرتنی بکوژەکان ڕەوانە کرد. عیسا، بەدوایاندا گەڕا و ئەوانی کوشت.

ئەبوموسلیم بەخێرایی بەڕێکەوت تا گەیشتە ئامول و سیباع کوڕی نوعمانی ئەزدی، هاوڕێیەتی ئەوی دەکرد. سیباع، ئەو کەسە بوو سەففاح، ئەوی بۆ لای زیاد کوڕی ساڵح ڕەوانە و فەرمانی پێدابوو ئەگەر دەرفەتی پێویستی دەستکەوت، هێرش بکاتە سەر ئەبوموسلیم و خوێنی بڕێژێت.

ئەبوموسلیم لەم کارە ئاگادار بوویەوە و سیباعی لەئامول زیندانی کرد و خۆی بەرەو بووخارا کەوتە ڕێ. کاتێك لەو شارە دابەزی، ژمارەیەك لەفەرماندەکانی سوپای زیاد کەرێگەی ناسازگاریان لەگەڵ ئەو گرتبووەبەر، هاتنە لای ئەبوموسلیم و ئاگاداریان کردەوە سیباع کوڕی نوعمان زیادی بۆ ئەم کارە هانداوە. ئەبوموسلیم فەرمانی بۆ کاروگوزارەکەی لەئامول نووسی تا سیبعان بکوژێت. کاتێك فەرماندەکانی زیاد پەیوەستی ئەبوموسلیم بوون، پەنای بۆ فەرمانداری گوندێك برد کەئەوی کوشت و سەری ئەوی تەسلیم بە ئەبوموسلیم کرد.

باوکی داوود بۆ لێپرسینەوە لەکارەکانی خەڵکی تاڵەقان چاوەڕێی کرد. ئەبوموسلیم نامەی بۆ نووسی و ئەوی لەکوژرانی زیاد ئاگادار کردەوە. ئەو ڕۆشتە کەش و عیسا کوڕی ماهانی بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی بەسام کوڕی ئیبراهیم نارد و سوپایەکی بۆ ساعەر،

بەرێخست. خەڵکەکەی خوازیاری ئاشتی بوون کەپێیان بەخشرا.

بەسام، عیسا نەیتوانی لەبەرابەر ئەو هیچ کارێك بکات. عیسا نامەی بۆ کامیل کوڕی موزەفەر، هاوڕێی نزیکی ئەبوموسلیم، نووسی و سەرکۆنەی باوکی داوودی و بەپێشداوەری و سەختگیری نەزانانە، تۆمەتباری کرد. ئەبوموسلیم نامەکانی بۆ باوکی داوود نارد وبۆی نووسی: ئەم پیاوە گەردن درێژە کەوەك یەکێك لەهاوەڵە نزیکەکانی خۆت هەڵبژاردووە، بزانە سەبارەت بەتۆ چی دەڵێت. باوکی داوود نامەی بۆ عیسا نووسی و ئەوی بانگ کردەوە. کاتێك گەیشت، ئەوی خستە زیندان و دووری خستەوە. سوپاییەکان هێرشیان کردەسەر و خوێنیان ڕشت. ئەبوموسلیم بۆ مەرو، گەڕایەوە.

شەڕ لەدوورگەی سیسیل

لەم ساڵەدا عەبدوالله کوڕی حەبیب، لەدوورگەی سیسیل شەڕی کرد و تالآنی و ئەسیری دەستکەوت. پێشتر لەتێلمسان شەڕی کردبوو. کارگوزارانی ئەفریقییە گرفتاری ئاژاوەی بەربەرەکان بوون و سیسیل ئاسوودە و ڕۆمییەکان دووبارە نۆژەنیان کردەوە و قەڵاو دیوارەکانیان دروست کرد و ساڵانە کەشتییە شەڕکەرەکانیان دەنارد کە لەکەنارەکانی دوورگەکە دەسووڕانەوە و پارێزگاریان لێدەکرد.

هەندێ کات هێرشیان دەکردە سەر بازرگانە موسوڵمانەکان و تالآنیان دەکردن.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا، سلێمان کوڕی عەلی، فەرمانداری بەسرە و ناوچەکانی دەوروبەری، ئایینی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. کارگوزاران هەمان کەسانی ساڵی پێش بوون.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: باوکی خازمی (شەل) ئەعرەج کەدەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ١٤٠/ ٧٥٧ یا ١٤٤/ ٧٦١ زاییینی، مرد. عەتا کوڕی عەبدوالله موالی موتەلیب یا موهەلیب کەدەستەیەك دەڵێن: ئەو عەتا کوڕی مەیسەرە بەنازناوی باوکی عوسمانی خوراسانی بوو وئەگەری هەیە لەساڵی ١٣٤/ ٧٥٢ زاییینی مردبێت. یەحیا کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس لەپارس کەفەرمانداری پارس وپێشتر فەرمانداری موسڵ بوو، سور کوڕی زەیدی دوئەلی، باوکی زەید موالی عەبدوالله کوڕی عەیاش کوڕی ئەبی ڕەبیعەی مەخزومی کە یەکێك بوو لەپاڵەوانەکان.

ڕووداوەکانی ساڵی سەدو سی و شەشی کۆچی ((٧٥٣- ٧٥٤ زایینی))

حەج کردنی ئەبوو جەعفەر و ئەبوموسلیم

لەم ساڵەدا ئەبوموسلیم نامەی بۆ سەفاح نووسی و داوای کرد مۆڵەتی پێبدات تا سەردانی بکات و دواتر بەمەبەستی حەج، بەرەو مەککە بەرێکەوێت. لەو کاتەوەی دەستی بەسەر خوراساندا گرتبوو، تا ئێستا، ئەو سەرزەمینەی بەجێنەهێشتبوو. سەفاح نامەی بۆ نووسی و فەرمانی پێدا لەگەڵ پێنسەد کەس لەشەڕکەران بەرێکەوێت. ئەبوموسلیم نامەی بۆ نووسی: من کەسانێکی زۆرم داغدار کردووە و لەگیانی خۆم ئاسوودە نیم. سەفاح بۆی نووسی: لەگەڵ هەزار شەڕکەر بەرێکەوە چوونکە تۆ لەژێر فەرمانڕەوایی هاورێکانت و دەوڵەتەکەی خۆتدایت و ڕێگەی مەککە، پێویستی بەسوپای فراوان نییە.

ئەو لەگەڵ هەشت هەزار شەڕکەر بەرێکەوت و ئەوانی لەنەیشابوور تا ڕەی بلآو کردەوە. سامان و گەنجەکانی لەگەڵ خۆی هەلگرت و لەشاری ڕەی بەجێی هێشت. سامانی کوێستانەکانی کۆکردەوە و لەگەڵ هەزار شەڕکەر، بەرێکەوت. سەفاح فەرمانی بەفەرماندەکان و خەڵکانی دیکەدا، پێشوازی لێبکەن. ئەبوموسلیم ڕۆشتە لای سەفاح. سەفاح ئەوی بەگەورە ناو برد و ڕێزی گرت. دواتر داوای مۆڵەتی لەسەفاح کرد تا بۆ حەج بەرێکەوێت. سەفاح مۆڵەتی پێدا و وتی: ئەگەر ئەبووجەعفەری برام مەبەستی حەج کردنی نەبوو، سەرپەرەستی کردنی ئایینی حەجم بەتۆ دەسپارد. ئەوی لەنزیك خۆی دانیشاند.

ئەبووجەعفەر و ئەبوموسلیم، لەیەك ڕەنجا بوون. هۆکاری بێزاری ئەم دووانە لەیەکتر بەمشێوە بوو: کاتێك کاروبارەکان بۆ سەفاح ئارام و دەوڵەتەکەی سەقامگیر و ئاژاوەکان دامرکانەوە و کوشتاری بەکۆمەڵی دۆست و دوژمن کۆتایی پێهات، سەفاح، نامەی کارگوزاری ئەبوموسلیمی لەخوراسان بەمەنسوری برای، ڕەوانە کرد. لەنامەکەدا فەرمانی بە ئەبوموسلیم دەدا لەخەڵکانی خوراسان بۆ خۆی و دواتر بۆ مەنسوری برای بەیعەت وەربگرێت. ئەبوموسلیم و خەڵکانی خوراسان، لەگەڵ ئەم دووانە بەیعەتیان بەست بەلآم ئەبوموسلیم، مەنسوری ریسوا کرد. کاتێك ئەبووجەعفەر گەڕایەوە،

سەفاحی برای لەکردەوەکانی ئەبوموسلیم ئاگادار کردەوە. کاتێك ئەم جارەیان ئەبوموسلیم هات، ئەبووجەعفەر بەسەفاحی وت: گووێ لەوتەکانی من بگرە و ئەبوموسلیم بکوژە چوونکە سوێند بەخوا، مەبەستی خیانەتی هەیە. سەفاح وتی: تۆ باش دەزانیت کەچەند کار و شەڕی لەبەرژەوەندی ئێمەدا کردووە. ئەبووجەعفەر وتی: ئەوەی ئەنجامی داوە، بۆ دەوڵەتی کردووە، سوێند بەخوا ئەگەر پشیلەیەکت دەنارد، جێگەی ئەوی دەگرتەوە و پێگەی ئەوی بەدەست دەهێنا. سەفاح وتی: چۆن بیکوژین؟ ئەبووجەعفەر وتی: کاتێك دێتە لای تۆ و گفتوگۆ دەست پێدەکات، من لەپشتەوە بەخەنجەر لێی دەدەم و دەیکوژم. سەفاح وتی: چی لەهاوەڵانی ئەو بکەین؟ ئەبووجەعفەر وتی: ئەگەر بکوژرێت، ئەوان ریسوا دەبن و بڵاوەی لێدەکەن. سەفاح فەرمانی کوشتنی ئەوی پێدا وئەبووجەعفەر بەرێکەوت. سەفاح لەفەرمانەکەی پەشیمان بوویەوە و فەرمانی بەمەنسوردا، کارەکەی پشتگوێ بخات.

ئەبووجەعفەر پێشتر لەحەڕان بوو، دواتر ڕۆشتە ئەنبار کەسەفاح لەوێ بوو. لەحەڕان، موقاتیل کوڕی حەکیمی عەککی، وەك جێگری خۆی دەستنیشان کرد.

ئەبووجەعفەر و ئەبوموسلیم، حەجیان کرد. ئەبووجەعفەر، سەرپەرەستی ئایینی حەج کردن بوو.

لەم ساڵەدا زەید کوڕی ئەسلەم، کۆیلەی عومەر کوڕی خەتاب، مرد.

مردنی سەفاح

لەم ساڵەدا (باوکی عەباس عەبدوالله کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس) ناسراو بەناوی سەفاح لە ١٣ یا ١٢ زیحەجحە/ ٩ یا ٨ ژوئەنی ٧٥٤ زایینی، مرد. نەخۆشی ئاوڵە ئەوی کوشت. ئەو ڕۆژەی مرد، ٣٣ یا ٣٦ یا ٢٨ ساڵ، تەمەنی بوو. فەرمانڕەوایی ئەو لەکاتی کوژرانی مەروان تا کاتی مەرگی خۆی، چوار ساڵ و لەکاتی بەیعەت وەرگرتن بۆ خەلافەت، چوارساڵ و هەشت مانگ یا چوار ساڵ و نۆ مانگ درێژەی کێشا.

پیاوێکی قژبژ بوو، ئەندامێکی بەرز، روخسارێکی سپی، لووتێکی درێژ و گونە لووتەکانی تەنگ، روخسار و ریشێکی جوان.

دایکی، ریتە کچی عوبەیداللە کوڕی عەبدوللە کوڕی عەبدمودانی حارسی بوو. وەزیرەکەی باوکی جەهم کوڕی عەتییە بوو.

عیسا کوڕی عەلی مامی، نوێژی لەسەر خوێند و لەئەنباری کۆن، بەخاکیان سپارد. لەو، نۆ عابا، چوار کراس، پێنج پانتۆڵ، چوار پێستە و سێ دەست جل و بەرگی گرانبایی خەز، بەجێما.

کوڕی نەفاح دوو بەیت هۆنراوەی هۆنییەوە و پیاوێکی بۆ لای سوپاکەی مەروان رەوانە کرد تا شەوانە بڕواتە ناو سوپاییەکان و خۆی دابشارێت و بەشێوەیەك نەیبینن، هاوار بکات:

یا آل مروان ان الله مهلككم　　　و مبدل بكم خوفا و تشريدا

لا عمر الله من انشائكم احدا　　　و بثكم فی بلاد الخوف تطريدا

یانی: ئەی بنەماڵەی مەروان، خوا لەناوبەری ئێوەیە کەلەجیاتی ئەم فەرمانڕەوایەتییە، ترس و ئاوارەییتان پێدەبەخشێت. خۆزگە هیچ کام لەئێوە رۆژگارێکی درێژ نەژین، خۆزگە خواوەند، ئێوە لەناو شارەکانی ترس و دەربەدەری نیشتەجێ بکات و پشتگوێتان بخات.

دەڵێت: ئەو کارەم کرد و دڵی ئەوانم، لێوانلێو کرد لەترس.

جەعفەر کوڕی یەحیا دەڵێت: رۆژێك سەفاح سەیری ئاوێنەی کرد (یەکێك بوو لەقۆزەکانی دنیا) و وتی: ئەی خوایە، ئەوە ناڵێم کەسلێمان کوڕی عەبدولمەلیك هێنایە سەرزمان کەمن پاشای قۆزی بەختەوەرم. بەردەوام دەڵێم: خوایە، رۆژگارێکی درێژم پێببەخشە و بارانی تەندروستی بەسەر مندا ببارێنە. لەم کاتەدا دەنگێك بەرز بوویەوە کە بەکۆیلەیەکی دیکەی دەوت: وادەی نێوان من و تۆ، دوو مانگ وپێنج رۆژ بێت. سەفاح ئەم وتارەی ئەوی بەخراپ لێکدایەوە و وتی: خوایە، بۆ من بەسە. هیچ هێزێك بەبێ هێزی خوا، بوونی نییە، کارەکانی خۆم بەتۆ سپارد و تەنیا، هاوکاریم لەتۆ دەوێت. چەند رۆژێك تێنەپەڕی کەگرفتاری (تا) بوو. نەخۆشییەکەی بەردەوام پەرەی دەسەند و ئەو لەکاتی دیاریکراو (دوو مانگ و پێنج رۆژ) کۆچی دوایی کرد.

خەلافەتی مەنسور

لەم ساڵەدا سەفاح (عەبدواللە کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدواللە کوڕی عەباس) فەرمانی خەلافەتی عەبدواللە کوڕی محەممەدی برای لەدوای خۆی نووسی و ئەوی کردە خەلیفەی موسوڵمانان. دوای ئەبووجەعفەر، عیسا کوڕی موسا کوڕی محەممەد کوڕی عەلی دیاری کرد. فەرمانەکەی پێچایەوە و مۆری و خۆی و مۆری کەسەکانی خۆی لێدا و بەدەستی عیسا کوڕی موسای، سپارد.

کاتێك سەفاح مرد، ئەبووجەعفەر لەمەککە بوو. عیسا کوڕی موسا نامەی بۆ ئەبووجەعفەر نووسی و لەمردنی سەفاح ئاگاداری کردەوە و پێی وت لەخەڵکان بەیعەتی وەرگرتووە. پەیك، لە(سەفییە) گەیشتە لای ئەبووجەعفەر. ئەبووجەعفەر وتی: صفت لنا ان شاء الله (بەخواستی خوا، فەرمانڕەوایی بۆ ئێمە دەستەبەر بوو) نامەی بۆ ئەبوموسلیم نووسی، و ئەوی بانگ کرد. ئەبووجەعفەر پێشتر گەڕابوویەوە. کاتێك دانیشت، نامەکەی بۆ هاویشت. ئەبوموسلیم نامەکەی خوێندەوە و خەمبار بوو، وتی: هەموان لەلایەن خواوە هاتووین وبۆ لای ئەو دەگەڕێینەوە (بقرە/٢/١٥٦). ئەبوموسلیم سەیری ئەبووجەعفەری نەکرد چوونکە بەتەواوی ترسا بوو. وتی: فەرمانڕەوایەتیت گرتۆتە دەست، هۆکاری ئەم ترسەت، چییە؟ وتی: لەزیانی مامەکەم، عەبدواللە کوڕی عەلی دەترسم. ئەبوموسلیم وتی: مەترسە، بەخواستی خوا، زیانی ئەو، لەتۆ دووردەکەمەوە. زۆرینەی سوپاکەی ئەو لەخەڵکانی خوراسانن و نافەرمانی من ناکەن. ئەبووجەعفەر شادمان بوو. ئەبوموسلیم و هەموو خەڵکان بەیعەتیان لەگەڵ کرد. ئەم دووانە ڕێگەی کوفەیان گرتەبەر.

دەستەیەك دەڵێن: ئەبوموسلیم ڕۆشتە لای ئەبووجەعفەر. ئەو پێشتر هەواڵەکەی بیست و نامەی بۆ ئەبووجەعفەر نووسی: خواوەند، تەمەنی درێژت پێببەخشێت و ئێمە لەتۆ، بەهرەمەند بکات. هەواڵێکی دڵتەزێنم بەدەست گەیشتوە کەهیچ هەواڵێك بەم ئەندازەیە خەمباری نەکردم. سەروەری باوەڕداران مردووە. داوا لەخوادەکەم، تەمەنی تۆ درێژ و بەختەوەری بەفەرمانڕەوایی تۆ ببەخشێت. لەناو کەسەکانت کەس بەئەندازەی من پارێزگاری لەتۆ ناکات و کەس بەئەندازەی من، هاودەنگی تۆ نییە، بەردەوام

دەمەوێت، شادمانیت پێشکەش بکەم. دواتر دوو رۆژ چاوەڕوان بوو و ئەوسا، بەیعەتی خۆی بۆنووسی. مەبەستی لەم چاوەڕوانییە، ترساندنی، ئەبووجەعفەر بوو.

دەڵێت: ئەبووجەعفەر، زیاد کوڕی عەبدوڵلای بۆ مەککە گەڕاندەوە. ئەو کارگوزاری سەفاح لەمەککە و مەدینە بوو. دەستەیەك دەڵێن: پێش مەرگ، ئەوی لەفەرمانداری ئەودوو شارە لابرد و کارگوزاری بەعەباس کوڕی عەبدوڵلا کوڕی مەعبەد کوڕی عەباس، سپارد.

کاتێك عیسا کوڕی موسا بەیعەتی لەخەڵکان بۆ ئەبووجەعفەر وەرگرت، کەسی بۆ لای عەبدوڵلا کوڕی عەلی لەشام ڕەوانە کرد و لەمەرگی سەفاح ئاگاداری کردەوە و پێی راگەیاند کەخەڵکان لەگەڵ مەنسور بەیعەتیان کردووە، فەرمانی پێدا بەیعەت بۆ مەنسور وەربگرێت. عەبدوڵلا پێشتر رۆشتبووە لای سەفاح و ئەوی بۆ کاروباری شەڕی هاوینە راسپارد و خەڵکانی شام و خوراسانی پەیوەستی سوپاکەی کرد. عەبدوڵلا بەرێکەوت تا گەیشتە دولوك. هێشتا نەگەیشتبوو هەواڵی مەرگی سەفاحی بیست. لەگەڵ سوپا و هاوەڵانی خۆی گەڕایەوە و بەیعەتی بۆ مەنسور وەرگرت.

ئاژاوە لەئاندۆلۆس

لەم ساڵەدا حوباب کوڕی رواحە کوڕی عەبدوڵلای زوهری لەئاندۆلۆس، ئاڵای ئاژاوە و شۆڕشی بەرز کردووە و پێشنیاری فەرمانبەری کردنی خۆی، بەخەڵکاندا. دەستەیەك لەخەڵکانی یەمەن، لەدەوری کۆبوونەوە. ئەو هێرشی کردە سەر سومەیل (فەرمانداری قەرتەبە) و گەمارۆی خستەسەر و گرفتاری کرد. سومەیل لەیوسفی فێهری فەرمانداری ئاندۆلۆس، داوای هاوکاری کرد بەلام فێهری نەیتوانی کارێك بکات لەبەر ئەوەی وشکەساڵی و قاتوقڕی خەڵکی ئاندۆلۆسی ناتەوان کردبوو و لەلایەکی دیکە، یوسف سومەیلی بەدوژمنی خۆی دەزانی و خوازیاری لەناوچوون و کوژرانی ئەو بوو.

هەروەها لەم ساڵەدا عامری عەبدەری شۆڕشی دەستپێکرد و دەستەیەکی لەدەوری خۆی کۆکردەوە و لەگەڵ حوباب، دژی سومەیل، پەیمانی بەست. ئەم دووانە، پێشنیاری فەرمانبەری کردنی بەنی عەباسییان بەخەڵکان دەکرد.

کاتێك بازنەی گەمارۆکە، بەتەواوی گوشاری خستە سەر سومەیل، نامەی بۆ

خەڵکەکەی خۆی نووسی و داوای هاوکاری لەوان کرد. ئەوان کۆبوونەوە و بڕیاریاندا، هاوکاری بکەن. کاتێك حوباب، لەنزیك بوونەوەی ئەوان ئاگادار بوویەوە، سومەیل لەشاری ساراگوسا هاتەدەر و حوباب، رووی کردە شارەکە و دەستی بەسەردا گرت و یوسفی فێهری، سومەیلی وەك فەرمانداری تەلێتەڵە دەستنیشان کرد.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

کارگوزاری شام عەبدوڵڵە کوڕی عەلی، کوفە، عیسا کوڕی موسا، میسر، ساڵح کوڕی عەلی، بەسرە، سلێمان کوڕی عەلی، مەدینە، زیاد کوڕی عەبدوڵڵەی حارسی و مەککە، عەباس کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی مەعبەد بوو.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: رەبیعە کوڕی ئەبی عەبدولرەحمان کەپێیان دەوت: رەبیعەی رەی و دەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ١٣٥ یا ١٤٢/ ٧٥٢ یا ٧٥٩ زایینی، مرد. عەبدوڵڵە کوڕی ئەبی بەکر کوڕی محەممەد کوڕی عەمرۆ کوڕی حەزم، عەبدولەلیك کوڕی عومەیر کوڕی سوەیدی لەخمی فەرەسی، لەبەر ئەوەی بەفەرەسی ناویان دەبرد چوونکە فەرەسی، ئەسپێکی رەسەنە. باوکی زەید عەتا کوڕی سایبی سەقەفی.

هەروەها لەم ساڵەدا، خەلیفە، ئەبووجەعفەر، مەنسور، لەمەککەوە هاتە کوفە و نوێژی هەینی لەگەڵ خەڵکان خوێند. وتارێکی پێشکەش بەوان کرد و بەرەو ئەنبار بەرێکەوت و لەوێ مایەوە. دەستی بەسەر هەموو ناوچە و داراییەکاندا گرت. عیسا کوڕی موسا، گەنجینە و دیوانەکانی لەدەستا بوو. کاتێك مەنسور گەیشت، ئەوانی تەسلیم کرد و کارەکانی بەو سپارد.

ڕووداوەکانی ساڵی سەدو سی وحەوتی کۆچی ((٧٥٤- ٧٥٥ زایینی)

شۆڕشی عەبدوالله کوڕی عەلی و شکستی ئەو

پێشتر ئاماژەمان پێدا کەعەبدوالله کوڕی عەلی بەمەبەستی شەڕی هاوینە، لەگەڵ سوپایەك بەرێکەوت. سەفاح مرد و عیسا کوڕی موسا نامەی بۆ مامی، عەبدوالله کوڕی عەلی نووسی و ئەوی لەمەرگی سفاح ئاگادار کردەوە و فەرمانی پێدا، بۆ ئەبووجەعفەر، مەنسور، بەیعەت وەربگرێت چوونکە سەفاح پێش مەرگی خۆی، ئەوی وەك خەلیفە دەستنیشان کردبوو.

نێردراو، بەم فەرمانە، لەدولوك چاوی بەعەبدوالله کوڕی عەلی کەوت. عەبدوالله فەرمانیدا تا جارچییەك جاربدا: نوێژی گشتییە٘ خەڵك کۆبوونەوە و نامەی مەرگی سوفاحی بۆ خوێندنەوە و داوای لێکردن بەیعەت لەگەڵ ئەبووجەعفەر ببەستن. ئەوانی ئاگادار کردەوە کە: کاتێك سەفاح مەبەستی ئەوەی کرد سوپاییەکان بۆ شەڕی مەروان کوڕی محەممەد ڕەوانە بکات، کوڕەکانی باوکی بانگ کرد و داوای لێکردن، هەنگاو بەرنە پێش. وتی: هەرکەس لەناو ئێوە، خۆی بۆ ئەم کارە تەرخان بکات، دوای من خەلافەت دەگرێتەدەست. جگە لەمن کەس، هەنگاوی نەبردە پێش. بەم پێیە، بەرێکەوتن و بۆ بەهێز کردنی دەوڵەتەکەی، خوێنم ڕشت و کەسانێکی زۆرم کوشتار کرد. باوکی غانمی تایی و خوفاف مەرورووذی و کەسانی دیکە، شایەتیان بۆ ڕاستی قسەکانیدا و خەڵکان بەیعەتیان لەگەڵ کرد. لەناو ئەوان حومەید کوڕی قوحتەبە و خەڵکانی دیکە لەخوراسان و شام و جەزیرە بوون بەڵام حومەید، لێی جیابوویەوە.

دواتر عەبدوالله بەرێکەوت تا لەحەڕان دابەزی کەموقاتیلی عەککی لەوێ بوو. ئەبووجەعفەر لەکاتی بەرێکەوتن بۆ مەککە، ئەوی وەك جێگری خۆی دەستنیشان کرد. موقاتیل لەبەرابەر ئەو، سەنگەری گرت. عەبدوالله بۆ ماوەی چل ڕۆژ گەمارۆی خستەسەر.

ئەبوموسلیم لەگەڵ مەنسور لەحەج گەڕابوویەوە. بەمەنسوری وت: ئەگەر بخوازێت، خزمەتی تۆ دەکەم و ئەگەر بخوازیت، دەڕۆمە خوراسان و سوپاییەکان بۆ شەڕی تۆ،

ڕەوانە دەکەم و ئەگەر بخوازێت، شەڕی لەگەڵ عەبدوللە کوڕی عەلی دەکەم. مەنسور فەرمانی پێدا لەگەڵ شەڕکەران، بۆ شەڕی عەبدوللە کوڕی عەلی بەرێکەوێت. هەموو شەڕکەران، هاورێیەتی ئەبوموسلیمیان کرد و کەس خۆی نەدزییەوە. حومەید کوڕی قوحتەبەیش کەپێشتر پەیوەستی ببوو، لەگەڵ ئەو بەرێکەوت. فەرماندەیی پێشەنگەکانی بەمالك کوڕی هەیسەم، سپارد.

کاتێك عەبدوللە ئاگادار بوویەوە (ئەو گەمارۆی خستبووە سەر حەڕان) ئەبوموسلیم، بەمەبەستی شەڕکردن بەرێکەوتووە، لەوە ترسا کەعەتای عەتکی، لەرووبەروو، هێرش بکاتە سەری. لەگەڵ هاوەڵانی خۆی دابەزی و چەند رۆژێك مایەوە. دواتر ئەوی بۆلای عوسمان کوڕی عەبدعەلی کوڕی سوراقەی ئەزدی، ڕەوانە کرد. دوو کوڕەکەی هاورێیەتیان دەکرد. نامەیەکی بەودا نارد.

کاتێك، گەیشتنە لای عوسمان، عەتکی نامەکەی پێدا. ئەو، عەتکی کوشت و دوو کوڕەکەی خستە زیندانەوە. کاتێك عەبدوللە شکستی خوارد، هەر دووکیانی سەربڕی.

عەبدوللە کوڕی عەلی ترسا، خوراسانییەکان تا کۆتایی لەگەڵ ئەودا نەبن لەبەر ئەمە حەفدە هەزار کەس لەوانی کوشت و حومەید کوڕی قوحتەبەی وەك فەرمانڕەوای حەلەب، دەستنیشان کرد. بەودا، نامەیەکی بۆ کارگوزارەکەی، زوفەر کوڕی عاسم نووسی و فەرمانی پێدا کاتێك حومەید دەگاتە لای، خوێنی برێژێت. حومەید، بەنامەکەوە بەرێکەوت. لەرێگەدا بەخۆی وت: ڕۆشتن بەنامەیەك کەنازانم چی تیا نووسرا، کارێکی راست نییە. نامەکەی خوێندەوە و کاتێك لەناوەرۆکەکەی ئاگادار بوویەوە، کەسانی نزیکی خۆی لەنووسراوی ناو نامەکە ئاگادار کردەوە و وتی: هەرکەس دەیەوێت لەگەڵ من بێت، خۆی بۆ ڕۆشتن ئامادە بکات. کەسانێکی زۆر شوێنی کەوتن. حومەید لەرێگەی روسافەوە بەرەو عێراق بەرێکەوێت.

مەنسور، فەرمانی بەمحەممەد کوڕی سولدا بڕواتە لای عەبدوللە کوڕی عەلی و فریوی بدات بەڵکو بتوانێت خوێنی برێژێت. کاتێك ڕۆشتە لای، پێی وت: لەباوکی عەباسم بیست کەدەیوت: دوای من، عەبدوللەی مامم، خەلیفەیە. عەبدوللە وتی: درۆت کرد، ئەبووجەعفەر تۆی بۆ کوشتنی من ناردوە، فەرمانی کوشتنی ئەوی دەرکرد.

محەممەد کوڕی سول، باوەگەورێی ئیبراهیم، عەباسی سولی، دەبیر و نوسەر، بوو.

عەبدوالله کوڕی عەلی بەرێکەوت و لەشاری نەسیبین، خۆی بۆ شەڕ ئامادە و لەدەوری شارەکە، سەنگەری هەڵکەند. ئەبوموسلیم لەگەڵ سوپاکەی خۆی گەیشت. مەنسور بۆ حەسەن کوڕی قەحتەبە (جێگری خۆی لەئەرمەنستان) نامەی نووسی و فەرمانی پێدا، پەیوەستی ئەبوموسلیم، ببێت. ئەو، لەموسڵ، خۆی بە ئەبوموسلیم، گەیاند. ئەبوموسلیم بەرێکەوت و لەپانتاییەکانی نەسیبین دابەزی و رێگەی شامی گرتەبەر بەلاّم مەبەستی شەڕ کردن لەگەڵ عەبدوالله‌ی نەکرد و بۆی نووسی: فەرمانی شەڕ کردنی تۆم پێنەدراوە، سەروەری باوەڕداران فەرمانی پێداوم برۆمە شام وکاروبارەکانی ئەو ناوچە، سامان بدەم. کەسانێك لەخەڵکانی شام کەهاورێیەتی عەبدوالله‌یان دەکرد، پێیان وت: ئەم پیاوە بەرەو شارەکانی ئێمە دەڕوات تا خەڵکەکەی کوشتار و ژنان و منالاّن ئەسیر بکات، چۆن دەتوانین لای تۆ بمێنینەوە؟ بەرەو سەرزەمینەکەی خۆمان دەڕۆین تا پارێزگاری لێبکەین. عەبدوالله بەوانی وت: ئەو مەبەستی ڕۆشتن بۆ شامی نییە بەڵکو تەنیا مەبەستی شەڕ کردن لەگەڵ ئێوەیە و ئەگەر بمێننەوە، بێ گومان، هێرش دەکاتە سەرتان. ئەوان رازی نەبوون و بەرەو شام بەرێکەوتن. ئەبوموسلیم لەنزیك ئەوان بوو. عەبدوالله بەرەو شام بەرێکەوت و ئەبوموسلیم، پێگە و جێگەی خۆی بەهێز و سەرچاوە و کانیاوەکانی دەوروبەری خۆی، کوێر و بەلاشەی مردووەکان، پیسی کرد.

عەبدوالله لەم کارە ئاگادار بوویەوە. وتی: مەگەر پێم نەوتن؟ ئەو گەڕایەوە و لەلەشکرگەکەی پێشووی ئەبوموسلیم دابەزی. بۆ ماوەی پێنج مانگ شەڕیان کرد. خەڵکانی شام کەرەستەی شەڕی زیاتریان لەبەر دەستا بوو. فەرماندەی باڵی ڕاستی سوپاکەی عەبدوالله، بەکار کوڕی سولەمی عەقیلی، باڵی چەپ، حەبیب سومیدی ئەسەدی، فەرماندەی سوارکاران، عەبدولسەمەد کوڕی عەلی برای عەبدوالله کوڕی عەلی بوو. فەرماندەی باڵی راستی سوپاکەی ئەبوموسلیم، حەسەن کوڕی قەحتەبە و باڵی چەپ لەئەستۆی خازم کوڕی خەزیمەدا بوو.

شەڕکەرانی عەبدوالله هێرشیان کردە سەر سوپاکەی ئەبوموسلیم و پاشەکشێیان پێکردن و گەڕانەوە. عەبدولسەمەد کوڕی عەلی لەگەڵ سوارکارانی خۆی، هێرشیان کردنەسەر و هەشت کەس لەوانیان کوشت و گەڕانەوە. دواتر کۆبوونەوە و بۆ جاری

دووەم هێرشیان کرد، ریزەکانی ئەوانیان بڕی و لەشوێنی خۆیان، هەڵیانکەندن. بە ئەبوموسلیم وترا: باشترە سوار لەسەر ئەسپ بڕۆیتە سەرئەو تەپۆڵکەیە تا خەڵکان بتبینن و بگەڕێنەوە چوونکە زۆربەیان هەڵاتوون. ئەبوموسلیم وتی: کەسانی بیرمەند لەمکاتەدان ئەسپی خۆیان بەم لاولادا نابەن. فەرمانی بەجارچییەکدا تا جاڕ بدات: ئەی خەڵکانی خوراسان، بگەڕێنەوە چوونکە سەرکەوتن تایبەت بەخۆپارێزانە. خەڵك، گەڕانەوە. ئەبوموسلیم لەو رۆژەدا ئەشیدی شەڕی خوێند و وتی:

من كان ينوى اهله فلا رجع   فر من الموت و فى الموت وقع

یانی: هەرکەس مەبەستی بنەماڵە و ماڵی خۆی هەبێت، نەگەڕێتەوە، لەمەرگ رادەکات بەلام دەکەوێتە قوڕگی مەرگەوە.

تەختەیەك و سایەوانێکیان بۆ ئەبوموسلیم دروست کردبوو. کاتێك خەڵکان شەڕیان دەستپێکرد، ڕۆشتە سەر تەختەکە و سەیری گۆڕەپانی شەڕی کرد، ئەگەر کەلێن یا شکستی سوپاکەی خۆی دەبینی، رێگەی چارەی بۆ دەدۆزییەوە و فەرماندەیی ئەو ناوچەی بۆ پاراستنی شوێنەکەی، فەرمان دەدا و پێی دەوێت دەبێت چی بکات. نێردراوانی ئەو بەردەوام هاتوچۆیان دەکرد تا ئەوەی خەڵکان دەستە دەستە گەڕانەوە.

کاتێك رۆژی سێشەممە یا چوارشەممە، حەوت رۆژی یەکەمی جەمادی الیانی ساڵی ١٣٦/ ٨ دێسامبەری ٧٥٣ زایینی، داهات، هەردوو لای شەڕکەر رووبەرووی یەك بوونەوە. ئەبوموسلیم پشتی بەفرت و فێڵ بەست و فەرمانی بەحەسەن کوڕی قەحتەبەدا باڵی ڕاست چۆڵ و زۆرینەی شەڕکەرانی پەیوەستی باڵی چەپ، بکات. تەنیا شەڕکەرە بوێرەکان لەشوێنەکانی خۆیان بهێڵێتەوە. کاتێك سوپاکەی شام ئەمەیان بینی، باڵی چەپی خۆیان چۆڵ کرد و هێرشیان کردە سەر باڵی راستی سوپاکەی ئەبوموسلیم. ئەبوموسلیم فەرمانی بەشەڕکەرە بەئەزموونەکانی دڵی سوپاکەیدا، هاوڕێ لەگەڵ پاشماوەکانی باڵی راست، هێرش بکەنە سەر باڵی چەپی سوپاکەی دوژمن. شەڕکەران، هێرشیان برد و ئەبوموسلیم، سەرکەوتنی بەدەست هێنا وسوپاکەی عەبدوالله، شکستیان خوارد و هەڵاتن. عەبدوالله کوڕی عەلی بەسوراقەی ئەزدی وت: ئەی کوڕی سوراقە، چی دەبینیت؟ وتی: ئەوەی کەخۆڕاگری بکەیت تا دەکوژرێیت چوونکە هەڵاتن بۆ تۆ کارێکی قێزەون و نەشیاوە لەبەر ئەوەی کاتی خۆی، مەروانت بۆ هەڵاتن، سەرکۆنە کرد. وتی: بۆ

عێراق دەڕۆم. کوڕی سوراقە وتی: لەگەڵت دێم. ئەوان شکستیان خوارد و هەڵاتن و لەشکرگەکەی خۆیان بەجێهێشت. ئەبوموسلیم، لەشکرگەکەی گرت و مەنسوری ئاگادار کردەوە. ئەو، کۆیلەکەی خۆی، خەسیبی، ڕەوانە کرد تا سامانە تالآن کراوەکان بخەمڵێنێت و کۆیان بکاتەوە. ئەبوموسلیم، لەم کارە توڕە بوو.

عەبدوالله کوڕی عەلی و عەبدسەمەد کوڕی عەلی بەرێکەوتن، عەبدسەمەد بەرەو کوفە ڕۆشت و عیسا کوڕی موسا، نێوەنجیگەری کرد و ئەمانی لەمەنسور بۆ وەرگرت. دەستەیەك دەڵێن: بەمشێوە نەبوو بەڵکو عەبدسەمەد کوڕی عەلی لەروسافەی کوفە مایەوە تا جمهور کوڕی مەراری عیجلی لەگەڵ سوارەکانی مەنسور گەیشتە ئەو ناوچەیە. جمهوری ئەوی گرت و بەندی کرد و هاورێ لەگەڵ ئەبوو خەسیب بۆ لای مەنسوری نارد. مەنسور، ئەوی ئازاد کرد. عەبدوالله کوڕی عەلی ڕۆشتە لای سلێمان کوڕی عەلی برای لەبەسرە و رۆژگارێك، هاوشێوەی ئاوارەکان، لەو شارە مایەوە.

دوای شکست، ئەبوموسلیم ئەمانی بەخەڵکان بەخشی و فەرمانی بەشەرکەرانیدا دەست لەکوشتاری خەڵکان هەڵبگرن.

کوژرانی ئەبوموسلیمی خوراسانی

لەم ساڵەدا، ئەبوموسلیمی خوراسانی کوژرا. مەنسور، ئەوی کوشت.

چۆنیەتیەکەی ئەوەی کە ئەبوموسلیم نامەی بۆ سەفاح نووسی و داوای مۆڵەتی لێکرد تا حەج بکات (پێشتر ئاماژەمان پێدا). سەفاح نامەی بۆ مەنسور نووسی کەفەرمانڕەوای ئەرمەنستان و ئازەربایەجان و جەیزیرە بوو، وتی: ئەبوموسلیم نامەی بۆ نووسیوم و داوای مۆڵەتی کردووە تا حەج بکات، منیش، مۆڵەتی ئەو کارەم پێدا. ئەو دەیەوێت سەرپەرەستی ئایینی حەج کردن بەو بسپێرم. تۆیش نامە بنووسە و داوام لێبکە چوونکە ئەگەر تۆ لەمەککە بیت، تەماحی ئەوەی نابێت کەپێش تۆ بکەوێت.

مەنسور نامەی بۆ سەفاحی برای نووسی و داوای لێکرد مۆڵەتی بدات بۆ ئەوەی ئایینی حەج بەئەنجام بگەیەنێت. سەفاح مۆڵەتی پێدا و مەنسور بەرەو ئەنبار بەرێکەوت. ئەبوموسلیم وتی: ئایا ئەبووجەعفەر ساڵێکی دیکەی دەستنەکەوت، حەج بکات؟ بەمشێوەیە، ڕقی ئەوی لەدڵ گرت. هەردووکیان پێکەوە حەجیان کرد.

ئەبوموسلیم، جلوبەرگی بەعەرەبە بیابان نشینەکان دەبەخشی و ڕێگەکانی تەخت و خۆش دەکرد و چاڵەکانی هەڵدەکەند و پاکی دەکردنەوە. هەمووان بەچاکە ناوی ئەویان دەهێنایە سەرزمان. بیابان نشینەکان دەیانوت: ئەمە ئەو کەسەیە درۆیان بۆ هەڵبەستووە. کاتێك گەیشتە مەککە و خەڵکانی یەمانی بینی، وتی: سوپایەکی زۆر باشن ئەگەر کەسێکی نەرم و نیان فەرماندەیی ئەوان بگرێتەدەست.

کاتێك خەڵکان لەشوێنی حەج کردنەوە بەرێکەوتن، ئەبوموسلیم لەرێگەدا پێش ئەبووجەعفەر کەوت. هەواڵی مەرگی سەفاحی پێگەیشت. نامەی بۆ ئەبووجەعفەر نووسی و بۆ مەرگی براکەی، دڵنەوایی کرد بەڵام بۆ بوونی بەخەلیفە، پیرۆزبایی لێنەکرد. نەگەڕایەوە بۆ ئەوەی چاوی بەمەنسور بکەوێت بەڵکو ویستی مەنسور بڕواتە لای. ئەبووجەعفەر تووڕە بوو و نامەیەکی توندی بۆ نووسی. کاتێك نامەکەی بەدەست گەیشت، وەڵامی دایەوە و پیرۆزبایی لێکرد. ئەبوموسلیم پێشیکەوت و گەیشتە ئەنبار و عیسا کوڕی موسای بانگ کرد تا بەیعەتی لەگەڵ ببەستێت. ئەو، ڕۆشتە لای عیسا. ئەبووجەعفەر گەیشتە ئەنبار و عەبدوواللە کوڕی عەلی شۆڕشی دەستپێکرد. ئەبووجەعفەر، ئەبوموسلیمی بۆ شەڕی ئەو، ڕەوانە کرد. (باسمان کرد) حەسەن کوڕی قەحتەبەی پەیوەستی ئەبوموسلیم کرد. حەسەن بۆ ئەییووبی وەزیری مەنسور نامەی نووسی: ئەبوموسلیمم بینی کەنامەی سەروەری باوەڕدارانی بەدەست دەگات و دەیخوێنێتەوە و دواتر بۆ مالك کوڕی هەیسەمی دەهاوێت، ئەویش دەیخوێنێتەوە و هەردووکیان گاڵتە بەسەروەری باوەڕداران دەکەن و پێدەکەنن. کاتێك نامەکەی بەدەستی باوکی ئەییووب گەیشت، پێکەنی و وتی: زیاتر لەعەبدوواللە کوڕی عەلی، گومانمان لە ئەبوموسلیم هەیە جگە لەوەی تەنیا هیوامان بەیەك شت هەیە کەخەڵکانی خوراسان، عەبدوواللەیان خۆشناوێت لەبەر ئەو کوشتارەی لەناو ئەوان خستییەگەڕ.

کاتێك عەبدوواللە شکستی خوارد و ئەبوموسلیم سامانە تاڵانکراوەکانی لەشکرگەکەی کۆکردەوە، مەنسور، کۆیلەکەی خۆی باوکی خەسیبی ڕەوانە کرد تاپێرستی تاڵانییەکان تۆمار بکات. ئەبوموسلیم مەبەستی کوشتنی ئەوی کرد بەڵام نێوەنجیگەران لەمبارەوە گفتوگۆیان لەگەڵ کرد و ئەویش، دەستی لەکوشتنی ئەو هەڵگرت، وتی: من، بۆ خوێنەکان ئەمینم بەڵام بۆ تاڵانییەکان، خیانەتکار. باوکی خەسیب گەڕایەوە و مەنسوری لەکار و

کردەوەکانی ئەبوموسلیم، ئاگادار کردەوە. مەنسور ترسا ئەبوموسلیم بڕواتە خوراسان. نامەی بۆ نووسی: من تۆم وەك فەرمانڕەوای میسر و شام دەستنیشان کرد کە بۆتۆ، باشترە لەخوراسان، هەرکەسێك دەخوازێت، بۆ میسری ڕەوانە بکە و خۆت لەشام بمێنەرەوە تا لەنزیك سەروەری باوەڕداران بیت بۆ ئەوەی ئەگەر مەبەستی بینینی تۆی کرد، لەرێگەیەکی نزیکەوە، خۆت بگەیەنیت.

کاتێك نامەکەی مەنسوری بەدەست گەیشت، توڕە بوو، وتی: من دەکاتە فەرمانڕەوای میسر و شام و خوراسان لەدەستی من دەردێنێت! نێردراو ئەم هەواڵەی بەمەنسور گەیاند. ئەبوموسلیم لەجەزیرەوە بەرێکەوت و مەبەستی ئەوەی کرد رێگەی ناسازگاری لەگەڵ مەنسور بگرێتەبەر. ئەو شارەی بەجێهێشت و رووی کردە خوراسان.

مەنسور لەئەنبارەوە بەرەو مەداین ڕۆشت و نامەی بۆ ئەبوموسلیم نووسی و ئەوی بۆ لای خۆی، بانگ کرد. ئەبوموسلیم لەشاری زابەوە نامەی بۆ نووسی: هیچ دوژمنێك بۆ سەروەری باوەڕداران نەماوەتەوە و خواوەند، سەرکەوتنی پێبەخشیوە. ئێمە بەردەوام لەپاشاکانی ساسانی بیستوومانە کەمەترسیدارترین کات بۆ وەزیرەکان، ئەو کاتەیە کە ئاژاوەکان دابمرکێنەوە. هەنووکە، ئێمە خۆمان لەتۆ بەدوور دەگرین و دەخوازین پێبەندی فەرمانەکانی تۆ بین و ئەمە تا ئەوکاتەیە کەتۆ پێبەندی بەڵێنەکانی خۆت بیت. دەخوازین گوێڕایەڵ و بیسەر بین بەڵام ئەمە تا کاتێك بڕەوی هەیە کەتەندروستی خۆمان نەکەوێتە مەترسییەوە. ئەگەر بەمە رازی دەبیت من هاوشێوەی باشترینی کۆیلەکانی تۆ دەبم و ئەگەر مەبەستی ئەوە بکەیت بێ چەند و چوون مەبەستەکانی دڵت بێنیتەدی، پەیمانەکەی خۆم دەشکێنم چوونکە تەندروستی خۆمم مەبەستە و دەمەوێت گیانی خۆم رزگار بکەم.

کاتێك نامەکەی بەدەستی مەنسور گەیشت، لەوەڵامدا بۆی نووسی: نامەکەی تۆم خوێندەوە و هەستم بەمەبەستەکەت کرد. نیشانەی تۆ نیشانەی ئەو وەزیرە خیانەتکارە لەبەرابەر پاشا ستەمکارەکەیان نییە کە لەتاو گوناحکاری و تاوانباری، شڵەژان و ئاژاوە دروست کردن لەناو دەوڵەتەکەی، لەسەردا پەروەردە دەکات چوونکە ئاسوودەی ئەوان بەندە بەئاسوودەی خەڵکان. بۆ خۆتت خستە ریزی ئەوان؟ تۆ بۆ گوێڕایەڵی کردن و فەرمانبەری و رازی بوون بەهەمموو ڕەنج و دژوارییەکانی ئەم دەوڵەتە، ئەو پێگەیەت

پێبڕاوە کەدەزانی. بەو مەرجەی باست کرد، فەرمانبەڕی و گووێرایەڵی نامێنێت. عیسا کوڕی موسا نێردراوی سەروەری باوەڕداران پەیامێك بۆ تۆ دێنێت ئەگەر ملکەچ بوویت، ئارام دەگریت. لەخوام دەوێت تۆ لەشەیتان و بزوێنەرەکانی دوور بخاتەوە چوونکە ئەو هیچ دەرگایەکی بۆ بەفیڕۆدانی ئەندێشەی تۆ، بەنزیکتر نەبینیوە.

دەستەیەك دەڵێن: بەمشێوە نەبوو بەڵکو ئەبوموسلیم نووسی: دوای سڵاو، من پیاوێکم بۆ رێبەری و رێنیشاندانی خۆم هەڵبژارد و بەپێی مەرجە پێویستەکانی خوا لەسەر ئافرێنراوەکانی، کردەوەکانم ئەنجامدا. ئەو لەزانستەکان شارەزا و یەکێك بوو لەنزیکەکانی پێغەمبەر(د.خ)، منی بەکەسێکی ئائاگا لەقورئان لەقەڵەمدا چوونکە فەرمانەکانی قورئانی گۆڕی و ئەم کارەی بۆ بەدەست هێنانی توێشویەکی کەمی ئەم دنیایە، کرد کەخواوەند بەندەکانی لەلەناوبردنی ئاگادار کردۆتەوە. ئەو، هاوشێوەی ئەو کەسە بوو لەچاڵی نەزانیدا خنکا. فەرمانی بەمندا شمشێر هەڵگرم و دڵسۆزی و میهرەبانی پشتگوێ بخەم و بەهیچ داوای لێخۆشبوونێك رازی نەبم و هەڵەکان، نەبەخشم. من ئەم کارانەم بۆ بۆ بەهێز کردن و سەقامگیری کردنی پاشایەتی نووسی تا خواوەند، ئەو کەسانە بەئێوە بناسێنێت کەرێزی ئێوەیان نەگرت و مافەکانی ئێوەیان پێشێل کرد. ئەگەر لەمن خۆش بێت، وەسف کراوە و ئەگەر سزام بدات، لەکار و کردەوە خراپەکانی خۆم، سەرچاوە دەگرێت. خواوەند ستەم لەبەندەکانی ناکات.

ئەبوموسلیم ناسازگار و نیگەران و تووڕە بەرێکەوت و مەنسور رۆشتە مەداین. ئەبوموسلیم رێگەی حیلوانی گرتەبەر. مەنسور بەعیسا کوڕی عەلی مامی و ئامادەبووان لەهاشمییەکانی وت: نامە بۆ ئەبوموسلیم بنێرن. ئەوان دەستیان بەنامە ناردن کرد و ئەویان بەکەسێکی گەورە لەقەڵەمدا. سپاسیان کرد وداوایان لێکرد وەك هەمیشە فەرمانبرداری و گوێرایەڵ بێت و رێز لەبەڵێن و پەیمانەکەی خۆی بگرێت، ئاگاداریان کردەوە تا بەجوانی بیر لەدەرئەنجامەکانی ستەمکاری و نافەرمانی بکاتەوە و فەرمانیان پێدا، سەردانی مەنسور بکات.

مەنسور، بەباوکی حومەیدی مەروزی نامەیەکی رەوانە کرد وپێی وت: بەنەرمترین شێوە، لەگەڵ ئەبوموسلیم بدوێ و بەخششەکانی ئێمەی یەکیەك بیربخەرەوە و پێی بڵێ پێگەی ئەو بەرز دەکەمەوە بەشێوەیەك کەهیچ کەس هاوشێوەی ئەو پێگەی پێ

نەبەخشیبێت. ئەگەر لەهاتن خۆی بەدوور گرت، پێی بڵێ: سەروەری باوەڕداران دەڵێت، لەنەژادی عەباس نیم و لەئایینی محەممەد بەدوورم کەئەگەر نافەرمان ڕەوانە ببیت، کاری تۆ بەکەس ناسپێرم و گەڕان و شەڕکردن لەگەڵ تۆ، دەگرمە ئەستۆ و کۆتایی پێدێنم، ئەگەر بڕۆیتە ناو دەریا، بەشوێنتا دێم و ئەگەر خۆت بخەیتە ناو ئاگر، بەدواتا دێم تا بتکوژم یا لەم ڕێگەدا، لەناوبچم. لەم وتەیە ئاگاداری نەکەیتەوە مەگەر ئەو کاتەی لەنەهاتنی، دڵنیا دەبیت.

باوکی حومەید بەرێکەوت و لەحیلوان لای ئەبوموسلیم دابەزی. نامەکەی پێدا و پێی وت: خەڵك لەزمانی سەروەری باوەڕدارانەوە، هەندێ هەواڵ بەتۆ دەگەیێنن کەهیچ کات نەیهێناوەتە سەرزمان. ئەمەیش دەبێتە هۆی گۆڕانی بیروبۆچوونی تۆ. لەم ڕێگەوە رژدی و ستەمکاری دەکەنە پیشە و دەخوازن، کەڵك لەبەخششەکان وەربگرن. ئەوەی تا ئێستا ئەنجامتداوە، بەفیڕۆی مەدە. درێژەی بەقسەکانیدا و وتی: ئەی ئەبوموسلیم، تۆ وەك هەمیشە وەزیری بنەماڵەی محەممەد، ئەمینی بنەماڵەی محەممەدیت و خەڵك بەم تایبەتمەندییە تۆ دەناسن، پاداشتی خۆت لەبیرمەکە. ڕێگە بەشەیتان مەدە بەسەر تۆدا زاڵ بێت و گومڕات بکات.

ئەبوموسلیم وتی: لەکەیەوە بەمشێوەیە قسە لەگەڵ من دەکەیت؟ وتی: تۆ پێشنیاری ئەم کارەت پێکردین تا شوێن فەرمانڕەوایانی بنەماڵەی محەممەد بکەوین و بەنی عەباس هەڵبژێرین. فەرمانت بەئێمەدا شەڕی نەیاران بکەین و لەشارە جۆراوجۆرەکان، بەهۆکاری جیاواز ئێمەت کۆکردەوە و خواوەند، بۆ ئەم کارە هانیدان و دڵی ئێمەی لەخۆشەویستی بنەماڵەی عەباس، لێوانێو کرد و بەهاوکاری کردنی ئەوان، ڕێزی گرتین. هیچ کام لەوانمان نەبینی مەگەر ئەوەی خۆشەویستی ئەو، لەدڵی ئێمەدا چرۆی کرد. گوێڕایەڵ و فەرمانبەر، ڕێگەی سەرزەمینی ئەوانمان گرتەبەر و سەرمان بەفەرمانەکانی ئەوان سپارد. ئایا ئێستا کەدوورترین مەبەستی خۆمان بەدەستهێناوە، دەتەوێت بارودۆخی ئێمە بشێوێنیت و دووبەرەکی لەناو وتارماندا، بەدیبێنیت؟ خۆت بەئێمەت وت: هەرکەس ڕێگەی ناسازگاری گرتەبەر، بیکوژن تەنانەت ئەگەر خۆیشم نافەرمانیم کرد، خوێنم برێژن.

ئەبوموسلیم رووی کردە باوکی نەسر، مالك کوڕی هەیسەم و وتی: مەگەر نابیستیت

ئەم پیاوە چی دەڵێت؟ ئەی مالك، هەرگیز بەم نەرم و نیانی قسەی نەکردووە. مالك پێی وت: گوێ لەوتەکانی مەگرە و چاوی لێبپۆشە! ئاگادار بە وتەکانی ئەو فریوت نەدات. سوێند بەگیانی خۆم، ئەم شێوازی قسە کردنی ئەو نییە و ئەوەی لەکۆتاییدا دەیبینیت، خراپتر لەمەیە. درێژە بەکارەکەی خۆت بدە و مەگەڕێرەوە چوونکە سوێند بەخوا ئەگەر بڕۆیتە لای مەنسور، خوێنت دەڕێژێت چوونکە گومانی لەدڵیدا دروست بووە و بەمشێوەیە، هیچ کات ناتوانێت بەئارامی و ئاسوودەیی، ژیان بەسەر ببات.

ئەبوموسلیم وتی: هەستن. هەستان. ئەبوموسلیم کەسی بۆ ری نەیزەك ڕەوانە کرد و نامەکانی بەو گەیاند و لەکاروبارەکان، ئاگاداری کردەوە. نەیزەك، پەیامی بۆ نارد: بەباشی نازانم، بڕۆیتە سەردانی، پێم باشە بڕۆیتە رەی و لەوێ بمێنیتەوە تا ئەوەی لەنێوان خوراسان و رەیدایە، لەژێر دەستی تۆ بێت. خەڵکەکەی، شەڕکەرانی تۆن و سەرپێچی فەرمانەکانی تۆ ناکەن. ئەگەر سەبارەت بەتۆ راستی کردە پیشە، ڕێگەی سازگاری بگرەبەر و ئەگەر خراپەی کردە پیشە، لەناو شەڕکەرانی خۆتدا دەبیت و خوراسانییەکان پشتیوانی تۆ دەبن تا دواتر.

ئەبوموسلیم، باوکی حومەیدی بانگ کرد و پێی وت: بۆ لای سەرومرت بگەڕێرەوە و لەنەهاتنی من ئاگاداری بکەرەوە. وتی: مەبەستی ئەوەت کردووە ڕێگەی ناسازگاری بگریتەبەر؟ وتی: بەڵێ. وتی: ئەو کارە مەکە. وتی: هەرگیز پەشیمان نابمەوە. کاتێك لەنەڕۆشتنی ئەو دڵنیا بوو، وتە هەڕەشە ئامێزەکانی مەنسوری پێراگەیاند. ئەبوموسلیم سەری داخست و زەمانێکی درێژەی بەنیگەرانی وسەرگەردانی بەسەر برد، وتی: هەستە! وەك بڵێی ئەو قسانە ورەی رووخاند و ترساندی.

مەنسور پێش ئەمە بۆ باوکی داوود، نوێنەری ئەبوموسلیم لەخوراسان، نامەی نووسیبوو و فەرمانی پێدابوو: تا ئەو کاتەی من زیندووم، تۆ فەرمانڕەوایەتی خوراسان دەکەیت. باوکی داوود نامەی بۆ ئەبوموسلیم نووسی: ئێمەیان بۆ نافەرمانی جێگرانی خواوەند و سەرپێچی کردن لەفەرمانەکانی بنەماڵەی پێغەمبەر(د.خ) نەئافراندوە. ڕێگەی ناسازگاری لەگەڵ سەروەری باوەڕداران مەگرەبەر. لەم کاتەدا، نامەی باوکی داوودیشی بەدەست گەیشت. ترس و دڵەراوکێی ئەبوموسلیم زیادی کردی و کەسی بۆ لای باوکی حومەید نارد و وتی: بەباشم زانی باوکی ئیسحاق بۆ لای سەروەری باوەڕداران

ڕەوانە بکەم تا بەتەواوی لەئەندێشە و بۆچوونی ئەو، ئاگادارم بکاتەوە چوونکە یەکێك لەوکەسانەی، پشتی پێدەبەستم. ئەبوموسلیم، ئەوی ڕەوانە کرد. هاشمییەکان بەباشترین شێوە پێشوازییان لێکرد. مەنسور پێی وت: ئەو لەمەبەستەکەی پەشیمان بکەرەوە تا فەرمانڕەوایەتی خوراسان بەتۆ ببەخشم. مەنسوری چەندین دیاری گرانبایی پێبەخشی.

باوکی ئیسحاق گەڕایەوە و بە ئەبوموسلیمی وت: هیچ دیاردەیەکی ناپەسەندم نەبینی. ئەوان باسی گەورەیی تۆ دەکەن و ڕێز لەمافی تۆ دەگرن و ئەوەیان بۆ تۆ دەوێت کەبۆخۆیان، دەخوازن. پێشنیاری پێکرد بڕواتە لای سەروەری باوەڕداران و لەوەی ڕوویداوە، داوای لێخۆش بوون بکات. ئەبوموسلیم، بڕیاریدا بڕوات. نەیزەك پێی وت: بڕیاری خۆتت داوە؟ ئەبوموسلیم وتی: بەڵێ. ئەم هۆنراوەی خوێندەوە:

نا للرجال مع القضاء محالة　　　　ذهب القضاء بحيلة الاقوام

یانی: پیاوان، لەبەرابەر چارەنووس، ناتوان هیچ کارێك بکەن، هەمانا چارەنووسی، ڕێگەی چارەی خەڵکانی لەناو بردووە.

نەیزەك پێی وت: ئەگەر بڕیاری خۆتت داوە، خواوەند، بەهرەیەکی باشت پێببەخشێت. بەڵام یەك وتەی من لەگووێ بگرە: کاتێك ڕۆشتیتە لای، بیکوژە و دواتر لەگەڵ هەرکەسێك بەباشی دەزانی، بەیعەت بکە چوونکە خەڵکان نافەرمانی تۆ ناکەن.

ئەبوموسلیم نامەی بۆ مەنسور نووسی و لەهاتنی خۆی ئاگاداری کردەوە. بەرێکەوت و باوکی نەسر وەك فەرماندەی سوپاکەی دیاریکرد و پێی وت: بمێنەرەوە تا ئەو کاتەی نامەی من بەدەستت دەگات. ئەگەر نامەکە، نیوەی مۆری پێوە بوو، دڵنیابە خۆم نووسیومە و ئەگەر مۆری تەواوی پێوەبوو، هی من نییە. ئەبوموسلیم، لەگەڵ سێ هەزار پیاوی شەڕکەر، ڕۆشتە مەداین و خەڵکانی لەحیلوان بەجێهێشت.

کاتێك نامەکەی بەدەستی مەنسور گەیشت، خوێندییەوە و بۆ وەزیرەکەی خۆی، باوکی ئەییووبی، هاویشت و ئەویش خوێندییەوە. مەنسور وتی: سوێند بەخوا ئەگەر چاوم پێی بکەوێت، دەستبەجێ خوێنی دەڕێژم.

باوکی ئەییووب ترسا شەڕکەرانی ئەبوموسلیم مەنسور بکوژن و دواتر خۆی. لەبەر ئەمە سەلمە کوڕی سەعید کوڕی جابری بانگ کرد و پێی وت: ئایا دەتەوێت سپاسگوزار بیت؟ وتی: بەڵێ. وتی: ئەگەر فەرمانداری ناوچەیەکت پێببەخشم بەئەندازەی

فەرمانداری عێراق، سامان و دارایيت دەستكەوێت، ئایا براكەت، حاتەم، دەكەیتە شەریك؟ ئایا نیوەی داهاتەكەی خۆت بەبراكەت دەبەخشیت؟ وتی: بەڵێ. وتی: كەسكەر لەیەكەم ساڵ، داهاتەكەی ئەوەندە بوو، ئەمساڵ چەند بەرابەرە، ئەگەر هاوشێوەی ئەمانەت یا بەپێی بەرهەمەكانی، ئەو سەرزەمینە بەتۆ بسپێرم، ئەوەندەی داهات بۆ تۆ هەیە كە لەكۆكردنەوەی بێزار دەبیت. وتی: چۆن دەتوانم ئەم سامانە بەدەست بێنم؟ باوكی ئەییووب وتی: بۆ لای ئەبوموسلیم بەرێكەوە وپێشوازی لێبكە و پێی بڵێ تا داوای ئەم سەرزەمینە لەسەرۆكی باوەڕداران بكات چوونكە سەرۆكی باوەڕداران دەیەوێت فەرمانڕەوایەتی ناوچەیەكی بەربلاوی پێببەخشێت وبەم شێوەیە، دڵخۆشی بكات. وتی: چۆن دەتوانم مۆڵەت لەسەرۆكی باوەڕداران وەربگرم بۆ ئەوەی بڕۆم؟ باوكی ئەییووب مۆڵەتی بۆ وەرگرت. مەنسور مۆڵەتی پێدا و پێی وت كاتێك ئەبوموسلیم دەبینێت، لەتامەزرۆیی ئەو بۆ بینینی ئەو، بدوێت. سەلە لەرێگە چاوی بە ئەبوموسلیم كەوت و لەهەواڵەكان ئاگاداری كردەوە. بەمشێوەیە ئەبوموسلیم ئارام بوویەوە چوونكە پێشتر بەردەوام لەدڵەراوكێ و ترسدا بوو. شادمان و خۆشحاڵ بوو تا ئەو كاتەی گەیشتە لای مەنسور.

كاتێك ئەبوموسلیم لێی نزیك كەوتەوە، فەرمانی بەخەڵكاندا بەگەرمترین شێوە پێشوازی لێبكەن. هاشمییەكان و خەڵكان پێشوازییان لێكرد. دواتر دابەزی و ڕۆشتە لای مەنسور و دەست وپێی ئەوی ماچ كرد. مەنسور پێی وت: بۆ ماڵەكەت بگەڕێرەوە و بۆ ماوەی سێ ڕۆژ ڕەنجی سەفەر لەجەستە دەربكە و دواتر بڕۆ بۆ گەرماو. ئەو، گەڕایەوە.

بۆ بەیانی، مەنسور، عوسمان كوڕی نەهیكی لەگەڵ چواركەس لەپاسەوانەكانی خۆی بانگ كرد، شەبیب كوڕی واج و باوكی حەنیفە، حەرب كوڕی قەیس لەناو ئەواندا بوون. فەرمانی پێدان كاتێك دەستم خستە سەریەك، وەرنە ناو و خوێنی ئەبوموسلیم، بڕێژن. ئەوانی لەپشت پەردەكانەوە، شاردەوە.

كەسی بۆ لای ئەبوموسلیم نارد و بانگی كرد. عیسا كوڕی موسا لای ئەو بوو و نانی نیمەڕۆی دەخوارد. ئەبوموسلیم، ڕۆشتە لای مەنسور. مەنسور پێی وت: لەو دوو تیرەی لەگەڵ عەبدوڵڵە كوڕی عەلی دۆزیتەوە، ئاگادارم بكەرەوە، چیت لێكردن. وتی: ئەمە یەكێكیان. وتی: نیشانم بدە. ئەبوموسلیم دەستی بردە ناو قۆڵی كراسەكەی و دەریهێنا.

مەنسوری لێی وەرگرت و خستە ژێر تەختەکەی. رووی تێکرد و بەردەوام سەرکۆنەی دەکرد، وتی: سەبارەت بەنامەکەت بۆ سەفاح ئاگادارم بکەرەوە بۆچی نووسیت هێرش نەکاتە سەر زەوی مردووەکان، دەتویست، زانستی دینمان فێر بکەیت؟ وتی: گومانم کرد کەگرتنی ئەو سەرزەمینانە ڕەوا نییە بەلاّم کاتێك نامەکەی ئەوم بەدەست گەیشت، زانیم خۆی و بنەماڵەکەی، سەرچاوەی زانست و زانیارین. وتی: پێم بڵێ بۆ لەرێگەی مەککە پێش من کەوتیتەوە. وتی: کۆبوونەوەی هەردووکمان لەسەر ئاوەکە پەسەند نەکرد و ترسام زیان لەخەڵکان بدات، لەبەر خۆشویستنی خەڵك و رێز گرتن لەئاسایشی تۆ، پێش کەوتم. وتی: لێداونەکانت بۆ ئەو کەسانەی پێشنیاریان بەتۆ کرد لەرێگەی مەککە بۆ لای ئێمە بگەرێیتەوە ئەو کاتەی لەهەواڵی مەرگی سەفاح ئاگادار بوویتەوە، نەگەڕایتەوە تا لەئەندێشەی ئێمە ئاگادار ببیت نە چاوەڕوانت کرد تا ئێمە بەتۆ دەگەین و درێژەت بەرێگەکەی خۆتدا. وتی: ئەوەی بووە رێگری مانەوە و گەرانەوەم، ئاسوودەی خەڵکان بوو. وتم تۆ دەڕۆیتە کوفە و رووبەرووی هیچ ناسازگارییەك نابیتەوە. وتی: ئەی کەنیزەکەی عەبدوالله کەدەتویست بۆ خۆتی هەڵبگریت. وتی: مەبەستی هەلگرتنیم نەبوو لەوە ترسام لەناو بچێت لەبەر ئەمە خستمە ناو کەژاوەکە و بردمە ناو خێوەتەکەی خۆم وکەسم راسپارد تا پارێزگاری لێبکات. وتی: ئەی سەبارەت بەنافەرمانی و سەرپێچی کردنی فەرمانەکان و بەرێکەوتن بۆ خوراسان چی دەڵێیت؟ وتی: ترسام ڕقی منت لەدڵ گرتبێت، بەخۆمم وت دەڕۆمە خوراسان و بەنامە، داوای لێخۆشبوونی لێدەکەم. وتی: ئەی سامانەکانی خوراسان کەکۆت کردۆتەوە؟ وتی: بەسەر شەرکەراندا دابەشم کرد تا هێزی پێ وەربگرن و دڵخۆشبن. وتی: مەگەر تۆ نەبوویت نامەت بۆ نووسیم و سەرەتا ناوی خۆتت نووسی و خوازبێنی پووری من، ئامینەت، کرد و وات نیشاندا کەکوڕی سەلیت کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباسیت؟ ئەی بێ دایك، هەڵەیەکی گەورەت کرد.

دواتر وتی: سلێمان کوڕی کەسیر لەرێگەی بانگەوازەکەی ئێمە، گرفتاری ڕەنج و مەینەتی فراوان بوو، یەکێك بوو لەو کەسانەی پشتمان پێدەبەست و پێش تۆ، باوەڕی بەئێمە هێنا، بۆچی کوشتت؟ وتی: مەبەستی ناسازگاری کردنی بوو و پشتی کردەمن. کوشتم تا رێگەی نافەرمانی کردنی لێبگرم.

کاتێك سەرزەنشت و سەرکۆنە کردنی مەنسور درێژەی کێشا، ئەبوموسلیم وتی: بەو پێشینەی بۆ پشتیوانی کردنی ئێوە هەمە و ئەو هەموو ڕەنج و دوژارییەی لەم ڕێگادا کێشاومە، شیاو نییە بەمشێوەیە قسە لەگەڵ من بکەیت. مەنسور وتی: ئەی ناپاك زادە، سوێند بەخوا ئەگەر تەنانەت کەنیزێك لەجێگەی تۆ دەبوو، دەیتوانی بەم پێگەیە بگات. تۆ لەناو دەوڵەتەکەی ئێمە کارت دەکرد و بەمشێوەیە بەهێز و گەورە بوویت.

ئەبوموسلیم دەستی گرت و ماچی دەکرد و بەردەوام داوای بەخشینی دەکرد. مەنسور وتی: هیچ کارێکم هاوشێوەی کاری ئەمڕۆ نەبینیوە! سوێند بەخوا تەنیا ڕق و کینەی منت زیاد کرد. ئەبوموسلیم وتی: لەمانە خۆشبە چوونکە جگە لەخواوەند ترسم لەکەس نییە. مەنسور تورە بوو، جوێنی پێدا و دەستی خستە سەریەك. پاسەوانەکان هاتنەدەر. عوسمان کوڕی نەهیك لێدا وبەندی شمشێرەکەی پچڕاند. ئەبوموسلیم وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، من بۆ دوژمنەکانت بەزیندووی بهێڵەرەوە. مەنسور وتی: خوا بمکوژێت ئەگەر تۆ نەکوژم، کام دوژمنە، لەتۆ مەترسیدارترە؟ پاسەوانەکان بەشمشێر کەوتنە گیانی و ئەو، بەردەوام هاواری دەکرد: بمبەخشە! مەنسور وتی: ئەی زادەی ژنی بۆگەن، لەکام بەخشینە دەدەوێیت لەکاتێکدا شمشێرەکان لەت لەتیان کردوویت! ئەو، لەمانگی شەعبان، پێنج ڕۆژ بۆ کۆتایی هاتنی مانگەکە/ ١٢ فەوریەی ٧٥٥ زایینی، کوژرا. مەنسور وتی:

زعمت ان الدين لا يقتضى   فاستوف بالكيل ابا مخزم

سقيت من كاس كنت تسقى بها   امر فى الحلق من العلقم

یانی: گومانت کرد داوای قەرزەکەت لێ ناکەن، ئێستا ئەی باوکی مەخزەم، پێوانەیەك پڕکە و بیخۆرەوە! لەو پێکە دەرخواردی تۆیاندا کەخۆت دەرخواردی کەسانی دیکەت دەدا. بادەیەکی تاڵتر لەهەموو بادەکان.

ئەبوموسلیم لەشەرەکانی خۆی نزیکەی شەشسەد هەزار کەسی بێ بەزەییانە کوشتار کردبوو.

کاتێك ئەبوموسلیم کوژرا، باوکی جەهم ڕۆشتە لای مەنسور و بینی ئەبوموسلیم، کوژراوە. وتی: ئایا خەڵکان دوور نەکەمەوە؟ وتی: بەڵێ، فەرمان بدە کاڵاکان لەدیوانێك بۆ دیوانێکی دیکە ببەن.

باوکی جەهم هاتەدەر و وتی: بگەڕێنەوە چوونکە سوپاسالار دەیەوێت ماوەیەك لای سەروەری باوەڕداران، بحەسێتەوە. وتەکانی ئەویان بەراست زانی و گەڕانەوە. مەنسور فەرمانیدا، خەڵاتی بەم کەسانە بدەن: باوکی ئیسحاق سەد هەزار (!؟). عیسا کوڕی موسا دوای کوژرانی ئەبوموسلیم، ڕۆشتە لای مەنسور وپێی وت: ئەی سەروەری باوەڕداران، ئەبوموسلیم، لەکوێیە؟ وتی: لێرە بوو. عیسا وتی: تۆ چاکەخوازی و فەرمانبەری ئەوت بینی و لەئەندێشەی ئیبراهیمی ڕێبەر، سەبارەت بەو ئاگاداریت. مەنسور وتی: ئەی پیاوی گێژ، لەسەراسەری زەوی دوژمنێکم بەمەترسیدارتر لەو نەدەزانی.! لەوێ داپۆشراوە، بڕۆ سەیری بکە. عیسا وتی: هەموان لەلایەن خواوە هاتووین وبۆ لای ئەو دەگەڕێینەوە (بقرە/٢/١٥٦). عیسا بیری لەئەندێشەی دیکە کردبوویەوە. مەنسور وتی: خوا دڵت لەناو ببات، ئایا بەبوونی ئەبوموسلیم، فەرمانڕەوایەتی و کارێکی شیاو، بۆ ئێوە دەمایەوە.

مەنسور، جەعفەر کوڕی حەنزەلەی بانگ کرد. پێی وت: سەبارەت بە ئەبوموسلیم، چی دەڵێیت؟ وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، ئەگەر یەك تاڵ مووت لەسەری دەرکێشاوە، بیکوژە و دووبارە بیکوژە. مەنسور وتی: خوا بەختەوەرت بکات! کاتێك جەعفەر کوڕی حەنزەلە لاشەی کوژراوی ئەبوموسلیم بینی، بەمەنسوری وت: ئەی سەروەری باوەڕداران، ئەمرۆ بەسەرەتا دەسپێکی خەلافەتی خۆت بزانە.

مەنسور، باوکی ئیسحاقی بانگ کرد. کاتێك ڕۆشتە لای، پێی وت: تۆ ئەو کەسە بوویت لاسایی فریوەکانی دوژمنی خوات دەکردەوە؟ مەنسوریان ئاگادار کردبوویەوە کەئەو، پێشنیاری بەئەبوموسلیم کردووە بڕواتە خوراسان و نەڕواتە لای مەنسور. باوکی ئیسحاق کەمێك بێدەنگ بوو و سەیری چەپ وراستی خۆی دەکرد، لەوە دەترسا ئەبوموسلیم لەوێ بێت و وتەکانی ببیستێت. مەنسور پێی وت: چیت پێخۆشە بیڵێ، خواوەند ئەو ستەمکارەی لەناوبرد. فەرمانیدا تا جەستەی ئەبوموسلیمی نیشان بدەن. کاتێك ئەبوموسلیمی بینی، کەوتە سەرزەوی و کوڕنوشی بۆ خواوەند برد. دواتر سەری بەرز کردەوە و وتی: سپاس بۆ خوا کەئەمڕۆ بەهاوکاری تۆ، ئەمانی بەمن بەخشی. سوێند بەخوا تەنانەت یەك ڕۆژ لەو ئاسوودە نەبووم و یەك ڕۆژ لەو نەترساوم. هەر ڕۆژێك دەڕۆشتمە لای ئەبوموسلیم، ماڵئاوایی یەکجارەکەیم لەبنەماڵەکەی خۆم دەکرد. وسیەتم دەکرد و جل و بەرگی مەرگم دەپۆشی و بۆنی خۆشم لەجەستەم دەدا. ئەوسا

جلەکانی خۆی لابرد و مەنسور بینی کەلەژێر جلەکانییەوە، جل و بەرگی کەتانی پۆشیوە و بۆنی خۆشی لەسەر و روخساری خۆیداوە.

کاتێك ئەبووجەعفەر، کردەوە وکارەکانی ئەوی بینی، دڵی بۆی سووتا و پێی وت: شوێن خەلیفەکەت بکەوە و سپاسی خواوەند بەجێبێنە کەتۆی لەدەستی ئەو ستەمکارە رزگار کردووە. ئەم خەڵکە لەدەوری من بڵاوە پێبکە.

مەنسور لەلایەن ئەبوموسلیمەوە بۆ باوکی نەسر، مالك کوڕی هەیسەم نامەی نووسی تا سامان و دارایی و باروبنەی ئەبوموسلیم لەگەڵ خۆی بێنێت و بەرێکەوێت. بەمۆری ئەبوموسلیم نامەکەی مۆر کرد. مالك کوڕی هەیسەم کاتێك مۆری تەواوی لەسەر نامەکە، بینی زانی کەئەبوموسلیم نامەکەی نەنووسیوە. وتی: سەرئەنجام کاری خۆتان کرد! دواتر روویکردە هەمەدان و بەرەو خوراسان بەرێکەوت.

مەنسور نامەی بۆ باوکی نەسر نووسی و فەرمانڕەوایەتی شارەزووری پێسپارد. نامەی فەرمانداری هەمەدانی بۆ زوهەیر کوڕی تەرەکی نووسی. بۆئەوی نووسی کە لەهەمەدان بوو: کاتێك باوکی نەسر لای تۆ تێدەپەڕێت، زیندانی بکە. نامەکە زووتر بەزوهەیر گەیشت و باوکی نەسر لەهەمەدان بوو. زوهەیر وتی: خواردنێکم ئامادە کردووە، باشترە شەرەفێکم پێببەخشیت و بێیتە ماڵەکەی من. باوکی نەسر ڕۆشتە ماڵی زوهەیر. زوهەیر ئەوی گرت و زیندانی کرد. ئەبووجەعفەر نامەی بۆ زوهەیر نووسی و فەرمانی کوشتنی باوکی نەسری پێدا. نێردراو نامەی فەرمانڕەوایەتی شارەزووری بەباوکی نەسر گەیاند. زوهەیر کەئەوی خۆش دەویست، ئازادی کرد. باوکی نەسر ڕۆشتەدەر و بەرێکەوت و بەیانی ئەو ڕۆژە، نامەکەی مەنسور بەدەستی زوهەیر گەیشت کەفەرمانی کوشتنی باوکی نەسری پێدەدا. وتی: پێشتر فەرمانێك هات کەئەو فەرماندار بێت و من، ئازادم کرد.

باوکی نەسر ڕۆشتە لای مەنسور. مەنسور پێی وت: پێشنیارت بەئەبوموسلیم کرد تا بڕواتە خوراسان؟ وتی: بەڵێ، چاکەی زۆری لەگەڵ کردبووم و منیش وەڵامی چاکییەکانی ئەوم دایەوە و دەمەویست چاکەخوازی ئەوبم. ئەگەر سەروەری باوەڕداران پەروەردەم بکات و فەرمانداریم پێببەخشێت، چاکەخوازی ئەو دەبەم و سپاسی دەکەم. مەنسوری ئەوی بەخشی.

کاتێك ڕۆژی ڕاوەندییان گەیشت، (مەبەستی ئەوەیان کرد بڕۆنە ناو کۆشکەکەی مەنسور و بیکوژن) باوکی نەسر لەبەر دەرگای کۆشکەکەی وەستا و وتی: ئەمڕۆ من دەرگاوانم، تا من زیندووم، کەس ناڕواتە ناو کۆشکەکە. مەنسور سەبارەت بەو پرسیاری کرد و لەکار و کردەوەکانی ئەو، ئاگاداریان کردەوە و زانی باوکی نەسر، چاکەخوازی ئەوە. دەستەیەك دەڵێن: زوهەیر، باوکی نەسری گرت و بۆ لای مەنسور، ڕەوانەی کرد. مەنسوری ئەوی بەخشی و وەك فەرمانداری موسڵ، دەستنیشانی کرد.

کاتێك مەنسور، ئەبوموسلیمی کوشت، وتارێکی پێشکەش بەخەڵکان کرد و وتی: ئەی خەڵکینە، لەپانتاییەکانی فەرمانبەری، بەرەو دەشتی مەترسیداری نافەرمانی مەڕۆن و دوای ئەو هەولآنەی بۆ دەرەوشانەوەی ڕاستی و دروستی، داوتانە، بەرەو تاریکایی کەژی و چەوتی، هەنگاو مەنێن. ئەبوموسلیم بەراستی کارەکانی دەستپێکرد و بەچەوتی کۆتایی پێهێنا و بەناو و نیشانی ئێمە، دەستی بەسەر کەل و پەلی خەڵکان گرت و کەمێکی بۆ ئێمە ڕەوانە کرد. کردەوە قێزەونەکانی ناخی خۆی، خستە پێش جوانی رووکەشی. ئێمە لەپیسی و گلآوی سرشتی ئەو، شتی زۆرمان بینی ئەگەر سەرکۆنەکەرانی ئێمەدەیانزانی، بۆ کوشتنی ئەو، دەسخۆشیی و بۆ درەنگ کوشتنی ئەو، سەرکۆنەیان دەکردین. ئەو بەردەوام پەیمانەکانی خۆی دەشکاند و ڕێزی لەبەڵێنەکانی خۆی نەدەگرت تا ئەو رادەی سزادانی ئەو، بۆ ئێمە ڕەوا و ئێمە، بەراستی خوێنی ئەومان ڕشت. ئێمە سەبارەت بەو، ئەو فەرمانەمان دەرکرد کەئەو بەخەڵکانی دەدا (جگە لەخۆی. ئەو کەسەی سەرپێچی فەرمانەکانی دەکرد، سزای دەدا. مافێکی لەگەردنی ئێمەدا هەبوو، بەڵآم نەبووە ڕێگری ئەوەی، فەرمانی دادپەروەری ئێمە، ئەویش بگرێتەوە. هۆنراوەیەکی پەسەندە ئەوەی نابغەی زەبیانی بۆ نەعمان، هێنایە سەرزمان:

فمن اطاعك فانفعه بطاعته كما اطاعك و ادلله علی الرشد

و من عصاك فعاقبه معاقبة تنهی الظلوم و لا تقعد علی ضمد

یانی: هەرکەس فەرمانبەری تۆ بکات، بۆ کردەوەکانی پارێزگاری لێبکە و سوودی پێبگەیێنە چوونکە ملکەچی فەرمانەکانی تۆ بوو و لەبەر ئەمە پێویستە، پاداشتی بدەیت لەبەر ئەوەی ڕێگەی ڕاستی هەڵبژاردوە. هەرکەس نافەرمانی تۆ بکات، بەشێوەیەك سزای بدە کەنافەرمانان وانەی لێوەربگرن، بەڵێ کینە و ڕق لەدڵ مەگرە (ڕق

و کینەی خۆت خاڵی و تەپ و تۆز لەخاکی دوژمنان بەرز بکەرەوە و ئەوان بەدارەکانەوە هەڵواسە.

دواتر لەسەر تەختی وتاردان هاتەخوار.

ئەبوموسلیم، حەدیسی پێغەمبەری لەعێکرەمە، باوکی زوبەیری مەککی، سابتی بوونانی، محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباسی و سەدیر، گێڕاوەتەوە و ئیبراهیم کوڕی مەیمونی سایغ و عەبدوالله کوڕی موبارەك، لەئەبوموسلیم، حەدیسیان گێڕاوەتەوە.

ڕۆژێکی وتارێکی پێشکەش کرد. پیاوێك سەری بەرز کردەوە و وتی: ئەم جل و بەرگە ڕەشە چییە خۆتت پێداپۆشییوە؟ وتی: باوکی زوبەیر لەجابر کوڕی عەبدوالله حەدیسێکی بۆ گێڕامەوە کەپێغەمبەر(ص) لەرۆژی گرتنی مەککە، دەستارێکی ڕەشی لەسەردا بوو، ئەم جل و بەرگە، شکۆ و گەورەیی فەرمانڕەوکانە. کۆیلەکەم، هەستە و خوێنی برێژە!

لەعەبدوالله کوڕی موبارەکیان پرسی: ئەبوموسلیم باشتر بوو یا حەجاج؟ وتی: ناڵێم ئەبوموسلیم باشتر لەهیچ کەسێك بوو بەلاّم حەجاج لەو خراپتر بوو.

ئەبوموسلیمی خوراسانی پیاوێکی بوێر، بۆچوونێکی ئاسنین، فرمزان، بیرمەند، جوامێر و دوورئەندێش بوو. لێیان پرسی: ئەم پێگەیەت بەدەست هێناوە و بەئاسانی، دوژمنانت سەرکوت کردووە، چۆن توانیت ئەم کارە ئەنجام بدەیت؟ وتی: جل و بەرگی خۆڕاگریم پۆشی، رازدار بووم، خەمم لەخۆم دوور خستەوە، نیگەرانیم پشتگوێ خست، ڕوبەڕووی چارەنووسی بوومەوە و شەڕم لەگەڵ فەرمانە ئاسمانییەکان کرد. دواتر وتی:

قدنلت با الحزم و الکتمان ما عجزت	عنه ملوك بنی ساسان اذ حشدوا
ما زلت اضربهم بالسیف فانتبووها	من رقدة لم ینمها قبلهم احد
طفقت اسعی علیهم فی دیارهم	و القوم فی ملکهم بالسام قد رقدوا
و من رعی غنما فی الارض مسبعة	و نام عنها تولی رعیها الاسد

یانی: بەدوور ئەندێشی و نهێنی کاری، گەشتمە ئەو جێگەی کەپاشاکانی ساسانی هەموو هێزی خۆیان کۆکردەوە بەلاّم نەیانتوانی بگەنە ئەم پێگەیە. بەردەوام بەشمشێر لەوانمدا و ئەوانن لەخەو بەئاگا هاتنەوە کەپێشتر کەس بەو قورسییە نەخەوتبوو. رووم

کردە سەرزەمیینەکانی ئەوان و یەك یەك سەرەزەمینەکانی ئەوانم بڕی و عەرەبەکان لەناو کۆشکەکانی خۆیان لەشام خەوتبوون. هەر کەس لەدیارێکی پڕ وەحشی، مەر بلەوڕێنێت، شێرژی ژیانی لەوەڕین لەو لەوەرگەیە، بەکار دەبات.

دەڵێن: جارێك ئەبوموسلیم سوار کەرێکی بێ کورتان، بێ کەل و پەلی شەڕ، بێ نۆکەر و کۆیلە، ڕۆشتە نەیشابوور و بەرەو ماڵی فەرمانداەرکەی بەرێکەوت و لەدەرگایدا. هاوەڵانی ترسان و بۆ لای ئەو هاتنەدەر. بەوانی وت: پێی بڵێن ئەبوموسلیم لەبەردەم ماڵەکەی تۆدایە و داوای هەزار درەم و چوارپێ دەکات. فەرمانداریان ئاگادار کردەوە. پرسی: چ جل و بەرگێکی لەبەردایە و چەند شەڕکەر و پاسەوانی لەگەڵدایە؟ وتیان: تەنیا و بێ هیچ پاسەوانێك هاتەوە و جلێکی ئەوتۆی لەبەردا نییە. فەرمانداری، بۆ ماوەی کاژێرێك سەری دانەواند و دواتر هەزار درەم و یەکێك لەباشترین ئەسپەکانی خۆی بۆ برد. وتی: ئەی ئەبوموسلیم، ئەوەی داوات کردبوو، پێشکەشم کردی، ئەگەر نیازێکی دیکەت هەیە، لەخزمەتتام. ئەبوموسلیم وتی: ئەوەی کردت، لەبیری ناکەم.

کاتێك پاشایەتی گرتەدەست، یەکێك لەکەسانی نزیکی پێی وت: ئەگەر دەست بەسەر نەیشابووردا بگریت، تا ئەو جێگەی بخوازیت دەتوانی لەدارایی فەرمانداەرە ئاگرپەرستەکەی، بەدەست بێنیت. ئەبوموسلیم وتی: ئەو پێشتر چاکەی لەگەڵ ئێمە کردووە. کاتێك دەستی بەسەر نەیشابووردا گرت، فەرمانداەرکەی چەندین دیاری گرانبایی بۆ نارد. ئەبوموسلیم دەستی بۆ سامان و دارایی فەرمانداەرکە و کەسانی نزیکی ئەو، درێژ نەکرد. ئەمە، یەکێکە لەنیشانەکانی گەورەیی و جوامێری ئەو.

ڕووداوەکانی تر

لەم ساڵەدا، مەنسور، باوکی داوودی وەك فەرمانداری خوراسان دەستنیشان کرد و فەرمانەکەی، نووسی.

شۆڕشی سەنباد لەخوراسان

لەم ساڵەدا سەنباد لەخوراسان، بەمەبەستی تۆڵە سەندنەوەی خوێنی ئەبوموسلیم، شۆڕشی دەستپێکرد. ئەو ئاگرپەرەست و نیشتەجێی یەکێك لەگوندەکانی نەیشابوور بەناوی ئاهرەوانە بوو. شۆڕشی ئەو لەکوژرانی ئەبوموسلیم سەرچاوەی گرت چوونکە

ئەوی گەورە و پەروەردە کردبوو. شوێنکەوتەکانی فراوان بوون. زۆرینەی ئەوان لەخەڵکانی کوێستان و کێوەکان بوون. سەنباد، دەستی بەسەر نەیشابوور و قومس و رەیدا گرت و ناوی فیروزی سوپاسالاری لەخۆینا. کاتێك گەیشتە رەی، دەستی بەسەر گەنجینەکانی ئەبوموسلیم گرت. ئەبوموسلیم، لەکاتی بەرێکەوتن بۆ لای سەفاحی خوێنرێژ، سامان و داراییەکانی لەو شارە بەجێهێشتبوو. سەنباد ژنانی ئەسیر دەکرد و سامانەکانی تالآن دەکرد بەلاَم بازرگانەکانی نەدەکوشت. وای نیشاندەدا مەبەستی حەج کردنی هەیە بەلاَم دەیویست، وێرانی بکات.

مەنسور، جومهور کوڕی مەرای عیجلی لەگەڵ دەهەزار شەڕکەر، بۆ رووبەروو بوونەوەی ئەو، رەوانە کرد. ئەوان لەنێوان هەمەدان و رەی، لەبیابان، رووبەرووی یەکبوونەوە. جومهور مەبەستی ئەوەی کرد درەنگتر شەڕ لەگەڵ ئەودا دەستپێبکات. کاتێك روبەرووی یەکبوونەو، سەنباد، ژنە ئەسیرە موسوڵمانەکان سوار وشتر کرد و پێش خۆی خست. ژنەکان، کاتێك سوپای موسوڵمانانیان بینی، لەکەژاوەکانەوە، هاواریان کرد: ئەی محەممەد! ئیسلام لەناوچوو! ڕەشەبا هەڵیکرد و وشترەکان رەمیان کرد و بۆ لای سوپاکەی سەنباد، گەڕانەوە. سوپاییەکان شکستیان خوارد و موسوڵمانان بەدوای وشترەکان، هێرشیان کردە سەریان و شمشێریان خستە ناو ئاگرپەرستەکان. تا ئەو جێگەی دەیانتوانی، شەڕکەرانی سوپاکەی سەنبادیان کوشت. ژمارەی کوژراوەکان شەست هەزار کەس و ژنان و منالآنی ئەوان، ئەسیر کران. سەنباد لەشوێنێك لەنێوان تەبەرستان و قومس، کوژرا.

شۆڕشەکەی سەنباد، حەفتا رۆژ درێژەی کێشا. هۆکاری کوژرانەکەی ئەوە بوو کەئەو، مەبەستی تەبەرستانی و پەنای بۆ پاشاکەی برد. فەرمانڕەوای تەبەرستان یەکێك لەپیاوەکانی خۆی، (بەناوی توس)بۆ پێشوازی کردنی ئەو ڕەوانە کرد. سەنباد بەشێوەیەکی توند و تیژ و نەشیاو لەگەڵ کارگوزارەکەی پاشای تەبەرستان جووڵایەوە. توس، ئەوی کوشت و نامەی بۆ مەنسور نووسی و لەکوشتنی سەنباد، ئاگاداری کردەوە. مەنسور نامەی بۆ فەرمانداری تەبەرستان نووسی و داوای سامانەکانی کرد. وتی: هیچی لەدەستا نییە. مەنسور سوپایەکی کردەسەر. فەرمانڕەوای تەبەرستان، بۆ دەیلەم، هەلآت.

شۆڕشی مولبەد کوڕی حەرمەلە

لەمساڵەدا، مولبەد کوڕی حەرمەلە، لەپانتاییەکانی جەزیرە، بەهەڵگرتنی دروشمی خەواریج، شۆڕشی دەستپێکرد. پاسەوانانی جەزیرە بۆ ڕووبەڕوو بوونەویان بەڕێکەوت. ئەو نزیکەی سێ هەزار سوارکاری لەگەڵدا بوو. ڕووبەڕوویان بوونەوە و شکستیان پێهێنان و دەستیان بەکوشتاری ئەوان کرد. دواتر یەزید کوڕی حاتەمی موهەلبی بۆ شەڕی ئەو بەڕێکەوت و مولبەد، ئەوی کوشت و کەنیزەکەی، ئەسیر کرد. مەنسور، کۆیلەکەی خۆی بەناوی موهەلهیل کوڕی سەفوانی لەگەڵ دوو هەزار شەڕکەر ڕەوانە کرد. مولبەد شکستی بەسوپاکەی هێنا و لەشکرگەکەی، تاڵان کرد.

دواتر نەزاری (یەکێك لەفەرماندەکانی سوپای خوراسانی) بۆ شەڕی ئەو ڕەوانە کرد. مولبەد توانی بیکوژێت و بلاوە بەسوپاکەی بکات.

دواتر زیاد کوڕی موشکانی بەسوپایەکی گەورە بۆ شەڕی ئەوان نارد مولبەد، توانی شکست بەوان بهێنێت. دووبارە مەنسور، ساڵح کوڕی سوبەیحی بەسوپایەکی گەورەوە ڕەوانە کرد. مولبەد ڕووبەڕوویان بوویەوە و شەڕی لەگەڵ کردن و شکستی پێهێنان. دواتر حومەید کوڕی قەحتەبە هێرشی کردە مولبەد و شکستی خوارد. حومەید ناچار بوو سەد هەزار درەم بەمولبەد بدات بۆ ئەوەی دەستی لێ هەڵبگرێت.

دەستەیەك دەڵێن: شۆڕشەکەی مولبەد لەساڵی ١٣٨/ ٧٥٥- ٧٥٦ زایینی ڕوویدا.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا شەڕی هاوینە ڕووینەدا چوونکە گرفتاری شەڕ لەگەڵ سەنباد بوون.

ئیسماعیل کوڕی عەبدوللە کوڕی عەباس، (فەرمانداری موسڵ) ئایینی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

فەرمانڕەوای مەدینە، زیاد کوڕی عەبدوللە، فەرمانڕەوای مەککە، عەباس کوڕی عەبدوللە کوڕی مەعبەد، کوفە، عیسا کوڕی موسا، بەسرە و شارەکانی، سلێمان کوڕی عەلی، سەرپەرەستی دامەزراوی دادی بەسرە، عومەر کوڕی عامری سولەمی، فەرمانڕەوای خوراسان، باوکی داوود خالید کوڕی ئیبراهیم، فەرمانڕەوای میسر، ساڵح کوڕی عەلی، فەرمانڕەوای جەزیرە حومەید کوڕی قەحتەبە، فەرمانڕەوای موسڵ، ئیسماعیل کوڕی عەبدوللە کوڕی عەلی کوڕی عەباس بوو.

عەباس کوڕی عەبدوللە کوڕی مەعبەد، لەکاتی ئەنجامدانی ئایینی حەج، مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و سی و هەشتی کۆچی(٧٥٥- ٧٥٦ زایینی)

شۆڕشی جومهور کوڕی مەراری عیجلی

لەم ساڵەدا جومهور کوڕی مەراری عیجلی لەشاری ڕەی، سەرپێچی لەفەرمانەکانی مەنسور کرد.

چۆنیەتییەکەی: کاتێك جومهور شکستی بەسەنباد هێنا، ئەوەی تالآنی لەلەشکرگەکەی سەنباد و خەزێنەکەی ئەبوموسلیم دەستی کەوت، هەڵیگرت و هیچی بۆ مەنسور نەنارد. لەمکارەی خۆی ترسا و ڕێگەی سەرپێچی کردنی فەرمانەکانی مەنسوری گرتەبەر. مەنسور، محەممەد کوڕی ئەشعەسی لەگەڵ سوپایەکی گەورە، بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەو، ڕەوانەی شاری ڕەی کرد. جومهور لەم شارە ڕۆشتەدەر و بەرەو ئیسفەهان بەڕێکەوت. محەممەد، سوپایەکی بۆ شەڕی ئەو نارد و خۆی لەشاری ڕەی مایەوە. جومهور دەستی بەسەر ئیسفەهاندا گرت. دەستەیەك لەهاوەڵانی جومهور پێشنیاریان پێکرد لەگەڵ شەڕکەرە بەهێزەکانی خۆی شەڕ لەگەڵ محەممەد بکات لەبەر ئەوەی سوپاکەی کەمە و ئەگەر بتوانێت شکستی پێبێنێت، کەسانیتر گرنگی ئەوتۆیان نابێت. جومهور، تێکۆشەرانە هێرشی کردە سەر محەممەد.

محەممەد ئاگادار بوویەوە و وشیاری کردە پیشە و دوورئەندێشی هەڵبژارد. سوپای هاوکاری لەخوراسانەوە پەیوەسیت محەممەد و بەمشێوەیە، بەهێز بوو. هەردوو سوپا لەکۆشکی فیروزان لەنێوان ڕەی و ئیسفەهان، ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و کوشتاری یەکیان دەستپێکرد. باشترین و بوێرترینی شەڕکەرانی ئێران لەناو سوپاکەی جومهوردا بوون. جومهور شکستی خوارد و دەستەیەکی فراوان لەسوپاکەی کوشتار کران. خۆی هەڵات و ڕوویکردە ئازەربایەجان. دواتر ئەو لەئیسپادوزا کوژرا. هاوەڵەکانی ئەویان کوشت و سەرەکەیان بۆ مەنسور ڕەوانە کرد.

کوژرانی مولبەدی خەواریجی

لەگێڕانەوەی ڕووداوەکانی ساڵەکانی پێشوو، ئاماژەمان بەشۆڕشەکەی ئەودا و باسمان کرد کەحومەید کوڕی قەحتەبە، لەترسی ئەو سەنگەری گرت. کاتێك مەنسوریان لەهەواڵی سەرکەوتنەکانی مولبەد ئاگادار کردەوە و پێیان وت کەحومەید لەترسا سەنگەری گرتووە، عەبدعەزیز کوڕی عەبدولرەحمان برای عەبد جەبار و زیاد کوڕی موشکانی بۆ شەڕی ئەو، ڕەوانە کرد. مولبەد سەد سواری هەڵبژارد و لەسەرێگەی ئەوان، جێگیری کردن. کاتێك عەبدعەزیز ڕووبەرووی بوویەوە، ئەو کەسانەی بۆسەیان دانابوو، هاتنەدەر و شکستیان بەسوپاکەی هێنا و زۆربەی شەڕکەرانی کوژران.

مەنسور، خازم کوڕی خەزیمەی لەگەڵ هەشت هەزار شەڕکەر لەشەڕکەرانی مەرو ڕوود، بۆ شەڕی ئەو ڕەوانە کرد. خازم بەرێکەوت و لەموسڵ دابەزی و دەستەیەك لەسوپاکەی خۆی بۆ شەڕی مولبەد ڕەوانە کرد. مولبەد لەدیجلە تێپەڕی و ڕووی کردە بەلد و بۆ ڕووبەروو بوونەوەی خازم، ڕیزی بەست. خازم پێشڕەوی دەستپێکرد. فەرماندەی پێشەنگەکانی سوپاکەی فەزلە کوڕی نوعەیم کوڕی خەزیم کوڕی عەبدوالله‌ی نەشهەلی بوو، فەرماندەیی باڵی ڕاست لەئەستۆی زوهەیر کوڕی محەممەدی عامری و باڵی چەپ لەژێر دەستی باوکی حیماد ئەبرەسدا بوو. خازم خۆی فەرماندەیی ناوەڕاستی سوپاکەی گرتەدەست. لەبەیانییەوە تا ئێوارێ بەشێوەیەکی ئەزۆر دژوار شەڕی لەگەڵ مولبەد و سوپاکەی کرد و هەردوولا ، لەکاتی شەو دەستیان لەشەڕ هەڵگرت. بۆ بەیانی، مولبەد بەرەو شاری حەزە بەرێکەوت و خازم و سوپاکەی شوێنی کەوتن تا شەو داهات. بەرەبەیان بۆ شەڕ ڕیزیان بەست. خازم هاتەدەر و ئەوان سەنگەرەکانی خۆیان بەجێهێشت. خازم بەچەقڵی گەورە گەورە، سەنگەری خۆی و شەڕکەرەکانی داپۆشیبوو. کاتێك هاتنەدەر، مولبەد و سوپاکەی هێرشیان کردنەسەر. کاتێك خازم ئەمەی بینی، چەقڵەکانی خستە بەرپێی ئەوان. ئەوان هێرشیان کردە سەر باڵی ڕاستی سوپاکەی خازم. دواتر هێرشیان کردە سەر باڵی چەپ و ڕیزەکانیان بڕی و لەناو هاوەڵانی هاواری کرد: لەسەر زەوی ڕاکشێن، لەسەر زەوی ڕاکشێن! دابەزین و مولبەد و سوپاکەی دابەزین و چوارپێکانی خۆیان کوشت. دواتر بەشمشێر کوشتاری یەکیان دەستپێکرد.

خازم فەرمانی بەفەزلە کوڕی نوعەیمدا، کاتێك تەپوتۆزی گۆڕەپان بۆ ئاسمان بەرزبوویەوە و ئێمە نەمانتوانی یەك ببین، سوار ئەسپەکانی خۆیان ببن و بەزوبینەکان،

کوشتاریان بکەن. ئەو کارەی کرد و شەڕکەرانی خازم لەراستەوە روویان کردە چەپ و شەڕکەرانی مولبەد و خودی ئەویان تیرباران کرد. مولبەد و هەشسەد کەس لەشەڕکەرانی کە لەئەسپ دابەزیبوون، کوژران و دوای هاتنەخوار لەئەسپ، نزیکەی سێسەد کەس لەوان لەناوچوون و شەڕکەرانی دیکە هەلاتن. فەزلە شوێنیان کەوت و سەد و پەنجا کەسی دیکەی لەوان کوشت.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا کۆنستانتین پاشای رۆم هێرشی کردە سەر ولاتە ئیسلامییەکان و رۆشتە ناو مەلتییە و بەزۆر دەستی بەسەردا گرت و دیوارەکەی رووخاند و ئەمانی بەشەڕکەران و ژنان و منالانی ناو شارەکە بەخشی.

هەروەها لەم ساڵەدا، عەباس کوڕی محەممەد کوڕی عەلی هاوڕێ لەگەڵ سالح کوڕی عەلی و عیسا کوڕی عەلی، بۆ شەڕی هاوینە بەرێکەوتن. دەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ١٣٩/ ٧٥٦-٧٥٧ روویدا. سالح سەر لەنوێ دیواری شاری مەلتییەی نۆژەن کردەوە کەلەدەستی پاشای رۆم، وێران کرابوو.

هەروەها لەم ساڵەدا عەبدوالله کوڕی عەلی (کە لەگەڵ براکەی سلێمان کوڕی عەلی لەبەسرە نیشتەجێ بوو) بۆ مەنسور بەیعەتی وەرگرت.

هەروەها لەم ساڵەدا مەنسور مسجد الحرامی فراوان کرد.

ئایینی حەج لەم ساڵەدا فەزل کوڕی سالح کوڕی عەلی ئەنجامیدا.

فەرمانداری مەککە و مەدینە و تایف، زیاد کوڕی عەبدوالڵەی حارسی بوو، فەرمانداری کوفە و سواد، عیسا کوڕی موسا، فەرمانداری بەسرە، سلێمان کوڕی عەلی، سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی بەسرە، سوار کوڕی عەبدوالله، فەرمانداری خوراسان، باوکی داوود و فەرمانداری میسر، سالح کوڕی عەلی بوو.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: سواد کوڕی ریفاعە کوڕی ئەبی مالکی قەرتەبی، سەعید کوڕی جومهان (باوکی حەفسی سولەمی) کە لەسەفینەوە حەدیسی (خەلافەتی سی ساڵ) دەگێڕێتەوە. یوسن کوڕی عوبەیدی بەسرەی کەدەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ١٣٩/ ٧٥٦- ٧٥٧ زایینی مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و سی و نۆی کۆچی (٧٥٦- ٧٥٧ زایینی)

شەڕ لەگەڵ ڕۆمییەکان

دانانی بەهای ئازادی ئەسیرەکان

لەم ساڵەدا ساڵح کوڕی عەلی و عەباس کوڕی محەممەد، لەنۆژەن کردنەوەی ئەوەی ڕۆمییەکان لەمەڵتییە وێرانیان کردبوو، تەواو بوون و دواتر بەمەبەستی شەڕی هاوینە ڕوویان کردە دەروازەی (حەدەس) و لەقولایی سەرزەمینی ڕۆم، پێشڕەویان کرد. ساڵح، دوو خوشکەکەی دایکی عیسا و لەبابە، کچەکانی عەلی هاوڕێیەتیان دەکرد. ئەم دووانە پەیمانیان لەگەڵ خوا بەستبوو ئەگەر فەرمانڕەوایەتی ئومەوییەکان، لەناو بچێت، لەڕێگەی خوادا شەڕ بکەن. جەعفەر کوڕی حەنزەلەی مێهرانی لەدەروازەی مەڵتییەوە بەمەبەستی شەڕ، پێشڕەوی کرد.

هەروەها لەم ساڵەدا ئاڵوگۆڕی بەهای ئازادی ئەسیرەکان لەنێوان مەنسور و پاشای ڕۆم ئەنجامدرا. مەنسور ئەسیرە موسڵمانەکانی کڕییەوە و ئەسیرەکانی ڕۆمی لەم سەرزەمینە، لەکالیکلیا و شوێنەکانیتر، گەڕاندەوە. سەرلەنوێ ئەو ناوچانەی ئاوەدان کردەوە و خەڵکە ڕەسنەکەی بۆ شوێنی خۆیان گەڕاندەوە و سوپایەکی لەخەڵکانی جەزیرە و سەرزەمینەکانیتر، بۆ ئەو ناوچانە ڕەوانە کرد کەلەوێ نیشتەجێ بوون و پاسەوانی کردنیان گرتە ئەستۆ.

کۆنستانتین پاشای ڕۆم لەگەڵ سەد هەزار شەڕکەر پێشڕەوی کرد تا گەیشتە جەیحان بەڵام کاتێك فراوانی ژمارەی سوپای موسوڵمانانی زانی، لەهێرش کردنە سەر ئەوان پەشیمان بوویەوە و تا ساڵی ١٤٦/ ٧٦٣ زایینی شەڕی ڕووینەدا لەبەر ئەوەی لەم ماوەدا مەنسور گرفتاری شەڕ لەگەڵ منداڵەکانی عەبدوللە کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن کوڕی عەلی بوو: دەستەیەك وتوویانە: حەسەن کوڕی قەحتەبە لەساڵی ١٤٠/ ٧٥٧ — ٧٥٨ زایینی لەگەڵ عەبدوەهاب کوڕی ئیبراهیم، بەمەبەستی شەڕی هاوینە، پێشڕەویان کرد.

ڕۆشتنی عەبدولڕەحمان کوڕی معاویە بۆ ئاندۆلۆس

لەگێڕانەوەی ڕووداوەکانی ساڵی ٩٢/ ٧١٠-٧١١ زایینی باسمان کرد لەم ساڵەدا ئاندۆلۆس دەستی بەسەرداگیرا و موسا کوڕی نەسیر، لەفەرمانڕەوایەتی دوورخرایەوە.

کاتێك لەسەرکار لابرا و بەرەو شام بەڕێکەوت، کوڕەکەی عەبدعەزیزی وەك جێگری خۆی دەستنیشان و دەسەڵاتەکانی پێی بەخشی. عەبد عەزیز، توانی پارێزگاری لەسنوورەکان بکات. لەکاتی فەرمانڕەوایەتی ئەو، دەست بەسەر چەندین شاری دیکەدا گیرا. ئەو، پیاوێکی چاکەکار و بیرمەند و فرەزان بوو. تا ساڵی ٩٧/ ٧١٥ – ٧١٦ زایینی فەرمانڕەوایەتی لەدەستا بوو و لەهەمان ناوچە کوژرا کەپێشتر ئاماژەمان بەچۆنییەتی و هۆکارەکانی کوژرانی ئەودا.

کاتێك کوژرا، خەڵکانی ئاندۆلۆس بۆ ماوەی شەش مانگ، فەرمانڕەوایان نەبوو. دواتر لەسەر فەرمانڕەوایەتی ئەییووب کوڕی حەبیبی لەخمی (خوشکەزای موسا کوڕی نەسیر) ڕێککەوتن. ئەو پیاوێکی خواپەرەست و خۆپارێز بوو، پێشنوێژی بۆ ئەوان دەکرد. دواتر ڕوویکردە قەرتەبە و لەسەرتاکانی ساڵی ٩٨/ ٧١٦- ٧١٧ زایینی یا کۆتاییەکانی ٩٨/ ٧١٦ زایینی، ئەو شارەی کردە پایتەختی خۆی.

سلێمان کوڕی عەبدولمەلیك دوای ئەو، حوڕ کوڕی عەبدولڕەحمانی سەقەفی وەك فەرمانڕەوای ئەو ناوچە دەستنیشان و ڕەوانە کرد. حوڕ، لەساڵی ٩٨/ ٧١٦- ٧١٧ زایینی، گەیشتە ئەو سەرزەمینە و بۆ ماوەی دوو ساڵ و شەش مانگ، فەرمانڕەوایەتی کرد.

کاتێك عومەر کوڕی عەبدولعەزیز هاتە سەر کار، سەمح کوڕی مالکی خەولانی وەك فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس دەستنیشان کرد و فەرمانی پێدا، زەوییەکانی بپێوێت و ئەوەی بەزۆری شمشێر دەستی بەسەردا گیراوە، جیابکاتەوە و پێنج یەکیان لێوەربگرێت و چۆنیەتی ئەم کارە بۆ خەڵکانی ئاندۆلۆس، ڕوون بکاتەوە. مەبەستی ئەوە بوو خەڵکان لەوێ کۆچ پێبکات چوونکە ئەوان لەموسوڵمانەکان جیاببوونەوە. سەمح لەمانگی ڕەمەزانی ساڵی ١٠٠/ ئاوریلی ٧١٩ زایینی گەیشتە ئەو شارە و فەرمانەکانی عومەر کوڕی عەبدولعەزیزی ئەنجامدا. کاتێك لەشەڕ دەگەڕایەوە (لەساڵی ١٠٢/ ٧٢٠ – ٧٢١ زایینی) کوژرا. لەم کاتەدا بۆچوونی عومەر بۆ کۆچ پێکردنی خەڵکەکەی گۆڕابوو لەبەر ئەمە خەڵکانی لەو سەرزەمینە هێشتەوە و لەخوا بۆ خەڵکان پاڕایەوە (یا فەرمانی گەڕانەوەی بەخەڵکەکەیدا.)

دواتر بەدوای سەمح، عەنبسە کوڕی سەحیمی کەلبی لەساڵی ١٠٣/ ٧٢١ – ٧٢٢ زایینی، فەرمانڕەوایەتی گرتەدەست و لەمانگی شەعبانی ١٠٧/ دێسامبەری ٧٢٥ زایینی، لەکاتی

فەرمانڕەوایەتی عاسم کەمتر لەیەك ساڵی خایاند. ئەسەد ئەوی خستە زیندان و لێپرسینەوەی لەگەڵ کرد و خوازیاری سەد هەزار درەم بوو. وتی: تۆ بەختەوەر نەبوویت. ئەسەد، عومارە کوڕی حورەیم و کارگوزارەکانی جونەیدی ئازاد کرد.

کاتێك ئەسەد هات، تەنیا مەرو و ئەیشابوور لەژێر دەستی عاسمدا نەبوو. حارس لەمەروروذ ۆ خالید کوڕی عەبدوڵڵای هیجری لەئامول و هاوپەیمانی حارس بوو. ئەسەد لەوە ترسا کەئەگەر مەبەستی هێرش کردن سەر حارس لەمەروروذ بکات، هیجری لەئامولەوە پێشڕەوی دەستپێبکات و ئەگەر هێرش بکاتە سەر هیجری، حارس لەمەروروذەوە، هێرشی بکاتەسەر. سەرئەنجام بڕیاریدا عەبدولرەحمان کوڕی نوعەیم لەگەڵ خەڵکانی کوفە و شام بۆ هێرش کردنە سەر حارس ڕەوانەی مەروروذ بکات و خۆی هێرش بکاتە سەر هیجری لەئامول و خەڵکەکەی لەگەڵ خۆی ببات. کاتێك گەیشتە ئامول، سوپای ئامول بەسەرکردایەتی زیادی قورەشی موالی حەیانی نەبتی وەك سەرکردەی سوارەکان، ڕووبەڕوی بوویەوە بەڵام شکستی خوارد و بۆ ناو شارەکە پاشەکشێیان کرد. ئەسەد گەمارۆی خستە سەر ئەوان و کەشکەنجیرەکانی بۆ دانان. سەرکردەی ئەوان هیجری یەکێك لەهاوەڵانی حارس بوو. خەڵك خوازیاری ئەمان بەخشین بوون. ئەسەد کەسی بۆ لای ئەوان ڕەوانە کرد و وتی: چیتان دەوێت؟ وتیان: نووسرای خواوەند و شێوەی پێغەمبەر(د.خ) و ئەوەی خەڵکی ئامول لەتاوانی گوناحەکەی ئێمە، سزا نەدەن. ئەسەد ڕازی بوو و یەحیا کوڕی نوعەیم کوڕی هوبەیرەی شەیبانی وەك فەرمانڕەوای ئەوان دەسنیشان و بەرەو بەڵخ بەڕێکەوت. ئاگاداریان کردەوە کەخەڵکی بەڵخ لەگەڵ سلێمان کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی خازم بەیعەتیان کردووە. بەڕێکەوت تا گەیشتە ئەو شارە. سوار کەشتی ولەوێوە بەرەو تێرمێز بەڕێکەوت و بینی حارس گەمارۆی خستۆتەسەر و سەنانی ئەعرابی لەوێیە. ئەسەد لەمبەری ڕووبارەکە دابەزی بەڵام نەیتوانی بپەڕێتەوە و نەیتوانی هاوکاری ئەوان بکات. خەڵکانی تێرمێز هاتنەدەر و لەگەڵ حارس شەڕیان کرد. حارس پاشەکشێی کرد و گەڕایەوە. ئەو شەڕکەرانی لەسەر ڕێگەکەی ئەوان دانابوو. خەڵکانی تێرمێز شوێنی کەوتن. نەسر کوڕی سەیار لەگەڵ ئەسەد سەیری ئەم دیمەنەیان دەکرد. ڕووی گرژ کرد و زانی حارس بۆسەی بۆ ئەوان ناوەتەوە. ئەسەد گومانی کرد بۆیە ڕووی گرژ کردەوە چوونکە بەزەیی

بەحارسدا هاتۆتەوە لەکاتی پاشەکشێ کردن. مەبەستی ئەوەی کرد سەرکۆنەی ئەسر بکات کە لەناکاو ئەوانەی بۆسەیان دانابوو، هێرشیان کردە سەر خەڵکان و شکستیان پێهێنان.

ئەسەد بەرەو بووخارا بەرێکەوت و خەڵکی تێرمێز هێرشیان کردەسەر حارس و شکستیان پێهێنا و دەستەیەك لەشارەزایان و فرەزانانیان کوشت کەعێکرەمە و باوکی فاتیمە لەناو ئەواندا بوون. ئەسەد بەرەو سەمەرقەند بەرێکەوت و لەم شارە تێپەڕی و بەرەو زەم ڕۆشت. کاتێك گەیشتە زەم، کەسی بۆ لای هەیسەمی شەیبانی (لەهاوەڵانی حارس کە لەناو یەکێك لەقەڵاکاندا بوو)) ڕەوانە کرد و پێی وت: ئێوە فەرمانڕەواکانتان بۆ کارە نەشیاو و قێزەونەکان سەرکۆنە دەکەن بەڵام دیل گرتن و دەست درێژی کردن بۆ داوێنی پاکی ژنان و زاڵبوونی بتپەرستان، نەگەشتە ئەو رادەی کە لەسەمەرقەند روویدا. من خوازیاری سەمەرقەندم و پەیمان و ئەمانی خوایی بەتۆ دەبەخشم و بەڵێن دەدەم هیچ زیانێکت بەرنەکەوێت. تۆ و هاوەڵانت ئەمانتان پێدەبەخشرێت. ئەگەر بەداواکاریەکەم رازی نەبیت، پەیمانی خوایی لەئەستۆی مندا بێت کەتەنانەت ئەگەر یەك تیر بهاوێژیت، چیتر بەهیش شێوەیەك ئەمانت پێنەبەخشم و ئەگەر هەزار ئەمانت پێببەخشم، هیچ کات پێبەندی بەڵێنەکەم نەبم. ئەو لەسەر بەخشینی ئەمانی ئەسەد خۆی تەسلیم کرد و هاورێ لەگەڵ ئەو بەرەو سەمەرقەند بەرێکەوت و لەوەرەغسەرا تێپەڕی کەئاوی سەرمەقەند لەوێوە ڕەوانە. دۆلەکەی بەست و زیانی ئەوی لەشارەکە دوورکردەوە و دواتر بۆ بەڵخ گەڕایەوە.

دەستەیەك دەڵێن: داستانی ئەسەد و هاوەڵانی حارس لەساڵی ١١٨/ ٧٣٦ زاییندا روویداوە.

بەسەرهاتی بانگەشەکەران بۆ بەنی عەباس

دەڵێن: لەم ساڵەدا، ئەسەد کوڕی عەبدوڵڵە دەستەیەك دەستەیەك لەبانگەشەکەرانی عەباسی گرت و چەند کەسێك لەوانی کوشت و گووێ و لوت و پێ و دەستی دەستەیەکی دیکەی بڕییەوە و دەستەیەکی دیکەی خستە زیندانەوە. لەناو ئەسیرەکان، ئەم کەسانە دەبینران: سلێمان کوڕی کەسیر، مالیك کوڕی هەیسەم، موسا کوڕی کەعب، لاهیز کوڕی

ئەوەی کرد ریسوای بکات. رۆژێك کەسوپاییەکان لای ئەو ئامادە بوون، فەرمانی پێدان جوێن و شەقەزللەی لێبدەن و دەریبکەن. سومەیل هاتەدەر و خەڵکان بینیان دەستارەکەی سەری خوار بووە. یەکێك لەدەرگاوانەکان پێی وت: بۆ دەستارەکەت خوار بووە؟ وتی: ئەگەر بنەماڵە و هۆزێکم هەبێت، راستی دەکەنەوە. کەسی بۆ لای خەڵکەکەی رەوانە و سکاڵای گەیاندە لای ئەوان. وتیان: شوێنکەوتەی فەرمانەکانی تۆین. بۆ سەوابە کوڕی سەلامەی جوزامی (لەخەڵکانی فەلەستین) پەیك و نامەیان نارد. سەوابە پەیوەستیان بوو و خەڵکانی لەخم و جوزەیم، شوێینان کەوتن.

باوکی خەتار لەم کارە ئاگادار بوویەوە. هێرشی کردە سەر ئەوان. رووبەرووی باوکی خەتار بوونەوە و هاوەڵانی هەڵاتن و باوکی خەتار، گرفتار بوو. سەوابە رۆشتە ناو کۆشکی کوردوبا و باوکی خەتار، زنجیر لەدەست و پێ، لای ئەو بوو. سەوابە، بۆ ماوەی دوو ساڵ فەرمانڕەوایەتی ئاندۆلۆسی کرد و مرد. خەڵکانی یەمان هەوڵیاندا باوکی خەتار بۆ سەرکارەکەی بگەڕێنەوە. خەڵکانی میسر شۆڕشیان دەسپێکرد و سومەیلیان وەك فەرماندەی خۆیان هەڵبژارد و بەمشێوەیە، دووبەرەکی لەناو خەڵکان هاتە ئاراوە. ئاندۆلۆس بۆ ماوەی چوار مانگ بێ فەرمانڕەوا بوو کەگێڕانەوەی بەسەرهاتەکان بەشێوەیەکی سادەتر و کورتتر لێرەدا، لەگێڕانەوەی رووداوەکانی ساڵی ١١٧/ ٧٣٥ زایینی، ئاماژەی پێدرا.

کاتێك بێ فەرماندار مانەوە، عەبدولرەحمان کوڕی کەسیری لەخمییان وەك فەرمانڕەوا هەڵبژارد بەڵام کێشتە هاتە کایەوە و لەبەر ئەمە لەسەر فەرمانداری یوسف کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی حەبیب کوڕی ئەبی عوبەیدەی ئەهری، رێککەوتن کە لەساڵی ١٢٩/ ٧٤٦- ٧٤٧ زایینی، هاتە سەرکار. بڕیاریاندا بۆ ماوەی یەك ساڵ فەرمانڕەوایەتی بکات و دواتر فەرمانڕەوایەتی، بەخەڵکانی یەمان، بسپێرێت تا یەکێك لەخۆیان وەك فەرماندار، دەستنیشان بکەن.

کاتێك ساڵەکە تەواو بوو، خەڵکانی یەمەن مەبەستی ئەوەیان کرد یەکێك لەبنەماڵە و خەڵکەکەی خۆیان، بێننە سەرکار. سومەیل بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشی کردە سەرئەوان و دەستەیەکی فراوان لەوانی کوشتار کرد. ئەمە هەمان شەڕی ناوداری شەقەندەیە. لەم شەڕەدا بوو باوکی خەتار کوژرا و خەڵکان ئەوەندە بەرەکان شەڕ و لەیەکیاندا بەتەواوی شەکەت بوون و بەشمشێری شەڕیان کرد تا ئەو کاتەی شمشێرەکان، کول بوون و لەکار کەوتن. دواتر پەلاماری قژی یەکتریاندا و شەڕی دەستەویەخە دەستیپێکرد. ئەمە لەساڵی ١٣٠/ ٧٤٧ — ٧٤٨

زایینی روویدا. خەڵك لەسەر فەرمانبەری کردن لەیوسف رێککەوتن و کەس دژایەتی ئەوی نەکرد.

ئاماژەیان بەگێڕانەوەی دیکەداوە کە لەکاتی گێڕانەوەی رووداوەکانی ساڵی ١٢٧/ ٧٤٤ — ٧٤٥ زایینی، باسمان کرد.

دواتر بۆ چەندین ساڵی بەردەوام وشکەساڵی و قاتوقڕی لەئاندۆلۆس روویدا و خەڵکەکەی کۆچیان کرد. کاروبارەکان شڵەژا و پەرێشانی و ئاڵۆزی تا ساڵی ١٣٦/ ٧٥٣ زایینی، درێژەی کێشا. لەم ساڵەدا تەمیم کوڕی مەعبەدی فیهری و عامری عەبدەری لەشاری ساراگوسا کۆبوونەوە و سومەیل بۆ شەڕی ئەم دووانە بەرێکەوت و بەدوای ئەو، یوسفی فیهری بۆ شەڕی ئەوان بەرێکەوت و هەردووکیانی کوشت. یوسف لەئاندۆلۆس مایەوە تا ئەو کاتەی عەبدولرەحمان کوڕی معاویە کوڕی هوشام، دەستی بەسەر ئاندۆلۆسدا گرت.

ئەمەیە بەسەرهات وگێڕانەوەکانی ئاندۆلۆس کە بەشێوەیەکی چڕوپڕ، باسمان کرد. بەشێوەیەکی سادەتر و پوختتر، پێشتر ئاماژەمان پێدابوو. لەبەر ئەوە لێرەدا بەم شێوەی رووداوەکانمان گێڕایەوە تا رووداوەکانی ئاندۆلۆس پەیوەستی یەك ببن چوونکە پێشتر بەشێوەیەکی بەربڵاو ئاماژەمان پێدابوو. ئێستا دەگەڕێینەوە سەرباسی عەبدولرەحمان کوڕی معاویە کوڕی هوشام.

درێژەی کارەکانی عەبدولرەحمان

بەڵام چۆنیەتی رۆشتنی عەبدولرەحمان بۆ رۆژئاوا بەمشێوەیە کەلەو دەگێڕنەوە: کاتێك دەوڵەتی عەباسی دەرکەوت و ئومەوییەکان و شوێنکەوتەکانیان کوشتار کران، ئەوانەی توانیان گیانی خۆیان دەرباز بکەن، هەڵاتن. عەبدولرەحمان کوڕی معاویە لەزات زەیتوون بوو. لەوێوە بۆ فەلەستین هەڵات و لەگەڵ کۆیلەکەی، بەدر، بەدوای هەواڵەکاندا ڕۆشت. لەو دەگێڕنەوە کەوتی: کاتێك ئەمانیان بەئێمە بەخشی و لەکەنارەکانی رووباری ئەبوو فوتورس، پەیمانەکەی خۆیان پێشێل و خوێنی ئێمەیان ڕەو کرد، منیان ئاگادار کردەوە و من دوو لەچاوی خەڵکانی ژیان بەسەر دەبرد. رۆژێك، بێ هیوا و سەرگەردان بۆ ماڵەوە گەڕامەوە و بۆ باشتر کردنی ژیانی خۆم و بنەماڵەکەم، تێفکریم. بەترسەترس هاتمەدەر و لەناو مێرگەلان و دارستان لەکەنارەکانی فورات، ڕۆشتمە ناو گوندێك. رۆژێك لەوێ مامەوە. کوڕە چوارساڵەکەم، سلێمان لەبەردەممدا، گەمەی دەکرد. لەناکاو بینیم ئەو گۆڕا چوونکە لای من

ڕۆشتەدەر و دواتر بەگریانەوە هاتە ژوورو خۆی هەڵدایە ناو ئامێزی من. ئەوم دوور دەخستەوە بەڵام دووبارە خۆی بەمنەوە هەڵدەواسی. ڕۆشتمەدەر تا بزانم چی ڕوویداوە. بینیم، ترس سەراسەری گوندەکەی داپۆشیوە و بەناڵای ڕەش گەمارۆدراوە. سالی برام بەردەوام دەیوت: رابکەن، رابکەن! ئەوە ئاڵا ڕەشەکان! چەند دینارێکم هەڵگرت و خۆم و براکەم، رزگار کرد و خوشکەکانم لەمەبەستەکەی خۆم ئاگادار کردەوە و فەرمانم پێدان لەگەڵ کۆیلەکەم، بەدر، خۆیان بەمن بگەیێنن. سوارەکان گەمارۆی گوندەکەیاندا بەڵام نەیانتوانی من بدۆزنەوە. ڕۆشتمە لای یەکێك لەناشناکانی خۆم و فەرمانم پێدا ساز و بەرگ و توێشو و چوارپێم، بۆ بکرێت. کۆیلەکەی ئەو، فەرمانداری لەبوونی من ئاگادار کردەوە. فەرماندار لەگەڵ سوارەکانی خۆی بەدوای گەڕان. ڕۆشتینە ناو بێستانەکانی کەنارەکانی فورات و پێش ئەوان خۆمان هەڵدایە ناو فورات و مەلەمان کرد. رزگارم بوو. سوارەکان هاواریان دەکرد گەنەمانم پێبەخشراوە بەڵام نەگەڕامەوە. براکەم لەنیوەی ڕێگە چیتر نەیتوانی لەسەر مەلە کردن بەردەوام بێت و بەپشت بەستن بەئەمانەکەی ئەوان، گەڕایەوە. ئەویان سەر بڕی و من سەیرم دەکرد. سیانزە ساڵی بوو. داخی ئەوم لەدڵ هەڵگرت و هەڵاتم و خۆم کردە بەناو دارستانە چڕەکاندا. ئەوان، چیتر شوێنم نەکەوتن. مەبەستی ڕۆشتن بۆ ڕۆژئاوام کرد و خۆم بەئەفریقییە، گەیاند.

دواتر خوشکەکەی دایکی سەیغ، کۆیلەکەی، بەدری، لەگەڵ گەوهەر و زێر و زیو، بۆ لای ئەو ڕەوانە کرد. کاتێك گەیشتە ئەفریقییە، عەبدولرەحمان کوڕی حەبیبی فیهری کوڕی ئەبی عوبەیدەی فیهری سەرسەختی لەخۆی نیشاندا. دەڵێن ئەو باوکی یوسف کارگوزاری ئاندۆلۆس بوو. هەڵات و پەنای بۆ خەڵکانی مەکناسە (هۆزێك لەبەربەرەکان) برد. لەوێ گیرۆدەی ڕەنج و دژوارییەکان بوو کەباس کردنیان دەبێتە هۆی درێژدادڕی لەم کتێبەدا. دواتر لای ئەوان هەڵات و ڕۆشتە لای خەڵکانی نێفزاوە کەخاڵەکانی بوون. بەدر، هاوڕێیەتی ئەوی دەکرد.

دەستەیەك دەڵێن: ئەو، ڕۆشتە لای خەڵکانێك بەناوی زەناتی کە بەگەرمی پێشوازییان لێکرد و توانی لەوێ ئارام بگرێت و دەستی بەساماندان و ڕێکخستنی کارەکانی خۆی کرد. نامەی بۆ ئومەوییەکانی نیشتەجێی ئاندۆلۆس نووسی و پێشنیاری فەرمانبەری کردنی پێکردن. کۆیلەکەی خۆی بۆ لای ئەوان ڕەوانە کرد. فەرمانداری ئاندۆلۆس لەم کاتەدا یوسف کوڕی عەبدولرەحمانی فیهری بوو.

بەدر ڕۆشتە لای ئەوان و لەکارەکانی عەبدولرەحمان ئاگاداری کردنەوە. رازی بوون و چەندین کەشتییان بۆ نارد کەسەمامە کوڕی عەلقەمە، وەهب کوڕی ئەسغەر و شاکر کوڕی ئەبی شەمیت، لەناویاندا دەبینران. خۆیان بەو گەیاند و فەرمانبەری و ملکەچی خۆیان نیشاندا. ئەو، لەمانگی رەبیع الاوەل ١٣٨/ ئوتی ٧٥٥ زایینی لەمەنکەب، لەنگەری خست.

دەستەیەك لەگەورەکانی ئەوان لەخەڵکانی سومیل، ڕۆشتنە لای. دڵی خەڵکانی یەمەن لێوانلێو بوو لەرقی سومەیا و یوسفی فێهری. ئەوانیش پەیوەستی بوون. دواتر رووی کردە شاری رییە کەفەرماندارەکەی عیسا کوڕی مساوەر، بەیعەتی لەگەڵ کرد. دواتر بەرەو شەزوونە بەرێکەوت و غیاس کوڕی عەلقەمەی لەخمی دەستی بەیعەتی بۆ درێژ کرد. بەدوای ئەم شارە، بەرەو موروو بەرێکەوت و فەرماندارەکەی کوڕی شەجەرە، پەیمانی فەرمانبەری پێدا. دواتر بەرەو سومیل بەرێکەوت و لەوێ باوکی سەباح یەحیا کوڕی یەحیا بەیعەتی لەگەڵ بەست. دواتر بەرەو کوردوا بەرێکەوت.

یوسف لەم هەواڵە ئاگادار بوویەوە. لەم کاتەدا لەشوێنی مانەوەی خۆیۆ نەبوو و لەتولدوو، ژیانی بەسەر دەبرد. کاتێك بەرەو کوردوبا دەڕۆشت، ئەم هەواڵەی پێگەیشت. عەبدولرەحمان بەرەو کوردوا بەرێکەوت.

کاتێك گەیشتە کوردوا، بەمەبەستی بەستنی پەیمانی ئاشتی، نامەی بۆ یوسف نووسی و پەیك و پەیام لەنێوان ئەم دووانە، هاتوچۆیان دەکرد. لەماوەی دوو رۆژدا ئەوی فریودا کەیەکیان رۆژی عەرەفە (نۆی زیحەججە/ ٤ مەی ٧٥٧ زایینی بوو) هەموو هاوەڵانی یوسف لەبەستنی پەیمانی ئاشتی دڵنیا بوون. یوسف دەستی بەئامادە کردنی خواردن کرد تا خەڵك لەرۆژی جەژنی قوربان لەسەر سفرەکەی بیخۆن و سپاسی خواوەند، بەجێ بێنن. عەبدولرەحمان سەرقاڵی ئامادە کردنی سوار و پیادەکانی خۆی بوو. ئەو، شەوانە لەگەڵ هاوەڵانی خۆی لەرووبار تێپەڕی و شەڕ، لەشەوی جەژنی قوربان، دەستی پێکرد. هەردوولای شەرکەر، خۆڕاگریان کرد تا ئەو کاتەی خۆر، هەڵات. عەبدولرەحمان سوار ئێسترێك بوو تا خەڵکان گومانی هەڵاتنی ئەو نەکەن. کاتێك ئەمەیان بینی، دڵیان ئارام و کوشتاری هاوەڵانی یوسفیان دەستپێکرد. یوسف هەڵات و سومەیل لەگەڵ ژمارەیەکی کەم لەهاوەڵانی مایەوە بەڵام لەکۆتاییدا شکستیان خوارد و هەڵاتن. عەبدولرەحمان سەرکەوتنی بەدەست هێنا. کاتێك یوسف شکستی خوارد، روویکردە ماردە و عەبدولرەحمان، ڕۆشتە ناو کوردوا. هاوەڵان و نۆکەرەکانی یوسفی سوار لەسەر (عودە) (وشتری پیر) لەو شارە دەرپەڕاند و جێگەی

ئەوانی گرتەوە.

دواتر، بەمەبەستی دۆزینەوەی یوسف، هەوڵەکانی خستەگەڕ. کاتێك یوسف لەهاتنی ئەو ئاگادار بوویەوە، ڕێگەی گۆڕی و ڕێگەی کوردوای گرتەبەر. دەستی بەسەر کۆشکی شارەکەدا گرت و هەموو کەسان و سامانەکانی خۆی هەڵگرت و ڕوویکردە شاری ئەلیبرە. سومەیل لەشاری شوزەی خۆی بەو گەیاند.

عەبدولرەحمان لەم هەواڵە ئاگادار بوویەوە و بەرەو کوردوا گەڕایەوە بەو هیوایەی بتوانێت یوسف بگرێت. کاتێك ئەوی نەبینی، مەبەستی ئەوەی کرد بۆ شەڕی ئەو، بەرێکەوێت. ڕۆشتە ئەلیبرە. سومەیل پەیوەستی یوسف ببوو و خەڵکانێك لەدەوری ئەم دوو کەسە کۆببوونەوە. بۆ بەستنی پەیمانی ئاشتی پەیك و پەیامیان ڕەوانە کرد. لەسەر ئەوە ڕێککەوتن کەیوسف لەگەڵ هاوەڵانی خۆی ئەمانی پێببەخشرێت و تەسلیم ببێت و لەگەڵ عەبدولرەحمان لەکوردوا، بمێنێتەوە.

یوسف دوو کوڕەکەی خۆی وەك بارمتە بەو سپارد. کاتێك ڕۆشتە کوردوا، ئەم هۆنراوەی وەك ئەنجامی کارەکەی خۆی، خوێندەوە:

فبینانسوس الناس و الامرامرنا   اذانحن فیهم سوقة نتنصف

(اذا نحن فیهم سوقة لیس ننصف)

یانی: لەگەرماوگەرمی فەرمانڕەوایەتی کردن بەسەر خەڵکان و لەدەست گرتنی هەموو کاروبارەکان، لەناکاو هاتینە ریزی کۆمەڵانی خەڵك کەخۆمان داوای ئەمانمان دەکرد.

عەبدولرەحمان لەکوردوا نارامی گرت و کۆشك و مزگەوتی گشتی ئەو شارەی دروست کرد. هەشتا هەزار دیناری بۆ ئەو مەبەستە تەرخان کرد بەڵام پێش ئەوەی کۆتایی بەکارەکەی بێنێت،ماڵئاوایی لەجیهان کرد. ئەو چەندین مزگەوتی گەورەی دروست کرد و ڕێزی لەو کەسانە گرت کەپەیوەستی ببوون. ئەویان بەمەنسور ناو دەبرد.

گێڕانەوەیەکی دیکە:

ئەبووجەعفەری تەبەری وتوویەتی ڕۆشتنە ناوەوەی عەبدولرەحمان لەساڵی ١٣٩/ ٧٥٦ زایینی روویدا و دەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ١٣٨/ ٧٥٥ زایینی. پێشتر ئاماژەمان پێدا.

باس کردنی چۆنیەتی دەست بەسەرداگرتنی ئاندۆلۆس لەلایەن عەبدولرەحمانەوە بەم ئەندازەیە بەسە چوونکە تەنیا مەبەستمان ئەوە بوو گێڕانەوەی رووداوەکانمان بەشێوەیەکی چڕوپڕ لەبیر نەکردبێت.

زیندانی کردنی عەبدواللە کوڕی عەلی

کاتێك سلێمان لەبەسرە، لەسەرکار لابرا، براکەی عەبدواللە کوڕی عەلی و هاوەڵان و هاورێکانی، لەترسی مەنسور، خۆیان داشارد. مەنسور لەم هەواڵە ئاگادار بوویەوە و کەسانێکی بۆ لای سلێمان و عیسا (کوڕەکانی عەلی کوڕی عەبدواللە کوڕی عەباس) ڕەوانە کرد تا عەبدواللە بۆ لای ئەو ڕەوانە بکەن. ئەمانی عەبدواللەی بۆ ئەم دووانە نارد و سوێندی خوارد، ڕێز لەبەڵێنەکەی خۆی بگرێت.

سلێمان و عیسا لەگەڵ عەبدواللە و سەرکردەی سوپاکەی ئەو و کۆیلەکانی بەرێکەوتن و لەمانگی زیحەجە، مەی ٧٥٧ زایینی، گەیشتنە لای مەنسور. کاتێك ڕۆیشتنە لای مەنسور، مۆڵەتی سەردانی بەسلێمان و عیسادا. ئەم دووانە ڕۆشتنە لای مەنسور و لەهاتنی عەبدواللە ئاگاداریان کردەوە و داوای مۆڵەتیان بۆ ئەویش کرد. وەڵامی ئەوانی دایەوە و بەگفتوگۆ، سەرقاڵی کردن. بۆ عەبدواللە لەکۆشکەکەی خۆی شوێنێکی دیاریکردبوو تا دوای هاتنی عەبدواللە و عیسا، بڕواتە لای ئەوان. ئەویان بردە شوێنە تایبەتەکە. مەنسور هەستا و وتی: عەبدواللە لەگەڵ خۆتان ببەن. کاتێك هاتنەدەر، عەبدواللەیان نەبینی. بەلام نەیانتوانی بۆ ژوورەوە بگەڕێنەوە. لەم کاتەدا شمشێری هاوەڵان و کۆیلەکانی ئەوانیان وەرگرت و ئەوانیان زیندانی کرد.

خەفاف کوڕی مەنسور ئەوانی ئاگادار کردبوویەوە کەگرفتار دەبن. لەهاتن لەگەڵ ئەوان پەشیمان بوویەوە و وتی: ئەگەر فەرمانەکانی من ئەنجام دەدەن، لەناکاو و هاوشێوەی یەك کەس، هێرش دەکەینە سەر ئەبووجەعفەری مەنسور و خوێنی دەرێژین.

سوێند بەخوا هیچ ڕێگرێکمان نییە بۆ لەناو بردنی ئەو. هەرکەس مەبەستی زیان گەیاندن بەئێمە بکات، دەیکوژین و خۆمان ڕزگار دەکەین. بەڵام ڕازی نەبوون.

کاتێك شمشێرەکانی ئەوانیان وەرگرت و زیندانیان کردن، خەفاف دەستی بۆ ڕیشی خۆی برد و تفی لەهاوڕێکانی کرد. دواتر مەنسور فەرمانیداو ژمارەیەك لەوانیان لەبەردەم چاوی خۆیدا کوشت و کەسانیتریان بۆ لای باوکی داوود خالید کوڕی ئیبراهیم بۆ خوراسان نارد کە لەوێ هەموویانی کوشتار کرد.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا یا ساڵی ١٤٠/ ٧٥٧ — ٧٥٨ زایینی، سلێمان کوڕی عەلی لەفەرمانڕەوایەتی بەسرە، دوورخرایەوە و سوفیان کوڕی معاویە لەمانگی ڕەمەزان، فەوریەی ٧٥٧ زایینی، وەك فەرماندار، دەستنیشان کرا.

عەباس کوڕی محەممەد کوڕی عەلی، لەم ساڵەدا ئایینی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. فەرمانداری مەککە و مەدینە و تایف، زیاد کوڕی عەبدوڵڵەی حارسی بوو، فەرمانداری کوفە، عیسا کوڕی موسا، فەرمانداری بەسرە، سوفیان کوڕی معاویە، سەرپەرەستی دامەزراوەی بەسرە، سوار کوڕی عەبدوالله و فەرمانڕەوای خوراسان، باوکی داوود بوو.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: عەبد ڕەببە سەعید کوڕی قەیسی ئەنساری کەدەستەیەك دەڵێن لەساڵی ١٤١/ ٧٥٨ زایینی، مرد، عەلاء کوڕی عەبدولرەحمان موالی خەرەقە، محەممەد کوڕی عەبدوالله کوڕی عەبدولرەحمان باوکی سەعسەعەی مازنی، یەزید کوڕی عەبدوالله کوڕی شەداد کوڕی هادی لەیسی کە لەئەسکەندەرییە، کۆچی دوایی کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و چلی کۆچی (٧٥٧- ٧٥٨ زایینی)

لەناوچوونی باوکی داوود کارگوزاری خوراسان و فەرمانداری عەبدجەبار

لەم ساڵەدا باوکی داوود، خالید کوڕی ئیبراهیمی زوهەلی، کارگوزاری خوراسان لەناوچوو.
هۆکاری لەناوچوونەکەی ئەوە بوو کە: دەستەیەك لەسوپاییەکان لەو کاتەی ئەو لەکوشماهەن بوو، دژی ئەو راپەڕین و خۆیان گەیاندە ماڵەکەی ئەو. لەشەودا، لەسەر بانی ماڵەکەیەوە خۆی نیشانی ئەواندا. قاچی خستە سەر لێواری خشتێکی لەق، خشتەکە خزا. باوکی داوود کەوت و پشتی شکا و لەکاتی نوێژی خەوتنان، ماڵئاوایی لەجیهان کرد. دوای ئەو، سەرکردەی پاسەوانەکانی بەناوی عەسام، کاروبارەکانی گرتەدەست تا ئەو کاتەی عەبدجەبار کوڕی عەبدولرەحمانی ئەزدی وەك فەرمانداری تازە گەیشتە خوراسان. کاتێك گەیشتە شارەکە، دەستەیەکی لەناو فەرماندەکان هەڵبژارد کەخەڵکانیان بۆ فەرمانبەری کردن لەبنەماڵەی عەلی کوڕی ئەبی تالب هاندەدا. ئەم کەسانە لەناویاندا بوون: موجاشیع کوڕی حورەیسی ئەنساری کارگوزاری بووخارا، باوکی موغەیرە خالید کوڕی کەسیر موالی بەنی تەمیم کارگوزاری (کەسهتان)، حورەیش کوڕی محەممەدی دوهەلی ئامۆزای باوکی داوود. ئەوانی کوشت و کەسانی دیکەی خستە زیندانەوە و زەختی لەکارگوزارەکانی باوکی داوود کرد تا سامانەکانیان لەدەست دەربێنێت.

کوژرانی یوسفی فێهری

لەم ساڵەدا یوسفی فێهری پەیمانەکەی خۆی لەگەڵ عەبدولرەحمانی ئومەوی، فەرمانداری ئاندۆلۆس، خستە ژێرپێ و ئاڵای نافەرمانی کردنی بەرز کردەوە.
چۆنیەتیەکەی ئەوەی: عەبدولرەحمان کەس یا کەسانێکی وەك چاودێری کاروبارەکانی ئەودانا بوو تا ریسوای بکەن و لەسەر سامانەکانی مشتومڕی لەگەڵ بکەن و هەوڵ بدەن هەموو ماڵ و داراییەکەی لەدەست دەربێنن. کاتێك ئەو لەئایینی ئیسلام بەڵگەی بۆ دەهێنانەوە، رازی نەدەبوون و وتەکانیان پشتگوێ دەخست. هەستی بەو بەڵا و زیانی ئەوان کرد. مەبەستی ڕۆشتن بۆ ماردەی کرد و لەوێ نزیکەی بیست هەزار پیاوی شەڕکەر لەدەوری کۆبوونەوە. هێرشی کردە سەر عەبدولرەحمان. عەبدولرەحمان هاتەدەر و ڕووبەڕووی

بوویەوە و لە کوردواوە بەمەبەستی هێرش کردنە سەر یوسف، بەرەو قەڵای مودەوەر ڕۆشت.

دواتر یوسف بەباشی زانی بەرەو لای عەبدولمەلیك کوڕی عومەر کوڕی مەروان فەرمانداری سومەیل، بڕوات. هەروەها رووی کردە کوڕەکەی عومەر کوڕی عەبدولمەلیك کەفەرمانداری مودەوەر بوو. بەرەو ئەو دیارە بەرێکەوت بەڵام ئەم دووانە لەشارەکانی خۆیان هاتنەدەر و رووبەرووی بوونەوە و شەرێکی قورسیان دەستپێکرد کەدەرئەنجامەکەی سوپاکەی یوسف شکستی خوارد و ژمارەیەکی زۆریان کوژران. یوسف هەڵات و ئاوارەی سەرزەمینەکان بوو. یەکێك لەهاوەڵانی لەرەجەبی ساڵی ١٤٢/ نۆڤەمبەری ٧٥٩ زایینی ئەوی کوشت. ئەویان لەنزیك تۆلدۆ کوشت و سەریان بۆ عەبدولرەحمان نارد. ئەو، سەری یوسفی لەکوردوا، هەڵواسی و نیشانی خەڵکانیدا. هەروەها عەبدولرەحمان کوڕی یوسفی کوشت کەوەك بارمتە لای ئەو بوو. سەری ئەویشی هەڵواسی. باوکی ئەسوەد کوڕی عەبدولرەحمان وەك بارمتە لای ئەو مایەوە کەدواتر ئاماژە بەبەسەرهاتەکەی دەدەین.

بەڵام سومەیل، کاتێك هەڵاتنی یوسفی لەکوردوا بینی، هاورێ لەگەڵ ئەو هەڵنەهات. ئەمیر عەبدولرەحمان ئەوی بانگ کرد و بەردەوام سەبارەت بەیوسف، لێیدەپرسی. سومەیل وتی: منی لەکارەکانی خۆی ئاگادار نەکردەوە و هیچ نازانم. عەبدولرەحمان وتی: بەناچاری دەبێت لەشوێنی خۆحەشاردانی ئەو ئاگادارم بکەیتەوە. سومەیل وتی: ئەگەر لەژێر قاچمدا بێت، قاچ هەڵناگرم. عەبدولرەحمان خۆی و دووکوڕەکەی، زیندانی کرد. کاتێك ئەم دووانە هەڵاتن، سومەیل لەهەڵاتن شەرمی کرد و لەزیندان نەڕۆشتەدەر. ماوەیەك دواتر، پیرانی موزەرییەکان بردە لای ئەو و بینیان لەتەنیشت قاپێك، گیانی ئەسپەردە کردووە و چەند نوقڵێکی لەدوای خۆی بەجێهێشتوە. وتیان: ئەی باوکی جەوشەن،، باش دەزانین تۆ لێت نەچێشتوە بەڵکو دەرخواردی تۆیان داوە. جەستەی ئەویان تەسلیمی بنەماڵەکەی کردەوە و بەخاکیان سپارد.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا ئالفۆنسۆ، پاشای گالیسیا، ماڵئاوایی لەجیهان کرد و کوڕەکەی، تەدویلییە، هاتەسەر کار. ئەو لەباوکی بوێرتر و بۆبەرێوەبردنی وڵات، شارەزاتر و بەهێزتر بوو. باوکی بۆ ماوەی هەژدە ساڵ فەرمانڕەوایەتی کرد. کاتێك ئەم کوڕە هاتە سەر تەخت، هێز و دەسەڵاتی زیادی کرد و پاشایەتییەکەی فراوان بوو. ئەو، موسوڵمانانی لەسنووری وڵاتەکەی

دوورخستەوە و دەستی بەسەر شارەکانی لۆك (لۆگۆ)، پورتوغال، سالامانکا، شەمورە، ئەبیلە (ئاویلا) سەگوویا و فەشتالە گرت کەهەموویان لەشارەکانی ئاندۆلۆس بوون.

هەروەها لەم ساڵەدا مەنسور، برازاکەی، عەبدوەهاب (کوڕی ئیبراهیمی ڕێبەر) و حەسەن کوڕی قەحتەبەی لەگەڵ حەفتا هەزار شەڕکەر، بۆ شەڕ ڕەوانە کرد. ئەمان، لەوێ دابەزین و ئەوەی لەسەر دەستی ڕۆمیان وێران کرابوو، نۆژەنیان کردەوە و لەماوەی شەش مانگ، کۆتاییان بەکارەکەیان هێنا. حەسەن لەم کارە، شارەزایی و لێهاتووی فراوانی لەخۆی نیشاندا. مەنسور چوار هەزار شەڕکەری لەم ناوچەیە نیشتەجێ کرد و توێشو و کەرەستەی شەڕی بۆیان نارد و بناغەی قەڵای قەلوزییەی داڕشت.

کاتێك پاشای ڕۆم بیستی کەعەبدوەهاب و حەسەن بەرەو مەڵتییە بەڕێکەوتون، لەگەڵ سەد هەزار شمشێر وەشێن، بەمەبەستی هێرش کردنە سەر ئەوان بەڕێکەوت و لەجەیحان دابەزی. لەفراوانی سوپای ئیسلام ئاگاداریان کردەوە، لەبەر ئەمە پاشەکشێی کرد. کاتێك مەڵتیە سەر لەنوێ ئاوەدان کرایەوە، کەسانێك لەدانیشتوانی ئەو شارەکە پێشتر شارەکەیان بەجێهێشتبوو، گەڕانەوە.

هەروەها لەم ساڵەدا مەنسور، مەبەستی حەج کردنی کرد. لەحیرەوە ئەحرامی بەست و کاتێك لەحەج تەواو بوو، بەرەو بیت المقدس و لەوێوە بەرەو ڕەقە، ڕۆشت. لەڕەقە مەنسور کوڕی جەعونەی عامری کوشت و گەڕایەوە بۆ هاشمیەی کوفە.

هەروەها لەم ساڵەدا مەنسور فەرمانیدا شاری مەسیسیە لەسەر دەستی جبرائیل کوڕی یەحیا، سەر لەنوێ ئاوەدان بکرێتەوە. بوورج و دیواری ئەم شارە بەهۆی ئەردهەژێنەوە ڕووخا بوو و ژمارەی دانیشتوانەکەی، کەم. بوورج و دیوارەکەی دروست کردەوە و ناوی نا مەعمورە (ئاوەدان) و بناغەی مزگەوتی هەینی داڕشت. لەم شارەدا بەخششی مانگانە یا ساڵانە بۆ خەڵکان دیاری کرد و کەسانێکی زۆر لەخەڵکەکەی خۆی، لەو شارەدا نیشتەجێ کرد.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: سەعد کوڕی ئیسحاق کوڕی کەعبی کوڕی عەجرە، عەمرۆ کوڕی یەحیا کوڕی ئەبی حەسەنی ئەنساری، عەمارە کوڕی غەزیەی ئەنساری، باوەکی عەلا، ئەییووبی قەساب، باوکی جەعفەر، محەممەد کوڕی عەبدوالله ئیسکافی لەشارەزایانی موعتەزیلە و یەکێك لەڕێبەرەکانی ئەوان، ئەسماء کوڕی عوبەید کوڕی موخاریق باوکی حویزە کوڕی ئەسماء.

رووداوەکانی ساڵی سەد و چل و یەکی کۆچی ((٧٥٨- ٧٥٩ زایینی)

شۆڕشی راوەندییەکان

لەم ساڵەدا راوەندییەکان دژی مەنسور ئاڵای شۆڕشیان بەرز کردەوە. ئەوان خەڵکانی خوراسان بوون و باوەڕیان بەباوەڕەکانی ئەبوموسلیم(سەرکردەی بانگەشەکەرانی عەباسی) بوو. باوەڕیان بەجێگۆڕکێی گیان (گواستنەوەی رۆح لەجەستەیەکەوە بۆ جەستەیەکی دیکە) و گوومانیان دەکرد رۆحی ئادەم گەشتۆتە جەستەی عوسمان کوڕی نەهیك و خواوەند، کەرۆژی و خواردنیان پێدەگەنێت، ئەبووجەعفەری مەنسور، سەروەری باوەڕداران و پشتیوانی هەژارەکانە و جبرائیل هەمان هەیسەم کوڕی معاویەیە.

کاتێك دەرکەوتن، روویان کردە کۆشکی مەنسور و وتیان: ئەمە کۆشکی پەروەردگاری ئێمەیە. مەنسور سەرکردەکانی ئەوانی لەگەڵ دووسەد کەسیتر خستە زیندانەوە. هاوەڵانیان تووڕە بوون و لاشەی مردووێکیان خستە سەرشان و تەختیان هەڵگرت (بێ ئەوەی کەسی لەسەر بێت) بەرێکەوتن تا گەیشتنە بەردەم دەرگای زیندان، لاشەی مردووەکەیان فرێدا و هێرشیان کردە سەر زیندانەکە و هاوەڵانی خۆیان ئازاد کرد و دواتر بەرەو کۆشکی مەنسور بەرێکەوتن. ژمارەیان لەو رۆژەدا شەشسەد کەس بوو. خەڵك جاڕیاندا و دەروازەکانی شارەکە داخرا و کەس نەیتوانی بڕواتە ناو شارەکە. مەنسور بەپێی پیادە لەکۆشکەکەی هاتەدەر چوونکە هیچ چوارپێیەکی لێ نەبوو. لەوە بەدوا، بەردەوام ئەسپەکەی خۆی لەناو کۆشکدا دەبەستەوە.

کاتێك مەنسور هاتەدەر، ئەسپیان بۆ هێنا و بەسواری، بەرەو لای ئەوان بەرێکەوت. بەئەندازەیەك لەدەوری کۆببوونەوە ئەوەندەی نەمابوو بیکوژن. مەعن کوڕی زایدەی شەیبانی کە لەترسی مەنسور بەشێوەیەکی شاراوە ژیانی بەسەر دەبرد (چوونکە هاوڕێ لەگەڵ کوڕی هوبەیرە جەنگا بوو) هات. پێشتر ئاماژەمان پێدا. مەنسور بەشێوەیەکی جیدی بەدوایدا دەگەڕا و سامانێکی زۆری بۆ ئەم مەبەستە تەرخان کردبوو. کاتێك ئەم رووداوە هاتە پێش. دەمامکی لەروخسار بەست و رۆشتە لای مەنسور. دابەزی و ئازایانە شەڕی کرد و ئەزمونێکی جوانی لەخۆی بەجێهێشت. مەنسور سوار لەسەر ئێسترێك بوو کەهەوسارەکەی بەدەستی رەبیعی دەرگاواندا بوو. مەعن هات و وتی: بڕۆ ئەو لاوە من بۆ گرتنی ئەم هەوسارە لەتۆ شیاوترم. مەنسور وتی: راست دەکات، هەوسارەکە بەو بسپێرە. بەردەوام

شەڕی کرد تا ئەو کاتەی شەر لەبەرژەوەندی مەنسور کۆتایی هات. لەم کاتەدا مەنسور پێی وت: کێیت؟ وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، هەڵاتوو لەتۆ مەعن کوڕی زایدەم. وتی: خواوەند بۆ سامان و بنەماڵەکەی خۆت بتهێڵێت، کەسێکی وەك تۆ دەبێت پەروەردە بکرێت و ڕێزی لێ بگیرێت.

باوکی نەسر مالك کوڕی هەیسەم هات و لەبەردەم دەرگای کۆشکەکەی مەنسور وەستا و وتی: ئەمڕۆ من دەرگاوانم. لەم کاتەدا خەڵکانی بازار هاواریان کرد و تیربارانیان کردن و ڕووبەڕوویان بوونەوە. دەروازەی شارەکە کرایەوە و خەڵك ڕۆشتنە ناو شارەکە. خازم کوڕی خەزیمە هات و هێرشی کردە سەرئەوان تا بۆ پەنای دیوارەکان، پاشەکشێی پێکردن. دووبارە هێرشی برد و ئەوەندەی دیکە دووری خستنەوە. خازم بەهەیسەم کوڕی شوعبەی وت: کاتێك هێرشیان کردە سەر ئێمە، پێش ئەوان خۆت بەدیوارەکە بگەیێنەو لەکاتی گەڕانەوە، کوشتاریان بکە. ئەوان هێرشیان کردە سەرخازم. ئەو، خۆڕاگری کرد و پاشەکشێی پێکردن. هەیسەم لەپشتەوە هێرشی کردە سەریان و بەم شێوەیە هەموویان کوژران.

لەم ڕۆژەدا عوسمان کوڕی نەهیك هاتە لای ئەوان و ئامۆژگاری کردن. بەڵام لەکاتی گەڕانەوە تیرێکی بەرکەوت. چەند ڕۆژێك لەجێگەدا کەوت و دوای ئەوەی، مرد. مەنسور نوێژی لەسەر خوێند و دوای ئەو، عیسا کوڕی نەهیکی کردە سەرکردەی پاسەوانەکانی. عیسا فەرماندەی پاسەوانەکان بوو تا ئەو کاتەی ماڵئاوایی لەجیهان کرد. دوای ئەو، باوکی عەباسی تووسی، فەرماندەیی پاسەوانەکانی گرتەدەست. هەمووی ئەم ڕووداوانە لەشاری هاشمییەی کوفە ڕوویاندا.

کاتێك مەنسور نوێژی نیمەڕۆی خوێند، فەرمانیدا و نانیان هێنا. مەعنی بانگ کرد و پێگەی ئەوی بەرز کردەوە و بەمامەکەی عیسا کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباسی وت: ئەی باوکی عەباس، تا ئێستا ناوبانگی بوێرترینی خەڵکانت بینیوە؟ وتی: بەڵێ. وتی: ئەگەر ئەمڕۆ مەعنت دەبینی، بێ گومان دەتزانی ئەو، یەکێکە لەوان. مەعن وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، کاتێك هاتمە لای تۆ، دەترسام و دەلەرزام. کاتێك بینیم بەمشێوەیە بوێری لەخۆت نیشاندەدەیت و هێرشیان دەکەیتە سەر، شتێکم بینی کەهیچ کات لەهیچ جەنگێکدا نەمبینیبوو. ئەم کارە، ورەی پێبەخشیم و بۆ ئەو کارە ناچاری کردم کەخۆت ببینیت.

دەستەیەك دەڵێن: مەعن دوور لەچاوی مەنسور ژیانی بەسەردەبرد چوونکە هاورێ

لەگەڵ کوڕی هوبەیرە، شەڕی کردبوو. شوێنی خۆحەشاردانی لای باوکی خەسیب، دەرگاوانەکەی مەنسور بوو. باوکی خەسیب هەوڵیدەدا ئەمانی بۆ وەربگرێت. کاتێك راوەندییەکان شۆڕشیان دەستپێکرد، مەعن هاتە و لەبەردەم دەرگای کۆشکدا وەستا. مەنسور لەباوکی خەسیبی پرسی: چ کەسێك لەبەردەم دەرگای کۆشکە؟ وتی: مەعن کوڕی زایدە. مەنسور وتی: پیاوێکە عەرەب نەژاد، بوێر، شارەزا لەکاروباری جەنگ، خاوەن بنەماڵەیەکی گەورە، بیهێنە بۆ لای من. کاتێك هات، مەنسور وتی: ئەی مەعن، دەبێت چی بکەین؟ مەعن وتی: بۆچوونی راست ئەوەیە خەڵك کۆبکەیتەوە و سامانیان لەناودا دابەش بکەیت. مەنسور وتی: کوا خەڵکان؟ کوا سامان؟ چ کەسێك دەتوانێت رووبەرووی ئەم یاخییانە ببێتەوە؟ هیچ کارێکت نەکردووە مەعن! بۆچوونی راست ئەوەیە بڕۆمەدەرو خۆم نیشانی خەڵکان بدەم. کاتێك من ببینن دەگەڕێنەوە و شەڕ دەستپێدەکەن. بەڵام ئەگەر بمێنمەوە، سستی لەخۆیان نیشان دەدەن و چیتر هاوکاریمان ناکەن. مەعن دەستی ئەوی گرت و وتی: نا، ئەی سەروەری باوەڕداران، لەئێستادا ئەو کارە مەکە، چوونکە دەکوژرێیت. سوێندت دەدەم بەخوا گیانی خۆت نەخەیتە مەترسییەوە. باوکی خەسیبیش بۆچوونەکەی ئەوی پشتراست کردەوە. مەنسور داوێنی لەدەستی ئەو دووانە دەرهێنا و سوار ئێسترەکەی خۆی بوو و ڕۆشتەدەر. مەعن جڵەوی چاروێکەی گرت و باوکی خەسیب و پاسەوانەکانی، پارێزگاریان لێدەکرد. پیاوێك هاتە پێش، مەعن ئەوی کوشت و بەمشێوەیە چوارکەسی لەناو برد. خەڵك لەدەوری کۆبوونەوە و زۆری نەخایاند، ئەوانیان لەناوبرد. دواتر مەعن هەڵات و خۆی شاردەوە. مەنسور بەردەوام پرسیاری ئەوی لەباوکی خەسیب دەکرد. وتی: شوێنەکەی نازانم. وتی: دوای ئەم هەموو جوامێرییە، گومانی دەکرد لەگوناحەکەی خۆش نابم؟ ئەمانی پێببەخشە و بیهێنە بۆ لای من. باوکی خەسیب ئەوی نیشاندا. مەنسور فەرمانیدا و دە هەزار درەمیان پێبەخشی. دواتر ئەوی وەك فەرمانداری یەمەن دەستنیشان کرد.

لەسەر کارلابرانی عەبد جەبار لەخوراسان

بەرێکەوتنی مەهدی بۆ شەڕی ئەو

لەم ساڵەدا عەبدجەبار کوڕی عەبدولرەحمان کارگوزاری مەنسور لەخوراسان، لەسەر کارەکەی لابرا.

هۆکارەکەی ئەوە بوو کە: کاتێك مەنسور ئەوی وەك فەرمانداری خوراسان دەستنیشان کرد، مەبەستی کوشتنی فەرماندەکانی کرد. دەستەیەك لەوانی کوشت و دەستەیەك لەوانی خستە زیندانەوە. ئەم هەواڵە بەمەنسور گەیشت لەگەڵ نامەیەك کەتیایدا نووسرا بوو: پێست بەرەو ڕزان و داوەشین دەڕوات. مەنسور بەباوکی ئەییووبی وت: ئەو شیعەکانی ئێمەی لەناو بردووە، مەبەستی لەم کارە تەنیا شۆڕش کردنەوە. باوکی ئەییووب وتی: نامەی بۆ بنووسە و پێی بڵێ کەمەبەستی شەڕ لەگەڵ ڕۆمییەکانت هەیە و ئەو دەبێت سوپای خوراسان و فەرماندەکان ڕەوانە بکات. کاتێك سوپاییەکان هاتنەدەر، هەرکەس دەخوازێت وەك فەرماندار بۆ ئەو دیارە ڕەوانە بکە چوونکە کەس ناتوانێت لەبەرابەر ئەم کارە بەرگری بکات.

مەنسور نامەیەکی لەمشێوەی بۆ عەبدجەبار نووسی. وەڵامی دایەوە: تورکەکان سەرقاڵی جموجۆڵن. دەترسم ئەگەر سوپاکە ڕەوانە بکەم، خوراسانمان لەدەست بڕوات. مەنسور نامەکەی نیشانی باوکی ئەییووبدا و وتی: چی دەبینیت؟ وتی: دەستی تۆی بۆ سەر خۆی ئاوەڵا کردووە. نامەی بۆ بنووسە: خوراسان بۆ من لەشوێنەکانی دیکە گرنگترە و من سوپا بۆ تۆ ڕەوانە دەکەم. دواتر سوپاییەکان ڕەوانە بکە تا لەخوراسان بمێننەوە بۆ ئەوەی ئەگەر مەبەستی نافەرمانی کرد، بتوانن سەرکوتی بکەن.

کاتێك پەیك و پەیامی مەنسور گەیشتە لای عەبدجەبار، وەڵامی دایەوە: هیچ کات خوراسان بەئەندازەی ئەم ساڵە، بارودۆخی شڵەژاو نەبووە، ئەگەر سوپاییەکان بێنە ئەم شارە، گیرۆدەی وشکەساڵی و قاتوقڕی دەبن. کاتێك نامەکەی بەدەستی مەنسور گەیشت، نیشانی باوکی ئەییووبیدا کەوتی: مەبەستی شەڕکردنی هەیە، دەرفەتی پێمەدە.

مەنسور، مەهدی کوڕی بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەو، ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدا لەشاری ڕەی نیشتەجێ ببێت. مەهدی بەرێکەوت و پێش خۆی، خازم کوڕی خەزیمەی بۆ شەڕی عەبدجەبار، نارد. خۆی بەرێکەوت و لەنەیشابوور دابەزی. کاتێك ئەم هەواڵە بەخەڵکانی

مەروروود گەیشت، بۆ شەڕی عەبدجەبار، بەرێکەوتن و ئازایانە، شەڕیان لەگەڵ کرد. عەبدجەبار هەڵات و لەقەڵاکەی خۆی، خۆی حەشاردا. موجەشەر کوڕی موزاحیم بەرەو لای ئەو بەرێکەوت. (ئەو، لەخەڵکانی مەرورود بوو) ئەوی ئەسیر کرد و ڕۆشتە لای خازم و تەسلیمی کرد. خازم پێستەیەکی وشتری لەبەر کرد، سوار وشتری کرد بەشێوەیەك رووی لەقوونی وشترەکە بوو و بەم شێوەیە لەگەڵ کەسانی بنەماڵەکەی بۆ لای مەنسور، بەرێیکرد. مەنسور، ئەشکەنجەی کرد و سامانەکانی لێوەرگرتنەوە. دواتر فەرمانیدا و هەردوو دەست و قاچی عەبدجەباریان بڕییەوە و کوشتیان. کەسانی بنەماڵەکەیان بۆدوورگەیەکی یەمەن ڕەوانە کرد. لەوێ بوون تا ئەو کاتەی هیندییەکان هێرشیان کردە سەریان و هەموویان ئەسیر کران. دواتر، عەرەبەکان بەهای ئازادی ئەوانیاندا و ئازادیان کرد. یەکێك لەئازادبووەکان عەبدولرەحمان کوڕی عەبدجەبار (هاوڕێی نزیکی خەلیفەکانی عەباسی) بوو کە لەساڵی ١٧٠/ ٧٨٦ زایینی لەرۆژگاری هارون ئەلرەشید، مرد.

دەستەیەك دەڵێن: بەسەرهاتی عەبدجەبار لەمانگی رەبیع الاوەلی ١٤٢/ ژوئیەی ٧٥٩ زایینی یا ١٤٠/ ٧٥٧ زایینی روویدا.

گرتنی تەبەرستان

کاتێك مەهدی بەسەر عەبدجەباردا سەرکەوت و رووبەرووی هیچ گرفتارییەك نەبوویەوە، مەنسور پەسەندی نەکرد ئەو هەموو هەزینەی بۆ مەهدی تەرخانی کردبوو، بەفیڕۆ بڕوات. نامەی بۆ نووسی و فەرمانی پێدا هێرش بکاتە سەر تەبەرستان و لەشاری ڕەی، دابەزێت و باوکی خەسیب و خازم و سوپاییەکان بۆ شەڕی سوپاسالاری ڕەوانە بکات کە لەو کاتەدا سەرقاڵی شەڕ کردن بوو لەگەڵ مەسمەغان، پاشای دۆنباوەند. کاتێك بیستی کەسوپاییەکان هێرشیان کرۆدتە سەر وڵاتەکەی و باوکی خەسیب، ڕۆشتۆتە ناو سارییە (ساری) مەسمەغان بەسوپاسالاری وت: ئەگەر تۆ سەرکوت بکەن، هێرش دەکەنە سەرمن. ئەم دووانە بۆ شەڕ کردن لەگەڵ موسوڵمانەکان، یەکیان گرت. سوپاسالار بۆ وڵاتەکەی خۆی گەڕایەوە و شەڕی لەگەڵ موسوڵمانەکان دەستپێکرد. شەڕ درێژەی کێشا و مەنسور، عومەر کوڕی عەلای بۆ تەبەرستان نارد. بەشار سەبارەت بەعومەر وتی:

اذا ایقظتك حروب العدی   فنبه لها عمرا ثم نم

یانی: کاتێك شەڕی دوژمنان، خەویان لەچاوی تۆ ڕفاند، عومەر کوڕی عەلا بۆ شەڕ

ڕەوانە بکە و دواتر ئارام و ئاسوودە، بخەوە.

ئەو، کارگوزاری تەبەرستان بوو. سوپاکەی هەڵگرت و بەڕێکەوت و مەبەستی هێرش کردنە سەر روویانی کرد. دەستی بەسەردا گرت و قەڵای تاقی گرت و هەموو سامانەکانی بەتاڵانی برد. شەڕ درێژەی کێشا و خازم پێداگری لەشەڕەکە کرد و دەستی بەسەر تەبەرستاندا گرت و خەڵکەکەی کوشتار و کوشتنی لەئەندازە تێپەڕاند. سوپاسالار ڕۆشتە ناو قەڵاکەی خۆی و داوای ئەمانی کرد لەسەر ئەو بنەمای قەڵاکە و هەموو سامانەکان، تەسلیم بەعەرەبەکان بکات. مەهدی نامەی بۆ مەنسور نووسی و ئاگاداری کردەوە. مەنسور، ساڵح (فەرمانداری موسەللای) ڕەوانە کرد. ئەوان، سامانەکانی قەڵاکەیان کۆکردەوە و گەڕانەوە. سوپاسالار ڕۆشتە ناو گیلان لەنزیك دیلمان و لەوێ مرد. کچەکەیان ئەسیر کرد کەدواتر بوو بەدایکی ئیبراهیم کوڕی عەباس کوڕی محەممەد. سوپای موسوڵمانان مەبەستی هێرش کردنە سەر مەسمەغانیان کرد. دەستیان بەسەرداگرت و بەسەر بەحتەرییەکان، سەرکەوتن و بەحتەرییە (دایکی مەنسور کوڕی مەهدیان) بەدەستهێنا.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا زیاد کوڕی عەبدوالله، فەرمانداری مەککە و مەدینە و تایفی لێسەندرایەوە و لەمانگی ڕەجەب، نۆڤەمبەری ٧٥٩ زایینی، محەممەد کوڕی خالید کوڕی عەبدوالڵەی قەسری وەك فەرمانداری مەدینە، دەستنیشان کرا. فەرمانداری مەککە و تایف، هەیسەم کوڕی معاویەی عەتکی (لەخەڵکانی خوراسان) بوو.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: موسا کوڕی کەعب سەرکردەی پاسەوانەکانی مەنسور، (کارکوزاری هیند و میسر کەجێگرەکەی لەهیند کوڕەکەی عۆیەیینە بوو چوونکە موسا ئەوی لەفەرمانڕەوایەتی کردنی میسر دوورخستەوە و محەممەد کوڕی ئەشعەسی بۆ ئەو کارە راسپارد، دواتر ئەو لەسەر کار لابرا و نەوفل کوڕی محەممەد کوڕی فورات هاتەسەر کار). سەعید کوڕی سەعید برای یەحیا کوڕی سەعیدی ئەنساری و ئەبان کوڕی تەغلەب، قورئان خوێنی بەناوبانگ.

ساڵح کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله فەرمانداری شام، لەم ساڵەدا ئایینی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. فەرمانداری کوفە، عیسا کوڕی موسا، بەسرە، سوفیان کوڕی معاویە، خوراسان لەژێر دەستی مەهدیدا بوو (جێگرەکەی لەو شارە، سەری کوڕی عەبدوالله) و فەرمانڕەوایەتی موسڵ لەدەستی ئیسماعیل کوڕی عەلی.

ڕووداوەكانی ساڵی سەد و چل و دووی كۆچی ((٧٥٩ زایینی))

نافەرمانی عۆیەیینە كوڕی موسا كوڕی كەعب

لەم ساڵەدا عۆیەیینە كوڕی موسا كارگوزاری سند، لەو ناوچەیە ئاڵای شۆڕشی بەرز كردەوە.

هۆكاری نافەرمانی كردنی ئەوە بوو كەباوكی، موسەییب كوڕی زوهەیری وەك فەرماندەی پاسەوانەكانی دەستنیشان كرد. كاتێك موسا كوڕی ئەزیر مرد، موسەییبی وەك سەركردەی پاسەوانەكانی هەڵبژارد. لەوە ترسا مەنسور، عۆیەیینە بانگ بكات و سنوری فەرمانڕەوایەتی باوكی بەو بسپێرێت. لەبەر ئەمە دێڕێك هۆنراوەی نووسی و بێ واژۆ، نامەكەی خۆی ڕەوانە كرد:

فارضك ارضك ان تأتنا   تنم نومة ليس فيها حلم

یانی: لەسەرزەمینەكەی خۆت بمێنەرەوە چوونكە ئەگەر بێیتە لای ئێمە، لەخەوێكدا ڕۆدەچیت كەچیتر هیچ لەخەودا نابینیت و هیچ كات بەئاگا نایتەوە.

لەبەر ئەمە نافەرمانی دەست پێكرد.

كاتێك مەنسور ئاگادار بوویەوە، لەگەڵ سوپاكەی بەرێكەوت تا لەسەر پردی بەسرە دابەزی و عومەر كوڕی حەفس كوڕی ئەبی سەفرەیی عەتكی وەك كارگوزاری سند و هیند، ڕەوانە كرد.

عۆیەیینە ڕووبەرووی بوویەوە بەڵام ئەو درێژەی بەرێگای خۆیدا تا گەیشتە سەند و دەستی بەسەردا گرت.

پە یمان شكێنی سوپاسالار

لەم ساڵەدا سوپاسالاری تەبەرستان، پەیمانەكەی خۆی خستە ژێرپێ و ئەو موسوڵمانانەی كوشتار كرد كە لەوڵاتەكەی ئەو، ژیانیان بەسەر دەبرد. كاتێك ئەم هەواڵە بەمەنسور گەیشت، كۆیلەكەی باوكی خەسیب و خازم كوڕی خەزیمە و ڕوەح كوڕی حاتەمی بۆ شەڕی ئەو ڕەوانە كرد.

ئەوان، لەدەوری قەڵاکەی ئەو دابەزین و گەمارۆیان خستەسەر. ئەو لەقەڵاکەیدا بوو. کاتێك مانەوەی ئەوان درێژەی کێشا، باوکی خەسیب رێگەی فرت و فێڵی گرتەبەر و بەهاوەڵانی خۆی وت: لەمن بدەن و سەروریشم بتاشن. ئەو کارەیان لەگەڵ کرد. باوکی خەسیب، پەیوەستی سوپاسالار بوو و پێی وت: بووختانیان بۆ من دروست کرد و پێیان وتم کەلایەنگیری لەتۆ دەکەم. پێی وت: چیتر پەیوەستی تۆ دەبەم ورێگەی زیان گەیاندن بەموسوڵمانانت نیشان دەدەم. سوپاسالاری رازی و ئەوی کردە یەکێك لەکەسە نزیکەکانی خۆی و چاکەی لەگەڵدا کرد.

دەروازەی قەڵاکەی ئەوان، بەردێکی گەورە و قورس بوو کە لەکاتی بەستن، دەکەوتە خوار. پیاوە بەهێزەکان بەرزیان دەکردە و دواتر دایاندەگرت و بەمشێوەیە دەرگاکەیان ئاوەڵا و دادەخست. سوپاسالار کەسە نزیکەکانی خۆی بۆ ئەو کارە راسپاردبوو. کاتێك سوپاسالار، پشتی بەباوکی خەسیب بەست، ئەوی بۆ کردنەوە و بەستنی دەوازەکە، راسپارد.

باوکی خەسیب نامەی بۆ خازم و روەح نووسی و بەتیرێك بۆ ئەوانی ڕەوانە کرد. ئاگاداری کردنەوە کەرێگە چارەی دۆزیوەتەوە. شەوێکیان هەڵبژارد تا دەروازەکەیان بۆ بکاتەوە. کاتێك شەوی دیاریکراو گەیشت، دەروازەکەی بەرووی ئەواندا کردەوە کەڕۆشتنە ناو شارەکە و شەڕکەرانیان کوشتار و ژن و منداڵەکانیان ئەسیر کرد. شەکلە دایکی ئیبراهیم کوڕی مەهدیان هەڵبژارد و بەمەهدییان بەخشی. سوپاسالار جامێك ژەهری خواردەوە و بێدرەنگ، گیانی سپارد.

دەستەیەك دەڵێن: ئەم رووداوە لەساڵی ١٤٣/ ٧٦٠ زایینی، روویدا.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا لەمانگی جەمادی الثانی/ ئۆکتۆبەری ٧٥٩ زایینی، سلێمان کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس، فەرمانداری بەسرە، لەتەمەنی ٥٩ ساڵی، چاوی لەجیهان بەست و براکەی عەبد سەمەد، نوێژی لەسەر خوێند.

هەروەها لەم ساڵەدا، نەوفل کوڕی فوراتیان لەفەرمانڕەوایەتی میسر دوورخستەوە و حەمید کوڕی قەحتەبەیان لەجێگەی ئەودانا.

ئایینی حەج لەم ساڵەدا لەلایەن ئیسماعیل کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله، ئەنجامدرا. کارگوزارەکان هەمان کەسانی ساڵی پێشوو بوون.

مەنسور، براکەی عەباس کوڕی محەممەدی وەك فەرمانڕەوای جەزیرە، عواصم (پایتەختەکان؟ یا شوێنێك بەناوی عواصم؟) و سنورەکان دەستنیشان کرد و مامەکەی، ئیسماعیل کوڕی عەلی لەموسڵ لابرد و مالك کوڕی هەیسەمی خوزاعی باوەگەوریێی ئەحمەد کوڕی نەسیری (کە بەدەستی واسق کوژرا) بۆ ئەو کارە راسپارد. یەکێك بوو لەباشترینی فەرماندارەکان.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: باوکی سەعید یەحیا کوڕی سەعیدی ئەنساری دادیاری مەدینە کەدەستەیەك مەرگی ئەو بۆ ساڵی ١٤٣ یا ١٤٤/ ٧٦٠ یا ٧٦١ زایینی، دەگێڕنەوە. موسا کوڕی عوقبە موالی بنەماڵەی زوبەیر، عاسم کوڕی سلێمان (ئەحول) کەدەستەیەك دەڵێن: لەساڵی ١٤٣/ ٧٦٠ زایینی کۆچی دوایی کرد. حەمید کوڕی ئەبی حەمیدی تەرخان (یا: مێهران) موالی تەڵحە کوڕی عەبدوالڵەی خوزاعی ناسراو بەناوی (حەمیدە درێژ) کە حەدیست لەئەنس و مالك دەگێرێتەوە. ساڵەکانی ژیانی ٧٥ ساڵ، درێژەی کێشا.

ڕووداوەكانی ساڵی سەد و چل و سێی كۆچی ((٧٦٠ زایینی))

لەم ساڵەدا دەیلەمییەكان دژی موسوڵمانان شۆڕشیان كرد و بەتەواوی كوشتاریان كردن. ئەم هەواڵە بەمەنسور گەیشت و خەڵكانی بۆ شەڕ كردن لەگەڵ ئەوان هاندا.

لەم ساڵەدا هەیسەم كوڕی معاویەیان لەفەرمانڕەوایەتی تاییف و مەككە دوورخستەوە و سەری كوڕی عەبدوالله كوڕی حارس كوڕی عەباسیان لەجێگەی ئەودانا كەفەرمانداری یەمامە بوو. ئەو، بەرەو مەككە بەرێكەوت.

مەنسور، خەسم كوڕی عەباس كوڕی عەبدواللەی وەك فەرمانداری یەمامە دەستنیشان كرد. هەروەها لەم ساڵەدا حەمید كوڕی قەحتەبەیان لەفەمانڕەوایەتی كردنی میسر دوورخستەوە نەوفل كوڕی فوراتیان لەجێگەی ئەودانا. دواتر نەوفلیان لابرد و یەزید كوڕی حاتەمیان لەجێگەی ئەودانا.

عیسا كوڕی موسا كوڕی محەممەد كوڕی عەلی كوڕی عەبدوالله كوڕی عەباس، لەم ساڵەدا ئایینی حەجی لەگەڵ خەڵكان ئەنجامدا. ئەو فەرمانداری كوفە بوو.

لەم ساڵەدا رزق كوڕی نەعمانی غەسانی لەئاندۆلۆس، دژی عەبدولرەحمان شۆڕشی كرد. ئەو، فەرمانداری (دوورگەی خەزرا، سەوز لەئیسپانیا) بوو. دەستەیەك لەخەڵكان لەدەوری كۆبوونەوە و ڕۆشتە ناو شەزونە و دەستی بەسەردا گرت و دواتر رووی كردە شاری سومیل. عەبدولرەحمان، لەو شارە گەمارۆی خستە سەر و زەختی لەخەڵكەكەی كرد. خەڵكان، خۆیان لەو نزیك كردەوە و رزقیان تەسلیم كرد. عەبدولرەحمان، رزقی كوشت و ئەمانی بەخەڵكان بەخشی و بۆ شوێنەكەی خۆی گەڕایەوە.

هەروەها لەم ساڵەدا عەبدولرەحمان كوڕی عەتا فەرمانڕەوای شارعە (ناوی دارستانێكی خورمای تایبەت)، سلێمان كوڕی تەرخانی تیمی (تەمیمی)، ئەشعەس كوڕی سەوار و موجالید كوڕی سەعید، ماڵئاواییان لەجیهان كرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و چل و چواری کۆچی ((٧٦١ زایینی))

لەم ساڵەدا باوکی جەعفەر، شەڕکەرانی لەکوفە و بەسرە، موسڵ و جەزیرە بۆ شەڕ لەگەڵ دەیلەمییەکان ڕەوانە و محەممەد کوڕی ئەبی عەباسی وەك فەرماندەی ئەوان، دەستنیشان کرد.

هەروەها لەم ساڵەدا مەهدی لەخوراسانەوە گەڕایەوە بۆ عێراق و یەکەم شەوی هاوسەرگیری خۆی لەباوەشی ئەیتە، کچی مامەکەی، سەفاح، بەسەر برد.

هەروەها لەم ساڵەدا مەنسور، حەجی کرد و خازم کوڕی خەزیمەی وەك سەرپەرەستی کاروباری سوپا، دەستنیشان کرد.

دانانی ڕیاح کوڕی عوسمانی موری لەمەدینە

بەسەرهاتی محەممەد کوڕی عەبدوالله کوڕی حەسەن

هەروەها لەم ساڵەدا مەنسور، ڕیاح کوڕی عوسمانی موری وەك فەرمانداری مەدینە دەستنیشان کرد و محەممەد کوڕی خالید کوڕی عەبدوڵلای قەسری، لابرد.

هۆکاری دوورخستنەوەی ئەو (و لەسەر کار لابردنی زیاد پێش ئەو) ئەمە بوو: مەنسور لەبەهێزی و توانایی محەممەد و ئیبراهیم، دوو کوڕەکەی عەبدوالله کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالب، ترسا و پەرێشان بوو چوونکە ئەم دووانە لەساڵی ١٣٦/ ٧٥٤ زایینی لەکاتی حەج کردنی سەفاح، لەهاتن بۆ لای ئەو، خۆیان بەدوور گرت. وتوویانە: محەممەد کوڕی عەبدوالله دەیوت: لەو شەوەی (بەدوای تێکچوونی بارودۆخی وڵاتەکەی مەروان کوڕی محەممەد) هاشمییەکان لەکوفە بۆ ڕاوێژ کردن کۆبوونەوە تا خەلیفەی داهاتوو هەڵبژێرن، مەنسور بەیعەتی لەگەڵ من کرد و منی وەك سەروەری باوەڕداران ناساند. کاتێك مەنسور لەساڵی ١٣٦/ ٧٥٤ زایینی، حەجی کرد، پرسیاری ئەم دووانەی کرد. زیاد کوڕی عەبدوڵلای حارسی پێی وت: بۆ نەهاتنی ئەم دووانە تۆی هەراسان کردووە؟ من دەیانهێنمە لای تۆ. ئەو لەمەککە بوو و مەنسور ئەوی بۆ مەدینە گەڕاندەوە.

کاتێك مەنسور لەسەر تەخت دانیشت، هەوڵیدا شوێنپێی کارەکانی محەممەد هەڵبگرێت. بەردەوام سەبارەت بەو و کارەکانی پرسیاری دەکرد. یەك یەك هاشمییەکانی بانگ کرد و بەشێوەیەکی نهێنی لێکۆڵینەوەی دەکرد. هەموویان وتیان: ئەو دەزانێت تۆ گومانی ئەوەی

لێدەکەیت کەچاوی بڕیبێتە فەرمانڕەوایەتی و خەلافەت، لەبەر ئەمە لەگیانی خۆی دەترسێت بەلام خوازیاری شەڕ کردن لەگەڵ تۆ نییە. بەلام حەسەن کوڕی زەید کوڕی حەسەن کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالب پێی وت: سوێند بەخوا ئاسوودە نیم و دڵنیام دژی تۆ، ئالای شۆڕش بەرز دەکاتەوە و لەناوت دەبات چوونکە بەردەوام بەدوای دەرفەتێکی گونجاودا دەگەڕێت. بەم وتەی، ئەو کەسی بەئاگا بوو، بێداری کرد. لەمەدوا موسا کوڕی عەبدوالله کوڕی حەسەن بەردەوام دەیوت: ئەی خوایە، داوای خوێنی ئێمە لەحەسەن کوڕی زەید بکە.

لەو ساڵەی مەنسور حەجی کرد، زەختی لەعەبدوالله کوڕی حەسەن کرد تا کوڕەکەی بباتە لای مەنسور. عەبدوالله بەسلێمان کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباسی وت: ئەی براکەم، لەنێوان ئێمە و ئێوە پەیوەندی خزمایەتی و ژن و ژنخوازی هەیە کەلێی ئاگاداریت؟ چی لەم کارەدا دەبینیت؟ سلێمان وتی: لەئێستاوە بیری دێنەوە و ئەو ڕۆژەم لەبەرچاوە کەبراکەم عەبدوالله کوڕی عەلی لەکاتی دروست بوونی پەردە لەنێوان ئێمە و خۆی، پەنجەی بۆ لای ئێمە درێژ کرد و وتی: ئێوە ئەم بەلاتان بەسەر هێنام. ئەگەر ئەم پیاوە (مەنسور) بەخشندە دەبوو، مامەکەی خۆی دەبەخشی. عەبدوالله بۆچوونەکەی سلێمانی پەسەند کرد و زانی کەراست دەکات. لەبەر ئەمە لەئاشکرا کردنی کوڕەکەی، خۆی پاراست.

مەنسور چەندین کۆیلەی لەکۆیلەی عەرەبەکانی کڕی و بەهەرکام وشترێك و کەل و پەلی پێویستی بەخشی و ئەوانی بۆ دۆزینەوە محەممەد، ڕەوانە کرد تا لەدەرەوەی مەدینە شوێنپێی هەڵبگرن. هەرکام لەوان هاوشێوەی ڕێبووارێکی ڕێ ونر کردو، لەسەر ئاوێك دادەبەزی و سەبارەت بەمحەممەد پرسیاری دەکرد. مەنسور سیخوڕێکی دیکەی ڕەوانە و بەودا نامەیەکی لەزمانی شیعەکانەوە بۆ محەممەد نارد کەدەیانوت: فەرمانبەرو گوێڕایەڵی فەرمانەکانی تۆین. زێر و گەنجی گرانبایی بۆ نارد. پیاوێك هاتە مەدینە و ڕۆشتە ماڵی عەبدوالله کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن و سەبارەت بەمحەممەدی کوڕی پرسیاری کرد. کارەکەی خۆی بەنهێنی هێشتەوە. پیاوەکە چەندین جار ڕۆشتە ماڵەکەی و پرسیاری شوێن و مەکانی ئەوی کرد. پێی وت: لای عەلی کوڕی پیاوی چاکەکار کە بە(ئاوچاو سپی) بەناوبانگە، تێپەڕ تا لەشوێنی خۆ حەشاردانی محەممەد ئاگادارت بکاتەوە.

مەنسور دەبیرێکی شیعەی ڕازداری بوو. بەشێوەیەکی نهێنی نامەی بۆ عەبدوالله کوڕی حەسەن نووسی و لەکاری سیخوڕەکە ئاگاداری کردەوە. کاتێك نامەکەی گەیشت، ترسان و

باوکی هەباریان بۆ لای محەممەد و عەلی کوڕی حەسەن ڕەوانە و ئاگاداریان کردنەوە. باوکی هەبار بەرێکەوت و لای عەلی کوڕی حەسەن دابەزی و ئاگاداری کردەوە. دواتر ڕۆشتە شوێنی خۆ حەشاردانی محەممەد و بینی لەناو ئەشکەوتێك لەگەڵ هاوەڵانی خۆی دانیشتوە و سیخوڕەکە لەناو ئەواندایە کەدەنگی لەهەموان دلێرترە. کاتێك باوکی هەباری بینی، ترسا. باوکی هەبار بەمحەممەدی وت: کارێکم بەتۆیە. محەممەد هەستا و ئەو دووانە لەئەشکەوتەکە هاتنەدەر. باوکی هەبار لەباروەدۆخ ئاگاداری کردەوە. وتی: دەبێت چی بکەین؟ وتی: یەکێك لەم سێ کارە. وتی: چی؟ وتی: ڕێگە بدە ئەم پیاوە بکوژم. وتی: تەنیا لەکاتی زۆر، دەستم بەخوێنی کەسێك پیس دەکەم. وتی: بەزنجیر دەست و پێی ببەستەوە و بۆ کوێ دەخوازیت برۆ و لەگەڵ خۆت بیبە. وتی: ئایا بەم پەلەپەلە دەتوانین ڕابکەین؟ وتی: دەیبەستینەوە و تەسلیمی خەڵکەکەی تۆی دەکەین لەحۆهەینە. ئەم بۆچوونەی پەسەند کرد.

ئەم دووانە گەڕانەوە ناو ئەشکەوتەکە، بەڵام پیاوەکەیان نەبینی. محەممەد وتی: ئەو پیاوە لەکوێیە؟ وتیان: گۆزەیەك ئاوی هەڵگرت و ڕۆشت تا دەستنوێژ بگرێت. بەدوایدا گەڕان بەڵام نەیاندۆزییەوە. محەممەد پیادە بەرێکەوت تا گەیشتە سەر ڕێگەکە. دەستەیەك لەعەرەبە بیابانگەڕەکان کەباریان بۆ مەدینە دەبرد، لای ئەو تێپەڕین. محەممەد بەیەکێك لەوانی وت: بارەکەت خاڵی بکە و منی تیا حەشار بدە و بمبە بۆ ناو مەدینە تا پاداشتت پێ ببەخشم. پیاوەکە ئەو کارەی کرد و ئەوی گەیاندە مەدینە و پاداشتی خۆی وەرگرت.

دواتر ئەو پیاوە، ڕۆشتە لای مەنسور و ئاگاداری کردەوە بەڵام ناوی باوکی هەبار و نازناوەکەی ئەوی لەبیر کرد و وتی: وەبار. باوکی جەعفەر کەسانێکی بۆ گرتنی وەباری موری ڕەوانە کرد. پیاوێکیان بەناوی وەبر بردە لای ئەو. داستانی محەممەدیان لێپرسی و پیاوەکە سوێندی خوارد کەئاگای لەو بابەتە نییە. مەنسور فەرمانیدا حەوتسەد قامچی لێبدەن. دواتر زیندانیان کرد و لەوێ مایەوە تا مرد.

مەنسور، عوقبە کوڕی ئەسلەمی ئەزدی بانگ کرد و پێی وت: بۆ مەبەستێکم تۆم دەوێت کەبەتەواوی نیگەرانی کردووم بۆیە بەدوای کەسێکی شارەزادا دەگەڕێم و هیوادارم ئەو پیاوە تۆ بیت. ئەگەر بەباشی لەئەستۆی ئەنجامدانی ئەم کارە بەربێیت، پێگەی تۆ بەرز دەکەمەوە. وتی: هیوادارم بتوانم دڵی سەرورەی باوەڕداران خۆشحاڵ بکەم. وتی: خۆت حەشاربدە و کەس لەکارەکەی خۆت ئاگادار مەکەرەوە و لەفلان ڕۆژە وەرە لای من. ئەو، لەو

کاتەدا ڕۆشتە لای مەنسور. مەنسور پێی وت: ئامۆزاکانی ئێمە دەیانەوێت ڕێگەی فرت و فێڵ بگرنەبەر و ناسازگاری لەگەڵ ئێمەدا بکەن و خەلافەت بگرنە دەست. ئەوان لەخوراسان لەفلان گوند شوێنکەوتەیان هەیە کەنامەیان بۆ دەنووسن و دیارییان بۆ دەنێرن و زەکات سامانەکانی خۆیان، پێشکەش بەوان دەکەن. بەسامانێکی فراوان و جل و بەرگی گرانبایی بەرێکەوە، شارەزایەکی نەناسراو لەگەڵ خۆت ببە و نەناسراو بەنامەیەك کە لەلایەن ئەو خەڵکەوە نووسرا بێت. برۆ لای ئەوان تا بەتەواوی لەبارودۆخ و مەبەست و کارەکانی ئەوان ئاگادار ببیتەوە. ئەگەر لەبۆچوونەکەی خۆیان پەشیمان بووبێتنەوە، باشترە و ئەگەر لەسەر بۆچوون و مەبەستەکەی خۆیان پێداگریان کرد، حەز دەکەم بزانم و ئاگادار بم. بەرێکەوە تا چاوت بەعەبدوالله کوڕی حەسەن بکەوێت. خۆت وەك کەسێکی خۆپارێز و خواپەرەست نیشان بدە. ئە گەر لەبەرابەر تۆ خۆڕاگریان کرد، خۆڕاگربە و بەردەوام سەردانی بکە تا باوەڕت پێدەکەن و نهێنییەکانی خۆیان دەدرکێنن. کاتێك لەمەبەست و کارەکانی ئەوان ئاگادار بوویتەوە، بەپەلە بۆ لای من بگەڕێرەوە.

ئەو، بەرێکەوت و هاورێ لەگەڵ نامەیەك ڕۆشتە لای عەبدوالله کوڕی حەسەن. عەبدوالله ئەوی بەبێگانە بینی و پشتی تێکرد. ئەوی لەخۆی دوورخستەوە و وتی: ئەم کەسانە ناناسم. بەڵام ئەو بەردەوام سەردانی دەکرد تا ئەوەی بەدیاری و زێر و زیوەکان رازی و باوەڕی پێکرد. عوقبە وتی: وەڵامی شوێنکەوتەکانت بنووسە. وتی: بەهیچ شێوەیەك نامە نانووسم بەڵام تۆ پەیك و پەیامی من بە و پێیان بڵێ لەفلان و فیسارە ڕۆژ، بزوتنەوەکەی خۆم دەستپێدەکەم.

عوقبە بۆلای مەنسور گەڕایەوە و ئاگاداری کردەوە. مەنسور مەبەستی حەج کردنی کرد و بەعوقبەی وت: کاتێك منداڵەکانی حەسەن هاورێ لەگەڵ عەبدوالله کوڕی حەسەن بێنە لای من، ڕێزیان دەگرم و لەتەنیشت خۆم، دایان دەنیشێنم و نانیان لەگەڵ دەخۆم. کاتێك لەخواردن تەواو بووین، بەچاوی ئیشارە لەتۆ دەکەم. لەم کاتەدا تۆ هەستە و لەبەرابەر ئەودا بێستە. ئەو چاو لەسەر تۆ هەڵدەگرێت. بەدەوری ئەودا بسوڕێرەوە و بڕۆرە پشت سەری و پەنجە گەورەی قاچت لەپشتی بدە تا لەبینینی تۆ سەریسوربمێنێت. دواتر بەدوای کاری خۆتا برۆ. ئاگادار بە تا ئەو کاتەی نانی نەخواردوە، خۆتی نیشان نەدەیت.

مەنسور بەمەبەستی حەج کردن بەرێکەوت. کاتێك چاوی بەمنداڵەکانی حەسەن کەوت، عەبدوالڵەی لای خۆی دانیشاند و نانیان داوا کرد و هەموویان خواردیان. دواتر سفرەکەیان

هەڵگرت. مەنسور رووی کردە عەبدوالله کوڕی حەسەن و وتی: دەزانی چەندە سوێند و پەیمانت بەئێمەداوە کەرێگەی ناسازگاری لەگەڵ من نەگریتەبەر بۆ لەناو بردنی خەلافەتەکەم هەوڵ نەدەیت. وتی: ئەی سەرووەری باوەڕداران، رێزی پەیمان و سوێندەکانی خۆم دەگرم. مەنسور بەچاو ئیشارەی لەعوقبە کرد کەخۆی نیشانی عەبدوالله دا. عەبدوالله سەیری نەکرد. عوقبە سوڕا و ڕۆشتە پشت سەری و بەپەنجە گەورەی قاچی لێیدا. عەبدوالله سەری بەرز کردەوە و سەیری کرد و دواتر هەستا و لەبەرابەر مەنسور و وەستا و وتی: ئەی سەرووەری باوەڕداران، بمبەخشە، خوا بتبەخشێت. مەنسور وتی: خوا نەمبەخشێت ئەگەر تۆ ببەخشم. دواتر فەرمانی زیندانی کردنی ئەوی دەرکرد.

محەممەد پێشتر رووی کردبووە بەسرە و لەناو منداڵەکانی راسب دابەزیبوو و پێشنیاری رێبەری خۆی بەخەڵکان دەکرد. دەستەیەك دەڵێن: لای عەبدوالله کوڕی شەیبان (یەکێك لەخەڵکانی بەنی مورە کوڕی عوبەید) دابەزی. دواتر لەوێ ڕۆشت. مەنسور ئاگادار بوویەوە کەئەو رووی کردۆتە بەسرە. بەپەلە بەرەو بەسرە ئەسپی غاردا لای حوڕی گەورە، دابەزی. عەمرۆ کوڕی عوبەیدی بینی و پرسیاری لێکرد: ئایا لەبەسرە کەسێك دبینی بۆ خەلافەتی خۆمان لێی بترسین؟ وتی: نە. وتی: پشت بەقسەکەت ببەستە و بەرێکەوە. وتی: ئەو کارە دەکەم.

محەممەد پێش هاتنی مەنسور، بەسرەی بەجێهێشت. مەنسور گەڕایەوە و ترسی محەممەد و ئیبراهیم، ئەوی نیگەران دەکرد. ئەم دووانە بەرێکەوتن، سەرەتا ڕۆشتنە عەدەن و دواتر بۆ سند و دوای ئەو بۆ کوفە و لەکۆتاییدا گەڕانەوە بۆ مەدینە.

مەنسور لەساڵی ١٤٠/ ٧٥٧ زایینی، حەجی کرد و سامانێکی فراوانی لەنێوان بنەماڵەی ئەبوو تالیب بەخشییەوە. محەممەد و ئیبراهیم خۆیان نیشاننەدا. سەبارەت بەو دووانە پرسیاری لەباوکیان کرد. وتی: هەواڵیان نازانم. ئەم دووانە بەشێوەیەکی توند و ناخۆش لەگەڵ یەك دوان و مەنسور وشەی (مژینی) هێنایە سەرزمان و وتی: فلاّن و فیسارە شوێنی دایکت بمژە! وتی: ئەی باوکی جەعفەر: مەبەستت کام یەك لەدایکەکانمە؟ فاتیمە کچی پێغەمبەر(د.خ) یا فاتیمەی کچی حسەین یا دایکی ئیسحاق کچی تەڵحە یا خەدیجە کچی خوەیلد (هاوسەری پێغەمبەر(د.خ))؟ وتی: هیچیان بەڵکو حەربا ء کچی قەسامە کوڕی زوهەیر (ژنێك لەتەی). موسەییب کوڕی زوهەیر وتی: ئەی سەرووەری باوەڕداران، رێگەم بدە ئەم رووسپی زادە بکوژم. زیاد کوڕی عەبدوالله هەستا و عاباکەی خۆیدا بەسەر ئەودا و وتی:

ئەی سەروەری باوەڕداران، ئەو بەمن ببەخشە تا دوو کوڕەکەی بێنمە لای تۆ. بەمشێوەیە ئەوی رزگار کرد.

محەممەد و ئیبراهیم کوڕی عەبدواللە، خۆیان شاردبوویەوە تا ئەو کاتەی مەنسور لەساڵی ١٤٠/ ٧٥٧ زایینی، حەجی کرد. ئەم دووانە لەکاتی هاتنی مەنسور بۆ مەدینە، ئەو شارەیان بەجێهێشت. دووبارە مەنسور حەجی کرد ئەم دووانە لەمەککە کۆبوونەوە و هەوڵیاندا لەناکاو مەنسور لەناو ببەن. ئەشتەر کوڕی عەبدواللە کوڕی محەممەد بەوانی وت: من لەبەرژەوەندی ئێوە، کۆتایی بەخەلافەتی ئەو دێنم. محەممەد وتی: سوێند بەخوا ئەو ناکوژم تا ئەو کاتەی پێشنیاری راستی و دروستی پێدەکەم. ئەوەی بەڵێنیان لەسەردا بوو، بەفیڕۆ چوو. یەکێك لەفەرماندەکانی مەنسور بەناوی خالید کوڕی حەسان بەنازناوی باوکی عەساکەر، لەگەڵ هەزار پیاوی شەڕکەر بۆ لای ئەوان ڕۆشت. ئەم هەواڵە بەمەنسور گەیشت. بەدوایدا گەڕا بەڵام نەیتوانی بیدۆزێتەوە. بەدوای هاوەڵانیدا گەڕا و ئەوانی کوشت. ئەو فەرماندەیە پەیوەستی محەممەد کوڕی عەبدواللە کوڕی محەممەد بوو.

دواتر مەنسور گوشاری خستە سەر زیاد کوڕی عەبدواللە تا محەممەد و ئیبراهیم بدۆزێتەوە. زیاد بەڵێنی ئەم کارەی پێدا. جارێکیان محەممەد هاتە مەدینە و زیاد ئاگادار بوویەوە. ڕێزی گرت و ئەمانی پێبەخشی لەسەر ئەو بنەمای خۆی لەناو خەڵکان ئاشکرا بکات. محەممەد بەڵێنی پێدا. زیاد لەکاتی شەو سوار ئەسپەکەی بوو و لەبازار شوێنێکیان بۆ بینینی یەکتر دیاریکرد. محەممەدیش سوار بوو و بەرێکەوت. خەڵك هاواریان کرد: ئەی مەهدی، ئەی مەهدی! محەممەد و زیاد وەستان، زیاد وتی: ئەمە محەممەد کوڕی عەبدواللە کوڕی حەسەنە. دواتر وتی: بۆ هەر سەرزەمینێك کەدەخوازیت، بڕۆ. محەممەد ئاوارە بوو.

مەنسور ئەم هەواڵەی بیست و لەجەمادی الثانی ساڵی ١٤١/ ئۆکتۆبەری ٧٥٨ زایینی، باوکی ئەزهەری بۆ مەدینە نارد. فەرمانی پێدا عەبدعەزیز کوڕی موتەلیب بکاتە فەرمانداری مەدینە و زیاد و هاوەڵانی، دەستگیر و ڕەوانەی کوفە بکات. باوکی ئەزهەر هاتە مەدینە و فەرمانەکانی مەنسوری ئەنجامدا. زیاد و هاوەڵانی بۆ لای مەنسور بەرێکەوتن. زیاد هەشتا هەزار دیناری لەگەنجینەی مەدینە بەجێهێشت. مەنسور ئەوانی زیندانی کرد بەڵام دواتر ئەوانی بەخشی و ئازادی کردن.

مەنسور، محەممەد کوڕی خالید کوڕی عەبدواللەی قەسری کردە فەرمانداری مەدینە و فەرمانی پێدا بەدوای محەممەد کوڕی عەبدواللە بگەڕێت. بۆ گرتنی محەممەد کوڕی

عەبدوالله، دەستی ئاوەلاَ کرد. ئەو، لەمانگی رەجەبی ١٤١/ نۆڤەمبەری ٧٥٨ زایینی گەیشتە مەدینە. هەشتا هەزار دینارەکەی هەڵگرت و وای نیشاندا بۆگرتنی محەممەد، تەرخانی کردووە. ئەم وتەیە لای باوکی جەعفەر ناخۆش و ئەوی بەدز لەقەڵەمدا. نامەی بۆ نووسی و فەرمانی پێدا سەراسەری مەدینە بگەرێت. محەممەد کوڕی خالید ماڵ بەماڵ بەدوای محەممەد کوڕی عەبدوالله گەڕا بەلاَم نەیتوانی هیچ نیشانەیەك لەو بەدەست بێنێت.

کاتێك مەنسور بینی سامانێکی زۆری بۆ ئەم مەبەستە تەرخان کردووە و نەیتوانیوە محەممەد بدۆزێتەوە، لەگەڵ باوکی عەلا راوێژی کرد. ئەو پیاوێك لەخەڵکی قەیس کوڕی عەیلان بوو. راوێژی لەگەڵ کرد بۆ ئەوەی بزانێت سەبارەت بەکاری ئەم دووبرایە، دەبێت چی بکات. باوکی عەلا وتی: بەباشی دەزانم پیاوێك لەبنەماڵەی تەڵحە یا زوبەیر بکەیتە فەرمانداری مەدینە چوونکە ئەوان لەبەر دوژمنایەتی دێرینەیان لەگەڵ ئەم بنەماڵەیە بەدوای ئەواندا دەگەڕێن و تەسلیم بەتۆی دەکەن. مەنسور وتی: خوا بتکوژێت، ئەندێشەکەت ناپەسەندە. سوێند بەخوا بیرم لەم کارە کردبوویەوە بەلاَم پەیمانم لەگەڵ خواوەند بەستوە کە بەدەستی دوژمنەکانم تۆڵە لەئامۆزا و کەسەکانی خۆم نەستێنم. لەجیاتی ئەم کارە، سواڵەکەرێکی بێ سەروپێ لەعەرەبەکان رەوانە دەکەم تا مەبەستەکەم ئەنجام بدات.

مەنسور لەگەڵ یەزید کوڕی یەزیدی سولەمی راوێژی کرد و پێی وت: گەنجێکی هەژارم پێ بناسێنە تا بێ نیازی بکەم و پێگەی سەروەری یەمانییەکان (کوڕی قەسری) پێببەخشم. وتی: ئەو کەسە ریاح کوڕی عوسمان کوڕی حەییانی مورییە. مەنسور لەمانگی رەمەزانی ساڵی ١٤٤/ دێسامبەری ٧٦١ زایینی، ئەوی وەك فەرمانداری مەدینە دەستنیشان کرد.

دەڵێن: ریاح بەڵێنی بەمەنسوردا ئەگەر وەك فەرمانداری مەدینە هەڵیبژێرێت، محەممەد و ئیبراهیم کوڕەکانی عەبدوالڵەی تەسلیم دەکات. مەنسور ئەوی کردە فەرمانداری مەدینە. ریاح بەرێکەوت تا گەیشتە مەدینە. کاتێك ڕۆشتە ناو ماڵەکەی مەروان، کۆشکی فەرمانداری، بەدەرگاوانێك بەناوی باوکی بەختەری وت: ئەمە ماڵی مەروانە؟ وتی: بەڵێ. ریاح وتی: ماڵێکە خەڵکان فراوان و خێراخێرا، لێی دادەبەزن و بەخێرایی و بەپەلە، لێی دەڕۆنەدەر. ئێمە یەکەم کەسانین لەم ماڵە دەڕۆینەدەر. کاتێك خەڵکان لەدەوری ئەو بلاَوەیان لێکرد، بەدەرگاوانەکەی وت: ئەی باوکی بەختەری، ڕێنوێنیم بکە تا بڕۆمە لای ئەم پیرە (عەبدوالله کوڕی حەسەن). ئەم دووانە ڕۆشتنە لای. ریاح وتی: ئەی پیرەپیاو، سوێند بەخواوەند سەروەری باوەڕدران لەسەر بنەمای خزمایەتی یاچاکەکاری، فەرمانداری بەمن

نەسپاردووە. سوێند بەخوا ناتوانێت بەو شێوەی گاڵتەت و گەمەت بە زیاد و کوڕی قەسری کرد، گاڵتە و گەمە بەمن بکەیت! عەبدوالله کوڕی حەسەن سەری بەرز کردەوە و وتی: بەڵێ، سوێند بەخوا تۆ ئەو پیاوە چاوشینە هیچ و پووچەی قەیسیت کەهاوشێوەی مەڕ، سەرت دەبڕن.

باوکی بەختەری دەڵێت: سوێند بەخوا ریاح دەستی گرتم و هەستم بەساردی دەستی ئەو کرد و بینیم قاچەکانی بەسەر زەویدا رادەکێشێت لەبەر ئەوەی لەترسی وتەکەی عەبدوالله، بێزار ببوو. دەڵێت: وتم: ئەم پیاوە شارەزای غەیب نییە، ئارام بە. وتی: بەڵێ، قوڕ بەسەرت، سوێند بەخوا ئەوەی کەبیستوویەتی، هێنایە سەرزمان. زۆری نەخایاند ئەویان وەك مەڕ، سەر بڕی.

دواتر ئەو، قەسری بانگ کرد و سەبارەت بەسامان و داراییەکان، پرسیاری لێکرد. ئەشکەنجە و دواتر خستیە زیندان و رەزامی دەبیری ئەوی گرت. لەئەشکەنجە کردنی رەزام، سنوری بەزاند و داوای لێکرد ئاگاداری بکاتەوە کە محەممەد کوڕی خالید، چەندە سامانی (بەبیانوی شوێنکەوتنی محەممەد و ئیبراهیم) تالآن کردووە. رەزام، وەلآمی نەدەدایەوە. کاتێك ئەشکەنجە کردنی ئەو بەردەوام بوو، لەهەموو نهێنییەکان ئاگاداری کردەوە. دووبارە وتی: ئەم هەواڵە لەکاتی کۆبوونەوەی خەڵکان باس بکە. ئەو کارەی کرد. کاتێك خەڵکان کۆبوونەوە، ئەوی بانگ کرد. وتی: ئەی خەڵکینە، سەروەرمان فەرمانی پێداوم هەزینەکانی کوڕی خالید باس بکەم و ئێوەی لێ ئاگادار بکەمەوە. من هەواڵێکی درۆیینەم هەڵبەست تا سەروەری خۆم رزگار بکەم. ئێستا ئێوە بەشایەت دەگرم کەهەمووی وتەکانم ناڕاستە. رەیاح فەرمانیدا سەد قامچی لێبدەن و دووبارە، زیندانی بکەن.

ریاح بەدوای محەممەد دەگەڕا. ئاگاداریان کردەوە محەممەد لەدۆڵێك لەدۆڵەکانی رەزووە کە لەنێوان کوێستانەکانی جۆهەینە جێگیرە و بەشێکە لەشاری یەنبەع. فەرمانی بەکارگوزارەکەی خۆیدا لەو ناوچەیە بەدوای محەممەد بگەڕێت. محەممەد پیادە لەوێ هەڵات و رزگاری بوو. ئەو، منداڵێکی کەم تەمەنی بوو کە لەکاتی دەربەدەری لەکەنیزێك، چاوی بەدنیا هەڵهێنا بوو. منداڵەکە لەکێوەکە کەوتەخوار و لەت لەت بوو. محەممەد هۆنراوەیەکی هۆنییەوە: ((رووی کردە خۆی و سەرکۆنەی خۆی کرد):

منخرق السر بال یشکو الوجی	تنکبە اطراف مرو حداد
شردە الخوف فازری بە	کذاك من یکرة حر الجلاد

قد كان فى الموت له راحة و الموت حتم فى رقاب العباد

یانی: پیاوێکی پانتۆڵ دڕاوە کە لەترس، بێزار بووە. لێوە تیژەکانی شمشێری بڕەر، بۆ ئەم لاولا راوی دەنێن. ترس ئەوی ئاوارە و دەربەدەر و ریسوا کردووە، بەمشێوەیە ژیانی کەسێك کە لەبەریەك کەوتنی شمشێرە ئاودارەکان، بترسێت. مەرگ دەیتوانی ئاسوودەی بکات، هەرچەندە مەرگ هاوشێوەی گەردنبەندێکە کەخوازراو و نەخوازراو، دەیکەنە ملی خەڵکان.

رۆژێك کەریاح لەبەردەلاّنێکی گەرم، رێگەی دەبڕی، لەناکاو محەممەدی بینی. محەممەدی رێگەکەی گۆڕی و ڕۆشتە سەر چاڵاوێك و ئاوی دەرهێنا. ریاح وتی: خوا بیکوژێت، چ عەرەبێکی بیابانگەڕی بەهێزە.

زیندانی کردنی منالەکانی حەسەن

پێشتر ئاماژەمان پێدا کەمەنسور ئەوانی زیندانی کرد. دەستەیەك دەڵێن: ریاح ئەوانی زیندانی کرد.

عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی محەممەد کوڕی عومەر کوڕی عەلی دەڵێت: لەمەقسورە ڕۆشتینە بەردەمماڵەکەی ریاح. دەرگاوان وتی: هەر کەس لەئێوە لەمناڵەکانی حسەینە، بێتە ژوور. ئەوان لەدەرگای مەقسورە (کۆشك، سایەوان، ئەیوان) ڕۆشتنە ژوور و لەدەرگای مەروان، ڕۆشتنەدەر. دواتر وتی: هەرکەس لەمناڵەکانی حەسەنە، بێتە ژوور. ئەوان لەدەرگای مەقسورە ڕۆشتنە ژوور و ئاسنگەران لەدەرگای مەروان، هاتنە ژوور. بەند و زنجیریان داوا کرد و ئاسنگەران، ئەوانیان بەستەوە. دواتر ئەوانی زیندانی کرد. ئەم کەسانە لەناویاندا دەبینران: عەبدوالله کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن کوڕی عەلی، حەسەن کوڕی حەسەن کوڕی حسەن، ئیبراهیم کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن، جەعفەر کوڕی حەسەن کوڕی حسەین، سلێمان کوڕی داوود کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن، عەبدوالله کوڕی داوود کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن، محەممەد کوڕی ئیبراهیم کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن، ئیسماعیل کوڕی ئیبراهیم کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن، ئیسحاق کوڕی ئیبراهیم کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن، عەباس کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن کوڕی عەلی و موسا کوڕی عەبدوالله کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن.

کاتێك ئەوانی زیندانی کرد، بینی عەلی کوڕی حەسەن کوڕی حەسەنی خواپەرەست،

لەناو ئەواندا نییە. بۆ بەیانی، پیاوێك هاتەژوور کەجل و بەرگی لەخۆیەوە ئالأندبوو. ریاح وتی: بەخێر بێیت، چ نیازێکت هەیە؟ وتی: هاتووم تا لەگەڵ ئەوان زیندانیم بکەیت. ئەو، عەلی کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن بوو. ئەویشی زیندانی کرد. عەلی کوڕی حەسەن لەزیندان مایەوە تا ئەو کاتەی مرد.

محەممەد، عەلی کوڕی بۆ میسر ناردبوو تا پێشنیاری فەرمانبەری کردنی لەخۆی بەخەڵکان بکات. فەرمانداری میسریان لەکارەکانی ئەو ئاگادار کردەوە و وتیان: ئەو، دەیەوێت ئالأی شۆڕش دژی تۆ بەرز بکاتەوە و مەبەستی ئەوەی کردووە لەگەڵ هاوەڵانی هێرش بکاتە سەرتۆ. ئەوی گرت و ڕەوانەی کوفەی کرد. عەلی دانی بەهەموو شتێکدا نا و ناوی هاوەڵانی باوکی برد. لەناو ئەو کەسانەی ناوی بردن، عەبدولرەحمان کوڕی ئەبی موالی و باوکی حوبەیر، دەبینران. مەنسور ئەو دووانەی ئەشکەنجە و زیندانی کرد و عەلیشی لەگەڵ ئەوان، خستە زیندان.

مەنسور نامەی بۆ ریاح نووسی کەهاورێ لەگەڵ ئەوان محەممەد کوڕی عەبدوالله کوڕی عەمرۆ کوڕی عوسمان کوڕی عەفان ناسراو بەناوی دیبا، زیندانی بکات. ئەو لەدایکەوە برای عەبدوالله کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن بوو چوونکە هەموویان منالّی فاتیمە کچی حسەین کوڕی عەلی بوون. ریاح، ئەویشی خستە زیندانەوە.

دەستەیەك دەڵێن: مەنسور، عەبدوالله کوڕی حسەن کوڕی حەسەن کوڕی عەلی بەتەنیا، زیندانی کرد و کەسانیتر لەمناڵەکانی حەسەنی پشتگوێ خست. ئەو بەردەوام لەزینداندا گرفتار بوو. حەسەن کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن، لەزیندان مایەوە تا ئەو کاتەی رەنگی قژی گۆڕا. لەخەمی براکەی بەم شێوەیە پیر و تێکشکا. مەنسور بەردەوام دەیوت: ژن داغ دیتوو چی بەسەرهات کەدەستی لەئارایشت کردنی خۆی هەڵگرت؟ رۆژێك حەسەن کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن لای ئیبراهیم کوڕی حەسەن تێپەڕی کەوشترەکانی خۆی دەلەوەڕاند. پێی وت: وشترەکانی خۆت دەلەوەڕێنێت لەکاتێکدا عەبدوالله لەزیندانداپە. ئەی کوڕە، ئەژنۆبەندی وشترەکان بکەرەوە. ئەوانی کردەو دواتر هێی لێکردن. چیتر هیچ نیشانێکیان لەوشترەکان نەبینییەوە.

بردنی ئەوان بۆ عێراق

کاتێك مەنسور لەساڵی ١٤٤/ ٧٦١ زایینی حەجی کرد، محەممەد کوڕی عیمران کوڕی ئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی تەڵحە و ئەنس کوڕی مالکی بۆ لای مناڵەکانی حەسەن نارد. ئەوان لەزینداندا بوون. داوای لێکردن تا محەممەد کوڕی عەبدوڵڵە و ئیبراهیم کوڕی عەبدوڵڵەی تەسلیم بکەن. ئەم دووانە ڕۆشتنە لای مناڵەکانی حەسەن. عەبدوڵڵە بۆ نوێژ وەستا بوو. پەیامەکەیان گەیاند. حەسەن کوڕی حەسەن برای عەبدوڵڵە وتی: ئەم کارە لەزیانی ئەم دوو هەتیوە (دو زادەی ژنی شووم)ە! سوێند بەخوا ئەم کارە بەدڵخوازی ئێمە نەبوو و ڕاوێژیان لەگەڵ ئێمە نەکردووە. ئیبراهیمی برای پێی وت: بۆ بەجوێندان بەکوڕەکانی، براکەت دەڕەنجێنیت و بەبردنی ناوی دایکی، دڵی برازاکەت، دەنێشێنیت؟ عەبدوڵڵە لەنوێژ تەواو بوو. نێردراوەکانی مەنسور، پەیامەکەیان گەیاند. وتی: سوێند بەخوا یەك وشە بەئێوە ناڵێم، ئەگەر دەخوازێت، دەتوانێت مۆڵەتم پێبدات تا بڕۆمە سەردانی. دوو نێردراو، مەنسوریان لەپەیامەکەی ئەو ئاگادار کردەوە. وتی: دەیەوێت، ئەفسوونم بکات. نەبەخوا، هیچ کات چاوی بەچاوی من ناکەوێت تا ئەو کاتەی کوڕەکانی تەسلیم دەکات.

عەبدوڵڵە بەرادەیەك زمان پاراو و خۆش قسە بوو کە لەگەڵ هەر کەس گفتوگۆی دەکرد، ئەندێشە و بۆچوونی دەگۆڕی.

مەنسور، درێژەی بەرێگەی خۆیدا. کاتێك حەجی کرد و گەڕایەوە، نەڕۆشتە ناو مەدینە و بەرەو ڕەبزە، بەرێکەوت.. ڕیاح بۆ بینینی مەنسور بەرەو ڕەبزە ئەسپی غاردا. مەنسور فەرمانی پێدا مناڵەکانی حەسەن لەگەڵ محەممەد کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی عەمرۆ کوڕی عوسمان بۆ لای ئەو ڕەوانە بکات. ڕیاح گەڕایەوە، ئەوانی ڕەوانەی ڕەبزە کردو دەست و پێی ئەوانی بەزنجیر بەستەوە و سوار وشتری بۆ کۆپانی کردن. کاتێك ڕیاح لەگەڵ ئەوان لەمەدینە ڕۆشتەدەر، جەعفەر کوڕی محەممەد (ئیمامی شەشەمی شیعەکان) لەپشت پەردەوە ئەوانی دەبینی، بەڵام ئەوان، ئەویان نەدەبینی، سەیری ئەوانی دەکرد و فرمێسکی لەچاو دەباراند تا ئەو جێگەی ڕیشی بەتەواوی تەڕ بوو. بەردەوام لەخوا دەپاڕایەوە و دەیوت: سوێند بەخوا دوای ئەوان، دوو بارەگای خوایی، پارێزراو نابێت.

کاتێك بەرێکەوتن، محەممەد کوڕی عەبدوڵڵە و ئیبراهیم کوڕی عەبدوڵڵە، جل وبەرگی

بیابانگەڕەکانیان پۆشی و هاوڕێیەتی باوکیان کرد و لەگەڵی دوان. داوای مۆڵەتیان کرد تا بزوتنەوەکەی خۆیان دەستپێبکەن. دەیوت: پەلە مەکەن تا توانایی پێویست بەدەست بێنن و دەرفەتی گونجاوتان دەستکەوێت. بەم دووانەی وت: ئەگەر مەنسور ڕێگە نادات ئازادانە بژین، ناتوانێت ڕێگەتان لێبگرێت کەپیاوانە بمرن.

کاتێك گەیشتنە رەبزە، محەممەد کوڕی عەبدوڵڵا عوسمانی ڕۆشتە لای مەنسور، پانتۆڵێکی نەرم و شەرواڵێکی ناسکی لەبەرا بوو. کاتێك لەبەردەمی وەستا، مەنسور پێی وت: ها، ئەی زادەی ژنی گایێراو! محەممەد وتی: پەنا بەخوا، لەمناڵیەوە تا گەورەیی بەشێوەیەکی دیکە دەمناسیت.؟ وتی: کچەکەت روقیە، لەکێ دووگیان بووە؟ ئەو ژنی ئیبراهیم کوڕی عەبدوڵڵا کوڕی حەسەن بوو. مەنسور زیادی کرد: سوێند و پەیمانت بەمندا کەس دژی من هاننەدەیت، ئێستاکە دەبینی کچەکەت دووگیانە و هاوسەرەکەی بەجێیهێشتوە. یا تۆ پەیمانی شکێنیت یا ژن گایێراو! سوێند بەخوا بەردبارانی دەکەم. محەممەد وتی: پەیمانەکەی من، وەك خۆی ماوەتەوە، سوێندی خوایی لەئەستۆمدا بێت ئەگەر دژی تۆ کارێکم کردبێت، ئەوەی بۆ ئەم کچەت هەڵبەست، خواوەند ڕێزی لێگرتووە کەلە لەنەژادی پێغەمبەر(د.خ)، دووگیانی کردووە. گومانم ئەوەیە هاوسەرەکەی لەکاتێکی نەزانراو و بەشێوەیەکی نهێنی، لەگەڵ ئەودا خەوتبێت. مەنسور لەوتەکانی ئەو توڕە و فەرمانیدا جل و بەرگەکانی بدرێنن بەشێوەیەك شەرمی دەرکەوت. دواتر فەرمانیدا سەد و پەنجا قامچی لێبدەن. ئەو لەژێر، زەربەکانی قامچی نەت و پەت و بریندار بوو. مەنسور بەردەوام لەسەر وتەکانی بەردەوام و پێداگری دەکرد. قامچییەك بەر روخساری کەوت، وتی: هاوار لەتۆ، واز لەروخسارم بێنە چوونکە لەلایەن پێغەمبەرەوە ڕێزی لێگیراوە. مەنسور توڕە و بەجەلادی وت: قامچی لەسەری بدە، قامچی لەسەری بدە. نزیکەی سی قامچییان لەسەریدا و یەکیان بەرچاوی کەوت و کوێری کرد. بردیانەدەر لەکاتێکدا جەستەی شین و مۆر ببوو. ئەو، یەکێك بوو لەجوان روخسارەکان. لەبەر جوانی روخسار، بەدیبا، ناویان دەبرد.

کاتێك ڕۆشتەدەر، یەکێك لەکۆیلەکان هەستا و وتی: بەعاباکەم داتپۆشم؟ وتی: بەڵێ، خوا بتبەخشێت! سوێند بەخوا دڕانی جلەکانم بەئازارتر لەقامچییەکان بوو.

هۆکاری گرتنەکەی ئەوە بوو کەریاح بەمەنسوری وت: ئەی سەروەری باوەڕداران، خەڵکانی خوراسان، شیعەکانی ئێوەن بەڵام خەڵکانی عێراق، شیعەکانی بنەماڵەی ئەبوو تالیبن وخەڵکانی شام، عەلی لای ئەوان پیاوێکی ناباوەڕە بەڵام ئەگەر محەممەد کوڕی

عەبدوالله کوڕی عوسمان، داوای هاوکاریان لێبکات، هەمووان هاوکاری دەکەن. ئەم وتەیە کاریگەری لەسەر مەنسور دانا. فەرمانی گرتنی ئەوی دەرکرد. پێشتر گومانی لەو نەدەکرد.

باوکی عەون نامەی بۆ مەنسور نووسی: خوراسانییەکان لەدەوری من بلاوەیان لێکردووە و کاری محەممەد کوڕی عەبدوالله لەگەڵ ئەوان بەردەوامە. مەنسور فەرمانیدا کەمحەممەد کوڕی عەبدوالله کوڕی عومەری عوسمانیان سەربڕی و سەری ئەویان بۆ خوراسان برد و سوێندیان خوارد کەسەری محەممەد کوڕی عەبدواللەیە و دایکی فاتیمە کچی پێغەمبەری خوایە. کاتێك کوژرا، براکەی، عەبدوالله کوڕی حەسەن وتی: هەمووان لەلایەن خواوە هاتووین و بۆ لای ئەو دەگەڕێینەوە (بقرە، ٢/ ١٥٦). سوێند بەخوا لەکاتی فەرمانڕەوایی ئەوان ئاسوودە نەبووین و ئێستا لەکاتی فەرمانڕەوایەتی خۆمان کوشتار دەکرێین.

مەنسور ئەوانی هەڵگرت و لەگەڵ خۆی، لەرەبزەوە ڕەوانەی کردن. سوار لەسەر ئیسترێکی خۆڵەمێشی لای ئەوان تێپەڕی. عەبدوالله کوڕی حەسەن، بانگی کرد: ئەی باوکی جەعفەر، ئێمە لەشەڕی بەدر بەمشێوەیە لەگەڵ دیلەکانی ئێوە هەڵس وکەوتمان نەکرد (باوەگەورێی عەباسییەکان، عەباس کوڕی عەبد موتەلیب، لەکاتی شەڕی بەدر، بتپەرست بوو) باوکی جەعفەر پێی وت: دەمت داخە. وتەکەی ئەوی پێ ناخۆش بوو بەلاَم درێژەی بەرێگەکەی خۆیدا. کاتێك گەیشتنە کوفە، عەبدوالله بەهاورێکانی وت: ئایا لەم شارەدا کەسێك نییە ئێمە لەدەست ئەم ستەمکارانە رزگار بکات؟ دەڵێت: حەسەن و عەلی کوڕەکانی براکەی چاویان پێی کەوت لەکاتێکدا شمشێریان لەکەمەر بەستبوو، وتیان: ئەی کوڕی پێغەمبەری خوا، هاتووینە خزمەت تۆ، فەرمانبەرین، فەرمان بدە. وتی: ئەوەی لەئەستۆتاندا بوو، ئەنجامتاندا بەلاَم ئەم کارە لەبەرژەوەندی ئێمەدا نییە. ئێوە دووانە بەتەنیا ناتوانن هیچ کارێك بکەن. ئەوان، گەڕانەوە.

مەنسور ئەوانی بردە کۆشکی کوڕی هوبەیرە لەرۆژهەلاَتی کوفە. مەنسور، محەممەد کوڕی ئیبراهیم کوڕی حەسەنی بانگ کرد کەیەکێك بوو لەجوان روخسارەکانی جیهان، پێی وت: تۆ دیبای گەورەییت؟ وتی: بەڵێ. وتی: بەشێوەیەك دەتکوژم کەتا ئەمرۆ، کەس بەو شێوەیە نەکوژرابێت. فەرمانیدا بەزیندوویی لەسەر زەوی رایانکێشا و ستوونێکیان لەسەر جەستەی دروست کرد کە لەئازارەکەی گیانی سپارد.

ئیبراهیم کوڕی حەسەن پێش هەموان گیانی ئەسپەردە کرد و دوای ئەو عەبدوالله کوڕی حەسەن کوژرا و لەتەنیشت شوێنی کوژرانەکەی، بەخاك سپێردرا. ئەگەر ئەو ئارامگای

خەڵکان بەهی ئەوی دەزانن، ئەوە بێت، گێڕانەوەکە راستە وگەرنە، لەتەنیشت شوێنی کوژرانەکەی بەخاک سپێردراوە. دوای ئەو، عەلی کوڕی حەسەن کوژرا. دەستەیەك دەڵێن: مەنسور فەرمانی کوشتاری ئەوانی دەرکرد. دەستەیەك دەڵێن: بەمشێوە نەبوو بەڵکو فەرمانیدا ئەوان ژەهر خوارد بکەن. دەستەیەك دەڵێن: مەنسور کەسێکی بۆ عەبدوالله دانا کەپێی وت: محەممەدی کوڕت بزوتنەوەکەی دەستپێکردووە و کوژراوە. بەمشێوە لەئازاری کوژرانی کوڕەکەی، ماڵئاوایی لەجیهان کرد.

لەناو ئەوان تەنیا ئەم کەسانە رزگاریان بوو: سلێمان کوڕی داوود کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن کوڕی عەلی، عەبدوالله کوڕی داوود کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن کوڕی عەلی، ئیسحاق کوڕی ئیبراهیم کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن، ئیسماعیل کوڕی ئیبراهیم کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن و جەعفەر کوڕی حەسەن. بەمشێوەی تۆماری ژیانی ئەوان کۆتایی هات.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەمساڵەدا فەرمانداری مەککە، سەری کوڕی عەبدوالله، فەرمانداری مەدینە، ریاح کوڕی عوسمان، فەرمانداری کوفە، عیسا کوڕی موسا، فەرمانداری بەسرە، سوفیان کوڕی معاویە، فەرمانداری میسر، یەزید کوڕی حاتەم کوڕی قوتەیبە کوڕی موهەلیب کوڕی ئەبی سەفرە بوو. یەزید کوڕی سابت بۆ وەسف کردنی ئەو و سەرکۆنەی کردنی یەزیدی ئەسلەمی دەڵێت:

لشتان ما بين اليزيدين فى الندى   يزيد سليم و الاغر بن حاتم

یانی: چەندە دوورە رێگەی نێوان دوو یەزید، یەزیدی سەلیم و ئەو پیاوە ناوچاو سپیە روو گەشە.

ئەم هۆنراوەیە چەندین بەیتی هەیە. یەزید کوڕی حاتەمیان وەسف دەکرد چوونکە پیاوێکی بەخشەر بوو.

لەم ساڵەدا هوشام کوڕی عوزرەی فێهری (بەمناڵەکانی عەمرۆ) و یوسف کوڕی عەبدولرەحمانی فێهری لەتۆڵدۆ لەبەرابەر ئەمیر عەبدولرەحمانی ئومەوی، ئاڵای شۆڕشیان بەرز کردەوە. دانیشتوانی شارەکە پشتیوانیان لێکردن. عەبدولرەحمان رووبەرووی بوویەوە و گەمارۆی خستە سەر و گرفتاری کرد. ئەو، خوازیاری ئاشتی بوو و کوڕەکەی ئەفلەحی وەك بارمتە تەسلیم بە عەبدولرەحمان کرد. عەبدولرەحمان بارمتەکەی وەرگرت و بۆ

کوردوا گەڕایەوە. هوشام دووبارە ئالأی شۆڕشی بەرز کردەوە و عەبدولرەحمان، هێرشی کردەسەر و قەلاکوتەکانی بۆ جێگیر کرد. قەلاکوتەکان کاریگەریان نەبوو چوونکە ئەو شارە بەهێز بوو. ئەفلەحی کوڕی هوشامی کوشت و سەری بەمەنجەنیق بۆ ناو شارەکە هاویشت. عەبدولرەحمان بۆ کوردوا گەڕایەوە بێ ئەوەی بتوانێت شکست بەهوشام بێنێت.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: عەبدوالله کوڕی شێبرەمە، عەمرۆ کوڕی عوبەیدی موعتەزیلی کەپیاوێکی خواپەرەست بوو، بەرید کوڕی ئەبی مریەم موالی سەهل کوڕی حەنزەلییە، عەقیل کوڕی خالیدی ئەیلی فەرمانداری زەهری کە لەمیسر بەشێوەیەکی کتوپڕ، مرد، محەممەد کوڕی عەمرۆ کوڕی عەلقەمە کوڕی وەقاسی لەیسی بەنازناوی باوکی حەسەنی مودەنی، هاشم کوڕی هاشم کوڕی عوتەبە کوڕی ئەبی وەقاسی مودەنی.

ڕووداوەکانی ساڵی سەد و چل و پێنجی کۆچی ((٧٦٢ زایینی))
بزوتنەوەی محەممەد کوڕی عەبدوالله کوڕی حەسەن

لەم ساڵەدا، دوو شەو بۆ کۆتایی مانگی جەمادی ئالیانی/ ٢٢ سێپتامبەری ٧٦٢ زایینی یا چواردەی ڕەمەزان/ ٦ دێسامبەری ٧٦٢ زایینی، محەممەد کوڕی عەبدوالله کوڕی حەسەن کوڕی حەسەن کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالب، بزوتنەوەکەی خۆی دەستپێکرد. پێشتر ئاماژەمان بەڕەنج و گرفتاریی و ڕەوانە کرانی خۆی و هاوەڵانی بۆ عێراقدا کە بەدوای ئەو فەرمانی مەنسور بۆ ئەو شارە نێردران.

کاتێك ئەوانی ڕەوانە و خۆی لەگەڵیان بەرێکەوت، ریاحی وەك فەرمانداری مەدینە بۆ ئەو شارە گەڕاندەوە. ریاح وەك پێشوو، لەشوێنپێ هەڵگرتنی محەممەد پێداگری دەکرد و بەشێوەیەك بەدوایدا گەڕا کەمناڵە بچوکەکەی لەسەر بەرزایی کێوەکە لەدەست کەوتە خوار و لەت لەت بوو. ڕۆژێك محەممەد تەنگی پێهەڵچنرا بوو، ڕۆشتە سەر چاڵاوێکی مەدینە تا ئاو بەهاوەڵانی خۆی بدات، تا قوڕگی لەئاوەکە نوقم بوو بەڵام سەری بەدەرەوە بوو. ئەم هەواڵە بەریاح گەیشت و پێی وترا کەنەو، لەمەزارە. ریاح لەگەڵ سوپاکەی بەرێکەوت و شوێنی کەوت.. محەممەد خۆی لەسەر ڕێگەی ئەو دوور خستەوە و لەماڵی جۆهەینە خۆی داشارد. کاتێك ریاح نەیتوانی بیدۆزێتەوە، بۆ ماڵی مەروان گەڕایەوە.

ئەو کەسەی ریاحی ئاگادار کردەوە، سلێمان کوڕی عەبدوالله کوڕی ئەبی سەبرە بوو.

کاتێك عەباسییەکان لەشوێنکەوتنی محەممەد بەردەوام بوون، پێش ئەو کاتەی لەگەڵ براکەی خۆی، عەلی، دیاریکردبوو، بزوتنەوەکەی دەستپێکرد. براکەی لەبەر ئەوە ئەم کارەی دوادەخست چوونکە گرفتاری نەخۆشی ئاوڵە ببوو. عوبەیدالله کوڕی عەمرۆ کوڕی ئەبی زەئب و عەبدولحەمید کوڕی جەعفەر بەردەوام بەمحەممەد کوڕی عەبدوالله‌یان دەوت: بۆ لەدەست پێکردنی بزوتنەوەکەت، دوادەکەویت؟ سوێند بەخوا، کەس لەتۆ بۆ ئەم نومەتە شوومتر نییە، بزوتنەوەکەت دەستپێبکە ئەگەرچی تاك و تەنیا بیت. وتەی ئەوان یەکێك بوو لەو هۆکارانەی بۆ دەستپێکردنی بزوتنەوەکەی هانیاندا.

ریاح لەوە ئاگادار بوویەوە محەممەد ئەمشەو بزوتنەوەکەی دەستپێدەکات. محەممەد کوڕی عیمران کوڕی ئیبراهیم کوڕی محەممەد (دادیاری مەدینە)، عەباس کوڕی عەبدوالله

کوڕی حارس کوڕی عەباس و کەسانی دیکەی بانگ کرد. بۆ ماوەیەکی زۆر بێدەنگ بوو، دواتر پێی وتن: ئەی خەڵکانی مەدینە، سەروەری باوەڕداران لەرۆژهەڵات و رۆژئاوا بەدوای محەممەد دەگەڕێت بەلاّم ئەو لەناو ئێوەدا دەدۆزێتەوە. سوێند بەخوا ئەگەر بزوتنەوەکەی دەستپێبکات، هەمووتان کوشتار دەکەم. بەمحەممەد کوڕی عیمرانی وت: تۆدادیاری هەڵبژێردراوی سەروەری باوەڕدارانی، کەس بەدوای کەس و کار و بنەماڵەکەی خۆت بنێرە و ئەوان کۆبکەرەوە. هەروەها فەرمان بەمناڵەکانی زوهرە بدە خۆیان ئامادە بکەن. ئەو، کەسی رەوانە کرد کەدەستەیەکی زۆر لەدەوری کۆبوونەوە و لەبەردەم دەرگای کۆشك، دانیشتن. کەسی نارد تا چەند کەسێك لەعەلەوییەکان و شوێنکەوتەکانی ئەوان بێنێت. لەناو ئەوان: جەعفەر کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی حسەین، حسەین کوڕی عەلی کوڕی حسەین کوڕی عەلی، حەسەن کوڕی عەلی کوڕی حەسەن کوڕی عەلی کوڕی حسەین کوڕی عەلی و پیاوانێك لەقورەیش وەك ئیسماعیل کوڕی ئەییووب کوڕی سەلە کوڕی عەبدوالله کوڕی وەلید کوڕی موغەیرە و کوڕەکەی، خالید کوڕی ئیسماعیل.

سەرقاڵی ئەم کارە بوون لەناکاو محەممەد، خۆی ئاشکرا کرد و ئەوان، دەنگی تەکبیری ئەویان بیست. کوڕی موسلیم کوڕی عوقەبەی موری وتی: وتەی من سەبارەت بەم کەسانە لەگوێ بگرە و هەموویان بکوژە. حسەین کوڕی عەلی کوڕی حسەین کوڕی عەلی وتی: سوێند بەخوا ناتوانیت ئەو کارە بکەیت چوونکە هەموومان فەرمانبەر و گوێرایەڵین.

محەممەد لەگەڵ سەد و پەنجا پیاوی شەڕکەر لەمەزارەوە بەرێکەوت و ئەوانی بردە ناو ماڵەکانی مناڵەکانی سەلامە ئەم کارەی بەشێوەیەکی باش، لێکدایەوە. لەناو ئەوان محەممەد کوڕی خالید کوڕی عەبدواللەی قەسری و کوڕی براکەی نەزیر کوڕی یەزید و رەزام، دەبینران. ئەوانی دەرکرد. فەرماندەی پیادەکانی بەخەوات کوڕی جوبەیر سپارد و ڕۆشتە ناو کۆشکی فەرمانداری و بەردەوام دەیوت: کەس مەکوژن مەگەر ئەوەی ئەوان دەست بۆ کوشتنی ئێوە درێژ بکەن.

ریاح لەناو ماڵەکەیدا خۆی حەشاردا و شەڕکەرانی لەدەوری خێوەتەکەی خۆی، جێگیر کرد. ئەوان لەدەروازەی مەقسورەوە ڕۆشتنە ناو و ریاحیان ئەسیر و براکەی عوسمان کوڕی عەفان کوڕی حەییانی موری و کوڕی موسلیم کوڕی عوقەبەی مورییان دەستگیر و لەکۆشکی فەرمانداری، زیندانیان کردن. دواتر محەممەد ڕۆشتە ناو مزگەوت و لەسەر تەختی وتاردان دانیشت. وتارێکی بۆ خەڵك خوێندەوە، سپاسی خوای کرد، وتی: دوای سلاّو، لەم خوێنرێژە

ستەمکارە، دوژمنی خوا، باوکی جەعفەر، ئەو کارانە دەوەشێتەوە کەهەمووتان لێی ئاگادارن. ئەو کۆشك و گومەزی سەوزی بەرز کردەوە و لەم ڕێگەوە ناسازگاری خواوەند دەکات و کەعبە بەکەم بەها لەقەڵەم دەدات. خواوەند فیرعەونی لەناو برد چوونکە ووتی: من باشترین پەروەردگاری ئێوەم. بەڵام شیاوترینی کەسەکان بۆ گرتنە دەستی کاروباری ئێوە، منالی موهاجیرەکان و ئەنسارن چوونکە بۆ بەرژەوەندی و سەرکەوتنی ئیسلام، هەوڵیانداوە و چاویان لەخواست و مەبەستەکانی دنیا پۆشیوە و زۆربەیان لەم ڕێگەدا شەهید کراون. ئەی خوایە، ئەوان حەلاڵەکانی تۆیان حەرام و حەرامەکانی تۆیان، حەلاڵ کرد، ئەوانی تۆ هۆشداریت پێدابوون، ئەمانیان بەخشی و ئەمان بەخشراوەکانی تۆیان، ترساند و گرفتار کرد، خواوەندا، یەك یەك، لەناویان ببە و هیچ کام لەوان بەزیندووی مەهێڵەرەوە! ئەی خەڵکینە، من لەبەر ئەوە بزوتنەوەکەم لێرەوە دەستپێنەکرد کەخەڵکانێکی بوێر و شەڕکەر بن، من ئێوەم هەڵبژارد. سوێند بەخوا، کاتێك رووم کردە ئەم سەرزەمینە، خەڵکانی هەموو شارە خواپەرەستەکان، بەیعەتیان لەگەڵ بەستبووم.

مەنسور لەوتەی فەرماندەکانی خۆی نامەی بۆ محەممەد دەنووسی و ئەوی بۆ دەستپێکردنی بزوتنەوەکەی هاندەدا. فەرماندەکان بەشێوەیەکی درۆیینە وایان نیشاندەدا کەپەیوەستی دەبن. محەممەد بەردەوام دەیوت: ئەگەر بزوتنەوەکەم دەستپێبکەم، فەرماندەکان هەموویان پەیوەستی من دەبن. محەممەد دەستی بەسەر مەدینەدا گرت و عوسمان کوڕی محەممەد کوڕی خالید کوڕی زوبەیری وەك فەرمانداری شارەکە، دەستنیشان کرد. سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی بەعەبدعەزیز کوڕی موتەلیب کوڕی عەبدوڵلەی مەخزومی سپارد، سەرپەرەستی ئەنبار و کەل و پەلی جەنگی بەعەبدعەزیزی دراوەردی و فەرماندەیی پاسەوانەکانی بە باوکی قەلەس عوسمان کوڕی عوبەیدالله کوڕی عومەر کوڕی خەتاب و سەرپەرەستی دیوانی بەعەبدوالله کوڕی جەعفەر کوڕی عەبدولرەحمان منالەکانی ئیسرائیل موسەوەر کوڕی مەخریمە و بەوتەی هەندێ کەس، فەرماندەیی پاسەوانەکانی خۆی بەعەبدولحەمید کوڕی جەعفەر سپارد کەدواتر ئەوی لەسەر کارلابرد.

محەممەد بۆ محەممەد کوڕی عەبدعەزیز پەیامی نارد و وتی: گومانم دەکرد هاوکاری ئێمە دەکەیت و لەگەڵ ئێمە ئالای شۆڕش بەرز دەکەیتەوە. ئەو، بیانووی هێنایەوە و وتی: ئەو کارە دەکەم. دواتر بەهێواشی بەرەو مەککە خزا و لەمەدینە ڕۆشتەدەر. کەس لەهاوکاری کردنی محەممەد، پاشەکشێی نەکرد. سەرکردەکانی خەڵك لەدەوری کۆبوونەوە جگە لەچەند

کەسێك. لەناو ئەوان: زوحاك کوڕی عوسمان کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی خالید کوڕی حەزام (خەزام)، عەبدوالله کوڕی مونزەر کوڕی موغەیرە کوڕی عەبدوالله کوڕی خالید، باوکی سەلە کوڕی عوبەیداللە کوڕی عوبەیدالله کوڕی عومەر و حەبیب کوڕی سابت کوڕی عەبدوالله کوڕی زوبەیر.

خەڵکانی مەدینە سەبارەت بەبزوتنەوەکەی محەممەد لەمالك کوڕی ئەنس، پرسیاریان دەکرد بۆ ئەوەی بزانن پشتیوانی لێبکەن یا ئەوەی دەست لەهاوکاری کردنی ئەو هەڵبگرن. وتیان: ئێمە بەیعەتمان بەباوکی جەعفەرداوە. مالك کوڕی ئەنس وتی: ئێوەیان بەزۆر ناچار کردووە بەیعەتی لەگەڵ بکەن، کەسێك کەبەزۆر بۆ ئەنجامدانی کارێك ناچار بکرێت، هیچ سوێند و پەیمانێکی لەئەستۆدا نییە. خەڵکان بەپەلە، بەیعەیتان لەگەڵ محەممەد کرد و مالك لەماڵەکەی خۆی مایەوە.

محەممەد کەسی بۆ لای ئیسماعیل کوڕی عەبدوالله کوڕی جەعفەر کوڕی ئەبی تالب (کەپیرێکی بەتەمەن بوو) نارد و داوای کرد بەیعەتی لەگەڵ بکات. ئیسماعیل وتی: تۆ بەناچاری دەبێت بکوژرێیت، چۆن بتوانم بەیعەت لەگەڵ تۆ بکەم ئەی برازای بەرێزم. خەڵك کەم کەم لەدەوری محەممەد، دوور کەوتنەوە.

کوڕەکانی معاویە کوڕی عەبدوالله کوڕی جەعفەر، هەموویان لەدەوری محەممەد کۆبوونەوە. لەبەر ئەمە حیمادە کچی معاویە کەسی بۆ لای ئیسماعیل کوڕی عەبدوالله نارد و پێی وت: مامی من، براکانم پەیوەستی کوڕە خاڵەکەیان بوون، ئەگەر تۆ لەسەر قسەکانی خۆت سوور بیت، خەڵکان لەدەوریان بلاوە دەکەن و محەممەد و براکانی من دەکوژرێن. ئیسماعیل دەستی لەوتەکانی خۆی هەڵنەگرت و بەردەوام بەرەبەستی لەسەر رێگەی بەیعەت کردنی خەڵکان لەگەڵ محەممەد، دروست دەکرد. حیمادە، رێگەی فرت و فێڵی گرتەبەر و ئەوی کوشت. محەممەد ویستی نوێژی لەسەر بخوێنێت. عەبدوالله کوڕی ئیسماعیل رێگەی ئەو کارەی لێگرت و وتی: ئایا خەڵکان ناچار دەکەیت باوکی من بکوژن و دواتر دەتەوێت نوێژی لەسەر بخوێنیت؟ پاسەوانەکانی محەممەد ئەویان دوورخستەوە و محەممەد، نوێژی لەسەر خوێند.

کاتێك محەممەد دەرکەوت، محەممەد کوڕی خالیدی قەسری لەزیندانی ریاحدا بوو کەمحەممەد کوڕی عەبدوالله(رێبەری شۆڕشەکە) ئازادی کرد.

کوڕی خالید دەڵێت: کاتێك گوێم لەبانگەوازەکەی ئەو بوو، وتم: ئەمە بانگەوازی راستی

و دروستییە، سوێند بەخوا، بێ گومان بۆ سەرکەوتنی ئەم بانگەوازە، پیاوانە تێدەکۆشم. وتم: ئەی سەروەری باوەڕداران، تۆ لەم شارەدا ئاڵای شۆڕشت بەرز کردۆتەوە، سوێند بەخوا ئەگەر کەسێك لەسەر دەروازەکەی دابنیشێت، ڕێگەی چوونەدەرەوە و هاتنە ناوەوەی دەگرێت و خەڵکان لەبرسیەتی و تینوویەتی، گیان دەسپێرن. لەگەڵ من بەرێکەوە چوونکە سوێند بەخوا دەرۆژ ناخایەنێت سەد هەزار شمشێر وەشێن کۆدەکەمەوە. ئەو، رازی نەبوو. جارێك کەلای ئەو دانیشتبووم، پێی وتم: لەناو کالاّ باشەکان هیچم باشتر لەوە هەڵنەگرت کەلای باوکی خەسیب، دەستمکەوت (سامانەکانی ئەوی تالاّن کردبوو). دەڵێت: وتم: گومان ناکەم باشترین کالاّت بەدەستهێنابێت! نامەم بۆ مەنسور نووسی و لەژمارەی کەمی هاوەلاّنی محەممەد، ئاگادارم کردەوە. لەبەر ئەمە، محەممەد منی زیندانی کرد تا ئەو کاتەی عیسا کوڕی موسا، چەند رۆژ دوای کوژرانی محەممەد، ئازادی کردم.

لەم ناوەدا، لەو کاتەی محەممەد لەمەدینە ئاڵای شۆڕشی بەرز کردبوویەوە، پیاوێك لەبنەماڵەی ئەویس کوڕی ئەبی سەرحی عامری (عامر کوڕی لۆئەی) دەرکەوت کەپێیان دەوت حسەین کوڕی سەخر. ئەو، هەمان کات بۆ لای مەنسور بەرێکەوت و لەماوەی نۆشەو، خۆی پێگەیاند. لەبەر دەروازەی شارەکە وەستا و هاواری کرد. دەرگاوانەکان ئەویان ناسییەوە و بردیانە ژوور. رەبیع وتی: ئێستا و لەم کاتەی شەو، سەروەری باوەڕداران، خەوتوە، چ نیازێکت هەیە؟ وتی: دەبێت هەر ئێستا بیبینم. رەبیع رۆشتە لای مەنسور و ئاگاداری کردەوە و وتی پیاوێکی بیابانگەڕ دەیەوێت بەتەنیایی، گفتوگۆی لەگەڵ بکات. مەنسور مۆڵەتی دا و عەرەبی بیابانگەڕ، رۆشتە لای و وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، محەممەد لەمەدینە ئاڵای شۆڕشی بەرز کردۆتەوە! مەنسور وتی: ئەگەر وتەکانت راست بێت، سوێند بەخوا، ئەوت بەکوشتن داوە. ئاگادارم بکەرەوە چ کەسانێك لەبنەماڵەکەی و گەورەکانی مەدینە، هاورێیەتی دەکەن. ئەو، ناوی کەس و کار و گەورەکانی مەدینەی برد. مەنسور وتی: تۆ بەچاوی خۆت ئەوت بینی؟ عەرەبی بیابانگەڕ وتی: بەچاوی خۆم سەیرم کرد و لەسەر تەختی وتاردانی پێغەمبەر(د.خ)، لەگەڵی پەیڤیم. ئەو، لەسەر تەختی وتاردان دانیشتبوو. باوکی جەعفەر ئەوی بردە ماڵێك و جێگیری کرد. بۆ بەیانی نێردراوی سەعید کوڕی دینار کۆیلەی عیسا کوڕی موسا کەسامانەکانی ئەوی لەمەدینە دەپاراست، گەیشت و لەشۆڕشەکەی محەممەد، ئاگاداری کردەوە. هەواڵەکان یەك لەدوای یەك دەگەیشتن. مەنسور، ئەو پیاوە ئەویسیەی هێنایەدەر و وتی: بێ گومان شەرکەران لەگەڵ تۆ رەوانە و دەسەلاّتت

پێدەبەخشم. فەرمانیدا نۆهەزار درەمی پێببەخشن. (بۆ هەر شەوێك، هەزار درەم)

مەنسور، بەتەواوی ترسی محەممەدی لێنیشت. ئەستێرەناسی دەربارەکەی، (حارسی) پێی وت: ئەی سەروەری باوەڕداران، لەچی دەترسیت؟ سوێند بەخوا ئەگەر دەست بەسەر سەراسەری زەویدا بگرێت، زیاتر لەنەوەد ڕۆژ ناخایەنێت.

مەنسور کەسی بۆ لای عەبدوالله کوڕی عەلی مامی ڕەوانە کرد کە لەزینداندا بوو، پەیامی بۆ نارد: ئەم پیاوە ئالای شۆڕشی بەرز کردۆتەوە، ئەگەر ئەندێشە یا بۆچوونێکت هەیە، ئێمەی لێ ئاگادار بکەرەوە. وتی: زیندانی، تەنیا ئەندێشەی زیندان، لەسەریدایە. مەنسور پەیامی بۆ نارد: ئەگەر بێتە سەرمن و لەدەرگای ماڵەکەم بدات، تۆ لەزیندان ئازاد ناکەم. من بۆتۆ، لەو باشترم، ئەو پاشای بنەماڵەکەی تۆیە. عەبدوالله پەیامیدا: هەر ئێستا بەرێکەوە تا لەکوفە پێ بخەیتە سەر شوێنە هەستیارەکانی ئەوان و گوشاریان بخەیتەسەر، چوونکە خەڵکانی کوفە، شوێنکەوتەی ئەم بنەماڵەن. گەمارۆ بخەرە سەر شارەکە وهەرکەس لەشارەکە بڕواتەدەر یا مەبەستی شوێنێکی دیکە بکات، بیکوژە و کەسێك بەدوای سەلەم کوڕی قوتەیبە بنێرە تا پەیوەستی تۆ ببێت (ئەو لەشاری ڕەی دەژیت) نامە بۆ خەڵکانی شام بنووسە تا شەڕکەران و بوویرەکانی خۆیان بۆ هاوکاری کردنی تۆ ڕەوانە بکەن، سامانێکی فراوان لەناو ئەواندا دابەش بکە و بەفەرماندەیی سەلەم، ڕەوانەیان بکە. مەنسور، ئەو کارەی کرد.

دەستەیەك دەڵێن: مەنسور هاورێ لەگەڵ براکانی عەبدوالله، پەیامی بۆ نارد و سەبارەت بەچارەسەر کردنی کێشەی محەممەد، داوای ڕێگەچارەی لێکرد. پێی وتن: نابێت عەبدوالله بزانێت کەمن، ئێوەم ناردوە. کاتێك ڕۆشتنە لای، پێی وتن: بۆ مەبەستێکی تایبەت هاتوونەتە لای من، ئێوە ڕۆژگارێکی درێژە سەردانی منتان نەکردووە، چی ڕوویداوە کەهەمووتان لەدەوری من کۆبوونەتەوە؟ وتیان: مۆڵەتمان لەسەروەری باوەڕداران وەرگرت تا سەردانی تۆ بکەین، ئەویش مۆڵەتی پێداین. وتی: ئەم وتەیە بەهایەکی نییە، لەرووداوەکان ئاگادارم بکەنەوە. وتیان: محەممەد کوڕی عەبدوالله، شۆڕشی دەستپێکردووە. وتی: کوڕی سەلامە، (مەنسور) چی دەکات؟ وتیان: سوێند بەخوا نازانین. وتی: ڕەزیلی و سواڵکەری، ئەوی کوشتووە، پێی بڵێن سامانەکان بێنێتەدەر و لەناو شەڕکەران دابەشی بکات. چوونکە ئەگەر سەرکەوتن بەدەست بێنێت لەزووترین کات سامانەکەی بەدەست دێنێتەوە و ئەگەر شکست بخوات، ڕکەبەرەکەی، دینار و درەمی دەست ناکەوێت.

کاتێك هەواڵی شۆڕشەکەی محەممەد بەمەنسور گەیشت، بەقامیش بناغەی شاری بەغدادی داڕشتبوو. بەرەو کوفە بەرێکەوت و عەبدوالله کوڕی رەبیع کوڕی عوبەیدالله کوڕی مەدادی لەگەڵ خۆی برد. مەنسور پێی وت: محەممەد لەمەدینە شۆڕشی دەستپێکردووە. عەبدوالله وتی: لەناوچوو و کەسانی دیکەیشی لەناو برد. شۆڕشی دەستپێکرد بێ ئەوەی شەڕکەر و کەرەستەی فراوانی شەڕی لەبەردەستا بێت. سەعید کوڕی عەمرۆ کوڕی جوعدەی مەخزومی کە لەرۆژی شەڕی زاب لەگەڵ مەروان کوڕی محەممەد بوو،(دوایین خەلیفەی ئومەوی)ئاگاداری کردمەوە. مەروان پێی وتم: ئەمە کێیە لەگەڵ من شەڕ دەکات؟ وتم: عەبدوالله کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس. وتی: خۆزگە لەجیاتی ئەو عەلی کوڕی ئەبی تالب لەگەڵ من شەڕی دەکرد. بەڵام بەداخەوە، عەلی و منداڵەکانی هیچ پشکێکیان لەخەلافەت پێنابرێت. مەگەر ئەو پیاوێك لەهاشمییەکان و کوڕە مامی پێغەمبەر(د.خ) هەڵگری شکۆ و مەزنی شام و پشتیوانی خەڵکانی شامە؟ ئەی کوڕی جوعدە، ئایا دەزانێك چ هۆکارێك ناچاری کردم فەرمانڕەوایەك دوای خۆم دەستنیشان و عەبدولەلیك (کوڕەکەیترم) کەگەورەتر لەعوبەیداللەیە، پشتگوێ بخەم؟ کوڕی جوعدە وتی: نە. مەروان وتی: بەروانین لەنهێنییەکانی ئەم جیهانە بینیم کەفەرمانڕەواکانی داهاتوو دوو کەس دەبن بەناوەکانی عەبدوالله و عوبەیدالله (عوبەیدالله بۆ عەبدوالله نزیکتر و خۆشەویستر بوو تا عەبدولەلیك) من فەرمانڕەوایەتیم بەو سپارد. مەنسور سوێندی دا بۆ ئەوەی لەراست بوونی وتەکەی دڵنیا بێت. کوڕی جوعدە سوێندی خوارد. مەنسور شاد و خەم لەدڵیدا نەما.

کاتێك هەواڵی شۆڕشەکەی محەممەد بەمەنسور گەیشت، بە عەبدولەلیك و باوکی ئەییووبی وت: هیچ پیاوێکی فرەزان دەناسن تا پشت بەبۆچوونەکەی ببەستین؟ وتیان: لەکوفە، بەدیل کوڕی یەحیا، دەناسین (سەفاح لەگەڵ ئەو راوێژی دەکرد). کەسی بۆ لای ئەو نارد و پەیامیدا: محەممەد لەمەدینە ئاڵای شۆڕشی بەرز کردۆتەوە. ئەو، پەیامی بۆ ناردەوە: ئەهواز لیۆانلێو بکە لەپیاوە شەڕکەرەکان. مەنسور وتی: ئەو لەمەدینە ئاڵای شۆڕشی بەرز کردۆتەوە! وتی: دەزانم بەڵام ئەو شوێنەی دەتوانن زیان بەئێوە بگەیێنن، ئەهوازە. کاتێك ئیبراهیم لەبەسرە دەرکەوت، مەنسور پێی وت کەئەم دوژمنە کۆنە سەری بەرز کردۆتەوە. بەدیل وتی: پیاوە شەڕکەرەکان بۆ شەڕی ئەو ڕەوانە بکە و خەڵك ئەهواز دژی ئەو رابپەڕێنە.

هەروەها مەنسور، لەکاتی دەسپێکردنی بزوتنەوەکەی محەممەد، لەگەڵ جەعفەر کوڕی

حەنزەلەی بەهرانی راوێژی کرد. وتی: سوپاییەکان بۆ بەسرە ڕەوانە بکە. مەنسور وتی: بگەڕێرەوە تا جارێکی دیکە کەسێك بەدوای تۆدا ڕەوانە بکەم. کاتێك ئیبراهیم کوڕی عەبدواللە بەرەو بەسرە بەرێکەوت، کەسی بۆ لای جەعفەر کوڕی حەنزەلە ناردەو داوای رێنوێنی لێکرد. جەعفەر دووبارە پێشنیاری یەکەمی باس کردەوە. وتی: من لەشۆڕشی سوپاییەکان دەترسام. وتی: بۆ لەشاری بەسرە، مەترسی زیانت کرد؟ وتی: لەبەر ئەوەی محەممەد لەمەدینە ئالای شۆڕشی بەرز کردەوە کەخەڵکەکەی پیاوی شەڕ نین، تەنیا دەتوانن سەرقاڵی کاری خۆیان بن، خەڵکانی کوفە لەژێر پێی تۆدان، خەڵکانی شام دوژمنانی بنەماڵەی ئەبووتالبن، کەواتە جگە لەبەسرە هیچ شارێك نامێنێتەوە.

مەنسور پێنووسی هەڵگرت و بۆ محەممەد کوڕی عەبدواللەی نووسی: بەناوی خواوەندی بەخشندەی مێهرەبان. کەیفەر و سزای ئەو کەسانەی شەڕی خواوەند و پێغەمبەرەکەی دەکەن و خراپەکاری لەسەر زەوی دەکەنە پیشە، ئەوەیە بەسەختی کوشتار بکرێن یا لەدار بدرێن و دەست و پێیان بەپێچەوانەوە ببڕدرێتەوە و لەشوێنی خۆیان، دوور بخرێنەوە. ئەم ریسواییە تایبەت بەوان، لەم جیهانەیە بەلام لەو دنیا، ئەشکەنجەیەکی گەورە چاوەڕوانیان دەکات. مەگەر ئەو کەسانەی پێش ئەوەی دەستی ئێوە بەوان بگات، بۆ رێگەی خواوەند بگەڕێنەوە، بزانن کەخواوەند مێهرەبان و بەخشەرە. (مایدە/٥/٣٣- ٤٣). ئەمان و سوێند و پەیمانی خوایی و پێغەمبەرەکەی بەتۆ دەبەخشرێت کەتۆ لەگەڵ هەموو ئەندامانی بنەماڵەکەت و شوێنکەوتەکانت بۆ خوێن و سامانەکان ئاسوودە بکەم و ئەو خوێنانەی ڕشتووتە و ئەو سامانانەی تالانت کردووە، بەتۆی ببەخشم و جیاواز لەوە هەزار درەمت پێبدەم و نیازەکانت بەراوەردە و لەهەر شارێك کەبخوازیت، نیشتەجێ و هەموو زینداییانی بنەماڵەکەت ئازاد بکەم. ئەمان بەو هەموو ئەو کەسانە دەبەخشم کەبەهەر شێوەیەك لەدەوری تۆ کۆبوونەتەوە و بەیعەتیان لەگەڵ کردوویت و هیچ کام لەوان سزا نادەم و بەمەبەستی تۆڵەسەندنەوە، شوێنپێیان هەڵناگرم. ئەگەر دەتەوێت دڵنیا بیت، هەرکەس کەدەخوازیت ڕەوانە بکە تا سوێند و بەڵێنەکانی خۆم بەودا ڕەوانە بکەم. ماڵئاوا.

محەممەد وەڵامی دایەوە: طسم. ئەمانە نیشانەکانی نووسراوی رێنیشاندەرن. بەشێك لەبەسەرهاتی فیرعەون و موسا بەراستی و دروستی بۆ تۆ دەخوێنینەوە تا خواپەرستەکان تێبگەن. فیرعەون لەسەر زەوی یاخیگەری کردە پیشە و خەڵکی جیهانی کردە شوێنکەوتە و کۆیلەی خۆی، بەشێوەیەك کەدەستەیەك لەوانی ریسوا و کوڕەکانی ئەوانی کوشتارو ژنانی

بەزیندووی هێشتەوە، ئەو یەکێك بوو لەخراپەکاران. بڕیارماندا‌وە بەخشینەکانی خۆمان بەسەر هەژارەکانی جیهاندا دابەش بکەین و بیانکەینە ڕێبەر و میراتی کەسانیتر بەوان بسپێرین. زەوی بۆ ئەوان تەخت و ئارام و ئەو بەلاَیە بەسەر فیرعەون و هامان و سوپاکەیدا بێنین کەلێی دەترسن. منیش هەمان بەڵێن و سوێند و پێشنیار بەتۆ دەکەم کەتۆ بەمنت کرد چوونکە خەلافەت بێ چەند و چوون ماڤ ئێمەیە و ئێوە لەبەر ڕووناکی و پیرۆزی ئێمە، خوازیاری بوون و بەهاوکاری و پشتیوانی ئێمە، لەخۆشییەکانی چێژ وەردەگرن. باوکی ئێمە یانی، عەلی، ڕێبەر و نوێنەری پێغەمبەر(د.خ) بوو. ئێستا کوڕەکانی ئەو زیندوون، ئێوە چۆن دەستتان بۆ سەر میراتی ئەو، ئاوەلاَ کردووە؟

جیاواز لەوە، تۆ دەزانی هیچ کام لەخوازیارانی ئەم کارە، نەژاد و گەورەیی بنەماڵەی ئێمەیان نەبووە و لەناوی چاکە و چاکەکاری باوکانیان، کەلکیان وەرنەگرتووە. ئێمە لەبنەماڵە و نەژادی نفرین کراوەکان و ئازاد بووەکان نەبووین و هیچ کەس بەئەندازەی ئێمە پەیوەندی بەهێز و نزیکی لەگەڵ منالەکانی هاشمدا نەبووە. ئێمە منالەکانی دایکی پێغەمبەری خواین کەفاتیمە کچی عەمرۆ لەرۆژگاری جاهلییە، لەرۆژگاری ئیسلامی ئێمە منالەکانی فاتیمەی کچی پێغەمبەرین کەئێوە لەگەڵ ئەودا بێگانەن. خواوەند ئێمەی بۆ فەرمانڕەوایی هەڵبژاردوە و فەرمانڕەوایی تایبەت کردووە بەئێمە. باوکی ئێمە لەناو پێغەمبەرەکان، محەممەدە، سلاَوی خوای لێبێت کەرێزدارترینی پێغەمبەرانە. لەرابردوانی نەزۆر دوور، باوکی ئێمە، عەلی کوڕی ئەبی تالبە کەپێش هەمووان باوەڕی بەئیسلام هێنا. لەناو هاوسەرانی پێغەمبەر(د.خ)، دایکی ئێمە خەدیجەیە کەیەکەم نوێژکەری ڕووبە قیبلەیە. لەکچەکان، دایکمان فاتیمەیە کەشاژنی خاتوونەکانی سەرزەوی و سەروەری خاتوونەکانی بەهەشتە. لەمنالەکان کەسانی وەك حەسەن و حسەینمان هەیە کەسەروەرانی گەنجە بەهەشتییەکانن. هاشم دوو جار عەلی هێنایە دنیا و عەبدموتەلیب دووجار حەسەن و حسەین. پێغەمبەری خوا دووجار لەرێگەی حەسەن و حسەینەوە، منی هێنایە دنیا. من گەوهەری نێوەنجی هاشمییەکانم و کەچاکەکارترینی باوکەکان باوکی من و پاکترین نەژادەکان، تایبەتە بەمن. نەعەجەمەکان نەژادیان بەپاکی نەژادی منە و نە (دایکی منالەکان) بەتۆزی ڕێگەم دەگەنەوە. خواوەند بەردەوام لەرۆژگاری جاهلی و ئیسلام چاکترینی دایك و باوکەکانی بۆ هەڵبژاردم و بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی خراپەکاران، منی ڕەوانە کردووە. من لەبەهەشت، بەرزترین پێگەم پێدەبرێت و لەئەشکەنجەکانی دۆزەخ بێ

بەریم. ئەگەر گوێڕایەڵی فەرمانەکانی من بیت و بانگەوازەکەی من پشتڕاست بکەیتەوە، بۆ سامان و گیانی خۆت، ئەمانت پێدەبەخشم و لەهەموو کارەکانت خۆش دەبم مەگەر لەو کاتانەی کەسنوورەکانی خواوەندنت بەزاندوە و ماڤ هەژارەکانت پێشێل کردووە.

من بۆ ئەم کارە لەتۆ شیاوترم و زیاتر پێبەندی پەیمانەکەی خۆم دەبم، تۆ ئەو سوێند و پەیمانە بەمن دەبەخشیت کەبەکەسانی پێش منت بەخشیوە. باسی کام ئەمان و پەیمانە دەکەیت؟ ئەمانی کوڕی هوبەیرە یا مامت عەبدواللە کوڕی عەلی یا ئەبوموسلیمی خوراسانی؟

کاتێك نامەکەی بەدەستی مەنسور گەیشت، باوکی ئەیووبی وەرنانی پێی وت: ڕێگە بدە وەڵامی بدەمەوە. وتی: نە. تۆ لەسەر بنەمای گومانەکانت، من بۆ شەر کردن لەگەڵ ئەو ناچار دەکەیت، ئەو کارە بەخۆم بسپێرە. پێنووسی هەڵگرت و نووسی: بەناوی خواوەندی بەخشندەی مێهرەبان، دوای سڵاو، نامەکەی تۆم بەدەست گەیشت. دەبینم بەشی زۆری شانازی کردنی تۆ بەژنەکانە لەبەر ئەوەی دەتەوێت بێ سەروپێ و هەژارەکان فریو بدەیت و پەیوەستی خۆتیان بکەیت. خواوەند بۆ ژنان ئەو پێگەی لەبەر چاو نەگرت کە بۆ مام و ئامۆزاکان، لەبەرچاوی گرت. هەروەها پەیوەندی خزمایەتی لەرێگەی باوکەوە پێش هەموو خزمایەتییەکان خست، چوونکە مام باوکی دەناسی و پێش لەبیرهێنانەوەی ژن، گفتوگۆی لەگەڵ کرد. ئەگەر خواوەند ژنانی لەسەر بنەمای خزمایەتی و نزیکی هەڵدەبژارد، ئامینە لەپێش هەموویان دەبوو و ماڤێکی گەورەتری پێدەبرا و پێش هەموان دەڕۆشتە ناو بەهەشت. بەڵام خواوەند خەڵکانی لەسەر بنەمای زانستی خۆی سەبارەت بەوان و ئەو شارەزاییەی پێشتر لەوانی هەیە، هەڵدەبژێرێت.

ئەوەی سەبارەت بە فاتیمە، دایکی ئەبوو تالیب و منداڵەکانی ئەو هێناتە سەرزمان، دەبێت ئەوە بزانیت کەخواوەند هیچ کام لەمنداڵەکانی ئەو بەئیسلام ڕێزدار نەکرد. ئەگەر پیاوێك لەئیسلام بەهۆی نزیکی و خزمایەتییەوە، باوەڕدار دەبوو، خواوەند باوەڕی بە عەبدواللە دەبەخشی کەشیاوترینی خەڵکان بۆ هەموو چاکییەکان لەم دنیا و لەو دنیایە، بەڵام خواوەند، هەرکەسی بوویت بۆ دینەکەی خۆی هەڵیدەبژێرێت و بەئیسلام ڕێزی لێدەگرێت. خواوەند دەفەرمێت: تۆ ئەو کەسانەی کەدەتەوێت، ناتوانیت ڕێنوێنیان بکەیت، ئەوە لەدەسەڵاتی خواوەنددایە کەهەرکەسی بووێت، ڕێگەی نیشان دەدات و لەوان، ئاگادارترە. خواوەند، محەممەدی بۆ پێغەمبەرایەتی هەڵبژارد. پێغەمبەر(د.خ)، چوار مامی هەبوو.

خواوەند ئەم ئایەی ڕەوانە کرد: نزیکترین کەسەکانی خۆت ئاگادار بکەرەوە. پێغەمبەر(د.خ)، ئەوانی بانگ کرد و پێشنیاری ئیسلامی پێکردن. دوان رازی بوون کەباوکی من، عەباس، یەکێکیان بوو. خواودند پەیوەندی خزمایەتی ئەم دووانەی پچڕاند و لەنێوان ئەم دووانە و منالەکانیان هیچ پەیوەندیەك نەما.

گومان دەکەیت زادەی کەم ئەشکەنجەترینی خەڵکان و کوڕی خراپترینی ئەوانیت. لەناباوەڕی بەخواوەند، ئاوز یا لەئەشکەنجەی خواوەند، سووك و ئاسانە یا لەناوەوە. باش و باشترین لەئارادا نییە و شیاو نییە بۆ هیچ خواپەرەستێك کەشانازی بەجەهەننەمی بوونی خۆیەوە بکات. بەزووترین کات ئەوە دەبینیت و (ستەمکاران دەزانن بۆ چ شوێنێك دەگەڕێنەوە)

بەلاَم بەسەرهاتی حەسەن و ئەوەی عەبدولوتلیب، دووجار ئەوی هێنایە دنیا و پێغەمبەر، تۆی دوو جار هێنایە دنیا، باشترینی خەڵکان کەپێغەمبەرە، هاشم زیاتر لەیەکجار و دواتر عەبدولوتەلیب، زیاتر لەیەکجار نەیهێنایە دنیا. گومان دەکەیت تۆ پاکترین و چاکترینی هاشمییەکان لەروانگەی دایك و باوکی کەعەجەمەکان تۆیان نەهێناوەتە دنیا و دایکانی منالّ، دایکی تۆ نین. بینیم لەبەرابەر هەموو هاشمییەکان، شانازیت بەخۆوە کرد. هاوار لەتۆ، بەیانی لەبەرابەر خواوەند، چ پێگەیەکت دەبێت! تۆ سنووری خۆتت بەزانە و لەبەرابەر کەسێك شانازیت بەخۆتەوە کرد کەلەروانگەی دایك و باوکەوە، لەتۆ لەپێشترە و ئەویش، ئیبراهیم کوڕی خواوەندە. باشترینی منالّەکانی بنەماڵەکەت و باشترینی خەڵکانی تایەفەکەت لەلایەن دایکانی منالّەوە، چاویان بەدنیا هەڵهێناوە. دوای مردنی پێغەمبەر(د.خ)، کەس بەرێزتر لەعەلی کوڕی حسەین، (ئیمامی چوارەمی شیعەکان) دەرنەکەوت و ئەویش لەلایەن دایکی منالّەوە، چاوی بەدنیا هەڵهێنا، ئەو لەباوەگەورێی تۆ، حەسەن کوڕی حەسەن، باشتر بوو، دوای ئەو لەناو ئێوە کەس بەرێزتر لەمحەممەد کوڕی عەلی (ئیمامی پێنجەمی شیعە) نییە بەلاَم باوەگەورێی دایکی (لەدایکی منالّ) چاوی بەدنیا هەڵهێنا، ئەو لەباوکی تۆ باشترە، هەروەها کەس لەکوڕەکەی جەعفەر(ئیمامی شەشەمی شیعە) باشتر نییە کەئەویش لەتۆ باشترە.

بەلاَم ئەوەی دەڵێیت: ئێمە منالّەکانی پێغەمبەری خوایین، خواوەند لەنووسراوەکەی خۆیدا دەفەرمێت: محەممەد باوکی هیچ کام لەپیاوەکانی ئێوە نییە بەڵکو پێغەمبەری خواوەند و دواپینی پێغەمبەرانە. ئێوە زادەی کچی ئەون هەرچەند ئەمە خزمایەتییەکی

نزیکە، بەڵام نابێتە هۆی ئەوەی میراتی فەرمانڕەوایەتی بەئێوە ببڕێت و ڕێبەری، لەم ڕێگەوە بەدەست نایەت. تۆ چۆن دەتوانی لەم ڕێگەوە، بەفەرمانڕەوایەتی بگەیت؟ باوکی تۆ، تەقەی لەهەموو ئەو دەرگایانەدا و فاتیمەی لەڕۆژی رووناك هێنایەدەر و بەنهێنی پەرستاری لێکرد و لەشەوی تاریك، بەشێوەیەکی داپۆشراو بەخاکی سپارد بەڵام خەڵك تەنیا بەو دوو پیرە رازی بوون. هەواڵی راستمان لەپێغەمبەر پێگەیشتوە کەهەموو موسوڵمانەکان بۆ ئەم کارە شیاون، ئەم هەواڵە دەڵێت: باوەگەورێ کەباوکی دایك بێت، هیچ میراتێکی بەرناکەوێت و خاڵ و پووریش بەهەمان شێوە.

بەڵام ئەوەی شانازی بەپێشینەی عەلی دەکەیت لەئیسلامدا، دەبێت بزانیت ئەو کاتەی سەردەمی مردنی پێغەمبەر(د.خ) گەیشت، ئەو کەسێکی دیکەی بۆ پێشنوێژی کردنی خەڵکان هەڵبژارد. دواتریش یەك لەدوای یەك کەسانی دیکەیان وەك خەلیفە هەڵبژارد جگە لەو. لەشۆرای راوێژ کردن یەکێك بوو لەراوێژکاران بەڵام کەس بەفەرمانڕەوایەتی ئەو رازی نەبوو و هیچ مافێکیان بۆ ئەو لەبەر چاو نەگرت.

عەبدولرەحمان، عوسمانی بەشیاوتر زانی و کەسێکی دیکەی بۆ فەرمانڕەوایەتی هەڵبژارد. زوبەیر و تەڵحە، بەیعەتیان لەگەڵ نەکرد و ڕێگەی ناسازگاری لەگەڵ ئەویان گرتەبەر. سەعد رازی نەبوو پەیمانی لەگەڵ ببەستێت و درگایماڵەکەی بەسەر ئەودا، داخست و دواتر لەگەڵ معاویە بەیعەتی کرد. عەلی کوڕی ئەبی تالیب بۆ بەدەست هێنانی خەلافەت، رووی لەهەر ناوچەیەك کرد بەڵام هاوەڵانی لەدەوری ئەو بڵاو بوونەوە و شوێنکەوتەکانی سەبارەت بەهەڵبژاردنی داوەر لەلایەن ئەو، گومانیان لا دروست بوو. دوو داوەریان هەڵبژارد و تەسلیمیان بوو و سوێند و پەیمانی خوایی پێدان کە بەفەرمانی ئەوان رازی دەبێت. ئەو دوو داوەرە، بۆ لەسەر کار لابردنی ئەو، ڕێککەوتن و ئەویان لەسەر تەختی خەلافەت هێنایە خوار. دوای ئەو حەسەن هاتە سەرکار و خەلافەتی بەچەند درەم و چەند دەست جل و بەرگی پیس و گڵاو، بەمعاویە فرۆشت و بەرەو حیجاز بەرێکەوت و شوێنکەوتەکانی خۆی، پشتگوێ خست. فەرمانڕەوایی موسوڵمانانی بەکەسێك (معاویە) سپارد و خۆی دەستی بەسەر سامانە تاڵانکراوەکاندا گرت. ئەگەر مافی فەرمانڕەوایەتیتان هەیە، پێشتر فرۆشتووتانە و بەهاکەیتان وەرگرتووە. دواتر مامەکەی تۆ، حسەین کوڕی عەلی، دژی کوڕی مەرجانە شۆرشی کرد، بەڵام خەڵك لەدەوری کوڕی معاویە کۆبوونەوە و دژی حسەین، جەنگان. سەری ئەویان بڕی و تەسلیمی کوڕی زیادیان کرد. دواتر، ئێوە دژی

ئومەوییەکان شۆڕشتان دەسپێکرد، بەڵام ئەوان کوشتار و لەناویان بردن و بەلقی دارخورماکانەوە، هەڵیانواسین و گڕیان تێبەردان و ئێوەیان لەشارەکان دەرپەڕاند تا ئەو کاتەی یەحیا کوڕی زیاد لەخوراسان کوژرا. ئومەوییەکان پیاوەکانیان کوشتن و ژن و منداڵەکانی ئێوەیان ئەسیر و ئەوانیان سوار وشتری بێ کۆپان کرد و هاوشێوەی کۆیلەکان لەبازارەکانی شام، فرۆشتیان تا ئەو کاتەی ئێمە بۆ تۆڵەسەندنەوەی ئێوە، ڕاپەڕین و کینەی دڵی ئێوەمان لەوان سەند و دادپەروەریمان کردەپیشە و سەرزەمینەکانی ئەوانمان وەك میرات بەئێوە سپارد و ڕێزمان لێگرتن. ئێستا تۆ دەتەوێت هەموو ئەم کارانە لەبەرژەوەندی خۆت و زیانی ئێمە کۆتایی پێبێنیت. گومان دەکەیت ئێمە باوکی تۆ بەگەورەتر و ڕێزدارتر لەعەباس و جەعفەر و حەمزە دەزانین بەڵام بەم شێوە نییە. ئەمە ڕاست نییە، ئەوان تەندروست و تەسلیمی فەرمانەکانی خواوەند بوون و هاوشێوەی باوەڕداران، ماڵئاواییان لەجیهان کرد بەڵام باوکی تۆ خۆی گرفتاری شەڕ و کێشە کرد تا ئەو جێگەی ئومەوییەکان تا هەنووکەیش، نفرینی دەکەن بەڵام ئێمە ڕێگەی ئەو کارەمان لێگرتن و گەورەیی ئەومان، بیر خستنەوە و بەشێوەیەکی سەرسەختانە ڕووبەڕوویان بووینەوە و لەتۆڵەی ئیهانە کردنی عەلی، لەکوشتاری ئەوان، سنورمان بەزاند.

تۆ باش دەزانی ڕێزداری ئێمە لەرۆژگاری جاهلی، ئاودان بەحاجییەکان و پاسەوانی کردن زەمزەم بوو و ئەم کارە پیرۆزە، لەناو هەموو براکان، بەباوەگەورێی ئێمە، عەباس، سپێردرا. باوکی تۆ، لەسەر ئەو کارە دژایەتی ئێمەی کرد بەڵام عومەر لەزیانی ئەو و بەرژەوەندی ئێمە، کۆتایی بەکێشەکە هێنا. ئێمە بەردەوام لەرۆژگاری جاهیلی و ئیسلام، پاسەوانی کەعبە بووین. لەرۆژگاری ئیسلامی خەڵکانی مەدینە گرفتاری قاتوقڕی و وشکەساڵی بوون و عومەر تەنیا بەنێوەنجیگەری عەباسی باوەگەورێی ئێمەی، سەری بۆ ئاسمان بەرز کردەوە و گرنگی بەباوکی تۆ نەدا، تا ئەوەی خواوەند دۆعاکەی گیرا کرد و بارانی باراند. باوەگەورێی تۆ ئامادە بوو بەڵام عومەر ئەوی نەکرد نێوەنجیگەری لەنێوان خۆی و خواوەند. تۆ باش دەزانی دوای پێغەمبەر(د.خ) هیچ کەس جگە لەباوەگەورێی ئێمە، لەکوڕەکانی عەبدولموتەلیب نەمایەوە و لەبەر ئەمە میراتەکەی ئەو بەمامی دەگات. دواتر کەسانێکی زۆر لەمنداڵەکانی هاشم بەدوای ئەم میراتەدا گەڕان بەڵام تەنیا منداڵەکانی عەباس توانیان ئەم کارە بگرنە دەست، کەواتە، ئاودانی حاجییەکان تایبەتە بەوان و میراتی پێغەمبەر(د.خ) و خەلافەت بۆ ئەو و منداڵەکانی ئەو. هیچ سەروەرێك لەرۆژگاری جاهیلی و

لەرۆژگاری ئیسلامی، نەمایەوە مەگەر ئەوەی عەباس، پشکێکی بەرکەوتبێت، ئەوەی وەك میرات بۆ مایەوە و وەك میرات بۆ منالەکانی خۆی بەجێیهێشت.

بەلاّم ئەوەی سەبارەت بەشەڕی بەدر ئاماژەت پێدا، بەم شێوەیە کاتێك ئیسلام دەرکەوت، عەباس خواردن و پۆشاکی بەمنالەکان و هاوسەرەکانی ئەبووتالب دەدا، چوونکە ئەو گرفتاری هەژاری و نەداری ببوو. ئەگەربەو شێوە نەدەبوو کە لەرۆژی شەڕی بەدر بەزۆر عەباسیان بۆ جەنگەکە برد بۆ ئەوەی دژی پێغەمبەری خوا، بجەنگێت، عەقیل و تالب لەبەرساندا دەمردن و قازانی بەتالیان دەلێسایەوە، بەلاّم ئەو رۆژیدەری خەلکەکەی بوو و لەم ڕێگەوە، ڕێگەی فریودانی ئێوەی گرت و زێر و درەم و دینارەکانی خۆی لەرێگەی ئێوەدا خەرج کرد. دواتر لەشەری بەدر بەهای ئازادی عەقیلیدا و ئازادی کرد. چۆن شانازی بەسەر ئێمەوە دەکەیت کە لەرۆژی شەڕی بەدر، بووینە هۆی رزگاری ئێوە و لەدیلی، رزگارمان کردن و دواتر تۆلەی خوێنی باوکانی ئێوەمان کردووە و لەم ڕێگەوە توانیمان فەرمانڕەوایی بگرینە دەست کەئێوە بۆ بەدەست هێنانی ناتەوان بوون و نەتانتوانی پارێزگاری لەخۆتان بکەن! سلاّو و خۆشەویستی و بەزەیی خواوەند تایبەت بەئێوە بێت!

درێژەی ڕووداوەکان

محەممەد، محەممەد کوڕی حەسەن کوڕی معاویە کوڕی عەبدوالله کوڕی جەعفەر کوڕی ئەبی تالبی وەك فەرمانداری مەککە دەستنیشان کرد، قاسم کوڕی ئیسحاقی بۆ فەرمانداری یەمەن، موسا کوڕی عەبدوالڵەی بۆ فەرمانداری شام و لەناوچەکانی دیکە کەسانی دیکەی ڕاسپارد، محەممەد کوڕی حەسەن و قاسم بەرێکەوتن. سەری کوڕی عەبدوالله کارگوزاری مەنسور لەمەککە، ڕووبەڕوویان بوویەوە و لەبەتن ئەزاخر، شەڕی لەگەڵ کردن و ئەم دووانەی شکستدا (یا ئەوان شکستیان پێهێنا).

محەممەد ڕۆشتە ناو مەککە و ماوەیەك لەو شارە مایەوە. دواتر نامەی محەممەد کوڕی عەبدوالڵەی بەدەست گەیشت کەفەرمانی پێدەدا لەگەڵ هاوەلاّنی خۆی بۆ هاوکاری ئەوان ڕەوانە ببێت. نووسی: عیسا کوڕی موسایان بۆ شەڕی من ڕەوانە کردووە. بەلاّم لەدەوری قەدید لەکوژرانی محەممەد ئاگادار بوویەوە. خۆی و هاوەلاّنی هەلاّتن. محەممەد کوڕی حەسەن پەیوەستی ئیبراهیم بوو و تا کوژرانی ئیبراهیم، لەوێ مایەوە. قاسم لەمەدینە خۆی حەشاردا تا کچەکەی عەبدوالله کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی

جەعفەر، هاوسەری عیسا، بۆ خۆی و براکەی (معاویە و کەسانیتر) ئەمانی وەرگرت.

موسا کوڕی عەبدوڵڵە، هاوڕێ لەگەڵ ڕەزام (کۆیلە یا موالی محەممەد کوڕی خالیدی قەسری) بەرەو شام بەرێکەوت. ڕەزام زۆر لەسەر خۆ، ئەوی بەتەنیا جێهێشت و بەرەو دەرباری مەنسور ملی ڕێگەی گرتەبەر و نامەیەکی لەمحەممەد کوڕی قەسری، تەسلیم بەمەنسور کرد. محەممەد کوڕی عەبدوڵڵە لەم کارە ئاگادار بوویەوە و محەممەد کوڕی قەسری خستە زیندانەوە. موسا گەیشتە شام و پەچەکردارێکی توندی لەخەڵکانی شام بینی، لەبەر ئەمە نامەی بۆ محەممەد نووسی: لەگەشتنی خۆم بۆ شام و چاوپێکەوتن و بینینی خەڵکەکەی ئاگادارت دەکەمەوە. قسە خۆشترینی ئەوان کەسێك بوو کەوتی: سوێند بەخوا لەزیانە بەردەوامەکان، بێزار و دڵتەنگ بووین تا ئەو جێگەی بۆمان دەرکەوت هیچ پێگەیەك و نیازێکمان بەم کارە نییە. لەناو ئەوان کەسانێك دەبینران سوێندیان دەخوارد ئەگەر ئەمشەومان لێ بڕوات، بێ هیچ گومانێك نهێنییەکەمان ئاشکرا دەبێت. من خۆم داشارد و لەگیانی خۆم ترسام. بۆ مەدینە گەڕایەوە.

دەستەیەك دەڵێن: ئەو، ڕۆشتە ناو بەسرە و هاوڕێکەی خۆی نارد تا خواردن و پێداویستییەکانی بۆ بێنێت. هاوڕێکەی، خواردنی کڕی و باری چوارپێیەکی ڕەشی کرد و بردییە ئەو ماڵەی ئەوان تیایدا نیشتەجێ بوون. زۆری نەخایاند ماڵەکە دەوری گیرا و موسا و کوڕەکەی، عەبدوڵڵە، لەگەڵ کۆیلەکەی، دەستگیر کران. ئەوانیان گرت و تەسلیم بەمحەممەد کوڕی سلێمان کوڕی عەلی کوڕی عەبدوڵڵەیان کرد. کاتێك موسای بینی، وتی: خواوەند پەیوەندی خزمایەتی نێوانمان بەهێز نەکات و ڕێزتان لێنەگرێت. هەموو شارەکانت بەجێهێشت و هاتیتە ئەو شارەی من تیایدا نیشتەجێم، ئەگەر ڕێز لەپەیوەندی خزمایەتی بگرم دەبێتە هۆکاری تووڕە بوونی سەروەری باوەڕداران و ئەگەر فەرمانەکانی ئەو ئەنجام بدەم، بنەماڵەی ئێوەم، لەناو بردووە. ئەوانی بۆ لای مەنسور، ڕەوانە کرد. مەنسور وتی: هەموو گومڕاکانت ڕووسپی کرد! ئەوان چییان بەسەردێت! موسا وتی: ناخ پاکان و خواپەرستان بۆ خۆڕاگری شیاوترن. فەرمانی زیندانی کردنی ئەوانی دەرکرد.

بەرێکەوتنی عیسا کوڕی موسا بۆ شەڕی محەممەد

کوژرانی محەممەد کوڕی عەبدوڵلە

مەنسور، عیسا کوڕی موسای کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس، برازای خۆی، بانگ کرد و فەرمانی پێدا بەمەبەستی شەڕ کردن لەگەڵ محەممەد بەرەو مەدینە بەرێکەوێت.، وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، لەگەڵ مامەکانی خۆت کۆبوونەوە ئەنجام بدە و راوێژیان لەگەڵ بکە. دواتر وتی: هۆنراوەکەی هەرسمە چی بەسەر دێت:

نزور امرا لا يمحض القوم سره   و لا ينتجى الادنين عما يحاول

اذا ما اتى شيئا مضى كالذى اتى   و ان قال انى فاعل فهو فاعل

یانی: دەروێینە بینینی پیاوێك کەنهێنی خۆی لەگەڵ خەڵکان باس ناکات وئەوەی دەیەوێت، ئەنجامی دەدات و لەبەرابەر کەسانی خۆی مل نادات. کاتێك مەبەستی ئەنجامدانی کارێك بکات، بەخێراییەکی ئەوتۆ بەرێدەکەوێت، وەك بڵێی، پێشتر ئەو کارە ئەنجام دراوە و کاتێك دەڵێت کەمن بکەری کارێکم، بەراستی ئەو کارە ئەنجام دەدات و کۆتایی پێدێنێت.

مەنسور وتی: ئەی پیاو، بەرێکەوە چوونکە تەنیا من و تۆیان دەوێت (دەیانەوێت من و تۆ لەناو ببەن). ئێستا تەنیا یەك رێگە ماوەتەوە یا ئەوەی تۆی بەرێکەوێت یا من. ئەو، لەگەڵ سوپاییەکان بەرێکەوت. کاتێك بەرێکەوت، مەنسور وتی: ترسم لەوە نییە کام یەك لەم دووانە ئەوی دیکە بکوژێت. لەگەڵ ئەودا، محەممەد کوڕی ئەبی عەباس، عەبدوالڵەی سەفاح، کەسیر کوڕی حوسەینی عەبدی، کوڕی قەحتەبە، هەزار پیاو و کەسانی دیکەی، ڕەوانە کرد. کاتێك ویستی ماڵئاوایی لێبکات، پێی وت: ئەی عیسا، من، تۆ بۆ دەرکەوتنی دیاردەیەکی لەم شێوەیە، ڕەوانە دەکەم، هەردوو لای کەلەکەی نیشاندا ((یانی من بۆ شەڕی کەسێك تۆ ڕەوانە دەکەم کەبەئەندازەی چاوم خۆشەویستە). ئەگەر بەسەر ئەم پیاوەدا سەرکەوتیت، شمشێرەکەت بخەرە کاڵان و ئەمانیان پێببەخشە. ئەگەر خۆی داشارد، بەڵێنی و پەیمانی پێبدە، لەبنەماڵەی ئەبووتالب هەرکەس هاتە سەردانی تۆ، ناوی بنووسە و هەرکەس نەهات، دەست بەسەر سامانەکەیدا بگرە.

جەعفەری سادق(ئیمامی شەشەمی شیعەکان) سەردانی نەکرد و عیسا دەستی بەسەر سامانەکەیدا گرت. کاتێك مەنسور ڕۆشتە مەدینە، جەعفەر سەبارەت بەسامانی خۆی، قسەی لەگەڵ کرد تا سامانەکەی بۆ بگەڕێنێتەوە. مەنسور وتی: مەهدی خۆتان، دەستی بەسەردا گرت.

کاتێك عیسا گەیشتە فید، نامەی بۆ خەڵکان نووسی. ئەم کەسانە لەناویاندا دەبینران: عەبدولعەزیز کوڕی موتەلیبی مەخزومی کوڕی محەممەد کوڕی سەفوانی جەحی. بۆ عەبدوالله کوڕی محەممەد کوڕی عومەر کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالب نامەی نووسی تا لەگەڵ شوێنکەوتەکانی خۆی لەمەدینەوە بەڕێکەوێت. ئەو، لەگەڵ ئەم کەسانە بەڕێکەوت: عومەر کوڕی محەممەد کوڕی عومەر، باوکی عەقیل محەممەد کوڕی عەبدوالله کوڕی محەممەد کوڕی عەقیل و باوکی عیسا.

کاتێك محەممەد لەنزیك بوونەوەی عیسا لەمەدینە ئاگادار بوویەوە، ڕاوێژی لەگەڵ هاوەڵانی خۆی کرد بۆ ئەوەی بزانێت لەناو شارەکەدا بمێنێتەوە یا بڕواتەدەر. دەستەیەك بۆچوونیان وابوو لەشارەکە بڕواتەدەر و دەستەیەك وتیان، بمێنێتەوە چوونکە پێغەمبەر(د.خ) فەرموو بووی: لەخەودا بینیم کەزرێیەکی ئەستوورم پۆشیوە، بەم شێوەیە لێکدانەوەدم بۆ خەوەکەی خۆم کرد کەمەبەست لێی، مەدینەیە. دواتر لەگەڵ ئەسحابەکان ڕاوێژی کرد تا خەندەقی پێغەمبەر(د.خ)، هەڵکەنن. جابر کوڕی ئەنس سەزومری سەلیم پێی وت: ئەی سەروەری باوەڕداران، ئێمە خاڵوان و دراوسێکانی تۆین و خواردن و کەل و پەلی پێویست و چوارپێ و باڵندە لەناو ئێمەدا فراوانە، خەندەك هەڵمەکەنە چوونکە پێغەمبەر(د.خ) بۆ کارێك خەندەکی هەڵکەند کەخوا لێی ئاگادارە. ئەگەر خەندەك هەڵکەنیت، پیادەکان بەباشی شەڕیان بۆ ناکرێت و سوارەکان، لەناو کۆڵانەکان، ناتوانن، جەنگ تاقیبکەنەوە. ئەو کەسانەی لەهەڵکەندنی ئەم خەندەکە زیانیان بەردەکەوێت، ئەو کەسانەن کەخەندەکە، دەورمیان دەدات و دەست وپێی ئەوان دەبەستێتەوە. یەکێك لەپیاوەکانی بنەماڵەی شوجاع وتی: خەندەکی پێغەمبەری خوا هەڵکەندە و ڕێگەی ئەو بگرەبەر. ئایا دەتەوێت گرنگی بەنیشانەکانی پێغەمبەر(د.خ) نەدەیت. جابر وتی: ئەی کوڕی شوجاع، سوێند بەخوا هیچ شتێك بۆ تۆ و هاوەڵانت لەڕووبەڕوو بوونەوەی ئەوان دژوارتر نییە و هیچ شتێك لەشەڕ کردن لەگەڵ ئەوان، بۆ

ئێمە ئاسانتر نییە. محەممەد وتی: ئێمە بۆهەڵکەندنی خەندەك، شوێنی کارەکەی پێغەمبەر(د.خ) دەگەوین و کەس ناتوانێت رێگەمان لێبگرێت. فەرمانی هەڵکەندنی خەندەك و خۆی دەستی بەکار کرد. هەمان خەندەکیان هەڵکەندەوە کەپێغەمبەر لەشەڕی خەندەك، هەڵیکەند.

عیسا بەرێکەوت تا لەئەعوەس دابەزی. محەممەد خەڵکانی کۆکردەوە و پەیمانی لێوەرگرتن و رێگەی نەدان شارەکە بەجێبێڵن. محەممەد کوڕی عەبدوالله قسەی بۆ کردن و وتی: دوژمنی خواوەند لەسەرزەمینی ئەعوەس دابەزیوە. شیاوترینی خەڵکان بۆ شەڕ کردن لەگەڵ ئەوان، منالی ئەنسار و موهاجیرەکانن. ئاگاداربن ئێمە ئێوەمان کۆکردەوە و پەیمانمان لێوەرگرتن. ژمارەی دوژمنان فراوان و سەرکەوتن لەدەستی خوادایە و کارەکانی من بەفەرمانی ئەو. بەباشم زانی ئێوە سەرپشك بکەم. هەرکەس دەخوازێت بمێنێتەوە، بمێنێتەوە و هەرکەس دەخوازێت، بڕوات، بڕوات.

دەستەیەکی فراوان لەخەڵکان لەگەڵ ژن و منالەکانی خۆیان بەرەو کوێستانەکان و گوندەکانی دەوروبەر، بەرێکەوتن. محەممەد لەگەڵ ژمارەیەکی کەم لەخەڵکان مایەوە. فەرمانی بەباوکی قەلەمەسدا بۆ ئەوەی ئەگەر دەتوانێت، خەڵکان لەڕۆشتن پەشیمان بکاتەوە.

مەنسور، کوڕی ئەسەمی لەگەڵ عیسا نارد. کاتێك گەیشتنە یەکی میلی مەدینە، دابەزین. کوڕی ئەسەم وتی: سوارەکان لەبەرابەر پیادەکان، ناتوانن هیچ کارێك بکەن، دەترسم ئەگەر هێرش بکەنە سەر ئێوە بتوانن ریزەکانی ئێوە بشکێنن. ئەوان بۆ ئەستێلکی عەبدولەلیك کوڕی مەروان، پاشەکشێیان کرد و لەجوڕف، لەچوار میلی مەدینە، دابەزین. عیسا، پێنسەد پیاوی شەرکەری بەرەو بەتحاری باوکی ئەزهەر لەشەش میلی مەدینە رەوانە کرد تا لەوێ دابەزن. فەرمانی ئامادە باشی پێدان بۆ ئەوەی لەکاتی پێویست گەمارۆ بخەنە سەر شارەکە. ئەم پێنسەد کەسە لەشوێنی خۆیان مانەوە تا ئەو کاتەی محەممەد، کوژرا.

عیسا پەیك و پەیامی بۆ محەممەد کوڕی عەبدوالله نارد و ئاگاداری کردەوە کەمەنسور، ئەمانی بەخۆی و بنەمالەکەی بەخشیوە. وەڵامیدایەوە: ئەی پیاو، تۆ پەیوەندی خزمایەتیت لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ)دا هەیە و من پێشنیاری گەڕانەوە بۆ

نووسراوی خواوەند و شێوازی پێغەمبەر و فەرمانبەری کەسێکت پێدەکەم و لەتوڕەیی و ئەشکەنجەی ئەو ئاگادارت دەکەمەوە. هۆشیاربە، باکەس تۆ نەکوژێت چوونکە دەبیتە خراپترین کوژراو و ئەگەر کەسێك بکوژیت، بارێکی قورست لەسەر شان دەبێت. کاتێك پەیامەکەی بەعیسا گەیشت، وتی: تەنیا شەڕ لەنێوان ئێمەدا داوەری دەکات. محەممەد بەنێردراوی وت: من پیاوێکم لەترسی کوژران، هەڵاتووم، بۆ دەمکوژن؟ نێردراو وتی: ئەوان دەیانەوێت ئەمانت پێببەخشن، ئەگەر تۆ ڕێگەی ناسازگاری نەگریتەبەر، لەسەر هەمان بنەما شەڕت لەگەڵ دەکەن کەباوکی تۆ، لەسەر ئەو بنەمایە، شەڕی لەگەڵ تەڵحە و زوبەیر کرد چوونکە ئەو دووانەیش پەیمانی خۆیان شکاند و سوێندەکەی خۆیان پچڕاند و دژایەتی کردنی سەروەری خۆیان کردەپیشە. کاتێك مەنسور، قسەکەی ئەوی بیست، وتی: هەرگیز شاد نەدەبووم ئەگەر جگە لەم وتەیە، وتەیەکی دیکەی دەهێنایە سەرزمان.

عیسا ڕۆژی شەممە، دوانزە ڕۆژی یەکەمی مانگی ڕەمەزان/ ٤ دێسامبەری ٧٦٢ زایینی، گەیشتە جۆرف و لەناوچەیە، دابەزی. ڕۆژی شەممە و یەکشەممە، وچانی گرت و بەرەبەیانی ڕۆژی دووشەممە بەرێکەوت و گەیشتە سەرەوەی سەلع و سەیری مەدینەی کرد. هاواری کرد: ئەی خەڵکانی مەدینە، خواوەند خوێنی ئێمەی بۆ یەکتر ناڕەوا کردووە، ئاڵای ئەمان هەڵکراوە، لەدەوری کۆببنەوە. هەر کەس بێتە ژێر ئەم ئاڵایە، ئەمانی پێدەبەخشرێت، هەرکەس لەناو ماڵەکەی خۆیدا بمێنێتەوە، ئەمان بەخشراوە، هەرکەس بڕواتە ناو مزگەوت، ئاسوودەیە، هەرکەس کەل و پەلی شەڕ فڕێبدات، زیانی پێناگات و هەرکەس لەمەدینە بڕواتەدەر، پارێزراوە. ئێمە لەگەڵ هاوڕێکانی خۆمان بەتەنیا جێبێڵن بۆ ئەوەی شەڕ یا لەبەرژەوەندی ئێمەدا بێت، یا لەبەرژەوەندی ئەو. ئەو ڕۆژە گەڕایەوە و بەیانی ئەو ڕۆژە، فەرماندەکانی خۆی بۆ چواردەوری مەدینە ڕەوانە کرد بەڵام گەرەکی مزگەوتی باوکی جەراحی نەگرت بۆ ئەوەی هەڵاتوان بتوانن لەوێوە خۆیان دەرباز بکەن. محەممەد لەگەڵ هاوەڵانی دەرکەوت. ئاڵاکەی لەدەستی عوسمان کوڕی محەممەد کوڕی خالید کوڕی زوبەیردا بوو. دروشمەکەی بریتی بوو لە: ئەحەد، ئەحەد. باوکی قەلەمس لەناو هاوەڵانی محەممەد هاتەدەر. براکەی ئەسەد ڕووبەڕووی بوویەوە. شەڕیان کرد و باوکی قەلەمس، ئەوی کوشت، کەسێکی دیکە هاتەدەر و دووبارە

لەسەردەستی ئەو کوژرا. کاتێك لێیدا وتی: بیگرە، من کوڕی فاروقم. یەکێك لەهاوەڵانی عیسا وتی: پیاوێکی باشتر لەهەزار فاروقت کوشت.

محەممەد لەو ڕۆژەدا بوێرانە شەڕی کرد و بەدەستی خۆی نزیکەی حەفتا کەسی کوشت. عیسا بەحەمید کوڕی قەحتەبە، فەرمانی بەرێکەوتنیدا. ئەو، لەگەڵ سەد شمشێروەشێن کەهەموویان پیادە بوون، بەرێکەوتن. پێشڕەویان کرد تا گەیشتنە دیوارێك لەسەروی خەندەکە کەشەڕکەرانی محەممەد، پارێزگاریان لێدەکرد. حەمید دیوارەکەی بڕی و خۆی گەیاندە خەندەکەکە. دەرگایان لەسەردانا و لەگەڵ هاوەڵانی پەڕینەوە و گەیشتنە ئەوبەری خەندەکەکە و تا نزیك نوێژی ئێواری شەڕێکی قورسیان ئەزمون کرد. عیسا فەرمانی بەهاوەڵانی خۆیدا توێشوودان و بەرد و خست و خەوش و خۆڵیان فڕدایە ناو خەندەکەکە و تا نیوە پڕیان کردەوە و دەرگاکانیان لەسەر جێگیر کرد. سوارەکان پەڕینەوە و شەڕیان دەستپێکرد. محەممەد پێش نیمەڕۆ گەڕایەوە و سەروروخساری شۆر عەبدولرەحمان و بۆنی خۆشی لەخۆیدا و بۆ گۆڕەپانی شەڕ گەڕایەوە. عەبدوالله جەعفەر وتی: دایك و باوکم بەقوربانی تۆبن! سوێند بەخوا ناتوانیت هیچ کارێك بکەیت. باشترە بۆ لای حەسەن کوڕی معاویە لەمەککە بڕۆیت چوونکە زۆربەی هاوەڵانت لەوێن. وتی: ئەگەر بڕۆم، هەموو خەڵکانی مەدینە کوشتار دەکەن. سوێند بەخوا ناگەڕێمەوە یا دەکوژم یا دەکوژرێم. تۆ، هیچ پەیمانێکی منت لەئەستۆدا نییە، بۆ کوێ دەخوازیت برۆ.

کەمێك لەگەڵ ئەودا ڕۆشت و دواتر گەڕایەوە. زۆربەی هاوەڵانی بەجێیان هێشت تا ئەو رادەی نزیکەی سێسەد کەسی لەگەڵدا مایەوە. بەیەکێك لەهاوەڵانی خۆی وت: ژمارەی ئێمە ئەمڕۆ بەرابەرە لەگەڵ ژمارەی شەڕکەرانی بەدر. محەممەد نوێژی نیمەڕۆ و ئێوارێی خوێند. عیسا کوڕی خوزەیرهاورێیەتی دەکرد و بەردەوام سوێندی دەدا تا بەرەو بەسرە یا ناوچەیەکی دیکە بڕوات. محەممەد دەیوت: سوێند بەخوا دووجار گرفتاری من و چارەنووسی من نابن، بۆ کوێ دەخوزایت، برۆ. کوڕی خوزەیر وتی: چۆن دەتوانم بەجێت بێڵم؟ بەرێکەوت و ئەو دەفتەرەی سووتاند کەناوی هاوەڵانی محەممەدی تیا نووسرابوو. لەگەڵ ریاح کوڕی عوسمان و براکەی عەباس کوڕی موسلیم بەسەختی شەڕی کرد و کوڕی موسلیم کوڕی عوقەبەری موری کوشت. دواتر بەرەو زیندان بەرێکەوت تا

محەممەد کوڕی قەسری لەزینداندا بکوژێت بەڵام محەممەد ئاگادار بوویەوە و دەرگاکانی بەهێز کرد. کوڕی خوزەیر نەیتوانی دەرگای زیندان بکاتەوە، لەبەر ئەمە بۆ لای محەممەد گەڕایەوە و هاوکاری کرد تا ئەو کاتەی کوژرا.

حەمید کوڕی قەحتەبە پێشڕەوی دەستپێکرد و ڕووبەڕووی محەممەد بوویەوە. کاتێك بەرێکەوت و سەیری ئاوڕۆی سەلعی کرد، ئەسپەکەی خۆی کوشت. منداڵەکانی شوجاع بەدوای ئەو، ئەسپەکانی خۆیان کوشت و هەموویان کالآنی شمشێرەکانی خۆیانیان شکاند. محەممەد بەوانی وت: ئێوە پەیمانتان لەگەڵ من بەستوە. من یەك پەنجە لەشوێنەکەی خۆم پاشەکشێ ناکەم تا دەکوژرێم. هەرکەس دەخوازێت، گۆڕەپانی شەڕ بەجێبێڵێت، ئازادە.

شەڕ بەردەوام ڕووی لەدژواری دەکرد. ئەوان، دوو یا سێ جار شەڕکەرانی عیسایان تێکشکاند. یەزید کوڕی معاویە کوڕی عەباس کوڕی جەعفەر وتی: ئەی هاوار لەدایکی، سەرکەوتنێکی گەورە و شکۆدار دەبوو ئەگەر بۆ پاراستنی، شەڕکەری پێویستی لەگەڵدا دەبوو. چەند کەسێك لەشەڕکەرانی عیسا ڕۆشتنە سەر کێوی سەلع و لەوێوە بەرەو مەدینە شۆڕ بوونەوە. ئەسماء کچی حەسەن کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی عوبەیدالله کوڕی عەباس فەرمانیدا ڕووپۆشێکی سپی بۆ بێنن. هێنایان و لەسەر گولدەستەی مزگەوتی پێغەمبەر(د.خ)، هەڵیانواسی. هاوەڵانی محەممەد وتیان: مەدینە دەستی بەسەردا گیرا. هەلآتن. یەزید وتی: هەر دەستەیەك، کێوێکیان هەیە کەپارێزگاریان لێدەکات. کێو وپارێزەری ئێمە، ئەمەیە کەکەس ناتوانێت دەستی بەئێمە بگات. مەبەستی کێوی سەلع بوو.

منداڵەکانی باوکی عەمرۆی غەفاری لەناو منداڵەکانی غەفار، بۆ هاوەڵانی محەممەد ڕێگەیەکیان کردووە کەلێوە تێپەڕین و لەپشت هاوەڵانی محەممەد، هاتنەدەر. محەممەد، بانگی حەمید کوڕی قەحتەبەی کرد: بۆ لای من وەرە، من منداڵەکانی ئیسرائیل کوڕی عەبدوللەم. وەلآمیدایەوە: تۆم ناسییەوە، تۆ گەورەمیت و گەورە نەژادا سوێند بەخوا تا ئەم بێ سەر و پێیانە لەناو تۆدابن، بۆ لای تۆ نایەم. کاتێك لەوان تەواو بووم، لەتۆ نزیك دەکەومەوە.

حەمید بەردەوام پێشنیاری ئەمانی بەکوڕی خوزەیر دەدا و لەمردن ئاگاداری

دەکردەوە. کوڕی خوزەیر بەردەوام پەلاماری شەڕکەرانی دەدا و پیادە، شەڕی دەکرد و گرنگی بەوتەکانی حەمید نەدەدا. پیاوێك لەشەڕکەرانی عیسا شمشێرێکی لەسمتیدا و هەڵیقڵیشت. کوڕی خوزەیر بۆ لای هاوەڵانی گەڕایەوە و شوێنی شمشێرەکەی بەپارچەیەك بەست و بۆ گۆڕەپانی شەڕ گەڕایەوە. پیاوێك شمشێری لەچاویدا کەتیایدا چەقی و لەئەسپەکەی کەوتەخوار. دواتر دەستەیەك هێرشیان کردەسەری و سەریان بڕی. لەبەر فراوانی برینەکانی، جەستەی هاوشێوەی بێژنگ بوو. شەڕکەرێکی وەك ئەو بۆ بووێری نەدەبینرا مەگەر حەمزە. بەردەوام شەڕی دەکرد تا ئەوەی پیاوێك شمشێری لەنەرمەی گوێچکەی راستیدا و کەوتە سەر ئەژنۆ، بەو حاڵەشەوە، بەرگری لەخۆی دەکرد و بەردەوام دەیوت: هاوار لەئێوە! کوڕی پێغەمبەرەکەتان بریندارە و زیانی پێگەیشتوە! کوڕی قەحتەبە، رمێکی لەسەر سینەی چەقاند و ئەوی خستە سەرزەوی و دواتر لەئەسپەکەی هاتەخوار و سەری بڕی و بردی بۆ لای عیسا بەڵام ئەوەندە خوێنی لێهاتبوو کەنەدەناسرایەوە.

دەستەیەك دەڵێن: عیسا سەرکۆنەی کوڕی قەحتەبەی کرد چوونەکە ئەو سەرکردەی سوارەکان بوو. پێی وت: دڵنیام بەهەموو هێزی خۆت شەڕ ناکەیت. وتی: ئایا گومان لەمن دەکەیت؟ سوێند بەخوا ئەگەر چاوم بەمحەممەد بکەوێت، باڵ دەگرم و شمشێر بارانی دەکەم. دەڵێت: لای محەممەد تێپەڕی و بینی کوژراوە بەڵام شمشێرێکی لێدا بۆ ئەوەی سوێندەکەی بەدیهێنابێت.

دەستەیەك دەڵێن: لەو کاتەی سەرقاڵی شەڕ کردن بوو، تیرێکیان بۆهاویشت کەلەجەستەی چەقی. رووی کردە دیوارێك و پشتی پێبەست. خەڵکان و شەڕکەران لەدەوری کۆبوونەوە وپارێزگاریان لێدەکرد. کاتێك بینی، باڵندەی مەرگ بەدەوری سەریدا دەسووڕێتەوە، شمشێری دەرهێنا و لەبەردێکیدا و شکاندی. هەمان شمشێر بوو کە لەعەلی کوڕی ئەبی تالب بۆی مابوویەوە. دەستەیەك دەڵێن: بەوشێوە نەبوو، بەڵکو شمشێرەکەی بەیەکێك لەبازرگانەکان هاورێیدا کەچوارسەد دیناری قەرزار بوو. پێی وت: ئەم شمشێرە بگرە چوونکە سوێند بەخوا ئەگەر هەرکام لەمناڵەکانی عەلی کوڕی ئەبی تالب ببینی و شمشێرەکەی نیشان بدەیت، قەرزەکەی تۆ دەداتەوە. شمشێرەکە لەدەستی ئەو پیاوەدا مایەوە تا ئەو کاتەی جەعفەر کوڕی سلێمان فەرمانداری مەدینەی گرتەدەست و

لەشمشێرەکە ئاگادار بوویەوە. شمشێرەکەی لەپیاوەکە وەرگرت و چوارسەد دینارەکەی بۆ گەڕاندەوە. شمشێرەکە لای ئەو مایەوە تا ئەوکاتەی مەهدی لێیوەرگرت و دوای ئەو بەهادی گەیشت کەکێشای بەبەردێکدا و شکاندی. دەستەیەك دەڵێن: بەوشێوە نەبوو بەڵکو تا رۆژگاری هارون ئەلرەشید مایەوە. هارون بەردەوام شمشێرەکەی لەکەمەر بەست کەهەژدە دیانەی هەبوو.

کاتێك سەری محەممەدیان بۆ عیسا برد، بەهاوەڵانی خۆی وت: سەبارەت بەو چی دەڵێن؟ ئەوان، زمانیان بۆ سەرکۆنە کردنی کردەوە. یەکێك لەوان وتی: درۆتان کرد. لەبەر ئەوە شەڕمان لەگەڵ نەکرد، بەڵکو لەبەر ئەوە شەڕمان لەگەڵ کرد چوونکە نافەرمانی فەرمانی سەروەری باوەڕدارانی کرد و یەکیەتی خەڵکانی لەناوبرد. ئەو پیاوێك بوو بەزۆری رۆژووی دەگرت و شەوەکانی بەنوێژ و پاڕانەوە بەسەر دەبرد. خەڵکان بێدەنگ بوون و قوڕوقەپیان لێکرد. عیسا، سەری محەممەدی بە محەممەد کوڕی ئەبی کەرام کوڕی عەبدوڵڵا کوڕی عەلی کوڕی عەبدوڵڵا کوڕی جەعفەر کوڕی ئەبی تالب بۆ مەنسور نارد و هەواڵی سەرکەوتنی بەقاسم کوڕی زەید کوڕی حەسەن کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالب، بۆ دەرباری مەنسور، ڕەوانە کرد. مەنسور فەرمانیدا و سەری ئەویان کرد بەڕمەوە و لەکۆڵان و گەڕەکەکانی کوفەدا، گەڕاندیان. دواتر بۆ کەنارەکانی ئیمپراتۆری عەرەبەکانی نارد و ژەهری سەرکوت کردنی خۆی بەوان نیشاندا. کاتێك مەنسور سەری براوی منداڵەکانی شوجاعی بینی، وتی: بەمشێوەیە دەبێت خەڵکان کوشتار و سزا بدرێن. من بەدوای محەممەددا دەگەڕام و ئەوان، پشتیوانیان لێکرد. شان بەشانی ئەو شەڕیان کرد تا ئەوەی هەموویان کوژران.

محەممەد و هاوەڵانی رۆژی دووشەممە لەکاتی نوێژی ئێواری، چواردە رۆژی یەکەمی مانگی رەمەزان/ ٦ دێسامبەری ٧٦٢ زایینی، کوژران. پێشتر مەنسوریان ئاگادار کردبوویەوە کەفەرماندەی سوپاکەی ئەو، عیسا، شکستی خواردوە. وتبووی: هەرگیز، ئەی ئەو کاتانە چییان بەسەر دێت کەمنداڵەکانی ئێمە دەچنە سەر تەختی وتاردان و گەمە بەچارەنووس دەکەن و ژنە جوان روخسارەکان دەکەنە راوێژکار و هاودەمی خۆیان. من هێشتا ئەو پێگەیەم بەدەست نەهێناوە. دواتر ئاگاداریان کردەوە کەمحەممەد هەڵاتوە. لەم کاتەدا وتی: بەڵێ، بەوشێوە نییە، ئێمە لەو بنەماڵەین کەهەڵاتن دەکەینە پیشە. باشتر بوو

سەری براوی ئەویان بەدیاری دەهێنا بۆمان.

کاتێك سەری محەممەدیان بردە لای مەنسور، حەسەن کوڕی زەید کوڕی حەسەن، لای ئەو بوو. کاتێك سەری محەممەدی بینی، ئەو دیمەنەی بەلاوە ناخۆش و گران بوو بەڵام لەترسی مەنسور هیچی نەوت: بەهاوەڵەکەی مەنسوری وت: خۆیەتی؟ وتی: ئەو جەرگی ئەوانە. دووبارە وتی: من حەزم دەکرد مەنسور فەرمانڕەوایەتی بکات و بەردەوام ئارەزوم دەکرد، محەممەد نافەرمانی نەکردبێت. ئەگەر جیاواز لەمە بێت، هاوسەرەکەم تەڵاقی کەوتبێت. گیانی ئەو لای ئێمە، بەرێزتر لەم گیانەیە. یەکێك لەکۆیلەکانی تفی تێکرد. مەنسور فەرمانیدا لەتاوانی ئەم وتارەی، لووتی بشکێنن.

کاتێك هەواڵی کوژرانی محەممەد لەبەسرە، بەئیبراهیمی برای گەیشت، رۆژی جەژنی رەمەزان بوو. ئیبراهیم، هاتەدەر و لەگەڵ خەڵکان نوێژی خوێند. رۆشتە سەر تەختی وتاردان و شین و رۆڕۆی دەستپێکرد. ئەم هۆنراوەی یەکێك لەشاعیرەکانی هێنایە سەرزمان:

ابا المنازل یا خیر الفوارس من   یفجج بمثلك فی الدنیا فقد فجعا

الله یعلم انی لوخشیهم   و أوجس القلب من خوف لهم فزعا

لم یقتلوه و لم اسلم اخی ابدا   حتی نموت جمیعا او نعیش معا

یانی: ئەی باوکی بنەماڵە رێزدارەکان، ئەی باشترین پیاوی سوارکارەکان، هەرکەس لەم جیهانە لەمەرگی تۆ داغدار بێت، شیاوی ئەوەیە، داغدار بێت. خواوەند دەزانێت کەئەگەر من لەوان دەترسام، و ئەگەر دڵم لەترسی ئەوان لێوانلێو دەبوو، ئەوان، هەرگیز ئەویان نەدەکوشت و من براکەم تەسلیمی ئەوان نەدەکرد و بەتەنیا جێم نەدەهێشت تا ئەوەی هەموومان پێکەوە باوەشمان بۆ مەرگ دەکردەوە یا سەرفرازانە، رێگەی ژیانمان دەگرتەبەر.

کاتێك محەممەد کوژرا، عیسا ئاڵاکانی رەوانە کرد تا لەشوێنە جیاجیاکانی مەدینە، هەڵیان بکەن. جاڕچییەك جاڕیدا: هەرکەس پەنا بۆ ژێر ئاڵایەك ببات، ئەمانی پێدەبەخشرێت. هاوەڵانی محەممەدی گرت و ئەواتی لەسەر تەپۆڵکەی ماڵئاوایی تا ماڵی عومەر کوڕی عەبدولعەزیز لەدوو رەدە، لەسێدارەدا. کوڕی خوفەیری کردە پاسەوانی سێدارەکان تا پارێزگاریان لێبکات. کەسانێك دەرکەوتن کەجەستەی ئەویان شەوانە بەخاك

سپارد. کەسانی دیکەیان تا سێ ڕۆژی دواتر هێشتەوە و دواتر لەگۆڕستانی کەلیمییەکان، بەخاکیان سپاردن. دواتر ئەوانیان فرێدایە ناو چاڵێك لەبۆنی زەبابی. زەینەب کچی عەبدوڵڵە و خوشکی محەممەد و کچی فاتیمە، کەسی بۆ لای عیسا نارد و پەیامیدا: ئێوە ئەوتان کوشت و تۆڵەی خۆتان سەندەوە. باشترە مۆڵەتمان پێبدەن تا بەخاکی بسپێرین؟ عیسا فەرمانی بەو خاتوونەدا تا لەبەقیع بەخاکی بسپێرێت. مەنسور فەرمانیدا ڕێگەی هاوەردەکردنی کەل و پەل و پێویستییەکانیان لەدەریاوە بۆ مەدینە گر. کاتێك مەهدی هاتەسەر کار، فەرمانی کردنەوەی ڕێگاکانیدا.

ئەو کەسانەی لەگەڵ محەممەد کوژران

لەناو منداڵەکانی هاشم و ئەو کەسانەی هاوڕێیەتی محەممەدیان دەکرد، دتوانین ئاماژە بەناوی ئەم کەسانە بدەین: براکەی موسا کوڕی عەبدوڵڵە و عەلی و حسەین دوو کوڕەکەی زەید کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالب، کاتێك مەنسور بیستی دوو کوڕەکەی زەید هاوکاری محەممەدیان کردووە، وتی: کاری ئەم دووانە سەرنج ڕاکێشە! دژی من شۆڕشیان کرد لەکاتێدا من بکوژەکەی باوکیانم کوشت، بەهەمان شێوە لەسێدارەمدا کە باوکی ئەوانی لەسێدارەدا بوو، بەهەمان شێوە سووتاندم کەباوکی ئەوانی سوتاندبوو، حەمزە کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی محەممەد کوڕی حسەین، عەلی و زەید کوڕەکانی ساڵح کوڕەکانی معاویە کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی جەعفەر کوڕی ئەبی تالب، قاسم کوڕی ئیسحاق کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی جەعفەر، مورجی عەلی کوڕی جەعفەر کوڕی ئیسحاق کوڕی عەلی کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی جەعفەر کەباوکی هاوڕێیەتی مەنسوری دەکرد. لەکەسانیتر جگە لەهاشمییەکان: محەممەد کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی عەمرۆ کوڕی سەعید کوڕی عەباس، محەممەد کوڕی عەجەلان، عەبدوڵڵە کوڕی عومەر کوڕی حەفس کوڕی عاسم کەگرفتار بوو و ئەویان بردە لای مەنسور. مەنسور پرسیاری لێکرد: تۆ بوویت کەدژی من ئاڵای شۆڕشت بەرز کردەوە؟ وتی: یا دەبووا لەگەڵ تۆ شەڕ بکەم یا بەوەی پێغەمبەر هێنابووی، ناباوەڕ دەبووم، ئەبووبەکر کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی محەممەد کوڕی ئەبی سەبرە، عەبد واحید کوڕی ئەبی عەون موالی ئەزد، عەبدوڵڵە کوڕی جەعفەر کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی میسوەر کوڕی مەخریمە، عەبدولعەزیز کوڕی محەممەدی دەراوەردی، عەبدحەمید کوڕی جەعفەر، عەبدوڵڵە کوڕی عەتا کوڕی یەعقووب موالی منداڵەکانی سیباع، ئیسحتق، ڕەبیعە، جەعفەر، عەبدوڵڵە، عەتا، یەعقوب، عوسمان،

عەبدولعەزیز هەموویان کوڕی عەبدوالله کوڕی عەتا بوون، عیسا کوڕی خوزەیر، عوسمان کوڕی خوزەیر، عوسمان کوڕی محەممەد کوڕی خالید کوڕی زوبەیر کەبەدوای کوژرانی محەممەد هەلآت و ڕووی کردە بەسرە. بەلآم ئەویان گرت و بردیان بۆ لای مەنسور و وتی: ها، ئەی عوسمان، تۆ هاوڕێ لەگەڵ محەممەد دژی سوپاکەی من شەڕت کرد؟ من و تۆ لەمەککە پەیمانمان بەست، من ڕێزم لەپەیمانەکەی خۆم گرت بەلآم تۆ نا! ئەی زادەی ژنی بۆگەن. وتی: ئەمە تایبەمەندی ئەو کەسەیە کەلەکەنیزەکان لەدایك بووە و کەنیزەکان پەروەردەیان کردووە (تۆیت). فەرمانی کوشتنی ئەوی دەرکرد، محەممەد کوڕی عەبدولعەزیز کوڕی عوبەیدالله کوڕی عەبدوالله کوڕی عومەر کوڕی خەتاب کەبەدیلی گیرا و مەنسور ئازادی کرد، عەبدولعەزیز کوڕی ئیبراهیم کوڕی عەبدوالله کوڕی موتیع، عەلی کوڕی عەبد موتەلیب کوڕی عەبدوالله کوڕی جونتۆب، ئیبراهیم کوڕی جەعفەر کوڕی موسعەب کوڕی زوبەیر، هوشام عومارە کوڕی وەلید کوڕی عودەی کوڕی خیار، عەبدوالله کوڕی یەزید کوڕی هورموز و ..... لەگەڵ ئەو کەسانەی ئاماژەمان پێدان.

تایبەتمەندییەکانی محەممەد و گێڕانەوەکان سەبارەت بەمەرگی ئەو

محەممەد، ئەسمەر و لەئەسمەریدا، ڕەش بەرچاو دەکەوت بەشێوەیەك مەنسور، بەپیاوە ڕەشەکە، ناوی دەبرد. پیاوێك بوو قەڵەو و گۆشتن و باڵابەرز. بوێر و نەترس. نوێژی زۆری دەخوێند و زۆربەی ڕۆژەکان بەڕۆژوو بوو. جارێك ڕۆشتە سەرتەختی وتاردان و وتارێکی پێشکەش کرد. کەمێك بەڵغەم لەقوڕگیدا کۆبوویەوە. کۆکی و بەڵغەمەکەی نەما. گەڕایەوە بۆ ماڵ. سەیری دەورەبەری خۆی دەکرد تا بەڵغەمەکەی ڕۆبکات. هیچ شوێنێکی دەستنەکەوت. سەری بۆ تاقی مزگەوتەکە بەرز کردەوە و بەشێوەیەك بەڵغەمەکەی هەڵدا کە بەتاقی سەقفەکەوە، چەسپا.

سەبارەت بەو لەجەعفەری سادق پرسیاریان کرد کە: چارەنوسی ئەو چییە و بەگوێ، کۆتایی دێت. وتی: ئاژاوەیەك دەردەکەوێت تیایدا و محەممەد و براکەی دەکوژرێن، دایکی لەعێراق دەبێت و سمی ئەسپەکانیان لەناو ئاو.

کاتێك محەممەد کوژرا، عیسا هەموو سامانەکانی محەممەد و سامانەکانی جەعفەری سادقی گرت. جەعفەر ڕۆشتە لای مەنسور و چاوی پێیکەوت و وتی: زەوی و دەشەش دانگی من لەباوکی زیاد وەربگرەرەوە و بۆمی بگەڕێنەوە. مەنسور وتی: بەمشێوەیە قسە لەگەڵ من

دەکەیت؟ سوێند بەخوا بێ چەند و چوون دەتکوژم. جەعفەری سادق وتی: لەتورە بووندا پەلە مەکە، تەمەنی من شەست و سێ ساڵ و باوکم و باوەگەورێیم (عەلی کوڕی ئەبی تالب) لەم شارەدا مردوون. بەڵێن دەدەم تا ئەو کاتەی زیندووم بەهیچ شێوەیەك نەبمە هۆی ڕەنجاندنی تۆ و زبان لەو کەسەیش نەدەم دوای تۆ دێتە سەرکار. مەنسور بەزەیی پیایدا هاتەوە بەلاّم سامانەکەی بۆ نەگەڕاندەوە. دوای ئەو، مەهدی، سامانەکانی ئەو بنەماڵەی بۆ گەڕاندنەوە.

جارێکیان محەممەد بەعەبدوالله کوڕی عامری ئەسلەمی وت: هەورێك دێت و سێبەرمان بۆ دروست دەکات. ئەگەر بباریێت، سەرکەوتن بەدەست دێنین و ئەگەر بڕوات و باران بەسەر ئەواندا ببارێنێت، خوێنی من لای بەردەکان، لەسەر زەوی بەرزاوی دەبینیت. دەڵێت: سوێند بەخوا زۆری نەخایاند هەورێك هات و سێبەری بۆ دروست کردین بەلاّم باران نەباری و لەئێمە تێپەڕی کرد و بارانی بەسەر عیسا و سوپاکەیدا باراند.

کوژرانی ئەو لەڕۆژی دووشەممە چواردەی ڕەمەزانی ساڵی ١٤٥/ ٦ دێسامبەری ٧٦٢ زایینی، ڕوویدا.

ئەویان بە سۆشیانس و گیان پاك، ناودەبرد. لەناو ئەو هۆنراوانەی بۆ مەرگی ئەو هۆنراونەتەوە، یەکیان هۆنراوەکەی عەبدوالله کوڕی موسعەب کوڕی سابتە:

یا صاحبی دعا الملامة و اعلما	ان لست فی هذا بالوم منکما
وقفا بقبر للنبی فسلما	لا باس ان تقفا به و تسلما
قبر تسلم خیر اهل زمانه	حسبا و طیب سجیة و تکرما
رجل نفی بالعدل جور بلادنا	و عفا عظیمات الامور و انعما
لم یجتنب قسد السبیل و لم یجر	عنه و لم یفتح بفاحشة فما
لو اعظلم الحدثان شیئا قبله	بعد النبی لکنت المعظما
او کان امتع بالسلامة قبله	احدا لکان قصاره ان یسلما
ضحوا بابراهیم خیر ضحیة	فتصرمت ایامه فتصرما
بطلا یخوض بنفسه عمراته	لا طائشا رعشا و لا مستسلما
حتی مضت فیه السیوف و ربما	کانت حتوفهم السیوف و ربما
اضحی بنو حسن ابیح حریمهم	فینا و اصبح نهبهم متقسما
و نساوهم فی دورهن نوائح	سجع الحمام اذالحمام ترنما

يتوصلون بقتله و يرونه	شرفا لهم عند الامام و مغنما
و اللة لو شهد النبى محمد	صلى الاله على النبى و سلما
اشراع امته الاسنة لابنه	حتى تقطر من ظباتهم دما
حقا لا يقن انهم قد ضيعوا	تلك القرابة و استحلوا المحرما

یانی: هاورێیانی من سەرکۆنە مەکەن و بزانن لەم کارەدا لەئێوە زیاتر شیاوی سەرکۆنە کردن نیم. لەسەر ئارامگای پێغەمبەر(د.خ) بووەستن و سلاّو و دروودی بۆ بنێرن. کەواتە، رەخنە مەگرن ئەگەر لای گیانبازێك لەرێگەی رزگاری خەڵکان، کەمێك بمێننەوە و سلاّو بۆ خەوتووی ناو گۆڕەکە، بنێرن. ئارامگایەکە کە لەروانگەی نەژاد و پاك سرشتی و رێزداری، باشترین کەسانی رۆژگاری پشت سەرناوە. پیاوێکە لەرێگەی شەڕ بۆ دادپەروەری، ستەمی لەشارەکانی ئێمە دوور کردەوە و کارە گەورەکانی بەسووك لەقەڵەمدا و چاکەکاری لەئەندازە گوزەراند. لەرێگەی راست، گومرا نەبوو و هیچ کات بۆ وتاری ناشیرین. زمانی نەکردووە. ئەگەر پێشهاتە گرانەکانیان، پێش ئەو، دوای پێغەمبەر(د.خ)، بەکارێکی گەورە و مەترسیدار لەقەڵەم دەدا، ئەو بوو و تۆ بوویت ئەی رێزدار کە بەرێزدار هەژمار دەکرایت. یا ئەگەر کەسێك پێش ئەو لەتەندروستییەکی هەمیشەییدا دەمایەوە، هەرە گرنگەکەی ئەوە بوو کەرۆژگاری تەمری بەسەر دەبرد. بۆ ئیبراهیم باشترین قوربانییان هێنا و لەبەر ئەمە، رۆژگاری ئەو تێپەڕی و چاوی لەم جیهانە بەست. پاڵەوانێك کە لەناو گێژاوەکانی مەرگ، بە بەهێزی مەلە دەکات، نەسەرگەردان دەبێت، نەدەلەرزێت، نەمەرگ، گرنگی دەبێت، نەخۆی تەسلیم بەدوژمن دەکات، تا ئەوەی شمشێرەکان جەستەیان شەقار شەقار کرد و ڕمەکان، زرێکەیان لەت لەت کرد. شەرکەرانی گۆڕەپان بینیان کەپاڵەوانەکان بەوشێوەیە گیان دەبەخشن. منداڵەکانی حەسەن لەکاتی گیان بەخشین بۆ رزگاری خەڵکان، تا ئەو پێگەیە بەرز بوونەوە کەرێزی ئەوانیان نەگرت و سامانی ئەوان، بەدەستی تالاّنچییەکان، تالاّن کرا. خاتوونەکانیان لەناو ماڵەکاندا شین و رۆڕۆیان دەستپێکرد و روخساری وەك گوڵی خۆیان بەفرمێسك تەڕ کرد و لەم کاتەدا، هاوشێوەی ئەو کۆترانە بوون کەدڵیان بەخۆشەویستی دڵدار بەست. خراپەکاران بەکوشتنی ئەوان، خۆیان لەپێشەوا نزیك دەکردەوە و لای رێبەر، کوشتنی ئەویان بەهۆکاری شانازی کردن دەزانی و ناوی دەسهاتی خۆراییان لێدەنا. سوێند بەخواوەندی خواوەند ئەگەر پێغەمبەر زیندوو دەبوو و دەیبینی کەخەڵکەکەی ڕمە لەسینەی کوڕەکەی دەچەقێنن، بەشێوەیەك لەشوێنی برینەکانی خوێن فیچقە دەکات، بێ

هیچ گومانێك باوەڕی دەکرد کەئەوان پەیوەندی خزمایەتیان پچڕاندوە و نارەوای ئەویان، حەلاڵ کردووە و بۆ و بۆ کوشتنی ئەو، ئەسپەکانیان خۆیان زین کردووە.

کاتێك محەممەد کوژرا، عیسا چەند رۆژێك لەمەدینە مایەوە و بەرەبەیانی رۆژی ١٩ رەمەزان، ١١ دێسامبەری ٧٦٢ زایینی، ئەو شارەی بەجێهێشت تا حەجی عەمرە بەجێ بێنێت. کەسیر کوڕی حوسەینی وەك فەرمانداری مەدینە دەستنیشان کرد کە بۆ ماوەی یەك مانگ لەو پۆستەدا مایەوە و دواتر مەنسور، عەبدوڵلە کوڕی رەبیعی حارسی وەك فەرمانداری رەوانە کرد.

شۆڕشی رەشەکان لەمەدینە

لەم ساڵەدا رەش پێستەکانی مەدینە لەبەرابەر فەرماندارەکە عەبدوڵلە کوڕی رەبیعی حارسی ئالآی شۆڕشیان بەرز کردەو. عەبدوڵلە، لەشارەکە رۆشتەدەر و هەڵات.

هۆکارەکەی ئەوە بوو کەمەنسوور، عەبدوڵلە کوڕی رەبیعی حارسی وەك فەرمانداری مدینە دەستنیشان کرد کەپێنج رۆژ بۆ کۆتایی شەوال/ ١٦ ژانویەی ٧٦٣ زایینی، رۆشتە ناو شارەکە. سوپاکەی ئەو، سەبارەت بەبەهای هەندێ شت کە لەشارەکەدا مامڵەیان دەکرد، لەگەڵ بازرگانانی ئەو شارە، شەڕ و ئاژاوەیان نایەوە. بازرگانەکان سکالآیان بۆ لای کوڕی رەبیع بەرز کردەوە. رەبیع ئەوانی لەخۆی دوور کردەوە و ئیهانەی کردن. تەماحکاری سەربازەکان بۆ کالآی بازرگانەکان زیادی کرد و ئەوان هێرشیان کردە سەر یەکێك لەبازرگانەکان و کالآکانی ئەویان رفاند. بازرگانەکە، داوای هاوکاری لەخەڵك کرد بۆ ئەوەی سامانەکەی بەدەست بێنێتەوە. خەڵکانی مەدینە دووبارە سکالآیان بۆ لای کوڕی رەبیع بەرز کردەوە بەلآم کوڕی رەبیع، گرنگی بەسکالآکەی ئەوان نەدا. دواتر، سەربازێك هات و لەگۆشت فرۆشی لەرۆژی هەینی، گۆشتی کڕی بەلآم بەهاکەی نەدا و پشتی بەشمشێرەکەی بەست. گۆشت فرۆش کێردەکەی لەورگی چەقاند و ئەوی کوشت. گۆشت فرۆشەکان و رەشەکان کۆبوونەوە و هێرشیان کردە سەر سەبازەکان و بەگورز و دار دەستیان بەکوشتاری ئەوان کرد و دواتر بەمەبەستی خوێندنی نوێژی هەینی، ملی رێگەیان گرتەبەر. ئەوان شەیپووریان ژەنی و رەشەکان لەخوارەوە و سەرەوەی شارەکە، دەنگی ئەوانیان بیست و رویان کردە گۆڕەپانی شەڕ و ژمارەیان فراوان بوو. سەرکردەکانیان سێ کەس بوون بەناوەکانی وەسیق و یەعقول و زەمعە. ئەوان، تا ئێوارێ سەرقاڵی کوشتاری سەربازەکان بوون.

بۆ بەیانی، مەبەستی کوشتنی کوڕی ڕەبیعیان کرد. کوڕی ڕەبیع هەڵات و دوو شەو و ڕۆژ، بەراکردن لەشارەکە دوور کەوتەوە تا ئەوەی گەیشتە دارستانێکی خورما و لەوێ، وچانی گرت. ئەو خەڵکە، بەشێك لەخۆرادەمەنییەکانی تایبەت بەمەنسووریان لەگەڵ ڕۆن و خورمای وشك بەتاڵانی برد. هەمانی ئاردیان بەدوو درەم و مەشکەیەك ڕۆنیان بەچوار درەم دەفرۆشت.

سلێمان کوڕی مەلیح لەهەمان ڕۆژ ڕۆشتە لای مەنسور و لەم کارەی خەڵکانی مەدینە ئاگاداری کردەوە.

لەم کاتەدا ئەبووبەکرە کوڕی ئەبی سەبرە لەزینداندا بوو. ئەویان لەگەڵ محەممەد کوڕی عەبدوالله ئەسیر و ئەشکەنجە و زیندانی و بەزنجیر بەستبوویانەوە. کاتێك ڕەشەکان، دەستیان بۆ ئەنجامدانی ئەم کارانە درێژ کرد، ئەو، زنجیر لەدەست و پێ، لەزیندان هاتەدەر و ڕۆشتە مزگەوت و کەسی بەدوای محەممەد کوڕی عیمران و محەممەد کوڕی عەبد عەزر و کەسانی دیکە نارد و ئەوانی لەدەوری خۆی کۆکردەوە و وتی: سوێندتان دەدەم بەخوا بەوردی لێکۆڵینەوە لەسەر ئەم ئاژاوەیە بکەن چوونکە ئەگەر دوای ئاژاوەی پێشوو، شتێکی دیکە لای سەروەری باوەڕداران دروست ببێت، دەبێتە هۆکاری لەناوچوونی شارەکەی ئێوە و هەموان دەبینە کۆیلە. بڕۆنە لای ئەوان و سەبارەت بەگەڕانەوە، گفتوگۆیان لەگەڵ بکەن چوونکە گوێڕایەڵی فەرمانەکانی ئێوەن لەبەر ئەوەی تەنیا توورەیی بوو ئەم ئاژاوەی لێکەوتەوە.

ئەوان، ڕۆشتنە لای کۆیلەکان و قسەیان لەگەڵ کردن و وەڵامیان بیستەوە کە: دەسخۆش بۆ گەورە و سەروەرمان. سوێند بەخوا ئێمە تەنیا لەبەر سزادانی و ئازاری ئێوە، شۆڕشمان دەستپێکرد. هەنووکەی کاروباری ئێمە لەدەستی ئێوەدایە. ئەوان، کۆیلەکانیان بردە ناو مزگەوت و کوڕی ئەبی سەبرە قسەی بۆ کردن و پێشنیاری فەرمانبەری سەروەری باوەڕدارانی پێدان کەگوێیان لەوتەکانی گرت بەڵام ئەو ڕۆژە کەس نوێژی هەینی نەخوێند. کاتێك نوێژی خەوتنان، بانگبێژ، بانگیدا بەڵام کەس وەڵامی نەدایەوە. ئەسبەغ کوڕی سوفیان کوڕی عاسم کوڕی عەبدعەزیز کوڕی مەروان، هەنگاوی بردە پێش. کاتێك بۆ نوێژ خوێندن خۆی ئامادە کرد و ڕیزەکان پەیوەستی یەك بوون، ئاوڕی دایەوە و بەدەنگی بەرز هاواری کرد: من فلان کوڕی فلانم. لەسەر بنەمای گوێڕایەڵی سەروەری باوەڕداران، پێشنوێژی بۆ خەڵکان دەکەم. دوو سێ جار وتەکەی دووبارە کردەوە. دواتر پێشنوێژی بۆ

ئەوان کرد. بۆ بەیانی کوڕی ئەبی سەبرە پێی وتن: دوێنێکە کارێکتان کرد کەلێی ئاگادارن. خواردەمەنی سەرومری باوەڕدارانتان فڕاند و دەستتان بۆ سامانەکەی ئەو درێژ کرد. نابێت هیچ شتێك لەدەستی کەسدا بمێنێتەوە مەگەر ئەوەی بیگەڕێنێتەوە. هەموو شتەکانیان گەڕاندەوە. کوڕی رەبیع دارستانی خورماکەی بەجێهێشت و گەڕایەوە بۆ مەدینە و دەستی وەسیق و یەعقول وکەسانی دیکەی بڕی.

بناغەدانانی شاری بەغداد

لەم ساڵەدا مەنسور، بناغەی شاری بەغدادی داڕشت.

چۆنیەتیەکەی ئەوەی کەئەو، بناغەی شاری هاشمییەی لەنزیك کوفە دارشتبوو. کاتێك راوەندییەکان لەوێ، ئاڵای شۆڕشیان بەرز کردەوە، لەخەڵکەکەی ڕەنجا و دراوسێیەتی خەڵکانی کوفە بەناپەسەند و ناخۆش لەقەڵەمدا چوونکە لەگیانی خۆی دڵنیا نەبوو لەبەر ئەوەی دڵی هەموو سەربازەکانی ئەویان گۆڕیبوو. بەتەنیا هاتەدەر و بەدوای شوێنێکی سەرسەوز و ئاوەداندا گەڕا تا خۆی وسوپاکەی لەوێ نیشتەجێ ببن. بەرەو جەرجەرایا سەرەوخوار بوویەوە. دواتر بەرەو موسڵ و کوێستانەکان ملی رێگەی گرتەبەر تا ماڵێك بۆ خۆی دروست بکات. یەکێك لەشەرکەرەکانی لەتاو ئازاری چاو، لەمەداین مایەوە. پزیشکە تیمارکەرەکەی پرسیاری ڕۆشتنی مەنسوری لێکرد. ئاگاداری کردەوە. پزیشك پێی وت: ئێمە لەنووسراوەکانی خۆماندا بینیوومانە کەپیاوێك بەو ناونیشانە (سواڵکەر) شارێك بەناوی زەورا لەنێوان دیجلە و فوراتدا دروست دەکات. کاتێك بناغەی شارەکەی دەستپێبکات، تێکشکان لەحیجازەوە بەسەر ئەودا دەبارێت و رێگەی دروست کردنی شارەکەی لێدەگرێت. ئەو، چارەسەری ئەو گرفتە دەکات و دووبارە سەرقاڵی کارەکەی دەبێتەوە. دواتر گرفتاری و کێشەیەکی گەورەتر لەبەسرە روودەدات بەڵام زۆری پێناچێت چارەسەری ئەو گرفت و کێشەیش دەکات و سەرلەنوێ کاری دروست کردنی شارەکە دەستپێدەکاتەوە و کۆتایی پێدێنێت و تەمەنی درێژ و پاشایەتی لەناو بنەماڵەکەیدا دەمێنێتەوە.

ئەو سەربازە، بۆ ناو لەشکرگەکەی مەنسور گەڕایەوە. مەنسور لەدەوروبەرەکانی کوێستان بوو. سوێند بەخوا من لەمناڵییەوە بەرمزیل ناوبراوم بەڵام ئەم تایبەتمەندییە چیتر لەمندا بوونی نییە. بەرێکەوت تا لەخانەقایەك لەبەرابەر کۆشکی داهاتووی ئەو (جاویدان) دابەزی وئەم کەسانەی بانگ کرد: خاوەنی خانەقاکە، دیندارەکان، ئاشەوانەکەی

ئەو ناوچە، فەرمانداری بەغداد، خاوەنی موخەرەم، خاوەنی بێستا و گەنجە گرانباییە کۆنەکان. سەبارەت بەشوێن و جێگەی ژیانی ئەوان یەك یەك پرسیاری لێکرد کەگەرمی و ساردی و باران و زۆلکاو و مارو مێروو و دەعباکانی چەندە و چۆنە. هەموویان، لەوەی دەیانزانی، ئاگاداریان کردەوە. ئەوان، فەرمانداری بەغدادیان هەڵبژارد. ئەویان بانگ کرد تا راوێژی لەگەڵ بکات.

پیاو وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، سەبارەت بەم شتانە پرسیار لەمن دەکەیت بۆ ئەوەی بزانیت کامیان هەڵبژێریت و کامیان پشتگوێ بخەیت. بۆچوونم ئەوەیە لەچوار گەڕەك دابەزیت. لەرۆژئاوا دوو گەڕەك بەناوەکانی قەترەبوول و بادوریا و لەرۆژهەلآت دوو گەڕەك بەناوەکانی رووباری بۆق و کلوازی. شوێنی مانەوەی تۆ لەنێوان دارخورماکاندا بێت و لەنزیك ئاوەکە. ئەگەر گەڕەکێك گیرۆدە وشکەساڵی بیت و دروست کردنەکەی دواکەوێت، لەگەڕەکەکەی دیکە بیناکان لەبەردەستی تۆدایە. تۆ، ئەی سەروەری باوەڕداران لەفورات دەبیت کەخواردەمەنی و کەل و پەلی پێویست لەشام و رۆژئاوا و رەقە، لەگەڵ کاروانییەکانی میسر، دەگەنە لای تۆ و لەچین و هیند، بەسرە، واست، دیاربەکر، موسڵ، رۆم و لەرێگەی دیجلەوە نیازەکانی تۆ دابین دەکەن. هەروەها لەئەرمەنستان و شوێنەکانی پەیوەستی تا زاب، خواردەمەنی بۆ تۆ کۆدەبێتەوە. تۆ لەناو رووبارەکاندایت بەشێوەیەك دوژمنان تەنیا بەهەڵبەستنی پرد، دتوانن دەستیان بەتۆ بگات. کاتێك پردەکە بروخێنیت، چیتر دەستیان بەتۆ ناگات. بزانە کەفورات و سەرات و دیجلە، سەنگەر و خەندەکەکانی ئەم شارەن و تۆ لەنێوان بەسرە، کوفە، واست، موسڵ و سواد رۆژگار بەسەر دەبەیت و لەوشکی و کێو و دەریاوە نزیك دەبیت. لەم کاتەدا بوو مەنسور بڕیاری مانەوە لەو شوێنەی دەرکرد.

دەستەیەك دەڵێن: کاتێك مەنسور مەبەستی دروست کردنی شاری بەغدادی کرد، خواپەرستێك لەمەسیحییەکانی بینی و بانگی کرد. پیاوەکە وەلآمی دایەوە. وتی: ئایا لەنووسراوەکانی خۆتان سەبارەت بەدروست کردنی شارێك لەم ناوچەیە، هیچت بینیوە؟ وتی: بەڵێ، پیاوێکی رەزیل دروستی دەکات. مەنسور وتی: بەڵێ، لەمناڵی بەو شێوەیە بانگیان دەکردم. خواپەرست وتی: تۆ خاوەنی ئەو شارەیت.

مەنسور لەساڵی ١٤٥ کۆچی/ ٧٦٢ زایینی، دروست کردنی شارەکەی دەستپێکرد و نامەی بۆ شام و کوێستان و کوفە و واست و بەسرە نووسی تا وەستا و کرێکارەکان رەوانە بکەن. هەروەها دەستەیەك لەدیندارەکان و دادوەران و زاناکانی هەڵبژارد و فەرمانی پێدان

خەڵکانێکی بەهێز و ئەندازیار لەو کەسانەی حەجاج کوڕی ئەرتات و باوکی حەنیفە بەمەبەستی ئەم کارە کۆیان کردبوویەوە، کۆبکەنەوە. فەرمانیدا نەخشەی شارەکە بکێشن و خەندەکی ماڵەکان و خشتی کاڵ دروست و سووری بکەنەوە و کاروبارەکان ڕێکبخەن. یەکەم کاری ئەوە بوو خۆڵەمیشی بەسەر هێڵەکانی نەخشەکەدا کێشا و دواتر بەناو بازار و شەقامەکان و ڕێگەکانی ناوشار و گەرماوەکان و هەموو ئەو شوێنانەی بەخۆڵەمێش دەستنیشان کرابوو، گەڕا و پیاسەی کرد. دواتر فەرمانیدا پەمۆ بکەنە سەر خۆڵەمێشەکە و ئاگری تێبەربدەن. ئاگر بڵێسەی سەند و مەنسور هەموو شتێکی بەئاشکرا و ڕوونی بینی و پەسەندی کرد. فەرمانیدا خەندەکەکان بەپێی نەخشەکە کێشراوەکە هەڵبکەنن. چوار سەرکرێکاری بۆ دانا، هەر سەر کرێکارێك بۆ گەڕەکێك، فەرمانی بەباوکی حەنیفەدا ژمارەی خشتی کاڵ و سوورەوە بوو رابگرێت. پێشتر ئەم فەرمانەی بەباوکی حەنیفەدا بوو بەڵام پشتگوێی خست. باوکی حەنیفە بەسەرژمێری خشت و هەموو ئەو کەرەستانەی بۆ دروست کردنی شارەکە تەرخان دەکران، ڕازی بوو. یەکەم کەس بوو ئەم کارەی کرد.

مەنسور، پانای بناغەی دیوارەکەی بەپەنجا گەز و بەرزییەکەی بەبیست گەز، دیاریکرد. بۆ بیناکان لەدار و قامیش کەڵکی وەرگرت و خۆی، یەکەم خشتی دانا و وتی: بەناوی پەروەردگاری و سپاسی پەروەردگار. زەوی هی خوایە، بەهەرکەسی بووێت، دەبەخشێت و ئەنجامی کار، بۆ خواپەرستانە. بەپیرۆزی ناوی خواوەند، دروستکردنی شارەکە دەستپێبکەن.

کاتێك بەرزی دیوارەکە بەئەندازەی بەرزی باڵای پیاوێك بەرز بوویەوە، هەواڵی ڕۆژی کۆتایی محەممەد کوڕی عەبدوالله گەیشت. لەم کاتەدا، کاری دروست کردنی شارەکەی پەکی کەوت و مەنسور لەکوفە مایەوە تا ئەو کاتەی لەشەڕی محەممەد و ئیبراهیمی برای ڕزگاری بوو. دواتر بۆ بەغداد گەڕایەوە و کۆتایی بەکارەکەی هێنا و لەزەوییە بەربڵاوەکانی ئەو شارەی بەهاوڕێ و کەسە نزیکەکانی بەخشی.

مەنسور، هەموو پێداویستییەکانی دروست کردنی شارەکەی لەدار و ئیرگە و شتەکانی دیکە، کۆکردەوە. هەرکاتێك بەمەبەستی ئەنجامدانی کارێك دەگەڕایەوە بۆ کوفە، کۆیلەکەی خۆی، ئەسلەمی وەك جێگری خۆی دادەنا تا چەوتییەکان ڕاست و کارەکان بەباشترین شێوە ڕاپەڕێنێت. هەواڵی پێگەیشت کەئیبراهیم، سوپاکەی مەنسوری شکستداوە، لەبەر ئەمە، هەمووی ئەوەی مەنسور بەدەستی ئەوی سپاردبوو، خستیە ناو ئاگر. مەنسوریان لەم کارەی ئەسلەم ئاگادار کردەوە کەنامەی بۆ نووسی و سەرکۆنەی کرد. ئەسلەم وەڵامیدایە کە: ترسام

ئیبراهیم سەرکەوتن بەدەست بێنیت و دەستیان بەسەردا بگرێت. مەنسور، هیچی پێنەوت.

بەخواستی خواوەند چۆنیەتی دروستی کردنی شارەکە، لەساڵی ١٤٦/ ٧٦٣ زایینی باس دەکەین.

دەرکەوتنی ئیبراهیم کوڕی عەبدوڵلە کوڕی حەسەن، برای محەممەد

لەم ساڵەدا، ئیبراهیم کوڕی عەبدوڵلە کوڕی حەسەن کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالب، برای محەممەد، دەرکەوت. پێش ئەوەی شۆڕش دەستپێبکات، بەدوایدا دەگەڕان. کەنیزەکەی ئەو دەڵێت بۆ ماوەی پێنج ساڵ نەیتوانی لەهیچ سەرزەمینێك ئارام بگرێت: ڕۆژێك لەپارس، ڕۆژێك لەکرمان، ڕۆژێك لەکوێستان، سەردەمێك لەحیجاز، کاتێك لەیەمەن و ماوەیەك لەشام. دواتر هاتە موسڵ و مەنسور بەدوای ئەو، گەشتە شارەکە. ئیبراهیم وتی: بەڕادەیەك لەهەلاَتن و شوێنکەوتنی ئەوان بێزار بووم کەلەموسڵ لەسەر سفرەکەی مەنسور دانیشتم. دواتر هاتمەدەر و بینیم چیتر شوێنم ناکەون.

لەم کاتەدا، دەستەیەك لەشەڕکەران، شوێنکەوتەی بنەماڵەی پێغەمبەر(د.خ) بوون. نامەیان بۆ نووسی و داوایان لێکرد بڕواتە لای ئەوان تا دژی مەنسور ئالاَی شۆڕش بەرز بکەنەوە. ئەو، ڕۆشتە لەشکرگەکەی ئەبووجەعفەر. مەنسور لەبەغداد بوو و نەخشەی شارەکەی دەکێشا. ئاوێنەیەکی بوو کەکاتێك سەیری دەکرد دۆستی لەدوژمن جیا دەکردەوە. جارێکیان سەیری ئاوێنەکەی کرد و وتی: ئەی موسەییب، ئیبراهیمم لەناو سوپاکەی خۆمدا بینی. لەسەراسەری زەوی هیچ کەس بەئەندازەی ئەو دوژمنی من نییە. بزانە کێیە.

مەنسور فەرمانی دروست کردنی پردی کۆنەی سەراتی دا. ئیبراهیم لەگەڵ خەڵکان هاتەدەر و سەیری دەکرد. لێرەدا، مەنسور ئەوی بینی. ئیبراهیم خۆی لەناو خەڵکدا شاردەوە. پەنای بۆ قامییا برد. ئەو، ئیبراهیمی لەسەرەوەی ماڵەکەی خۆی شاردەوە. مەنسور بەهەموو هێزییەوە بەدواییدا دەگەڕا و لەهەموو شوێنێکدا پیاوەکانی خۆی بۆ دۆزینەوەی ئەو ڕاسپارد. سوفیان کوڕی حەییانی قومی پێی وت: دەبینی چ بەلاَیەکمان بەسەردا هاتووە، بەناچاری دەبێت ڕووبەڕووی بەلاَکان ببینەوە. وتی: تۆ هەموو دەسەلاَتێکت پێبەخشراوە. سوفیان ڕۆشتە لای ڕەبیع و داوای مۆڵەتی کرد تا سەردانی مەنسور بکات. ئەو، سوفیانی بردە لای مەنسور. کاتێك ئەوی بینی، زمانی بۆ سەرکۆنە کردنی ئەو کردەوە. سوفیان وتی: ئەی سەرورەی باوەڕداران، شیاوم بۆ جوێن ونیهانە کردنی تۆ، تەنیا بۆ داوای بەخشین

هاتوومەتە بارەگای تۆ و ئەوەی بخوازیت، لەگەڵ خۆم هێناومە. دەرۆم و ئیبراهیم کوڕی عەبدوالله لەگەڵ خۆم دەهێنم. ئەوانم تاقیکردۆتەوە و هیچ چاکەیەکم لەوان نەبینیوە. مۆڵەتێکم بۆ بنووسە و کۆیلەیەك لەگەڵ مندا بنێرە و مۆڵەتیش بۆ ئەو بنووسە و لەگەڵ سوپایەك، ڕەوانەمان بکە. مەنسور مۆڵەتی بۆ نووسی و سوپایەکی خستە بەردەست، وتی: ئەوە هەزار دینار، لەکاتی پێویست کەڵکی لێوەربگرە. وتی: پێویستم بەهەزار دینار نییە. سێسەد دیناری هەڵگرت و لەگەڵ سوپاکەی، ملی ڕێگەی گرتەبەر. ڕۆشتە ناو ماڵەکەی و بینی ئیبراهیم جل و بەرگی پۆشیوە و ڕووپۆشێکی هاوشێوەی کۆیلەکانی خستۆتە سەرشان. بەسەر ئەودا قیژاندی وەك بڵێی ئیبراهیم کۆیلەی ئەوە. ئیبراهیم لەشوێنەکەی خۆی هەستا و سوفیان فەرمانی بازدداشت کردنی ئەوی دەرکرد و لەگەڵ پەیکەکە، بەڕێکەوت.

دەستەیەك دەڵێن: سواری چوارپێکەی نێردراوەکە نەبوو.

بەڕێکەوت تا گەیشتە مەداین. خاوەنی پردەکە، ڕێگەی نەدا لەپردەکە بپەڕێتەوە. مۆڵەتەکەی نیشاندا و کاتێك پەڕییەوە، پاسەوانی پردەکە پێی وت: ئەمە کۆیلە نییە، ئیبراهیم کوڕی عەبدوواللەیە، بڕۆ هیوادارم تەندروست و سلامەت بیت. ئەو دووانەی ئازاد کرد. هەردووکیان سوار کەشتی بوون و بەرەو بەسرە بەڕێکەوتن و ڕۆشتنە ناو شارەکە. سوفیان بەمشێوەیە بلاوەی بەسوپاکەی خۆی کرد کەدوان دوان لەبەردەم دەرگای ماڵێکدا دایدەنان و پێی دەوتن لەشوێنەکەی خۆتان نەجووڵێن تا دەگەڕێمەوە. دواتر لەدەرگایەکی دیکە دەرۆشتەدەر. بەمشێوەیە سوپاکەی لەدەوری خۆی بلاو کردەوە و بەتەنیا مایەوە.

هەواڵی ئەم کارە بەسوفیان کوڕی معاویە، فەرمانداری بەسرە گەیشت. کەسی بەدوای ئەواندا ڕەوانە کرد و هەموویانی کۆکردەوە. بەدوای قومیدا گەڕا بەلام نەیدۆزییەوە. ئیبراهیم ڕۆشتە ئەهواز و لای حەسەن کوڕی خەبیب خۆی داشارد. محەممەد کوڕی حوسەین، شوێنی کەوتبوو. ڕۆژێك وتی: سەروەری باوەڕداران نامەی بۆ نووسیوم و ئاگاداری کردومەتەوە کەئەستێرە ناسەکان ئەویان لەئەهواز لەنێوان دوو ڕووباردا بینیوە. من لەدوورگەکەدا بەدوایدا گەڕام بەلام لەوێ نەبوو. بڕیارمداوە بەیانی لەناو شارەکەدا بەدوایدا بگەڕێم چوونکە ئەگەری هەیە مەبەستی سەروەری باوەڕداران لەنێوان دوو ڕووبار، مەسورقان و دوجەیل بێت. حەسەن کوڕی خەبیب ڕۆشتە لای ئیبراهیم وئاگاداری کردەوە. ئەوی لەشارەکە بردەدەر و بەمشێوەیە ئەو ڕۆژە محەممەد نەیتوانی بیدۆزێتەوە.

کاتێك ڕۆژ کۆتایی هات، حەسەن ڕۆشتە لای ئیبراهیم و ئەوی گەڕاندەوە بۆ ناو شارەکە.

هەردووکیان لەکاتی نوێژی خەوتن سواری کەرێك بوون. پێشەنگەکانی سوپای کوڕی حوسەین ئەوانیان بینی. ئیبراهیم دابەزی و وای نیشاندا دەیەوێت گمیز بکات. کوڕی حوسەین، لەحەسەنی پرسی: لەکوێوەوە ـ دێیت. حەسەن وتی: لای خزمەکانم بووم. کوڕی حوسەین ڕێگەی ڕۆشتنی پێدا. حەسەن ڕۆشتە لای ئیبراهیم و سواری کردەوە و گەڕانەوە بۆ ماڵەکەی خۆی. ئیبراهیم وتی: سوێند بەخوا لەجیاتی گمیز، خوێن هاتەدەر. دەڵێت: ڕۆشتمە شوێنەکە و بینیم لەجیاتی گمیز، خوێنی کردووە.

ئیبراهیم هاتە ناو بەسرە. دەڵێن: لەساڵی ١٤٥/ ٧٦٢ زایینی، دوای دەرکەوتنی براکەی لەمەدینە، ڕۆشتە ئەو شارە. هەروەها دەڵێن: لەساڵی ١٤٣/ ٧٦٠ زایینی روویدا. ئەوەی ئەوی بردە ناو شارەکە و خەرجییەکانی ئەوی لەئەستۆ گرت و ڕێگەی نیشاندەدا، بەوتەی دەستەیەك لەمێژوونووسان، یەحیا کوڕی زیاد کوڕی حەییانی نەبتی بوو کەلەناو منداڵەکانی لەیس، نیشتەجێی کرد. دەستەیەك دەڵێن: لەماڵی باوکی فەروە دابەزی. ئەم کەسانە یەکەمین کەسان بوون پەیمانی فەرمانبەریان لەگەڵ بەست.: نومەیله کوڕی مورە عەبشەمی، عەفوالله کوڕی سوفیان، عەبدواحید کوڕی زیاد، عەمرۆ کوڕی سەلەمەی هوجەینی، عەبدوالله کوڕی یەحیا کوڕی حوسەینی رەقاشی. بەدوای بانگەوازی زیاتر و وەڵامدانەوەی خەڵکان کەسانی وەك: موغەیرە کوڕی فەزع، عیسا کوڕی مونس، موعاز کوڕی موعاز، عەباد کوڕی عەوام، ئیسحاق کوڕی یوسفی ئەزرەق، معاویە کوڕی هەشیم کوڕی بەشیر و دەستەیەکی فراوان لەزاناکان تا ئەو جێگەی ژمارەی ئەو کەسانەی بەیعەتیان لەگەڵ بەست بۆ چوار هەزار کەس بەرز بوویەوە و ناوبانگی لەهەموو شوێنێکدا بڵاو بوویەوە. پێیان وت: ئەگەر بڕۆیتە ناو خەڵکانی بەسرە، خەڵکان دڵنیا و بێ ترس لەدەوری تۆ کۆدەبنەوە. ئەو، ڕۆشتە ماڵی باوکی مەروان موالی منداڵەکانی سولەیم لەنزیك گۆڕستانی یەشکوریان. سوفیان کوڕی معاویە بۆ سست کردنی هێزی ئەو هەوڵیدەدا.

کاتێك محەممەدی برای ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە، نامەی بۆ نووسی و فەرمانی پێدان ئەویش شۆڕشەکەی دەستپێبکات بەڵام ئەو ترسا و لەم فەرمانە خەمبار بوو. دەستەیەك لەهاوڕێکانی گفتوگۆ و چارەسەری کێشەکەیان بۆ کرد. یەکێك لەوان وتی: بارودۆخی تۆ جێگیرە، دەڕۆیتە زیندان و و شەوانە دەرگاکەی دەشکێنیت و زیندانییەکان ئازاد دەکەیت، بۆ بەیانی دەبینی ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکان لەدەوری تۆ کۆبوونەتەوە. بەمشێوەیە ئەرخەیان بوو. وەك وتراوە، مەنسور لەدەرەوەی کوفە و سوپایەکی کەمی لەژێر دەستا بوو.

سیان لەفەرماندەکانی بۆ لای سوفیان کوڕی معاویە لەبەسرە ڕەوانە کردبوو تا لەئەگەری دەستپێکردنی شۆڕشەکەی محەممەد، هاوکاری ئەو بۆ سەرکوت کردنی ئیبراهیم بوون.

کاتێك ئیبراهیم مەبەستی هاتنەدەرەوەی کرد، کەسی بۆ لای هاورێکەی سوفیان کوڕی حەییانی قومی نارد و ئاگاداری کردەوە. ئیبراهیم ڕۆژی یەکی ڕەمەزانی ١٤٥/ ٢٣ نۆڤەمبەری ٧٦٢ زایینی شۆڕشەکەی دەستپێکرد و مەڕ و ماڵاتی ئەو سوپای گرت و نوێژی بەرەبەیانی لەمزگەوتی گەورەی شارەکە، خوێند. دواتر ڕووی کردە کۆشکی فەرمانداری کەسوفیان کوڕی معاویە و دەستەیەك لەشەڕکەران، سەنگەریان تیا گرتبوو. گەمارۆی خستە سەرکۆشکەکە و سوفیان داوای ئەمانی کرد. ئیبراهیم ئەمانی پێبەخشی و ڕۆشتە ناو کۆشکەکە. ڕاخەرێکیان بۆ ڕاخست بەلام پێش ئەوەی دابنیشێت، با، ڕاخەرەکەی سەرەوخوار کرد. خەڵك ئەم ڕووداوەیان بەشێوەیەکی خراپ لێکدایەوە. ئیبراهیم وتی: ئێمە باوەڕمان بەلێکدانەوەی چاك و خراپ نییە. لەسەر ڕاخەرەکە دانیشت و فەرماندەکانی زیندانی کرد و بەشێوەیەکی نە زۆر توووند، دەست و پێی ئەوانی بەستەوە. یەکێك بەهاوەڵانی مەنسور، لەزیندانی بوونی سوفیان کوڕی معاویە ئاگاداری کردەوە.

هەواڵی شۆڕشەکەی ئیبراهیم بەجەعفەر و محەممەد، کوڕەکانی سلێمان کوڕی عەلی گەیشت و ئەم دووانە لەگەڵ شەشسەد پیاوی شەڕکەر، بەمەبەستی شەڕ کردن بەرێکەوتن. ئیبراهیم یەکێك لەهاوەڵانی خۆی، مەزا کوڕی قاسمی جەزری لەگەڵ پەنجا شەڕکەر بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەوان ڕەوانە کرد کەشکستیان پێهێنان. ئیبراهیم فەرمانی بەجاڕچییەکدا کەجاڕیدا: شوێن هیچ هەڵاتوێك نەکەون و زیان لەبریندارەکان نەدەن.

ئیبراهیم خۆی ڕۆشتە بەردەم ماڵی زێنەب کچی سلێمان کوڕی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس کەزێنەبییەکانی عەباسی، ڕەچەڵەکیان بۆ ئەو دەگەڕێتەوە. داوای ئەمانی کرد و فەرمانیدا هیچ کەس زیانیان لێنەدات. بەمشێوەیە بەسرە، بێ شەڕ و ئاژاوەی زۆر، کەوتە ژێر دەسەڵاتی ئیبراهیم. لەگەنجخانەی شارەکە، دوو هەزار هەزار (دوو ملیۆن) دەرەمی دەستکەوت. بەمشێوەیە هێز و دەسەڵاتی فراوان بوو. بۆ هەرکام لەهاوەڵانی، مووچەی پەنجا پەنجای دیاری کرد.

کاتێك بەسرە ئارام بوویەوە، موغەیرەی بۆ ئەهواز نارد کەدووسەد پیاوی شەڕکەر هاورێیەتیان دەکرد. محەممەد کوڕی حوسەین کارگوزاری مەنسور لەو شارە بوو. بەسوپایەکی چوار هەزار کەسی ڕووبەڕووی موغەیرە بوویەوە. شەڕی دەستی پێکرد و کوڕی

حوسەین شکستی خوارد. موغەیرە ڕۆشتە ناو ئەهواز. دەڵێن: دوای ئەوە موغەیرەی بەرەو باخمورا ڕەوانە و عەمرۆ کوڕی شەدادی بۆ پارس نارد کەڕۆشتە ناو شارەکە و لەوێ ئیسماعیل و عەبدسەمەد کوڕەکانی عەلی کوڕی عەبدوالله کوڕی عەباس، ژیانیان بەسەر دەبرد و کاتێك لەئیستەخەر بوون، هەواڵی هاتنی عەمرۆیان پێگەیشت و لەبەر ئەمە، ئەم دووانە مەبەستی ڕۆشتن بۆ دارابگەرد و لەو شارەدا سەنگەریان گرت. پارێزگاری پارس کەوتە ژێر دەسەڵاتی عەمرۆ کوڕی شەداد. دواتر ئیبراهیم کوڕی عەبدوالله، مەروان کوڕی سەعیدی عیجلی لەگەڵ حەفدە هەزار شەرکەر بۆ واست نارد کەفەرمانداره‌کەی هارون کوڕی حومەید ئەیادی کارگوزاری مەنسور بوو. عیجلی دەستی بەسەردا گرت و مەنسور، عامیر کوڕی ئیسماعیلی موسلی لەگەڵ پێنج هەزار شەڕکەر (یا بیست هەزار شەڕکەر) بۆ ڕووبەروو بوونەوەی ئەو ڕەوانە کرد. چەندین شەڕ لەنێوان ئەوان روویدا و دواتر لەسەر ئاگربڕ ڕێککەوتن تا بزانن لەنێوان مەنسور و ئیبراهیم چی دەکەوێتەوە. کاتێك ئیبراهیم کوژرا، مەروان کوڕی سەعید لەوێ رایکرد و خۆی داشارد تا ئەو کاتەی سێبەری مەرگ، باڵی بەسەردا بلاّو کردەوە.

ئیبراهیم لەبەسرە بوو و کارگوزاران و سوپاکەی خۆی بۆ کەنارەکانی ئیمپراتۆری عەرەبەکان ڕەوانە دەکرد تا ئەوەی لەهەواڵی مەرگی براکەی، سێ ڕۆژ پێش جەژنی قوربان/ ١٩ ژانویەی ٧٦٣ زایینی، ئاگادار بوویەوە. ڕۆژی جەژن لەگەڵ خەڵکان هاتەدەر بەلاّن نیشانەکانی تێکشکان بەروخساریەوە دیار بوو. لەگەڵ ئەوان بۆ نوێژ ریزی بەست، وتارێکی پێشکەش کردنەوە و لەکوژرانی محەممەد ئاگاداری کردنەوە. ئەوان بۆ شەڕکردن لەگەڵ مەنسور، بووێرتر بوون. بۆ بەیانی، لەدەرەوەی شار، لەشکرگەی هەڵدا و نومەیلەی وەك فەرمانداری بەسرە دەستنیشان کرد و لەگەڵ ئەو، حەسەنی کوڕی.

بەرێکەوتنی ئیبراهیمی کوژرانی ئەو

دواتر ئیبراهیم مەبەستی ئەوەی کرد بەمەبەستی شەڕکردن بڕواتەدەر. هاورێکانی لەخەڵکی بەسرە پێیان وت: باشترە خۆت لەبەسرە بمێنیتەوە و سوپاکە ڕەوانە بکەیت بۆ ئەوەی ئەگەر جارێك سوپایەکی تۆ شکستی خوارد، سوپایەکی دیکە، بۆ هاوکاری ئەو بنێریت تا ترسی تۆ لەدڵی دوژمندا دروست ببێت. تۆ سامانەکان کۆبکەوە و فراوانی بەدەسەڵاتی خۆت ببەخشە. هاورێکانی لەخەڵکانی کوفە، پێیان وت: خەڵکانێك لەکوفەدا ژیان بەسەر

دەبەن کەئەگەر تۆ ببینن، لەرێگەی تۆدا گیان دەبەخشن و ئەگەر نەتبینن، بەهۆکاری جۆراوجۆر، لەهاوکاری کردنی تۆ پاشەکشێ دەکەن. ئیبراهیم لەبەسرەوە بەرەو کوفە بەرێکەوت.

کاتێك ئیبراهیم دەرکەوت، مەنسور سوپایەکی کەمی لەژێر فەرماندا بوو. رۆژێك وتی: سوێند بەخوا نازانم چیبکەم. لەلەشکرگەکانی من تەنیا دوو هەزار شەرکەر دەبینرێت. لەبەختی رەشی من، شەرکەرانی خۆم لەناو سنوری ولآتی ئیسلامیدا بلآو کردۆتەوە، سی هەزار کەسیان لەشاری رەی و لای مەهدین، چل هەزار کەسیان لەگەڵ محەممەد کوری ئەشعەس لەئەفریقییە و شەرکەرانی دیکە لەگەڵ عیسا کوری موسان. ئەگەر لەدەست ئەم رووداوە بێزارکەرە رزگارم بێت، سوێند بەخوا زیاتر لەسی هەزار شەرکەر، بۆ دەرەوەی پایتەختەکەم رەوانە ناکەم.

دواتر نامەی بۆ عیسا کوری موسا نووسی و فەرمانی پێدا بەخێرایی خۆی بگەیەنێت. نامەکەی کاتێك بەدەستی عیسا گەیشت کەبۆحەج خۆی ئامادە کردبوو. حەجەکەی پشتگوێ خست و گەرایەوە. نامەی بۆ سەلەم کوری قوتەیبە نووسی تا لەشاری رەی یەوە پەیوەستی بێت. مەنسور پێی وت: بۆ شەری ئیبراهیم بەرێکەوە، نابێت ژمارەی فراوانی سوپاکەی ئەو، تۆ بترسێنێت چوونکە سوێند بەخوا ئەم دووانە بێ گومان دوو وشتری منالەکانی هاشم کەبێ گومان سەریان دەبردرێت! بەوتەکانی من، دلگەرم بە. فەرماندەکانی دیکەی پەیوەستی ئەو کرد. نامەی بۆ مەهدی نووسی و فەرمانی پێدا تا خەزیمە کوری خازم بۆ ئەهواز بنێرێت. ئەو، خەزیمەی لەگەڵ چوار هەزار سوارە بۆ ئەهواز نارد و شەری لەگەڵ موغەیرە دەستپێکرد. موغەیرە بۆ بەسرە گەرایەوە و خەزیمە، رێگەی بەشەرکەرانیدا بۆ ماوەی سێ رۆژ شاری ئەهواز تالآن بکەن.

گرفتارییەکان لەهەموو کەنارەکانەوە، لەبەسرە، ئەهواز، پارس، مەداین و سواد، یەك لەدوای یەك بەسەر مەنسوردا دەبارین. لەشاری کوفە سەد هەزار شمشێر وەشێن دەژیان کەوەك دەریا دەخرۆشان و چاوەروانی هاوارێك بوون بۆ ئەوەی بناغەی عەباسییەکان، دژەکانی شۆرشی سەراسەری جیهانی ئیسلام، لەناو ببەن. کاتێك هەواڵە جۆراوجۆرەکان لای ئەو کەڵەکە بوون، ئەم هۆنراوەی خوێندەوە:

و جعلت نفسی للرماح دریئة   ان الرئیس لمثل ذاك فعول

یانی: گیان و جەستەی خۆم بۆ رمە جەنگییەکان تەرخان کرد. تەنیا سەروەران دەتوانن

ئەو کارانە بکەن.

دواتر بۆ هەر ناوچەیەك، بەردێکی شیاوی هاویشت. مەنسور پەنجا رۆژ لەشوێنی مانەوەی خۆی مایەوە و بەردەوام دەخەوت. لەسەر تەختەکەی دادەنیشت و عابایەکی رەنگین و چڵکنی لەبەردا بوو کە نەدەیشۆرد و نەدەیگۆڕی. بەمشێوەیە خۆی نیشانی خەڵکان دەدا. جل و بەرگی رەشی دەپۆشی و کاتێك ئەوانی بەجێدەهێشت، دووبارە جلەکانی پێشووی لەبەر دەکردەوە. لەمەدینەوە، دوو ژنی جوانیان وەك دیاری بۆ هێنابوو، یەکیان فاتیمە کچی محەممەد کوڕی عیسا کوڕی تەڵحە کوڕی عوبەیدالله و ئەوی دیکەیان دایکی کەریم کچی عەبدوالله لەباوکی خالید کوڕی ئوسید. لەم دووانە نزیك نەکەوتەوە. پێیان وت: ئەم دوو کچە جوانە گومانیان لا دروست بووە (کەپیاوەتیت نەماوە): وتی: ئەمڕۆ کاتی نزیك بوونەوە لەژنە جوانەکان نییە و من، ناڕۆمە لای ئەوان تا ئەو کاتەی سەری ئیبراهیمم بەدیاری بۆ دێنن، یا سەری من بەدیاری بۆ ئەو دەبەن.

حەجاج کوڕی قوتەیبە دەڵێت: کاتێك گرفتارییەکانی مەنسور فراوان بوو، بۆ سڵاو کردن لەو، رۆشتمە لای و بینیم هەواڵەکانی تایبەت بەبەسرە و ئەهواز و پارسیان بۆ هێناوە و سوپاکەی ئیبراهیم فراوان و لەکوفە سەد هەزار شەڕکەر لەنزیك مەنسور کۆبوونەتەوە و چاوەڕوانی هاوارێك دەکەن تا هێرشی بکەنەسەر. بینیم بەردەوام ئامادەیە بۆ چارەسەر کردنی کێشە و گرفتارییە گەورەکان و پیاوانە لەبەرابەر ئەم گرفتانە، خۆڕاگری دەکات و هەڵیاندەسەنگێنێت. خۆڕاگری کرد و نەکەوتە سەر چۆك. بەو شێوەبوو کەپێشینان وتوویانە:

نفس عصام سودت عصاما   و علمته الکر و الاقداما

و صیرته ملکا هماما

یانی: گیانی و ناخی عیسام بوو سەرومەری پێبەخشی و پێشەنگی و پێشڕەوی فێر کرد و ئەوی کردە پاشایەکی ئازادە.

مەنسور، عیسا کوڕی موسای لەگەڵ پانزە هەزار شەڕکەر بۆ شەڕی ئیبراهیم رەوانە کرد و فەرماندەی پێشەنگەکانی بەحومەید کوڕی قەحتەبە سپارد و سێ هەزار شەڕکەری خستە بەردەست. کاتێك ماڵئاوایی لێکرد، پێی وت: ئەم خراپە خوازانە یانی ئەستێرە ناسەکان گومان دەکەن کاتێك تۆ رووبەرووی ئیبراهیم دەبیتەوە، سوپاکەت هێرش دەبەن و تۆ،

گرفتاری شەڕ دەکەن، دواتر دەگەڕێنەوە بەڵام ئەنجامەکەی لەبەرژەوەندی تۆدایە.

کاتێك ئیبراهیم بەرێکەوت، شەوانە پێشڕەوی دەستپێکرد. لەناوەڕاستی شەو، بەناو سوپاکەی خۆیدا گەڕا و دەنگی تەبیرەی بیست. جارێکی دیکە بەناو سوپاکەدا گەڕا و هەمان دەنگی بیست. وتی: گومان ناکەم سوپایەك کەتەپڵ و دەهۆڵ بژەنێت، بتوانێت سەرکەوتن بەدەست بێنێت. لەرێگادا لەویان بیست کەهۆنراوەکانی قەتامی لەژێر لێوەوە دەخوێنێت:

امور لو تدبرها حليم	اذا لنهى و هيب ما استطاعا
و معصية الشقيق عليك مما	يزيدك مره منه استماعا
و خير الامر استقبلت منه	و ليس بان تتبعه اتباعا
و لكن الاديم اذا تفرى	بلى و تعيبا غلب الصناعا

یانی: چەندین کار هەیە ئەگەر فرمزانێك بەوردی لێیان رابمێنێت، خۆی دەگرێت و تا ئەو جێگەی دەتوانێت، خۆپارێزی دەکاتە پیشە. نافەرمانی هاورێی میهرەبان لەم کارە دژوارانە و بینی دەرئەنجامەکانی، زیاتر ناچارت دەکات گوێ لەوتەکانی بگریت و بۆ بەکار بردنی ئامۆژگارییەکانی ئەو، هەوڵ بدەیت. باشترین کار ئەوەیە پێشوازی لێبکەیت نەك ئەوەی بەدوای ئەودا بەرێکەویت. بەڵام کاتێك راخەرەکە کۆن و دەرزێت و لەت لەت دەبێت، چاککردنەوەی کارێکی ئەستەم دێتە بەرچاو.

زانیان کە لەبەرێکەوتنی خۆی پەشیمان بۆتەوە.

دیوانی ئەو، ناوی سەد هەزار شەڕکەری تۆمار کردبوو. دەڵێن: لەکاتی ڕۆشتن، زیاتر لەدە هەزار کەس، هاورێیەتی ئەویان نەدەکرد. لەرێگادا پێیان وت بەرێگەیەکدا بڕوات کەرووبەرووی عیسا نەبێتەوە. بەرەو کوفە بڕوات چوونکە مەنسور لەو شارەدا دەسەڵاتی فراوان نییە و خەڵکانی کوفە، بەدڵ و گیانەوە پەیوەستی دەبن و بەمشێوەیە تەنیا حیلوان لەدەستی مەنسوردا دەمێنێتەوە. بەڵام رازی نەبوو. پێیان وت بەشێوەیەکی لەناکاو هێرش بکاتە سەر سوپاکەی عیسا. وتی: پەسەندی ناکەم بێ ئاگادار کردنەوە، شەڕ دەستپێبکەم.

یەکێك لەخەڵکانی کوفە ویستی ئامۆژگاری بکات بۆ ئەوەی روو بکاتە کوفە و پێشنیاری فەرمانبەری کردنی خۆی بەخەڵکان بدات. وتی: سەرەتا بەشێوەیەکی نهێنی و دواتر بانگەوازەکەی خۆم، ئاشکرا دەکەم. کاتێك مەنسور دەنگی شۆڕش لەکوفە ببیستێت، لەحیلوان دوور ناکەوێتەوە. لەبەر ئەمە لەگەڵ (بەشیری ئامۆژیاری جیهان) راوێژی کرد. وتی: ئەگەر بەوەی دەیڵێیت، دڵمان خۆش بکەین، ئەگەری هەیە ئەندێشەیەکی شیاو بێت. بەڵام لەوە

دڵنیا نیم کەژمارەیەکی کەم لەوان پەیوەستی تۆ ببن و ئەوکات، مەنسور سوار شەڕکەرەکان بۆ لەناو بردنی ئەوان ڕەوانە و بێ گوناح و منداڵ و ژن، پێکەوە کوشتار بکات چوونکە ئەم کارە دەبێتە هۆی ئابرووچوون. پیاوی کوفی وتی: ئێوە بۆ شەڕ و کوشتاری سوپاکەی مەنسور ڕێگە دەبڕن و ئەوسا، لەکوشتنی خەڵکانی ناتەوان و پەککەوتە خۆتان بەدوور دەگرن! مەگەر پێغەمبەر(د.خ) بۆ شەڕ نەدەڕۆشت و فەرمانی کوشتاری خەڵکانی بەسوپاکەی دەدا و ئەم پێشهاتانە ڕوویان دەدا؟ بەشیر وتی: ئەوان ناباوەڕ بوون و ئەمان باوەڕدار.

ئیبراهیم گرنگی بەبۆچوونەکەی خۆیدا و درێژەی بەڕێگەدا تا ئەوەی لەباخمرا دابەزی. دووری ئەم شوێنە لەکوفە شانزە میل بوو. لەبەرابەر عیسا لەشکری لێدا. سەلەم کوڕی قوتەیبە کەسی بۆ لای ئەو نارد و پەیامیدا: تۆ خۆت و سوپاکەت بردۆتە دەشت و بەرێزتر لەوەیت دەستی مەرگ بەئاسانی باوەشت بۆ بکاتەوە. خەندەکێك بەدەوری خۆتا هەڵکەنە و تەنیا یەك ڕێگە بهێڵەرەوە. ئەگەر ئەم کارە ناکەیت، ئاگاداربە کەمەنسور سوپاکەی فریوداوە و تەنیا لەگەڵ ژماردیەکی کەم هاتۆتەدەر. دەتوانیت بڕۆیتە پشتی سوپاکەی و هێرشی بکەیتەسەر. ئیبراهیم هاوەڵانی خۆی بانگ کرد و سەبارەت بەم پێشنیارە بۆچوونی ئەوانی وەرگرت. وتیان: ئێمە سەرکەوتووین، بۆ لەدەروی خۆمان خەندەك هەڵکەنین! سوێند بەخوا ئەو کارە ناکەین. وتی: کەواتە با هێرش بکەینە سەر مەنسور و بیگرین. وتیان: بۆ؟ ئەو لەدەستی ئێمەدایە و کەی بخوازین، دەیگرین. ئیبراهیم بەنێردراوەکەی وت: ئایا دەبیستیت؟ نێردراو گەڕایەوە.

هەردوو لای شەڕکەر، ریزیان بەست، ئیبراهیم بەیەك ریز سوپاکەی ئامادە کرد. دەستەیەك لەهاوەڵانی پێشنیاریان کرد بۆ چەندین دەستەی شەڕکەر دابەشیان بکات تا لەئەگەری شکستی دەستەیەك، دەستەکانیتر بەبەهێزی بمێننەوە چوونکە بەم شێوەیە ئەگەر بەشێك یا دەستەیەك شکست بخوات، ئەوانی دیکەیش گرفتار دەکات. کەسانیتر وتیان: تەنیا هاوشێوەی سەربازانی ئیسلام شەڕ دەکەین و ئەمە فەرموودەی خواوەندی گەورەیە کەدەفەرمێت: خواوەند، ئەو کەسانەی لەڕێگەی ئەودا شەڕدەکەن، بەئەندازەیەك خۆش دەوێت کە بەیەك ریز، هاوشێوەی دیوارێکی بەهێز، شەڕ دەکەن.

شەڕ دەستپێکرد و بەرەو دژواری ڕۆشت. حەمید کوڕی قەحتەبە شکستی خوارد و خەڵکان بەدوای ئەودا. عیسا سوێندیدان بۆ ئەوەی بگەڕێنەوە و پێشنیاری فەرمانبەری پێکردن، بەڵام خەڵکان هەڵدەهاتن و ئاوڕیان نەدەدایەوە.. حەمید، تێکشکاو گەڕایەوە. عیسا

پێی وت: خوا، خوا، فرمانبەری بکە. حەمید وتی: لەگەرماوگەرمی شکست، باس کردنی فەرمانبەری، هەڵیت و پڵیتە. خەڵکان بەرێکەوتن و عیسا لەگەڵ چەند کەسێك مایەوە. پێیان وت: چی دەبێت ئەگەر شوێنەکەی خۆت بەجێبێڵیت بۆ ئەوەی خەڵکان بگەڕێنەوە و دووبارە هێرش بکەیتە سەریان. وتی: سوێند بەخوا، لەشوێنەکەی خۆم ناجووڵێم تا ئەوەی دەکوژرێم یا ئەو ناباوەڕە دەکوژم. سوێند بەخوا هیچ کات بنەماڵەکەم بەتێکشکاوی من نابینن و بەهەڵاتوو بانگم ناکەن. هەرکەس لای ئەو تێدەپەڕی، پێی دەوت: سڵاوم بەبنەماڵەکەم بگەیێنە و پێیان بڵێ: بۆ ئێوە هیچ قوربانییەکەی گرانبایترم لەگیانم نەبینی کەلەرێگەی ئێوەدا بەخشیم.

لەم کاتەدا، جەعفەر و محەممەد کوڕەکانی سلێمان کوڕی عەلی لەپشتەوە هێرشیان کردە سەر سوپاکەی ئیبراهیم. شەڕکەرانی ئیبراهیم کەشوێن هەڵاتوان کەوتبوون، ئاگایان لەم رووداوە نەبوو تا ئەوەی دەستەیەکیان ئاوڕیان دایەوە و ئاگری شەڕیان بینی و بۆ لای ئیبراهیم گەڕانەوە. شەڕکەرانی مەنسور شوێنیان کەوتن تا ئەو کاتەی بەشێوەیەکی سەراسەری شکست لەناو سوپاکەی ئیبراهیمدا بڵاو بوویەوە. ئەگەر جەعفەر و محەممەد نەدەبوون، سوپاکەی مەنسور لەناو دەچوو. یەکێك لەبەرەکەتەکانی خواوەند بۆ مەنسور ئەوە بوو کە: شەڕکەرانی لەکاتی هەڵاتن گەیشتنە رووبارێك بەڵام پرد یا شوێنی پەڕینەوەیان دەست نەکەوت لەبەر ئەمە هەموویان گەڕانەوە. ئیبراهیم لەپشت خۆیەوە خەندەکێکی هەڵکەندبوو و بەئاو، پڕی کردبوویەوە بۆ ئەوەی تەنیا لەیەك قۆڵەوە شەڕ بکەن. کاتێك شکستیان خوارد، ئاو، رێگەی هەڵاتنی ئەوانی گرت و ئیبراهیم لەگەڵ شەشسەد شەڕکەڕ مایەوە. دەستەیەك دەڵێن: چوارسەد کەس بوون. حەمید بەبەردەوامی شەڕی دەکرد و سەرە براوەکانی بۆ عیسا دەنارد. ئیبراهیم تیرێکی لەتیرهاوێژێکی نەناسراوەوە بەرکەوت کە لەقوڕگی چەقی. وتی: دامبەزێنن. ئەویان لەچوارپێکەی هێنایە خوار، بەردەوام دەیوت: فەرمانی خواوەند دەبێت ئەنجام بدرێت. ئێمە شتێکمان ویست و خواوەند، شتێکی دیکە.

هاوەڵە نزیکەکانی لەدەوری ئەو کۆبوونەوە و بەرگریان لێکرد. حەمید کوڕی قەحتەبە، بەهاوەڵانی خۆی وت: هێرش بکەنە سەر ئەو دەستە و لەشوێنی خۆیان دووریان بخەنەوە. بزانن لەدەوری کێ کۆبوونەتەوە و لەگەڵ کێ شەڕ دەکەن. هێرشیان کردنەسەر و شەڕێکی دژوار دەستپێکرد. هاوەڵانی ئیبراهیم، ناچارکران دەوری ئیبراهیم چۆڵ بکەن. شەڕکەرانی

حەمید، ئیبراهیمیان گرت و سەریان بڕی و بۆ عیسایان برد کە نیشانی باوکی کەرامی جەعفەریدا. وتی: بەڵێ، سەری ئیبراهیمە. عیسا دابەزی و سەری لەخاك سوو و کوڕنوشی بۆ خواوەند برد. سەری ئیبراهیمی بۆ مەنسور ڕەوانە کرد بەڵام لەم کارەی، بەتەواوی بێزار و شەکەت ببوو.

کوژرانی ئەو لەرۆژی دووشەممە، پێنج شەو بۆ کۆتایی هاتنی مانگی زی قەعدە ١٤٥/ ١٤ فەوریەی ٧٦٣ زایینی، روویدا. ساڵەکان ژیانی ٤٨ ساڵ درێژەی کێشا. لەکاتی دەستپێکردنی شۆڕشەکەی تا رۆژی کوژرانی، سێ مانگ و پێنج رۆژی خایاند.

دەستەیەك دەڵێن: هۆکاری شکستەکەی ئەوە بوو کاتێك سوپاکەی مەنسور شکستیان خوارد و لەشکرەکەی ئیبراهیم شوێنیان کەوتن، جارچی ئیبراهیم جاریدا: شوێن هەڵاتوان مەکەون. ئەوان، گەڕانەوە. کاتێك هەڵاتوانی سوپاکەی مەنسور بینیان سوپاکەی ئیبراهیم دەگەڕێنەوە، هەستیان بەشکستی ئەوان کرد و گەڕانەوە و لەبەر ئەمە شکست لەناو سوپاکەی ئیبراهیم بڵاو بوویەوە.

کاتێك هەواڵی یەکەم شکست، بەمەنسور گەیشت، مەبەستی ئەوەی کرد بەرەو رەی بڕوات. نەوبەختی ئەستێرەناس ڕۆشتە لای و وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران، سەرکەوتنی کۆتایی بەتۆ دەبڕێت و ئیبراهیم، لەزووترین کاتدا دەکوژرێت. مەنسور رازی نەبوو. سەرقاڵی ئەم گفتوگۆیە بوون کەهەواڵی کوژرانی ئیبراهیمی پێگەیشت. ئەم هۆنراوەی خوێندەوە:

فالقت عصاها و استقرت بها الندی كما قر عینا بالایاب المسافر

یانی: داردەستەکەی فڕێدا و لەشوێنەکەی خۆی ئارامی گرت وەك بڵێی رێبووارێك لەرێگەی دوورەوە هات و چاوەکانی لەسەیر کردنی خان و مان، شادامان بوو.

مەنسور هەزار جەریب (٦٧٥٠٠٠ میتری چوارگۆشە) زەوی گرانبایی لەکەناری روباری حوەیزەی بەنەوبەختی ئەستێرەناس بەخشی.

سەری بڕاوی ئیبراهیمیان بردە لای مەنسور. لەبەردەم خۆیدا داینا. کاتێك بەجوانی سەیری کرد، بەکوڵ گریا و فرمێسکەکانی کەوتە سەر روخساری ئیبراهیم. وتی: سوێند بەخوا خوازیاری ئەمە نەبووم بەڵام چارەنوسی منی گرفتاری تۆ کرد و تۆی گرفتاری من. دواتر فەرمانی کۆبوونەوەی خەڵکانی دەرکرد. خەڵکان دەهاتن و جوێنیان بەئیبراهیم دەدا و پیرۆزباییان لەمەنسور دەکرد. مەنسور کەسێکی خۆڕاگر بوو بەڵام رەنگی روخساری بەردەوام دەگۆڕا. تا ئەو کاتەی جەعفەر کوڕی حەنزەلە دارمی هاتە ناو، وەستا و سڵاوی

کرد و ئەم وتەی هێنایە سەرزمان: ئەی سەروەری باوەڕداران، خواوەند پاداشتی تۆ لەپرسەی کوڕە مامەکەت پێببەخشێت و ئەویش ببەخشێت کەوەڵامی چاکەی تۆی نەدایەوە. لەم کاتەدا روخساری مەنسور کرایەوە و پێی وت: دەسخۆش، بەخێر بێیت ئەی باوکی خالید. نزیك بەرەوە. خەڵکان زانییان چ وتەیەك دەبێتە هۆکاری شادمانی مەنسور. ئەوانیش ئەو کارەیان کرد.

دەڵێن: کاتێك سەریان خستە سەرزەوی، پیاوێك تفی تێکرد. مەنسور فەرمانیدا سەر و لووتی ئەو بەدار بشکێنن. دواتر فەرمانیدا لەکۆشك فڕێبدەنەدەر.

دووبارە دەڵێن: رۆژێك مەنسور، سەیری سوفیان کوڕی معاویەی (بکوژەکەی ئیبراهیم) کرد. ئەوی سوار لەسەر ئەسپ بینی و ئەمە ماوەیەك دوای کوژرانی ئیبراهیم بوو. وتی: سەرسورهێنەرە کارەکانی خواوەند، چۆن ئەم رووسپی زادە لەدەستی من رادەکات.

بەسەرهاتی ئیبراهیم کۆتایی پێهات.

بیر کردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا تورکان و خەزەرەکان لە باب ئەبواب، ئاڵای شۆڕشیان بەرز کردەوە و دەستەیەکی فراوانیان لەموسوڵمانەکانی نیشتەجێی ئەرمەنستان کوشتار کرد.

عەبدوڵلە کوڕی حارس کوڕی عەباس، لەم ساڵەدا حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. ئەو، فەرمانداری مەککە بوو.

فەرماندارەکان ئەم کەسانە بوون: فەرمانداری مەککە، سەری کوڕی عەبدوڵلە، فەرمانداری مەدینە، عەبدوڵلە کوڕی رەبیع، فەرمانداری کوفە، عیسا کوڕی موسا، فەرمانداری بەسرە، سەلەم کوڕی قوتەیبەی باهلی، سەرپەرەستی دامەزراوەی دادی بەسرە، عەباد کوڕی مەنسور و فەرمانڕەوای میسر، یەزید کوڕی حاتەم بوون.

لەم ساڵەدا مەنسور، مالك کوڕی هەیسەوی لەفەرمانڕەوایەتی موسڵ لابرد و کوڕەکەی، جەعفەر کوڕی ئەبی جەعفەری مەنسوری وەك فەرمانداری ئەو شارە دەستنیشان و حەرب کوڕی عەبدوڵلەی کە یەکێك لەفەرماندە بەناوبانگەکانی بوو، لەگەڵ ئەودا رەوانە کرد. ئەو، خاوەنی حەربیەی بەغدادە. لەخوارەوەی شاری موسڵ کۆشکێکی دروست کرد و ژیانی لەوێ بەسەر برد. هێشتا ئەو شوێنە، بەکۆشکەکەی حەرب ناو دەبەن.

هەروەها لەم ساڵەدا، زوبەیدە کچی جەعفەر، هاوسەری هارون ئەلرەشید چاوی بەدنیا

هەڵهێنا.

لەوێ لەرۆژگاری ئێمە، گوندێکە کەسامانی ئێمە بوو و ئێمە لەوێ، خانەقایەکمان بۆ سۆفییەکان دروست کرد. زۆرینەی ئەم نووسراوەمان (تەواوی مێژوو) لەم گوندە و لەماڵەکەی خۆمان کۆکردەوە. ئێرە، پاکترین و خۆشترینی جێگەکانی سەرزەوییە. پاك و گەورەیە ئەو خواوەندەی پایەدار دەمێنێتەوە و سوڕانی رۆژگار، هیچ نیشانەیەك بەیادگاری بۆ ئەو بەجێناهێڵێت.

ئەم کەسانە لەم ساڵەدا مردن: عەمرۆ کوڕی مەیمون کوڕی میهران، حەسەن کوڕی حەسەن کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالب، مەرگی ئەو لەزیندانی مەنسوردابوو چوونکە ئەوی لەمەدینە دەستگیر کرد بەهەمان شێوە کەباسمان کرد. ئەو مامی محەممەد و ئیبراهیم بوو. عەبدولمەلیك کوڕی ئەبی سلێمانی عەزرەمی، یەحیا کوڕی حارسی زەماری لەتەمەنی حەفتا ساڵی، ئیسماعیل کوڕی ئەبی خالیدی بەجلی، باوکی شەهید حەبیب کوڕی شەهیدی موالی ئەزدییەکان.